UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historia Ioannis Cochlæi De Actis Et Scriptis Martini Lvtheri Saxonis

Cochlaeus, Johannes

Parisiis, 1565

Acta Et Scripta Martini Lvtheri, Ab Anno Domini M.D.XVII. vsque ad annum XLVI. Per Ioannem Cochlaeum Chronicè ad posteros denarrata.

urn:nbn:de:hbz:466:1-29789

Visual Library

ACTA ET SCRIPTA MARTINI LVTHERI, AB ANNO DOMINI M.D.XVII. vsque ad annum XLVI. Per Ioannem Cochlæum Chronicè ad posteros denarrata.

ANNO DOMINI M. D. XVII.

MARTINVS Lutherus, natus Islebij anno domini 1483 *in Saxonia, sub Comitibus à Mãsfeldia, parẽtes habuit plebeios, ex familia Luderorum, parentem Ioannem, matrem Margaritam: Nomen Martini sortitus in baptismo, antiquo & patrio more, quod X. die Nouembris: quæ festum diui Martini præcesserat, natus esset noctu. Quamuis verò multis annis antiqua consuetudine dictus fuerit cognomine Luder: quo & ipse in literis suis, etiam ad præcellentem Theologum D. Ioan. Eckium vsus est: maluit tamen postea dici Luther, quam Luder: ex eo forsitan, quod Luder apud Germanos parum honestum videtur esse vocabulum. Transcursa igitur domi post infantiam ætate puerili, cũ esset cura parentum primis literarum elementis vtcunque in schola oppidi illius imbutus,

*Hier. Cardanus 1483 22. Octob. hora 10. post meridiem.

Cognomen Lutheri.

Studia Luthe. in scholis

missus est inde Magdeburgũ, vbi vno permansit anno. Inde Isenacum, Turingiæ oppidum, concedens, vbi gratiorem nactus præceptorem, Quatuor mansit annis. Erfordiam postea profectus, claram & amplam Turingiæ vrbẽ, vbi celebris erat Academia, in philosophiæ studio Magisterij gradum, anno ætatis suæ vicesimo adeptus est, & quidem inter primos, vt ingenio studióque multos coæqualium antecellebat. Iuris deinde studium aggressus, cũ esset in campo, fulminis ictu territus & prostratus, vt vulgo dicitur, aut interitu sodalis sui contristatus, huius mundi contemptu ingressus est repente, multis admirantibus, monasterium fratrum sancti Augustini, qui vulgo heremitæ dicũtur, factáque ibi legitima, post annum probationis, ordinis illius professione, strenue in studiis & exercitiis spiritualib⁹ militauit ibi Deo annis quatuor. Tametsi visus est fratribus, nonnihil singularitatis habere, siue ex occulto aliquo cum dæmone commercio, siue ex morbo Comitiali: tum propter alia quædam indicia: tum præcipue, quod semel in Choro, cum in missa legeretur Euangelium, de electo à surdo & muto dæmonio, repẽte cõciderit, vociferans, Non sum, Non sum. Multorum itaque est opinio, eum occulta vsum esse familiaritate dæmonij cuiuspiam, quandoquidem & ipsemet talia de se aliqnãdo scripserit, quæ lectori suspicionem de huiusmodi cõmercio nefariáque societate ingerere possint.

Monachatus Luth.

Commercium Luthe. occultum cum dæmonio.

Ait

Ait enim in quodam ad populum habito ſermone, ſe bene cognoſcere diabolũ, & ab eo ſe viciſsim bene cognitum eſſe, ſeque plus quàm vnũ fruſtũ ſalis cũ eo comediſſe. Et proprium deinceps ædidit Germanicè librũ, de Angulari (vt vocat) miſſa, vbi diaboli contra miſſam diſputationem, ſecum habitam noctu, commemorat. Sunt & alia non pauca hac de re argumenta, quod etiam corporaliter viſus quibuſdam fuerit cum eo cõuerſari. Annõ autem domini 1508. tranſlatus eſt ex Erfordia Vuittenbergam in alium eiuſdem inſtituti conuẽtum, vbi publicè præelegit Dialecticẽ Phyſicenque Ariſtotelis: Nam recens erecta ibi erat, ab Electore Saxoniæ Duce Friderico, Academia ſeu publica ſtudiorum Vniuerſitas. Vbi autẽ poſt Triennium orta eſſet inter fratres ordinis ſui diſcordia, eò quod ſeptem Conuentus à Vicario per Germaniam generali in quibuſdã diſſentirent, ille à Conuentibus illis delectus in litis Procuratorem, Romam profectus eſt, eò quod eſſet acer ingenio, & ad contradicendum audax ac vehemens. Ea autem lite inter partes tranſactionibus, neſcio quibus, compoſita & finita, ille Vuittenbergam reuerſus, in Theologia factus eſt cõſueta celebritate Doctor, ſiue iuſſu & procuratione Ducis Saxoniæ Friderici, Electoris Principis, ſiue ſumptibus cuiuſdam matronæ, Vicarij fraude pecuniis interuerſis. Quandoquidem illa certã pecuniæ ſummam, pro alterius fratris ad Docto-

Diſcordia inter fratres Aug.

Pecunia pro aula Doctorali fraude interuerſa.

ratũ promouẽdi ſubſidio, deputauerat Nurenbergæ. Vnde factum eſt, vt frater iſle, fraude intellecta, & pecunia illa ibi prærepta, prę dolore & indignatione aufugerit occulte: at nemo adhuc hodie ſciat, quonã peruenerit. Lutherus autẽ Doctoratus titulo decoratus, & ordinarię in Theologia lectioni præfectus, cũ eſſet acerrimus diſputator, & vanæ gloriæ cupidus, non ſolũ Vuittẽbergæ inter Doctos præfulgere voluit: Sed & Heidelbergã profectus, ingenij & eruditionis famã diſputãdo quæſiuit, dũ noua themata proponeret. Accidit deinde, anno domini M. D. XVII. vt Leo Papa X. nouas diuulgaret per orbẽ indulgẽtias, occaſione nouæ ſtructuræ templi ſancti Petri Romæ, quam anteceſſor eius Iulius Papa II. ſumptuoſiſſima inceperat magnificẽtia, morte autẽ præuẽtus, tãtæ magnificẽtię opus perficere nõ potuit. Extruxerat quidẽ tẽplũ illud (vt multa alia) religioſo apparatu, & opere ſatis ſumptuoſo & magnifico Cõſtãtinus, Imperator potẽtiſsimus (quẽ nos magnũ, antiqui Maximũ dixerũt) diuerſa ingẽtium columnarum (quales ætate noſtra nõ fiũt) ſerie ſuffultum atque conſpicuum: Quod tẽporis (vt fit) diuturnitate labefactũ, cũ in pleriſque partibus ſuis dehiſcere ac ruinam minitari videretur, Iulius Papa II. vir magnanimus, illud non tã reparare in vetuſtate collapſis partibus, & ſarta tecta reficere (quod vtinã maluiſſet) ſtuduit, ſed in maximã potius ſtupẽdámque molem à nouo erigere cœpit: Vt eſt videre

Acer in diſputando Lutherus.

Iulius Papa II.

videre adhuc hodie in iactis ab eo fundamẽts,& excelsis absidibus testudinibusque & colũnis,altissimarũ turrĩũ instar,sublimatis & in aëra eductis.Ea nimirũ cõsyderatione, vt quẽadmodũ ecclesia Romana potestate ac dignitate cunctis per orbẽ ecclesiis,propter verbum Christi & principatũ Petri, supereminet atque præfulget:Ita & tẽplũ Petri,magnitudine structuræ & operis magnificentia, cæteris omnibus anteferretur,magisque conspicuum foret.

Leo Papa X.

At Leo Papa X.vir liberalis, atque ad erogãdas(ne dicam profundendas) quàm ad corrogandas ac quæritandas pecunias multo pronior:cum esset tantæ structuræ sumptibus impar, & suis opibus tantarum impẽsarum opus ad complementum perducere non posset, vt pio subsidio multorum adiutrices manus acquireret, diuulgauit indulgentias: sicut & ante eum sæpius factum fuerat. Erat autem eo tẽpore inter Germaniæ Prælatos Ecclesiasticos, eminentissimus & dignitatis apice & Nataliũ splendore, Reuerendissimus Pater & illustrissimus Prĩnceps Albertus, Archiepiscopus Moguntinus & Magdeburgensis, sanctæ Romanæ Ecclesię Presbyter Cardinalis:Primas Germaniæ,& sacri Romani Imperij Princeps Elector:Marchio Brandeburgensis &c. Hunc igitur speciali cõmissione præfecit Leo Papa X. Indulgentiarum per Germaniam publicandarũ negocio. Is autẽ,etsi multorũ cõsilio & sentẽtia assumptus fuerat ad id negoci', fratres or

Albertus Archipiscopus Marchio Brandeburgensis.

Augustiniani indulgentiarum prædicatores.

dinis ſancti Auguſtini Heremitarũ: qui & antea perſtrenuã ea in re operã, nõ ſolũ prædicãdo ad populos: ſed etiã ſcribẽdo & euulgando libros (quales ſunt, verbi gratia, Cœli fodina & eius ſupplemẽtum) Sedi Apoſtolicæ nauauerãt. Niſi Ioãnes Tetzellius, frater ordinis prædicatorum, magis idoneus quibuſdã viſus fuiſſet, eò quod recẽs eſſet tunc ſermonum eius de indulgentiis memoria, quibus amplam per indulgentias pecuniã acquiſiuerat fratribus ſanctæ Mariæ, Militaris ordinis Teuthonicorum dominorum in Liuonia, qui à Moſcouitis & aliis vicinis hoſtib⁹ premebãtur. Id vero quàm ægerrime tulerũt fratres Auguſtiniani, in primis Ioannes Staupitius, vir genere nobilis, facundia & eruditione clarus, Generalis eorum per Germaniam Vicarius: & Martinus Lutherus, Theologiæ Doctor, Ordinarius Vuittenbergenſis, velut præcipui duo gregis ſui Arietes, fama & authoritate celebres, & præ aliis conſpicui. Erat Staupitius non ſolum genere nobilis, & ea ratione Saxoniæ Ducib⁹ (quibus eius cognatio ſubdita erat) cæteris charior & familiaritate notior: ſed etiam ingenio verſatilis, & corporis forma atque ſtatura conſpicuus. Quin etiam in rebus agendis aſtutus & practicus, qui fauore & gratia multum valebat apud illuſtriſsimum Principem Electorẽ, Saxoniæ Ducem, Fridericum. Qui præmultis pollebat Principibus aliis, authoritate, opibus, potentia, liberalitate, ac magnificentia.

Ioã. Tetzel.

Io. Staupitius.

Dux Saxoniæ Fridericus Elector.

Quippe

Quippe recēs īstituerat magnis sumptib⁹ Academiā Vuittēbergēsem, ad cuius īcremētū larga fundauit stipēdia, & amplis salariis accersebatvndiq; Doctos & īgenio sos homines, quos fama notos habebat. Erexit itē nouum Canonicorū Collegium, in quo Ionā præpositum, Carolstadium Archidiaconū fecit: ipsum verò tēplum, vocauit ecclesiā omnium sanctorum. In quod sane permulta vndiquaque cōgregauit sanctorum ossa, venerabilésque omnis generis reliquias, auro, argēto, & gēmis preciosissime exornatas, quas & magnifico apparatu statis dieb⁹ publice populis ostēdi curauit: ita vt summo pōtifici per quam religiosa & pia visa fuerit eius liberalitas & magnificētia. Qui & facile cōcedebat petēti quæcunque priuilegia, prērogatiuas & īmunitates, tum pro noua Vniuersitate scholæ, tum pro nouo Canonicorū Collegio. Huic igitur Principi familiarius insinuàuit se Staupitius, instillās eius pectori frequētes īdulgētiarum abusus, & Quęstorum atque cōmissariorū scādala, quod illi per auaritiā veniarū & gratiatū prętextu, expilarēt Germaniā, & quęrerēt quę sua sunt, nō quę Iesu Christi. Lutherus verò ardētioris naturę, magísque iniuriarū īpatiēs, arrepto calamo, mox ad supradictū Germanię Primatē Albertū scripsit indignabūd⁹ epistolā. In qua sane, mox post captatā prefatione beneuolētiā, in hęc prorupit verba. Circūferūtur (inquit) īdulgētię papales, subtuo prędclarissimo titulo, ad fabricā S. Petri. In qui-

Staupitius ex inuidia indulgētiis detraxit.

Querela Lutheri contra indulgētias.

bonō adeo accuſo prædicatorū exclamationes, quas nō audiui, ſed doleo falſiſsimas intelligētias populi ex illis cōceptas, quas vulgo nudiq; iactāt videlicet, quod credūt īfœlices animę, ſi literas īdulgētiarū redemerint, ſe ſecuras eſſe de ſalute ſua. Itē, Quod animę de Purgatorio ſtatī euolent, vbi contributionem in ciſtam coniecerint. Et poſt pauca. Idcirco tacere hæc amplius non potui. Non enim fit homo per nullū munus Epiſcopi ſecurus de ſalute, cum nec per gratiā Dei infuſam fiat ſecurus. Sed ſemper in timore & tremore iubet nos operari ſalutē noſtrā Apoſtolus. Et iuſtus (inquit Petrus) vix ſaluabitur. Deniq; tam arcta eſt via quæ ducit ad vitam, vt dominus per prophetas Amos & Zachariam, ſaluandos appellet Torres, raptos de incendio. Et vbique dominus difficultatem ſalutis denūciat. Cur ergo per illas falſas veniarū fabulas & promiſſiones, prædicatores earum faciunt populum ſecurum & ſine timore? Cum indulgentiæ prorſus nihil boni conferāt animabus ad ſalutem aut ſanctitatem, ſed tantummodo pœnam externam, olim Canonice imponi ſolitam, auferant. Hæc & id genus plura ibi Lutherus, Ex Vuittenberga, in Vigilia oīm ſanctorum, Anno Domini M. D. XVII.

At lō ge aliter de ſecuritate ſalutis docuit Luth. in Ca. Baby. aliiſq; ſcriptis ſuis.

Epiſtola ex liuore ſcripta.

Quæ idcirco referimus, vt intelligat Lector, eam epiſtolam non tam ex animi ſentētia, quā ex liuido inuidię affectu à Luthero ſcriptā eſſe: Cum nulla aliorum doctrina, tam ſecurum de ſalute, & ad bona opera pigrum negligentémque

que reddiderit populum, quàm fecit noua doctrina Lutheri. Qui publice scripsit in Babylonico suo præludio, Tam diuitem esse hominẽ Christianum, vt etiam si velit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere: Nec vlla peccata eum damnare queant, eò quod per fidẽ in promissionem, quę baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modo credat aut cogitet se baptizatum esse. Ille tamen non cõtentus priuatã misisse epistolã, in publicũ quoq; emulgauit 95. (quãquã in prima schedа posueris 97) propositiones, quibus cõmunẽ & receptã de indulgentiis opinionẽ Ecclesiæ q; sententiã impugnabat. Tetzellius autẽ, qui Frãcofordiæ ad Oderã fluuium (vbi illustrissimus Princeps Elector, IOACHIM, Marchio Brandeburgensis, nouã quoq; circa idem tẽpus erexerat studiorũ Vniuersitatem) degebat, vbi illas vidit propositiones, Cũ esset indulgentiarũ Prædicator famigeratus, & Cõmissarius Apostolicus, atq; etiã hæreticæ prauitatis inquisitor, ingenio ferox, & corpore robustus, indigne ferens Lutheri proteruã audaciã, vt par pari referret, Centũ & sex ædidit propositiones, quibus contrariã explicabat sententiã. Verbi gratia. Lutherus sic orsus est. Dominus & Magister noster Iesus Christus, dicendo. Pœnitentiã agite &c. omnẽ vitã fideliũ pœnitentiã esse voluit. Quod verbũ de Sacramentali pœnitentia Confessionis & Satisfactionis, quæ sacerdotũ ministerio celebratur, nõ potest intelligi. Non

Animositas Tetzellij.

Propositiones de indulgentijs.

tamen ſolam intendit interiorẽ: immo interior nulla eſt, niſi foris operetur varias carnis mortificationes &c. Contra hanc vero eius ſententiam ita exorſus eſt Tetzellius. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Sacramenta nouæ legis, ad quæ voluit cunctos obligari, poſt ſuam paſsionem & aſcenſionem, voluit etiã cunctos docere ante ſuam paſsionem, per aptiſsimam ſuam prædicationem. Quiſquis ergo dicit, Chriſtũ, dum prædicauit, Pœnitẽtiam agite, ſic docuiſſe pœnitentiam interiorem & exteriorem carnis mortificationem, vt non etiam docere vel cointelligere voluerit pœnitentiæ Sacramentum, eiuſque partes Confeſsionem & Satisfactionẽ, tanquàm obligatorias, errat: Immo nihil nũc iuuat, ſi interior pœna etiam operetur exteriorem mortificationẽ, niſi adſit facto vel voto Confeſſio & Satisfactio &c. Hac itaque diuerſæ & contrariæ ſententiæ propoſitionum æditione, viſa eſt iam publicæ conteſtata inter hos duos Antagoniſtas eſſe lis turbulentę cõtentionis, quæ mox anno ſequenti in apertum eſflagrauit incendium: Quo pax & vnitas Eccleſiæ, maximo cum ſcandalo infirmorum, & animarum detrimẽto, turbata ac diſſoluta fuit. Cõfidebat ingenio & eruditioni ſuæ Lutherus atq; etiã potentię & gratiæ ſui Protectoris Ducis Friderici Electoris, & vafris Staupitij ſui cõſilijs ac practicis: Cui cedere indignũ putabat Tetzellius, qui celebris erat fama Prædicationum, ſuffultus & ſedis Apoſtolicę cõmiſsione

Lis de indulgentiis inter Luth & Tetzellium.

atque

atq; autoritate, atq; etiã Inquisitionis officio.

Acta & scripta Lutheri, Anno. M.D.XVIII.

RVtherus igitur, suorũ fretus cõsilio, Latinũ ædidit librum, cui hũc prefixit titulum. Resolutiones disputationũ de Indulgẽtiarũ virtute &c. In quo quidẽ lib. 95. Cõclusiones iuxta nouã opinionẽ suã declarabat, non sane, vt Papã aut aduersarios suos sibi reconciliaret, aut placabiles redderet, quos acerrime eo ipso in libro plærũque impugnabat: sed vt Lectorẽ in partẽ raperet suã, mirã simulans erga Romanũ Pontificẽ humilitatẽ, subiectionẽq; ac reuerentiã. Vnde venabatur callide Lectoris & in se cõmiserationẽ, & in aduersarios odiũ. Fingebat enim se admodũ reluctãtẽ & inuitũ rapi ac protrahi in publicũ, improbitate illorũ. Dicebat ergo in præfatione ad Leonẽ X. Inuitus venio in publicũ, præsertim ego indoctus, stupidus ingenio, vacuus eruditione. Sed cogit necessitas, me anserẽ strepere inter olores. Itaq; quo & ipsos aduersarios mitigẽ, & desideria multorum expleã emitto ecce meas nugas. Et infra. Quare Beatissime Pater, prostratũ me pedibus tuæ B. offero, cum omnibus quæ sum & habeo: Viuifica, occide: voca, reuoca: approba, reproba, vt placuerit. Vocem tuam vocem Christi in te præsidentis & loquentis agnoscam: Si mortem merui, mori non recusabo.

Ficta humilitas Luth.

Fauor callide quæsitus.

Hæc itaq; calliditate, dum quereretur, se iniuste premi ab aduersariis, & in publicũ cogi: breui maximũ sibi conciliauit fauorem, nõ modo apud simplicem populum: qui facile credit & ad omnẽ nouitatẽ aures libẽter arrigit patulas ac prurientes: verum etiam apud plæroſq; graues & eruditos viros, qui verbis eius genuina simplicitate credentes, putabãt Monachũ nihil aliud quærere, quam veritatis patrociniũ cõtra Quæstores indulgentiarũ, qui magis pecuniarum quam animarum zelatores viderentur: sicut criminabatur eos Lutherus. Atq; vt omnẽ hæreseos suspicionem à se reiiceret in aduersarios, adiunxit libro, post querulas ad Staupitiũ & ad Leonem Papam epistolas, solennẽ quandam protestationem, in qua deferebat non solum sacris literis, verũ etiam sacris Canonibus decretalibusq; Pontificiis & Ecclesiasticis patribus, sed & superiorum suorum iudicium in omnibus volebat habere saluum. Hinc illius miserta Poëtarum Rhetorumq; docta cohors, & in aduersarios eius odio accẽsa, impigre pro eo & lingua & calamo decertabat, causámque eius Laïcis commendabilem reddebat, ac variis cauillis & inuectiuis prælatos Ecclesiæ Theologoſq; perstringebat: incusans eos auaritiæ, superbiæ, inuidiæ, barbariei & ignorãtiæ: Qui innocentem Lutherum non ob aliud persequerentur, quam ob doctrinam, quod videretur & esset doctior eis, & liberior ad dicendam veritatem, contra imposturas & præstigias hypocri-

Protestatio Lutheri.

Poëtæ fauentes Luthero.

pocritarum. Cunq; valerent non ſolum ingenio & acrimonia, verum etiam elegantia ſermonis, ſiue loquendum ſiue ſcribẽdum eſſet, facile traxerunt Laicorum animos in fauorem commiſerationemq; Lutheri, tanquam is propter veritatem & iuſtitiam vexaretur ab Eccleſiaſticis, inuidis, auaris, & indoctis: qui in ocio luxúque viuentes, ſuperſtitionum adinuentionibus à ſimplici plebe pecuniam emulgerent.

Tetzellio itaq;, qui antea quoq; per indulgentiarum frequentes prædicationes pecuniarũ collector fuerat, per huiuſmodi querimonias criminationeſq; tum Lutheri, tum Poëtarũ & Rhetorum, in dies magis ac magis decreſcebat auctoritas apud populum, minuebatur plebis ad indulgentias deuotio, inuiſi reddebantur Quæſtores & Cõmiſſarij, rareſcebant manus largientium: Luthero autem contra augebatur authoritas, fauor, fides, exiſtimatio, fama: quod tam liber acerq; videretur veritatis aſſertor, contra fraudes Quæſtorum & fumos Bullarum, quas non gratis darent, ſed pecuniis venderent indulgentiarum Commiſſarij. Interea Romæ ab Aduerſariis procurabatur Citatio, qua per fiſcalem Papæ vocabatur in ius Lutherus deſignatis ad eam cauſam iudicibus, Hieronymo de Genutiis, Epiſcopo Aſculano, Auditore Camerę, & Sylueſtro Prierate, Theologo, Magiſtro ſacri Palatij. Lutherus vero cõqueſtus de inſidiis, quod nuſquã tuto cõſiſteret & de iudicibus ſibi ſuſpectis, ſuámq; præterea

Lutherus Romam citatus.

Luth. in appellatione ſua

obtendēs paupertatem corporisque imbecillitatem, per Ducē Saxoniæ Fridericum, Principem Electorem sollicitauit, vt causa ad partes cōmitteretur. Commissa igitur fuit Thomæ de Vio Caietano, Cardinali S. Sixti, qui eo tēpore erat in Getmania Sedis Apostolicæ de latere Legatus. Quamuis verò & hic iudex Luthero vehementer displiceret, quod Thomista esset & ordinis prædicatorum: ne tamen omnino contumax & rebellis videretur, cōparuit corā illo Augustæ. Venit igitur Augustam Mense Octobri, sumptis quidē secum literis cōmendaticiis protectoris sui, Ducis Saxoniæ Friderici Electoris, attamen sine Cæsaris Maximiliani fide publica, seu saluo cōductu. Benigne itaque in Cardinalis Legati cōspectum Colloquiumque admissus ac paterne admonit⁹, tria iussus est, ex mandato Papæ, prēstare. Primum, vt ad cor rediret, erratusque suos reuocaret. Secundum, vt promitteret in futurum ab eisdem abstinere. Tertium, vt ab omnibus contineret se, quibus Ecclesia perturbari possit. Ipse verò, cum nullos vellet erratus agnoscere, post multos auditos redditosque sermones inter colloquendum, periit tandem deliberandi tempus. Altero igitur die reuersus, cum adessent quatuor viri ex ordine Procerum & Consiliariorū Cesaris, vt omnē hęreseos suspitionē è mētibus illorū tolleret, coram Legato personaliter protestationē suā in hæc verba scriptā ex schēda, quā ī manib⁹ tenebat, legit ac recitauit. Ego frater

Luth. in actis Augustensi. Cardinalis Augustæ tria præcepit Luthero.

Protestatio Luth. coram Legato.

frater Martin⁹ Luther Augustinian⁹, protestor me colere & sequi sanctã Romanã Ecclesiam in omnibus meis dictis & factis, præsentibus, præteritis, & futuris. Quod si quid cõtra vel aliter dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi & habere volo. Legatus vero vir doctissimus, probe sciens, illum non solum in suis resolutionibus, verũetiã in proximo Colloquio multa protulisse de Indulgentijs & de potestate Papæ, aliter quàm sentit Rom. Ecclesia: instetit rursus, vt illa tria præstaret, quæ ex mandato Papæ pridie audiuerat. Ille vero vlterius protestabatur, se nõ esse sibi cõscium, aliquid dixisse, quod sit cõtra sacrã scripturã, cõtra Ecclesiasticos patres, contra Decretales Pontificum, aut cõtra rectã rationẽ. Attamen quia homo sit qui errare possit, velit se submittere iudicio & determinationi legitimæ sanctæ Ecclesiæ, & omnibus melius sentientib⁹. Nominatim verò, Doctoribus insignium Vniuersitatum Imperialiũ Basiliẽsis, Friburgẽsis & Louaniẽsis, Aut si nec id satis sit, etiã Parisiensis, quã dicebat studiorũ parentẽ, & ab antiquo semper Christianissimã, ac in Theologia florentissimã: Quamuis paulo post lõge aliter de ea & senserit & scripserit. Legato autẽ in priori sentẽtia sua persistẽte, petijt scriptilẽ (vt ipse loquitur) admitti respõsionem: Qua admissa, multa corrasit arguméta cõtra Extrauagãtẽ Clemẽtis VI. de Indulgẽtiis, cõtra autoritatẽ Decretaliũ Ro. Põtificũ, cõtra merita sanctorũ, cõtra Indulgẽtiarum Thesaurum, &

Protestatio Luth. coram Legato.

Dissensio inter Legatum & Lutherũ.

contra bonorum operum merita: de sola fide fastuose contendens. Ex quibus Legatus facile intelligebat, illum dare solùmodo verba, mentémq; habere ad errores & opiniones suas obstinatã. Idcirco dixit ei, nisi reuocet, censuris ex Papæ mandato sit illigandus. Audierat verò Lutherus, Legatum habere mandatũ capiendi ac incarcerandi & ipsum, & Vicarium suũ Staupitium. Hinc anxietate plenus: quia vetabatur in conspectum redire illius, nisi reuocaret, cœpit occulte per amicos sollicitare Cæsarianos pro impetrando saluo conductu. Quo impetrato, fretus consilio sui Staupitij, scripsit appellationem, à Legato ad Papam melius informandum prouocans, quam, vbi occulte abiisset Augusta, iussit affigi palam, ad concitãdam maiorem in populo, contra Papam & Legatũ eius, inuidiam odiumq; Laicorum. Cum tamẽ & præsens ad faciem, & absens per literas, multas diceret Legato & laudes & blanditias, quibus bonum virum nequiter lactabat ac ludebat. Etenim abiturus Augusta, scripsit ad eũ blandissime, & gratias agens pro exhibita in se clementia: & appellandi necessitatem expurgans, non solum quod amici ita iussissent: verum etiam quod sciret, Principi suo longe gratiorem fore Appellationem quàm Reuocationem. Addebat præterea, nõ videri sibi necessariam Appellationem, cum omnia submiserit iudicio Ecclesiæ, nec aliud quàm illius sẽtẽtiam expectet. Domum vero reuersus, adhuc

Dolosæ blãditiæ Lutheri ad Legatum.

multo

multo blandius reſcripſit, commemorans & extollens illius clementiam, humanitatem, & ſapientiam, quod qui vi agere potuiſſet, per Stau pitium agere maluerit, qui talis ac tantus ſit in oculis ſuis, vt nullus ſit in mundo, cui lubētius auſcultet & conſentiat. Vbi & culpam agnoſcebat nimiæ tum vehemētię tum irreuerentiæ ſuę in Papam, proinde petebat veniam, tanquam pure & ex animo dolens ac pœnitens. Quod & per omnes conciones ſe populo annunciaturū promittebat, operamque daturum, vt poſthac alius ſit aliterque loquatur quàm antea. Vnum enixe petebat, vt poſſit audire vocem ſponſæ, quam certum eſt audire vocem ſponſi.

Criminationes Lutheri in Legatum.

Hæc & id genus multa honorifice ſcribebat ad ipſum Legatum. Ad alios vero longe aliter ſcripſit, non ſolum priuatim, ſed & publice, virum illum grauiſſime accuſans Tyrannidis: ſuperbiæ, infidelitatis, ignorantiæ &c. Sic enim ſcripſit in Actis. Video (inquit) libellos ædi, & rumores varios ſpargi de actis, meis Auguſtenſibus. Quanquàm vere nihil ibi egerim, quàm quod & tempus & ſumptus perdidi. Niſi id ſatis abunde, fuerit operis, quod nouam audiui linguam Latinam: ſcilicet, quod veritatem docere, idem ſit, quod Eccleſiam perturbare. Adulari uero, & Chriſtum negare, id eſt, Eccleſiam pacificare, & exaltare. In appellatione ſua ſecunda ait, illum animio factionis ſuæ fratribus affectum, faciem iniquitatis aſſumpſiſſe, minasq; diras &

crudelissimas intentasse, atque ouem Christi, petentem humiliter doceri veritatem, & reduci ab errore, contempsisse. Item, in præfatione ad Galatas. Cardinalis (inquit) Caietanus passim se pro Rom. Ecclesia venditat in Germania, sub nomine illius Breuia Apostolica comminisci satis doctus. Denique in epistola sua secunda ad Leonem X. grauissime simul & calumniosissime illum accusans, ait. Notum esse arbitror tibi, quid mecum egerit Cardinalis S. Sixti, Legatus tuus, imprudens & infœlix, immò infidelis. In cuius manu, ob tui nominis reuerentiam cum me & omnia mea posuissem, non hoc egit, vt pacem statueret, quam vno verbulo potuisset facile statuere: Cum ego tum promitterem silentium, & finem causæ meæ facturum, si aduersariis idem mandaretur. At homo gloriæ, nõ contẽtus eo pacto, cœpit aduersarios iustificare licentiam aperire, & mihi palinodiam mandare: id quod in mãdatis prorsus non habuit. Hic sane, vbi causa in optimo loco erat, illius importuna Tyrannide venit in multo peiorem. Vnde quicquid post hæc secutũ est, non Lutheri, sed Caietani tota culpa est, qui vt silerem & quiescerem, non est passus. Quod tum summis viribus poscebam: Quid enim facere amplius debui? Ergo vt Legati quoque victor videretur & maiorem inde famam fidemque & autoritatem sibi acquireret, scripsit in Actis suis, quod ille nullam syllabam ex sacris literis contra ipsum produxerit vnquàm, nec possit etiam si quam

Iactantia Luth. contra Legatum.

quam maxime vellet Contra vero, vbi scripturas attulisset Luherus, Legatus de corde suo effinxerit glosas, iuxta lõgã Ro. Curiæ consuetudinem, Qua, relictis sacris literis, & acceptis traditionibus verbisque hominum, factum sit, vt Ecclesia Christi non mẽsura tritici pascatur, nec verbo Christi sed nõ raro temeritate & voluntate alicuius indoctissimi adulatoris regatur, & eo profecerit nostræ infœlicitatis magnitudo, vt ad reuocationẽ & abnegationem fidei Christianæ & sacratissimæ scripturæ incipiant compellere. Eiusmodi querelis auxit Lutherus apud quàmplurimos sibi quidẽ fauorem & existimationem, aduersariis vero odium & contẽptũ. Ausus itaque fuit, etiã Protectoris & Principis sui autoritate, Vuittenbergam publico scripto citare quoslibet hæreticæ prauitatis Inquisitores, si quiuideãtur sibi deuorare ferũ, petrasque dirumpere, vt veniant illuc cum ipso disputaturi, habituri non modo saluum conductum: sed etiam liberũ hospitium sumptusque à Principe. Hæc & id genus multa iactitans, sibique scripturarum peritiã præ omnibus arrogãs, plurimos in partẽ suam traxit: clamitans, non solũ scholasticos Theologos, verum etiam Papam ipsum eiusque Decretales vim facere scripturis, easque torquere, ac improprie & abusiue intelligere. Exclamabat igitur aliquãdo in tales, quĩ aliter quàm ipse vellet, scripturas interpretãtur, quod sint Centuplo peiores Turcis: Quoniam verbum Dei, quod omnia sanctificat, scelerate

Contra Inquĩsitores. Luth. in defensione Sermonis de Indulgentiis. Luth. in Actis August.

Duplicia verba Lutheri.

Luth. in Actis August.

in nihilum redigant. Simulabat quidem eo tempore blandioribus verbis modestiam, humilitatemque & obedientiam, vt partem suã & auctiorem & commendatiorem redderet: Cor tamen eius semper erat in mordacitatem superbiamque & rebellionem erectum. Quod sane alicubi ipsemet palam fecit. Ait enim in Actis ad Lectorem. Posteriorem responsionem meam, etsi cum multa reuerentia dedi, ac vel ut in arbitrium summi Pontificis reposui: Non tamen id me fecisse credas, quod de re ipsa dubitem, aut animi sententiam sim vnquam mutaturus, sed quia oportuit reuerentiam seruare ei, qui vice summi Pontificis, fungebatur. Dixerat autem in ea responsione, animam suam paratissimam cedere, mutare, reuocare omnia, vbi aliter intelligenda esse edocta fuerit: Quomodo autem doceri queat, qui animi sententiã mutaturus nunquam fuerat? qui non solum Legatum, summæ alioqui eruditionis virum, quem & Lutherus ipse insignibus dotibus, præsertim iudicii acrimonia donatum fateretur:

Luth. ad dialogũ Syluestri

sed & Pontificem Ro. Leonem X. reprehendebat, Qui Syluestrum Prieratem, sacri Palatii Magistrum, simul cum S. Thoma proteruissime contemnebat: calumnians vtrunque, quod nudis verbis incedant, sine scriptura, sine patribus, sine Canonibus, denique sine vllis rationibus. Mera igitur verba dabat, cum reuocaturum se promitteret.

Anno

Anno M. D. XIX.

Insolentia Luth. post obitum. Maximiliani Imp.

CÆterum currente iam ano Domini M. D. XIX. Postequã rebus humanis subtractus est Maximilianus Cęsar: Princeps sane & armis & pietate insignis cœpit Lutherus indies magis ac magis insolescere. In aduersarios conuitiis ac criminationibus grauius inuehi. Summo Pontifici maiori contemptu rebellare: adeo quidem ferociter, vt etiam in epistola secunda ad Leonem X. iactitet, quod Carolus Miltitius, nuncius Apostolicus, post Caietanum multo & vario negocio cursans & recursans, nihilque omittens, quod ad reparandum causę statum, quem Caietanus temere & superbe turbauerat, pertineret, vix tandem etiam auxilio Illustrissimi, Principis Friderici Electoris effecerit, vt semel & iterum familiariter cũ ipso loqueretur. Mira profecto insolẽtia & superbia in Monacho nõdũ excucullato, Qui cũ reus ageretur apud summũ Pontificẽ, supremũ in terris Iudicem suum, propter reproba & hęretica dogmata, atque etiã propter turbatã Ecclesiæ pacẽ, læsamque Sedis Apostolicæ autoritatẽ omni iure sacrosanctã adeo, vt ipsemet Caietano priuatĩ scripserit, in hæc verba. Reuerendissime in Christo Pater, fateor, vt & alias fassus sum, me profecto nimis indiseretum, vt ipsi dicunt, vehementem & irreuerentem fuisse contra nomen Põtificis. Et quamuis admodũ vehementer ad eiusmodi

Reprehendit seipsum Luth.

irreuerentiam laceſſitus fuerim, intelligo tamẽ nunc, quod decuiſſet me, modeſtius, humilius, ac reuerentius iſtã materiam tractare, & non ſic reſpondere ſtulto, vt fierem ei ſimilis. Quod mihi omnino ſyncerìter dolet, veniamque peto. Idem ipſe tamen reus paulo poſt, nec abſolutus nec procraſtinatus, ſed grauius accuſatus, atque etiam per contumaciam in vrbe damnatus, tanræ fuit rebellionis & ſuperbiæ, vt perduellionis aut hoſtis coniurati potius & Imperatoris, quã rei aut Monachi, perſonam ſibi vendicaret, nõ petens amplius veniam vllius delicti: ſed cucullam ſuam Infulæ ſummi Pontificis æquiparans immò præferens, tumidiſſime iactaret, Nuncium Apoſtolicum: hominem nobilem, ex Inclyta Miltitiorum familia in terra Miſnenſi procreatum, multo labore curſitaſſe, ac vix tandem etiam Electoris Principis ope effeciſſe, vt ſemel ac iterũ in familiare admiſſus fuerit colloquium propter turbatum à Caietano cauſæ ſtatum. Quis vero Imperatorum, ſeu Græcorum ſeu Latinorum & Germanorum, vſque legitur tanto faſtu à Colloquio repuliſſe Nuncios Apoſtolicos, quanto repulit (vt iactitat) Monachus iſte cucullatus adhuc & reus, & qui nuper ante paucos dies, à Legato ad ipſum Dominum Apoſtolicum appellauerat? Iactitabat vlterius, in eo Colloquio ſe denuo ceſſiſſe nomini * Leonis X. quod fuerit paratus ſilere: acceptans etiam Iudicem vel Archiepiſcopũ Treuerenſem, vel Epiſcopum Numbergenſem, atque ita factum

Carolus à Miltitz.

Luth. vbi ſupra.

* *Pontificis.*

&

& impetratum fuisse. Verum dum hęc spe bona agerentur, alterum & maiorem hostem Pontificis irruisse Eckium cum disputatione Lipsica quam instituerat contra D. Carolstadium, ac penitus hoc consilium pacis dissipasse. Tantus iã tum videbatur sibi Lutherus, vt grandis muneris aut beneficii loco haberet, sibique acceptum referri velit, tanquam donum aliquod amplissimum, si Pontifici & nunciis eius pacem daret & sileret. Cum vero D. Ioan. Eckius, vir planè doctissimus, cũ Andrea Carolstadio Lipsiæ ex pacto disputaturus, ad suas propositiones XII. illic disputandas, thema vnum de prærogatiua & potestate Romanæ Ecclesiæ (cuius improbissimus osor & vitiligator erat Lutherus) adiecisset, Lutherus sibi per hoc iniuriam fieri arbitratus (mox enim pro hoste habet vnumquenque qui ab ipso dissentit) sese illi disputationi vltro immiscebat nec rogatus nec prouocatus. Erant eo tempore summi amici, quanti postea facti sunt inimici, Lutherus & Carolstadius: hic Archidiaconus Vuittenbergensis: ille Ordinarius Theologiæ prælector: Vterque sibi plurimum fidens, atque cunctis in mundo eruditiorem sese reputans, ex disputionibus famæ gloriam quęrebat: Eckio, Ordinario Theologiæ Professori Ingolstadiensi, qui Friburgi, Tubingæ, Ingolstadii, ac Viennæ, atque etiam Bononiæ celebre Disputatoris nomen cõsequutus fuerat, laudem illam ambo inuidentes & præripere cupientes. Disputandi autem occasio sum-

D. Ioannes Eckius.

Andreas Carolstadius.

pta fuit ex Obeliſcis (hoc eſt, Annotationibus repręhenſoriis) quibuſdam, quos EcKius circa primas Lutheri de Indulgentiis propoſitiones appoſuerat priuatim, ab amico quodã quid ſuperiis ſentiret rogatus. Eam iniuriam vindicaturus Carolſtadius, ſcripſit in Eckium.

Lipſica Diſputatio.

Ille verò imperterritus ferocienti ferociter occurrit. Pręludebatur itaque libellorum velitationibus, quærebatur concinnus pugnandi cãpus ac diſputandi locus tandem ex conuentione placuit vtrique parti Lipſia (vrbs & mercatu & Vniuerſitate inſignis quidem, ſed virtute ac integritate ſui principis, nempe Illuſtriſs. Saxoniæ Ducis Georgii, adhuc multo inſignior) vbi ad certum Diem, vtriuſque conſenſu pręfixũ, diſpuraturi conuenirent. Quam uis id vehementer diſpliceret Epiſcopo Merſeburgenſi, vt loci Ordinario, atque Theologis Lipſenſibus, qui maluiſſent talem diſputationem prohiberi atque omitti.

Priuſquam vero illuxiſſet dies ille, amica quędam contentio erat inter duo illa luminaria Vuittenbergæ, quam etiam libellis æditis conteſtabantur, in magnum ſane EcKij contemptum: Dum Lutherus pro Caroſtadio congredi cuperet humilitatis gratia, tanquam Eckius dignus non foret, cum quo congrederetur tantæ dignitatis & eminentiæ, vir Archidiaconus Vuittenbergenſis. Carolſtadius vero illum ſibi depoſceret ad vindicãdum ab Obeliſſis eius Lutherum. Scribebat præterea Lectori Luthe-

Lutheri diſputatio & excuſatio.

rus,

rus, Eckiũ Sedis Apostolicę cõsecratorẽ, scriptu 1. *Tim.* 1.
ræ patrũque verbis vti, velut Anaxagoræ elemẽ
tis: vt iuxta Apostolũ nõ ĩtelligat neque quid lo
quitur, neque de quib⁹ affirmat. Carolstadiũ ve
ro, victorẽ Eckiani erroris iã dudũ, vẽturũ esse
nõ fugitiuũ militẽ, sed mortuũ illũ & à se postra
tũ Leonẽ, cũ fiducia excepturũ. Se vero in hacre
nõ timere seu Papã seu nomẽ Papæ, multo min⁹
pappos & puppas istas. Ad diẽ igitur præfixõ,
qui erat xxvii. Iunii, magno apparatu Lipsiã ve
nerũt. Vuittẽbergẽses, nõ solũ multos comites:
sed & libros subsidiarios secũ afferẽtes, quasi Li
psiæ nõ essẽt libri, si quib⁹ opus foret. Eckius ve
rò, cui nõ solũ a latronibus & raptoribus, verũ e
tiã a Lutheranorũ in se frẽdẽtiũ gladiis & ĩsidiis
metuẽdũ erat, vno tãtũ famulo comitatus Lip-
siã venit, ignotus ad ignotos, multo prolixius i-
ter emẽsus quã illi. Quippe distat a Lipsia Ingol
stadiũ circiter Quinquaginta Miliaria Germa-
nica: Vuittẽberga vero tãtũmodo septẽ. Excepti
ergo sunt omnes & amice & honorifice, nõ solũ
à Senatu & Vniuersitate vrbis, verũ etiã à Prĩci-
pe & Domino vrbis, Saxonię Duce Georgio,
Qui nõ modo Cõsiliarios suos, pro seruãda vtri
que parti æquitate, adhibuit, sed & in Arce sua,
ne quis tumult⁹ oriretur, disputãtibus locũ cõ
cessit, atque etiã personali præsentia sua disputa
tionẽ honorauit: eos pro sua & grauitate & pru
dẽtia benigne admonẽs, vt cauetẽt ab omni a-
marulentia verborũ & scandalo infirmorũ, solã
veritatem præ oculis habituri.

Disputatio Eckij cum Carolstadio.

Primum igitur congressi sunt Eckius & Carolstadius, de libero Arbitrio hominis disputaturi: solenniter protestantes ambo, quod ab Ecclesia Catholica nusquam, ne ad latum quidem digitum, discedere velint, nec eruditorum iudicio præire, nec Vniuersitatũ autoritati præiudicare. At non inuenit ibi mortuum in Eckio Leonem Carolstadius, vt iactitauerat Lutherus, sed virum ingenio & alacritate longe magis viuidum, quam erat Carolstadius: memoriæ autem viuacitate ac singulari bono, etiam Lutherum ipsum superabat, eruditione præterea & intellectus acumine neutri eorum cedens. Cum quo sane Carolstadius diebus aliquot decertãs, multo plus laboris quam laudis reportauit. Erat enim D. Eckio in omnibus lõge inferior. Quod ægre ferens Lutherus, in festo Apostolorum Petri & Pauli, sermonem habuit ad populum in sacello Arcis. In quo sane, cum frequens haberet auditorium, palam & acriter perstrinxit, tum Papę autoritatem, tum clauium potestatem, nõ absque offendiculo multorum. Vnde factum est vt paulo post D. Eckius eum sermonem Lutheri (qui per Typographos quoque euulgatus est) reprehenderit publice, dum secunda die Iulij, in festo Visitationis Mariæ, concionaretur ad populum in Parochiali Ecclesia Diui Nicolai. Carolstadio autem ex disputatione iam fesso & exhausto, succesit in certamen Lutherus, die Quarta Iulii vsque in diem XIIII. Longa tamen Consiliariis Principis Georgii cum Luthe-

ro-

ro dissertaio fuit, priusquam disputationem cū Eckio iniret. Diu enim relūctabatur, se certis submittere Iudicibus: magis enim appetebat iudicium vulgi & confusæ multitudinis, quam Doctorum in Vniuersitatibus. Cum autem nullo prætextu honeste recusare posset, consensit tandem (sed inuitus & iratus) in Iudices Parisiēses & Erphordienses facultatis Theologicæ. In hos sane, quod apud eos in literis educatus, plus notitiæ & fauoris haberet quam EcKius: apud illos vero, quod offensos nuper* in causa Capnionis, atque in priuilegiis Cleri Gallicani, speraret apptobaturos potius impugnatoris, quam propugnatoris Rom. Ecclesiæ partes: Maluisset tamen Poëtas Theologorum irrisores, & plebem Clerioforem, quam quoslibet Theologos causæ suæ Iudices habere.

* à Papa.

Videntes itaque Consilarii Ducis Georgii vultum eius iracundum, admonuerunt, vt nihil per iram, sed omnia modeste ageret, ne scādalo fieret auditoribus. Tum ille ira victus, prorupit in apertam confessionem secreti sui pessimi, dicens. Non propter Deum hæc res cœpta est, neque propter Deum finietur. Illi autem, ne ludibrio fieret orbi proclamata illa disputatio, hoc verbum dissimulantes, mitigabant animum eius,, vt iuxta promissum cum EcKio disputaret. Disputatum est itaque ab illis & acriter & copiose, primum de potestate & primatu Ro. Pontificis. Deinde de Purgatorio, de Indulgentiis, de Pœnitētia & de Absolutione sacerdotis. Sed

Disputatio EcKij cum Luthero.

Ex actis disputationis Lipsicæ.

Iõge alia tunc erat Luthero & mens (nisi omnia simulauerit) & vox de rebus illis quã paulo post Nam & ipse protestationem, quam alii duo præmiserant, approbabat & amplectebatur, Et de Rom. Ecclesia longe reuerẽtius loquebatur quã postea: adeo, vt non solũ Latine, verum etiam Teuthonice sententiam suam declarans, diceret. Se non impugnare, nec Christiane à quoquam impugnari posse, primatum & obedientiam Rom. Ecclesię. Nec derogare se pontifici quicquid tribuitu rei. Cumque inter disputãdũ

De Bohemis

ex verbis suis suspectus haberetur, tanquàm fautor & patronus Bohemorum schismaticorum, Quemadmodũ D. EKcius palam ei obiiciebat Ipse mox interstrependo Teuthonice iratus dixit, hoc mentium esse. Deinde maturius respondendo, idipsum velut grauem cõtumeliam à se reiiciens, sic dixit. Nunquã mih placuit, nec inæternum placebit, quodcũque schisma iniquæ faciunt Bohemi: quod se autoritate propria separant à nostra vnitate, etiam si ius diuinũ pro eis staret, cum supremum ius diuinum sit charitas & vnitas spiritus. Petebat igitur ab Eckio,

De purgatorio.

ne velit impingere tantam contumeliam, vt eũ Bohemum facer. t, quia sibi semper inuisi fuissent: ideo, quia ab vnitate dissentiant. Denique cum de purgatorio quoque extranea & scanda losa diceret, quasi de eo nihil habeatur in scripturis: Vnde suspectus fiebat de Græcorum & pighardorum (qui purgatorium negant) hęresi Ad remouendam à se suspicionem illam, dixit

xit publice. Ego, qui credo fortiter, immo ausim dicere, scio, purgatorium esse, facile persuadeor, in scripturis de eo fieri mentionem: Quemadmodum illud Matthei inducit Gregorius in Dialogis. Non remittitur neque in hoc sæculo, nec in futuro: Volens peccata quædam remitti in purgatorio. Admitto & illud Machab. 2. Sancta est & salubris cogitatio, pro defunctis exorare &c. Lassato tandē Luthero, Eckius intrepidus et infatigabilis Carolstadio rursus In arenam progredienti congressus est die XIIII. Iulii prouocatus ab illo eadē hora, qua cessauerat Lutherus. Vt homo peregrinus, à suis tū libris, tū amicis notis lōge positus in regione longinqua, si non possit argumentis vinci, saltem labore tādem et cauillorū fastidio delassatus, ex arena cederet, ac victi speciem præberet. Rursum igitur impetitus est de libero Arbitrio hominis. Cui paradoxum istud adiunxit aduersarius ille: Iustum in omni opere bono peccare. Sed paucorū dierum fuit ea disputatio. Mox enim cessatum est, die XV. Iulii, et tota causa Iudicibus commissa. Domum itaque redierunt Vuittenbergenses, egregie quidem honorati Lipsiæ cum aduenissent, sed longe minori cum glora quàm sperauerant, Vuittenbergam, redierunt. Non enim crediderant, tantum esse Eckiū, quātū experti sunt. Cū ergo parū fiduciæ haberēt ex viuę vocis disputatione ad libellos refugerūt, mox ædītes velut victricē censurā suam, ant equam scirent, quid Iudices

Matth. 12.

2. Macha. 12

Finita disputatio die 15. Iulii.

Georgius Spalatinus.

ab vtraque parte electi iudicaturi essent: Quamuis Lipsiæ cautum fuisset, ne quid illius disputationis ederetur, antequam sciretur, quid visum foret Iudicibus. De Erphordiensibus quidem nihil in publico cõstat, quidnam cẽsuerint De Parisiensibus vero dubitare nõ licet, quin pro EcKii parte iudicauerint, qui paulo post, censuræ suæ, qua Lutheri 104. propositiones dãnauerunt, publica ædiderunt testimonia. Lutherus verò irarum & querelarum plenam ædidit epistolam ad Spalatinum suum, qui Friderici Ducis Electoris & a sacris & a secretis erat, ac pro illo multa secreto egerat. In qua sane scripsit complurima, à veritate longe aliena, sicut in

Querelæ Lutheri de disputatione Lipsica.

responsione sua EcKius demonstrauit. Eius initium ita habet. Historiã famosæ huius disputationis, quam Lipsiæ habuimus, Optime Spalatine cupis nosse. Ait eam disputationem fuisse perditionem temporis, non inquisitionem veritatis: Et quantum in EcKio fuit, nullum fere scopum fuisse tactum. Aut si tactus sit, nõ nisi notissimis & vulgo proculcatis argumentis certatum fuisse. Deinde in Lipsenses inuecturus, ait. Non mihi, sed sibi imputabunt, si tangantur & ipsi, quos par gloriæ studium, & inueterata iã diu inuidia coegit, pro EcKio contra nos machinari non bonas machinas. Cõfitebatur tamen optimæ illi Vniuersitati se nihil debere, quam omnem honorem & omne officium, dũtaxat inuidiam quorũdam displicuisse sibi. Quãuis vero laudaret ibi Ducem Georgium, quod ue

re

re Principali clementia & munificentia nihil o miserit, quod ad fœliciſsimum illius diſputatio nis fructum facere poſſit: omnia cauens & mo nens, vt modeſte & veritatis quęrendæ ſtudio ageretur, multa tamen in Cõſiliariorũ eius ſuggillationẽ queribundus adiunxit. Primo ruptũ eſt, inquit, pactũ, quo inter EcKium & nos conuenerat, vt libere diſputaretur, & excepta per Notarios in publicum totius orbis iudicium æderentur. Illi autem ſtatuerunt, ne excepta per Notarios æderentur, niſi Iudicibus nominatim & communiter electis oblata, accepiſsent ſentẽtiam, Quaſi orbis & cuiuſque optimi viri iudicium parum ſit. Alteram machinam fuiſſe ait, Cum Carolſtadius libros ſecum attuliſſet, illos ſtatuiſſe pro Eckii voluntate, libros domi relinquendos eſſe, ac ſolius memorię & linguæ viribus ac libertate diſputãdũ. Cum vero ſibi obiiceretur, quod conuentioni non pareat, nec fœdus ſeruet, diſputationem ædens ante decretum iudicium, ita reſpondit. Quaſi vero vllum pactum nobis vnquam ſeruauerint ipſi: Addens, ſe conueniſſe, ne diſputatio euulgaretur, quæ manu Notariorum excepta fuit: Verum ne præterea ſcriberet, ſe non pepigiſſe. Ducem tamen Georgium rurſus laudans ait, illum prudentiſsime ambos verberantem dixiſſe, Siue hoc ſit iure diuino ſiue humano, Rom. Pontifex eſt & manet ſummus Pontifex: Ita vere dixiſſe & non leuiter, inutilem illam diſputationem ipſorum, inſigni hac modeſtia taxaſſe. Lutherus igitur,

Accusat Luthe rus D. Eckium.

qui pro summo bono habebat multitudinis applausum, cum Lipsiæ populo minus plausibilem fuisse disputationem suã sentiret, omnem iram in Eckium: qui uellut victor, aut certe Luthero par, Carolstadió que maior, in ore omnium uersabatur, :effudit, innumeris illum diuerberans conuitiis, per multos uariosque libellos, & epistolas. Ausus eum etiam ad Leonem X. grauissime palam accusare: tanquã Eckii mendaciis, simulationibus & technis, omnia ubique fuerint turbata & exulcerata Hic est (inquit) ille hostis tuus, mi Leo, seu potius Curiæ tuæ, qui onus supra uires suscipiens, dum gloriã suam furiose captat, ignominiã Romanam in totum orbem reuelat. Huius unius exemplo discere possumus (inquit) non esse hostem adulatore nocentiorem. Quid enim sua adulatione promouit, nisi malum, quod nullus Regum promouere potuisset? Fœtet enim hodie nomen Romanæ Curiæ in orbe, & languet Papalis autoritas, famosa inscitia male audit. Quorum nullum audiremus, si Eckius Caroli Miltitii & meum de pace consilium non turbasset. Scripsit de disputatione illa epistolam quã dam Hieronymus Emser: uir apprime & diser tus & eruditus: ad Pragensis Ecclesię Administratorẽ, D. Ioan. Zackium, cum audisset, Bohemos uane gloriari, quod partes eorum defendisset Lutherus. In qua sane epistola, quam modestissime ac æquissime rei gestæ ueritatem prosequutus, citra omnem Lutheri iniu-

Epistola Emiseri ad Administratorem. Pragensem.

riam

riam atque detractionem, asseruit, illum non defendisse partes Bohemorum, sed palam contradixisse: EcKium vero fortissimum Theologum acriter defendisse propositiones suas. Lutherus autem, siue quod nactus interim fuerat ex Bohemia libros Ioannis Hus, cui impensius fauebat siue ignominiam suam reputans, quod EcKius diceretur fortissimus Theologus, scripsit mox petulantissime Venationem quandam in Capri cornũ Emseri (Hoc enim insigne pro armis à maioribus suis habebat Emser) Tot sane conuitiis exuberantem, tot scommatis mordacem, tot calumniis acerbam, vt Emser magis obrutus quàm inuasus videretur. Qui tamen paulo ante honorifice susceperat illum conuiuio Dresdæ. Hac sane cautela vtebatur Lutherus, vt aduersarios suos mox fragosa conuitiorum ingeminatione ac strepitu absterrere, & omnibus ridẽdos præbere studeret. Sic enim ait ad Leonem X. In hoc ipsum tanto spiritu sum tumultuatus vt eos, quos mihi longissime impares esse videbam, magnitudine & impetu tam verborum quã animi compescerem. At stratagemate hoc suo fortem Capricornũ illum, neq; in fugam, neque in latebras coẽgit: Quin venatorem istum robustum, Nymbrotum Saxonicũ, ita repulit ac repercussit ille, tum multis aliis ei grauiter obiectis, tũ illo grauissime, quod Lipsię inter Cõsiliarios Ducis Georgii constitutus, audierat ex ore Lutheri, Rem istam non esse propter Deum cœptam, nec propter Deum finiendam.

Venatio Lut. in Capricornũ Emseri.

Luth. in 2. epistola ad Leonem X.

Sceleratum dictum Luth.

Quo sane ictu fama Lutheri apud bonos gr
ter sauciata fuit: præsertim, cum ad eum ict
Lutherus tam diu taceret, nihil reclamans,
musitans quidem, sed callide dissimulans
conscientia, per menses xx. Quamuis inte
uarium ei esset, cum Emsero æditis libellis c

Victus ab Emsero Lutherus.

tamen. Nulli enim aduersariorum sæpius qu
illi respondit. Tandem vbi sæpius propter v
bum illud ab amicis compellaretur, vt tam
uem suspicionis notam à se reiiceret, scrip
Teuthonice quendam libellum, quo menda
arguere conabatur Emserum, sed meris fu
& nugis, nullo argumento solido, inani ex cl
mationum Rhetoricarum tinnitu. Mox itaq
conuincit nugas eius Emser certis testibus, lu
ficationemque futilem ipsius Chirographo
Tętzellium, aliisque grauiter obiectis repres
& Monachum quamlibet uerbosum ibi pros
obmutescere coëgit. Peracta autem disputati
ne, Carolus Miltitius, vt pacis componend
laudem ex patria sua Romam apportaret, iter
tentauit ad silentium redigere Lutherum.
enim de hoc ita gloriatus est ad Leonem x. Ni
hil (inquit) hac disputatione promouentibu
nobis, nisi maiorem confusionem Romanæ ca
sæ, iam tertio Carolus Miltitius patres Ordi

Iactantia Lutheri de Carolo à Miltitz, secũ tractante de pace.

nis Capitulo congregatos adit: consilium peti
componendæ causæ, quæ iam disturbatissim
& periculosissima esset. Mittuntur hinc adme
cum uiribus in me (Deo propicio) non sit spes
grassandi, aliquot celebriores ex illis, qui petun

vt

vt saltem tuæ Beatitudinis personam honorem & literis humilitatis excusem innocentiam & tuam & meam : Esse adhuc rem non in extremo desperationis loco, si Leo X. pro sua innata bonitate manum admoueret. Et post pauca. Leges pacis summo Pontifici rebellis Monachus præscribere ausus, subiunxit. Porro Palinodiam vt canam, Beatissime Pater, non est quod vllus presumat, nisi malit adhuc maiore turbine causam inuoluere. Deinde leges interpretandi, verbi Dei non patior, cum oporteat verbum Dei esse non alligatum, quod libertatem docet omnium aliorum. His duobus saluis, nihil est quod non facere & pati possim, ac libentissime velim : Contentiones odi, neminem prouocabo, sed prouocari rursus nolo, prouocatus autem, Christo magistro, elinguis non ero. Interea Principes Electores Francofordię ad Mœnum, cõgregati, defuncto Maximiliano Cæsare, in locum eius fœliciter elegerunt nepotem ipsius, multorum regnorum ac prouinciarũ Principem potentissimum, Carolũ. V. In Hispaniarũ regnis tunc procul degentem. Ad quem sane, cum iuuenis admodum esset, circumueniendũ, & in partes Lutheri trahendum, multæ quærebantur vario prætextu occasiones : adeo, vt Lutherani certissimũ sibi persuaderẽt, Carolũ totũ fore Lutheranũ. Iactabãtur merita Ducis Saxonię, Friderici Electoris: Spargebãtur criminationes in Ro. Pontificem eiusque Legatũ

Electio Caroli V. Imp.

quod cupientes eligi Regem Franciæ, & clam & palam detraxerint Carolo: Ædebantur conuitia libellique famosi in Papam, in quosdam Episcopos & Theologos. Tum Lutherus ipse suorum consilio fretus, scripsit ad eundem Carolum epistolam simulata humilitate, odiosisque In aduersarios querelis accurate depictam: Addens etiam oblationem, seu protectionem, haud minus & fictam & calumniatricem: vt sibi gratiam: Papę ac Theologis odium tum Cæsaris tum Aulicorum eius, atque adeo totius populi conciliaret, æditis in lucem huiusmodi libellis. Ait igitur in epistola illa, post captatam blanditiis beneuoletiam. Aediti sunt à me nonnulli libelli, quibus multorum & magnorum mihi conflaui inuidiam & indignationem, vbi duplici debui præsidio tutus esse. Primum, quod inuitus in publicum veni, nec nisi aliorum vi & insidiis proditus, scripsi quicquid scripsi: nihil vnquàm maioribus votis expetens, quàm vt in angulo meo laterem. Deinde quod testor mea conscientia, ac optimorum virorum iudicio, non nisi Euangelicam veritatem studui euulgare, aduersus superstitiosas humanæ traditionis opiniones. Propter quam tertius iam finitur fere anus, ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula, & quicquid possunt mali excogitare. Frustra veniã peto, frustra silẽtiũ offero, frustra pacis cõditiones propono, frustra erudiri meliora postulo. Vnũ est, quod in me paratur,

Epistola Lut. ad Carolum. V. Aug.

Ficta humilitas Luth.

tãtũ vt extinguar cum vniuerſo Euãgelio: Cum autem omnia fruſtra tentarim, viſum eſt tandẽ, exẽplo S. Athanaſii, Imperatoriã Maieſtatẽ inuocare, ſi forte Dominus dignetur per eam ſuæ cauſę adeſſe. Et in proteſtatione ſua, Sed ne hoc quidẽ promoui (inquit) quod me ſæpe numero & multiphariam obtulerim (vt filius ſupplex & obediẽs Sãctæ Eccleſiæ Catholicæ, qualis, Deo Opt. Max. adiutore, mori volo) taciturũ, ſi per meos aduerſarios liceat, omnium Vniuerſitatũ nõ ſuſpectarum cognitionem & ſententiam paſſurum, coram non ſuſpectis Iudicibus, ſacris & prophanis, ſub fide publica, idonea & ſufficienti, conductu libero, & libenter & humiliter cõpariturum, eorumque cognitionem & ſententiam accepturum. Multæ id genus querimoniæ ſpargebãtur in vulgus, nõ ſolum à Luthero ipſo, ſed etiã à cõplicibus eius, maxime à Poẽtis & Rhetoribus plæriſque, qui Theologis & Monachis oppido infeſti erant, non ſolum propter Lutherũ: ſed etiam propter Ioãnem Capnionẽ & Eraſmũ Roterodamum: viros ſane eruditiſſimos, & de literis liguiſque magnifice meritos quibus, nõnihil cauẽ et cõtentionis erat cũ illis Sed & Iurecõſulti nõ pauci ac Aulici, qui opib⁹ autoritate & gratia pollebãt, pro Luthero cõtra Eccleſiaſticos multa, non tam ſcriptis libris quam epiſtolis & ſermone, tum clam ad aures Principum, tum palam ad populum agebant, ac gliſcens Laicorum in Clericos odium, ſuis detractioni us callide adaugebant. Maxi-

Fautores Lutheri.

Vlricus Huttenus.

me vero incendebat animos, non modo Procerum & Nobilium verumetiam Ciuium & Rusticorum, Vlricus Huttenus, Eques Germanus, vir & nobilis familiæ, & acerrimi ingenii. Qui & antea, prius quàm Lutheri nomen orbi notũ esset, multa pro libertate Germaniæ, contra pẽsionum quæstus & citationũ vexationes, quibus Ro. curia Germaniã grauare videbatur, scripserat: non solum carmine, verumetiam soluta oratione vehemẽs & acer. Is tum ædiderat Triadem Rœm. libellum quidem paruulum: sed mire festiuum & inuentionis ingeniosæ argumento Laicis admodum plausibilem & acceptum. Quo sane effecit, vt nihil æque inuisũ esset Germanis complurimis ac nomen Ro. Curiæ & Curtisanorum.

Trias Ro.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XX.

Liber Lutheri ad Nobilitatem Germaniæ.

EAm occasionem nactus Lutherus, cœpit scribere Teuthonice Reformationem quandam, ad Carolum Quintum iam tũ Cæsarem electum, & ad Christianã Nobilitatem Germaniæ, In qua sane, vt omnium mentes à Rom. Pontifice, & ab eius Curia ac Iurisdictione alienaret, quàm diligentissime recensuit pompas & abusus Ro. Curiæ, odiosissime traducens quicquid ibi reprehensibile vel esset vel saltem videretur: Superaddẽs prẽterea calumnias nec leues nec pau

cas in Ro. Pontifices. Multa insuper commemorabat, quæ illi contra Ro. Imperatores alioſque Principes egiſſent, quod ſererent ex bellis bella & vbique diſſeminarent inter Reges & Principes diſcordias, per quas ipſi ſuam augerent potentiam: Regibus bellico apparatu ſumptuque exhauſtis, de pauperatis, & ad extrema redactis, Atque vt Cæſarem adhuc iuuenem magis in Ro. Pontificem omnemque Clerum perſequendum animaret, multis ex ſcriptura ſacra rationibus & argumentis probare ſatagebat, Cæſaris gladium in omnes, non modo Laicos ſed & Clericos, liberam habere abſque vllo impedimento poteſtatem Non enim eſſe niſi fictitiam inter Laicos Clericoſque differentiam, præter quam in officio, cum per Baptiſmum omnes cõ ſecremur in ſacerdotes: adeo, vt vnuſquiſque, qui ex Baptiſmo repſerit, poſſit iactare ſe iã presbyterum, Epiſcopum & Papam eſſe: licet non cuilibet cõueniat, eiuſmodi officium exercere. Inde audacior factus, defectionem à Papa ſuaſit apertiſſime, dicens. Ideo poteſtati Papali nequaquàm obtemperandum eſt, ſed reſiſtendum potius, corpore, ſubſtantia, ac cunctis quibus poſſumus viribus. Euigilemus igitur, ô Chari Teuthones, ne rei pariter efficiamur omnium infœlicium animarum, quæ pereunt per iſtud ſceleratũ ac Diabolicũ regimẽ Romanorũ. His & id genus plurimis, quanquã atrociſſime ſcriptis, prætẽdebat colorẽ pietatis & ſalutare nomẽ Ieſ⁹, ꝙ ſingulis paginis in fiõte ſupponebat

Baptiſmus facit ſacerdotes & Reges myſtice & ſpiritualiter, non realiter & externo effectu aut officio.

Qualis reformatio Luth. Valer. Max. Lib. . Cap.1. de cul u deorũ Non dubitauerunt sacris imperia seruire. Omnia post religionẽ ponenda semper Romana ciuitas dixit.

vt lector crederet, omnia illa à spiritu Christi suggesta esse,& ad optimum tendere finem. Primum igitur subiecit in Reformatione illa Papam & Episopos gladio Cæsaris. Deinde demit Papæ autoritatem, tum interpretãdi scripturam sacram,tum indicendi Concilium generale.Quibus vario & scripturarum & rationũ fuco probatis,cœpit in mores & practicas Ro. Curiæ acerrime inuehi:sigillatim taxans omnia & per calumnias cuncta in maius adaugens. Exclamabat igitur,Indignũ esse,vt Papa triplicem gestet coronã,cum summi Reges vnicam gerant: Eum esse non exaltati, sed Crucifixi Christi vicarium:Cardinales eius esse inutilem immò pernicioſum populum, qui Italiã & Germaniam exugit. ex familia Papæ Centesimam partem retinendam, Nonaginta nouem partes ex illa abolẽdas esse:tollendas Annatas, & mens papales:abiiciendas Episcoporum confirmationes,& Archiepiscoporum Pallia. Domum Datarii esse lupanar super omnia lupanaria. Papæ nihil iuris competere ad regnum Neapolis & Siciliæ,vim & prædam esse omnia quæ possidet:Romanam Excommunicationem simul cum literis & sigillis in frigidum ducendã balneum: Ius Canonicum, à prima litera vsque ad nouissimam,funditus delendum,præsertim vero Decretales,& c.Vbi ergo sensit,eum quoque librũ à laicis suis,nõ solũ æquis animis legi sed etiam cum plausu excipi & audiri: factus inde audacior,facinus attentauit atque etiam

Exustiã Luth.sacri Canones & Decretales &c.

perpe-

perpetrauit audaciſſimum ſane,& omnibus retro ſæculis inauditum,Quippe ſacros canones & ſanctorum patrum Decreta , totumque ius pontificiũ ſimul cũ Bullis Papalibus , literiſque & ſigillis indulgentiarum,aliorumque Indultorum Papalium, publice damnauit ad ignem & combuſſit: At de tanto ſcelere ſeſe iactitans etiam,vt latius euagaretur eius facti fama,libellum ædidit. In quo cauſam exuſtionis redderevolens,XXX.articulos ex Decretorum volumine collectos,commemorabat,velut abſurdos & impios: Quos & per calumniam in deteriorem ſenſum pertrahens,multis flagellabat improperiis & conuitiis,Ac tandem ſubiunxit hæc verba. In his & huiuſmodi articulis,quorum innumerabiliter plures ſunt,omnes tamen eo tendentes,vt Papa ſit & Deo & omnibus hominibus ſuperior,& ipſe ſolus nemini mortalũ ſed ipſi omnes, etiam Deus & Angeli, ſint ſubiecti: Vt Papæ diſcipuli dicant,Papam eſſe rem mirabilem,non eſſe Deum, & non eſſe hominẽ fortaſſis Diabolum & Satanam ipſum. Et infra. Summa (inquit) ſummarum totius iuris Canonici hæc eſt. Papa eſt Deus in terris, ſuperior omnib. cœleſtibus,terrenis,ſpiritualibus & ſæcularibus,& omnia Papæ ſunt propria, cui nemo audeat dicere,quid facis? At Ambroſ. Catharinus Italus : vir plane doctiſſi. qui antea Quinque libris,illius errores & conatus acerrime reprehenderat, in hæc verba illi,tam grauiter ſane quã vere , reſpondit. Vere ſumma ſummarũ

Ambroſius Catharinus.

omnium ſtultitiarum tuarum hęc eſt, Quia non ſunt niſi calumniæ & mendacia manifeſta, quibus reſpondere ſtultiſſimum eſſet. Nam ſi hæc perſuadeas, etiam citra vllam contradictionem turbæ tuæ, nihil profecto tam abſonum atque abſurdum ſupereſt, quod perſuadere non poſſis. Quis enim poſſit credere, quod in Decretis dicatur, Papam eſſe ſupra Deum, aut ſupra ſcripturam, aut ſuper omnia cœleſtia? Quę iſtam crudeliſſimam blaſphemiam poſſint recipere piæ aures, quod Papatus ſit regimẽ Antichriſti? Tot ſancti igitur tam probati, in regimine Antichriſti præfuere, Gregorius, Leo, atque maiores, pleni ſcientia & ſpiritu Dei? O mundum vere poſitum in maligno, non iam in Papæ perſonam aut mores malos, ſed in officium, Sedem, Maieſtatem, à Deo poſitam ac immobiliter fundatam, ſerpens maligniſſimus, venenum effundit & inſultat &c. Lutherus itaque popularis aurę ſecurus iam, & nobilium quorundam fauore ſubnixus, Rhetorumque & Poëtarum laudibus propugnationibuſque confidens, audaciſſime progreſſus eſt ad quælibet facinora. Renouauit ſuam ad Concilium apellationem a Papa, velut ab Antichriſto & abnegatore ſcripturarum. Magiſtrum ſacri Palatii propter Epitomen æditam, diris inſectatus eſt maledictis et conuitiis, immò et ad arma publice proclamauit. Mihi verò videtur (inquit) ſi ſic pergat furor Romaniſtarum, nullum reliquum eſſe remedium, quam vt Imperator, Re-

Audacior indies ac ſæuior factus Lutherus.

Luth. contra Epitomẽ Sylueſtri.

ges

ges et Principes, vi & armis accincti, aggrediantur has pestes orbis terrarum, remque iam non verbis, sed ferro decernunt. Quid enim lallant perditi homines, etiam communi sensu priuati quam id quod Antichristus facturus prædicitur? Si fures furca, si latrones gladio, si hæreticos igne plectimus, Cur non magis hos magistros perditionis, hos Cardinales, hos papas, & totam istam Romanæ Zodomæ colluuiem, quę Ecclesiam Dei sine fine corrumpit omnibus armis impetimus, & manus nostras sanguine istorum lauamus? Hæc & id genus multa quàm atrocissime decernebat Reus iste in iudices suos: e quibus Magister sacri Palatii D. legatus: Papa supremus erat. Cunque Theologi Louanienses doctrinali quadã censura aliquot Lutheri propositiones libros q; & sermones nominatim cõdemnarent, Eosque sequuti Colonienses, cõ similem ędidissent cõdemnationem: Lutherus mox ira percitus, grauissimis inuect⁹ est in illos & conuitiis & calumniis. Dicitur (inquit) Euangelium christi apud Turcas non licere prædicari. At si istis doctrinalibus damnatoribus, sua fiducia & tanta arrogantiæ Bulla constiterit, quę Tyrãnis Turcarũ poterit ei conferri? Et infra. Prima igitur fiducia pronunciandi Magistris nostris, siue veris siue personatis, adimenda est: ostendendumque, quantis opus sit firmamentis, vt credatur iis, qui raro pronunciauerunt bene, frequenter autẽ ac fere semper pronũciauerunt male. Quin cum semel malus, semper

Doctrinalis damnatio cõtra Luth.

Luth contra Louanienses. & Colonienses.

præsumatur malus, iuxta suris regulam, nusquam, nunquam, in nulla re credendum erit Magistris nostris quibuslibet: Quorum iudiciũ constat iam à multis annis fuisse, non modo inconstans & præceps: sed & erroneum, hæreticum, temerarium, & cæcum: cui nemo debeat fidere tuto, nisi quem Deus iratus operationibus erroris mandet illudi. In cuius rei fidem adduxit & quædam exempla, nẽpe, quod iniuste damnauerint Vuilhelmum Occam, scholasticorum doctorum sine dubio Principẽ (inquit) et ingeniosissimum: Ioannem Picum, Mirandulanum Comitem: Laurentium Vallensem, quem ait Ecclesiæ primitiuæ vel reliquam scintillam, vel nouum fomitem: Et post hos Ioãnem Reuchlin, in quo deprehensos ait Quinque Vniuersitatum Theologos, quid sapiant, quid cernant, quid quærant. Atque vt adhuc magis extenuaret illorum autoritatem, in aliis quoque libellis eos sæpe cõuitiis et lædoriis irritat: adiiciens alicubi in margine libri, si quid ineptius dictum videretur, hæc ridicula et à sese inuenta' Aduerbia, Louanialiter, Colonialiter, Nostraliter &c. Vt omnem eis eriperet, per cõtemptum et scurrilia scommata, apud plebem et iuuentutem literarum studiosam et autoritatem, et doctrinæ existimationem: Tametsi Augustæ Louanienses venerabiliter postulasset sibi Iudices. Sed et contra D. Ioannem Eckium, et contra fratrẽ Augustinũ Alueldiũ: virum pium et eruditum, Ordini S. Franciſci

Louanialiter

de

de obseruãtia, acerbissimos ædidit libellos Teuthonice, quibus causam suam populo commendatiorem reddebat. In Eckium sane scribens, hoc vtitur initio. Doctorem Eckium Romã rediisse, constantibus nunciatur mihi indiciis. Quorum firmissimum est, quod etsi prius in Bauaria, Sueuia, Austria, Tractu Rheni, Roma, Bononia, atque iam etiam in Misnia & Saxonia talis agnitus ac diffamatus est homo falsus, qui omnia mẽtitur & fallit, quæcũque loquitur, scribit, & agit. Qnaẽdmodũ eius Canonici indocti, & Eckius Dedolatus (Hi duo erant libelli aduersus Eckium æditi) multi præterea viri graues demonstrarunt: Nunc tamen voluit protectionem suam Romanam egregie declarare, ac decreuit seipsum mendaciis superare. Tales enim homines nunc dat Roma & nullos alios. Cõtra Aduersarium vero sic ait in præfatione. Si Lipsia tales tulit Gigantes, oportet eam terram diuitem habere fundũ. Vt intelligas vero quid velim, attende. Syluester, Caietanus, Eckius, Emserus, & iam Colonienses atque Louanienses egregia & militaria facinora sua in me ostenderunt, decus & gloriam consequuti pro merito suo, Papæ & Indulgentiarum causam sic defenderunt aduersum me, vt vellent, eis melius successisse. Tandem cogitauerunt nõnulli, aggredi me, sicut Pharisæi aggressi sunt Christum &c.

Papa Leo X. condemnauit Lutherũ per Bullam.

Papa igitur, Leo X. vir alioqui mitissimus, vt vidit Ecclesiam impiis & seditiosis Lutheri scriptis vehementer turbari vndique, dissidiumque

in dies magis increscere, ac illum, reiectis omnibus, quàmlibet piis, admonitionibus, semper in peius proficere, insurrexit tandem serio contra superbissimas rebellis Monachi importunitates proponens primum, doctissimis quibusdam Theologis Lutheri scripta pensiculatius examinanda. Deinde vocatis in Consistorium Cardinalibus, eorum fretus consilio, quando lenitate per legatos & Nuncios nihil effecisset, ad rigorem Censuræ processit: Ea tamen moderatione vt in promulganda sententia, recensitis 41. articulis reprobis, libros tantum damnaret: autorem vero librorum ad resipiscendum paterne hortaretur. Quem vt antea Romam benignissime vocauerat, offerens ei & saluum conductum & sumptus itineris: ita & in Bulla sua præfigebat ei terminum LX. dierum, ad reuocandum errata, & rursus LX. dies adiecit, ad insinuandũ Sedi Apostolicæ debitam obedientiam correctionemque erratorum: iterum saluum ei offerens pleniſſima fide conductum. Plurimum nanque dolebat pio Pontifici, Germanicam Nationem, à Luthero in rebellionem concitari contra Romanam Ecclesiam, quæ illam semper præ aliis Nationibus imis complexa fuerat visceribus charitatis: trãslato in eam à Græcis Imperio Romano per Deo dilectum Põtificem, Leonem III. qui Carolum cognomento Magnum, Imperiali corona donauit Romæ anno à Christi Iesu natiuitate D. CCC.I. Priusquam vero publicatam accepisset

Liber Luth. De captiuitate Babylonica

Bullam Leonis X. Lutherus, adeptus, occultis Auguſtinianorum quorũdam fratrum ſuorum machinationibus, è Bohemia libros Vuiclephi Angeli, & Huſs Bohemi, rebellium hæreticorum, & Rom. Eccleſiæ hoſtium, multa ex illis mutuatus eſt, quæ ad rebellionem ſuam deſeruire videbantur. Ædidit igitur librum cõtra Septem Sacramenta, quibus Eccleſia vtitur in ſalutem, Cui titulum inſcripſit. De captiuitate Babylonica Eccleſię, præludium Martini Lutheri. Et in eo Bohemos aperte iuſtificans, Catholicæ autem Eccleſiæ ferociſſime inſultans, ait. Surgite ergo hic vniuerſi adulatores Papæ in vnum, ſatagite, defendite vos ab impietate, Tyrannide, læſa maieſtate Euangelii, iniuria fraterni opprobrii: Qui hæreticos iactatis eos, qui nou ſecundum merum capitis veſtri ſomnium, cõtra tam patentes & potentes ſcripturas ſapiunt. Si vtri ſunt hæretici & ſchiſmatici nominandi, nõ Bohemi, non Græci (quia Euangeliis nituntur) ſed vos Romani eſtis hæretici & impii ſchiſmatici, qui ſolo veſtro figmẽto præſumitis, contra euidentes Dei ſcripturas. Eluite hæc viri. Et in fine illius libri ita ſubiunxit. Auditum audio, paratas eſſe denuo in me Bullas & diras Papiſticas quibus ad reuocationem vrgear, aut hæreticus declarer. Quæ ſi vera ſunt, hunc libellum volo partem eſſe reuocationis meæ futuræ, ne ſuam Tyrãnidem fruſtra inflatã querantur. Reliquã partem propediem æditurus ſum talẽ, Chriſto propicio, qualem hactenus non viderit nec au-

audierit Romana Sedes : obediẽtiam meam âbunde teſtaturus Adiecit denique carmen hoc ſacrum,

Hoſtis Herodes impie, Chriſtum venire quid times?
Non arripit mortalia, qui regna dat cœleſtia.

Innuens per hoc Lectori, Romanũ Pontificem, Herodi ſimilem, propter terrenum Imperium perſequi hæreticos, immo Euangelium Chriſti. Reliquam uero partem, de qua ibi minabatur, ædidit poſtea, contra Ambroſ. Catharinum, De uiſione Danielis. In qua XII. facies Ro. Ponti. ita appinxit, ut per eas omnem Dei in Eccleſia cultum, in ludibrium uerteret. Poſt eaquàm uero uidit æditam contra libros ſuos Leonis X. Bullam, adeo exarſit mox ira, vt conuitiandi immanitate magis furere, quam ſcribere uideretur. Ædidit primo libellum, cui titulum hunc dedit. Aduerſus Execrabilem Antichriſti Bullã. Totus deinde libellus meris inundabat conuitiis & calumniis, ad excitandam defectionem & ſeditionem contra Sedem Apoſtolicã Ego (inquit) quiſquis fuerit huius Bullę autor, eum pro Antichriſto habeo. Atqueprimũ proteſtor, me diſſentire toto corde damnationi huius Bullæ, quam & maledico & execror, vellut hoſtem ſacrilegam & blaſphemam Chriſti filii Dei. Deinde aſſero fiducia tota ſpiritus mei, articulos per eam damnatos, aſſerendoſque pronuncio omnibus Chriſtianis, ſub pœna æternæ male-

Libellus Luth. contra Bullam Leonis X.

maledictionis, & Antichristos habendos quicunque Bullæ consenserint, quos & his scriptis pro Ethnicis habeo & deuito. Item. Et non timetis Bullati vos Antichristi, ne saxa & ligna sanguinem sudent, præ horrendissimo hoc spectro impietatis vestræ & blasphemiæ? Vbi es nunc optime Carole Imperator? vbi estis Reges & Principes Christiani? Christo dedistis nomen in Baptismo, & has Tartareas voces Antichristi potestis ferre? Item. Et vnde illud, quod compertum habeo, esse videlicet per Trapezitas istos (quod Bancum vocant) definitos in Germania aliquot Cētenarios aureorum, * qui Lutherum cōficerent? His enim rationibus & scripturis hodie pugnat, regnat, triumphat, sancta illa Apostolica Sedes, magistra fidei, & mater Ecclesiarum, iādudum Antichristiana, & bis septies hæretica conuicta, si gladio spiritus, quod est verbum Dei, pugnasset. Id quod non ignorat, Ideo ne quando ad id cogatur periculi, sic furit in orbe Christiano bellis, cædibus, cruoribus, mortibus, vastationibus, omnia inuoluens & perdens. Veneratiam Carolus V. Imp. electus ex Hispaniis, per Oceanum in Flandriam & Brabantiam, terras suas hæreditarias, Imperialia Comitia celebraturus Vuormaciæ, Qui vbi à Nunciis Apostolicis Marino Caracciolo, & Hieronymo Aleandro accepisset, Bullam Papæ Leonis X. contra Lutheri libros æditam, memor Titulorum suorum, cum diceretur & esset Rex Ca-

Seditiosa verba.

Calumniæ.

**Sicarijs.*

Libri Luth. iussu Cæsaris combusti.

tholicus Hiſpaniarum ac Imperator Roma
rum, religioſæ ſuæ & pietatis & obedient
mox certiſſima exhibuit indicia, ſeuere præ
piendo, vt M.Lutheri libri à Sede Apoſtoli
damnati, publice comburerentur. Combu
ſunt igitur per lictores & Carnifices tum
Brabantiæ vrbibus, tum in ciuitatibus Imp
rij, Coloniæ, Moguntiæ, &c. Lutherus ve
ira æſtuans, cum non poſſet gladio, calam
eam iniuriam vindicare ſtatuit. Ne autem e
nentia & autoritas ſummorum Capitum, P
pæ & Imperatoris, populo Lutheri libros,
non omnino damnandos & execrabiles, ſa
tem ambiguos & ſuſpectos redderent: Ip
aſtu ſerpentino illorum publica & mandata
facta diſſimulans, totum quod agebatur illo
rum iuſſu, aſcripſit inuidiæ Theologorum
Qui cum nihil poſſint contra ipſum ſcriptum
& rationibus, falſis criminationibus Papam
Imperatorémque incitarent, vt illi eum vi &
poteſtate opprimerent, quem iure & cauſa vi
cere non poſſent. Aedidit igitur Aſſertionem
omnium articulorum ſuorum, quos Leo X. in
Bulla ſua damnauerat: Aedidit autem non ſo-
lum Latine, ſed etiam Teuthonice, & tanto
quidem ſuperbiæ ſpiritu inflatus, vt præ ſe vno
non ſolum ſcholaſticos Doctores omnes con
temneret, vt antea quoque ſolitus fuerat: Ve-
rumetiam Eccleſiaſticis Patribus Rom. Ponti
ficibus, & Conciliis Generalibus minus credi
volebat, quam vni ſibi. Adeo impudenter ſibi

Aſſertio Luthe. pro XLI. articulis ſuis.

præ

præ cunctis peritiam scripturarum arrogabat. In odium præterea & Papæ & Theologorum, adornabat omnia, fœdis criminationibus improperiisque & calumniis aures populi mentémque & oculos lectoris prę occupans, & quidem crebrius ferociúsque Theuthonice quàm Latine. Hæc enim sunt verba Tituli in Teuthonico. Fundamẽtum & ratio omniũ articulorũ Doctoris Martini Luth. qui per Romanã Bullam iniuste dãnati sunt. Deinde amarulẽtis suis cõuitiis præmittebat hoc dulce nomen Iesus, cũ salutatione ista. Omnibus bonis Christianis, hũc libellũ lecturis seu audituris, gratiam & pacẽ à Deo Amen. Postea præfari incipiẽs, mox à laude Laicorũ beneuolentiam, & à cæcitate Clericorum fidẽ & autoritatẽ sibi captabat, ac diuinæ tribuebat bonitati, quæ aliquos Tyrãnos Christianitatis ita excæcasset, ac spiritu vertiginis erroribus inuoluisset, vt ĩ summũ dedecus suũ, atq; ad insignẽ ac irrecuperabilẽ defectionẽ, ædiderint Bullam. In qua adeo manifestã veritatẽ dãnauerint, vt ipsi pene lapides ac ligna cõtra ipsos clamẽt. Itẽ. Nõ dico (inquit) me prophetã esse, Dico autẽ eis eo magis timendũ esse, quod sim propheta, quo plus me contemnunt, ac seipsos æstimant. Si non sum propheta, attamen certus sum pro me ipso, verbum Dei esse apud me, & nõ apud eos. Ego enĩ scripturã pro me habeo, & ipsi solũ modo doctrinã suã propriã. Hæc & id genus multa in prologo, ad feroces Germaniæ populos, cõtra

Iactãtia Luthe. de se ipso, tanquam de propheta.

Papam & omnem Clerum concitandos. | processu verò tanta fuit illi petulantia verb | rum, tanta insultandi scurrilitas, tantus in co | temnendo fastus, vt vel ad lixas & lotrices ita | qui, dedecus foret. In Latino autem libro, | doctis ira & Philautia eiusmodi prorsus insan | re videretur, nonnihil modestiæ præ se tul | quamuis reuera immodestissimus esset. Titul | erat. Assertio omnium Articulorum &c. Q | sequebatur epistola ad Equitem Germanu | in qua spiritum iudicij & intelligentiæ scriptu | rarum, adimebat Clericis, attribuebat Laici | Addebat Deum nos in sensum reprobum tu | didisse, vt Clerici veritatem damnemus, qua | Laici amplectuntur: & fiant sacerdotes, qui s | cerdotes non sint: Laici, qui Laici non sun | Quare visum est (inquit) deinceps ad vos La | cos, nouum genus Clericorum, scribere &

Qualis Latina est Assertio Luth.

Contra Ecclesiasticos Doctores.

Post Epistolã Prologus bene prolixus. In qu | primum protestabatur, se prorsus nullius qui | tumlibet sancti patris autoritate cogi velle, ni | quatenus iudicio diuinæ scripturæ fuerit pro | batus. Addebat post multa, In omnium patr | scriptis multos inueniri errores, sæpe sibi ipsi | pugnare, sæpe inuicẽ dissentire, scripturas to | quere: Augustinum sæpe solum disputare, ni | hil diffinire: Hieronymum in commentariis fe | re nihil asserere. Cæterũ quod hactenus à scho | lasticis Doctorib⁹ ad Ecclesiasticos semper pr | uocauerit, non sic ad eos se prouocasse aiebat, | vt omnia eorum vera arbitraretur: sed quod

propion

propiora veritati senserint quàm scholastici, qui fere nihil veri habeant reliquum. In processu autem libri, etiam Concilia superbe ac iniuriose reiiciebat, dicens. Igitur siue Papa siue pars, siue Concilium sic aut sic sentiat, nemini debet esse prejudicium, sed abundet quisque in sensu suo, in eis rebus, quæ necessariæ non sunt ad salutem. In libertatem enim vocati sumus. *Luth. in assert. ait 28. & 29.*

Acta & Scripta Lutheri Anno Domini M. D. XXI.

ANtequã verò Cæsar Carolus V. amplissima ac celeberrima Vuormaciæ inchoasset Comitia, Lutherus perquàm multos ædidit libros, tum Latinos tum Teuthonicos. In quibus ad aucupandam & eruditionis & pietatis gloriam, gratiámque non solum plebium: sed & Principum promerendam, multa bona tũ exponẽdo scripturas, tũ adhortãdo & corripiendo homines, pessimis machinationibus suis admiscebat: adeo, vt plærique etiã magnæ autoritatis viri crederẽt, illum verò agi & zelo virtutis & spiritu Dei, ad tollendos Hypocritarũ abusus, ad reformandos mores & studia Clericorũ: ad erigẽdos in amorem & cultum Dei animos mortalium. Quales erant libri isti. Expositio Decem præceptorum, De libertate Christiana, Tessaradecas consolatoria, Explanatio orationis Dominicæ, Commentarius in Epistolã Pauli ad Gal. Enarrationes Epistola- *Quidam libri Luth. in speciem pietatis ædiți.*

rum & Euãgeliorum per Dominicas Aduẽtus, Operationes in XX. Pſalmos. Expoſitio ſeptẽ Pſalmorum pœnitentialium. Item Pſalmorũ Triceſimi Sexti, Sexageſimi Septimi, & Centeſimi Noni. Expoſitio Cantici Mariæ, Magnificat. De bonis operibus ad Ducem Saxoniæ Ioan. fratrem Friderici Electoris, & id genus alia eius opuſcula, quæ ſpeciem & doctrinæ & pietatis præ ſe ferre videbantur. Poſtquam verò Comitia illa maxima Vuormaciæ cœpta, Hieronymus Alexander nuncius Apoſtolicus (factus poſtea Archiepiſcopus Brunduſinus, atque etiam Cardinalis) vir admodum & diſertus & linguarum peritus, cœpit Lutherum publicis orationibus in frequentiſſimo Principum Prælatorúmque ac Statuum Imperij confeſſu grauiſſime accuſare, non ſolum inobedientiæ & hæreſeos: verum etiam ſeditionis, rebellionis, impietatis, & blaſphemię. Cum autẽ pleriſque videretur magis inuidia & vindictæ libidine, quàm zelo pietatis in illum concitari, crebris quantumuis etiam vehementibus ſuis orationibus parum promouit aut effecit, donec tandem ex libro Lutheri de Capitiuitate Babylonica, recens tum ædito, excerpſiſſet Articulos quoſdam plus minus XL. In quibus ille nõ ſolum ritus & Sacramenta Eccleſiæ, verum etiã leges Principum, & quaſlibet conſtitutiones hominum reicere, conculcare, damnar auſus fuit. Quales ſunt. Neganda eſſe Septem Sacramenta, & tantum tria pro tempore ponenda,

Articuli ex Capti. Babylo. excerpti.

Hieronym. Aleander.

Tranſ-

Trãſſubſtãtiationẽ in Sacramẽto altaris, pro humano figmẽto haberi: quia nulla ſcriptura, nulla ratione nitatur. Manifeſtũ ac impiũ erroré eſſe, Miſſam pro peccatis, pro ſatisfactionib⁹, pro defunctis, aut quibuſcũq; neceſſitatib⁹ ſuis aut aliorũ offerre ſeu applicare. Digne cõmunicare eos ſolos, qui triſtes, afflictas, cõfuſas & erroneas habẽt cõſciẽtias. Baptiſmũ neminẽ iuſtificare, nec vlli prodeſſe: ſed fidẽ in verbũ promiſſionis, cui additur Baptiſm⁹. Neq; Papã neque Epiſcopũ, neq; vllũ hominẽ habere in vni⁹ ſyllabę cõſtituẽdę ſuper Chriſtianũ hominẽ, niſi id fiat eiuſdẽ cõſenſu. Hoc eſſe vere hominum ſeruos fieri, ſtatutis & Tyrãnicis eorũ legibus ſubiici. Chriſtianis nihil vllo iure poſſe ĩponi legũ, niſi quantũ volũt: cũ ſint liberi ab omnibus &c. Hos ergo & id gen⁹ multos Lutheri articulos, ĩpios & ſeditioſos, vbi ex ſcheda recitaſſet Aleãder, ac oratoria vi in eos exclamaſſet: Principes, qui eum librum nuper æditum nondum legerant, & de Luthero nihil tale ſuſpicabãtur, vehementer exterriti atque cõmoti, alter alterũ intuebãtur, atque in Lutherũ eiúſque fautores murmurare cœperũt. Quod vbi ſenſit Dux Saxoniæ Fridericus, Princeps Elector, declinandæ inuidiæ gratia dixit, Eos articulos non eſſe Lutheri, ſed in eius odium effingi ab aduerſariis. Orta itaque contentione, dum hic negaret, ille affirmaret, Articulos Lutheri eſſe. Viſũ eſt Principib⁹, Lutherũ ipſum accerſendũ eſſe, vt ore ſuo cõfiteretur, qui nam ſint libri ſui, &

Disceptatio de salvo conductu dando Luthero vt adueniret secure.

qui supposititij. Tum verò longa consultatio difficilisque disceptatio inter Imperij Proceres exorta est, qua cautione quibusque conditionibus, adducendus ille foret. Lutheri enim Patronis solius Cæsaris fides publica, quantumuis sanctę iureiurando literisque & sigillo firmata, non videbatur sufficere. Timebant enim, ne forte, vbi aduenisset, ab illo traderetur in manus Romani Pontificis, aut ipse velut hæretici cum vltimo eum traderet supplicio, tanquàm perfido hæretico nulla sit seruanda fides. Multis res nimium indigna visa est, vltra Cæsaris fidem quippiam aliud desiderari, pro vnius Monachi salvo conductu. Cum autem grandis vbique per Germaniam ferè totam excitata esset, in populis per Lutheri libros in Clericos animorum commotio, vt res à tumultu & seditione parum abesse videretur: permisit Cæsar, vt pro salvo conductu eundi ac redeundi, non nulli Principum suam quoque fidem cum ipso interponerent. Adiecit tamen conditionem istam, vt Lutherus in itinere neque concionaretur vsquā nec scriberet, ne populos amplius cō moueret. Missus est itaque Vuittēbergā è Vuormacia Caspar Sturm⁹, Fecialis Cæsareus, vt sub fide publica Lutherū educeret ac reduceret. Interim verò tractabātur alia Imperij negocia in Comitiis illis, Quæ cū essent Cæsari prima, plurimi Principum solenni more iura Feudalia ab eo, vt verò ac supremo prouinciarū domino nuper electo, splēdidissimo apparatu susceperunt;

debitum

debitum ei præstantes Homagium. Sturmus vbi Vuittenbergam peruenit à Rheno scilicet ad Albim, Luthero tum publicas tum priuatas attulit literas, ex quibus plenam intelligeret securitatem: maxime sic procurante Patrono suo, cui prę omnibus fidebat, ciusq; sumptibus iter ingressurus erat. Paratur itaque currus in modum lecticæ vmbrosus, & contra omnes cœli iniurias munitus: adduntur Comites viri Docti, Ionas Prępositus, Schurffus legum Ordinarius, Amsdorffius Theologus &c. Quacunq; iter faciebant, frequens erat concursus hominum, videndi Lutheri studio: In diuersoriis multa propinatio, læta compotatio, Musices quoq; gaudia: adeo, vt Lutherus ipse alicubi sonora testudine ludens, omnium inse oculos conuerteret, velut Orpheus quidam, sed rasus adhuc & cucullatus, eóque mirabilior.

Iter Lutheri ad Vuormaciam.

Quamuis vero ea lege saluum conductum ei Cæsar dedisset, vt in itinere nusquam prædicaret aut scriberet: Ipse tamen insignis legum humanarum contemptor, Erfordiæ Dominica Quasimodo geniti publice prædicauit, eámq; prędicationem suam typis excudi iussit. In quo quidem sermone, admodum multa dixit cõtra virtutem bonorum operum, & cõtra leges humanas. Ita enim ait, Vnus ædificat templa, alter peregrinatur ad S. Iacobum aut ad S. Petrum. Tertius ieiunat aut orat: Induit cappam, incedit nudipes: aut quid aliud acit. Eiusmodi opera nihil prorsus sunt: quæ & funditus destrui

Contra pacta Cæsaris concionatus est Luth. Erfordiæ.

oportet. Quicquid enim à Papa venit, id clamat, Da Da Si non facis, Diaboli es. Modica res esset, si solum expilarentur homines: Hoc vero maximum est (proh dolor) malum, quod in mundo esse potest, quod homines eò diriguntur, vt opera corporalia possint saluare aut iustificare. Item. Sunt Tria Millia sacerdotum, inter quos non Quatuor inueniuntur recti, proh dolor. Et si quando habeantur recti prædicatores, Euangelium dicitur superficietenus. Deinde fabula quædam de antiquo asino, aut historia de Theoderico Veronensi. Sturmus vero, cum & ipse Lutheri partibus occultè faueret, nihil horum aut illi prohibuit, aut Cæsari manifestauit. Quid autem Vuormaciæ cũ eo actum sit, ipsemet descripsit, sed fide parum integra: Quippe cũ sit laudis cupidissimus, omnia in gloriam suam retulit, falsa veris admiscens. Verum vt minus impudens videretur sui ipsius laudator, effinxit tertiam personam loquentem & omnia recitantem. Alicubi tamen, nimio laudis desiderio præoccupatus, omissa tertia persona, ait. Hic ergo. Item. Orator Imperij dixit, me non ad rem respondisse &c. Ex quibus sane verbis, Lector non omnino stupidus, facile intelligit, ea Acta ab ipsomet conscripta fuisse, quamuis etiam stylus & secreta ipsius colloquia, quæ ibi narrantur, idipsum plane indicent. Venit igitur Vuormaciam die 16. Aprilis, Dies X. ibi permansit, Die XXVI. eiusdem Mensis inde discessit. Ait ergo ipse-

Acta Vuormacensia ab ipso Luth. scripta.

Verba ipsius de seipso.

met

met in Actis suis. Feria tertia post Dominicam Misericordia Domini, D. Martinus Lutherus, professione Augustinianus, Vuormaciam inuectus est, Anno post Millesimum Quingentesimum. Vigesimo Primo, uocatus à Carolo Imperatore, eius appellationis Quinto. Cum ante triennium paradoxa quædam disputanda proposuisset Vuittenbergæ, vrbe Saxonum, D. Martinus Lutherus, aduersus Tyrannidem Romani Episcopi, quæ lacerata sunt interim & exusta à multis, à nullo tamen aut scripturis aut rationibus conuicta: Cœpit res ad tumultum spectare vulgo causam Euangelij aduersus Clericos tuente. Et ob id bonum videbatur, instigantib. Romanis Legatis, vt accerseretur homo Feciali Cæsareo, & literis salui conductus, in hoc à Cæsare & Principibus datis. Accersitur, venit, ac diuertit in Curiam Rhodiensium, vbi hospitio collectus est, & à multis Comitibus, Baronibus, Equitibus auratis, nobilibus, sacrificis & prophanis in imam vsque noctem salutatus ac requisitus. Hæc de seipso in exordio actorum suorum Lutherus. Altero die Lutherus à nobili viro Domino Vlrico de Pappenheym, & à Sturmo supra dicto, perductus post meridiem hora Quarta in conspectũ Cæsareæ Maiestatis, aliorumque Principum & ordinum sacri Ro. Imperij; commonitus est ab illis, ne quid loqueretur non quæsitum. Oratoriaque Cæsaris, Ioannes ab Eck, vir eloquens & Iuris peritus, Officialis generalis Archiepi-

Io ab Eck Officialis Treuerensis.

ſcopi Treuerenſis Principis Electoris, Luthe-
rum primo Latine, deinde Germanice hunc in
modum alloquutus eſt. Cæſarea Maieſtas huc
te Martine Luthere acciuit, his duabus de cau-
ſis. Principio, vt libros hactenus tuo nomine
vulgatos, agnoſcas hic coram, ſi tui ſunt. Dein-
de iam agnitos an omnes pro tuis haberi, an
quicquam ex eis reuocare velis. Ad hæc itineris
comes Lutheri, D. Hieronymus Schurff Iuriſ-
conſultus exclamauit, intitulentur libri. Orator
ergo multos recenſuit libros illius, qui Baſileæ
quoq; & alibi fuerunt euulgati. Ad hæc Luthe-
rus. Libros (inquit) iam nominatos non poſſum
non amplecti pro meis, & eorum quidem nihil
vnquam diffitebor. Quod autem ſequitur, an
aſſeuerem, an vero reuocem illos, cum de fide
animarumq; ſalute & de verbo Dei, quo nihil
maius habemus, ſit quæſtio, temerarium fuerit
ac periculoſum, me quicquam incogitatũ pro-
ferre: Peto hac de cauſa ſuppliciter ſpacium de
liberandi, vt citra diuini verbi iniuriam & ani-
mæ meæ periculum, interrogationi ſatisfaciam.
Ex eo Principum cœpit deliberatio, quam ita
reddidit Cæſaris Orator. Etſi tu Martine ex
mandato Cæſareo ſatis intelligere potuiſti, ad
quid accerſitus ſis, eaq; de cauſa iam indignus,
cui longior cogitandi mora detur: tamen Cæſ.
Maieſtas ex ingenita clementia ſua diem unum
indulget meditationi tuę, vt cras ad horam ean-
dem coram compareas: ea conditione, ne ſcri-
ptam ſententiam tuam proponas, ſed verbis
exequa-

Libri à Luthe. agniti pro ſuis.

exequaris. Et his dictis redditus est hospitio suo Lutherus. Adiungit hic quasdam Lutherus adhortantium se voces, in laudem sui. Inter quas & hanc commemorat. Beatus vēter, qui te portauit. Cæterum vbi altero post die sub eandem horam reductus à Fœciali esset in prætorium, propter Principum occupationes, ad sextam vsq; horam expectauit ante ianuam. Posteaquā vero Cæsar & Principes, Conclaue secretius egressi, consederunt in publico, magna circumfusa turba: Cæsaris Orator dixit Luthero, rursus Latine ac Teuthonice, Deliberationem, quam heri petiisset, habere nunc finem: Quam tamen impetrare non debuisset, cum tanto tempore sciuirit ad quid fuerit vocatus, Respondeat ergo nunc, an libros à se agnitos omnes tueri, an vero quicquam retractare velit. Ad hæc Lutherus respondisse ait se supplicitèr, tacitè ac modestè, non tamen sine Christiana superbia: quānis de reuocatione nonnihil spei ex petito deliberandi spacio concepissent Aduersarij. Cum vero longis ambagibus ac prolixa oratione iam blandiens Principibus, iam terrens scripturarum exemplis de regibus Ægypti Babyloniſq; & Israël longe petitis: ad articulum præcipuum non responderet, sed intricata distinctione tria librorum suorum genera commemoraret, & iam in crepusculum vergeret dies æstiua, Dixit ei Orator Cęsaris, vt ad rem respondeat, ac simplex & non cornutum det responsum: An reuocare velit nec ne. Ad hæc ita se respōdisse affir-

Lutherus laudis propriæ auidus.

Responsum Lut. de non revocando.

mat Lutherus. Quũ ergo S.M. vestra, Dominationesque vestræ simplex responsum petunt, dabo illud neque cornutum neque dentatum, in hũc modum. Nisi conuictus fuero testimoniis scripturarum, aut ratione euidenti (nam neque Papæ neque Conciliis solis credo, cum constet eos & errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse) victus sum scripturis à me adductis, & capta cõscientia in verbis Dei, reuocare neque possum neque volo quicquam, cum contra conscientiã agere neque tutum neq; integrum sit. Gothelff mir. Amen. Post hoc responsum Principes deliberando & consultando colloquentes, iusserunt Cæsaris Oratorem ista referre illi verba. Immodestius tu Martine respondisti, quam personam tuam deceat. Quod si eos libros recantasses, in quibus errorum tuorum magna pars est, haud dubie Cæsarea Maiestas ex ingenita Clementia, reliquorũ qui boni sunt persecutionẽ non toleraret. At tu quæ Vniuersale Constãtiense Concilium damnauit, ex vniuersa Germanica Natione cõgregatum, resuscitas, & per scripturam conuinci uis: In quo sane uehementer deliras. Quid enim attinet nouam disputationem celebrare, de rebus per tot sæcula ab Ecclesia & Concilio damnatis? Lutherus autem causans captam suam conscientiam non posse ex retibus, quibus inuoluta esset, abire: dicebat se reuocare non posse. Cum ergo iam tenebræ totum auditorium haberent, discessum est è consessu, & abierunt Principes in hospi-

Id est Deus adiuuet me.

tium

tium vnuſquiſque ſuum, iuſſi poſtridie mane redire, vt Cęſaris audiant ſententiam. Feria igitur ſexta poſt Dominicam Miſericordia Domini, miſit Cæſar ſcriptum Autographum in Senatum Imperij, in lingua Burgundica ab ipſomet exaratum, Quod Latine interpretatum hanc habet ſententiã. Vobis conſtat, genus me ducere à Chriſtianiſſimis Imperatoribus, à nobili Natione Germanica, à Catholicis Hiſpaniæ Regibus, ab Archiducibus Auſtriæ, à Burgundiæ Ducibus: Qui omnes Eccleſiæ Romanæ filij ad mortem vſq; fideles perſtitere, ſemperq; Catholicæ fidei, ſacrarum Cæremoniarum, Decretorum, Ordinationum, ſanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum ſalute, defenſores extitere. Qui quidem fato functi, nobis ex inſtituto naturæ, iuréq; ipſo hæreditario, ſanctas, quas diximus, Catholicas obſeruationes, quaſi per manus traditas, reliquere: vt eorum ſecuti exempla uiueremus, & in iis etiam moreremur. Atq; ita nos, vtpote qui Maiorum noſtrorum veri imitatores ſumus, diuina fauẽte gratia, tenore eodem ad hanc vſque diem uiximus. Ego itaque hac de cauſa tueri decreui, quicquid ipſi Prædeceſſores mei, & quicquid ego vſq; ad præſens obſeruaui: Id vere preſertim & ante omnia, quod per ipſos Prædeceſſores meos, tam in Conſilio Conſtantienſi, quàm etiam in aliis, decretum ſancitumq; eſt. Quoniam verò conſtat, fratrem vnum tantum, ſua quadam opinione deceptũ,

Sententia Cæſaris in Lut. lata.

hallucinari, quæ contra totius Christianismi sententiam est, tam eorum qui ante acto tempore nos supra Mille annos præcessere, quàm eorum qui nunc viuunt. Ex cuius quidem opinionis ostentatione, vniuersum Christianũ nomen in errore semper versatum esse videretur : Ea propter deliberaui oĩno, Regnaoĩa mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & sanguinem, vitámque & animam meam exponere, ne prauum hoc incœptum deserpat vlterius, propterea quod mihi magno dedecori cederet, atq; etiam vobis, qui nobilis & maxime celebrata estis Germaniæ Natio: Quibus id ad honorem, autoritatem & prærogatiuam accessit ex priuilegio, vt præcipui iustitię obseruatores, Catholicæq; fidei defensores & protectores habeamur. Quod si qua nostris temporibus non solum hæresis, verumetiam hæreseos suspitio, aut vlla Christianæ religionis imminutio in cordibus hominum relinqeretur, id successoribus nostris perpetuæ vituperationi foret. Audito itaq; pertinaci responso, quod hesterna die in nostro omnium conspectu Lutherus dedit, meã ego vobis sententiam testatam facio, pœnitere me moræ, qui contra ipsum Lutherũ & falsam eius doctrinam procedere tam diu distulerim, hominémque quicquid dicturus sit, nolle amplius audire, omnino decreui. Mandoq; vt quã primum, ex modulo mandati reducatur, caueatque ipse ex conditionibus in saluo conductu præscriptis, ne publicas conciones conuocet,

neue

neue populos falsam eam doctrinam suam vlterius doceat: ne demum operam vllam det, vt noui quicquam vsquam excitetur aut motus fiat. Et sicut præfatus sum, constitui accingere me ad procedendum aduersus eum, vt aduersus notorium hæreticum æquum est procedere: Simulque à vobis exigo, vt in huiusmodi causa tanquam boni Christiani decernatis quod debetis, & vt mihi facere promisistis. Scripta hæc manu mea, Die 19. Aprilis M.D.XXI. Hæc Imperatoris tam pij & Catholici sententia lecta est, non solum Vuormaciæ coram vniuersis Principibus & Statibus Imperij: verum etiam Romæ postea mense proximo, Die x. Maij, in publico Consistorio, coram purpurato Cardinalium Senatu, iussu Leonis x. Papæ. Pontificatus eius anno Nono. Et ab vtróque Senatu non vulgariter collaudata est Cæsaris in fide constantia, zelusque pietatis ac religionis auitæ in pectore iuuenili. Quantum verò laudabant illum viri boni graueſque ac pij, tantum in occulto murmurabant & criminabantur Lutherani: dicentes, eum esse puerum, qui nutu & blandiciis Papistarum & Episcoporũ trahatur quocunque velint: Præcipue vero irascebantur minisque & clamoribus frendebant duo ex Germanorum Poëtis, stemmate quidem auito nobiles & ingenio clari: sed animo maxime feroces, Vlricus Huttenus Francus, & Hermannus Buschius Vuestphalus: hostes sane antiqui,

Murmura Lutheranorum contra Cæsarem.

hic Theologorũ ſcholaſticorũ & Monachorũ ille Curtiſanorũ ac Nunciorũ Romanæ Curiæ Inſcribebatur itaq; valuis noctu paſſim per plateas vrbis: Væ terræ, cuius rex puer eſt. Affigebatur item valuis Prætorij hoſtilis ſchedula, in qua fingebãtur CCCC. Equites Germani bellũ indicere Cardinali & Archiepiſcopo Mogũtino: qui per Germaniã inter Imperij Principes Electores Decanus eſt, loco & dignitate poſt Imperatorem proximus: Nullius tamen Equitis nomen ſchedulæ adſcriptum erat. Cæterum in fine comminationis appoſita cernebatur ſeditioſa vox iſta Germanica. Buntſchuch, Bũtſchuch, Buntſchuch, quæ ſignificat fœdus populare, ſeu potius coniurationem contra ſuperiores. Atque vt maior incuteretur Catholicis terror, non lõge aberat à Vuormacia vir nobilis ac potẽs Frãciſcus de Sicking, magnã ex militia famã nactus: Quippe qui per ſe bellũ intulerat tum Haſſiæ Lantgrauio, tum ciuitati Metenſi, & vtrumque hoſtẽ grauibus affecerat dãnis. Is igitur in arcibus ſuis, quas munitiſſimas habebat, ex propinquo cõſiſtens, dicebatur collectũ habere Equitatũ manúmque militarẽ, expectãs Lutheranæ cauſæ exitũ, cũ impenſiſſime faueret Luthero. Principes igitur & reliqui Ordines Romani Imperij, etſi Cæſaris conſtantiã pietatemque laudarẽt, videtes tamen & in vrbe Vuormacia, vbi erant, & extra, non ſolum in propinquis locis: verum etiam in longinquis Germaniæ ciuitatibus, motus & murmura plebium:

Buntſchuch.

bium: atque etiam nobilium multorum propẽ siores in Lutherum animos, orabant Imperato rem, vt clemẽter ipsis permitteret, deligere quos dam ex Ordinibus Imperij, qui pertentarent, an Luthero persuadere possint, vt damnatos à Sede Apostolica articulos reuocaret. Cum Luthero interim toto triduo nihil publice actum est, priuatim vero plus satis inquietorum hominũ ad eum concursus & instigatio fuit. Cæsar Die Aprilis 22. respondit Principibus & Statibus Imperij, permittere quidem se, vt cum Luthero agant aliqui ex ipsis, periculúmque faciant, an damnatos articulos reuocare velit: sed ita, vt ea actio maturetur, ne vltra triduum Vuormaciæ permaneat Lutherus, Nihilosecius tamen perstare se in sententia sua, cuius Autographum feria Sexta viderint, quàm diu Lutherus in pertinaci voluntate sua perseuerauerit. Obtenta igitur Cæsaris permissione, Archiepiscopus Treuerensis, Princeps Elector, aliorum consensu, misit Duos ex familia sua presbyteros ad Lutherum, feria Secunda post Dominicam Iubilate, quæ erat 22. dies Aprilis, sub horam cœnę, vt iuberent eum feria Quarta mane hora sexta comparere in certo loco, quem indicaturus ei esset. Quo annuente, delecti sunt ex Ordinibus Imperij, qui cum illo agerent: Duo Electores, Archiepiscopus Treuerensis, & Marchio Brandeburgensis: Duo item Episcopi, Augustensis & Brandeburgensis: & Dux Saxoniæ Georgius, ac Magister Ordinis

Delectus Principum & Ordinum Imperij, ad agendum cũ Luth.

Teuthonici: Post hos adiuncti sunt, Comes Georgius à Vuertheim, Dominus Bock Argentoracensis, & Doctor Peutinger Augustensis. Denique qui omniũ nomine loqueretur, Doctor Hieronymus Veus, Cancellarius Badensis. Die 23. Aprilis, quæ sacra erat Diuo Georgio Martyri, Imperator admodum solenne celebrauit festum, eò quod ipse quoque sit, vt Reges & Principes alij plerique, de societate sancti Georgij. Missam cum ministris maxime solenniter celebrabat Abbas Fuldensis, velut Capellanus Ordinarius Imperatoris, & Princeps Imperij, Dominus Hartmannus, Comes à Kirchberg: vir quidem disertissimus, sed eo tempore à subditis suis electus & exul: Quem postea Cæsar suis reconciliauit per annuam pensionem, vt priuatus viueret Moguntiæ in suo Canonicatu, permissa rerum administratione vni ex Comitibus de Henneberg. Eo igitur Die nihil in causis prophanis actum est, ob venerationem sancti Georgij. Die 24. Aprilis, quæ erat feria Quarta post Iubilate, Delectus Principum & Ordinum Imperij supra nominatorum, conuenit in Curiam & hospitium Domini Richardi Archiepiscopi Treuerensis. A duenit & Lutherus hora præscripta, vtpote sexta ante prandium. Facto igitur Principum & Ordinum confessu, Doctor Veus longa oratione Lutherum adhortari cœpit (vt est vir admodũ & eloquens & eruditus) ne suo sensui innixus, in proposito suo perseueret, neue Concilia ita crimi-

Abbas Fuldensis.

Hieronym. Veus Cancellarius Badensis.

criminetur & reiiciat, vt coram Cæsarea Maiestate fecerat. Concilia enim non contraria, vt ipse illis imputat, statuisse, sed diuersa, pro diuersitate personarum, temporum & locorũ. Ex Conciliis autem plurima euenisse bona, opus esse legibus humanis, præcauẽda esse schismatum scandala, ne dissuatur inconsutilis tunica Christi. Principes in hoc à Cæsarea Maiestate impetrasse istud cum eo colloquium, non sane vt cum ipso disputent: sed vt benigne atque clementer exhortentur, ne pertinaciter suo sensui inhæreat, propter plurima & grauissima tum scandala tum pericula, quæ inde ventura sint, si à pertinacia sua non desistat. Lutherus his auditis, primum egit gratias Principibus, pro tam benigna & clementi exhortatione, qua ipse nõ sit dignus. Deinde respondit ad obiecta, de Cõciliis quidem, quod non omnia reprehenderit Concilia, sed tantum Constantiense: ob hoc potissimum, quod verbum Dei dãnauerit, quod pateat in articulo hoc Ioannis Hus: ibi damnato, Ecclesia Christi est vniuersitas prædestinatorum: hoc damnasse Concilium Constantiense, & sic hunc articulum fidei, Credo Ecclesiã sanctam Catholicam. De scãdalis verò dicebat, duplex esse scandalum, vnum Charitatis, alterũ fidei. Charitatis quidẽ, quod in moribus & vita consistat: Fidei verò seu doctrinæ, quod in verbo Dei vitari non possit. Per ipsum enim præstari nõ possit, vt Christus non sit petra scãdali. Scire igitur se, obediendum esse magistra-

Lutheri responsum.

Excusatio Lutheri de scandalo.

tibus etiam male & inique viuẽtibus. Scitei
cedendum proprio sensui, Tantum petere
ne adigatur verbum Dei negare, cætera omn
Falsus Verbi Dei prætextus. obedientissime se præstaturũ. Hoc itaque ve
bi Dei prætextu, quemadmodũ ab initio: ita
deinceps per omne tẽpus, impios & antea s
pe dãnatos Vualdensium, Vuiclephistarum,
Hussitarum errores, Germanorũ plurimis o
trusit, vendidit, inculcauit, persuasit Luther
Et in hoc non satis deliberate Cæsarem & Pri
cipes egisse plęrique putant, quod vocantes a
se Lutherum, nullos pariter vocauerint The
logos, qui falsos prætextus & fucos illius de
Episcopus Roffensis. tegere potuissent. Certe pius & eruditus Pon
tifex, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffens
in Anglia, paulo post satis clare & copiose pro
lixo volumine ostẽdit, nullum articulorũ eius
quos in Bulla sua damnauerat Papa Leo X. ha
beri in scripturis aut esse verbũ Dei. Neque ve
rũ est, quod articulus iste Ioannis Huss (Eccle
sia Christi est vniuersitas prędestinatorũ) sit ver
bum Dei, In eo præsertim sensu, quem hæretici
prætendebant; nempe, quod pręlati mali & pec
catores damnandi, quamuis baptizati & Chri
stiani, non sint de Ecclesia Christi, nec sint mẽ
bra Ecclesiæ militantis. Quæ sane sentẽtia adeo
non est verbum Dei, aut in scriptura sacra, vt
contrarium ex scripturis quàm latissime proba
ri queat. Manifestissime verò ex Parabolis Chri
sti, de Tritico & zizania in eodem agro. De
sagena missa in mare, & ex omni genere pisciũ

con-

congregãte. De Decẽ Virginibus, quarũ quinque ſunt prudentes, quinque fatuæ &c. Aderat tunc Vuormaciæ Ioannes Cochlæus, Eccleſiæ B. Virginis Francofordiæ ad Mœnũ Decanus, qui Lutherũ illac tranſeuntẽ ſubſequutus, venerat eo priuatim & vltro, à nemine vocat⁹. Venerat verò non aliam ob cauſam, quàm, vt pro fide & honore Eccleſiæ, corpus & vitã ſuã in extremum, ſi opus foret, periculũ obiectaret atque exponeret. Magno enim vrebatur zelo, & pro Sacramentis Eccleſiæ, quæ Lutherus in Babylone ſua, vel reiecerat omnino, vel propha nauerat alteratione peſſima: & pro religione patrum ſuorum, quam ab illo ſuperbe contemni ac hoſtiliter impugnari dolebat. Et ſcripſerat iam pro venerabili Sacramẽto Euchariſtiæ, contra Captiuitatem Babylonicam Lutheri, libros tres, quos ſecum ferebat. De quibus iamdudum certior factus erat Lutherus, per Vuilhelmũ Neſenũ Poẽtã, ac Pædotribã Frãcofordienſem, qui poſtea periit Vuittenbergæ in Albi fluuio miſerrime. Cochlæus igitur Vuormaciam profectus, vno tantum comitatus puero, ſuo ex ſorore nepote, venit primũ ad Vuolfgangum Capitonem: virum quidem eruditum & facundum, ſed aſtutia plus quam vulpina vehementer callidum, qui tum à cõſiliis erat Cardinali & Archiepiſcopo Moguntino, ac Lutheriſmum, quem occulte in pectore fouebat, verſutiſſime diſſimulabat: hic illum inſinuauit Hieronymo Aleandro, Nuncio Leonis X, cui per

Ioannes Cochlæus quo anno Vuormaciam venit.

literas iam tum cognit⁹ erat. Vnde factum vt eo die, quo Principes quidam seorsum cu Luthero collocuturi erant, Aleander manet ra quarta vocauerit ad se Cochlæum: iubens in Curia Archiepiscopi Treuerensis expect ret, donec vocaretur in Colloquium ad Lut rum: præcipiendo tamen præcipiebat, ne vl pacto disputationem cum illo iniret, sed aud ret solum, vt fideliter referre possit, quid cum lo ageretur. Quod vbi feciſſet, incidit post peracto prandio in priuatum colloquium cu Luthero in ipsius diuersorio, nunc disceptan do, nunc familiarius & seorsum colloquend Quemadmodum retulit prolixe speciali de ha re libello ipse Cochlæus. Ex eo autem tempo re semper infesti fuerunt Cochlæo Lutherani non expectantes donec aliquid aduersus Lu therum æderet: sed mox variis tũ cõuitiis & m ledictis, tũ strophis & calũnijs in eũ vndiq; in surgẽtes. Spargebant itaque famã, subornatum fuisse Cochlæum à Papistis ad hoc, vt dolo in duceret Lutherum ad renunciandum saluo cõ ductui, atque ita traderet eum carnificinæ. Ae debant item carmina, seu verius crimina & conuitia, quæ & confestim in alias vrbes emi serunt: adeo, vt citius peruenerint Nurenber gam ac Vuittenbergam, quàm redierit Franco fordiam Cochlæus, Quorũ initium est. O væsa na Cochlea, Lutheri noua fabula, Morionum memoria, Notanda vel ignauia. Describenda versibus, Depingẽda cornibus. Perungẽda fe cibus,

Calumniæ Lutheranorum in Cochlæum.

cibus, Defricanda calcibus &c. Confinxerunt insuper Teuthonica Cantica, quibus illudebāt ei. Cum vero die sequenti mane ex Capitone intellexisset Cochlæus, famam illam de se spargi: Ionam præpositum Vuittenbergensem, sibi obuiam forte fortuna euntem, ea de re compellauit. Is enim colloquio interfuerat, & Capito ni sic dixerat. At negauit omnia coram Cochlæo Ionas: monuit autem eum, nequid in Lutherum æderet. Esse enim viros XL. qui exacuturi sint in eum, si quid ædat, stylum. Ille autem respondit, nō solum stylos iniurioſos, sed etiam mortem pro asserenda fide Ecclesiæ contemni debere. Principes Imperij, ne quid intentatum relinquerent, impetrauerunt Luthero ā Cæsare adhuc duos dies, vt cum eo ageretur amplius. Venerunt itaque altera die, quę erat S. Marci, ad eum Duo Doctores Iureconsulti, Peutinger & Veus: petentes ab eo, vt libros & scripta sua Cæs. Maiestati Principibusque & Ordinibus imperij iudicanda submitteret. Per hoc enim optime prospectum iri & scriptis eius, vt quæ bona sunt permaneant: & publicæ tranquillitati, quam iudicium illud pariturum sit. Lutherus autem omnia se facturum & passurum dicebat, si modo scripturæ sanctæ niterentur autoritate. Alioqui enim nihil minus commissurum. Nam Deum per prophetā dixisse. Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus. Item. Maledictus qui confidit in homine. Illis vero

Colloquium Duorum Iurisconsultorū cum Luth.

Psal. 145. Hiere. 17.

vehementius vrgentibus respondit. Nihil minus permittendum esse hominum iudicio, quã verbum Dei. Abeuntes illi iusserunt melio de liberare, & à prandio redeuntes, petierunt, vt saltem Concilij futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permisit, sed ita, vt ipso sciente aliquot extraherentur articuli, de quibus Consilium sententiam ferret, scripturæ & verbi diuini testimonio. Cæterum Lutherus in Actis suis, quę & Latine & Teuthonice ædita sunt, notat hic bonos & celebres viros mendacij, quod dixerint Archiepiscopo Treuerensi, Lutherum pollicitum esse, se sua permissurum Concilio in articulis nonnullis, interimque taciturum de iisdem. Ipse vero id nunquam dixerit, ne cogitauerit quidem. Vocatus itaq; ad ipsum Archiepiscopum, & remotis arbitris ab eo admonitus, tum de Cæsaris & imperij, tum de Concilij iudicio, dixit ei, parum tuto se tantam rem illis permissurum, qui sub fide publica euocatum, nouis mandatis aggressi damnassent, sententiam & Bullam Papæ approbantes. Tum Archiepiscopus petiit, vt ipsemet proponat media, quibus huic causæ occurri queat. Ille vero ait, meliora non esse quàm de quibus Gamaliel Act. 5. dixit. Si ex hominibus est consilium hoc aut opus, dissoluetur: Sin vero ex Deo est, dissoluere non poteritis. Ait rursus Archiepiscopus. Quid, si decerperentur articuli Concilio submittendi? Respondit Lutherus, modo non sint ij, quos Concilium Constantiense damnauit.

Colloquium Archiepiscopi Treuerensis cum Lut.

Ait

Ait Treuir, se vero timere, eos ipsos futuros, Atqui, inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neq; possũ neq; volo, vt certus ei⁹ Decretis dãnatũ fuisse Dei verbum. His dictis ab illo dimissus est. Hæc Lutherus ipse in Actis suis de se scripsit, pertinaciam suam vbiq; colorans prætextu verbi Dei, suasq; laudes immodice iactans. De Cochlæo enim scribens ait. Doctor verò Martinus, pro incredibili humanitate & probitate sua, hominem benigniter habuit. Sub finem vero libelli ait, Pater Christianissimus modestissime respondens sic cœpit. Item Deus igitur hominem pientissimum, tuendo ac docendo Euãgelio natum, diutissime seruet Ecclesiæ suæ, vnà cum suo verbo Amen. Cæsar itaq;, vbi vidit hominem per admonitiones pias & clemẽtes semper magis ac magis pertinacem fieri, misit ad eum, paulo post eodem die, Officialem, Treuiren. Cãcellariumq; Austrię & Secretariũ suum, vt dicerent ei. Quia tam multipliciter frustra à Cæsare, Electoribus Principibus, & Ordinibus sicri Ro. Imperij commonefactus, ad cor & vnitatem redire noluerit, reliquum esse, vt Cæsar, tanquàm Aduocatus fidei Catholicæ, procedat. Esse igitur mandatum Cæsaris, vt intra XXI. dies hinc ad securitatem suam redeat, sub conductu publico & libero, ipsi seruando, neque vel prædicando vel scribendo in itinere populum commoueat. Ad hæc Lutherus se dixisse ait, Sicut Domino placuit, ita factum est; Sit nomen Domini benedictum. De-

Philautia Luth.

Dimissio Lu. sub saluo conductu.

in de egit gratias Cæsari & Principibus, pro ti benigna & clementi audientia, próque condu ctu libero & seruato & seruando. Quanquam alibi contrarium scripserit. Postridie igitur, hoc, est feria Sexta post Iubilate, Die Aprilis

Insidiosa Epistola Lutheri, ad Principes Imperij

26. abiit Lutherus cum comitibus suis è Vuormacia, cui & Sturmus Caduceator & Fecialis Cæsaris redditus est, vt tuto perduceret eũ quo velit. Quamuis vero mandasset ei Cæsar, ne in itinere concionaretur aut scriberet: Lutherus tamen huius mandati aut immemor aut cõtemptor, scripsit retro ad Principes ex Fridburgo, & publice prædicauit in oppido Isennach. Scripsit vero literas bene prolixas ac blandas, ad conciliandum, sibi quidem fauorem, Cæsari autem & Clericis odium populare: mox enim per Chalcographos multiplicata & in populos dispersa est ea epistola, in qua repetebatur à Luthero, quicquid Vuormaciæ cũ ipso factum fuerat, suæ pertinaciæ vbique prætexens verbum Dei: Nihil aliud sibi reseruare promittens, quàm illud solum: conquerens, quod obtinere nõ potuerit, vt verbum Dei esset librum & non ligatum. Remisit & Caduceatorem seu Fecialem Cæsaris ex Fridburgo, tertio itineris die, quo & epistolam illam scripserat: Adeo non metuebat à vi vlla, sub tot nobilium protectione securus. Videbatur præterea ille occultioribus eius consiliis impedimẽto fore, nisi ablegaretur. Postea quam enim peruenerat Isennacum, in oppidum Principis

Nequissima species captiuitatis Luth.

&

& protectoris sui, ibique publice, contra Cæsaris mandatum prædicasset in die inuentionis S. Crucis, quæ tertia Maij erat, paululum ab oppido egressus, occultissimo interceptus est consilio ab amicis sub specie hostili, & mox longe latéque sparsa est fama, Lutherum esse captum, sibique uiolatam fidem publicam, & fractum saluum conductum. Tam secretũ vero erat illud malignitatis consilium, vt etiam comites itineris ignorarent, & putarent illum vere captũ & hostiliter abductum esse. Mittebantur itaque cursores multi, qui & ore & literis nunciarent per vrbes Germaniæ, quàm crudeliter captus, raptus & abductus sit Lutherus in saluo conductu, atque vt maior fieret erga eum commiseratio, & in Cæsarem ac Principes indignatio: adaugebatur fama per nuncios adeo duriter illũ fuisse vinctũ manibus, & ĩter festinãtes cursu equites ipsum pedestrẽ raptim tractum fuisse, vt sanguis è digitis eruperit. Et hoc sanctum Euangelium etiam Vuormaciæ annunciabatur, vt maximum oriretur murmur contra Cæsarem, non modo in populo: verum etiam inter Principes, donec re certius cõperta, intelligeretur figmentum esse nequitiæ. In vrbibus itaque passim fremebant Lutherani, ob interceptum Lutherum, ac dentibus in Clerum stridebant, vt Lutheri mortem (nam & interfectum fama ferebat) vlciscerentur: suspicãtes à Papistis subornatos fuisse insidiatores. Sed nusquam erat magis periculum à seditio-

sis, quam Vuormaciæ. Nam & ipse Elector S
xoniæ inter amicos querebatur, indignum e
& contra Maiestatem imperij, hominem sici
tercipi sub fide publica, captumque teneri.
vulgo autem turbulentissimæ iactabantur qu
relæ, cum ab aliis, tum vero amarissime ac veh
mentissime à Duobus Poëtis supradictis, Vlri
co Hutteno, & Hermanno Buschio: Quorum
hic præsens in vrbe, clamoribus & querimoni
omnia complebat: Ille vero absens non long
à Vuormacia, in arce Francisci Nobilis vri
conuitiosissimam misit eo epistolam, aduersu
omnes Episcopos & Clericos. Vnde fiebat, v
nihil expectaretur certius, quàm grauis & cru-
enta contra Cæsarem omnemque Clerum se-
ditio. Sed ætas bonitasque Cæsaris, ac princi-
pum diligentia, procliues in seditionem ani-
mos cohibuerunt. Quam primum vero in
deputatum à Principe suo locum peruenit Lu-
therus (ferunt fuisse oppidum Turingiæ, nomi
ne Alstat: in quo & Muncerus prædicauit po-
stea seditiosissime) cum in arce tutus ac securus
delitesceret: animo autem, qui ad seditionem
pōpuli cædemque Cleri anhelabat, quiescere
non posset: multos in eo secessu scripsit libros,
vt animos Germanorum plene permoueret, ad
defectionem à Sede Apostolica, & in odium
Cleri vniuersi. Primum igitur scripsit Teu-
thonice ad Franciscum à Sicking librum, de
Confessione secreta, An Papa illam præcipe-
re queat. In cuius præfatione conferebat Pa-

Vbi latitauit Luther.

Liber Lut. de Confessione secreta.

pam,

pam, Episcopos & omnem Clerum populis Chananæis, qui noluerunt se dedere vltro, sed expugnati sunt gladio Iosue Reges XXXI. Deinde minabatur eis, si non mutarent instituta sua, fore, vt alius eos doceat, non literis & verbis, vt Lutherus: sed factis & armis. Agebat item gratias, primum Deo, quod terror Ro. Sedis minutus sit, & Capitulum illud in Decretis, Si quis suadente Diabolo, homines nō amplius incantet. Deinde ipsi Francisco, quod multipliciter ac sæpe consolatus ipsum sit, & ad multa sese obtulerit. Denique commendabat illi Vlricum Huttenum, & Martinum Bucellum, Quorum hic Apostata prædicatorum: Ille Curialium hostis erat: & eam præfationem scripsit prima die Iunij. Paulo post alium scripsit librum, in Doctorem Iacobum Latomum, Theologum Lauaniēsem: in cuius prefatione sic ait. Sedet portētum Romæ in medio Ecclesiæ, & venditat se pro Deo, adulantur Pontifices, obsequūtur Sophistæ, & nihil nō pro eo faciunt hypocritæ: Interim infernus dilatat aīam suam & aperit os suum absq; termino, & ludit Satā in perditione animarum. (unq; scriberet eam præfationem ad Ionam Prepositum Vuittenbergensem, monuit, vt Decretales Antichristi pestilentissimas, quibus docendis mandatus esset, non alio studio profiteretur, quàm vt doceat dediscenda esse quæ doceat, & sciant fugienda sicut mortifera quecunque Papa & Papistę statuunt ac sentiunt. Et in fine libri ait. Ez

Liber Lut. in Latomum.

Contra Philosophiam & S. Thomam.

iis puto satis monstratum, Theologiam scholasticam esse aliud nihil, quam ignorantiam ueritatis, & scandalum iuxta scripturas positum. Meum vero cõsilium dixi, vt adolescens uitet Philosophiam & Theologiam scholasticam, vt mortem animæ suæ. Thomas multa hæretica scripsit, & autor est regnantis Aristotelis, statoris piæ doctrinę. Quid ad me, quod Bullarum Episcopus eum canonizauit? Ideo meo consilio qui volet cautus sit, facio quod debeo & iterum moneo cũ Apostolo. Videte ne qui vos decipiat per philosophiam & inanem fallaciam (hanc ego scholasticam Theologiam interpretor fortiter & cum fiducia) secundum traditiones hominum, secundum elementa huius mundi (hæc sunt iura Bullarum, & quicquid vltra scripturas statutum est in Ecclesia) & non secundum Christum. Tandem ita subiungit. Et quare vestrum aliquis ad reliqua non respondet? vel tu vel Andræas Carolstadius. Ecquid cessat Amsdorffius? An non omnibus vobis pariter Euangelij gloria vindicanda est? Caput ego contriui serpentis, corpus cur non queatis calcare? Sed præcipua eius nequitia atque impietas ibi erat, quod Diuum Hieronymum calumniabatur, velut Arrij fautorem, quod noluerit recipere Homousion, tanquam veneni aliquid lateat ibi in literis & syllabis. Cum is non de Homousio, sed de Hypostasi ita scripserit. Rursus alium scripsit librum, de abroganda Missa priuata, ad fratres suos Augustinẽses,

Liber Lu. de abroganda Missa priuata.

Cœnobij Vuittenbergensis. In cuius prefatio-
ne, vt fratres illos in audacia sua confortaret:
qui primi omnium Missas abrogauerãt, iubet
eos fortes contra conscientiæ accusationẽ per-
sistere. Quandoquidem & ipsemet quamlibet
potentibus ac euidentibus scripturis, conscié-
tiam suam vixdum stabiliuerit, vt auderet vnus
contradicere Papæ, & credere, eum esse Anti
christum: Episcopos esse eius Apostolos: Aca-
demias esse eius lupanaria. Ait sibi sæpe palpi-
tasse cor tremulum, & reprehendens obiecisse,
Tu solus sapis? Tot ne errant vniuersi? Tanta
sæcula ignorauerunt? Quid si tu erres, & tot te-
cum in errorem trahas damnãdos æternaliter?
sed addit, Christum tandem confirmasse ipsum
verbis suis certis & fidelibus. At non exprimit,
quibusnam verbis ab eo confirmatus sit. Ait
verò, ea certitudine & fiducia tentandum esse,
quod fratres illi præstituerint, vt non modo to
tius mundi iudicia, pro foliis leuibus & sum-
mis aristis habeamus: sed & armati simꝰ in mor
te, aduersus portas Inferi: Quin etiam aduer-
sus iudicium tentantis Dei pugnare, & cum la
cob contra Deum prævalere. Et tanquam eo li
bro conuulsurus esset orbem terræ, ait in fron-
tispicio. Leo rugiet, quis non timebit? Quar-
tum deinde librum in eodem loco scripsit Lati
ne ad parentem suum, Laicum & Idiotam, de
votis monasticis. In cuius prologo narrat, se
anno ætatis suæ XXII. Monachatum suscepis-
se, & ĩ eo XVI. annis perdurasse. Factũ verò Mo

Vtinam audisset hic Luthe. conscientiæ suæ verissimas accusationes. Et nõ finxisset sibi alia verba Christi, ad se nunquam dicta.

Liber Luth. de votis Monasticis.

nachũ,nõ propria volũtate,neque ventris tia:sed errore de cœlo & agone mortis sui circumuallatum,coactum ac necessarium tum vouisse. At patris sui testimonio prob nititur, illusionem fuisse & præstigium. Et ne illius prologi hæc addit. Quid si me o dat Papa, aut damnet vltra Tartara? Occis (inquit)nõ suscitabit, vt bis & iterum occi Damnatum verò ego volo, vt nunquam abs uat: Scripsit eum prologum XXI. die Nou bris. Atque ita Menses sex delituit in soli ne non syluestri sane:sed bene munita. Qu tum arroganti exemplo nimisque superba

Pathmos Lutheri.

tatione vocabat suam Pathmon, velut alter nes Euangelista, in insulam à Cæsare nequi mo figmento relegatus:cum re vera Cæsar nino nesciret,vbinam ille delitesceret. Voca eam Eremum & locum peregrinationis suæ

Iudicium Lutheri de votis.

etiam sceleratum captiuitatis figmentum, gnæ speciem sanctitatis præ se ferret. Eade vanitate scripsit in eodem loco iudicium su de Votis, ad Episcopum & Diaconos Ecc siæ Vuittenbergensis, cum re vera nullus sit Episcopus:Et licet perbreuis esset ille libell tamen in duas eum partes diuiserat. Quarum prior complectebatur propositiones 140. Posterior 139. Quas hoc annotationis interstiti

Vana spes Lutheri de Parisiensibus.

diuisas voluit. Hæc(inquit)sic disputari volo, vt certa & vera teneantur:Quæ sequuntur,simpliciter propono disputanda & inquirẽda. Cũ verò Lutherus olim & Augustæ corã Cardinale

Caietano,

Caietano,& Lipsiæ coram Consiliariis Ducis Georgij, expetiissetiudiciũ Theologorũ Parisiensiũ, quos à Papa offensos putabat,ac dixisset,eã Vniuersitatẽ esse studiorũ parẽtem, & ab antiquo Christianissimã,& in Theologia floro tissimã:magno hinc desiderio expectabant Lutherani illorũ iudiciũ. Tãta sane cũ fiducia, vt nõnulli eorũ Vuormacię: cũ maxime ageretur causa Lutheri,affirmarẽt,Parisiẽses ex Bulla Papæ articulos Lutheri 38.approbasse, duos tãtũ sub dubio reliquisse. At his ipsis diebus lõge cõtrariã,eisq; odiosam & execrabilẽ,publice tulerũt sentẽtiã Theologi illi,solenniter cõgregati & iuramẽto cõstricti. Sollicitus (inquiunt) per nos examinata, ac maturius vniuersa doctrina Lutheriano ascripta nomini, & ad plenum discussa: execrandis illam erroribus scatere certo deprehendimus & iudicauimus, fidem potissimum contingentibus & mores. Quódque simplicis populi seductiua sit, omnibus Doctoribus iniuria, potestati Ecclesiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua:aperte schismatica, sacræ scripturæ aduersa, & eius depraua-tiua, atque in spiritum sanctum blasphema: Et ideo veluti Reipublicæ Christianæ perniciosam censemus omnino exterminandam, ac palam vltricibus flammis committendam. Autoremvero ad publicam abiurationem modis omnibus iuridicis compellendum. Lata fuit hæc illorum sententia Die XV. Aprilis. Lutherus autem XVI. venit Vuormaciam, vt

Iudicium Theologorũ Parisiensium contra Luth-

nondum scire potuerint tunc Lutherani, qui
nam iudicauerint Parisienses. Post aliquot
ro Menses, cum in Germania quædam hu
sententiæ exẽplaria impressa perueniissent, a
mos mutauerunt Lutherani omnes, & cœpe
criminari eos, quos antea laudauerant. Atq
vt maior videretur apud eos illius iudicij co
temptus, Philippus Melanchton, velut præ
puus Lutheri propugnator, ędidit eandẽ illo
determinationẽ, cui adiecit pro Luthero Apo
giã Latinã, cũ hoc titulo. Aduersus furiosu
Parisiensiũ Theologastrorũ decretũ &c. Qui
uis verò scriberet, ibi pro Theologis Sophi
stas, pro Christianis doctoribus Calũniatore
regnare, & Lutetiæ natam esse prophanã illa
scholasticẽn: Qua admissa, nihil reliquum esse
Euãgeliũ obscuratũ, fidẽ extinctã, receptã ope
rũ doctrinã. Atque etiam imputaret illis, quo
scholasticã Theologiã ab illis acceperint, qua
per manus reliqua Europę Gymnasia, vt Idol
repleretur terra, & id genus plurima eis quam
acerbissime improperaret: Attamẽ Luthero mi
mis leniter egisse visus est. Ipse igitur & illor
libellũ & Philippi sui Apologiã in Teuthonic
vertit, suúmque iudiciũ his interposuit. In quo
hãc Teuthonice in Gallicos Theologos protu
lit sententiam, vindictæ ac talionis reddendæ
gratia. Academia (inquit) Parisiensis in par
te suprema, quæ facultas Theologiæ nuncupa
tur, est à vertice vsque ad plantam mera, & vt
nix alba, lepra veræ nouissimę Antichristianę

Philippi Melan. cõtra Parisienses Apologia.

Sententia Luthe. contra eosdem.

que

que & Capitalis hæreſeos: Mater omnium errorum in Chriſtianitate, maxima meretrix ſpiritualis, quam Sol vnquam vidit, & vera poſtica Inferni. Prophetatum eſt, temporibus Antichriſti omnes hæreſeos, quæ vnquam fuerunt, in vnam Camerinam confluxuras, mundúmque perdituras. Id ego (inquit) oſtendere intendo de Pariſiis, Papæ veri Antichriſti maximo fornicationis cubiculo: Atque probare, eos eſſe peiores Montaniis, Ebionitis, & omnibus, quoſcunque commemorauerunt, hæreticis, Deo volente. Ipſi ſunt, quos iampridem deſideraui. Hæc ille Teuthonice ad populum, quem contra Pariſienſium ſententiam animare, & in ſua factione retinere ſatagebat. Licet nihil poſtea in illos ædiderit, niſi breues interdum cauillos, velut mordax canis, qui fortiorem ſe aggredi non audens, à longe mordaciter allatrat. Cæterum complices eius, ſuppreſſo nomine ſuo, ridiculum ædiderunt libellum, ſub nomine facultatis Theologicæ Pariſienſium. In quo confictis & affectatis barbariſmis recitatur primum determinatio quædã in Apologiam Melanchtonis. Deinde ratio determinationis prioris. Demum apponuntur ineptiſſimę quædam regulæ intelligẽdi ſcripturas. Vt eo ſcilicet figmento perſuaderent Euangelici viri, nihil in ſacris literis noſſe Theologos Pariſienſes. Aiunt itaque poſt decimam & vltimã ibi regulam. Sola alma facultas eluc idat omnia, primo ſcripturas, poſt hoc patres, vltimo ſcribẽ

Ridiculus libellus contra Pariſienſes.

tes, & nõ potest errare: Quia liripipiũ & Al
tium nõ sunt signa fallibilia. Male ergo faci
qui scripturas nudas sequuntur: peius, qui
dos patres: pessime, qui scribentes, quia pro
dunt de obscuritate in obscuritatẽ, donec il
omissis, Almam facultatem audierint, & lit
pio firmiter adhæserint, ibi est lux mundi, &
gula fidei & morum infallibilis &c.

Acta & Scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXII.

CVm igitur Lutherus complic
que sui præ se contemneret o
ne iudicium Ecclesiasticũ, reb
les non modo suis Prioribus
Ordinariis iudicibus, verũ et
summis Ecclesiæ verticibus, P
pæ & Imperatori, tãtóq; elati essent fastu des
ctionis, vt ne Vniuersali quidẽ Cõcilio dogm
ta sua, quę pro Euãgelio habent, submittere v
lint, & rem proxime iam ad tumultũ & seditio
nem popularem perduxissent: misertus cond
lensque Germanicæ Nationi Christiana pietu
te illustrissimus Anglorum Rex Henricus, hu
ius nominis Octauus, raro nimis & cunctis sa
culis admirando deuotionis exemplo, ex Rega
li fastigio in literariam descendit harenam, con
tra maledicum decertaturus mendicantium fr
trum Apostatam. Scripsit itaque Assertionem
Septem Sacramentorum, aduersus Captiuita
tem Babylonicam Lutheri, ad Leonem X. Pa

Liber Regis Angliæ cõtra Luth.

pam

pã:adeo sane diserte,erudite ac copiose,vt eo la bore promeruerit, ipsius Papæ omniúmq; Cardinaliũ iudicio, perpetuæ laudis Titulũ, vt publica deiceps approbatione diceretur, fidei Catholicę Defensor. Quanta verò sit illius Regis erga Sedem Apostolicam benignitas, quanta erga Ecclesiã deuotio, quãta in summa ingenij acrimonia raraque eruditione modestia, quantus deniq; in aduersariũ asserẽdæ fidei zelus: ex ipsiusmet verbis,quibus ad Lectorem prefatus est,clarissime intelligitur. Ait enim. Motꝰ quidẽ fidelitate ac pietate,quãquã mihi nec eloquẽtia sit,nec sciẽtiæ copia:cogor tamẽ, ne ingratitudine maculer,Matrẽ meã,Christi spõsam,vtinam tanta facultate,quanta cum voluntate,defendere. Quod licet alij præstare possint vberius ac copiosius, mei tamen officij esse duxi, vt ipse quoque quantumuis tenuiter eruditus, quibus rationibus possem,Ecclesiã tuerer, neque aduersus venenata iacula hostis eam oppugnãtis obiicerem. Quod vt faciam, tempus ipsum & præsens rerum status efflagitat. Nam antea, cum nemo oppugnaret, nemini propugnare necesse erat, At quum iam hostis exortus sit,quo nullꝰ potuit exoriri malignior, qui dæmonis instinctu charitatẽ prætexens, ira atque odio stimulatus,& cõtra Ecclesiã & contra Catholicam fidem,vipereũ virus euomuit: Necesse est aduersus hostẽ cõmunẽ Christianę fidei,omnis Christi seruus,omnis ætas, omnis sexꝰ,omnis ordo cõsurgat:vt qui viribꝰ nõvalẽt,

Neglectum est hic illud Ecclesiastici 11. Ante mortẽ ne laudaueris hominem quẽquã.

officium saltem alacri testentur adfectu. Nu
itaque conuenit, vt duplici armatura mun
mur: cœlesti scilicet ac terrestri. Cœlesti, vt q
ficta charitate & alios perdit & perit ipse, ve
charitate lucrifactus, alios lucrifaciat: & q
falsa doctrina depugnat, doctrina vera vinc
tur. Terrestri uero, vt si tam obstinatæ malit
sit, vt consilia sancta spernat, & correptione
piam contemnat, merito coërceatur supplicio
vt qui benefacere non vult, desinat malefac
re, & q i nocuit verbo malitiæ, supplicij pro
sit exem lo. Hęc Rex ipse in Prologo. In pro
cessu verò libri, adeo densis tum rationibu
tum scripturæ sacrę locis præmunit & affirma
vb que sensum & doctrinam Ecclesiæ, atque
aduersarij falsos prætextus fucatasque argutia
tam clare detegit, & acute cõfutat, vt intra pau
cos menses liber eius à multis Chalcographis
in multa millia multiplicat⁹, totum orbẽ Chri
stianum & gaudio & admiratione repleuerit.
Nec satis erat catholicis in Germania, eum li
brum Latine legisse, licet in ea lingua disertis
sime scriptus esset: verum etiam in Germani
cam transferebatur linguam, vt etiam Laici, La
tinæ linguæ ignari, intelligerent, nihil solidi
esse in doctrina noua Lutheri. Liber itaque pau
cula Regis verba hic recitare cõtra inflatam ac
turgidam Lutheri argutiam quandam, contra
Missæ sacrificiũ: quia promissio sit & nõ opus.
Mirum est (inquit Rex) quãto nixu parturiens,
quã nihil peperit, nisi merũ vẽtũ: Quẽ cũ ipse tá

validum

ualidum velit videri, vt montes posset euertere, mihi profecto videtur tam languidus, vt agitare non possit arundinem. Nam si verborum tollas inuolucra, quibus rem absurdam (velut simiam purpura) vestit, Si tollas exclamationes illas, quibus iam velut re dilucide probata, toties in totam debacharur Ecclesiam, & nõdum collata manu, tanquam ferox victor insultat: nihil aliud restare videbis, quam nudum & miserum sophisma. Redierat iam è Pathmo sua nouus ille Euangelista Vuittenbergam, & quã quam publice per æditum librum collaudasset antea fratres suos, propter abrogatã Missam: attamen cum non fuisset factum iussu & auspicio suo, domum reuersus, eam rem publice pro concione ad populum reprobauit, Dominica prima Quadragesimæ. Omnes (inquit) errauerunt, quicunque cooperati sunt, & consenserũt ad abrogandam Missam, non quod bonum nõ fuerit: sed quod non ordinate factum est. At dicis (inquit) iustum id esse ex scriptura? Fateor & ego, sed vbi manet ordo, quia ex temeritate factum est, absque omni ordine, cum scandalo proximi? Et nisi adeo mala res esset Missa, vellẽ eam restituere. Scio enim vestrum propositum, & defendere non scio. A Papistis quidem & aliis insanis capitibus bene scirem defendere, sed coram Diabolo sustinere non scio. Sic & alias quasdam temeritates suorum, tum barbaricas tum sceleratas & impias, quas absente ipso iuxta verba & secundum doctrinam eius in fa-

Lutherus domum reuersus reprehendit suos.

ctum deduxerant, reprehendit: Quales erant abolitio sacrarum imaginum, abiectio religiosi habitus, attrectatio corporis Christi in Sacramento manibus prophanis &c. Quæ omnia & si libera esse volebat, & stultis legibus Papæ ascribebat: attamen, quia attentata fuerant eo absente, reprobauit. Quamuis optaret, omnes imagines in toto mundo abolitas esse, propter earum abusum, & vellet omnes Monachos & Moniales deserere sua Monasteria, vt ea omnia in vniuerso mundo interirent. Et de venerabili Sacramento diceret, Quanquam illud tangendo non peccauerint, neque tamen in hoc fecerunt opus bonum: Quia Deus non possit ferre iocum, sicut sancti ferunt. Si quis tamen adeo petulans sit, vt Sacramẽtum omnino manibus contrectare velit, is curet illud sibi domum deferri, ibiq; contrectet vsq; ad satietatem, sed non coram multitudine. Huiusmodi itaq; sermonibus liuide perstrinxit & repressit audaciam aliorũ, præsertim Andreæ Carolstadij: Qui & ipsi aliquid esse volebãt, ne vnus Lutherus esset omnia in omnibus. Acrius autem inuectus est in Bullam Papæ Leonis X. in cœna Domini, Romæ publicatam, priusquàm Vuormaciam venisset Lutherus. Nam cum in ea iuxta consuetudinem antiquam excommunicati & anathematizati fuissent omnes hæretici, nominatim vero Gazari, Patareni, Pauperes de Lugduno, Arnoldistæ, Speronistæ. Item Vuiclephistæ, Hussitæ, & nouissime Martinus Lu-

Liber Lu. cõtra Bullã cœnæ Domini.

Luther, simul cum omnibus complicibus fautoribusq; suis: Ea tamen Bulla tardius venit ad manus Lutheri. Inde factum est, vt post reditū suum parauerit in eam Teuthonicum quēdam libellum, fœdissima scurrilitate refertum, quē Xenij loco pro nouo anno retribuit Sedi Apostolicæ. Sic ergo exorsus est. Martinus Lutherus sanctissimæ Sedi Romæ & toti eius Parlamento, Meam gratiam & salutem in primis. Sanctissima Sedes crepa & non frangere, ob hanc nouam salutationem, in qua nomē meū primo & in supremo loco pono, osculandorúmque pedum obliuiscor &c. Deinde post recitatam bullam, in eam responsurus ait. Ego autē dico ad Papæ & Bullæ huius minas istud. Qui præminis moritur, ad eius sepulturam compulsari debet crepitibus ventris. Vbi vero venisset ad sextum Articulum, in quo excōmunicantur omnes, qui Turcis aut Sarracenis ferrum & arma bellica apportant aut vendunt, id reprehendens ait. Ad quid conducit, corporaliter prohibere Turcā? Quid mali facit Turca? Occupat prouincias & gubernat tēporaliter: At hoc ipsum à Papa quoq; nos pati oportet, qui & corpus & vitā nobis excoriat, quod Turca non facit. Ad hæc, permittit Turca vnūquenq; in fide sua permanere, quod Papa non facit: sed cogit vniuersum mūdum à fide Christi ad sua Diabolica mēdacia, vt regimē Papæ, in corpore, bonis & anima, decies nimirum peius sit quam Turcæ: & si Turcam expugna-

Scurrilia verba Lut.

Liber Lu. cõtra Regem Angliæ.

reuelimus, à Papa incipiendum nobis esset.

At longe accrociſſime contra omnem pudorem humanum inuectus est in Regem Angliæ posteaquam sensit illius libro multum existimationis detrahi Euangelio Lutherico, etiam apud Germanos, trãslato eo per Hieronymum Emserum in linguam Germanicam. Nullas sane conuitia, quæ mens pessima & os maledicentiſsimum excogitare poterant, illi visa sunt nimis vel iniurioſa vel ſcurrilia: Quicquid in buccam venit, ſine omni verecundia euomuit ius gentium, quo Regiæ dignitati defertur, ac fas omne furioſe contemnens. Et inter conuitia etiam prodigioſam ſæpe interponebat arrogantiam & contemptum, dum falſo iactitaret ſe de verbo Dei. Ego vero (inquit) aduerſus dicta patrum, hominum, angelorum, dęmonum,

Iactantia de verbo Dei.

pono, non antiquum vſum, non multitudinem hominum: ſed vnius maieſtatis æternæ verbũ, Euangelion, quod ipſimet coguntur probare. Hic ſto, hic ſedeo, hic maneo, hic glorior, hic triumpho, hic inſulto Papiſtis, Thomiſtis, Hẽriciſtis, Sophiſtis, & omnibus portis inferi, nedum dictis hominum quantumlibet ſanctorũ, aut conſuetudini fallaci. Dei verbum eſt ſuper omnia: Diuina Maieſtas mecum facit, vt nihil curem, ſi mille Auguſtini, mille Cypriani, mille Eccleſiæ Henricianæ, contra me ſtarent. Deus errare & fallare nõ poteſt: Auguſtinꝰ & Cypria nus, ſicut omnes electi, errare potuerunt, & erranerunt. Itẽ, Si ſolius Chriſti ſumus, quis eſt iſte

iſte ſtolidus Rex, qui ſuis mendaciis nos Papæ facere molitur? Nos non ſumus Papæ, ſed Papa noſter eſt. Noſtrum eſt, non iudicari ab ipſo, ſed ipſum iudicare. Spiritualis enim à nemine iudicatur, & ipſe iudicat omnes: quia verum eſt, Omnia veſtra, etiam Papa, quanto magis ſordes iſtæ & labes hominum, Thomiſtæ & Henrici. Item. Miſſam itaque extorſimus, & triumphamus aduerſus aſſertorem Sacramentorum. Triumphata vero Miſſa, puto nos totum Papatum triumphare. Nam ſuper Miſſam, ceu rupẽ, nititur totus Papatus, cum ſuis Monaſteriis, Epiſcopatibus, Collegiis, altaribus, miniſteriis & doctrinis: atque adeo cum toto vẽtre ſuo. Quæ omnia ruere neceſſe eſt, ruente Miſſa eorum ſacrilega & abominanda. An vero impudens & monſtroſa improperatio & iactantia eius non eſt iſta? Vbi ait. Si idolum Romanæ abominationis propter Chriſtum conculcaui, quod ſe in locum Dei ſtatuerat, magiſtrúmque Regum & totius mundi fecerat, Quis eſt iſte Henricus, nouus Thomiſta, diſcipulus duntaxat tam ignaui monſtri, vt virulentas blaſphemias eius honorem? Sit ipſe defenſor Eccleſiæ, ſed eius Eccleſiæ, quam tanto libro iactat & tuetur: nempe purpuratæ meretricis & ebriæ & fornicationũ matris. Ego & Eccleſiam eius & defenſorem ipſum pro eodem ducens, vtroſque eodem impetu inuadam, & Chriſto duce conficiam. Certus enim ſum, dogmata mea habere me de cœlo, quæ etiam aduerſus eum triumphaui, qui in

Iactantia Luth. de ſua doctrina.

Defecit anno 1546. subitanea morte crapulosus Luth.

Papatus stat vsq; ad finem sæculi supra firmam petrã: Cui portæ inferi prævalere non poterunt.

vngue nouissimo plus habet virtutis & astutiæ quàm omnes Papæ & Reges & Doctores, v nihil agant, qui Bullas nominum & titulorum contra me iactant, & libellos sub Regiis inscriptionibus vendicant. Dogmata mea stabunt, & Papa cadet, inuitis omnibus portis inferi, & potestatibus aëris, & terræ, & maris. Ipsi me p uocauerunt ad bellũ, bellũ igitur habebunt: pacem oblatã contẽpserunt, pacẽ igitur nõ habebunt. Deus viderit, vter primo fessus defecerit, Papa an Lutherus. Instat enim mors Papatus abominabilis: vrget eum ineluctabile suum fatum, & (vt Daniel ait) ad finem sui venit, & nemo auxiliabitur ei. His omnibus & id genus aliis quàm plurimis væsanæ iactantiæ spumis minisque nõ contentus, addidit etiam calumnias ac Sycophantias, easq; atrocissimas, non solum in Papam & Regem Angliæ: verum etiam in Imperatorem & in Principes Germaniæ: & Germanice quidem multo ferocius quã Latine, vt scilicet plebem in Principes alacrius conciraret. Ait ergo. Apparui ego iam tertio coram eis. Denique Vuormaciam ingressus sum, etiam cum scirem mihi violatam esse à Cęsare fidem publicam. Nam didicerunt Principes Germaniæ, olim de fide laudatissimæ gẽtis, nunc in obsequium Idoli Romani, nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam Nationis ignominiam. Item. Hæc sunt arma, quibus hæretici vincuntur hodie, ignis & furor insulsissimorum asinorum & Thomisticorum

Calumniæ Luth. in Cæsarem, & Principes Germaniæ.

In Thomistas.

rum porcorum. Sed pergant porci illi, & si audent exurant me. Hic sum & expectabo eos: cineribus solis post mortem, etiam in mille maria proiectis, persequar & fatigabo hoc abominabile vulgus. Summa, Viuens Papatus hostis ero, exustus bis hostis ero. Facite porci Thomistæ, quod potestis, Lutherum habebitis vrsam in via, & leenam in semita: Vndique vobis occurret & pacem habere non sinet, donec ferreas vestras ceruices, & æreas frontes contriuerit, vel in salutem vel in perditionem. Itē Teuthonice. Quanto plura scribebant, inquit, tanto insanius, stultius, impudentiúsq; mentiebātur, donec compertum est tādem per dilucidas scripturas, Dei gratia, Papatum, Episcopatus, Collegia, Monasteria, Academias, simul cum omni sacerdotio, Monachatu, Monialatu, Missis, cultibúsq; Dei, meras esse sectas damnatas Diaboli. Populus enim iste ad hoc intendit, vt coram Deo agat operibus, & nō nuda fide: per quod sane & Christus negatur & fides extinguitur. Item. Recte coniungitur simul, Papa & Henricus de Anglia ille Papatum suum tam bona habet conscientia, quam hic suum possidet regnum, ideo alter alterum scalpit, sicut mulæ solent. Sed adhuc multo atrociꝰ magisq; seditiose scripsit eodē anno, in vniuersum statū Ecclesiasticū, sub hoc titulo. Aduersus falso nominatū Ecclesiasticorū statū Papæ & Episcoporū. Se vero, vt cornua cōtra eos erigeret superbius, noīabat Ecclesiastē Dei gratia: Addēs, si &

In totum Clerum.

Liber Luth. contra statū Ecclesiasticū

Euangeliſtam Dei gratia ſe nominaret, facilius hoc probare poſſit, quam vllus Epiſcoporum poſſit probare titulum ſuũ. Se vero certũ eſſe, quod Chriſtus ipſe ſic ipſũ nominet, & pro tali habeat: Qui & doctrinæ ipſius magiſter ſit, teſtiſque futurus in die nouiſſimo, quod ſcilicet ea doctrina non ſit Lutheri, ſed Chriſti purum Euangelium. Ait igitur in prologo libri. His certiores vos facio, inquit, me de cætero vobis non amplius eum honorem exhibiturum eſſe, vt me ſubmitterem vel vobis vel etiam vlli Angelo de cœlo, ad iudicandum aut examinãdum doctrinam meam. Nam ſtultæ humilitati ſatis factum eſt iam tertio Vuormaciæ, & tamen nihil prodeſt. Sed volo audiri, & iuxta doctrinam S. Petri, doctrinæ meæ rationem & fundamentum oſtendere coram vniuerſo mundo, eamq; habere iniudicatam à quolibet, etiam à cunctis Angelis. Cum enim de ea certus ſim, volo per eam & veſter & Angelorum quoque (vt Paulus ait) iudex eſſe, vt quiſquis doctrinam meam nõ acceptauerit, ſaluari non poſſit. Dei enim eſt, non mea: Idcirco & iudicium meum, non meũ ſed Dei eſt. Et infra. At ſi dixerint, timendum eſſe, ne fiat ſeditio contra Eccleſiaſticos, Reſpondeo, inquit, Num ob id verbum Dei negligi, omniſque mundus perire debet? Eſt ne æquum, vt omnes animę intereant æternaliter, & harum laruarum temporalis põpa permãneat quieta? Melius foret, vt omnes Epiſcopi occiderentur, omnia Collegia & Monaſteria funditus

Iudiciũ Lut. de ſua doctrina.

1. Cor. 6.

ditus eradicarentur, quàm ut vna periret anima ne dicam, vt omnes animæ perderentur, propter inutiles laruas & puppas. Ad quid prosunt, nisi vt voluptatibus indulgeant ex aliorum sudore & labore, verbumque Dei impediant? Si autem nolunt audire uerbum Dei, sed insaniunt ac furunt excommunicationibus, incendiis, cædibus, & omni malo: quid iucundius contiget eis, quàm fortis quædam seditio, quæ illos é mundo exterminet? Et ob hoc ridendum solummodo esset, si fieret: sicut ait sapientia diuina, Prouer. 1. Hæc in prologo.

Bulla & reformatio Lut. contrà Episcopos.

Quantis vero conuitiis, opprobriis, sannis, improperiis, fœdis agnominibus, amarulentiis, calumniis, blasphemiis & execrationibus debachatus sit in omnes Ordines Ecclesiasticos: Maxime in Episcopos, per totum librum illum Teuthonicum: nemo rectius referre aut iudicare poterit, quam liber ipse. Hic satis fuerit, eius recitare Bullam, quæ in medio fere libri ponitur, In hæc sane verba. Doctoris Luth. Bulla & Reformatio. Quicũque opẽ ferũt, corpus, bona, & famã in hocĩpẽdũt, vt Episcopat⁹ deuastẽtur & Episcoporũ regimen extinguatur, hi sunt dilecti filii Dei, & veri Christiani: obseruantes præcepta Dei, & repugnantes ordinationibus Diaboli. Aut si hoc non possint regimen tamen illud saltem condemnant ac vitã. C õtra vero, quicũque manu tenẽt Episcoporũ regimẽ, eisque obediũt volũtaria obedientia hi sunt Diaboli ministri proprii, & repugnant

Dei ordinationi ac legi. Pro hac vero Bulla, pulis Germanię persuadēda, plurimos add scripturæ locos, quos in Episcopos vi traxi retorsit. Quos eo facilius admiserunt, & re adductos putauerunt Laici, quo infens sunt abusibus & auaritiæ technis, quæ ul tendebantur, vti quirita antur Lutherani Aulis & Consistoriis Episcoporum, per Offi lium Procuratorumque rapacitates, quas be ibi commemorat Lutherus. Longe itaque au cissimum turbulentissimumque facinus aggr sus est rixator iste, qui non solum per libellos c uitiosos, sed & per ipsum Euanglium pacis, p xime turbauit Germaniam: Quemadmodu fecit olim Iudas proditor, cui dixit Domin Iuda, osculo (quod pacis & amicitiæ symbo erat) filium homins tradis? Sic profecto & L herus Euangelio pacis præcipitauit in bella & seditiones Germaniam. In qua non solum ciu tas vna contra aliam, & gens aduersus gentem prouincia aduersus prouinciā pertinaci odio i surgit: Verum etiam plebs contra Senatum i eadem ciuitate, populus aduersus Principem suum, & Princeps aduersus Imperatorem suū, bella seditionesque meditatur. Et quanto quis que plus iactitat Euangelium, magisque præ cæteris Euangelicus videri desiderat, tanto ar dentius aspirat ad tumultus, Cur ita? Quia per suasit Lutherus, tanto verius Euangelium esse, quanto plus tumultuum parit. Nam longe an tea Vuormaciæ in conspectu Cæsaris, coram omnibus

Ex Euangelio pacis fecit Luth. buccinam bellorum ac seditionum

omnibus Imperii Principibus & Ordinibus, di cere palam ausus fuerat, Sibi plane omnium iucundissimam faciem istam in rebus esse, videre, ob verbum Dei studia & dissensiones fieri. Eum quippe esse verbi Dei cursum, casum & euentū: Sicut dicit. Non veni pacem mittere, sed gladiū Cæterum Rex Anglorum, cuius superius habita est mentio, caute prospiciens, quo ea machinatio tenderet: admonuit Illustrissimos principes, Saxoniæ Duces, Fridericum, Ioannem, & Georgium, fideliter quidem & amice: sed sero & nimis tarde, per locorum distantiam. Priusquam enim literæ eius redderentur, iam per vniuersam Germaniā, longe lateque inuulgata erat noua Lutheri translatio Teuthonica. Libet tamen hic illius Regis piam recitare admonitionem. Literas has (inquit) obsignaturo mihi venit in memoriam, Lutherum in suis aduersū meneniis excusare se, quo minus ad reliqua respondeat, impediri transferendo Biblia: Visum est igitur hortari vos, vt omnium rerū maxime prouideatis, ne id permittatur facere. Nam ut bonum esse nō negem, in quauis lingua legi scripturam sacram: Ita certe periculosum est, ex eius versione, cuius mala fides fidem facit omnibus, id illi studium esse, vt bene scripta male vertendo peruertat: Vt populus ea se legere putet in scriptura sacra, quæ vir execrabilis ab execrādis hausit hæreticis. Hæc Rex ille quàm prudētissime. Quis enī satis enarrare queat, quantus dissidiorū turbationūque et ruinarū fomes et oc

Regis Angliæ admonitio, contra nouam translationem Lutheri.

Qualis trāslatio noui Test. per Luth.

casio fuer t ea noui Testamenti translatio
qua vir iurgiorum, data opera, contra veter
& probatam Ecclesiæ lectionem, multa imm
uit, multa decerpsit, multa addidit, & in alia
sensum detorsit: multas adiecit in margini
passim glossas erroneas atque cauillosas, &
præfationib. nihil malignitatis omisit, vt in
tes suas traheret lectorem. Inuenti sunt igi
ex Germanis, qui ex ea translatione admisso
eo passim errores, & mutationes collegeru
alii supra Mille, alii pauciores. Inter quos fa
Hieronymus Emser præcipuam laudem pro
ruit, qui non solum notauit, ac populo ædi
Lutheri errata in translatione: Verum etia
propriam translationem, quæ probato & rec
pto Ecclesiæ textui latino per omnia conson
ret, velut Antidotum contra Lutheri vene
euulgauit, non sine grandi Catholici populi
solatione. Ex eo enim labore didicerunt Cath
lici, vbi errasset Lutherus, & gloriantes de s
Euangelio Lutheranos, poterant cum fiduc
confutare. Antequam vero prodiret labor Em
seri, mirum in modũ multiplicabatur per Cha
cographos nouum Testamentum Lutheri, v
etiam sutores, & mulieres, & quiliber Idiot
qui Teuthonicas literas vtcunque didicerant,
nouum illud Testamentum, tanquam fontem
omnis veritatis, auidissime legerent, quicunqu
Lutherani erant: illudque sæpe legendo memo
riæ commendarent, in sinu secum portantes co
dicem. Ex quo tantam intra paucos menses sibi
doctrinam

Errogantia Laicorum & mulierum ex nouo. Test. Luth.

doctrinam arrogabant, vt non solum cum Laicis partis Catholicæ, verum etiam cum sacerdotibus & Monachis, atque adeo etiam cum Magistris & sacræ Theologiæ Doctoribus, disputare de fide & Euangelio nõ erubescerẽt. Quin immo repertæ sunt mulierculæ, quæ propositis Thematis æditisque libellis Theuthonicis, ausæ fuerint vltro prouocare: & quidem procaciſſime insultantes, ignorantiamque improperantes & contemptui habentes viros, non modo Laicos, atque priuatos homines: Verũ etiam quoslibet Doctores, & Licentiatos totius facultatis Theologicæ, ac totas etiam Vniuersitates: Id quod de Argula, Nobili quadam muliere, compertum habetur. Eoque audaciæ, abiecto muliebri pudore, processerunt mulieres Lutheriscæ, vt etiam ius officiumque publice in Ecclesia docendi, tametsi Paulus aperte contra diceret ac prohiberet, sibi vsurparent. Nec deerant eis defensores viri Lutheriſci, qui dicerent, Paulum eatenus prohibuisse docendi munus mulieribus, quatenus adsint viri, qui docere sciant & valeant. Vbi vero cessent aut negligant, nesciántve viri, ibi optime licere mulieribus vt doceant. Et Lutherus ipse longe antea docuerat mulieres quoque Christianorum vere sacerdotes esse, atque adeo quicquid è Baptismo repserit, vere Papam, Episcopum, & sacerdotem esse Iuxta illud petri dictũ. Vos autẽ genus electũ, regale sacerdotiũ, gẽs sancta &c. Cũ igitur mobile vulgus vbique magis intentũ sit & auidum

Luth. ad nobilitatẽ Ger. & in Sermo. de nouo Test. 1. Pet. 2.

Studia Laicorum circa nouum Test. Luth.

ad res nouas late diuulgandas, quàm ad res
fuetas in suo statu conseruandas: factum est,
turba Lutheranorum longe plus operæ impe
rit dicendis sacris literis ita translatis, quàm
pendit populus Catholicorum, vbi Laici et
curam potissime in sacerdotes & Monachos
iicibant. Vnde contigit nonnunquam, à Lai
Lutheranis plures scripturæ locos ex tempe
citari in colloquiis, quàm citarentur à presby
ris & Monachis Catholicis. At iam dudum p
suaserat Lutherus turbis suis nullis dictis hã
dam esse fidem, nisi quæ ex sacris literis profe
rentur. Idcirco reputabantur Catholici ab ill
ignari scripturarum, etiam si eruditissimi esse
Theologi. Quinetiam palam aliquando coram
multitudine contradicebant eis Laici aliqui,
quam mera pro concione dixerint mendac
aut figmenta hominum. Accedebant & alia m
commoda. Nam cum antiqui Theologi, multi
retro annis peritiam linguarum & politiores h
teras neglexissent, Lutherus mox ab initio pe
Philippum Melanchtonem, & per Zuinglium,
Oecolampadiumque & Bucerum (antequam
ab eo in nõnullis articulis dissentire cœpissent)
totam vere iuuentutem, eloquentiæ literis lin
guarumque studio deditam, ac ingenio ex a
cutis et expolitis Erasmi Roterodami opus
culis pulcherrime excultam, in partem suam
traxit. Iuuenes vero & ingenio alacres & laborũ
patiẽtes, mox in sacris literis (quibus Lutherus
vnicũ tribuebat sensũ, & eũ solũmodo literalẽ)

Contempti & vexati Theologi à Lutheranis.

ita

ita profecerunt literaliter, vt vel XXX. annorum Theologi tam prompti in citādis scripturæ locis non viderentur, quàm erant illi: Qui & de peritia linguarum & de styli elegantia superbiē tes, mox quoslibet veteris farinæ Theologos, nō solum contemnere, verum etiam prouocare cœperunt, maxime, quando ad populum verba faciebant. Quod si quis nouitatibus eorum contradiceret, mox prætendebant lectionem Græcam vel Hebraicam, aut aliquem ex vetustissimis autoribus, & confestim plenis conuitiorum plaustris inuehebantur in Græcarum & Hebraicarum literarum ignaros Theologos, quos odiose sophistas, asinos, porcos, animalia ventris, & inutilia pondera terræ vocitabant: super addentes etiam ronchos & cachinnos immodestissime: Ac vnum Lutherū, velut verum Theologum populo commendātes, eius aduersarios velut ignaros, immo hostes veritatis, & ob alimoniam sibi præcisam aut imminutam Luthero inuidentes, inuidiosissime traducebant.

Vexatio Conspiratorum Catholicorum 2. Tim. 3.

Cæterum si quos Deus misericorditer præseruaret sibi, ne Saxonico huic Baal genua sua flecterent, sed pio zelo ei resisterent, & contra eum publice vel scriberent vel prædicarent: ii mox illud Pauli nimiū verum esse experiebantur. Omnes qui pie viuere volūt in Christo Iesu, persequutionē patientur. Cum enim Lutherani dicerent populo placentia, cōtra ignauiam auaritiā que & luxuriam: Item, cōtra cortationes & cōcubinatus Clericorū quiritantes, falsāque iacta

rẽt libertatem Christianam, qua liberi esse
ab omnibus præceptis Ecclesiæ, papæ, Epi
porum, & Conciliorum: Ac scripturarum fa
probarent, nihil esse ieiunia, orationes, vigi
& alia pœnitentiæ opera: Christum satis fec
pro peccatis nostris: sufficere solam fidem
pera nostra bona non esse meritoria, sed pe
ta etiam si optime fiãt: et id genus multa, eag
omnia prompte, alacriter & eloquenter. Cat
lici vero, iuxta debitum officii sui, repræhen
rent populum de peccatis: reprobarent n
ua Lutheri dogmata: iuberent obedire præc
tis & ritibus Ecclesiæ: docerent ieiunandu
orandum, aliisque bonis operibus insistendu
esse, vt dignos faciamus propeccatis nostris fr
ctus pœnitentiæ. Inde profecto factum est,
populo maxime essent plausibiles quidem Lu
therani, odibiles vero Catholici Concionato
res: adeo, vt in plærisque ciuitatibus leues iuu
nes, nouitiique & aduenæ homines Lutherani
etiam quorum vita libidinibus, Apostasia, & a
liis sceleribus contaminata erat, non solum faci
le admitterentur ad prædicandum populo: ve
rum etiam præferrentur grauibus & maturis vi
ris, pastoribus & prioribus: qui honeste sẽper cõ
uersati, fidelissime populũ verbo & exẽplo do
cuerãt. Et nõ raro euenit, vt veri & legitimi pa
stores (quamlibet chari ac venerabiles ãtea fue
rant) aut vi pellerentur tumultuante plebe, aut
subsãnationibus iniuriisque quotidianis fatigati
fractique vltro cederẽt, aut subtractis cẽsib. De
cimisque

Expulsio. Pastorum.

cimisque & oblationibus, ad extremam redacti inopiam, aliunde sibi victum quærere cogerentur: triumphantibus interim atque etiam discentibus nouis prædicatoribus, qui sequacem populum verbo noui Euangelii sui ducebant quo vellent: maxime vero in odium Cleri & in licentiosam omnis malitiæ libertatem: ita vt protinus formidabiles forent, non solum Clero iruptionem frendentis populi anxie timenti & in horas expectanti; verum etiam Senatui & honestissimis quibusque ciuibus & Magistratibus In quorum bona domosque plebs obærata fraternam (quia essent eorum fratres in Christo, immò in cista) diuisionem meditabatur. Erat enim tempus (de quo prædixerat Apostolus) cum sanam doctrinam non sustinerent, sed ad sua desideria coaceruarent sibi magistros, prurientes auribus. Mira itaque erat tum Lutheranis & strenuitas & industria, ad propugnandā sectam suam. Multi omissa redomestica, scribebant hinc inde amicis, vt eam rem magnopere curarent. Multi in speciem veri Euangelii, parentes & amicos relinquebant, vt nouum proclamarent Euangelium suum: per quod sane cō staret, nos esse hactenus misere deceptos á Papistis, & reuera omnes æquales & fratres in Christo. Et quod pernicioſissimum erat toti Germaniæ, Lutherus iactitabat & multi cum eo, Germanis in eam vsque diem nunquam germane ac synceriter predicatum fuisse Euangeliū: Se autem verum proferre Euangelium quod multis

2. Tim. 4.

Strenua propugnatio Lutherani Euangelii.

tis sæculis sub scamno latitasset. Siquis fide
contra mutiret, mox tota plebeiorum concio
eum exasperabatur, tanquàm ventris gratia
uangelio resisteret. Lutherani vero se passim
tis insinuabant vltronea peregrinationevrbi
non ob aliud sane, nisi vt Euangelium suum
inculcarent. Et re sea, cum magnam haberet
ciem pietatis præ consuetis Ecclesiæ minist
qui præfixa & certa habebant stipendia: mul
Matth.10. profecto à vera Ecclesiæ fide auertit, qui ma
Luc.10. perpendebant illud Christi. Gratis accepi
1.Cor.9. gratis date, quam istud eiusdem. Dignus est
perarius mercede sua. Et illud Pauli. Quis mil
tat stipendiis suis vnquàm? Item, Si nos vob
Astutia subre pendæ in alienas Cathedras. spiritualia seminauimus, magnum est, si carn
lia vestra metamus? Quanquam vero Luther
Rom.10. ni Concionatores, posteaquam radices egisse
Heb.5 nō minus essent in rem propriam intenti & au
di, quàm Catholici: attamen in prima plantati
ne, mira eis erat & industria & liberalitas. Pri
mum nunquam, ne obiiceretur eis illud Apo
stoli ad Romanos. Quomodo vero prædicabũt,
nisi mittantur? Et illud eiusdem ad Hebræos.
Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vo
catur à Deo, tanquam Aaron: curabant occul
tis literis & nunciis, vt ab ipsa plebe vel ab ali
quo Optimatum, quem scirent suæ factioni fa
uere, vocarentur in vrbem aliquam bene muni
tam & populosam: aut si non vocarentur, vel vl
traneum sibi fingebant exilium, vel necessariam
sibi a Tyrannica Euangelii persecutione fu-

gam

gam (etiamsi propriis illaqueati facinoribus profugissẽt obtendebãt, vt eo facilius admitterentur. Vbi vero aliquos nacti fuissent amicos in ea ciuitate, cui Euangelium suum annunciare intendebant: procurabant per illos, vt saltem semel aut iterum permitterentur, populo Christi gratis annunciare verbum Dei. Quod si compotes voti fierent, mox incendebant plebem in odium Cleri: sin minus, clanculum agebant in angulis, donec quosdam in partem suam tractos, permouerent ad solicitandos alios, qui à Magistratibus & Senatu obtinerent, siue precibus, siue minis, vt liceret eis verbum Dei libere prædicare. Odiosũ sane videbatur optimatibus, negare aut prohibere verbum Dei, ne gratis annunciaretur populo. Itaque licet periculosum videretur, Luthe ranos admittere: tamen periculosius videbatur reiicere verbum Dei, & fraudare populum pastu Euangelico. Vnde factum est, vt in populosissimas quasque Germaniæ vrbes Imperiales, Lutheri Euangelium sub eo prætextu irrepserit exceptis perpaucis, maxime Colonia Agrippina, quã tot millia sanctorũ Martyrum, qui ibidẽ vel passi sunt, vel religiose colũtur: ab ist lueprę seruare hactenus meruerũt. Multũ præterea pro mouit nouũ istud Euãgeliũ Chalcographorũ ac Bibliopolatũ mẽs, industria, īpẽsa & opera. Nã quicquid pro Luthero erat, quã diligẽtissime ac emendatissime imprimebatur. Quicquid vero pro, Catholicis ignauissime ac vi-

Studium & munitia Typographorum & Bibliopolarum.

trioſiſſime. Et quæ Lutheri aut pro Luthero
rant, Chalcographi ſuis ſumptibus imprim
bant, & in maximo quidem numero, vt latiſ
me diſpergerentur. Nam Apoſtatarum, qui re
ctis Monaſteriis ad ſæculum redierant, infin
tus iam erat numerus, qui victum ex Lutheran
libris quæritantes, in ſpeciem Bibliopolarum l
gè latéque per Germaniæ prouincias vagaba
tur. Quæ vero Catholicorum erant, vt lut ind
cta & veteris barbariei triuialia ſcripta, conte
nebant Chalcographi: nihil eorum imprime
tes vltro, ſed nonnulli ob inopiam rei familiari
compulſi, aut maxima lucri ſpe propoſita ind
cti, alienisque ſumptibus & impenſis adiut
quædam ex iis imprimenda ſuſcipiebant: Ea n
men ita neglectim, feſtinanter ac vitioſe impr
mebant, vt maiorem gratiam eo obſequio refe
rent Lutheranis, quàm Catholicis. Si qui eor
iuſtiorem Catholicis operam impenderent, h
à cæteris in publicis mercatibus Francofordiæ
& alibi vexabantur ac ridebantur, velut Papiſt
& ſacerdotum ſerui. Quamuis vero Cæſar
aliique Principes ac Reges Catholici, ſeueriſſi-
mis Edictis prohibuiſſent Lutherica aut impri
mi aut venum exponi: adeo tamen non profece
runt Edictis ſuis, vt Lutheranis Bibliopolis plus
inde lucri accreſceret. Quippe cum Magi-
ſtratus & Senatores, quibus inquirendi & ani-
maduerrendi cura commiſſa fuerat, vel conni-
nerent malitioſe, vel inuitè & neglectim rem il
lam curarent, velut odioſam & coram populo

detractione plenam. Bibliopolæ harum rerum non ignari,&ab Inquisitoribus ipsis occulte nō nunquàm præmoniti,quæ Lutherica erant, reponebant in occulto, in publico prostantibus quisbusdam prophanis &alterius negocii libris Vnde fiebat,vt emptores,Lutherica quærentes cogerentur ea,prætexēte Bibliopola metum & periculum,charius & maiori precio emere ex occulto,quàm empturi fuissent in publico.

Nouum. Test Lutheri àmultis pridcipibusprohibitū.

Aberat tum procul à Germania Imperator Carolus V.graui ac diuturno bello, quod à Rege Franciæ indictum sibi Vuormaciæ, consistenti fuerat,implicitus.Frater eius Ferdinandus,Archidux Austriæ &c.Imperialis tum Vicarius seu locū tenens,aliique Principes Catholici: videntes noua Lutheri translatione populos maxime in sectam Lutheranam allici ac induci,ęditis mandatis pręceperunt,vt quicūque subditorum nouum Lutheri Testamentum, aut quoslibet alios eius libros domi haberet,traderet in publicum iis,quibus recipiendi cura esset demandata. Et in plærisque sane locis subditi Principum,quibus dictabat conscientia,ne contra Papæ Cæsarisque & aliorum principum suorum Edicta & prohibitiones, vetitos domi retinerent libros, obedienter tradiderunt eiusmodi libros,qui & alicubi in unum congesti rogum,publice combusti sunt. Optimis enim quibusque videbatur Lutherus,nimis malitiose grassari in sacras literas noui Testamenti. E quo ţū Canone.audaci cēsura reiiciebat Epistolā ad

Impia censura Luth. in libros noui Test.

Hebræos, Epistolam Iacobi, Epistolam Iu
& Apocalypsim Ioannis. Quas sane & atro
bus infamabat calumniis in suis præfationib
In prefatione vero generali, etiam in sacrati
ma Euangelia audacissime manum mitteb
volens in primis repudiandam esse vetusti
mam hanc & omnibus Christianis notam ac
ceptam opinionem & sententiam, Esse scilic
Quatuor tantum Euangelia, totidemque Eua
gelistas: reprobãs per hoc etiam sacratissima
guras, & visiones, atque mysteria scripturarum
quæ Quaternarium illum numerum præmõs
rant in Genesi, in Ezechiele, in Apocalypsi &
Reiiciebat item diuisionem librorũ noui Testa
menti in Legales, Historiales, Prohpetales & Sa
pientiales, uulgo vsitatam. Iubebat prætereac
uere lectorem, ne ex Euangelio, legis aut doctri
næ librum faciat: Sicut factum fuit hactenus (in
quit) & quædam præfationes Hieronymi quo
que docuerunt. Euangelium enim non requir
re opera, aut præcepta præscribere, sed solum
fidem in Christũ docere, & dulciter consolari
credentes, affirmabat. Et data opera, ipse plæra
que loca scripturę aliter vertebat, in aliumque
sensum trahebat, quã habebat Ecclesia: Præser
tim vero in iis locis, quę notissima cũctis vulgo
erant. Qualia sunt. Oratio Dominica, salutatio
Angelica, Canticum Marię, & Canticum Zac
harię: vt ex iis populus eo facilius crederet, Ec
clesiam non habuisse hactenus verum textum
Euangelicũ. In oratione igitur Dominica, quæ

*Mutauit mul
ta Lutherus
in textu noui
Test.*

à Matthæo

à Matthæo commemoratur sexto capitulo, mox immutauit initium, dicens. Noster pater in cœlo, tuum nomen sit sanctum. At vniuersa Ecclesia & omnis Germania hactenus sic dixit: Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomẽ tuum nec Græci aliter habent. In medio autem illius orationis pro supersubstãtiali posuit Quotidianum quod Lucas dicit. In fine addit integram clausulam, quam vel antiquissima Ecclesiarum exemplaria ante annos DCC. aut DCCC. scripta nusquam habent. Etenim ait Ecclesia. Sed libera nos à malo. Amẽ. Lutherus vero sic ait: Sed libera nos à malo: Quia tuum est regnum, & virtus, & gloria in sæcula Amen. Cætera tria habẽtur Lucæ 1. In salutatione itaque Angelica, vbi Ecclesia ait: Aue gratia plena, Lutherus ait: Aue gratiosa, seu amabilis. Teuthonice, duholdselige. Hoc est, digna amari. In Cantico Mariæ, quod Magnificat vulgo dicitur, vbi Ecclesia legit aut canit. Beatã me dicent omnes generationes, Luther⁹ ait: Beatã me glorificabunt omnes filiorum filii. Denique in Cantico Zachariæ, quod per omnes Matutinas legitur, ac Benedictus appellatur, vbi Ecclesia canit. In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Lutherus sic vertit. Quo ad viuimus in sanctitate & iustitia, quæ ipsi placita est. Hæc exempli gratia commemorata sint. *Luth. in sermo. de destructione hierusalẽ*

Ex quibus facile cognoscitur, Lutherum pessima intentione nouum Testamentum eo

tempore in linguam vertisse Germanicam, Cartu
cet vt conuinceret, aut saltem persuaderet po eat
lo, Ecclesiam in textu sacro sæpe errasse & lib
Germanos (quod postea publice iactare dissit
sus fuit) hactenus vsque ad prædicatio com
suam nunquam antea verum & Germa lo ve
audiisse Euangelium. Ipse tamen met ceſſa
aliquot annos, priorem, suam æditionem min
plærisque locis mutauit: adeo sane, vt ex natu
Matthæi Euangelio adnotauerint quidam pote
cos XXXIII. In quibus aliter habet secu re
da æditio eius, quàm prima, quæ posterior liun
quinque annis præcesserat. Nec his versio viru
bus contentus, Latinam quoque ęditionm, ap mul
pria sua Teuthonica in multis diuersam, ad ceſſ
cit, anno post primam æditionem septimo, si mit
licet, vt non solum Germanos: verum etia tes
Duo scandalosi libri Teuthonici Luth. Latinos quoslibet in sacra Euangelii lectio vot
perturbaret. Et ne vlla esset malitiæ consum me
tio, æditit eodem anno & alios libellos turbu co
lentos Teuthonice. E quibus duo ad perturba gil
dum præcipue destinati erant: vnus vitam M san
nasticam, alter vitam Coniugalem: Prior insci era
ptionem habebat. De vitandis hominum d Mi
ctrinis: Posterior, De vita Coniugali. Prior mu ab
to scripturarum prętextu damnat omnia præc ler
pta & instituta Ecclesiæ, quæ in sacris literis ex eu
pressa, ō sunt: Qualia sunt, Ne in Quadragesi ne
ma vescamur ouis aut carnib. Itē, Vt dieb. Qua de
tuor tēporū, & in Vigiliis Apostolorū, ex præ
cepto Ecclesię ieiunetur. Itē, Quod Benedicti, et

Cartu-

Cartusiani à carnibus abstineant. Item, Ne liceat Monacho habitum religiosum abiicere, & libere ad sęculum redire &c. Posterior, fœdissime contra naturalem pudorem loquitur de commixtione maris & fœminæ: probans ex illo verbo Dei, Crescite & multiplicamini, Necessarium esse eiusmodi commixtionem non minus, quàm cibum, potum, somnum, & alia naturæ opera: Addens, Quemadmodum vir nō potest mutare sexum suum, ita nec possit carere muliere: quia non sit liberum aut consilium, sed res necessaria & naturalis, vt omnem virum oporteat habere mulierem, & omnem mulierem habere virum. Et hoc sit magis necessarium, quàm edere, bibere, screare, dormire, vigilare, &c. Ideóque teneantur sacerdotes Monachique ac Moniales, sua relinquere vota, nuptiisque operam dare. Et de impedimentis Matrimonij, gradibúsque affinitatis & consanguinitatis nihil non perturbat ac suggillat, quicquid ibi sancti Patres præter expressam scripturam constituerunt. Nec iis melior erat liber eius Teuthonicus, quem de abusibus Missæ inscripsit, translatum ex Latino, De abroganda Missa. In quo sane tantum pestilentiæ in populum contra pios Ecclesiæ ritus euomuit, vt nisi inexhaustæ essent malitiæ, omne pus totius virulentiæ suæ ibi egessisse videretur.

Acta & Scripta Martini Lutheri, Anno D
M. D. XXIII.

Liber Luth. De sæculari potestate, contra Principes.

VBi vero accepit, à Catholicis Prin
bus nouum Testamentum suum
hiberi, ne emeretur, ac publicis
ctis præcipi, vt emptum tradatur
ctis Commissariis aut Præfectis, ita pro
in sæculares quoque Principes & ira exar
maledico calamo debacchatus est, vt o
maledicendi vires, & omnia conuitiorum
in eos solos reseruasse, In Papam vero &
scopos nihil antea euomuisse videri pot
Mox igitur post initium Noui anni subse
tis, ædidit librum Teuthonicum, De pot
te sęculari, ad principem suum Ducem
niæ Ioannem, qui tunc, fratre seniore ad
viuente, nondum Elector erat. Ad quem
tanta mordacitate in principes libere inue
est, perinde ac si is, ad quem scribebat, aut
ceps natus non esset, aut ab aliis principi
velut hostis, aut Apostata degener, ad ignob
le vulgus defeciſſet. Quis enim non mire
principē tot retro clarissimis nobilissimis
Auuis illustrem, æquis auribus accipere
tuisse hæc ignobilis ex plebeia fece Apost
in eo libro verba. In Misnia, inquit, in Ba
ria, in Marchia, aliisque in locis promulga
runt Tyranni Edictum, vt noua Testamen
hinc inde in præfecturas tradantur. Hic subd
ti sic agant. Non foliolum, non literam vnam
tradant

tradãt, sub periculo salutis suæ. Quisquis enim id fecerit, is tradit Christum Herodi in manus. Illi enim agunt velut Christicidæ, sicut Herodes. Hoc autem ferre debent, si iubeatur, irruptionem in domos fieri, & vi tolli siue libros siue bona: Temeritati resisti non debet, sed ferenda est, non autem iustificanda: nec ad eam præstari obsequium, aut sequela, aut obedientia, ne vestigio quidem aut digito vno. Tales namque Tyranni agunt, sicut agere debẽt principes mundani. Mundani principes sunt: Mundus autem inimicus est Deo, Idcirco & ipsos quoque facere oportet, quod Deo contrariũ, mundo autem consentaneum sit: vt scilicet non fiant infames, sed principes mundani permaneant. Ne mireris igitur, si contra Euangeliũ furunt, & fatue agunt: Oportet ipsos titulo nominique suo satisfacere. Et scire debes, quod ab initio mundi admodum rara auis est Princeps prudens, adhuc multo rarior princeps probus: Sunt communiter maximi fatui, aut pessimi nebulones super terram. Quapropter semper pessima quæque ab ipsis expectanda sunt, & parum boni sperandum est: præsertim in rebus diuinis, quæ ad salutem animarũ pertinẽt. Ipsi enĩ sunt lictores & carnifices Dei, quibus vtitur ita diuina in vltionẽ malorũ, & ad externã pacẽ cõseruãdã. Magnꝰ Dominꝰ est Deus noster, idcirco & tales, nobiles scilicet, Illustres & diuites carnifices & lictores, eũ habere oportet & vult, vt habeãt opes, honorẽ & timorẽ ab om

Sæculares seu mũdani Principes.

nib⁹ copioſe & abũde. Placet diuinæ eius vo-
ti, vt carnifices eius vocitemus clementes
minos: ad pedes eorum procidamus, eiſque
omni humilitate ſubiecti ſimus: ſed eatenus
quatenus artificium ſuum non extendant ni-
longe, vt ex carnificibus paſtores fieri velle-
Si Princeps proſperatur, vt ſit prudens, prob-
aut Chriſtianus, hoc è magnis miraculis vn-
eſt, & precioſiſſimum ſignum diuinæ gratiæ
per eam prouinciam. Nam iuxta commune
curſum euenit ſecundum illud Eſaiæ 3. Da-
pueros Principes eorum, & effœminati, dom-
nabuntur eis. Et Oſee 13. Dabo tibi regem in-
rore meo, & auferam in indignatione mea. M-
dus nimis malus eſt, nec dignus, vt multos h-
beat Principes prudentes & probos: Oporte-
renas habere Ciconias. Hæc ibi Lutherus
odium & deſpectum Principum ſęcularium
ad Principem & protectorem ſuum. Et adhu-
multo minacius ſeditioſiũſq; paulo poſt in ha-
verba ſubiũxit. Hi ſunt (inquit) Chriſtiani Prin-
cipes noſtri, qui fidem aſſerunt, Turcámque de-
uorant: Immo vero pulchri ſocij, ſuper quibus
bene confidẽdum eſt, vt eiuſmodi pulchra pru-
dentia aliquid efficiãt: nempe, vt præcipitio col-
lum frangant, terraſque & homines in clades
& miſerias perducant. Ego autem excęcatis ho-
minibus, perque fideliter cõſulerẽ, vt proſpiciãt
ſibi à quodam paruo dicto, quod Pſal. 106.
habetur. Effundit cõtemptum ſuper Principes.
Ego vobis iuro per Deũ, ſi neglexeritis, vt hoc

Talis vtique theſaurus fuerunt noſtro tẽpore Rex Poloniæ Sigiſ. & Dux Saxoniæ Georgius.

Minæ Luth. contra Principes.

paruum

paruum dictũ ſuper vos veniat cũ impetu, perdi
ti eſtis, etiã ſi vnuſquiſq; veſtrũ tam potẽs eſſet,
quàm Turca eſt, & nihil proderit vobis inflari
ac furere. Et iam magna eius dicti pars in effe
ctum proceſſit. Nam admodũ pauci ſunt Prin-
cipes, qui non habeãtur pro fatuis aut nebulo-
nibus: Cauſa huius eſt, quia & tales ſeſe demõ
ſtrant, & populus communis fit intelligens: &
Principum plaga, quam Deus contemptum vo
cat, potenter progreditur in plebẽ & communi
populo. Et vereor, ne prohiberi non poſſit, niſi
Principes agant, vt Principes decet, & incipiãt
rurſum cũ ratione & modeſtia gubernare. Non
ferent, non poſſunt nec volunt veſtram Tyran-
nidem petulantiámque diu perferre, boni Prin-
cipes & Domini: Secundum hoc agere ſciatis,
Deus non vult diutius permittere. Nõ amplius
nunc mũdus eſt, vt olim, quando hominẽ ſicut
feras venabamini & exagitabatis &c. Interea,
dum ſic fureret Lutherus, quidã Germani piã
ac eruditam Regis Angliæ aſſertionem, qua glo
rioſe ac fortiter defendit à Lutheri Captiuitate
Babylonica, Septẽ Eccleſiæ Sacramẽta: cœperũt
à Lutheranis calũniis aſſerere, & mẽdacia in os
& calamum Lutheri retorquere, D. Ioannes
Eckius Latine, D. Thomas Murnerus Teutho
nice. Et hic feſtiuiſſime, cũ enumeraſſet & con
uicciſſet Lutheri mẽdacia Quinquaginta, è libel
lo vno ipſius in Regem ædito, Quinquageſi-
mo & vltimo eius mendacio appinxit in margi
ne coronã inſignẽ, eò quod inſigniſſimum, &

Defenſiones libri Regis Angliæ. Coronatum mendacium Luth-

velut rex quidam cæterorum eius mendaciorum a Lo
illud esset. Nempe dixerat in fine libri sui Regi
therus, Latine quidem sic. Auirulentia & mission
daciis abstinui, quibus liber Regis refertus & m
est. Teuthonice vero in hũc sensum. Ego qui mun
que circũcirca dimicaui, at nullus adhuc vsq men
me vllius mendacij arguere potest. Hoc nos rum
eius mẽdacium, Murnero visum est corona ne in
gnum, cum satis constet, omnes, quotquot insig
lum scripsere, aduersarios, quam plurimorũ lore
sum semper arguisse mẽdaciorũ. Nam vnus nita
Io. Dietenbergius, pius & eximius Theolog ait.
in duabus duntaxat Confutationibus, quas vul
eum deuotis & de Confessione scripsit, arg pla
& conuicit eum DCCC. & LXXIIII. men qua
ciorum, præter alia innumera, quæ aliis in vin
sponsionibus suis illi non falso nec iniuste i der
putauit. Cæterũ ex Anglis quoque viri Do hi,
Libri Ioan. Fyscheri, Episcopi Roffensis. Regem suum à Lutheri obiectionibus & ca pa
niis defenderunt æditis libris: Nempe D. Ioa die
nes Fyscherus, Episcopus Roffensis: vir iuxta re
summæ ac omniigæ eruditionis, & integer es
mæ vitæ famæque ac pietatis, qui vt summe sit
est Theologus & trium linguarum præcipu ra
rum peritissimus, grauissime sane & copiosis vt
sime cõfutauit, Duos præcipuos & Antesigna xi
nos inter hæreticos huius temporis, Lutherum im
& Oecolampadium: hunc libris Quinque, De qu
venerabili Sacramento Eucharistiæ: Illium gra ag
di primum volumine, contra assertionẽ XLI. he
articulorum, quos in Bulla sua damnauerat Pa. n

Po

a Leo X. Deinde alio libro, pro defensione Regię assertionis. Alio item libro, pro defensione sacri sacerdotij. In quibus sane omnibus, & mira vsus est modestia contra immodestissimum, & profunda in confutandis erroribus & mendaciis, citandisque tum scripturæ tum veterum autorum testimoniis, eruditione. Cuius sane initium in Regij libri defensione, propter insignem aduersarij malignitatem, ex iusto dolore est aliquanto acrius, quàm summa viri lenitas & mansuetudo loqui cōsueuerat. Sic enim ait. Christi vox in Canticis est. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Quæ plane monet, hæreticos esse capiendos, antequàm adolescant. Nam hi vulpinis fraudibus vineas, hoc est, Ecclesiam Christi demoliri student. Optarim igitur, vt hanc vocem audiissent hi, quibus ex officio incumbit, hæreticos, dum paruuli sunt, comprehendere. Neque enim hodie tam grauius esset in Ecclesia tempestas, & rerum omnium perturbatio, si Lutherus, dum esset vulpecula, fuisset repressus. At nunc euasit in vulpem grandiusculam, annosam & veteratricem, tot dolis, astutiis, artibus instructam, vt medium teneri difficillimum sit. Sed quid dixi, vulpem? parum est, canem dixissem rabidū, immo lupum rapacissimum, aut sæuissimam quandā vrsam, quę raptis catulis, furore quodā agitur: vel magis hęc omnia simul. Multos enī hoc mōstrū intra se bestias alit. Sed & eiusmodi nomēclaturis apprime gloriatur, Seipsum enī

Qualis bestia Lutherus est.

appellat vrſam & Leænam. Nam & vtranq futurum Catholicis pollicetur. Lutherum quit) habebitis vrſam in via, & leænam in ſe ta. In eiuſmodi monſtrum euaſit ex vulpe

Guilielmus Roſſeus, Qui vero nomine fuit Thomas Morus Anglię Cancellarius.

iam tandem Lutherus. Alter Anglorum, Regem ſuum egregie defendit, eſt Guiliel Roſſeus: vir acutiſſimi ſane ingenij, ac inſig tum eruditionis, tum eloquentiæ: Qui dexteritate & facete ludens & grauiter ob gans, certiſſimis teſtimoniis, ita conuicit therum, & in os eius improbum omnia ip mendacia retruſit, vt is contra ne hiſcere dem auſus fuerit: Quemadmodum & Epi po Roffenſi, neque Lutherus, neque Luthe norum quiſpiam, reſpondere vnquam atten uit. Quoniam vero liber Roſſei, Londini tus, apud Germanos vulgo non extat: op precium fuerit, vnum aut alterum ex eo loc recitare, ex quo clarius intelligant Germa quam nulla ſit apud exteros, quibus fides probitas cordi eſt, Lutheri exiſtimatio. Ait tur Roſſeus. Vidiſti lector aliquando cæcu qui pugna ſe cuperet irritatus vlciſci? Verum vt ſcire poſſit, quam in partem dirigat ictum elicit ab aduerſario vocem, quam prolatã pro tinus proſequitur verbere, niſi citius alter ſ ſubduxerit, quam vt à cæco poſſit attingi. Hũ cæcum mihi videtur agere Lutherus: ſed ita, v nemo vnquam magis egerit ridicule. Nam cum Rex appellatus ei reſpondet ad dexteram, ille contra ictum proiicit in ſiniſtram. Itaque ſpe-

Lutherus ſimilis cæco dimicanti cum vidente.

ćta,

cta, quæso, quàm festiuiter Lutherus hunc ludit ludum. Cogita nunc videre te illum, obcæcatis oculis intentum stare ad ingerendum colaphum. Vbi estis, inquit, Domine Henrice? Hic in proximo. Adhuc inuitat, vt accedat propiꝰ, nempe, vt feriat certius. Producite, inquit, vestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit vestra Dominatio? an septem Sacramẽta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominum? Dei. Iam feriendi certus scilicet, en quàm recte librat ictum. Audiat, inquit, ergo Dominatio vestra. Frustra colũt me doctrinis hominum.

Spectatum admissi risum teneatis amici.

Qui videtis hunc cæcum insciũm, quàm longe aberrarit in diuersam partem, sic exultare præ gaudio, vt compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit aduersario. Et infra. Verum, quis nebulonem ferre potest talem, qui Mille vitiis ostendat se possessum, atque agitatum à legione dæmonum, & tamen ita se iactat stolide. Sancti patres omnes errauerunt: Ecclesia tota sæpius errauit: doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum, doctrinam meam non esse meam, sed Christi. Videlicet alludens ad illa verba Christi. Verba mea non sunt mea, sed eius, qui misit me patris. Quid istud? Papa cadet, dogmata mea stabunt. Nonne certare videtur cum illo Christi. Cœlum & terra transibunt, vnum iotȝ non peribit de verbis meis?

Iactãtia Lutheri, qua gloriatur se de cœlo habere dogmata sua.

Nam cum ait. Rapuit me Dominus impru
tem in medias has turbas. Hoc plus est, qui
Tulit illum Diabolus & statuit supra pinna
lum templi. Quod si quis respõdeat, Testim
nium tuum non est verum: quia testimoni
perhibes de teipso, Recurret illico ad nouã
scripturam suam. Ego certꝰ sum, dogmata me
habere me de cœlo. Atque ibi sistet, in hoc so
principio, velut firmissimo fundamento, quo
non omnes Papæ, Reges, Doctores, homines
Angeli, poterũt euertere. Certus igitur, imm
certissimus, dogmata sua habere se de cœlo: si
cut certi sunt & certissimi, qui dormiunt, omn
vera esse, quæ somniant. Immò vero certus &
certissimus, mentiri se vigilantem, dogmata su
esse de cœlo, quæ sua sibi murmurat conscien
tia, dæmonum illi præstigiis immissa. Homin
bus maledicit & Angelis, quicunque dogmati
ipsius contradicunt, & eos clamat os in cœlum
ponere: cõspurcare sacra, blasphemare Deum,
quicunque non verentur arguere spurcissimas
ipsius blasphemias. Tantummodo clamat, A
nathema sint omnes, qui impetunt dogmata
mea: quia certus sum dogmata mea habere me
de cœlo. Hoc igitur principio à reuerendo pa
tre petito, & à nemine concesso, sic arguit vlte
rius reuerendus frater, pater, potator, Lutherus,
extra Ordinem sancti Augustini fugitiuus: vnꝰ
ex magistris inertibus Vuittenbergensibus, v
triusq; iuris Bacchanalius informis, & in sacra
Theologia Doctor indoctus. Ego certus sum,

Mendax & stulta iactantia.

dogmata

dogmata mea habere me de cœlo, ergo dogma ta mea sunt cœlestia. Et tunc vlterius sic. Dog mata mea sunt cœlestia: ergo quicunque contradicit dogmatis meis, os ponit in cœlum, & blasphemat Deum. Quoniam quidem igitur contradicunt meis dogmatibus, Pontifex, Imperator, Reges, Episcopi, sacerdotes, Laici, & omnes in summa boni: mihi licebit pro Dei mei maiestate Pontificem, Cæsarem, Reges, Episcopos, sacerdotes, Laicos, omnes deniq; bonos, anathematizare, maledictis & conuitiis incessere, atq; in omnium coronas & capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, stercora, merdas expuere. Et rursus libro secundo in fine, idem Rosseus ait. Iam illud quam ridiculum, quod excusat se, ne videatur scilicet nimis inclementer mordere Principem. Ego profecto non dubito, Regem illi facile morsus omnes condonaturum: Quippe qui verum videat illud esse Senecæ. Raro mordet canis, qui latrat. Latratibus profecto Lutherus æquiparat Cerberum, morsu vix culicem. Verum quid ni latret strenue, vir videlicet optimus & modestissimus, quando cum insensatis, vt ait, monstris, quæ nō sentiant, eius omnia scripta esse ipsius vnius præconia optima & modestissima, id est, hæresibus & blasphemiis tam inflata, quàm nullum vnquàm vtrem quisquam inflauit vento. Quæ monstra induruerunt etiam ex illius humillima submissione, qua sic se submisit fraterculus vicario Christi, quomodo Iudæi

Qualis scriptor est Lutherus.

se submiserunt Christo, quum datis alapis, flexerunt genua, clamantes per ludibrium, Ave Rex Iudæorum. Verum à mendaciis & virulentia prorsus abstinuisse se testatur ipse, cui nihil est aliud in calamo, quàm calumniæ, mendacia, sycophantiæ: Cui nihil est aliud in animo, quàm virus, tumor, inuidia. Qui nihil in capite comperit præter stultitias, furores, amentias: Qui nihil habet in ore præter latrinas, merdas stercora: Quibus fœdius & spurcicius quàm vllus quã scurra scurratur. Quorũ nemo repertus est vnquàm præter istũ, tam stolidus plagepatida vt sibi stercus in os coniiceret, quod alij spuerent in sinum. Quamobrem quum sit huiusmodi, nihil miror, si nunc indignus habeatur, qui cum quisquam disputet. Certe quandoquidem totum se deuouit inferis, & obdurauit in schismate, nec vnquam decreuit hæreses recantare: statuere tamen secum debet, aliquam saltem vt habeat ciuilis honestatis rationem, quo sibi potius vendicet autoritatem dogmatistæ, quam vilis in hæretico scurræ. Quod si quando voleat si disceptabit serio, si mendacia sua recantet, ac sycophantias, si abegerit stultitias, furores, & hactenus nimium familiares furias, si merdas suas resorbeat, & sua relingat stercora, quibus tam fœde linguam suam calamumq; conspurcat: non deerunt, qui de re graui grauiter, quod decet, disserant. Verum si ad istum, quo cœpit, modum scurrari pergat, & furere, si grassari calumnia, nugari stultitia, insanire dementia, scurrilita-

Indignus est Lut. cui respõdeatur.

rilitate ludere nec aliud in ore gestare quã sentinas, cloacas, latrinas, merdas, stercora: faciant quod volent alij, nos ex tempore capiemus cõsilium, velimus ne sic bacchantem ex eius tractare virtutibus, & coloribus suis depingere, an furiosum fraterculum, & latrinarium nebulonem, cum suis furiis & furoribus, cum suis merdis & stercoribus cacantem cacatúmque relinquere. Et in peroratione operis hæc quoq; adiungit. Nam is eo modo rem tractat, vt plane se declaret meditari secũ, immortalitatis quoddam genus absurdissimum, eaque iam cœpisse perfrui, & totus esse, versari, viuere in huiusmodi sensu & titillatione gloriolæ, quod futurum præsumat post aliquot adhuc ætatum myriadas vt recordẽtur & loquãtur homines, fuisseolim aliquãdo apud sæculũ prius nebulonẽ quẽdã, cui nomẽ Luthæro fuerit, qui quũ Cacodęmones ĩpietate vicisset, vt dignis emblematis ornaret suam sectam, picas garrulitate, lenones improbitate, prostibula obscœnitate, scurras omnes scurrilitate superarit. Qui id studuerit, curarit, effecerit, vt velut Philosophorum sectæ, ex ipsis habent vocabula: & Gnato meditatus sit, parasiti itidem, vt Gnatonici vocentur. Sic absurdissimum genus hæreticorum, impietatis, scelerum, spurcitiæq; colluuies, appellẽtur Lutherani. Hæc Rosseus.

Quam fœda sit secta Lutherana.

Epistola Regis Angliæ ad Duces Saxoniæ.

Rex vero ipse, vbi vidisset Lutheri in Maiestatem suam furorem verius quam librum, non contra Lutherum iratus rescripsit leuiter aut

contentioſe: ſed grauiter cum ſumma & pie
& prudẽtia per literas admonuit periculi Sa
niæ Duces, Fridericũ Principẽ Electorẽ, ve
ſenioꝛẽ, & fratrẽ Patruelemq; eius, Ioannem
Georgiũ: hunc Catholicũ, illũ exemplo frat
Lutheranum, Itidem Saxonię Duces, Turing
Lantgrauios ac Marchiones Miſnę. Quas ſa
Verba Regis. literas Latine ſcriptas, attulit eis Nuncius R
gis, qui à Principibus illis tũ honorifice ſuſc
ptus, tum liberaliter habitus, literiſq; & mun
ribus datis, dimiſſus ad Regẽ ſuum rediit. Re
autẽ in epiſtola ſua, quæ ſane grauiſſima tũ ver
bis tum ſententiis erat, captata primũ à cogn
tione beneuolentia, illos de multis periculi
quæ ipſe prudenter præuidit, & Germania po
calamitoſe experta eſt: admonuit. De quibus
Dux Georgius ſe honeſte purgauit, eiuſque a
monitioni reuerẽter gratias egit. Quid vero
lij Duo Principes Regi reſcripſerint, vulgo
cõpertum habetur. Verba Regis inter cæte
ſic habent. Quid ad vos (inquit) & tam potẽtes
& in Chriſti cultu tam deuotos Principes, aut
propius ſpectare poteſt, aut debet mouere ve
hementius, quàm cohibendæ factionis iſtius
Lutheranæ ſtudium? qua nullam vnquàm in ter
ras nocentioꝛẽ malus inuexit Genius, aut quæ
maioꝛẽ perniciẽ ſit allatura propediẽ, niſi boni
piiq; omnes obſtiterint, & in primis qui plurimum & poſſunt & debẽt Principes. Et infra.
Quanquàm non admodũ decoꝛũ putẽ, ita me
comparare, vt cũ homine tali publice cõponar

ac

ac disputem: tamen cũ Rex & propheta Dauid, non censuit indecorum, ante arcã fœderis nudũ saltare cũ quolibet: ipse certe nõ eram quẽquam habiturus indignum, quo cum in gratiã religionis, pro fidei veritate dissererem. Nunc vero, cum nihil ad rem respondeat, sed rationũ loco proferat mera deliria, alios cum illo congredi nec inhortabor nec prohibebo. Ipse certe non comittam, vt cum insaniente insaniam. Nã quisquis & æquus lector & prudens, libellũ meum cum illius libro perleget, is profecto facile iudicabit, iam nunc Lutheri Næniis satis superq; responsum esse. Quod si quis illi tam inique faueat, vt mea verba nõ sustineat inspicere aut tam insigniter instupescat, vt collatis vtrinq; locis, non sentiat rem adhuc responso nõ egere: huic nulla vnquàm responsione satisfecero. Et rursus. At nunc effecit hostis, vt orbi toti ĩclarescat alterum, nempe aut ipsum esse prorsus imbecillum, aut meas rationes admodum valuisse: quas contra nihil inuenire potuerit, præter insulsa scommata, & prorsus insana cõuitia. Quibus si me commoueri putat, egregie profecto fallitur. Etenim quantumuis ille me vocet insanum (vocat opinor plus millies) nunquàm tamẽtã insanus ero, vt ægre feram, quod insanus vocer ab insano. Itaq; aut mea me fallit opinio, aut istius in me ac Regiũ nomen cõtumeliosa spurcitia, vos haud paulo magis quã me, viri Chariſſimi, cõmouet. Solet eĩ generosꝰ animꝰ nobiliũ reuerẽtia quadã ĩter se colligari,

Conuitia in Regem, Generosis placere non possunt.

qua vel in hoſte, qua oderint ac perſequantur quoc
hominem, perſonam tamen honorent, ac re vnic
reatur officium. Nec generoſus ferè quiſqua ad h
inuenitur vſquàm tã inciuilis ac barbarus, q cœlo
vel inimicitiis nullis adduci poſſit, vt ſcurrilem in E
in modum, linguæ petulantia conſpergat no nes
lem. Et infra. Nam ſi quid maledictis illis im cos
miſcuit, de cuius veritate poterat, quiſquis rem Pon
non noſſet, aliquid fortaſſe dubitare: nunc i aliu
Lutherus calumnijs populum in Principes cõcitat. animum ſuccurret lectoribus, nihil illius male tant
dicentiæ credendum, cui perpetuum inſtituti qua
eſſe videat, de Principibus prorſus omnibus, a Dei
que ipſo etiam Cæſare mentiendi. Neque enim ctar
iſtud Luthero nouum eſt, omnia comminiſci Chr
ac fingere, quibus in odium Principum ſcelera qui
te concitet, atque extimulet populum. In quod tant
negocium promouendum, ſceleratorum homi me
num cateruam iamdudum contraxit atque ad qui
iunxit ſibi. Itaque nulla vnquam factio fuit den
ita ſeditioſa, peſtilens, nepharia, quæ ſic religio di p
nẽ omnẽ tollere, leges omnes obruere, mores nib
Coniuratio Lutherana. omnes bonos corrũpere, Reſpublicas omnes ctio
euertere machinata ſit, vt nũc iſta cõiuratio Lu quà
therana, quę & ſacra omnia prophanat, & pro Dr
phana cõtaminat. Quæ ita Chriſtũ prædicat, vt ma
ei⁹ Sacramẽta cõculcet, ita Dei buccinat gratiã, m
vt arbitrij libertatem deſtruat: ita fidem extollit vll
vt operibus bonis detrahat, & inuehat peccan qu
di licentiam: ita miſericordiam ſubleuat, vt iu po
ſtitiam deprimat, & malorum omnium cauſam vu
ineuitabilem, non in Deum aliquem malum, nu

quod

quod Manichæi saltem commenti sunt: sed in vnicum illum vere bonum reiiciat. Qui cum ad hunc modum impie diuina tractarit, velut à cœlo deiectus serpens, virus effundit in terras, in Ecclesia commouet dissensionem, leges omnes abrogat, Magistratus omnes enseruat, Laicos in sacerdotes concitat, vtrosque aduersus Pontificem, populos aduersus principes: Nec aliud plane molitur, quàm vt (quod omen auertant Superi) Germaniæ primum populus tanquam pro libertate bellum indicat Proceribus: Deinde vt Christiani contra Christianos, spectantibus & irridentibus Christi hostibus, pro Christi fide ac religione depugnent. Quod si quis forte non credat, ab vno homine nihili, tantum vnquam periculi nasci posse: huic in mentem velim subeat Turcica illa rabies, quæ quum nunc tot per terras & maria se diffundens, maxima ac pulcherrimam totius mundi partem occuparit, à Duobus olim nebulonibus sumpsit initium: Vt interim taceam factionem Bohemicam, quæ & ipsa quis nescit, quàm exiguo vermiculo in quam immanem Draconem, haud absque magno Germaniæ malo, quam propere adoleuit? Ita procliue est, malam segetem, nullo demetente, crescere: Nec vllus vnquàm socio caruit ad nocendum, neque tam imbecillus est quisquam, quin securo possit ac tanquam lusurum spectanti, lethale vulnus infligere. Hæc Rex Angliæ, non minus amanter & fideliter, quàm prudenter &

Quam seditiose scribit Luth.

Attende Germania.

Responsum Ducis Georgij ad Regē Angliæ.

vere. Ad quem reſcribens, pius & Catholi
Princeps Dux Saxonię Georg. inter cęteta
& grauiter & copioſe cõmemorat, ſic ait. N
la vnquam ſollicitudo animum meũ magis
ſit, quam & factionis illius, cum primum ſ
cta videretur, prohibendæ, & poſtea, cũ pa
graſſaretur, cohibendæ coërcendęque. N
Quartus iam agitur annus, quod Ioãni Ecc
Luthero ac Carolſtadio, primis pugnæ tã
licis ducibus, de certis capitibus Lutheran
ctrinæ, diſputandi locũ, in vrbe Academia
noſtra Lipſienſi, non alio conſilio dedi, q
vt vtriúſque partis rationibus diligenter e
ſis, veritas pateſceret, & rebus Pariſienſis
phordienſiſque Academiæ iudiciaria autor
te cõpoſitis, omnia contentionũ ſeminaria
lerentur. Sed Lutherus: quia vt rei progre
ſatis indicauit, in Iudicũ ſententia parũ ſpe
nebat, & perturbandi omnia libidine arde
anteuertit iudicij calculos, & ante victoriã,
tis varij generis libellis, triũphos oſtentauit
ſane ſi in mea manu fuiſſet, nequaquã libell
poſt ab illo conſcriptorũ, æditionẽ Typog
phis impunẽ permiſiſſem. Statim enim ſen
quid homo factioſus moliretur, & quorſum
tandẽ ſi non obſiſteretur, prorepturus eſſet. N
cũ videret omnibus bonis hoc vnice in votis
ſe, vt Eccleſiaſtici quidã abuſus ad priſtinæ re
gionis ſeueritatẽ corrigerentur, hac velut per
ſona tectus, magno ſpectatorum plauſu, in o
bis pene vniuerſi Theatro, Tragœdię ſuę Prin
cipium

Aſtutia Lutheri à Duce Georgio ſtatim deprehenſa.

cipium dedit. Verum haud ita multo post, cum ea conuellere tentaret, quæ ne moueri quidē, religione nostra salua, tuto possunt: prudentes viri facile sub pellē ouina latere vulpem deprehenderunt. Iam vero posteaquam inaudita hominis ipsius audacia eo profecit, vt non modo mediocres viros, eruditionis pariter & integritatis opinione celebres, petulanti calamo inuaderet: Verum etiam, quod nemo facile expectasset, in Angliæ Regem, omnium humanorum ornamentorum laude spectatissimum, maledicentiæ suæ frenos laxaret, certissima tum perfrictæ frontis, tum malicioſæ mentis argumenta omnibus de se dedit. At vero nullis verbis consequi queam, quam impudentis eius libelli scriptionem inique tulerim. Continuo enim, vt de ea resciui, & edictis, ne in ditione mea vel venderetur vel legeretur caui, & in Bibliopolam, qui primus hic venum exposuerat, acerba carceris multa animaduerti. Et infra. Porro non mediocriter etiam animum meum leuat, quod cum præ cæteris Germaniæ Proceribus, in Lutheri scriptis ac concionibus nunc apertius, nunc obscurius impetar: Accidat hoc mihi commune cum Heroibus alioqui laudatissimis, Carolo Cæsare, eius nominis Quinto, in cuius verba iurasse gloriosum mihi duco: & Hérico Octauo, potētissimo Anglorū Rege: Cū quibus equidē vituperari malim, quā cū Lutherana colluuie laudari. Neq; enim quo minº probi Christianiq; pīcipis officiū facere per

Conuitiator Principum Lutherus.

gam, iſte vllis vel minis vel cõuitiis efficiet
rurſus poſt pauca. Atqui hominis ſcripta,
Nequitiosa Translatio noui teſtamẽ. per Luth. inde atque nocentiſſimos hoſtes à ciuitate
pariter & finibus meis, quacunque ratione
tur, aberceo. Id quod diligenter adeo pe
quor, vt cum nuper, præter expectationẽ
exiiſſet Germanica illa noui Teſtaměti tra
tio (cuius Epiſtola quoque tua mentionem
cit) eius libri exemplaria omnia, quotquot
portata ac diuendita fuerant, mea ipſius pe
nia, ab iis qui emerant, redimerem. Nimir
quod iam tum animus hoc mihi dictaret, &
gentior librorum inſpectio ſatis indicaret,
gratia ſuſceptum à Luthero hunc vertẽdi la
rem, vt hac arte vniuerſam ſcripturam ſuo
modo tranſlatam, ad dogmata ſua confirma
da detorqueret. Nam quia videbat fieri nõ p
ſe, vt abſurda illa ſua Paradoxa, veterum Th
logorũ, à quorum doctrina pariter & vita pr
cul abeſt Luther⁹, ſcitis aſtrueret, ſcripturæ li
plicitate aliquoties in alienum atque adeo
pugnantem ſenſum flexibili, ad eum modu
abuti inſtituit. Quod autem cõſilium callidi
aptiúſque ad ſimpliciorum animos captando
capere potuiſſet, quam vt vniuerſam noui Te
ſtamenti ſcripturam, nouo genere, tum inter
pretationis, tum annotationis, in ſuum iudici
deflexam, velut hamum eſca tectum, vulgo pro
rigeret? Alioqui aut nullis, aut non niſi ſtupi
diſſimis perſuaderet, vt bonorũ, ita & malorũ
neceſſitatem à Deo pendere. Quod dogma ei

in

in Philosophis suis Ethnici homines non tolerarint, nos Christiani, quib⁹ fidei doctrina clariori veritatis luce affulsit, in Luthero amplectemur? Quod si semel cum Luthero recipimus, omnia euenire necessario, iam sane omnis humanæ rationis vis, omne consilium, ius denique omne, quo vel præmium bonis, vel pœna malis decernitur, frustra esse cõperientur. Hæc & id genus multa Dux Georgius grauiter & ex animo (vt erat syncerus & sine fictione) ad Regem Angliæ. Idem Princeps, posteaquàm vidit libellum Lutheri Teuthonicum, ad Nobilem quendam Hartmannum de Croneberg æditum, in quo multis iniuriis & calumniis ille eum publice traduxerat: cœpit per literas Lutherum interrogare, an fateretur eum libellũ vere suum esse. Is autem, ferox Principum cõtemptor, mox ferocissime illi respondit, plus fere iniuriarum ingerens in epistola, quàm fecerat prius in libello. Quamuis in Lipsica disputatione longe aliter de eo Principe sensisset, atque etiã publice scripsisset antea. His igitur verbis exorsus est epistolam in Teuthonico. Cessare à furendo & insaniendo cõtra Deũ & Christũ eius, loco mei obsequij, in primis, Inclemens Princeps ac Domine, vestrę illustris Inclementiæ literas simul cum libello seu epistola, quam ad Dominum Hartmãnum à Croneberg scripserim, accepi, & feci mihi præcipue legi eum locum, de quo vestra Illustris Inclementia queritur, tanquàm de atrocibus in-

Iniuriæ Lutheri contra Ducem Georgium.

Ferox & cõtemptrix epist. Luth.

iuriis, quę ad animã, Iusiurãdũ & famã spe
Ille enim libellus antea & hic & alibi excu
est. Cũ igitur scire desideret vestra Illustris
clemẽtia quibusnã verbis in eo state velim,
ue respõsum meũ est, mihi tãtundẽ valere
vestra III. Incle. vtcunque accipiatur siue
stando, siue pro iacẽdo, sedẽdo aut currẽdo,
post pauca. Nã si vestra III. Incle. non menti
tur inciuiliter, me vestrã animã, honorẽ &
nã famã lædere, Christianam veritatẽ nõ ita
lerate criminaretur & persequeretur. Attam
hoc nõ primũ est, quod à vestra III. Incle. ca
niatus ac male accusatus sum. Et in fine sic
bet. Vuittenbergæ Octauo die Ioãnis XXII
Cum hac subscriptione. Martinus Luther, D
gratia Euangelista Vuittenbergẽsis. Paulo a

Volumen Ioannis Fabri, qui postea factus est Episcopus Viennensis.

te ædiderat Romæ insigne in Lutherum vol
men, Doctor Ioannes Faber, Episcopi Cons
tiẽsis tũc in causis Ecclesiasticis vicarius, Quo
cũ admodũ copiosè ex sctipturis & vetustiss
mis quibusq; autoribus, Græcis & Latinis, Po
testatẽ Papæ, Sacramẽta Ecclesiæ, & sacros r
tus assereret: In Germania quoq; excusum e
denuo, nõ solũ Lipsiæ iussu supradicti Princi
pis, Ducis Georgij, verum etiã Coloniæ Agrip

Calũnia Luthe. in Io. Fabrum de Matrimonio.

pinæ, vbi titulum istum promeruit, vt diceretur
Malleus in hæresim Lutheri. In quem sane li
brum nihil aliud scripsit Lutherus, quam atro
cem quandam calumniam Teuthonice in præ
fatione sua, quam prefixit Expositioni Septimi
capitis Epistolæ beati Pauli, primæ ad Corin
thios,

thios. Ait enim. Prudentes ſęculi, ſtultis ſcele
ſtiſque ſcriptionibus & clamoribus ſuis, contra
ſtatum Matrimonij, mundum replent, & ab eo
cunctos dehortantur: cum tamen ipſimet inte
rim bene ſentiant, atque etiã facto ſatis demõ
ſtrent, ſe mulieribus carere non poſſe, tanquã
ij, qui non niſi ad matrimonium creati ſunt, ve
nãtur, agitãt & tractãt meretrices die noctuq;.
Huius generis quoque eſt nũc Archimorio ille
Ioannes Faber Conſtantienſis, immo famoſus
ille fornicator, qui magnũ ſcripſit librũ, Lipſiæ
nuper excuſſum, cõtra ſtatũ Matrimonij, ad de
hortandum ab eo vnumquenque: nihil tamen
amplius dicens, niſi quam multæ moleſtię & la
bores in eo ſint, Perinde ac ſi id non ſciret iam
olim totus mũdus, & aſintnum caput iſtud nos
idipſum primo doceret, quod nemo ruſticorũ
vel in villis ignorat. Si eſſem ego ipſa Caſtitas,
non ſcirem maiorem magiſque intolerabilem
iniuriam & opprobriũ, quam quod huiuſmodi
nebulones, meretricumque venatores & ho
ſtes caſtitatis, me laudarẽt. Nebulones ſunt, nõ
ſolum in cute, verum etiam in fundo ſui pecto
ris, qui digni non ſunt, vt eis reſpondeatur. Et
poſt pauca. Cum igitur Deus mulierem ita
creauerit, vt debeat & cogatur eſſe circa virum,
ſatis nobis fuerit, Deum eſſe nobiſcum: Ideo
que Matrimonium honoremus velut diuinum
nobileque negocium. Quod ſi ſcioli iſti illud
inire noluerint, dimittamus eos in ſua cęcitate
fornicari ac ſcortari, quã diu permiſerit eis deꝰ.

Nos habemus verbū Dei pro nobis, quod
nebit, & non obstupescet coram eiusmodi
sis fabris, etiam si plures forent, quàm sit a
na maris. Hac impudenti calumnia totum
bri librum, populo suspectum atque in
reddere sategit Lutherus. At vir eruditissim
non contra Matrimonium, sed pro eo, nem
quod recte connumeretur ab Ecclesia inter
ptem Sacramenta (quod negauerat Luther
eo libro scripserat, & quidem per digress
cum esset præcipua eius intentio, Confuta
bellum Lutheri de potestate Papæ. Contra
sane lōga serie deduxit (vt vberrimi est inge
responsiones CXXVI. In quē & Ioānes Eck
vir doctissimus, tres iustos perscripsit & Par
ędidit libros, quibus nec Lutherus nec Lu
ranorum quispiam respondit. Quamuis
Paulus in eo capite, quod Lutherus praui
expositione peruertit, in multis argumēti
ginitatem commendet, atque etiam Matr
nio præferat: Quippe vbi ait. Volo autem o
nes vos homines esse sicut me ipsum. Item. D
co autem non nuptis & viduis, bonum est illi
si sic permanserint, sicut & ego. Item. De vir
ginibus autem præceptum Domini nō habeo
consilium autem do. Item. Quoniam bonum
est homini sic esse. Item. Solutus es abvxore,
noli quęrere vxorem. Et adhuc multo apertius
Volo, inquit, vos sine sollicitudine esse. Qui si
ne vxore est, sollicit° est quæ domini sunt, quo
modo placeat Deo: Qui autē cū vxore est, solli

Paulus virginitatē coniugio præfert.

citus

citus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori,& diuisus est. Et mulier innupta& virgo, cogitat quæ domini sunt,vt sit sancta corpore & spiritu. Que autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi,quomodo placeat viro. Item. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit:& qui non iungit,melius facit. Hæc tamen omnia Pauli dicta, Lutherus impudentissime pariter & impiissime peruertit,& in sceleratæ libidinis,cui Monachi Monialesq; sacri legas nuptias prætexunt, patrocinium detorquet expositione sua Teuthonica,quam Epithalamion vocat. Vbi ergo Apostolus ait. Volo omnes homines esse sicut me ipsum,sed vnusquisq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic,alius vero sic. Ibi Lutherus egregia expositione sua sic infert. Ex his sequitur,inquit,quam immaniter errent,qui Moniales inflant,quod status earum coram Deo præstantior ac melior sit Matrimonio,& fingũt ibi speciales aureolas,& nescio,quot prerogatiuas ac dignitates,easque vocant sponsas Christi, quæ potius Diaboli sponsæ sunt,cum non vtantur castitate,sicut ea vti oportet:Nempe,non vt coram Deo melior sit:sed vt super terram liberiores aptioresque reddat homines ad insistẽdum verbo Dei, quam Matrimonium. Et post pauca. Cum vero hic simus in eo loco, vbi Paulus Matrimonium tam sublimiter extollit, & donum diuinum vocat, nos quoque amplius considerabimus & ostendemus, Matrimonij sta-

Lutheri calũnia contra sacras virgines

Luth. præfert coniugiũ cunctis statib. religiosorum.

tum omnium maxime ſpiritualem eſſe, falſo
& inique quoſdã Ordines dictos fuiſſe ſpiritu
les. Matrimonium vero ſtatum ſæcularem. Se
vice verſa, Matrimonium dici debere vere ſpi
ritualem ſtatum, vt eſt: Ordines vero vere ſæcu
lares ſtatus, vt ſunt. Mere igitur peruerſum ab
ſum verborum mundo intulerunt, ac omnibus
impoſuerunt: ſeducentes, vt diceretur ſæcula
Luth. contra Virginitatem re, quod ſpirituale erat: Spirituale vero, quod
re vera ſæculare erat. Et infra. Vbi Paulus ait,
Virginitatem à Deo præceptam non eſſe, non
magis quam Matrimonium: hoc eſt, liberã om
nibus eſſe debere, Per hoc auferat ab ea omnẽ
honorem, qui ei ab altis prædicatoribus datus
hactenus fuit. Vbi enim non eſt præceptum, ibi
coram Deo nec meritum vllum eſt nec præ
mium, ſed libertas quædam ſecundum ſe. Coram
Deo enim tantundem valet, ſiue ſis ſiue non ſis
virgo. Et ſicut ſupra dicit, Qui vocatus eſt ſer
uus, libertus eſt domini: Ita & hic dici poteſt,
Quæ vocata eſt virgo, mulier eſt coram Deo: &
quæ vocata eſt mulier, coram Deo virgo eſt.
Coram Deo enim omnia æquiualent, nec vlla
Confutatio Epithalamij per D. Con. Kollin. eſt diſtinctio perſonarum, nec meritum operũ:
ſed ſolummodo æqualis fides in omnibus &
per omnia. Eum librum Latine tranſlatum,
confutauit inſignis Theologus, Doctor Con
radus Kollin, Ordinarius Theologiæ Profeſſor
Coloniæ, in Cœnobio Prædicatorum: ſed ita
copioſe, vt prima pars Confutationis in ſex
haud ita breues libros extenſa ſit, vſque adeo
exquiſi-

exquisite ad singula illius dicta respõdit. Summatim vero dicit à Luthero per Epithalamium suum lasciuum, verum Paulini textus sensum deprauatum: Pauli virginitatem negatam (viduũ enim fuisse affirmat) patrias Germaniæ leges abrogatas: Religionum famam denigratam, continentiæ apud Deum & fructum & aureolam sublatam: Cleri celibatum fœdis ac vetitis nuptiis conspurcatum, Digamiam Clericis admissam: Sancta nostra prophanata, Ecclesiæ pulchritudinem deformatam: Monialium pudicitiam in fornicum turpitudinem versam, pia Monasticorum vota conculcata: Breuiter Christũ de cordibus hominum cum omni pietate & religione pariter eiectum, Turcæ doctrinam Germanis traditam, eique ad occupandum vi Germaniam, quam perfidis Apostatis ille repleuit, eo libro paratam esse viam. Exierat iam à Io. Cochlæo æditus de gratia Sacramentorũ liber vnus, alter item de Baptismo paruulorum, Argentorati. Quorum sane priorem vt vidit Luther rus, mox in eum parauit respõsionem: adeo quidem ludicram & conuitiosam, vt ipsemet diceret suo Neseno (quẽ postea in Albi miserè submersum, spe miraculi, vanis immurmurationibus frustra in vitã reuocare tentauit) si pro bacchanalibus illis ineptire videretur, ipsum Nesenum eius ineptiæ sibi autorem esse, & satis quidem imperiosum. Atque vt maior appareret cõtemptus, septem ludendo carmina præmisit, Quorum sic habet initium.

Ludicra respõsio Lut. cõtra Ioan. Cochlæum.

Arma virúmque cano, Mogom qui primus
ab oris,
Leucoteã, fato ſtolidus. Saxonáque vem
Littora, multum ille & furiis vexatus
æſtro,
Vi ſcelerũ, memorẽ raſorum cladis ob

Libellus Ioannis Coc. aduersus Cucullatum Minotaurum.

Huic eius libello protinus reſpondit Co chlæus, haud multum diſſimili ludendi gen re, temporis opportunitate inductus. Nam pa lo ante monſtroſus in propinquis Vittenber gæ finibus viſus fuerat uaccæ partus, qui calu capite, monaſtico cernebatur circundatus cu cullo, vt ſcilicet monſtroſum illum nobis pro tenderet Apoſtatam, qui cucullum ſuum pau lo ante abiecerat: licet ipſe aliter interpretar fruſtra conaretur. Titulus itaque libelli ſic ha bebat. Aduerſus Cucullatum Minotaurum Vuittenbergenſem Ioannes Cochlæus de Sa cramentorum gratia, iterum. Initium vero li belli pro carminibus carmina reddebat in hũ modum.

Carmina ita Latb.

Monſtra bouémque cano, Boreæ qui primus
ab oris,
Teuthonicas terras profugus conſpurcat,
& omnem,
Sub ſpecie monachi violat pacémque fi-
demque.
Vi Sathanæ, ſæuis furiis agitatus, & æſtro
Diræ Theſiphones, vltrici Anathemate
pœnas

Expo-

Exposcente furit, mugitu vastus inani
Semiviri lacero sub semibouisque cucullo.

Cæterum Typographus Colonienſis, qui libellum inſcio Cochlæo excudebat, hæc verba, pro ſui excuſatione, in frontiſpicio præmiſit. Criminationes, inquit, Lutheri, quibus ex ordine hic reſpondetur, patticulatim ſingulis reſponſionibus ex induſtria prætexuimus, vt æquus iudex, re æqua lance expẽſa, cognoſcat, omni Minotauro nõ deeſſe ſuum Theſea. Sub finẽ vero libelli ſic ait Cochlæus. Sed quid mirum, ſi hoc in libro, quantũlibet breui, ter mutaueris ſuper vna eademq; re ſententiã, qui hoc idem ſuper eadem re, ter quoq; feceris prius in vno folio tuæ aſſertionis? Quem igitur non tædeat, tecum, qui vſq; adeo varius mobiliſque & impudens es, diſputare? Ad ea vero nihil amplius reſpondit, neque Lutherus nec complicũ eius quiſpiam. Ædidit vero alium libellum Lutherus, de formula Miſſæ & communionis: adeo ſane imperioſum, vt arrogauerit ſibi ius cõſtituendorum rituum, quod ipſe prius immani ſuperbia, nec ſummo Põtifici nec Generali Cõcilio permittere volebat. Hoc eſt igitur eius libri exordium. Hactenus (inquit) libellis & ſermonibus egi inter populos, vt corda primũ ab impiis opinionibus cæremoniarũ auocarem: Chriſtianũ & cõmodũ arbitratus me facere, ſi cauſa fierem, vt abſq; manibus cõtereretur abominatio, quam Sathan per hominẽ pẽti in loco

Inconſtans Luth.

Liber Lut. de formula miſſanda.

ſancto ſtatuerat. Proinde nihil vi aut impetu
taui, nec vetera nouis mutaui. Et poſt pauca:
Quare de formula (inquit) aliqua pia miſſam
(vt vocant) & communicãdi agemus: ac ſic age-
mus, vt non amplius ſolum verbo doctrinæ di-
da regamus, ſed manum quoque apponamus
Propugnaculum Iudoci Clichtouei. publica adminiſtratione in opus perducamus,
nulli prorſus præiudicantes, ne aliam ampleſ-
& ſequi liceat &c. In hunc eius librum ſcripſ
Propugnaculum quoddam Eccleſię, longe cla-
riſſimus Theologus: vir & vitæ innocentia, &
eruditionis vbertate inſignis, Iudocus Clichto-
ueus, Doctor Pariſienſis. Qui antea Antiluthe-
rũ quoq; ſcripſerat: Ternos autẽ libros compl-
ctitur opus vtrunque, & eos quidem tum ſtyli
facilitate, tum doctrinæ multiiugis copia & va-
rietate conſpicuos. Ad quos tamẽ omnes, qui
Latini ſunt, Teuthonicus Euãgeliſta perpetuo
tacet: caute diſſimulans, ne quid eorum Germa-
niæ plebes, in quas Apoſtolicam ſibi arrogatam
toritatem, intelligant. Hic autem breuitatis gra-
tia ſuffecerit, recitare pauca ex iis, quæ vir ille
Verba Clichtouei. ad Lutheranum reſpondit exordium. Seuera
(inquit) dignum eſt cenſura, quod impias vo-
cat Lutherus Cæremoniarum opiniones, in Ec-
cleſiaſtico ofſicio fieri ſolitarum. Nam veteris
legis ritus, in oblationibus & ſacrificiis illius
temporis obſeruari conſuetos, nemo ſanæ mẽ-
tis impios dixerit: Cum iuſſerit ſæpiſſime Do-
minus in Exodo, Leuitico, Libro Numeri &
Deuteronomio, illos diligenter & diſtricte pro

legis

legis illius decursu custodiri. Quis igitur nisi plane improbus, & mente parum constans, Nouæ legis Cæremonias, magisterio spiritus sancti institutas, & sacrorum mysteriorũ signi ficatiuas, promouentesq; populum in maiorẽ diuini cultus reuerentiam, appellauerit impias aut sacrilegas? Et infra. Quæ obsecro nocẽtior posset induci pestis in Ecclesiam Dei, aut quæ magis horrenda confusio, quàm vt tandem nulla habeatur certa forma, celebrandi diuinum Missæ mysterium? Quod omnium, quæ in Ecclesiastico geruntur ordine, excellentissimũ est & supremũ. Cunq; vniformis fuerit ritus apud Hebræos, immolandi atque manducãdi agnũ Paschalem typicum, quam diu veteris Synagogæ decursus agebatur: nonne pudendum esset & abominandum, ipsum verum agnum Christum immolari in altari, multiformi ritu & vario, atque pro cuiusque nutu permutando? Et rursus. Verũ percontari nunc (inquit id unum à Luthero velim, in qua potestate hæc facit, & quis dedit illi hãc potestatem, vt antiquam formam celebrandi diuini mysterij immutet, & nouam fabricet? Si enim dè cœlo se missum contendit, aut à Dei spiritu, ad moliendum id opus, signa sui Apostolatus ostendat oportet, quibus fidem faciat, à Deo ipsum esse quod tẽtat. Huiusmodi autem signa nec dum cuiquam conspecta sunt aut cognita. Hæc ille. Ægerrime autem ferebat Lutherus, Vuittenbergæ coram oculis suis perdurare adhuc veteres Cære-

De vniformi ritu celebrandi Missam.

Iniuriæ Lut. contra Ecclesiam Omnũ Sanctorum Vuittẽbergæ.

monias in Ecclesia Collegiata, quæ memo-
& veneratione Omnium sanctorum dedic-
erat. Dux enim Fridericus, Elector, quamuis
mis multa Luthero contra Ecclesiam permi-
bat non tamen omnẽ pro libitu impietatem
passim admittebat, vti admisit postea frater
Nondum licebat Luthero, viuente illo, sacrile
gas inire nuptias: nondum euacuare aut spol
re personis & bonis Monasteria: vi cogere a
pellere pastores Catholicos &c. Ait itaq; i
fine istiu: libelli sui, quem de formula missa
di ædiderat. Nec vos aut quosuis alios abst
reat, quod in nostra Vuittenberga adhuc pers
uerat Topheth illa sacrilega, quæ Principũ Sa
xoniæ impia & perdita pecunia est: Ecclesia
dico oĩm Sanctorum. Nam tãtum est, miser
Deo, apud nos antidoti per copiosum verbi
Dei, vt pestis illa in angulo suo languens, no
ñisi sibi ipsi pestilens sit. Denique vix tres au
Quatuor porci & ventres, sunt in ipsa illa per-
ditionis domo, qui pecuniam illam colũt: Cæ-
teris omnibus simul & vniuerso populo insi-
gnis nausea & abominatio est. Accidit eo an-
no res in eum vsq; diem apud Germanos in-
audita, & facinus plane audacissimum, contra
omnes & leges & Canones, ac maxime nefa-
rium atque sacrilegum. Nempe ciuis vnus op-
pidi Torgauiæ (vbi plærũq; residere solet Dux
Saxoniæ Elector) ausus fuit ex vno Monasterio
Nymicensi clã abducere Vuittenbergã, Nouem
virgines sacras pariter: & quidem in tempore

Nouẽ Monialos vna no cte raptæ & abductæ Vuittenbergam.

sacratiss-

sacratissimo, quo omnis populus maxime occupari solet cultu Dei & deuotionis studio: In peragenda passionis Christi memoria, confitendisque peccatis, & in sacratissima Eucharistiæ communione. De quo sane scelere vsque adeo nihil doluit Lutherus, vt mox ædito libro illud toti Germaniæ inuulgauerit: Iuxta illud Salomonis. Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas: Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et secundum illud Esaiæ. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderũt. Laudans igitur impium Raptorem illum, quem vocat Leonardum Koppem, ait in Teuthonico in id ædito libello. Feciſti opus nouum, de quo prouinciæ hominesque cantabunt & loquentur, quod multi velut ingens incommodũ proclamabunt. Qui autem cum Deo sentiunt, velut ingens commodum glorificabunt, vt sis certus, Deum ita ordinasse, & non esse opus aut consilium tuum proprium: ac flocci facias illorum clamorem, qui pro omniũ pessimo id opere habebunt, & existimabunt neque ordinatum neque commissum à Deo. Vah Vah, dicẽt, stultus Leonardus Koppen, à damnato & hæretico Monacho circumuentus, audet Nouem Moniales vna vice abducere è Monasterio, & adiuuare, vt vota sua vitamque Monasticã abnegent ac deserant. At dixeris hic. Hoc vero est pulchre seruare secretum & occultare, immo prodere ac vendere, vt in me concitetur totum

Prouer. 2.

Esa. 3.

Verba Luthe ri de raptu illo.

Cœnobium Nymicenſe, quando iam audi
me illum fuiſſe raptorem. Reſpondeo (in
Lutherus) immo vero fœlicem raptorem, q
& Chriſtus raptor erat in mundo, quando
mortem ſuam Principi mundi auferebat a
& vaſa ſua, ipſumque ducebat captiuum.
& tu has miſeras animas ex carcere humane
rannidis eduxiſti, & quidem opportuniſ
tempore in Paſcha, quo Chriſtus ſuorum
que captiuitatem captiuam duxit. Et ne q
rationis aut pudoris ferali huic ſceleri relic
eſſet, Lutherus in fine illius libelli ſui no
natim commemorat Nouem Moniales illas
mine & cognomine vnamquanque propr
quæ omnes erant genere nobiles: In perpe
ſane dedecus & opprobrium tot inclytarum
miliarum: quas tam inſigni ſcelere diffamat
que vt completior fieret ea iniquitas, ſeptim
miſerrimarum Apoſtatarum illarum, Cath
na de Bore, poſt biennium in ſęculo, vaga i
ter ſcholares Academicos conuerſatione V
tenbergæ exactum, mox vt diem obierat Du
Fridericus Elector, facta eſt Luthero (ſi Diis p
cet) vxor: Monacho Monialis, perfido perfi
da, flagicioſo flagicioſa: ſcilicet vt eſſet dignum
ollæ operculum, & par pari facile coniunge
retur, & mentiretur eis Paulus, dum ait. Ha
bentes damnationem, quia primam fidem ir
ritam fecerunt. Tantum vero erat odium Lu
thero, non modo in Papam, verum etiam in
vniuerſam Eccleſiam Catholicã, vt iis, qui mani

Nomina Monialium à Luthe. expreſſa.

1. Tim. 5.

Dialibri Luthe. ad Bohemos.

feſte

feste foris sunt, quales sunt Pighardi & Hussitæ, mallet coniungi, quam ad Catholicos, quibus tot antea annis communicauerat, redire. Scripsit itaque duos libros ad eos, quos Papæ inimicos putabat: Vnum quidem ad Vualdenses, quos Pighardos dicimus, per Bohemiam. Moraviámque dispersos: Alterum vero Latine ad Senatum Pragensem, tanquã ad præcipuos Hussitas. Quanquam ante paucos annos, vtrosque, velut hæreticos & schismaticos, etiam publicis scriptis fuerat insectatus. Etenim in Pighardos atrociter inuectus est, tum in Decem præcepris, tum in Resolutionibus suis. Hic sane in hæc verba. Quod si etiam tempore Apostolorum, non fuisset Purgatorium, vt superbit fastidiosus Pighardus, nunquid ideo credendũ est hæretico, vix Quinquaginta annos nuper nato, & fidẽ tot seculorũ falsam fuisse contendendũ? maxime cum ipse nihil aliud faciat, quàm quod dicit, Non credo. Et sic probauit omnia sua, & improbauit omnia nostra: Quasi non & lignũ & lapis non credãt. Illic vero sic. Verum, inquit, ne Pighardi, hæretici infœlices, suas partes à me adiutas confidant: Qui præ nimia ruditate nobis Teuthonicis, superbissimo fastidio indignati, imponũt, quod Sanctos Dei colamus, & Idola faciamus: & ideo contra nos aceruum versuum scripturę cõgregant. In quibus prohibetur, ne adoret quis nisi vnũ Deũ. Simul impij peruersores scripturæ, & subdoli calumniatores pietatis nostræ. Ita enim ru-

Luth. in resolutione conclu. 15.

Luthe. De X. præceptis c. 1.

stici illi nos tandem docent, quod solus D
sit adorandus, & gloriantur, ac si nos idip
negauerimus. Posteaquàm vero miser Ap
ta publicum Ecclesiæ Romanæ hostem se
re cœpit: Inimicis eius, quos antea conde
uerat, pudendis blandiciis muliebriter ad
tus est, vt socius eorum fieri mereretur. Ait
tur ad Vualdenses Teuthonice(quem libel
poſtea transtulit Ionas, adulator & inter
Lutheri) Circunfertur libellusquem vestri
mystæ Germanice, nunc & Bohemice, æd
runt, ad instituendos in summa Christian
pueros. In quo inter reliquos articulos &
continetur, Christi corpus sub Eucharistia
cramento non naturaliter contineri, neque
esse adorandum. Quod dogma vestrũ, nos
manos non mediocriter cõmouit. Neque en
ignoratis, quomodo vos per vestros Lega
rogauerim, vt huic articulo, de quo vos pa
obscurius differere videbamini, iusto super
libello ædito, lucem adderetis. Et infra in
tiam eorum calumniatur & conculcat omn
sacra nostra. Et tamen his(inquit) cæremoni
hoc genere adorationis, omnia templa, mon
steria, breuiter omnes anguli pleni sunt, & to
tus cultus Papistici regni nihil aliud fuit, quàm
assidua subsannatio, sub hac voce, Aue rex Iu
dæorum, Cum enim tot sint templa Cathedr
lia, Collegiata, & plures Monachorum secta
quàm auium species: tot cœnobia, tot altaria
tot sacella: tamen in his omnibus, vix inter Mil

Luthe. ad Vualdẽses de Eucharistia.

Calũnie Luthe. in Catholicos de Adoratione Eucharistiæ.

l:

le vnũ reperias, qui spirituali adoratione Deũ honoret, omnes vero ex æquo rideant & subsannent externa hac hypocrisi. Et potissimum sic ridetur Christus & Deus, festo Paschatos & Corporis Christi in omnibus Missis, vt vocãt, in pompa & processione, vbi in auro & argento circumfertur Eucharistia. Ibi multum honoris externi exhibetur Deo, qui tamẽ nihil aliud est, quam derisio Dei, cum absit fides & spiritus sanctus. Et rursus. Nos (inquit) certi sum⁹, vobis per donum inenarrabile Dei contigisse puram doctrinam & magnam lucem verbi, etiam si sit infirmitas forsan adhuc & satis erratorum in moribus & vita. Et post pauca. Quanquam apud nos necdum tam bono ordine, in externa distributione Sacramẽti omnia cõstituta sunt, vt de vobis audio. Orate vero & vos pro nobis, vt assiduum exercitium, tum verbi, tũ etiã charitatis, & bonæ vitæ apud nos sit: præsertim, cum è luto illo Papistici regni nuper eluctati simus. Et sub finẽ libelli. Obtestor (inquit) vos per charitatem Christi, ne meum scriptum in eam partem accipiatis, quasi vestris erratis me titillarim. Sed tamen cum sciatis, vos in toto orbe hactenus tanquam pestilentissimos hæreticos proclamatos: hic testimonium vobis perhibere volui, quod propius accedatis ad puritatem Euangelij, quam omnes alij, quos ego cognouerim. Quid autem de Bohemis Hussitis olim senserit Lutherus, in Galatis suis luci de quidem declarauit. Sed cum pœniteret eum

Blandiciæ Lutheri ad Pighardos.

Damnatio Bohemorum.

Luth. In commentario ad Galatas c. 6.

paulo post eius sententiæ, verba illa deinc
à Typographis eius omissa sunt. In prima
men æditione adhuc permanent. Etenim
Apostolus ait. Alter alterius onera portate
Lutherus pulcherrime declarat, non esse ab
clesia propter malos discedendum. Hi, inqu
hanc peruertunt doctrinã, qui volunt sua
ra portari, & solum commodis aliorum frui
vehi: Vt qui indoctos, inutiles, iracundos,
ptos, difficiles, morosos, dedignanturhabe
socios vitæ: sed quærunt humanos, suaues,
nignos, quietos & sanctos homines: Hoc
volunt, non in terra, sed in paradiso: non
ter peccatores, sed inter Angelos: non in m
do, sed in cœlo viuere. Quibus quoque time
dum est, ne & hic recipiant mercedem suam,
in hac vita suum regnum cœlorũ possedeni
Nam cum sponsa nolunt esse lilium inter
nas, nec cum Hierusalem in medio gentiu
posita, nec cum Christo damnari in medio
micorum. Enacuant enim crucem Christi
seipsis, & ociosam ac stertentem aliisque hum
ris vectatam charitatem habent. Proinde qu
fugiunt talium societatem, vt boni fiant, nihi
aliud faciunt, quam vt pessimi omnium fiant
Quod tamen non credunt: quia propter chari
tatem fugiunt germanum officium charitatis
propter salutem fugiunt verum compendium
salutis. Ecclesia enim tunc semper fuit opti
ma, quando agebat inter pessimos. Et post pau
ca. Consequens est (inquit) quod Bohemoni

discí-

discidiũ à Romana Ecclesia nulla possit excusa
tione defendi, quin sit impiũ, & Christi omni-
bus legibus contrarium: quia contra charitatẽ,
in qua omnes leges summantur, perstat. Nam
hoc, quod vnice allegant, sese timore Dei &
conscientiæ, defeciſſe, ne inter malos sacerdo-
tes & Pontifices viuerent: hoc eos maxime om
nium accusat. At longe aliter scripsit postea, *Eorundem iu-*
tum in Babylone sua, tum in assertione XLI. *stificatio.*
Articulorum. Et longe post, ad Senatum Pra-
gensem, de instituendis ministris Ecclesiæ. In
quo sane libro, hunc in modum narrare cœpit.
Posteaquam prævalente (inquit) Sathana, Bo-
hemiæ regnum, Episcopis & sacerdotibꝰ (quos
vocant) sublatis, vastum ac solitarium relictum
est, autoritate Pontificum Romanorum: misẽ-
ra ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis
in Italiam mittere Clericos vestros, pro Ordini
bus Papisticis emendis. Quod vicini Episcopi
prorsus non dignarentur eos ordinare, cũ pro
obstinatis hæreticis vos haberent. Ea vero ne-
cessitas, quanta super vos incommoda & peri-
cula secum traxit? Et infra. Facta est tandẽ hac
ratione copia crudelissima quibuslibet nebulo
nibꝰ, Apostatis, & quos alioqui nulla pars ter-
rarũ ferre potuit, ad vestrũ ministeriũ peruenie
di, ita vt in fabulam abierit hæc misera vestra
necessitas: Videlicet, quod Bohemis dignus sit
sacerdos, qui apud Teuthonas laqueos & cor-
uos meruit. Sic Bohemiam repleri oportuit in-
signiter sceleratis simul & indoctis pastoribus,

vel lupis potius rapacibus. Hinc manat cal
illud & Babylonia confusissima in clarissimo
gno vestro, dum partim necessitate habendi
nistros, partim impotentia corrigendi sit,
quisque doceat quod voluerit: aliud in alio
co prædicet: nonnulli ficto sacerdotis titulo,
pulos ludificentur: alij Parochias emant: alij
intrudantur: successor contraria antecessori
tuat. Et rursus. Nunc (inquit) postquam vo
Bohemos propriis malis monitos fecimus,
Papisticis Ordinibus valedicatis: addam & vo
generalem causam, qua suscitemus & vobis
toti orbi nauseam & Apostasiam, ab execra
illis & abominandis ordinibus. Et infra. Et p

Contra Papam suadet Luth. Bohemis.

ne salutis nostræ ratio cogit necessario, ab illo
tum execratis & damnatis ordinibus absti
re. Væ enim illis, qui huic aduersario Dei
Baal Peor, sese initiauerint iam scientes & pr
dentes. Verum hæc ratio præ cæteris Nation
bus, vos Bohemos maxime mouere debet. N
vobis non modo in conspectu Dei, quã admo
dum cæteris, sed & turpe corã hominibus est
ordines ab hoste vestro tum petere, tum susci
pere, qui Ioan. Huss & Hieronymum Pragen
sem, cum multis aliis pessimo nomine exussit
qui semper vos extinctos voluit: qui vos hære
tici nominis opprobrio, sine fine, sine modo,
per orbem conspurcat: cuius pestilentibus co
natibus vos tanto sanguine restitistis. Necdum
tamen illũ sanguinariũ Tyrannum suorũ flagi
tiorũ pœnitet, nec reuocat sanguinis inocẽtes

damnati

damnati exemplum, nec restituit sacrilegum Christiani nominis spolium. Hæc & id genus multa, in Papam quidem atrocissime, & in sacros ordines impiissime: sed ad Bohemos omnino inaniter & vanè deblaterauerit. Illi enim Lutheranos longe magis odio habent, quam Catholicos. Nam adhuc hodie perdurat Pragæ Ecclesia Catholica in priscis patrum ritibus, & per omnem Bohemiam est passim reperire sacerdotes, Monachosque Catholicos, vt non sit dubium, si Lutherus Pragæ deprænderetur, grauissimas daturus esset pœnas libri, vsque adeo impij, falsique & famosi. Scripta enim eius publico Senatus Edicto ibi sunt interdicta generaliter. Nec fœlicioni auspicio scripsit & ad Iudæos Teuthonice, quod Iesus, Deus & saluator noster, natus sit vere Iudæus. Quamuis enim & in eo libello grauissimis Catholicos oneraret calumniis, multisque blandiciis applauderet Iudæis: Iudæorum tamen nullum prorsus ad Christum conuertit, sed magis in Christianos exasperauit, & in Christianæ fidei contemptum incitatos, in Iudaica cæcitate obdurauit. Plebem denique Germanicam fœdissimis adulationibus ac rudissimis scripturæ prætextibus constituit alio libello iudicem doctrinarum & decretorum, non modo Papæ & Episcoporum: verum etiam Generalium Conciliorum. Sic enim ait inter cætera. In huiusmodi negocio, nempe ad iudicandũ doctrinas, & ad instituendum ac destituẽdum Doctores, aut

Luth. ad iudæos: in quos postea inuectiuas scripsit acerbissimas.

Adulatio ad plebẽ, de iudicãda doctrina

animarum curatores, nihil prorsus attende-
oportet, hominũ leges, iura, mores, vsum, co
suetudinem, &c. Siue à Papa, siue ab Imperat
re: à Principibus aut Episcopis, ita statutum fi
An mundus totus aut dimidius ita tenuerit,
ue vno aut Mille annis durauerit. Anima enim
hominis res æterna est, super omne quod tem
porale est: Ideo æterno duntaxat verbo regi de
bet. Item Hominum (inquit) verba ac doctrin
constituerunt & ordinauerunt, Iudicium supe
doctrinis committendum esse Episcopis, D
ctoribúsque & Conciliis: Quicquid illi cõclu
serint, totum mundum accipere debere pro is
re & pro articulo fidei. Vide autem, ista gloria
tio eorum, qua vniuersum mundũ sub iugum
miserunt, quàm impudenter ac stulte pugnae
contra legem & verbum Dei. Christus enim d
recte cõtrarium statuit, auferens ab Episcopis,
Doctisque & Conciliis vtrunque: Nempe ius,
& potestatem iudicandi doctrinas, ac tribuens
vtrumque vnicuique & omnibus Christianis
vniuersaliter. Quando ait Ioan. 10. Oues meę
cognoscunt vocem meam. Item. Oues meę nó
sequuntur alienos, sed fugiunt ab eis: quia non
cognoscũt vocem alienorum. Item. Quotquot
venerunt, fures sunt & latrones: Oues autem il-
los non audiunt. Hic omnino clare vides, cu-
iusnam sit ius iudicandi doctrinas. Episcopus,
Papa, Docti, & vnusquisque habet potestatem
docendi: Oues autem iudicare debent, an illi
doceant vocem Christi, an alienorum. Quæso,

quid

quid hic contradicere queant Aquarum Bullæ, quæ ſtrepunt, Concilia Concilia, Oportet Epiſcopos, doctos & generalitatem audire? Putaſne verbum Dei cedat tuo veteri vſui, conſuetudini, Epiſcopis? Nunquam. Quis iam nō videt hic, omnes Epiſcopos, Collegia, Monaſteria, Vniuerſitates cum toto corpore ſuo, contra hoc alarum verbum Chriſti furere: quod impudenter adimunt ouibus iudicium doctrinarum, quod ſibi ipſis vendicant, per proprias cōſtitutiones & temeritates. Idcirco & certiſsime pro latronibus & furibus pro lupis & Apoſtaticis Chriſtianis habendi ſunt, tanquam ij, qui hic manifeſte conuicti ſunt, quod verbum Dei non ſolum abnegant: verum etiam contra illud ſtatuunt aguntq;, ſicut decuit Antichriſtū: regnúmque eius facere, iuxta prophetiam S. Pauli. 2. Theſſ. 2. Et infra. Seditioſa illatione cōcludit, velut victoriæ certus, quod per hoc ſolum abunde meruerint, vt ex Chriſtianitate pellantur, & fugentur velut lupi, fures & latrones, qui contra Dei verbum & voluntatē ſuper nos dominantur & docent. Ipſe tamen ſuperbiſſime, ius ferendarum legum, quod Papæ, omnibuſque Epiſcopis & Conciliis vult ademptum, ſibi arrogauit & vſurpauit, non ſolum in rebus Eccleſiaſticis: verum etiam in ciuilibus. Ædidit enim eodem anno diuerſos ſuarū legū libellos Teuthonicos. Vnū de formula baptizandi: Alterum de inſtitutione cultus diuini, Tertium de communi fiſco. In quē deputabat

Vocem paſtoris audire & ſequi, nō iudicare debēt. Vocem autē alienorum nec audire nec ſequi debent vere oues Chriſti.

Fures & latrones hæretici ſūt: Nō ij, qui ordinarij & legitimi paſtores cōſtitutiſ ſunt.

Leges Lut.

Liber de Cõmuni fisco.

primum sane fundos, & bona omnium Mona
steriorum campestrium, Ordinis Benedictini
(istercienſis, Cœlestini &c. De quibus ait, m
lius fuisse, si nullum eorũ fuisset vnquam sup
terrã: Cum autẽ iam sint, optimum fore, vt i
terire sinantur: aut si commode fieri queat, v
funditus & omnino tollantur. Deinde similite
addicebat communi fisco fundos & bona atq
etiam oppida Episcopatuum Collegiorum &
Capitulorum, nisi forte magis placeret, sæcul
res ex iis Principatus facere. Et vniuersaliter o
mnes beneficiorum Ecclesiasticorum prouen
tus censusq; & bona, eidem fisco adiudicaba
Cæterũ Cœnobia fratrũ mendicantium, in ci
uitatibus, iubebat conuerti in scholas puerorũ
& puellarũ, aut in alios publicos vsus ciuitatis.
In distributione vero, prima pars Pastoris &
Cõcionatoris erat, atq; Præpositorũ fisci & cu
stodum templi. Altera Rectoris scholæ vtriusq;
q; sexus. Tertia pro senibus & infirmis. Quarta
pro Orphanis, Quinta pro plebe obærata, Sex
ta pro mercenariis aduenticiis, Septima pro æ
dificiis, Octaua pro coëmẽda siligine tempore
fertilitatis. Cautũ præterea fuit, ne posthac vll⁹
admittatur Terminari⁹ Monachus, aut Statio
narius, nullus aduentitius scholaris, nullus mẽ
dicus &c. Absente tum procul in Hispaniis

Comitiæ Nurenbergæ habitæ.

CAROLO Cæsare, celebrabantur Comitia
Imperialia Nurenbergæ à Vicario Imperij, fra
tre eius Ferdinando, Archiduce Austriæ &c. In
quibus sane multus uariúsq; tractus fuit in ne
gocio

gocio fidei. Nam & Adrianus Sextus, Roma, Pontifex, quendam eo miserat Archiepiscopũ, Frãciscum Cheregatum, virum disertum, cum plenissima instructione, & paterna oblatione ad mitigandos animos Germanorũ, ne prorsus à Sede Apostolica abalienarentur. Nam & ipse Germanus erat, & summa laude integritatis versatus fuerat in Aula Cæsaris, cui & fidelissimus extiterat Præceptor disciplinarum, non solum apud Germanos: verũ etiam apud Hispanos, quos & rexerat, dum abesset procul in Germaniis Hispaniarum Rex Catholicus, Cæsar. At quanto benignius sese offerebat Pontifex, tanto ferocius agebant Lutherani. Quippe Luther⁹ ipse vbi vidisset Breue Apostolicũ Adriani (quo is à Lutherismo dehortabatur Christianos, vt erat vir doctissimus ac summus Theologus) conuitiosissimum in eum ædidit libellum. Et reliqui Lutherani maxime quiritabantur cõtra abusus Ro. Curiæ, de quibus tamen abolendis, Põtifex ipse benignissime omnem operam suam vltro pollicitus fuerat. Proposuerant quidem Imperij Principes quædam Grauamina, quibus inique grauari videretur Natio Germanica, nõ solum à Curia Romana, verum etiam ab Episcopis & Prælatis Germaniæ: Et proposuerant ea non modo Nurenbergæ in Comitiis, verum etiam Vuormaciæ prius coram Cæsare. At Lutherani omnia ad siniſtram & inimicam intentionem suam detorquentes ac de-

Liber Centũ Grauaminũ Germaniæ.

prauantes, sumpta inde occasione, ædide-
runt librum tum Latine tum Germanice, et
Titulum fecere. Centum Grauamina Ger-
maniæ. In quibus sane recensendis non so-
lum maligne in odium Papæ & Cleri om-
nia exaugebant, & in peiorem partem in-
terpretabantur: Verum etiam impie plæris-
que antiquissimis Cæremoniis Ecclesiæ, qui-
bus Episcopi & Clerici in suis functionibus
rite vtuntur, derogabant, & abrogatas vo-
lebant. Atque vt odium in Papam adhuc
magis adangeretur in populo, adiunxerunt
etiam summas omnium Annatarum, quas to-
tius orbis Episcopi, loco primitiarum, sum-
mo Pontifici, in confirmatione sui, adnume-
rare solent vt longe grauissima exactio & infi-
nita prorsus pecunia videretur quotannis à
Papa exigi inique. Cumque Principes Nu-
renbergæ Imperiale promulgassent Edictum,
vt contra nouitates Lutheranas Concionа-
tores vterentur probatis Ecclesiæ doctori-
bus, & receptis Euangeliorum expositio-
nibus, Lutherus illud friuolo commento in
partem suam trahens, ædidit libellum con-
tra peruersores ac deprauatores Cæsarei Man-
dati. Ea sane ratione, eoque doli prætextu, vt
populus existimaret, Principes in Edicto stare
à parte Lutheri.

Acta

Acta & Scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXIIII.

OBierat iam diem Papa Adrianus Sextus: vir Germanus & vitæ priuatim integerrimæ, qui cum audiisset, ac certis testimoniis comprobata accepisset, præclara & merita & miracula Beati Bennonis, Misnensis olim Episcopi: retulit eum solenniter singulari Sedis Apostolicæ autoritate, in numerum Diuorum. Cuius rei sollicitus maxime erat eiusdem Ecclesiæ, Misnensis Episcopus, Ioannes à Schleinitz, vir nobilis iuxta piúsque & eruditus, ac itinerum laborumque tolerantissimus: Qui ope & consilio pij ac maxime Orthodoxi Principis, Saxoniæ Ducis Georgij, ossa & reliquias Beati Patris, Bennonis iam Canonizati, venerabiliter in maxima populi frequentia, ex terra & vetusto tumulo in altum sublevauit, ac annuum eius memoriæ festum Autoritate Apostolica instituit. Ea igitur celebritas & fama pietatis antiquæ, maxime obscuratura videbatur barbaricas Lutheri nouitates. Vnde factum est, vt ira inuidiáque accẽsus, cõuitiosissimum simul & impiissimũ ædiderit mox libellũ Lutherus, cui Teuthonice hũc dedit Titulũ. Aduersus nouũ Idolum, & antiquũ Diabolum, qui Missæ exaltandus est: Festinans nimirum, vt suo libello populos ab ea deuotione auerteret. Sed frustra pium ac inclytũ cœli incolam oppugnauit impius & infamis Terri-

Canonizatio S. Bennonis.

Celebris populi cõcursus in die S. Bennonis.

gena. Tanta enim populi frequentia & fui tunc, & quotannis eo die, quo S. Bennonis n liquiæ solenni Apotheosi sublimitatæ sunt, c solet, vt Deus ipse videatur pia populi simpli tate ac deuotione, irridere ipso facto stultos & impios versuti & verbosi Apostatæ conatus. Nam Misna vix Decẽ Miliaribus distat à Vuit tenberga: vrbs vtráque ad ripam Albis posita, nobilissimis Principibus claritatem accep hæc à Marchionibus Misnæ, quorum maxim numerus ibi sepultus requiescit: Illa à Ducib Saxoniæ, vt Electori Saxonico propria sit. E eo itaque opere Dei Lutherus, si non esset im pia rebellione prorsus obcæcatus, merito con syderare deberet, se frustra calcitrare contr stimulum, cum tot habeat in propinquo etiam ex rustica plebe aduersarios perpetuo. At vir temerarius, inani fiducia plenus, vane sp rabat, se pestilenti conuitiorum libello auersu rum ab ea celebritate populum. Mille igitur mendaciis detractionibúsque suggillabat, non solum vitam miraculaque Bennonis: verum e tiam pium factum Papæ Adriani, ac probatissi morum retro sanctorum pietatem, Gregorij Se

Blasphemiæ Lut. in sanctos Dei.

ptimi, & Thomæ Aquinatis: non timens, historiæ veritatem vbique peruertere. Etenim Sanctum Bennonem calumniabatur, quod adulatus fuerit contra Cæsarem Henricum Quartum, Gregorio Papæ septimo, eíque adhæserit inique contra ius & fas, & in omni scelere adiuuerit illum. Quid ergo (inquit) ex-

altant

altant nunc Misnenses? Multiplicem latronem & sanguinarium, causam omnis calamitatis in Germania, hostem Euangelii, ac socium Antichristi, cui adhæsit, eiusque iniquitatis particeps factus est. In Gregorium vero Papam septimum, cui multa est laus in vera historia, hanc ferebat ex solio Vuittenbergensi sententiam, Quod contra Imperatorem Henricum Quartum egerit, velut prodi tor & nequam: quod filium contra Patrem concitauerit: quod inexcommunicatione illum moti dimiserit, idque totum fecerit propter temporales opes pompasque & potentias. At satis constat ex historiis, illum Gregorium ab Imperatore inique vexatum, obsessum atque eiectum fuisse, & in exilio diem obiisse, longe ante obitū Henrici Quarti: atque etiam ante dissidiū, quod inter patrem & filium post in Imperio exortum fuit. Cæterum cum Adriani sexti vita sic esset apud Germanos laudibus celebrata, vt citra eorum offensam vituperari non posset: aliis cauillis eius autoritatem & famam labefactare conatus est. Ait igitur in eodem libello. Primum vt à summo exordiamur, pulchre contigit, vt Sathan iste Misnensis exaltaretur per Papam Adrianum. Quanquam enim audio de illo Adriano, quod fuerit splendidæ ac laudatę vitæ, fuit tamen (vt huiusmodi hypocritæ solent) pessimus hostis Dei & eius verbi. Propter ipsum duo admisit homicidia Bruxellis duosque martyres

Calumniæ in Adrianū P P. VI. & in S. Thomam.

Christo parauit,ac eos ignorãs nolensque
sanctos exaltauit. Et post pauca. Agitur hic
modum Papaliter, Quemadmodum & C
stantiæ in cõcilio actum fuit, vbi Ioannes H
& Hieronymus Pragensis,damnati & ex
sunt,vere sancti filii & martyres Dei. Contra
ro Thomas Aquinas,fons & sentina omnis
reseos,errorisque & extinctionis Euangelii
cut indicant libri eius) exaltatus fuit: Ita &
nc facere oportet Magistrum Adrianum. Ve
sanctos, Ioannem & Henricum,exusit Bru
lis: nunc contra exaltat Bennonem,imo ipse
met Diabolum. Singulare Ro. Pontificum e
cium est,oportet eos ita agere, veros sanctos
terficere,falsos sanctos exaltare: verbum Dei
nare,suam propriam doctrinam confirmare,
deinde dicere, Totum fieri in honorem Dei

Dilutio Calumniarum.

sanctorum eius &c. Cæterum ad huiusmodi
calumnias grauiter ac erudite respondit Teu
honice Hieronymus Emser,qui & vitã B. Ben
nonis longe prius elegantissme descripserat
bro Larino,antequam Lutheri nomen fuisset
bi cognitum. Et Adrianum Papam à Lutheri
lumniis vindicare poterant verba omniũ Prin
cipum,& Statuum Imperii,quæ Nurenbergæ
Comitiis responderant Nũcio Apostolico: Né
pe,quod nouerint illum ex nobilissima Germa
nica natione originem traxisse & natum esse,ci
usque eximias ac præstãtes animi & corporis do
tes virtutesque,toto fere orbe,etiam dum in mi
noribus fuisset, celebratas, iãpridem perspicuas

habeat

habeant &c. Mortuo autem Adriano Papa, post longam in conclaui consultationem, electus est Iulianus de Medicis, Agnatus Leonis X. Florentinus, Cui inditum est nomen CLEMENTI Septimo. Qui cum audisset, Imperialia Comitia rursus celebrari Nurenbergæ, transmisit eo insignem inter Cardinales, integritate sapientiaque & eruditione virum, Reuerendissimum Dominum Laurentium de Campegiis Bononiensem: Qui post obitum vxoris suæ, ex Academia Bononiẽsi, vbi Patri suo Clariss. Iurisconsulto, in publica Iuris professione successerat, Romã euocatus, mox Auditor Rotæ factus fuit, & breui sic ĩter cæteros Rotæ Auditores sciẽtia & probitate emicuit, vt dignus videretur, qui in arduissimis Papæ negociis mitteretur in Germaniam ad MAXIMILIANVM Imperatorem. Apud quem ita se gessit, vt eius fauore fieret primum Episcopus Eltrensis, deinde & Ro. Ecclesiæ Cardinalis. Is igitur nõ solum Papæ, viro alioqui prudentissimo, verũ etiam toti Cardinalium cœtui, quorum iudicio nihil exactius habet orbis: aptissimus vno omnium voto visus est, vt mitteretur Legatus de Latere, non solum ad Germaniam, verum etiam ad Vngariam & Bohemiam. Nam vltra eruditionem multamque, & longam rerum experientiã, habebat etiam familiarem cum plærisque Germaniæ Principibus notitiam, & amicitiam. Ille ergo Roma egressus Calendis Februarii, per Italiæ vrbes iter faciens, ac-

Card. Campegius Legatus Clementis VII.

Aduentus Legati ad Comitia Nurenbergæ.

honorificentissime vbique exceptus, Bononiæ in patria sua (vbi & Episcopus erat) diebus aliquot substitit in domo paterna, & Missam solemniter in Cathedrali Ecclesia celebrauit, præsente maxima populi multitudine. Vbi vero Germaniæ fines attigisset, acceptis Principum et Nurenberga literis, properantius ad illos perrexit. Cumque illuc peruenisset, obuios quidem extra portam habuit omnes fere Principes (nam vnus aut alter mala ualetudine retinebatur) Germaniæ, simul cum ipso Imperatoris locum tenente, Archiduce Austriæ Ferdinando. Verum ab illis benigne admonitus, vrbem illam non eo habitu intrauit, quo solent Legati Apostolici Cardinales, propter circumfusam plebem Lutheranam, quæ assiduis concionibus à suis Prædicatoribus, concitabatur in odium & contemptum Papæ totiusque Cleri. Ne igitur in summo honore despectui, risuique fieret per habitum sollennem, &, illi populo insuetum, communi habitu, quod per syluas & campos ierat, per mediam vrbem vsque ad hospitium suum, cui nomen erat Aureæ Cruci, inter conducentes Principes processit, sine Clero & sine præuia cruce. Clerus nanque, qui occursurus illi conuenerat in æde Diui Sebaldi, retentus est ibi clausis valuis, ita vt ne videre quidem illum potuerit intrantem. Posteaquam datus ei fuerat Senatus & confessus Principum in Curia vrbis, gemina ibi oratio habita est: Vna ab Episcopo Scarensi, Ordinis minorum, Italo Potentia-

Duæ orationes ad Principes.

no

no,viro disertissimo,qui in comitatu & familia Legati erat: Altera ab ipso Legato, qui summa grauitate,post captatam ex paterno Papæ erga Nationem Germanicam affectu,suoque in Germanos multiplici officio & obsequio, beneuolentiam, orabat Principes & Ordines Imperii,vt glisceti Lutheranæ factioni,quæ machinaretur non modo religioni & Sedi Apostolicæ,verum etiam vniuersæ Reipublicæ legibus bene constitutæ,vltimum exitium: fortiter obsisterent,serio contrairent, ac efficaciter Papæ Cæsarisque sententias exequerentur. Se pro antiqua erga ipsos beneuolentia & diuturna cum Grmanis familiaritate,præstitutum omnia pollicebatur, quicquid honeste à Sede Apostolica impetrari possit: maxime quantum ad Nationis grauamina spectaret, modo darent ipsi operam vt extincta hæresi Lutherana, crudelissimis Turcarum conatibus bellisque & irruptionibus potenter obuiari queat. Post paucos deinde dies,aduenerunt item à Rege Vngariæ & Bohemiæ Ludouico,cui nupta erat soror Cæsaris Maria,Oratores,qui in publico Principum Legatique Apostolici conseſſu, eruditam quidem,sed flebilem ac supplicem habuere Orationem: qua lachrymabiliter orabant & obsecrabant Principes & Ordines Imperii,vt Regi Regnoque Vngariæ in extremo periculo constituto,contra Turcarum impressiones,opē ferrent. Quia Vngari diuturnis bellis fatigati & exhausti,non sufficerent amplius suis tantummodo

Tertia ad eosdem per Oratores. Regis Vngariæ.

viribus,tam potenti hosti resistere.Post habita
orationes multa deliberatio Principum, vari
que tractatus,totum Quadragesimæ tempus
bi desumpserunt. Tandem vero decretum e
communi Principum Statuumque Imperii co
sensu,vt per interces sionem Cardinalis Legati
consentiente item Cæsare, summus Pontifex
quàmprimum indicat liberum & Generale Co
cilium in Germania celebrandum, per quod
dissensio Lutherana sopiatur,radicitusque tol
latur:Interim vero,vt scire posset vnusquisque,
quid agere aut crederedebeat,alia indicerentur
Comitia,mox post festum S.Martini Spiræ ha
benda,propter quæ, vt eo efficacius salubriusq
que in iliis agi ac decerni posset, vnusquisque
Principum ac Statuum Imperii, doctis in sua
ditione viris id curæ& negocii committeret:vt
ex Lutheri libris aliisque nouis doctrinis, bo
num à malo seligerent,ne bonum cum malo pa
riter supprimeretur, atque etiam grauamina
Germanicæ Nationis,quæ inferuntur ei tumà
Sede Romana,tum ab Ecclesiasticis Germaniæ
quàm diligentissime expenderent, atque ad to
lerabilem modum redigerent. Cunque instru
ctio Cæsaris,quàm Oratori suo Ioanni Hannar
do inter Secretarios suos supremo,ad principes
& Status perferendam tradiderat,instanter de
posceret,vt Edictum Vuormacienſe,quod con
sensu omnium communi promulgatum fuerat,
efficaciter demandaretur executioni, factisque
approbaretur,non solũ verbis: Additum est in
Decreto Nurenbergensi, vt omnes Principes

ac Status Imperii, Editum illud, quantum eis possibile sit, exequerentur, eique & obedirent & conformarent sese. Præterea de ope RegiVngariæ contra Turcas ferenda, cum summa & ineuitabilis posceret necessitas, vt Turcæ conatibus in tempore, & quàm primum potenti manu resisteretur: decretum fuit, vt iuxta notulam contributionis generalis, vnusquisque Principũ & Statuum, eum quoque articulum summa deliberatione expenderet, vt de eo pariter concludi ac efficaciter in proxime futuris Comitiis Spiræ decerni possit. Dum vero Nurenbergæ consisterent Principes & Status Imperii, grauis & periculosa facta est in Germania Nobilium coniuratio, autore, Francisco de Sicking quem ad res nouas impellebant seditiosis suggestionibus Apostatæ, præsertim Oecolampadius & Bucerus, Monachi vxorati & excucullati, vt sub Euangelii defensandi prætextu, Ecclesiasticorũ principatus & bona occuparet. In dixit itaque bellũ Archiepiscopo Treuerẽsi, sed ita vt mox post missas ad eũ literas hostiles, armato exercitu subsequeretur atque vnũ ex oppidis eius inuaderet, quo capto, protin' ad mœnia Treueris, ciuitatis Metropolitanę, exercitũ rectà duxit & admouit. Et nisi Archiepiscopus ipse opportunè in ea tum vrbe fuisset, & sua industria (vt erat vir prudens, ac laborum tolerans) omnes illi aditus præclusissent, actum fuisset, nõ modo de ciuitate illa: verum etiam de toto illo Archiepiscopatu: Immo de omnibus vt mul-

Coniuratio Nobilitũ per Franciscũ de Sic King.

Obsidio Treueris.

torum erat metus) Episcopatibus Collegiisq
& Monasteriis Germaniæ. Nam ex vrbis illi
direptione, totus eius exercitus ditari potuisse
ac mox innumera seditiosorum turba, ad illu
famæ odorem se illi coniũctura fuisset: haud s
cus, atque solent corui & vultures ad cæsa co
gregari cadauera. Cæterum vbi primus irrum
pentis impetus est fortiter ab Archiepiscopo
pressus, additus est obsessis animus & propug
nandi alacritas, vt nulla deinceps obsiden
tibus esset spes vrbis potiundæ. Intra paucos
taque dies, dum frustra obsideret vrbem, &
vicinorum Principum auxilia metueret Fran
ciscus, obsidionem soluit, exercitumque inglo
rius dimisit. Archiepiscopus vero, cum fœdu
iniisset cum Duce Bauariæ Ludouico, Comite
Palatino Rheni, Principe Electore, & cũ Princ
pe Philippo Lantgrauio Hassiæ, quorum vtr
que non contemnendis pollebat viribus opibu
que, & cæteris ad bellum necessariis rebus: ut ei
vlciscereturiniuriam opem illorum implorauit
Tres itaque principes isti, coniunctis in vnum
viribus, primum profecti sunt per Francofordiã
vrbem Imperialem (quæ super Mogonum flu
uium pontem habet lapideum, operose constru
ctum) aduersus Hartmannum à Croneberg.
Cuius munitissima arx, in edito colle sita, cũ suo
iecto oppido eiusdem nominis, nempe Crone
berg, non multum vltra Germanicũ miliare v
num, à Francofordia distabat. Is enim Hartma
nus, vir pulcher, fortisque & opibus florens,
quum

Oppressus bel lo & arce sua exutus Hart manus à Cro neberg.

quum literis libelliſque à Luthero illectus in ſectam, ſanguine item & familiaritate Fraciſco cõiunctus, aduerſus Archiepiſcopũ Treuerenſem palam auxiliatus illi fuiſſet: dignus viſus eſt, qui primus daret pœnas. Verum vbi vidit Principes illos magno cum apparatu belli, cum curribus & equitibus peditatuque, & magnis Bombardis aduentare, relicto in arce valido præſidio, clam aufugit. Principes igitur admotis machinis & Bombardis, cœperunt horribili fragore ferreos globos eiaculari è Bombardis magnis & oblongis, quibus validiſſime quatiebantur & muri & petræ: adeo, vt ſonitus ille etiam Francofordiæ in ædibus ciuium exaudiretur. Obſeſſi autem, videntes ſe neque viribus reſiſtere, nec vim fragoris & oppugnationis diu ſuſtinere poſſe, pacti vitam, tradiderunt arcem, qua tradita, incolumes dimiſſi ſunt. Per eum ergo modum pulcherrima eſt exutus poſſeſſione bonorum auitorum Hartmannus ille, quam Haſſiæ Lantgrauius in hodiernum uſque diem obtinet. Cæterum iidem tres Principes impetum belli conuerſuri erant in Cardinalem & Archiepiſcopum Mogontinum, non quod ille vllam bello cauſam per ſeſe dediſſet: ſed quod Nobiles nonnulli, qui officiales & ſtipendiarii eius erãt, Frãciſcũ adiuuiſſẽt cõtra Treuerẽſem. Ne tamẽ temere bellũ ei inferri videretur, cõuentũ eſt vtrinque, vt Frãcofordiæ prius res per colloquiũ diſcuteretur. In quo ſane tractatu, excuſata quidẽ fuit etiã ab aduerſariis ip-

Tractatus de pace Trium Principum. cũ Cardinale Moguntino.

siuscardinalis persona, tanquã per sese innocen
ab omni culpa. Verũ incusati fuerũt Nobiles a
quot: vt pote Frobenus ab Hutten, Curię Archi
piscopalis Præfectus. Casparus Lerchus Mare
calcus, & quidam alii. Quin etiam de Capitul
Maioris Ecclesiæ Moguntinæ nonnulli Cano
nici habebãtur supecti, quod consilio & auxilio
Franciscum illum adiuuissent. Nisi igitur
Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus re
os illos dederet, trium Principum arbitrio pu
niendos, fore dicebant, vt ei bellum inferretur.
Dum autem super ea re consultaret Cardinalis
& Franciscus, qui nondum profligatus, sed ad
huc potens erat, magna polliceretur auxilia:
Quemadmodum & alii Nobiles, atque etiam
frater eius Germanus, Dominus Ioachim, Mar
chio Brandeburgensis, Princeps Elector &c.
Qui omnes suadebant, bellum potius suscipien
dum esse, quàm faciendum iuxta voluntatem il
lorum trium Principum: ipse Cardinalis, qui
pacem maxime amabat, vt humani sanguinis
effusionem præcaueret, maluit vel innocens pe
cuniaria pœna mulctari, quam bello experiri
fortunam. Conuentum est igitur post varias in
terloquutiones, vt propter damna, per Francis
cum auxilatoresque eius Treuerensi Archiepis
copo illata, Cardinalis numeraret XXV. Milia
aureorum, Nobilesque eius & veniam peterent
de auxilio iam præstito, & bona fide promitte
rent, se de cætero nullũ Francisco aduersus Tre
uerẽsem, cõsiliũ auxiliumue præstituros. Quod

cum recusarent facere illi, relicti sunt arbitrio suo. Cæterum Cardinalis non poterat eos cõtra pacis pacta retinere apud se. Alii vero Principes habuerunt illos pro hostibus. Itaque Lantgrauius Hassiæ in itinere, quo domum reuertebatur, vi occupauit arces & oppida Domini Frobeni ab Hutten, Equitis Aurati, Magistri Curiæ Moguntinensis: viri alioqui prudentissimi, ac magnæ tum autoritatis, tum opulentiæ: Qui postea in tumultu rusticorum, multa enituit virtute, ac bona sua recuperauit. Instabat autem iã hyems, quæ sua asperitate prohibebat, vel castra metari in campo, vel obsidere arces aut oppida. Tres itaque principes aduersus Franciscum confœdarati, dimisso exercitu, domũ redierunt, vt primo Vere rursus in arma conuenirent. Fauerat gratiose Francisco princeps Elector, Palatinus Rheni, multis retro annis: Atque etiam interposuit se, velut sequestrum & arbitrum pacis, inter Archiepiscopum Treuerensem & Franciscum illum. Verum vbi vidit Franciscum æquas pacis conditiones recusare, suisque viribꝰ auxiliisque nobilium confidere plus ęquo, relicto eo, cœpit adiutare partes Archiepiscopi. Cœpit igitur inde labare fortuna Franciscí, qui ad eam vsque diẽ multis successibus bellicis clarus habebatur. Nam grauissima intulerat damna Hassiæ lantgrauio, dum puer esset ille, patre adhuc infans orbatus: & vrbem Metensem obsidens, florentissimam ciuitatem ad dispendiosas pacis conditiones coegerat, multisque aliis formidabilis

Gesta Franciscí de Sicking.

extiterat. De quo scripserat occulte ad Vlri
Huttenum suum Lutherus, se plus confiden
erga illum gerere, maioremque in eo spem ha
bere, qnam habeat in vllo sub cœlo princip

Seditiosa scripta Luth in Principes.

Dolens ergo Lutherus Franciſci aliorumqu
Nobilium, qui maxime Euangelici dicebantu
casum: nactus ex Decreto Nurenbergensi cau
landi occasionem, furiosissimis cõuitiis in Prin
cipes, vindictæ libidine, debacchatus est, Eten
ædidit libellum Teuthonicum, cui hunc in fro
tispicio dedit titulum. Duo Cæsarea mandata,
discordia & contraria ad Lutherum spectanti
Intus vero in libello pręmisit Epistolam adom
nes Christianos Germaniæ, & eam vsque adeo
atrocem, vt in modum rabidi canis, irasci ac let
haliter (si Deus permisisset) mordere videretur.
Post quam, ceu præfationem quandam, subiun
xit Edictum Vuormacienſe, cui mox adiunxit
Mandatum Nurenbergenſe, quod ſcriptum fa
it ad Comites à Mansfelt. Ad cuius finem rur
ſus euomuit in Principes, quicquid in præfatio
ne reliquum iræ ſuæ fecerat. Ait igitur in præfa
tione. Hæc Duo Imperialia Mandata imprimi

Luth. contra duo Mãdata Imperialia.

curaui, ex magna compaſsione ſuper nos miſe
ros Germanos, ſi forte Deus per hoc Principes
quoſdam & alios tangere dignetur, vt palpare
ac ſentire poſsint (nõ enim opus eſt videre, por
ci & aſini videre poſſent) quam cæce ac obſti
nate agant, Turpe quidẽ eſt, Cæſarem & prin
cipes manifeſte mendaciis niti: at turpius eſt, e
os ſimul ac ſemel contraria ædere mandata, ſi

cut

cut hic vides, vbi præcipitur, vt mecũ agatur iuxta Edictum Vuormacienſe: contrarium nihilominus mandatũ recipiatur, vt in futuro Conuẽtu Spirenſi primum tractetur, quidnam boni & mali ſit in doctrina mea. Hos certe oportet eſſe ebrios ac væſanos Principes. Et infra. Boni principes (inquit) & domini, uos nimium feſtinatis mecum, homine paupere & vnico, ad mortem: & vbi hoc factum fuerit, iam viciſtis. Si autem haberetis aures, quæ audirent, aliquid rati vobis dicturus eſſem. Quid ſi Lutheri vita apud Deũ tanti æſtimetur, vt niſi viueret, nullus veſtrum vitæ aut dominii ſui certus foret, eiuſquo mors omnium veſtrum calamitas fieret? non iocandũ eſt cum Deo. Pergite modo alacriter, occidite & exurite, ego non cedam, ſi Deus vult: hic ſum & vos perquam amice rogo, cum occideritis ne me ſuſcitetis iterum, ac denuo occidatis. Deus dedit mihi, vt video, negotium non cum rationalibus hominibus, ſed Germanicæ beſtiæ debent me occidere, ſi dignus ſim, perinde ac ſi lupi aut porci me dilaniarẽt. Item. Et ſi occiderint me talem facturi ſunt necem, quam nec ipſi, nec filii eorum, ſuperare poterũt. De quo eos mallem præmonitos, & certe eis non opto, ſed nihil prodeſt. Deus excæcauit & obſtinauit eos Et rurſus. Vere vere præmanibus eſt infortuniũ quoddam, & ira Dei inualeſcit, quam vos non effugietis, ſi ſic perrexeritis. Quid vultis boni Domini? Deus vobis nimis prudens eſt, ſtatim effecerit vos ſtultos. Nimis item potens eſt, ſta

tim

tim vos interfecerit. Pars vna eius Dicte
dicitur. Deposuit potentes de sede. Hoc
Conuitia in Principes. vobis nunc dictum sit, boni domini, si no
attenderitis. Hæc ille in sua præfatione. I
peroratione vero adhuc vehementius sedi
tiosiusque in illosinuectus est.' [In fine(inquit
oro omnes pios Christianos, vt dignẽtur simu
precari Deum pro eiusmodi miseris & excæca
tis Principibus, quibus nos Deus tribulauit in
magna procul dubio ira: Ne sequamur eos, ad
proficiscendum aut ad contribuendum contra
Turcas. Quandoquidem Turca decies & pru
dentior & probior est principibus nostris, Quid
Conuitium in Cæsarem. huiusmodi fatuis contra Turcam prospere suc
cedat, qui Deum tam alte tentant & blaspha
mant? Hc enim vides, vt miser mortalis vermiũ
seu tarmiorum saccus, Imperator, qui vitæ sua
nec vno ictu oculi certus est, impudenter se ia
ctitat verum & supremum Catholicæ fidei de
fensorem. Et infra. De his cõqueror ex imo cor
de cunctis probis Christianis, vt mecum com
miserentur super eiusmodi stolidos, fatuos, in
sanos, furiosos & amentes Moriones. Aliquis de
cies potius mortuus esse deberet, quã tales blas
phemias & contumelias Diuinæ Maiestatis au
dire. Immo promeritum est præmiũ, quod per
sequuntur verbum Dei: ideo debent sic palpa
bili cæcitate puniri ac impingere. Deus nos ab
ipsis liberet, aliosque nobis ex gratia det Regen
tes Amen. Hæc est irati Lutheri conclusio. Lu
theranis autem ciuitatibus non adeo displicebat

Nurenbergense Decretum. Nam cum multos haberent Concionatores disertos, linguarũque peritos, sperabant, vbi res in examen deduceretur, eos scripturis præualituros esse. Mense igitur Iulio congregati Spiræ Oratores imperialium ciuitatum, quorum magna pars Lutheranæ erat sectæ: Decretum illum explanando, sic inter sese decreuerunt, vt liberæ ac imperiales ciuitates: eæ præsertim, quæ apud se haberent sacræ scripturæ honestas, doctas, expertas ac intelligentes personas, ipsis summa diligentia committant, vt super punctis & articulis, nostram sanctam fidem Christianam tangentibus: & iis præcipue, qui summe ad malum intellectũ disputabiles sunt: fideliter ac cum diligentia considentes debite perpendant, suamque consultationem in scriptis offerant Senatui, qui eam suis Oratoribus ad futurum conuentum Imperialem destinãdis tradat, vbi omnibus oĩm ciuitatũ cõsultationibus in vnum collatis, vna ex omnibus cõmunis fiat consultatio, qua ibi vtãtur. Hinc operosa scripturientium Apostatarũ diligentia, suas in vrbibus passim iactabat lucubrationes, per quas vincẽdi essẽt Papistæ indocti. Interim tamẽ & Principes, iuxta Decreti tenorem, suis Theologis præcipiebãt, vt Luthericos libros diligẽter examinarẽt. Hinc illi Quingẽti articuli, quos I. Cochlęus ex 36. sermonib. Lutheri excerptos cõfutauit, vt breui opusculo illo Prícipib. indicaret, quãta foret dãnabiliũ articulorũ sylua, si ex omnib. Lutheri scriptis, rigido examine, in-

Decretum ciuitatum Lutherarum spiræ.

vnum volumen colligi deberent : Cum tanto numerus eorum , ex paucis breuibusque & popularibus sermonibus collectus sit , & iuste reprobatus . At vero Imperator CAROLVS, in Hispaniis tunc degens , vbi accepisset Decreti Nurenbergensis exemplar, suoque consilio prudentissimo cuncta mature ac diligenter expendisset : mox rescripsit Principibus & Statibus Imperii Epistolam , bene quidem longam: sed multo acerrimam , grauitatisque & autoritatis plenissimam. Qua non modo Decreti formam reprobauit & reiecit , verum etiam conuentum Spitę habendum, modumque tractandi, seuerissime ihibuit. Sic enim inter cætera ibi ait. Cũque nos in proximis Vuormacię habitis Comitiis, in Principum Electorum aliorumque Principum , & omnium Ordinũ sacri Romani Imperii, generali cõgregatione , vnanimi illorum consilio, scitu et consensu, Lutheranam doctrinam ac hallucinationem, velut hæreticam, malignam ac venenosam, sub magnis grauibusque mulctis & pœnis, publice denunciari ac interdici , omnesque præterea scripturas libros que Lutherici, posteaquam à Sanctitate Apostolica iure ac ordine Christiano legitime reprobati ac damnati fuissent, deleri atque comburi curauimus : Vos & cõmunes Status in nouissimis Nurenbergæ actis Comitiis, solum propter iniurioſos & conuitiosos Lutheri libellos, indecoraſque Impressiones & picturas, ordinationem proposuistis atque dedistis, eam vnicuique, quã-

Epistola Caroli impe. ad Principes cõtra Decretũ Nurenbergẽse.

tum

tum ei obseruare possibile sit, imposuistis: Qua si nos in priorib. nostris Mandatis & Edictis aliquid noui, onerosi, aut iniqui proposuerimus ac constituerimus, & non facilius æquiusque foret, in prioribus antiquis, laudabilibus Catholicisque ritibus & ordinationibus permanere, quàm ita alienos ac inauditos abusus acceptare ac tenere. Et infra. Quod autem vos & Status pariter, tanquam pro vobis ipsis proposuistis, ac decreuistis ad proxime futurum diem S. Martini, in nostra & imperij vrbe Spira, generalem ac vniuersalem Germanicæ Nationis cõuentum celebrare, atque in eo uias, media, & ordinationes considerare ac proponere, qualiter, quibusque modis & formis, cum cultu diuino, aliisque Ecclesiasticis officiis & Ordinationibus, constitutionibúsque & cõsuetudinibus agendum seruandumque sit, vsque ad futurum generale Cõcilium: Vt interea periti sacrarum literarum, aliæque eruditæ personæ, quicquid fidei non consonum, sed contrarium videatur, in scriptis compræhendant, dubiaque & alia pro viribus determinent. Talia nos neque possumus neque volumus vllo pacto vel admittere vel permittere, Sed sicut nos, tanquã defensorem ac Protectorem Sedis Apostolicæ, in primis decet ac conuenit, maxime præcauere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram & indignationem per hoc in nos concitemus. Quanta enim iniuria, contumeliáque & dedecus sanctæ, diuinæ ac Catholicæ Ecclesiæ

Inhibitio Dietæ Spirensis.

irrogaretur, si pius Dei timor & obedientia e
modo læderetur ac minueretur, vt Germani
Natio sola, quæ hactenus timoratissima iud
cata est: quæ & Catholicæ Ecclesiæ mandat
constitutionesque obedienter continue obse
uauit, tale quid præsumeret ac moliretur, quo
omnes alij Principes Christiani, simul cumi
so Papa, neque incipere neque intendere aud
rent? vt diuinas ac laudabiles Catholicas ord
nationes, consuetudines, constitutiones ac ri
tus, qui tot annis hactenus in tota Christinian
tate, in solatium omnium fidelium animarum
& hominum, perfecte ac sine contradictione
obseruati sunt, reiiceret ac aboleret: A quibu
sane nullus vnquam recessit, quem iustum Dei
iudicium ob hoc nō grauiter punierit. Quam-
uis inhumanus & impius Lutherus illis præsu-
mat solus obsistere, ac dulci suo veneno, quan
tum queat, inficere, atque in anima & corpore
perdere mortales, seque per suam astutam ma-
litiam coram hominibus magnum & conspi-
cuum reddere. Et rursus. Cum igitur nos (in-
quit) ex supra memoratis aliisque bene funda-
tis rationibus, eiusmodi vestram & communiū
Statuum intentionem, actionémque velut ini-
quam cognoscamus, comperiamusque, nisi id
in tempore præueniremus ac prospiceremus,
quantum damni, abusionum, turbationum, se-
ditionumque in vniuersa Christianitate, præ-
sertim vero in Germanica Natione, inde sequi
possit: petimus à vobis, & iniūgimus vobis, sub

Grauissima prohibitio.

iura-

iuramento, quo vos nobis ac sacro imperio estis obstricti, & sub vitando crimine læse Maiestatis: sub nostro & imperij Banno ac Rebãno: sub priuatione item ac destitutione omniũ gratiarum ac priuilegiorũ, quæ ab Antecessoribus nostris Romanis Imperatoribus ac Regibus, à nobis quoque & sacro imperio obtinuistis: Ad hęc, sub pœnis, in nostro Imperiali Edicto propter hoc Vuormaciæ ædito, contentis: Ex imperiali potestate serio mãdantes, vt vos ab illo nostro Mandato & Edicto nulla via aut forma discedatis, nihilq; contra illud agatis aut faciatis, sed illud, quantũ possibile ad vos spectat & attinet, omnino ac simpliciter obseruetis & exequamini: Præsertim vero in prædicta Statuum intentione, de Concilio aliisq; disputationib⁹, declarationibus & interpretationibus, quæ Catholicam fidem concernũt, nequid vllo pacto, absq; Apostolicæ Sanctitatis nostraq; aut Generalis Concilij autoritate, ordinatione ac admissione, attentetis, agatis, aut peragatis: sed id totũ in proximum generale Concilium, quod sanctissimi Patris nostri Papæ autoritate & cõsensu, vt dictum est supra, indici debet ac indicetur, differatis, atque in his omnibus vos exhibeatis obedientes: Quemadmodum iuxta conscientiam obligationémque vestram, Deo Omnipotenti, Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, Apostolicæ Sanctitati & nobis tanquã vestris, à diuina prouidẽtia præordinatis, Superioribus capitibúsq; facere tenemini, & quàm clarũ vo-

bis est, nostram & Imperij grauem indignationem ac supradictas mulctas & pœnas cuitare. Hæc serio dicta volumus. Data in vrbe nostra Burgis in Castilia. XV. Die Iulij, Anno &c XXIIII. Imperij nostri Romani Sexto. Hæ

Dieta particularis Ratisponæ.

Cæsar Teuthonice. Cum autem dissoluto Conuentu Imperiali Nurenbergæ, Legatus Apostolicus ob securitatem cum Sereniss. Principe & infante Hispanię, Austriæ Archiduce &c FERDINANDO, fratre & locum tenente Cæsaris, inde abiisset Stutgardiam, ibi ambo communicatis consiliis particularem quorundam Principum Conuentum Ratisponæ celebrandum instituerunt ad certum diem, nempe Natalem Ioannis Baptistæ. Conuenerunt ita que illuc die præfixo: personaliter quidem Cardinalis Campegius, Legatus de Latere, cum Archiduce & locum tenente prædicto. Item Matthæus Cardinalis & Archiepiscopus Staltzburgensis, Duces vtriusque Bauarię Illustriss. Principes, Vuilhelmus & Ludouicus: Bernardus Episcopus Tridentinus, Ioannes Administrator Ecclesiæ Ratisponensis: Natalibus Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ. Per Oratores vero & Consiliarios suos, pleno mandato instructos, comparuerunt hi Episcopi. Vuigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Vuilhelmus Argentinensis, Christophorus Augustensis, Hugo Constantiensis, Christophorus Basiliensis, Philippus Frisingensis, Sebastianus Brixinensis, & Ernestus Administrator Patauiensis, supra-

prædictorum Ducum, Vuilhelmi & Ludouici fratres Germanus. Hi sane omnes pio fidei Catholicæ zelo accensi, vt Lutheranæ factioni efficacius resistere possint, vltronea confœderatione sese constrinxerunt atque etiam corroborauerunt. Antequam igitur acre illud Cæsaris Rescriptum in Germaniam venisset, immo & antequàm factum fuisset, Principes isti vltro cõcluserunt ac decreuerunt, ante omnia, vt Cæsaris Edicto Vuormacienſi obediretur. Deinde, vt Euangelium interpretaretur iuxta eorum, qui ab Ecclesia probati & recepti sunt, expositionẽ patrum: Vt concionari nemini liceat in Ecclesia, nisi ei qui ab Ordinario loci, aut eius Vicario seu Officiali, examinatus prius sit & admissus: Vt in sacratissima Missa Sacramentorúmque administratione, & vniuersaliter in Catholicæ Ecclesiæ Cæremoniis, Ieiuniis, Orationibus, oblationibus, cæterisque ritibus antiquis, nihil immutetur: Vt sacerdotum Monasticorúmque illicita coniugia prohibeantur & puniantur, Vt Typographi nihil excudant, nisi rite prius examinatum ac probatum. Atque inter alia multa, insigni prouidentia & seueritate constituerunt, vt filij subditorum suorum, qui Vuittenbergæ literis operam darent, intra tres Menses inde auocarentur, & studendi gratia illuc nõ redirent, sub pœna amissionis omnium beneficiorum & hæreditatum: Nec ad ullum deinceps beneficium Ecclesiasticum, in terris suis vllum Vuittenbergæ Studentem admitterent,

Decretũ Ratisponense Catholicum.

neque in Gymnasiis suis vlli lectioni præfic
rent. Item, Ne quis Lutheranum, quem aliq
eorũ ob excessus & demerita, proscripsit, in ter
suis recipiat: sed proscriptus ab vno, ab omni
habeatur proscript⁹. Deniq; vt si quis eorũ o
ista vllã à subditis suis rebellionẽ aut seditio
nem pateretur, reliqui ei forent auxilio & con
silio. Legatus præterea Apostolicus, cum in
telligeret Laicorum animos grauiter offend
improbis Clericorum abusibus & perditis mo
ribus, hæresimq; Lutheranam non paruam in
de habuisse occasionem: egit cum Principibus
illis, vt ex Consiliariis suis delectu quodam de
putarent viros expertos, qui articulatim consig
gnarent excessus & defectus, scandala item &
abusus Clericorum Germaniæ. Ipse quoq; ex
suis in eum delectum deputauit Ioãnem Coch
læũ, quo & interprete vtebatur in iis, quæ Ger
manice proponebantur. Insignem itaque ex o
blatis per Delectum articulis, fecit ac promul
gauit Constitutionem, qua remoueret abusus,
vitãque reformaret Clericorum, quàm & reli
qui Principes gratam ratamq; habuere. Dux
insuper Saxoniæ Georgius, Princeps per om
nia Catholicus, cum accepisset Mandatum Cæ
saris signatum, simul cum Edicto Vuormatiẽ
si, publicauit vtrunque per omnem ditionem
suam: seueriſſime præcipiens cunctis subditis
suis, vt Cæsaris Edicto & Mandato in omni
bus punctis & articulis parerent, atq; etiam a
cerrime comminans, se omnem ibi transgres
sionem

Cõstitutio Legati, pro reformatione Cleri

Edictũ ducis Saxoniæ Georgij.

sionem vlturum esse. Est enim Princeps, non modo pius & religiosus, verumetiam Cæsaris & amantissimus pariter & obseruantissimus, Exemplo gloriosæ memoriæ Patris sui, Ducis Saxoniæ ALBERTI, quo non alius fuit Maximiliano Cæsari, huius Cæsaris auo, in bellis aut vtilior aut fidelior: maxime in prima illius iuuenta, quando filio suo vnigenito, Principi Philippo, Imperatoris nostri parenti, adhuc paruulo armis recuperaret prouincias auitas, quas Francorũ Rex, mortuo clarissimo ac bellicosissimo Principe CAROLO, Duce Burgundiæ, materno eius auo, Cæsarisque nostri Proauo, inique occupauerat: priusquã nuptias cum filia eius vnica, MARIA celebrasset Maximilianus ille, Friderici III. Imp. filius.

Dux Saxoniæ Albertus.

Cæterum soluto Conuentu Ratisponensi, frater Cæsaris, Princeps Ferdinandus, & Legatus Apostolicus, per Danubium secundo flumine descenderunt inde in Austriam. Viennæ aliquandiu residentes, vbi Princeps longe vltra iuueniles annos maturus & seuerus, disertus item & ingeniosus, fratris sui, Cæsaris, Edictum quàm animosissime est exequutus: In duobus præsertim hæreticis, Iacobo Peregrino, presbytero Parauiensis Diœcesis, & Caspar Taubero, & Viennensi: Quorum vtrunque de hæresi Lutherana suspectum, conuictum & confessum, ac legitimo iuris processu condemnatum, per viros eruditos, tum Theologos tum Iurecõsultos, ad reuoca-

Executio Edicti in hæreticos Viennæ.

tionem & pœnitentiam clementer induxit. Vbi vero ciuis ille in hæresim, quam publice abiurauerat, recidisset, vltimo affectus est supplicio. His enim verbis reuocationem suam ipse Teuthonice concluserat.

Reuocatio Caspari Tauberi.

Cum igitur ego, Casparus Tauber, aliquot libros à damnato hæretico Martino Luthero æditos, contra Imperiale Edictum, & contra Clemẽtissimum Principis mei Domini Ferdinandi mandatum retinuerim, atque etiam proprios ipse tractatus perscripserim, & in iisce multas iniurias & scandala, multipliceisque hæreses & errores damnatos complexus fuerim: Quibus & ego & alij Christi fideles, sub Euangelij colore, ab omni obedientia, tum diuina tũ alia, ad omnis generis mala & temeritates, cõtra Deum animarúmque nostrarum salutem seducti fuimus: voueo & promitto, me de cætero, quoad vixero, eiusmodi damnatos libros, seu magnos seu paruos, nunquam lecturum aut retenturum, nec supradictos errores, omnesque damnatas hæreses prædicaturum, disseminaturum, defensurum aut asserturum esse. Si vero ista transgressus fuero, tunc iuxta formam iuris, ego à sæculari potestate, tanquam cõuictus hæreticus, puniar. Hoc totum confiteor in conspectu Ecclesiæ his literis, quas ego manu propria subscripsi. Lutherus autem, vt alia quoque ratione plebem & sibi cõciliaret, & Principibus infensam redderet, scripsit Teuthonice libellũ, De negociatione & vsura. In quo sane, permulta

Luth. contra Mercatores.

multa recensuit grauamina Germaniæ à nimia Mercatorum auaritia, vt videretur plebi & patriæ amantissimus, & publicæ vtilitatis erga populum communem studiosissimus: Sed eo tendebat popularis auræ captator, & seditionum machinator nequissimus, quo plebem egenā fortius in Principes, propter Mercatorum grauamina, tanquam in socios furum & lucrorum iniquorum participes, concitaret. Sic enim ibi inter multa alia decernit. Reges (inquit) & Principes deberent hic attendere, & secundum ius strictum talia prohibere. Sed audio eos habere ibi & caput & partem. Atque euenit iuxta dictum Esaiæ 1. Principes tui facti sunt socij furum. Interim vero fures, qui florenum vnū aut dimidium furati fuerint, suspendunt, & negociantur cum illis, qui totum mundum spoliāt, & plus furantur, quàm omnes alij: Vt verbum illud permaneat verum. Magni fures, paruos fures suspendunt: Et sicut Romanus Senator Cato dicebat. Priuati fures iacent in turribus & carceribus: Publici vero fures incedunt in auro & serico. Quid autem Deus ad hæc tandem dicet? Ipse faciet sicut per Ezechielem dicit. Principes & Mercatores, vnum furem cum altero conflabit in vnum, sicut plumbum & æs: Quēadmodum cōburitur vrbs aliqua, vt neq; principes neque Mercatores amplius sint, Sicut timeo, iam ante fores esse, &c. Rursus vbi alia ei dare tur occasio, quantumuis impudens leuisq; & inhonesta alium ædidit libellum Teutho-

Contra Principes.

Eras. lib. 4. Apoch.

Ezech. 27.

Lut. de quadā Moniali profuga.

nicum, Cui iſte erat titulus. Factum quoddam, quomodo Deus quandam honeſtam Monialē eripuit: Cum epiſtola quadam M. Lutheri ad Comites à Mansfelt. Contigerat ſane in oppido illorum Comitum, cui nomen eſt Iſlebē, vbi admodum inſigne erat ſacrarum virginū Monaſterium, vt quædam Florentina, Lutherico fermento infecta, reſpiceret retro in mūdum, diceretq; occulte vni ex cognatis ſuis, ſe nolle diutius in Monaſterio degere: quia ſtatus ille naturæ conditioniq́ue ſuæ contrarius eſſet. Illa rem ad Abbatiſſam detulit: Abbatiſſa vero multis admonitionibus eam erudiens, cū nihil proficeret, poſuit eam captiuam. Cum vero altera, quæ captiuæ curam agebat, ſemel ianuæ claudendæ oblita fuiſſet, Florentina clam ſe proripuit è Monaſterio, atque ad Lutherum confugit. Cum autem Abbatiſſa & verbis & literis quereretur illam eſſe perituram, profugamque ac voti fracti ream: Lutherus ædidit libellū, quo probaret maximum fuiſſe miraculum Dei, per quod illa eſſet ex inferno erepta. Hæc ſane ſunt eius verba, in Epiſtola præliminari ad Comites, ſub quibus & ipſe natus erat. Non dubito (inquit) incredulos, vbi de hac Florentina audierint, eam mirabiliter à Deo ereptam eſſe ex faucibus Diaboli: Quoſdam, qui Monialiū ſtatum exiſtimant bonum, dicturos eſſe, Diabolus iuuit eam, vt exiret: Alios, qui nec Deum, nec Diabolū multifaciunt, dicturos eſſe, Ecce, nūquid miraculum eſt, vt Monialis aliqua excurrat

Iſleben patria Luth.

Miraculum Lutherianum, ſi Monialis excurrat.

rat è Monasterio? Ita euenire oportet. Quando autem tumultuans quispiam spiritus peregrinationem aliquam institueret, faceretq; vnum ex miraculis, de quibus Paulus ait 2. Thess. 2. Homo peccati per falsa signa & prodigia veniet. Aut quando Diabolus sineret se cruciari aqua benedicta, & fingeret se in ea magnam patiangustiam: Quemadmodũ nuper hoc anno quodam in loco factum est: hoc oporteret esse miraculum Dei. Nos autem, qui Euangelium iam scimus, & veritatẽ agnoscimus gratia Dei: neq; debemus, neq; audemus eiusmodi miracula, quæ ad confirmandum Euangelium fiunt, illudq; promouent, sic dimittere. Et infra.

In Principes pro refugis.

Quid facitis (inquit) vos Principes & Domini, vt homines ad Deum compellatis absque eorum voluntate? tamen hoc non est vestri vel officij vel potestatis ad faciendum. Ad externam probitatem compellere debetis: Sinite vota vota esse, Sinite præcepta præcepta esse: Attamen Deus ea non vult, nisi voluntariè & cum iocunditate obseruentur. Ipse dicit, Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Nonne hoc satis clarum est, Bone Deus? Patrem trahere oportet, & homo vult compellere. Quod Deus non conatur, id miser vermis vult conari, idque per quendam aliũ inuitum facere, quod ipsemet facere non potest. Non vultis cogi ad Euãgelium nostrũ, quare ergo nos compellitis ad vestrum? Cum insuper omnes scholę, tũ vniuersales tum particulares, vt vocantur, per Lu-

Sacra scripta rat, Canones q; & leges iubẽt seruare vota, Quis est Lutherus, vt prohibeat?

Solitudo in scholis.

theri Euangelium in Germania euacuarentur, ac fœda imminutione & solitudine sua ingens vbique in vrbibus dedecus parerent: male audire cœperunt ob id Lutherani: Quorum nonnulli eò dementiæ prolapsi fuerant, vt vellent solum Hebraica Germanicáque lingua vtendum esse, eliminatis Græcis & Latinis. Quidam vero & illas contemnerent, afflatum sancti spiritus sibi arrogantes: Lutherus, vt eam inuidiam à se suisque in Vniuersitates & in Monachos retruderet, scripsit Teuthonice libellum generaliter ad omnes Senatores, omnium Ciuitatũ Germaniæ, pro erigendis scholis Christianis. In quo sane libello mox à principio multis laudibus iactitat suos conatus suamque doctrinã vbique prævalere & increscere, inuitis & frustra repugnantibus Tyrannis, vt omnes intelligant Dei opus esse, non Lutheri. Inter cætera enim multa vanæ gloriæ verba, sic ait. Sim ego qualiscunque, vere tamen coram Deo cum vera conscientia gloriari possum, quod in hoc non quæ mea sunt quæro, quæ tacendo possem multo melius acquirere: sed ex corde fideliter intendo & vestrum & totius Germaniæ bonũ: In quod me destinauit Deus, siue credat siue nõ credat quisquis velit, idque charitati vestræ libere ac cõfidẽter dixerim. Quisquis obedierit mihi, is procul dubio nõ mihi, sed Christo obedit. Et qui mihi non obedierit, is non me, sed Christum contemnit. Ego enim scio vtique & certo sum, quid & quorsum ego loquor aut doceo.

Iactantia Lutheri de seipso

ceo. Vnuſquiſq; itẽ bene per ſe ſentiet, ſi doctri nam meam recte voluerit intueri. Et infra. Nõne præ oculis eſt (inquit) quod nunc intra trien nium ſic inſtitui poteſt puer quiſpiã, vt in XV. aut XVIII. ætatis ſuæ anno plus ſciat, quam hactenus omnes Vniuerſitates & omnia Monaſteria ſciuerunt? Immo quid didicerunt hactenus in publicis Gymnaſiis & Cœnobiis, quam vt fierent aſini, ſtipites & trunci? Quiſpiam XX. aut XL. annis ſtuduit, & tamen nec Latine nec Teuthonice loqui ſciuit, vt taceam turpem ac ſceleratam vitam, in qua nobilis iuuentus tam miſerabiliter perdita eſt. Verum quidem, eſt an tequam velim Vniuerſitates & Monaſteria per manere, ſicut hactenus fuerũt, vt nõ alius modus docendi ac viuendi pro iuuentute acceptaretur: mallem omnem puerum eſſe mutum, ac nihil vnquam diſcere. Seria enim intentio precatioque ac petitio mea eſt, vt hæc Aſinorũ ſtabula, ac dæmonum Gymnaſia, vel in abyſſum demergantur, vel in Chriſtianas ſcholas commutentur. Et poſt pauca. Inſpiciamus (inquit) priorem miſeriam noſtram & tenebras, in quibus fuimus. Arbitror Germaniam nunquam antea tantum de verbo Dei audiiſſe, quantum nunc. Certe in hiſtoriis nullum de hoc reperitur veſtigium. Quod ſi illud ſic ſine gratia & honore tranſire ſinimus, verendum eſt, ne adhuc horrẽdiores tenebras plagaſque patiamur. Chari Teuthones, emite, dum prę foribus ſunt nundinæ: Colligite, dum lucidum eſt cœlum &

Calumnia in Vniuerſitates

Lactantia de verbo dei, verbum Dei non reuertitur vacuũ. Eſai. 55. Verbũ Lutheri omnem fructum bonum euacuat.

aura serena: Vtimini gratia & verbo Dei, dum adest. Hoc enim scire deberis, verbum gratiamque Dei esse imbrem transitorium, qui non reuertitur, vbi semel fuit. Neque nos (inquit) impedire debet, quod aliqui gloriantur de spiritu, & scripturas parui faciunt. Aliqui etiam, vt fratres Vualdenses, linguas non existimant vtiles. Sed bone amice, spiritus huc spiritus illuc, Ego quoque fui in spiritu, atque etiam vidi spiritus (si omnino de propriis gloriandum est) forte plus quam illi ipsi adhuc intra annum videbũt, quantuncunque etiam gloriantur. Et spiritus meus etiam in aliquo se ostendit, cum tamen spiritus eorum in angulo sit tacitus, & nõ multo plus faciat, quam vt gloriam suam iactitet. Eadem de re ad Rigenses quoque Liuoniæ populos scripsit, grauissime conquestus de Germanorum socordia, quod non dent iusta nouæ suæ doctrinæ prædicatoribus stipendia, qui antea Papistis tam larga & ampla dederint pernicioſæ doctrinæ salaria. Nunc vero, quando Deus nobis mittit, bonos fidosque & doctos homines, qui ad disciplinam castitatémque & verbo & opere promouent, & per diuinum coniugium fornicationem minuunt: Ad hæc, omni studio nobis & in corpore & in anima seruiunt, veramque nobis ad cœlum viam demonstrant, illos relinquimus: & quos omnibus impensis a finibus mundi adducere deberemus, eos tractamus in eum fere modum, quo diues homo pauperem Lazarum tractabat.

Iactantia de spiritu.

Querela de paruis stipendiis.

ctabat. Vbi vero accepisset, Henricum Sudphanum, Apostatã Ordinis Augustiniani: qui quondam in Cœnobio sui Ordinis Antuerpiæ Prior fuerat, & ad Bremẽses propter relapsum & perfidiam profugus venerat: à Diedmaris (alij Thietmarsos vocant) Daniæ vicinis populis exustum esse, Lamentabilem scripsit Epistolam ad Bremenses, qui ab illo peruersi, à suo in fide & religione deficiebant Archiepiscopo, & toto ciuitatis suæ Clero. Historiam vero in hæc verba exorsus est. *Henrici Sudphani Apostatæ exitus.*

Anno Domini M.D.XXII. Henricus Sudphanus Bremam venit, non vt ibi concionatorem ageret: sed quod in animo habebat Vuittenbergam proficisci, tanquam Antuerpiæ à Tyrannis propter Euangelium expulsus &c. *Vera Historia de illo Henrico.*

Sed tam vere descripsit eam passionem Lutherus, quam vere ille beatus Martyr est: homo Apostata, vir inutilis, immo pernicios̃us, qui ore peruerso gradiens, omni tempore iurgia seminabat, inter Laicos & Clericos: primum Antuerpiæ, Deinde Bremæ, nouissime Meldorpiæ apud Thietmarsos, vbi tandem voti fracti, perfidiæque & periurij sui pœnas iusto Dei iudicio dedit. Antuerpiæ enim propter hæresim Lutheranam comprehensus, eam publice & reuocauerat & abiurauerat, ac paulo post relapsus, vltimo afficiendus erat supplicio, nisi effracto carcere aufugisset. Nam & reliquos Cœnobij sui fratres ita infecerat Lutherico fermento, vt nulla esset remedij spes:

Vnde & solo æquatum esse ferunt totum illud Monasterium.

Acta & Scripta Martini Lutheri, Anno Domini. M. D. XXV.

Dissidiũ inter Luth. & Carolstadiũ.

Ruperat iam in apertas inimicitias dissimulata æmulatio inter Lutherum & Carolstadium: Quorum hic aliquid, ille totum esse volebat, vterque vanæ gloriæ cupidus ex æquo. Præstabat ingenio, facúdia, stylo que Lutherus: Carolstadius rude ingenium suum, velut cotem duram, multo studio atque labore sic excoluerat, vt Luthero ipsi semper visus sit magnus & eruditus Theologus, antequam in quibusdã aduersari cœpisset. Etenim tantus apud Vuittenbergenses erat, priusquam aduersaretur, vt vetitas & sacrilegas nuptias eius summo studio ac maxima celebritate promouerint ac decorauerint. De quibus & propriam confingebant Missam, quam & in lucem ædere non sunt veriti, Cuius sane introitus sic habet.

Missa propria de nuptiis Carolstadij.

Dixit Dominus Deus, non est bonum, hominem esse solum: faciamus ei adiutorium, simile sui.

Versus.

Adhæ ebit homo vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Oratio vero seu Collecta sic.

Deus qui post tam lõgam & impiam sacerdotum

dotum tuorum cæcitatem, ∴ Beatum Andræā Carolſtadium ea gratia donare dignatus es, vt primus, nulla habita Papiſtici iuris ratione, vxorem ducere auſus fuerit: Da quæſumus, vt omnes ſacerdotes, recepta ſana mente, eius veſtigia ſequentes, eiectis concubinis aut eiſdem ductis, ad legitimi conſortium thori conuertātur. Per dominum noſtrum Ieſum &c.

∴ *Beatum quo nihil miſerius paulo poſt viſū eſt.*

Proſa de Andræa Carolſtadio.

Proſa item ſeu Sequentia ſic.

Deus in tua virtute Andræas Carolſtadius gaudet & lætatur thalamo copulatus.

∴ *Fornicatores ſeu ſeruos fornicationis.*

Piſcatio Epiſcopi ipſe primum factus piſcator eſt vxorum.

Sacerdotes ∴ Pornolatras diu ad normam reduxit matrimonii.

Is legibus ius Romanum tuis Deus victor ſtrenuus ſubiugauit.

Conſilium Pauli tui ſequens, & iam bonum ſe oſtentans coniugem.

Mirantibus inuitiſque Papiſtis, vxorem quę ſitam ædibus nuper ſuis intulit.

Atque magno decore ſacerdos inſcripſit titulos coniugatus Domine.

Illum ſacerdotem vere tuum credimus.

Chriſti filii tui atque fraterculum.

Nos ergo concubinis noſtris grauati te Deus poſcimus,

Vt illius, qui patres noſtros ſectatus antiquos tibi placet:

Nos imitatione gaudeamus in æternum.

Item ſecreta ſic.

Sacrificium noſtrum quæſumus Domine benignus ſuſcipias, vt quod tuæ Maieſtati in Andreæ Carolſtadii nuptialibus primitiis deuote offerimus, eius efficacia à cũctis ſcortationis defendamur periculis. Per D.N.

Poſtremo Complenda ſic.

Sint nobis Domine auxilio ſumpti Sacramenti myſteria, & ſicut Andreæ Carolſtadii cõnubiali celebritate lætamur: Ita fac quæſumus, ſacerdotum coniugia toto orbe fœliciter auſpicentur, fœlicius ſuccedant, & quã fœliciſſime finiantur. Per Dominum noſtrum Ieſum &c.

Quam vana vero ſpes & nefaria precatio illorum, & quam infœlix fuerit earum nuptiarũ auſpicium, ex ſubſequentibus planius intelligetur. Ferunt illum à vicino quodam Principe cornes ferinas ad nuptiarum celebritatem petiiſſe, qui mittere ſtatuerit ei carnes aſininas pro ceruinis, mactato & excoriato aſino molit oris, cuius partes in fruſta diſſectæ, atque vaſi incluſæ, pro ceruinis comederentur, donec aures & vngulæ aſini in medio vaſis reperirentur.

Inuidia Lutheri in Carolſtadium.

Cæterum abſente in Pathmo confícta Luthero, Carolſtadius Vuittenbergæ nitebatur re exequi quæcunque verbo doceret Lutherus. Sæuiebat itaque in ſanctorum imagines, & in priſcum Miſſæ ritum, vndemagnam nactus famam, ipſi Luthero pene par eſſe videbatur. Lutherus aũt ex Pathmo ſua domum reuerſus, inuidia tactus, vt famam illius obſcuraret, facta eius publice pro concione reprobauit, illumque in conſpectu

ctu populi palam redarguit: Eo sane prætextu, non quod facta secundum se mala essent, sed quod non fuissent Principis autoritate attentata: Ille, cum esset facundia impar Luthero, coram populo confusus, eam iniuriam alta mente reposuit, nec vnquam postea ex animo Luthero fauit. Cum autem Vuittenbergæ, obstante Luthero, non posset opiniones suas vulgo communicare, abiiit tandem illinc Orlamūdam: Quod sane oppidum ad Salam fluuium situm, eiusdē erat Principis, cuius & Vuittenberga. Nactus ibi ex fauore populi scribendi libertatem, aperte reprehendit Lutherum, non modo de Missa & de Imaginibus: verum etiam de Sacramento Eucharistiæ. Lutherus id ægre ferens, Domi quidem per Vniuersitatem: In aula vero Principis per Georgium Spalantinum A secretis satagebat, vt Vuittenbergam reuocaretur Carolstadius, per iuramentum Vniuersitati præstitū vt prædicaret, prælegeret ac disputaret, iuxta officiū suū, sicut fecerat prius. Vbi vero ille cū ctaretur, & per literas populi excusaretur, missus est ipse Lutherus ad oppida Principis sui ad Salā situt cōcionando auerteret, à Carolstadianis opinionibus eos populos. Cum autem parum proficeret, & multi ex plebe quoque in faciem ei resisterent, & contra Imagines ex veteri Testamento scripturas obiicerent: ipse per Iuniorem Principē, Ioannē Frideicū, qui eratt filꝰ fratris Friderici Electoris, effecit tādē, vt cūctis Ducū

Gesta Carolstadii.

Proscriptio in eum per Lutherū procurata.

Hic princeps factus postea Electorꝰ à Carolo Cæs. uictus & captus & est Anno 1547

Reditus eius in Saxoniam.

Saxoniæ oppidis & finibus interdiceretur Carolstadio. Ille itaque proscriptus, miserrime cũ infœliciſſima & illegitima vxore sua, inter turbas & seditiones tumultuantium in Franconia rusticorum vagatus, nunc Rotenburgi ad Tauberum fluuium latitabat, nunc ad maternos lares Carolstadium, Franconiæ oppidum Mogono adiacens, confugiebat, nusquam tuto consistens. Tandem vero cæsis vbique seditiosis rusticis, cum pessime audiret ac suspectus haberetur infœlix Carolstadius, tanquam autor seditionum, tumultuumque incentor, & rusticorũ ductor, eo necessitatis & miseriæ redactus est vt inimici sui infensissimi Lutheri opem implorare coactus fuerit. Qui sane, aucupandæ hinc gloriæ occasionem nactus, vt non solum verbo: sed & facto maxime Euangelicus uideretur, preces inimici sui exaudiuit, eiusque excusationem Teuthonicam per Typographos euulgauit, cui adiecit ipse præfationem. In qua non solum gloriabatur se suo summo inseruire inimico, sicut Christus docuit, verum etiam petebat, vt illius excusationi acquiescerent, tum Principes, tum populi: licet ipsemet eum antea æditis libris de seditione maxime suspectum reddidisset. Effecit præterea, vt pateret illi reditus in Saxoniam: Ea tamen lege, vt is suas contra Lutherum opiniones, neque verbo neque scripto, publice assereret. Ille igitur Vuittenbergam reuersus, cum præ pudore conspectus eorũ hominum, apud quos antea opibus honoribusque &

Miseria Carolstadii.

dignitate

dignitate floruisset, ferre non posset: secessit in glorius in proximum oppidulum atque in circumiacentes villas: Vbi aliquandiu vitam miserrime sustinuit, factus ex Theologiæ Doctore & Archidiacono Vuittenbergensi, miser agricola & rusticus indoctus, qui arare nesciens, per inopiam arare cogebatur, equos habens indociles, quorum vnus hac, alter illac ante aratrum pergebat, aut procedente vno, stabat aut retrocedebat alter, cunctis risui atque etiam commiserationi esset arator vicinis. Quibus & vxor eius merito miserabilis videbatur, vt quæ ex Nobili familia orta ac nobiliter educata, pessimo exemplo & infœliciſsimo auspicio nupsisset, contra ius & phas, sacerdoti, homini ignobili & alienigenæ, tot deinde modis infami, proscripto, inopi & abiecto, apud quem ne rustico quidē aut cibario pane saciari posset: Cuius maritum falsum falso in nuptiis beatum dixerant Vuitenbergenses, & præ omnibus grauissime accusauerat eum seditionis Lutherus non solum priuatim per literas: verum etiam publice per duos bene prolixos libros. In quorum priore sic ait. Etiāsi iamverū esset, & me credere oporteret, Doctorē Carolstadium non intendere neque cædes neque seditiones: attamen dicere me oportet, eum habere spiritum seditiosum atque auidum cædis, sicut Alstetensis · quadiu in violenta imaginum demolitione perseuerat, temerariumque vulgus ad se allicit. Et post pauca. At dixeris. Nō erit sic obstinatus, sinet se doceri, & ab hu-

Miseria eius vxoris. Luth. contra cœlestes prophetas lib. 1.

Carolstadius sæpe monitus audire nolut.

iusmodi cæptis desistet. Quis? Doctor Carolstadius? Verba quidem pulchre scit dicere, & scriptis euulgare, quod velit doceri, ac melioribus acquiescere. Si autem serio intendit, ego aureus sum. Quando audiuit aut cessit vlli? Quoties monuit eum Philippus Vuitenbergę, ne sic tumultuarerur cum Moyse, cum imaginibus, cū Missa & cum Confessione? Cumque ego redirem, & contra eius Iconomachinam & Missi prædicarem, quare non destitit, nec auscultauit? Item: Quando Doctor Iustus Ionas, & Dominus Theodericus de Billa, inter nos tractarent, quàm pulchre cedebat, seque moneri sinebat vt me etiam ad extremum citaret iudicium super Missa tumultuantium. & infra. Ista quoque causa non leuis est, quod cum cœlestibus conuersatur Prophetis, é quibus Alstetensis spiritus prouenit, vt constat: ab his discit, ad hos confugitur: hi occulte serpunt in terra vagantes, & congregantur in vnum ad Salam, vbi nidificare intendunt. Impotens Diabolus nusquam vult proficisci, nisi ad loca nostra, vbi nos prius per Euangelium spacium & securitatem parauimus, & nostrum solummodo nidum vult defœdare ac perdere, sicut vpupā cum merula ludit &c. Et in Epistola Theunonica ad Argentinenses, Quod me (inquit) criminatur D. Carolstadius, quod expulerim eum, ferre possem, rem ita habere: vellem & bene, Deo volēte, excusare. Gaudeo autem eum abiisse ex terra nostra: Opto quoque, vt apud vos non esset, eique consu-

Id est Munceri secta

Cauēdum à spiritu Carolstadii.

lendum

lendum fuisset, vt ab eiusmodi querela abstinuisset. Vereor enim ne mea excusatio eum per quam duriter sit accusatura, Caueat à fallaci illo spiritu, quisquis potest, hoc suadeo: hic nihil sub est boni. Mihi ipsi sane propemodum persuasissem Ihene, propter quandam scripturam, vt eius spiritum non commiscerem cum spiritu Alsterensi illo seditioso ac cædium auido. At, vbi venurem, Orlamundam, ad Christianos eius, Principũ iussu: bene comperi, quid seminis ipse ibi seminauerit, vt gauderem me non lapidibus & stercoribus eiectum fuisse, Vbi nonnulli ex eis talem mihi dabant benedictionem, Abscede in Mille Diabolorum nomine, vt collum frangas priusquam oppidum exieris, &c.

Furor & immanitas Tho. Mun cri.

Turbulentissima vero fax belli seditionisque fuit Thomas Mũcerus presbyter, qui maiori væsania quam Carolstadius, Lutheri verba in opꝰ deducere parabat. Quippe non solum imagines sanctorũ, sed etiam ipsa Templa & Monasteria diruere, Sacramenta penitus abolere, Episcopos presbiteros & Monachos occidere atque etiam Principibus omnem gubernandi potestatem eripere, conabatur. Homo sane in quietissimus iuxta & audacissimus, qui nullo defatigatus labore, nullo absterritus periculo, longe lateque discurrendo seminabat discordiarum zizania: populum vndique concitans primo in Clerum, deinde & in Principes. Aperuit primum ipsi Luthero sua Consilia Vuitenbergæ, quæ cum ille non probaret

Luth. in epistola ad Duces Saxoniæ.

Munceruseua eius opidis eiectus fuit.

(vt affirmabat) alio conuersus, omnia tentauit donec simpliciores Turingiæ populos in omne pertraxit calamitatem. Antea tamen longe per multas discurrens prouincias, plebem concitauit, vbicunque ad concionãdum fuisset admissus. In plærisque autem locis, mox vt notabatur eius intentio pessima, eiectus fuit antequam occulta seditiosę machinationis scintilla in apertum prorumperet incendium. Sic eiectus fuit ex Praga Bohemię, sic ex Gutterbach oppido Marchiæ, sic ex Zuiccauia oppido Electoris Saxoniæ sic ex Hallis in Alpibus oppido Comitatus Tyroli, sic ex Alstet, vbi ficta fuerat Lutheri Pathmos. Nam cum ibi pastorale sibi usurpasset officium, Lutherus vehementer incusabat eius conatus, per Epistolam Teuthonicã ad duos fratres Saxoniæ Duces, atque effecit, tandem, vt inde pelleretur. Pulsus autem peruenit Mulhusen, oppidum Imperiale Turingię, atque ibi & in circumiacẽtibus pagis & castellis, tam ciues quam rusticos ad nefandissmas quasque impietates concionando Pertraxit: Nempe, vt abolerent omnem cultum diuinum, eiicerent Clericos & Monachos, spoliarent templa & Monasteria: diffringerent Imagines. Ciboria & Baptisteria: conculcarent diuina Sacramenta, aliaque id genus multa committerent dictu nefanda & piis auribus abominabilia. Nec itse facinoribus & sacrilegiis contenti, processerunt vltra ad opprimendas Potestates sęculares, ad rapienda bona aliena: ad subiugandos sibi Comites à

Gesta Munceri in Mulhusẽ

Stolberg,

Stolberg, à Suartzeburg, à Honsteyn, à Mansfelt &c. ad opprimendos Nobiles, ad diruendas arces &c. Operæprecium sane fuerit ipsiusmet impulsoris apponere tonantia ac sesqui pedalia verba. Sicd ergo scripsit Teuthonice ex Mulhusẽ ad rusticos Turīgię. Purus timor Dei in primis. Chari fratres, quam diu dormitis Quam diu voluntati Dei non astipulamini, eo quod vobis videatur deseruisse vos? Ah quoties vobis dixi, quomodo esse oporteat. Deus nequit se diutius manifestare, stare vos oportet. Et post pauca. Cauete igitur, ne sitis meticulosi, negligentes: Nolite adulari diutius peruersis fatuis, impiis Nebulonibus· Incipite & bellate bellũ Domini, tẽpus est valde: Instruite omnes fratres vestros, ne diuinũ irrideant testimoniũ, alioqui omnes peribitis. Tota Germania, Gallia, & Italia in motu est: Magister incepturus est ludum, Nebulones perire oportet. Fuldæ in hebdomada Paschali Quatuor Monachorum Collegia deuastata sunt, Rustici in Klegau, Hegau, & Nigra sylua sunt in armis, Trecenta Millia, & tu multus fit indies maior ac maior. Id vnum timeo, ne stulti homines consentiant in falsam aliquam concordiam·& infra. Supra modum sũme summe nessarium est, Pergite Pergite. Nolite misereri, si bona verba vobis Esau proponat, Genesis 33. Nolite respicere calamitatem impiorum. Ita vobis supplicabunt benigne, flebunt, obsecrabunt, sicut pueri: Nolite misereri, Quemadmodum Deus per Moysen Deut.

Tonitrua & sesquipedalia uerba Mũceri

Mendacia eius.

Crudelitas animi.

7. mandauit, atque idipsum manifestauit & nobis. Sollicitate in Pagis & oppidis, præsertim Metallarios, alioſque bonos compotores pariter qui ad ista valebunt. Non oportet nos diutius dormire, &c. Imperiosissime præterea & iniuriosissime scripsit quibusdam Comitib. de Mansfelt, seque iactitabat seruum Dei cum gladio Gedeonis contra impios. Fiebant ista Quarta hebdomada Paschæ, quo tempore diem sibi vltimum clausit Dux Saxoniæ Fridericus Elector. Cæterum frater eius Dux Ioannes, ad tanta facinora velut dissimulans aut desperans, cunctabatur. Patruelis autem eius, Dux Georgius, quam primum de tantis malis certior factus est, mox facinorosis turbis obuiam iturus, conscripsit exercitum, Equites & Pedites, ac tormentorum bellicorum vim ingentem. Vocauit insuper in auxilium quosdam Principes, Generum suum, Philippum Hassiæ Lantgrauium, Ducem Henricum Brunsuicensem, atque etiam Duos Electores, Moguntinum & Brandeburgensem, fratres Germanos. His omnibus vltimum imminebat exitium, nisi coniunctis viribus, festinanter seditiosas turbas aggrederentur. Nam & eorum rustici in rebellione & motu erant.

Apparatus belli contra rusticos.

Venerat Muncerus ex Mulhusen in Franc-Kenhusen, vbi collecti erant seditiosi, quos adeo iactanter confortabat in selere, vt diceret, se omnes Bombardarum globos excepturum esse sine damno in manica sua. Verum longe aliter accidit. Principes enim quam pri-

Iactantia Munceri.

mum venerunt in conspectum seditiosorum, ita terruerunt eos, vt mox literas deprecatorias ab eis missas acceperint, In hæc verba. Nos confitemur Iesum Christum. Non sumus hic, vt noceamus cuiquam, sed propter diuinam iustitiã conseruandam. Neque sumus hic, ad effundendum sanguinem. Si vos quoque vultis idipsum, nihil mali faciemus vobis. Secundum hæc sciat vnusquisque quid agat. Quibus ita responsum est à Principibus. Cum vos ex deliberata iniquitate, ac seductoria doctrina falsi vestri Euangelii, multipliciter contra Redemptorem nostrũ Iesum Christum, cædibus, incendiis, variisque in Deum impietatibus, præsertim in venerabile Sacramentum, aliisque blasphemiis vos contaminetis: Ideo nos, tanquam ii, quibus à Deo gladius commissus est, hic congregati sumus, ad puniendum vos, tanquam blasphematores Dei Nihilominus autem, cum arbitremur, plærosque miseros homines male ad hęc seductos esse ex Christiana charitate decreuimus, si tradideritis nobis falsum prophetam, Thomam Muncerum, simul cum complicibus suis, vinum foras, vosque dedideritis & clementiæ & indignationi nostræ, nos in hunc modum vos recipiemus, & ita geremus nos erga vos, vt iuxta qualitatem causæ, clementiam nostram intellecturi sitis. De his vestrum, petimus responsum festinanter.

Literæ rusticorũ ad Principes & illorũ responsũ.

Cædes rusticorũ in Franckenhusen.

Rustici vero Muncerum tradere nolentes cum præoccupassent collem extra oppidũ, tor-

mentorum ictibus inde pulsi, ad oppidum con fugiebant. Principes autem insequuti ac simul irrumpentes, oppidum cęperunt, trucidatis supra sex millia ruisticis, & alius seditiosis in eo prælio. Infœlix autem Muncerus, post prelium in lecto simulata ægritudine repertus, venit in manus Principum, missusque in propinquam eamque munitissimam arcem, Helderung, traditus est in custodiam Domino Ernesto, Comiti de Mansfelt, viro pio & Catholico, cui miser minacissime paulo ante scripserat intra triduum. Principes autem belli reliquias persequuturi, duxerũt copias ad Mulhusen: quibus post prælium & Dux Saxoniæ Ioannes iam Elector, fratre mortuo se coniunxit. Ciues autem, videntes se viribus longe impares, emiserunt Oratores, quibus petrata venia, vrbem dederent. Principes vero non statim veniam aut impunitatem pollicitisunt, sed voluerunt ciues habere suæ clementiæ & indignationi obnoxios, iuxta qualitatem cau sæ singulorum. Quod audiens Munceri socius Monachus Apostata, cui nomen erat Fistulator noctu clam cum sociis 400. au fugit. Verum circa Isennacum comprehensus, reductus est vnde fugerat. Muncerus tamen longe melius clausit diem suum, quam Fistulator. Hic enim Apostaticè obduratus, sine confessione & contritione, tanquam bestia mortem ictu gladii suscepit. Ille vero magna fertur fuisse ductus pœnitentiâ summa deuotione & errores reuocauisse, & venerabile Sacramentum præuia confessione ritu Catho-

Exitus Munceri & Fistulatoris.

Catholico, sub vna specie accepisse, priusquam ictum gladii subiret. Hic est Munceri exitus, & hæc præmia seditiosorum in Turingia. Luthe rus vbi ista Vuittenbergæ accepisset, mox ædidit libellum Teuthonicum, cum isto titulo. Ter ribile factum & iudicium Dei in Thomam Mú cerum, in quo Deus manifeste illius spiritum mendacii arguit ac damnat. Et in præfatione sic ait. Hic vides, quomodo iste cędium spiritus sese iactat, Deum loqui & agere per ipsum, eiusque esse voluntatem: & agit, perinde ac si omnia cum ipso sint victoriæ. Et antequam circumspicit, iacet cum aliquot milibus in luto. At si Deus per eum loquutus fuisset, id non contigisset. Deus enim non mentitur, sed firmiter tenet verbum suum. Cum igitur Thomas Muncerus fallat: constat, eum sub Dei nomine per Diabolũ, & locutum esse, & egisse. Hæc quidem vera est sententia, sed non minus in Lutherum, quàm in Muncerum competit. Nam & Lutherus multa falso prophetauit, ac seipsum multosque alios fefellit. Et ne longe diuertamur, in hoc ipso negocio tumultuum & seditionum, persæpe inuentus est falsus vates & Pseudopropheta. Nam in ea epistola Teuthonica, quam inscripsit, Fidelẽ admonitionem ad omnes Christianos, pro seditione & rebellione præcauenda, sic ait. Quanquam non inuitè audio, Ecclesiasticos in eo stare timore & sollicitudine: Videor mihi tamen certus esse, nec vllus mihi metus est, de vllo tumultu aut seditione futura, ea præsertim, quæ

Verba Luthe ri in Mũcerũ iam interfectũ

Lutherus sæpe falsus pro pheta fuit.

penetret ac totam turbam inuadat. Et infra. Inſpice (inquit) facta mea. Nonne ego Papæ, Epiſcopis, presbyteris & Monachis, ſolo ore absque omni ictu gladii, plus ademi, quàm illi hactenus omnes Imperatores, Regeſque & principes, cum tota potentia ſua ademerunt? Quare? Quia Daniel 8. cap. dicit, Hunc regẽ abſque manibus conterendum eſſe. Et Paulus. Iſte deſtruetur ore Chriſti. Egovtique certus ſum, verba mea non eſſe mea, ſed verba Chriſti. Oportet igitur & os meum illius eſſe, cuius verba loquitur. Idcirco nõ opus eſt, petere corporalem ſedi tionem, Chriſtus ipſe iam quandam incepit ore ſuo, quæ Papæ nimis grauis erit. Vide igitur, vt exerceas, & promoueas ſanctum Euangeliũ: doce, loquere, ſcribe, & prædica, quomodo leges humanæ nihil ſunt. Prohibe & diſſuade, ne quis fiat ſacerdos, Monachus, aut Monialis, & quiſquis in eo ſtatu ſit, vt exeat: non præbe amplius pecunias pro Bullis, candelis, campanis, tabulis, templis: Sed dic, vitam Criſtianàm conſiſtere in fide & charitate, & ſine nos iſta duos adhuc annos agitare: tunc videbis, ubi Papa Epiſcopus, Cardinales, presbyter, Monachus, Monialis, campana, turris, Miſſa, Vigiliæ, cuculla, cappa, raſura, regula, ſtatuta, & totum examen ac congeries Papalis regiminis maneat, Tanquam fumus euaneſcet. Hæc ibi. Sed falſus eſt vates iſte. Iampridem enim abiit biennium, poſteaquàm, iſta ſcripſit, & per

Intentio ac diraſpes tut. contra Eccleſ.

gratiam ac misericordiam Dei, manent illa adhuc omnia, vt ex proprio Lutheri iudicio intelligamus, os eius non esse (vt iactat) os Christi, qui vera loquitur & veritas ipsa est: sed potius os Diaboli, qui mendax est & pater eius, Ioan. Viii. Quod autem de corporali quoque seditione mentitus sit, ipsiusmet verba declarent quibus in funere sui Principis Friderici Electoris vsus fuit. Sic enim ait. Communis querela omnium nostrum est, quod bonũ Principem perdidimus. Omnium vero pessimum est, quod caput hoc decipit, nunc præsertim his grauibus admirandisque temporibus, quando tota Germania in seditione est: vt timendum sit, nisi Deus præueniat, totam Germaniam deuastatũ iri &c. Sic & in primo libello de seditione rusticorum Sueuiæ, ait per calumniam ad Principes Primum inquit, nemini super terram possumus acceptam referre hanc calamitatem & seditionem, quàm vobis Principibus & dominis: præsertim vobis cæcis Episcopis, stolidisque presbyteris, & Monachis. Et quemadmodum falso prophetauit sibi victoriam: Muncerus ita false quoque prophetault rusticis victoriã Principib. cædẽ, Episcopis & Clericis exterminiũ Lutherus. Ait igitur in iam dicto libello, quẽ falso inscripsi Exortationem ad pacem, super XII Articulis rusticorum Sueuiæ: cum re vera esset potius dehortatio, à pace, ad bellum, & confortatio seditiosorum in scelerato proposito. Gladius (inquit) vobis Principibus super

Querela Lu- de seditione.

Non minus mendax pro pheta fuit Luth quam Muncerus.

collum iam imminet, adhuc tamen putatis tam firmiter ſedere vos in ſella, vt nemo vos excutere poſsit. Hęc ſecuritas & obſtinata pręſumptio franget vobis collum, hoc videbitis. Ego vobis antea perſæpe prædixi, vt caueretis ab illo dicto Pſal. 104. Effundit contemptum ſuper Principes: Vos ad hoc luctamini, & vultis ſuper caput percuti, contra quod nulla iuuat admonitio nec vlla exhortatio. Cum ſitis igitur cauſa huius iræ Dei, in vos procul dubio exundabit, ſi nondū vos cū tempore emendaueritis. Signa in cœlo, & prodigia in terra deſtinantur vobis, boni domini, nihil boni vobis portendunt, nullum quoque bonum vobis continget & paulo poſt. Hoc enim ſciatis, boni domini, Deus ita procurat, vt non poſsint, nec velint, nec debeant, veſtram Tyrānidem diutius ferre. Oportet vos alteros fieri, & verbo Dei cedere. Si non feceritis amico volūtarioque modo, facere oportebit vos per violentiam pernicioſamque deordinationem. Si non fecerint ruſtici iſti, oportebit alios facere. & ſi omnes occideretis, adhuc tamen in occiſi ſunt, Deus alios exuſcitabit. Vult enim vos percutere, & percutiet: Non ſunt ruſtici, boni domini, qui ſe vobis opponunt, Deus ipſe eſt qui ſe opponit contra vos, ad viſitandam veſtram Tyrānidem, &c. Hæc neque minora, neque vaniora ſunt, quàm quæ iactauerat Muncerus. De ſignis cœli prodigieiſquę terre cōtra Prīcipes, nihil dixit Muncerus, nec vſquàm dixit. Non ruſtici ſunt, ſed Deus ipſe eſt, qui ſe opponit

Minæ Lut. à ſignis & prodigiis.

opponit contra vos, ad visitandam vestram Tyrannidem. Quis ergo credat Luthero, iactanti se certum esse, quod verba sua sint verba Christi, & os suum os Christi? Sed adhuc multo impudentius egit paulo post, quando rusticos vbi que succumbere audiuit. Protinus enim contrarium ædidit in eos libellum, cui titulū hunc fecit Teuthonice. Contra latrocinantes, tumultuantes ac homicidales rusticos, qui sub prætextu sancti Euangelij, fallaciter contra omnes superiores resistunt & insurgunt. Et in ipso libello inter alia multa sic ait. Debet igitur hic percutere, occidere, perfodere, seu clam seu palam, quisquis potest, & cogitare, nihil esse venenosius, nocentius magisue Diabolicum homine seditioso. Perinde atque si rabidus canis interficiendus sit. Si non feris eum, ferit te & totā prouinciam tecum. Et infra. Arbitror (inquit) nullum esse amplius in inferno Diabolum, sed omnes prorsus in rusticos ascendisse. Nam insania ista omnem & modum & mensuram excedit. Et rursus. Rustici non amplius iam pro Euangelio pugnant, sed palam facti sunt perfidi, periuri, rebelles, seditiosi, latrones, raptores, blasphematores. Item. Tam admiranda nunc sunt tempora, vt Princeps aliquis sanguinis effusione cœlum promereri queat, melius quam alij orationibus &c. Cui sane libello respondit protinus Ioannes Cochlæus, omnia in Lutherum ipsum retorquens ex propriis eius scriptis, quæcunque rusticis ille imputauit, qui cū-

Crudelitas Lutheri in mē serè seductos & occisos rusticos.

cta ex libris eius didecerant, quæcunq; inim
attentabant. Cum autem propter eam asp
ritatem & libellum vsque adeo sæuum & cru
tum, male à plærisque audiret Lutherus: terti
quoque de rusticis ædidit libellum. In quo mo
obtendit minas, vt & ij pro seditiosis haberi d
beant, quicunque dixerint, priorem suum libe
lum nimis esse durum, aut quibus vlla sit erg
occisos rusticos commiseratio, quibus Deu
ipse nolit misereri. Iubebat igitur cauere vnū
quenq;, ne quid mussitaret contra, alioqui mo
in corde suo seditiosus haberetur, & capite ple
ctendus esset. Pugno (inquit) eiusmodi, blatero
nibus respondendū est, vt cruor è naribus pro
rumpat. Nihil hic neque audire neque scire vo
lo de misericordia, sed considerare, quid velit
verbum Dei. Idcirco oportet libellum meum
& esse & manere iustum, etiam si totus Mundu
in eo scandalizaretur. Quid mea refert, si tibi
displiceat, quando placet Deo? Ipse enim vul
iram & non misericordiam. Quid tu igitur agis
cum misericordia? Nonne Saul peccauit miseri
cordia erga Amalec, quod non exequebatur i
ram Dei, sicut ei mandatum fuerat? Et in fine.
Velim (inquit) in pace dimitti: in me nemo lu
crabitur, & rectū permanere oportet quicquid
ego & doceo & scribo, etiam si tot⁹ mūdus ob
id dirūperetur. Quod si omnino mirabiles esse
volunt, ego quoq; mirabilis ero, & video, vter
tandem recte sentiat. Mira profecto & misera
bilis erat tun c Germaniæ superioris facies, in

audita

audita & irrecuperabilis calamitas, terror & tremor maximus, quando vno eodemq; tempore omnium fere Principum (qui Lutherico fermẽto minus caute ac nimis leniter & negligenter obstiterant) subditi, vel apertã intendebant vim vel occultam in corde rebellionem fouebant. Multa igitur Milia rusticorũ insurrexerunt in Sueuia, multa in Alsatia, multa in Franconia, multa in ripa Rheni, multa in Turingia, profligato vno cuneo, mox obiiciebatur alius. Antequã vero iustos conscriberẽt exercitus Principes, à tumultuãtibus turbis grauissima passim & vndiq; illata fuerũt dãna, in diripiẽdis diruẽdisq; Monasteriis, tẽplisq; & & arcib⁹. Et ĩtra vnũ mẽsem Maiũ, maiores clades cẽdesq; & vastitates passa est superior Germania, quã Decẽnali bello tũ à Gallis & Hispanis passa sit Italia. Scribit enim D. Conradus Vuimpina: vir grauius & eruditus, homo senex & Francus, in vna Franconia .·. deuastata esse Monasteria & Arces 293. Et vnus Lotharingiæ Dux Antonius, in vna Alsatia supra 26. Milia rusticorum occidit. Quot autem occidit Liga Sueuica multis in Sueuia & Franconia prœliis & conflictibus? Quot Elector Palatinus? Quot Marchio Casymirus? Quot alij? Nam longe aliud erat hic pugnæ genus, quam in iustis bellis esse solet, vbi Rex contra regem, aut Princeps contra Principem instructis ordinibus & aciebus pugnare solet. Hic enim rustica turba rei militaris ignara, inermis & inordinata proruens, aut in globum

Quanta turbatio tunc in Germania fuit.

.·. Seu Frãcia Orientali.

sese agglomerans metu, non tam pugnam qu cædem instructis Principum exercitibus obtu lit. Vnde factum est, vt quam plurimi rustico rum cæsi fuerint: ex parte autem Principũ pau ciſſimi. Quia neque dimicare, neque stare in prælio sciebant rustici.

Seditiones in ciuitatibus. Et non solum in rure, verum etiam in ciuitatibus multæ eo tempore oriebantur seditiones, vbi plebs in Clerum atque etiam in Senatum consurrexit: sed ita, vt non cædibus & armis ac vastationibus desæuiret, sicut desæuiebant rustici, sed impiis ac fatuis legibus, in gratiam noui Euangelij, suam exerceret temeritatẽ & insaniam. Verbi gratia. Francofordiæ ad Moenum seu Mogonum, plebs, quã duo præcipue seditiosorum ductores, quorum vnus erat furor, alter furor, ad seditionem excitabant, inferiis Paschalibus magno impetu insurrexit, vndique ad arma concurrens, quando audiebat, nõ longe abesse rusticorum contra Archiepiscopum Moguntinum insurgentium cuneos, vt eo maiorem incuteret metum & terrorem tũ Clero, tum Senatui. Primus itaque seditiosorum concursus & impetus fuit in Monasterium Prædicatorum, citra tamen direptionem ac deuastationem vllam: vinum duntaxat ad bibendum imperiose postulatum est. Duo Decani, Fridericus Martorff ad S. Bartholomæum, & Ioannes Cochlæus ad B. Virginem, haud ignorantes, quam infensam in se præcipue haberent plebem: hic quidem quod in Lutherum quædã scri-

Fuga elapsi Duo Decani Frãcofordiæ.

scripserat: ille vero, quod in Parochiali Ecclesia nouos Lutheranorum ritus non admitteret: aufugerunt priusquam claudetentur portæ. Plebs vbi in apertam seditionem transiit, mox clausis portis, nutu suo agebat omnia: Senatus nō minus metuebat vim & bonorum direptionem, quam Clerus. In maximo autem periculo fuissent duo Decani, si remansissent. Facto igitur in domos eorum impetu, vbi eos non repererunt seditiosi, in solum vinū ira transiit, & Cochlæo quidem minus damni fuit illatum, eo quod mater eius decrepita, domi cum sua ex filia nepte sola derelicta commiserationē promeruit anili eiulatu. Deinde regimen sibi plebs arrogans, potestate Senatui abrogata, nouam constituit Curiam, in Ædibus & Curia S. Antonij. In qua XXIIII. ex plebe delecti, summam potestatem ac ius omne totius ciuitatis sibi vsurpauerunt. Conscripserunt itaque XLVII. Articulos, quos pro legibus haberi volebant, nec à minis & terroribus desiterunt, donec & à Clero & à Senatu consensum vniuersalem extorquerent. Sed & absentibus Decanis, minaciter scripserunt, ni consentirent & redirent intra proximum mensem, sua amissuri essent sacerdotia, aliis qui consentirent conferēda. Quibus sane minis, ab altero, cui frater Germanus in Senatu erat, & quidem vir optimus, exortus est tandem cōsensus. Cochlæus vero rescripsit, se consentire non posse absque superiorū suorum consilio & voluntate. Petebat igitur lon-

Minæ seditiosorum in illos Decanos.

giores inducias: non sane quod consentire vl quàm intenderet, sed vt iratæ plebis animos vi & spoliatione suspenderet, donec Deus alius prouideret. Quod & paulo post factum est. N cæsis ac profligatis in Franconia rusticis, pleb Francofordiensis, per duos Principes Electo res, Archiepiscopum Treuerensem & Comit Palatinum Rheni, redacta est in priorem stati reuocatis & cassatis cunctis temeritatibus, quas vane attentauerat: discissis item literis & sigillis quas à Clericis inique per minas extorserat. Et eo tamen die Cochlęus Francofordiæ nunqui resedit amplius, sed exulans aliquandiu Colo niæ, post annum aliud, beneficio Papę, sacerdo tium obtinuit Moguntiæ ad S. Victorẽ, vbi re sedit pacificè, donec mortuo Emsero, in locum eius euocatus fuit in Misniam, à Pio & Catho lico Principe, Saxonię Duce Georgio. Seditio si autem ex plebe Francofordiensi, vt suo exẽ plo alias quoque plebes commouerent, descri ptos suos articulos transmiserunt, non solum ad vicinam Moguntiæ plebem, verum etiam ad longius distantem Coloniæ populum: pium alioqui & religiosum: Vbi & per Typogra phos in multa exemplaria, vt disseminarentur larius, multiplicati sunt egregij illi articuli. In ter quos sane isti quoque habebantur velut præcipui: Nempe, vt de cætero potestas eligen di & instituendi Pastores & Plebanos, esset a pud Senatum ac plebem, qui purum verbum Dei & Euangelium sine humanis additio nibus

Cõpressa seditio plebis Frãcofordiæ.

Articuli 47. plebis Frãcofordiensis.

nibus docerent. Item, Vt omnes Clerici cuncta portent onera ciuilia, in angariis, vigiliis, custodiis, vestigalibus &c. Item. Vt nulli Monachi amplius permittantur mendicare, prædicare, aut confessiones audire. Item, Vt de cætero, neque Monachus neque Monialis vlla, in eorũ Monasteria ibi admittatur aut recipiatur. Qui vero intus essent, exire possent quandocunque vellent. Item. Vt omnes census, de quibus non extent certe literæ & sigilla, aboleantur, & possessorio nomine nemo amplius obligatus sit. Item. Vt Ecclesiastica beneficia posthac, nõ externis aut Curtisanis, sed solis ciuium filiis cõferantur: & quæ ex iis necessaria nõ sunt, vt cẽsus & decimæ eorum tradantur in communem cistam, pro sustentatione pauperculorũ ciuiũ, ne quis mendicet. Item. Vt omnes donationes ex testamentis, & aliæ Eleemosynæ, in communem cistam conferantur: abolitis cunctis Anniuersariis, Fraternitatibus, & Exequiis mortuorum in Ecclesiis &c. Huiusmodi ergo articuli, quos à Vuittenbergensibus didicerãt seditiosi, mox & Moguntiæ in Clerũ concitauerunt plebem, quæ in die S. Marci, peracta solenni processione, simili tumultu portas vrbis clausit, & Clero extrema quæque comminabatur, & ex carceribus tres vi eripiebat sacerdotes Lutheranos. Cũq; toto triduo clausis portis tumultuaretur, ac stans in armis plebs tonitruis Bõbardarum Clerum territaret, atq; minaces iniret tractatus cum Canonicis Matoris Ecclesiæ:

Seditio plebis Moguntiæ.

tandem illorum Decanus, Dominus Laurentius Truchſes, pacem iniquiſſimis conditionibus à plebe præſcriptam, totius nomine Cle acceptauit. At paulo poſt, cæſis ruſticis, illæ quoque literæ & pollicitationes caſſatæ ſunt & reuocatę, capitibus ſeditioſorum eiectis ac perpetuo proſcriptis. Nam & ruſtici Rincauię in proximo rure tunc tumultuabantur, & opulentiſſimum ibi Monaſterium Erbacenſe, plurimis vexabant deprædationibus. In quo ſane perquam grãde ac memorabile habetur vas, quod continere poteſt vini plauſtra 84. Illud ergo tunc plenum ruſtici aggreſſi, ſic ebiberunt, vt tantùm triginta in eo relinquerent plauſtra, à quibus deterruit eos ſuperueniens à Liga Sueuica Capitaneus, Frobenus ab Hutten, qui & grauibus mulctis eam ſeditionem, tum in ciuitate tum in rure, vltus eſt. Cæterum vas illud in hodie vacuum manet, non ſine graui Monaſterij damno. Nec multo poſt Coloniæ quoque in feriis Pentecoſtes inſurrexerũt artifices, vt tam Senatum quàm Clerum, ad conditiones pacis iniquas terroribus & minis compellerent. Erãt itaque in armis circiter XIIII. dies. Archiepiſcopus Colonienſis, Princeps Elector, per Cõſiliarios ſuos eum tumultum ſedauit & compoſuit, ſed non ſine graui totius Cleri diſpendio, cui multæ immunitates & libertates in ſex annos fuerunt per eam pacem ademptæ. Cæterum ex ductoribus ſeditioſorum paulo poſt à Senatu compræhenſi tres, plexi capite, publice cæteris

Maximum vas vini in Rincauia.

Seditio plebis Coloniæ exorta.

cæteris in exemplum pœnas dederunt. Nec vn quàm potuerunt vllis practicis efficere Lutherani, vt eis liceret ibi publice cõcionari. In plærisque præterea ciuitatibus imperij, ne Senatus à plebe cõsimili audacia opprimeretur, magnis impensis oportuit à Senatu conduci milites in sui præsidium, ad reprimendos motus noui Euangelij in plebe. Exulans tunc Cochlæus, qui primo Francofordiam, deinde Moguntiã, propter seditiones reliquerat, Coloniæ hospes erat. Ad quem & D. Ioannes Eckius venit, dum in Angliam tenderet, eique de stragibus rusticorum multas nouitates impertitus est, quas ille ibi cum reliquis quibusdam libellis suis ædidit, qui ad rem pro temporis qualitate facere viderentur. Ædidit autem Quatuor libros, De Petro & Roma contra Velenum, Breues itẽ confutationes, contra Quingentos articulos Lutheri ex 36. sermonibus eius excerptos. Commentarium quoque breuem in libellum Lutheri, quo infœlices Agricolas gladio inferno-q; deuouit ac tradidit is ipse, à quo maxime seducti fuerant. Et Catalogum seditionum, per diuersas Germaniæ prouincias exortarum: quę terram sanguine miserorum repleuerant. Quãuis vero Lutherus per scripta sua vere esset omnium eiusmodi malorum miseriarúmque & calamitatum causa, aut saltem origo & occasio, vsque adeo tamen non condoluit, nec vllum cõpassionis indicium, ne ad occultum quidẽ, exhibuit, vt Erynni quadam percitus, de commu-

Nuptiæ Luth.

nis patriæ malis exultare, & de occisis rusticis triumphare, atque de Principis sui morte lætari videretur. Nam paulo post, vbi ille mortuus, & rustici occisi essent, ac tota Germania in luctu confusione & mœrore misere conficeretur: ipse omnia ista dissimulans, Monialem duxit vxorem, ac lætas celebrauit publice nuptias, incestu & votifragio sacrilegas, ac tot milibus occisorum funestatas. In quas sane nuptias satis elegans (vt amœni erat vir ingenij) ædidit carmen Hieronymus Emserus. Quod & Quatuor vocum concentu decorauit. Inter cætera sane, personam agens Lutheranorum sic ait.

Epithalamiũ Emseri in nuptias Lutheri

His magistris licet nobis omne nephas, licet probis, omnibus obstrepere. Cum Iubilo.

Conculcare iura, leges infamare licet Reges, Papamq; cum Cæsare. Cum Iubilo.

Sed & ipsos irridemus, Christi sanctos, & delemus eorum imagines. Cum Iubilo.

At Priapum Lampsacenum, Veneramur & Sylenum, Bacchumq; cum Venere. Cum Iubilo.

Hi sunt veteres Coloni, nostri ordinis patroni, Quibus ille militat. Cum Iubilo.

Septa claustri dissipamus, sacra vasa compilamus, sumptus vnde suppeat. Cum Iubilo.

I Cuculla, vale Cappa, vale Prior, Custos, Abba, cum obedientia. Cum Iubilo.

Ite vota, preces, horæ, vale timor cum pudore, vale conscientia. Cum Iubilo.

Io Io Io Io. Gaudeamus cum iubilo Dulces Lutheriaci. Cum Iubilo.

Et

Et in alio Carmine.

Vos etiã ſcurræ, Lurcones & Paraſiti,
Quos male delectant populi ieiunia Chriſti,
Vos quoq; Lenones, periuri, ſacrilegiq;.
Virginitas quibus eſt flocci, votumq; ſacrumq;.
Deniq; Thraſones, linguaces Ardeliones,
Quique diu acciſi Chriſtumque Fidémque negaſtis.
Impuri, quorũ deprauat lingua ſodales,
Perfida, & inſenſum reprobum, quos crimina ducunt.
Tu quóque fex vulgi, cui ſunt nunc dura ſupernæ
Frena poteſtatis, iuga quæ furibunda reſoluis.
Cuncti Legifragi celebrate Hymenæa magiſtri,
Cuius vos faciunt votis documẽta potiri.
Tu noua nupta tuo velũ depone marito.

Rumpe pudicitiæ zonam votúmque fidémque,
Tam bene, quàm Christo vestrum sacrauit vterq;.
Conspurcate torum, mentémque & corpora vestra
Sacrilego incestu: per vos generabitur illa
Pernicies mũdi, certißimus Antichristus.

Hæc pius Emserus, in quem multi iuuenes Poëtæ Vuittẽbergẽses iampridem frustra conspirauerant. In mortem enim vsque constantissime vir ille piam patrum religionẽ contra eos defendit. Eo item tempore multos Coloniæ libros euulgauit insignes Egregius ciuis, Typographus Coloniensis, Petrus Quentel, Quos summidoo Theologi, eruditione iuxta ac integritate celeberrimi, Ioannes Fischerus Episcopus Roffensis in Anglia, & Iudocus Chlichtoueus, Doctor Parisiẽsis in Gallia: in Lutherum grauissime pariter & solidissime scripserant atque etiam ædiderant. At Lutherus cuncta eorũ scripta dissimulans, neutri eorum vllo vnquam verbo respondit, eò quod solidior sit eorum doctrina, quam vt sophisticis Lutheri fucis labefactari queat: & eorum vita lõge probatior bonisque omnibus notior & cõmendatior, quàm

Opuscula Roffensis & Clicthouei Coloniæ excusa.

vt

vt vllis illius conuitiis aut calumniis denigrari aut suggillari possit sine lectoris offensa. Neq; vero respondit quicquàm ad grauem & eruditam licet breuem, orationem Andreæ Critij, Episcopi Premislienſis in Polonia (qui postea Plocensis Episcopus, ac tandem Archiepiscopus Gnesnensis factus est) ad Regem Poloniæ Sigismundum habitam, atque in lucem æditã. Cuius hoc sane initium est. Qui res Ecclesiasticas memoriæ prodiderunt, Maxime & Sapientissime Rex, innumeros hæreticos & Apostatas recensent: Qui sensu suo & spiritu superbiæ transuersum acti, Ecclesiam Dei deuia & pertinaci doctrina scindere ac turbare consueuerunt. Quorum mõstrorum, cum semper Romana Ecclesia domitrix, ceu claua Herculis, extitisset, in eam potissimum hæc Dæmoniorum zizania ferebantur, atque hi turbines, hi fluctus eam cum primis nauiculam obruere nitebantur. Et infra. Inter tot autem ac tam varios, qui hactenus fuerunt, hæreticos, nemo fuit, qui nõ ex Euangelio basim doctrinæ suæ statuisset, nõ verbi Dei prætextum & illicem veneni sui fecisset. Sicut in præsens agit, nouum sui anguis numen, Lutherus. Quod ita humiliter, ita caste, ita mansuete & pacifice, iuxta doctrinam Christi & Apostolorum tractat, vt nihil arrogantius, nihil impudẽtius, nihil seditiosius ac virulentius dici vel excogitari possit: Vt qui ę dum Reges carnifices, scurras & nebulones: Pontifices Antichristos, Lenones & Idola vo-

Andreas Critius Polonus.

Quale Euangelium Luth.

cet, sed & sanctos atque adeo ipsam Deiparam virginem, lingua sacerrima, vt ex plæriſq; eius argumentis constat, vilipendit ac eleuat. Et in fine. Interim (inquit) Inuictissime Rex, quia tibi curæ esse intelligo, vt eam labem in vicinia serpentem, à regno & dominiis tuis arceas: hæc præludia quoquo modo in præsens effudi, quæ dum alia nostra & aliorum adornantur, benigno animo susci pe, & quod facis, rem Christianam non solum à Turcis & Tartaris aliisque Ethnicis, sed etiam à Domesticis hostibus Apostatis & hæreticis tueare. Huic orationi, dū æderetur, varia multorum adiecta erant carmina Polonorum, & quidem ingeniosa & acria, Quorum primum erat, in imaginem Lutheri, Cuius initium sic habet.

Carmina Polonorum in Luth.

Ille Lutherus ego, toto iã notus in orbe,
Cui vulgi ĩprobitas nomina tãta dedit.
Quicquid enim dictum damnatúmque extitit ante,
Nũc renouans iactor ſpiritus esſe Dei.
Conciliis, patribus, mori contraria ſcribo,
Actus & huc, consto nõ ego ſæpe mihi.
Myſtica ſcripta volo, cum res mea poſtulat, esſe:
Nuda eadem, cum res exigit, esſe volo.

Nil

Nil credens, ſeruánſque nihil, Chriſti eſfero leges,
Prætextu quarum carpere cuncta licet. &c.

Deinde aliud carmen in conditiones Lutheranorum.

Dic male ſacrificis, Superos contemne, probatis
Moribus obtrecta, ieiunia ſacra precéſq;
Ride, Conciliis obſta, Patrúmq; relictis
Ritibus illude, ac Venias, Anathemata, Vota,
Non aßis facias, abſit confeßio culpæ.
Abſit religio, cedant delubra popinis.
Plus perſuade tibi de te, quã ſit deceátq;:
Põtifices, Reges præ te ceu ſtercora pẽdas.
Scripturáſq; ſacras, vt vis, ĩtellige, priſcos
Doctores, leges, ſanctorũ & geſta negato.
Si bonus impoſtor, Sis ad cõuitia doctus.
Prefectos traduc populo, retinacula rũpe.
Ordinis & fidei, cieáſq; per oĩa turbas.
Sic age ſectator, qui vis probus eſſe Lu-

thero. &c.

Et aliud item in monstrum Cucullatum e vacca.

Vacca cucullatum produxit Saxica fa-
tum,
Designans monstrum, terra quod illa
fouet.
Saxe miser vigila, monstrúmque hoc
confice, semper
Exitium terris monstra tulere suis.

Et rursus aliud in eius conuitia.

Stercora cum præ se ducat quoscunque
Lutherus,
Oréq; spurciloquo nil nisi stercus habet,
N rogo, stercoreum dices hunc esse pro-
phetam?
Qualia verba uiri, talis & ipse
vir est.

Ad hæc & id genus multa Polonorum carmina, mirum fuit silentium Lutheranorum & Poëtarum Vuittenbergensium, qui antea non solũ respondere & talionem irritati reddere: sed sæpe vltro incessere & petulanter prouocare solebant, forsitan exemplo infortunato deterriti.

Nam

Nam cum doctissimus eorum, Philippus Melanchton, antea respondisset Accusationi, quam Thomas Radinus Todesco Placētinus, vir eloquens ac Theologus, grauissime simul & eruditissime in Lutherum ad Principes Germaniæ scripserat: Ille autem falso putasset à Hieronymo Emsero scriptam fuisse, à Radino illo ita repulsus est altera oratione, vt contra ne mutire quidē auderet. Misere enim fuerat suo de autore iudicio deceptus, & statu causæ maxime prægrauatus, tacere maluit, quam dedecora sua dedecorosius in literas referre aut defendere. Lutherus, cum videret se ab exteris tam validè impeti, tot eruditis libris vrgeri, tot argumentis veris conuinci ac traduci: omnia eorum scripta serpentino astu dissimulans, ad ea, velut ad carmina sapienter incantantium, tanquā aspis surda, non modo aures suas obturauit, ne forte audiens illorum voces, & contradicere nescíens, victus videretur: Verum etiā linguam procacē stylumque petulantem ita cohibuit, vt illos aduersarios suos externos, vsque adeo acres & validos, ne nominare quidem vnquam ad populum ausus fuerit. Cunque premeretur graui apud Germanos quoque inuidia, propter tot seditiones cædesque & calamitates, ex eius Euangelio nuper natas, statuit se nouo contra Clerū libello Teuthonico egregie vindicare. Validissimo igitur furoris & iræ impetu insurgens, titulum libello dedit, De Abominatione Canonis Missæ. Deinde longum præmittens prologum,

Phil. Melanchton misere confutatus à Radino.

Silentium Lutheri adscripta Latina.

Liber Lut. contra Canonem Missæ.

sic orsus est. Ego multum ac sæpe iam prædica-
ui & scripsi, de papisticis sceleratis Missis, qu-
modo conandum sit, vt ab ea abominatione l-
beraremur. At oportet nos à Dominis nostr-
Papistis audire, quod culpã tribuunt nobis: co-
querentes, nos intendere seditiones suscitare.
Sed & hoc transeat, sine eos & istud in nos m-
tiri, bene plura quàm istud mentiti sunt. Cum
enim ausint diuinam Maiestatem impudenter
omni hora blasphemare, ac violare suis abomi-
nabilibus Missis & Idolatriis, quid nocet, si nos
pauperem hominẽ arguunt mendacii? & post
pauca. Hæc toties prædicauimus & inculcaui-
mus, vt unusquisque scire & inde concludere
queat, omnia opera nostra, quæ intenduntur ad
agendam pro peccatis pœnitentiã, mortemque
effugiendam, esse blasphema, quæ Deum abne-
gant, ac sacrificium Christi violant eiusque san
guinem. Quia id facere volunt, quod solum san
guinem Christi facere oportet. Hæc & id ge
nus multa impie ac seditiose scripsit in prologo

Scurrilitas Luth. in Canonem Missæ.

Cęterum in libelli processu totum recitat Cano
nem Teuthonicè, eumque non solũ impie per-
uertit, sed & scurriliter multis calumniis falsis
que expositionibus, impietatis & blasphemiæ
accusat, vt mirari liceat, quomodo posit cor hu
manum, quod illis sacris á puero assuetum, at
que etiam vsu & actione sacra XV. annis imbu-
tum, exercitatumque & mansuefactum fuit, tã
ta malignitate deprauari, vt sciens volensque tã
scurriliter in res sacratissimas & in maxime,

tremeda

tremenda mysteria inuehi non vereatur, Verbi gratia, vt dicere sic ausit. Debemus ne Deo buccellam panis & vini offerre, vt acceptet, pro Christianitate? ac præterea dicere, esse sãctũ & īmaculatũ sacrificiũ nõne tantũdẽ est dicere vt De⁹ pane & vino placetur, quod tamẽ nihil ãplius est, quam alius panis, quo vnusquisque vescitur. Item. Tu ne pro iustis Christianis ores, cum sis ipse nebulo & blasphemator Dei? Et nihil agis amplius, quam quod buccellam simplicis panis & vini offers. Si quis recte aperiret oculos, atque abominabilem Dei blasphemiam intueretur, quæ quotidie fit in toto mundo, cor certe dissiliret ei. Tãtundem enim est, ac si dicerent Deo, Tu mentiris in os, Nos opitulari oportet Christianitati pane & vino, & tu dicis, solum filii tui sanguinem id facere oportere. Hæc nos (inquit) ferre oportet, ac quotidie audire atque videre &c. Huic incredibili eius malitiæ, ac nunquam prius auditæ calumniæ, acriter atque intrepide respondit Teuthonice Hieronymus Emserus, inter aduersarios eius vicinitate loci illi proximus, Qui & antea eundem sacrum Canonem fortiter asseruerat, Latine quidem contra Vlricum Zuinglium Tigurinum in Heluetiis: Teuthonice vero, contra Duos Præpositos Nutenbergenses. Partitus est itaque resp õsionẽ suã in partes Duas. In quarũ priore, seditionũ autorem demonstrauit Lutherũ, ex quã plurimis ipsi⁹ libris variisq; scriptis Et adeo clare ex ipsiusmet Luth. verbis ostẽdit

Quãtum hic distat à Zuinglio Lutherus

Liber Emser. pro sacro Cãnone Missæ contra Luth.

ac deduxit Emſerus, vt hactenus nemo dilue attentauerit. In altera autem libelli parte, coni tauit paucis omnes Lutheri calumnias, quas ill in Canonem euomuit: Nam pluribus eunde antea defenderat contra Lutheri complices. E enim audaciæ & impietatis progreſſi iam fue rant plærique, vt nihil magis quam Miſſam & cœleſtia religionis noſtræ myſteria contemne rent ac deteſtarentur. Auſus itaque fuit Ar gentinæ quidã Pæotriba, Sapidus, Poëta pro fecto nimis inſipidus, ac ferali ſacrorum cõtem ptu impius, carmina ex meris conuitiis & blaſ phemiis in Miſſę monumentum, velut in ſepul turam & exequias eius, contexere. Quorum ſa ne initium ſic habet.

Inſipida & impia carmina Sapidi cõtra Miſſam.

Miſſa malum, peius quo ſæcula nulla tulerunt
Iſtud propudium, Dedecus exitium.
Fel, odium, ſacrilegium, monſtrum, ſcelus, vlcus.
Proſtibulũ, virus, excidiũ, barathrũ.
Spectrum, flagitium, tormentum, nauſea, labes,
Quisquiliæ, tenebræ, carnificina, metus.

Naufragium

Naufragium, latrocinium, vis, præda,
Tyrannis,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror, onus.
Nequitia, insidiæ, impostura, infamia,
terreor,
Illuuies, sanies, merda, cloaca, putor.
Larua, superstitio, ipietas, iniuria, nullo
Missa unquã inuiso nomine nota satis
Nec cruce, nec ferro, nec peste, nec igne,
ec vnda:
Sed sola Christi voce perempta iacet.

Hęc criminosa & impia Sapidi carminaa, in laudem & victoriam Missæ, conuertit vir Dotissimus ac trium linguarum peritissimus Theologus ac Philosophus insignis, Arnoldus Besaliẽsis Coloniæ, In hunc sane modum.

Missa bonũ, melius quo sæcula nulla
tulerunt.
Missa Decus populi, vita, medella, salus.
Fellis homo plenus, nebulo, peculator
& osor,
Et meretrix, Missam dilacerare solẽt

Carminapia Arnoldi Besaliensis pro Missa.

Crimina Missa fuga, labẽ, tormẽta repellit,
Quisquilias, tenebras disiicit atq; metus.
Hanc latro insequitur, prædo fugit atque Tyrannus,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror abest.
Absũt insidiæ, impostura, insania, terror:
Candor, mũdicies & decor omnis adest.
Relligio, pietas, veri custodia & æqui,
Missa triumphanti nomine nota satis.
Quam crux, quám ferrũ, quã pestis & ignis & vnda,
Suspiciunt, Christo quo stabilita viget.

Quantum periculũ Germaniæ contra Missam.

Circũfertur ísuper & Dialog⁹ quidã Teuthonic⁹ de ægritudine & obitu Missæ, quo nihil insulsi⁹ nihil impudẽtius habet orbis. Quare hæc vna intremẽda Missæ mysteria ĩpietas Lutheranorũ tã execrabilis merito & videtur & est, vt si tota Germania cœlesti vltione intereat funditus, reliquæ Nationes iustum Dei iudicium cũ timore ac tremore, & agnoscere & collaudare possint: Iuxta illud Moysi Deut. 29. Et dicent omnes gẽtes, Quare sic fecit Dominus terræ huic? Quę est hæc ira furoris eius immẽsa? Et respõdebũt.

Quia

Quia derelinquerunt pactum nomini, quod pepigit cum patribus eorum &c. Quod forsitã iam pridem contigisset, nisi supereſſent adhuc plurẽs in ea quàm septem Milia, qui genua sua isti Baal Saxonico non flexerunt. Pro quibus Abraham orans, ac stans coram Domino ait. Nunquid perdes iustum cum impio? Cui respõdeat (vt sperandum est) Dominus. Si inuenero Quinquaginta iustos in medio Germaniæ, dimittam omni loco propter eos, scilicet, vt superexaltet misericordia iudicium. Lutherani vero, ad propagandam sectam suam callidi ac sedulι, vbicunque sciebant vllos esse factioni suæ fauentes, literis & nunciis accurate sollicitabant ac satagebant, vt iacto fundamento ibi nidificarent: maxime vero in regionibus Aquilonis. Quippe vno eodemque tempore Vuittenbergæ & scripserunt & per Typographos ædiderunt tres epistolas, in Liuoniam destinandas. Martinus Lutherus, Ioannes Pomeranus, & Melchior Hofmannus, & quidem Germanice, non solum ad confortandos Liuones: Verum etiam ad gloriãdum apud Germanos de latitudine sectæ suæ, & tamen tertius ex iis postea contra Pomeranum disputauit in Flensborg, Carolstadianam sectam amplexus. Pomeranus autem Latinam quoque scripsit epistolam ad Sanctos (vt habet titulus) qui sunt in Anglis. Cui Coloniæ respondit Ioannes Cochlæus. & Lutherus itidem Latine scripsit ad Ducẽ Sabaudiæ Carolũ Principẽ sane Catholicum ac multo in literis eruditionẽ quam vt à Luthero tam facile subuerti aut se-

3. *Reg.* 19.

Gen. 18.

Iac. 2.

Epistolæ Lutheri & Pomerani ad Liuones.

Epistolæ Lutheri ad Ducē Sabaudiæ.

duci, queat, Satis tamen astute, secundum mor
serpentis antiqui, ad captandam beneuolentiã
ait veterator. In primis veniam abs tua Clemẽ
tia peto, Illustriss. Princeps, quod ego ex homi
num, neque iussus neque vocatus, ad tuam Celsi
tudinem audeo scribere prior. Facit id gloria
Euangelii Christi, in qua & ego glorior & gau
deo vbi illam videro & audiero clarere aut
surgere. Dabit igitur tua Celsitudo id Euange-
lii causæ, quod præ gaudio tuam Dominationẽ
Illustrissimã saluto prior. Peruenit enim ad nos
fama, eamque confirmauit Annemundus Co-
ctus, Eques auratus Gallus, incredibiliter feruẽs
in gloriam Euangelii: Esse scilicet Ducem Sa
baudiæ syncerę pietatis vehementer studiosum
rarissimo certe iter Principes dono Dei &c. Sed
vsque adeo nihil effecit astu illo adulatorio Lu-
therus, vt eo nihil foret miserius, si in illius Prin
cipis manus veniret, cum sit nouis iisce sectis in
fensissimus. Et simili astutia scripsit ad Antuer-
pienses quoque Epistolam, & alteram item ad
Christianos, qui sunt in Hollandia, Brabantia-
que & Flandria vt saltem Saxones credant, Lu-
therum Euangelio suo totum pene mundum re

Epistolæ Lutheri ad Brabandinos & ad Hollandos

plesse latius etiam, quàm S. Paulus repleuit, qui
ait se ab Hierusalem vsque in Illyricum replesse
Euangelium, Satis autem constat Lutheri E-
uangelio, nusquam publice patere locum,
in cunctis iam dictis prouinciis, nisi quantum
furtiue, ac raptim fit per audaces Apostatas
in angulis. Et tamen Lutherus callide,

dissimulans

dissimulans, Euangelium suum ibi publice interdictum & proscriptum esse scribit amplo & generali titulo, perinde ac si tota Hollandia Brabantiaque & Flandria suarum essent partium, cum nihil sint minus.

Cõstitutiones Ferdinãdi locũ tenentis Cæsareæ Maiestatis.

Frater Cæsaris, Archidux Austriæ Ferdinandus, tanquam locum tenens Imperii, indixerat Imperialem Conuentum Augustę celebrandũ, sub Festũ S. Martini. Quem cum, pauci ex Principibus per sese comparuissent, cito dissoluit, alium Conuẽtum Spiræ, in primum diem Maij indicens: Ea sane spe proposita Principibus, vt Cæsar ipse illuc eo tempore venturus esset. Quãtum vero ad religionẽ attinet, præcepit, vt Concionatores, absque scandalo & seditione interpretarentur Euangelium & scripturam, iuxta sanum sensum approbatorum Ecclesiæ Doctorũ. Deinde constituit, vt omnes Principes & Status, essent præparati armis & præsidiis, si quis nouus oriretur tumultus. Denique temperauit iuris rigorem circa seditiosos, ne ij, qui à superioribus suis in gratiam recepti, propter seditionem, præteritam, in iudiciis pro infamibus habeantur

Acta & scripta, Lutheri Anno Domini M. D. XXVI.

Astutia Lut. in blanditiis ad Principes.

LVtherus, vbi vidit se contra Principes nec minis nec conuitiis, neque etiam excitatis tumultibus & seditionibus ita

prævalere, vt eius Euangelium acceptarent, aut saltem tolerarent : cœpit serpentino astu aliam excogitare decipiendi viam, nempe, vt pro minis preces & deprecationes, pro conuitiis laudes & blanditias, & pro seditiosis irritamentis & virulentiis dulces & tranquillas admonitiones scribendo proponeret, ac mitteret priuatim & clandestine, ad eos maxime Principes, quos omnium grauissime offenderat ac publice traduxerat. Cum igitur non ignoraret, in Aula Ducis Saxoniæ Georgii, haud ita paucos existere, qui occulte, contra Principis sui mentem & decretum, Lutherico contra Clerum fauerent Euangelio (Atque ex iisce quendam esse etiam Consiliarium eius, & non paruæ in administratione rerum autoritatis: Qui & postea pessimo facinore in Principem optimum perfidus factus, se ipsum turpissime prodidit) Vana spe illectus ab illo aliisque Lutherus, blandas ac deprecatorias ad eum Principem, quem Tyrannum & mendacem prius dixerat, scripsit, si forte blanditiis muliebriter euincere ac expugnare posset fortē animum, ac robustæ constantiæ virile pectus: Quemadmodum à Dalida meretrice fortissimo Samsoni factum fuisse legerat, Quod minis calumniisque & conuitiis antea non poterat. Sic ergo inter cætera Teuthonice scripsit.

De Otto Pack.

Blandæ verba Luth. ad Ducem Georgium.

Venio nunc, & procido cum corde ad Illustrissimæ Clemētiæ vestræ pedes, & oro perquā humillime, vt Ill. Cle. vestra adhuc desistere dignetur ab inclementi proposito, ad persequēdā doctrinam

doctrinam meam: Non quod mihi multum dã ni fieri queat per Ill. Cle. vestræ persequutionem. Non plus amittere habeo, quam hunc miserum saccum vermium, qui tamen quotidie nunc ad sepulchrum properat. Habeo item bene maiorem hostem, nempe Diabolum cum omnibus angelis suis: Attamen Deus hactenus eum mihi dedit animum (quamuis miser fragilisque peccator sim), vt ab illo tutus permanserim. Et si meum quærere deberem commodum, non potest mihi melius contingere, nisi vt grauiter persecutionibus impetar. Quam insigniter enim hactenus mihi profuerit persequutio, commemorare non possum, vt propter hoc hostibus meis merito gratias agere debeam. Quod si mihi gratum foret Ill. Cle. vestram vlterius quoque irritare, atque optare velim, vt me semper continue persequeretur. At satis fuit Ill. Cle. vestra bene sese ostendit. Nunc tempus est aliter agendi. Quamuis enim Ill. Cle. vestra non velit credere, doctrinam meam esse verbum Dei (Tunc enim seipsam bene informare sciret, & admonitione mea non egeret) Cum autem ego sciam & certus sim, oportet me sub animæ meæ periculo, pro Ill. Cle. vestræ anima curam gerere, orare, obsecrare, atque exhortari, an aliquid efficere queam. Ill. Cle. vestra non intueatur modicam personam meam: Deus enim semel per asinam quoque locutus est. Increpat item in Psalmo XIII. eos, qui consilium inopis contemnunt. Neque tamen Ill. Cle: vestra

Iactantia Lutheri de sua doctrina.

nec vllus hominum doctrinam meam extinguet aut impediet: oportet eam progredi, sicut & hactenus fecit. Non enim mea est. Id vnum doleo, quod videre debeam, quomodo Ill. Cle. vestra tam horrende impingat in lapidem Angularem Christum: Cum Deus alioqui Ill. Cle. vestræ multas bonas virtutes & proprietates aliis in rebus dederit. Det Deus omnipotens, vt bona horavenerim, ac scriptura mea gratiosum inueniat locum in Ill. Cle. vestrę corde. Si enim Ill. Cle. vestra (quod Deus auertat) eiusmodi meam humilem accordialem admonitionē non acceptaret, oporteret me Deo committere. Volo autem his conscientiam meam & coram Deo & coram Ill. Cle. vestra, excusatā habere, quod fecerim quantum in me est, & ad faciendum ac omittendum omnia voluntarius ac præsto sim, quicquid scirem Ill. Cle. vestræ beneplacere: Et cepta doctrina mea. Eam deserere non possum apud conscientiam meam. Alias vero oro & subiicio me, ac gratiam quæro, vbicunque offendi Ill. Cle. vestram, siue scriptis siue verbis. Remitto item ex corde omnia, quęcunque Ill. Cle. vestra contra me egit. Rogabo præterea & certissime impetrabo remissionem apud dominū meum Iesum Christum super omnibus, quęcunque Ill. Cle. vestra contra verbum eius facit ac fecit. Solummodo emoliri se sinat Ill. Cle. vestra in hoc vno articulo: Et omnia sunt plana, vt verbum Christi, quod per me in lucem venit, liberum sit. De quo absque dubio gaudebunt

omnes

omnes angeli in cœlo ſuper Ill. Cle, veſtra, Hæc Lutherus. Cui fortis, pius, & grauitate virili ſemper conſtans Princeps in hæc verba reſpondit.

Reſponſum Ducis Georgi ad Luth.

Literæ tuæ aduenerunt nobis die Natalis Chriſti, Cuius gratiam & pacem nos tibi optamus, quemadmodum tu nobis, & tui ipſius inſuper agnitionem. Et primum quidem id pactũ volumus, ac ſcimus quoque nos coram Deo redemptore noſtro in conſcientia noſtra liberos, nos, dum à te nunc ſcriptis prouocamur, reſponſionem noſtram non facere animo infenſo, ſed voluntate propenſa, ad reducendum te in tui ipſius agnitionem, idque abſque omni adulatione: Quandoquidem tibi ſuſpecti ſumus, tanquam adulationibus circumdati ac repleti. Et hoc tibi damus ſymbolum, ſi hac in reſponſione noſtra tibi adulati fuerimus, dicito libere, Vinum noſtrum à vaſe odorem contraxiſſe: At ſi non fecerimus, tu adulatores quærito iis in locis vbi te vocant Prophetam, Danielem, Apoſtolũ Germanorum, Euangeliſtam. Hic certe adulatorem non reperies. Et poſt pauca. Quod autem nos aſpere, contra inſtitutum diuinæ & Euãgelicæ legis inuaſeris, verũ dicis. Scis enim quomodo Deus tibi dixerit, quid agas, ſi quid aduerſus proximum tuum habes. Tu vero nos mendaciter, in tergum, & nominatim ad Hartmannum à Cronberg (cuius acta eo tempore quam laudabilia fuerint, ſatis compertũ eſt) incuſaſti, velut Tyrannum & hoſtẽ Euangelii, contumelioſis agnominibus perſonæ noſtræ: deteſtationibus

Iniuriæ Lut. contra Ducẽ Georgium.

corporis & animi nostri, multisque verbis probrosis & argutis, quæ neque in Euangelio, neque in scriptura, cui eiusmodi cõuitia tua æquiparas, vsquam inueniſti. Nos ad te iuxta qualitatem causæ satis clementer scripsimus, ad intelligendam tuam siue culpam siue innocentiam: ac longe potius innocentiam, quam aliud comperire voluissemus. Tu vero, ex furore & inciuilitate tua, adeo vehemens nobis dediſti responsum, ac pluribus insuper mendaciis nos inuasisti, ac tanquam inclementem tibi dominum nos acceptasti: tametsi nos ad ea tibi nullam dederimus causam, neque simplici scripto nostro, neque vlla re alia. Et infra. Vt autem tibi, quod Clementissimum Dominum nostrum, Romanum Imperatorem, cui fide & iureiurando obstricti sumus, tam contumelioſe ac scelerate criminaris, eiusque mandatum tam procaciter cõtemnis, clemens dominus esse debeamus, quo pacto id nos deceat? Ad hæc, Vuittẽbergę quoddam instituisti Asylum, vt omnes Monachi ac Moniales, qui nobis Templa ac Monasteria nostra deprædantur furtis & direptionibus, apud te habeant refugium ac receptaculum: Perinde acsi Vuittenberga foret ciuiliter nominanda, Arx quædam Communis omnium Apostatarũ prouinciæ nostræ. Nec vllum nobis dubium est Sanctissimum patrem nostrum Papam, nunquã vllas dediſſe Indulgentias, quas maioris feceris tu, quam eas, quas tui Vuittenbergenses promerentur raptu Monialium, quæ ex Monaste-

Iniuriæ in Cæsarem.

Asylũ genera le Apostatarũ

riis nostris ad te perductæ sunt. In quam vero calamitatem miseriamque damnabilem tu eas redegeris, & quomodo tractentur, & ad quid, satis constat. Vt Diabolus ob hæc tibi inimicus existat, non credimus sane. Si enim ob ea tibi mali aliquid faceret, nisi permissione ac potestate Dei facere cogeretur: posset incusari, quod id ibi præmii daret, quod lictor solet suo ministro. Quodque ista tibi nostram concilient clementiam, non est. Nam si minimo rusticorum ex terris nostris vel vacca abigeretur, nobis displiceret: Multo minus, cum simus seruus Christi, tolerare possumus, vt proprius grex eius & corpore & anima pariter abalienetur: Et rursus, Affirmare item possumus, nobis Euangelium tuum curæ parum esse, cum sit à Capitibus Christianitatis pro reprobo iudicatum. Id vnum cutauimus, vt, ne à nostris acceptaretur, pro virili præcaueremus. Ad hoc nobis causas dedere mali fructus, inde producti. Neque enim tu, nec alius quispiam, vere dicere potest aliud, quam blasphemiam sancti venerabilis Sacramenti, sanctissimæ Dei Genitricis, omniumque sanctorum, ex tua doctrina originem habere. Ex tua enim tuorumque discipulorum doctrina, omnes antiquæ ac reprobatæ hæreses renouãtur: omnis Dei cultus honestus obolerur Quod sane à tẽporib. vsque Sergii tã late nũ quã factũ est. Quãdo plura facta sunt sacrilegia Deo consecratarum personarum, quã post productũ Euangelium tuum? Quando plures, rogo, factę sunt

Pessimi fructus Euangelii Lutherani.

sunt rebelliones contra Superiores, quam factæ sunt ex Euangelio tuo? Quando plures factæ sunt deprædationes sacrarum domuum? Quando plures factæ sunt rapinæ ac furta? Quando plures fuerunt Vuittenbergæ excucullati Apostatæ Monachi, ac Moniales, quam nunc sunt? Quando maritis ademptæ sunt vxores aliisque traditæ, quam quod nunc in tuo reperitur Euangelio? Quando plura facta sunt adulteria, nisi postea quam tu scripsisti, si mulier à viro suo fœcundari nequeat, vt ad alium transeat à quo fœcundetur, & vir fœtum illum alere teneatur: & contra, vir itidem quoque faciat? Hæc tuum Euangelium, quod sub scamno latens produxisti, attulit: & rectum quidem ei nomen imponis, quod sub scamno latens produxeris. Bonum profecto foret, illud adhuc sub scamno latere. Nã si ad hucalterum tale produxeris, nos nullum conseruabimus rusticum. Si Christus tale voluisset Euangelium, non tam sæpe dixisset, pax vobis. Petrus & paulus non dixissent; Superioribus obediendum esse. Idcirco illi ipsi fructus nobis ingentem & nauseam & horrorem faciunt tuæ doctrinæ tuique Euangelii. Euangelio Christi nos, volente Deo, assistemus corpore, anima, substãtia ac dignitate: Id quod nos sua adiuuet gratia Tu nos admones mortis, cuius certi sumus, Quid autem fieret, si tuum amplexi Euangelium moreremur? Nonne Deus dicere posset. Vnde hic, qui nouum Euangelium cum tot fructibus malis secum affert? Nonne dixi tibi, vt ar-

Euangelium Lutheri de subtus scamno productum.

Lutheranũ cor ã Deo inexcusabiles.

borem

borem ex fructibus cognoscas? Si diceremus, Lutherus dicebat, esse Euangelium, quod sub scamno latebat: Deus autem diceret. At aliter tibi dixit Ecclesia Catholica. Cum igitur quotidie dicas, te credere Ecclesiam Catholicam: Quare ergo Luthero credis, & non Ecclesiæ? Nequaquam, Luthere, Serua tu Euangelium tuum, quod sub scamno latens produxisti Nos permanebimus apud Euangelium Christi, sicut recipit illud Ecclesia Catholica, ac seruat: Id quod Deus nos adiuuet. &c. Lutherus, vbi hanc tulisset repulsam, aliam tentandi viam, multo maligniorem ingressus, blandissime scripsit ad Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinũ ac Magdaburgensem: Principem Electorem, Dominum ALBERTVM natalibus Marchionem Brandeburgensem. Cui multis argumentis persuadere nitebatur, vt abiecto celibatu duceret vxorem, & Archiepiscopatus suos in sæculares conuerteret Principatus, aliisque Episcopis & Prælatis esset exemplo, ad funditus tollendum è medio Statum Ecclesiasticum. In hunc igitur modum exorsus est Teuthonice.

Epistola Lutheri ad Car. Moguntinũ.

Gratiam & pacem à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo. Illustrissime ac Generosissime Princeps, Clemenrissime Domine, Ego aliquoties illustriss. Dominationi vestræ scriptis hactenus molestus fui propter alios: Nunc cogor propter ipsammet Illustriss. D.V. scribere. Et rogo admodum subiectè, illustriss. D.V. ita acceptare dignetur in bonum, sicut fideliter

intendo. Inter cæteras curas ac ſollicitudines cum me perturbet hæc quoque infeſta & horrenda ſeditio, vt ſedetur, quæ per Sathanã, tanquam plaga Dei excitatur, venit in mentem, vt Ill. D. V. exhortet ac implorem, magna ſpe atque fiducia, quod Ill. D. V. poſſit ſciatq; modo velit, multifariam auxilio eſſe, ſimul cũ deuota ad Deum prece, vt res melius habeat. Et hic breuiter eſt ſcopus, vt Ill. D. V. dedat ſeſe in ſtatum Matrimonij, atque Epiſcopatum in ſæcularem Principatũ conuertat, ac falſum nomen prætextúmque Eccleſiaſtici ſtatus abiiciat ac dimittat. Et hæ ſunt rationes meæ. Primum, vt per hoc vltio diuina prẽueniatur, ac Sathanæ eripiatur cauſa ſeditionũ. Nunc enim *luce clarius* eſt, Statum Eccleſiaſticum manifeſte contra Deum eiuſq; honorem eſſe. Idcirco ſimpliciter nullo pacto ſperandum eſt, Deum abſtinere vltioneq; ceſſaturum eſſe, quamdiu à tam manifeſta abominatione contumeliaq; ſui ſanctiminis non ceſſatur. Domine Deus. Si vos Epiſcopi ac Principes in tempore rem adiuuiſſetis atque Euangelio ſpacium dediſſetis, ac incepiſſetis mutare id, quod manifeſta eſt abominatio: quàm pulchre ac tranquille hoc per ordinatam poteſtatem legitime foret inſtitutum atque erectum, quod nunc Diabolus cum furore cõfundit. Quum autem neque videre neque audire vellent, ſed cum temeritate manifeſtã abominationẽ ſuſtinere conarẽtur, dimiſe-

Scopus totius Epiſtolæ, vt Epiſcopus ducat vxorem.

dimisit illud Deus nihilominus cadere fũditus cũ indignatione, vt ostendat, verbũ suum potẽtius esse cunctis rebus, ac progredi oportere, etiam si millies amplior esset mundus. Deinde, quod communis populus nunc eo vsq; eruditus est, vt intelligat iam, Ecclesiasticum statum nihil esse: Sicut id satis superq; ostendunt tã varia Cantica, dicteriaq; & scommata derisoria. Vbi in omnibus parietibus in omniuariis schedulis, postremo etiam in Chartiludio, Presbyteri Monachiq; depinguntur, & velut ludibriũ ac portentum habetur, vbicunq; Ecclesiastica persona videtur, audituruc. Quid ergo conducit, contra fluminis impetũ pugnare, ac tenere, quod neq; vult neq; potest teneri? Hoc certe vel palpari potest, Cum Ecclesiastic⁹ status ex cordibus hominum abierit, ac vsq; adeo contẽptus sit: non esse sperandum, vllam fore vel requiem vel cessationem, nisi ex oculis quoq; abeat. Sed quanto magis tenetur ac reputatur, tanto plus irridetur ac prauipenditur. Quid ergo prodest, tali pertinacia homines eo magis incitare, ac irritare contra seipsum: præsertim, cum Deus ipse sententiam vltionemque vrgeat, Ecclesiasticos eradicaturus. Sicut ait Psal. X. Perdis impios, vt etiam nomen eorum in æternum pereat. Actum est, Ecclesiasticus status permanere non potest, multo minus, ad honorem redire. Deus tetigit eum, oportet ipsum interire. Hoc, & non aliud. Hæc potest Ill. D.V. præuenire, ac per seipsam auxilio esse, vt vltro

Pseudopropheta.

Rationes malesuadæ.

aboleatur. Et spes est, Deum affore, rem quoq; cum gratia peragendam esse, ne cogatur cum indignatione hanc ad rem Diabolo uti. Et Ill. D. V. grandem ad hoc præ cæteris habet causam: Quandoquidem ipsa in Deum præuaricata, ad manutenendum statum Ecclesiasticum, magnas contulit impensas, vt confortaretur. Quod si homines aliud iam viderent, cor quoque eorum pulchre conuerteretur. At si Ill. D. V. adhuc restiterit, aut rem suspenderit, verendum est, non diu posse perdurare. Corda enim non desistunt, quemadmodum nec ira Dei desistit. Et habet Ill. D. V. pulchrum exemplum, Magnum Magistrum Prussiæ, quàm pulchre ac gratiose Deus talem immutationē dispoſuerit, quæ ante Decem annos, neque speranda neq; credenda fuisset, etiam si Esaias aut Paulus annunciasset. Quum vero ille Euangelio & spacium & honorem daret, ipsum ei multo plus gloriæ atque honoris reddidit, quàm optare fuisset ausus. At longe maius exemplum foret Ill. D. V. Quæ in medio Germaniæ, ex maximis Capitibus vnum quoque existit, hic multos homines tranquillos redderet atq; lucraretur, alioſque Episcopos subsequenter alliceret. Tunc & Deus se videndum præberet in gloria, dum se Ill. D. V. erga eum humiliaret, eiusque Euangelio & nomini cederet, locumque daret: Sicut promittit ipse Ioan. 5. Qui honorificauerit me, inhonorificabo & ego. Qui autem inhonorauerit me, inhonorabitur & ille.

Exemplum à magno magistro Prussiæ.

le. Super eiusmodi tam potenti consolatoriaq; romissione attentet alacriter Ill. D.V. eripiat-e se ex sceleſto impioque ſtatu, in beatum di uinumque ſtatum Matrimonij, vbi Deus propicium ſe faciet inueniri. Quod ſi tanta vtilitas publica Germaniæ (quam ego magnifacio, o-puſque valde pium eſt) Ill. D.V. non permoueat: hoc tamen vel ſolum ſufficeret, quod Ill. D.V. comperit ac fateri cogitur, ſe à Deo virilē perſonam factam eſſe. Iam vero vtique opus ac voluntas Dei eſt, vt vir habeat mulierē, Gen. 1. Non eſt bonum (inquit Deus) virum eſſe ſolum, faciam ei adiutricem, quæ circa eum ſit. Vbi igitur Deus non facit miraculum, Angelum ex homine faciens, nō poſſum videre, quomodo vir queat, abſque ira indignationeque Dei, ſolus ac ſine muliere manere &c. Hæc ſerpēs antiquus per Lutherum. Cæterum Princeps ille hominis improbam leuitatem audaciamque & vanitatem contemnens, ad eas literas diſſimulando prudenter tacuit: licet in publicum ædiderit eas Lutherus. Ad quas ſane reſponſurus fuiſſet Ioannes Cochlæus, Moguntiæ tunc degens, niſi tardius equo veniſſent in manus eius; quando iam ſopita & elanguida erat illarum fama, quam & Principis illius grauitas & conſtā tia vltro contemptibilem reddebant. Eiuſmodi enim Syrenas iampridem audierat multas, & quidem nobilitate conſpicuas. E quibus bona pars erant in occulto, tum Principes tum Comites & Barones, qui eius leuitate ac manſue-

Suaſio ex creatione.

Conſtantiæ Card. contra tentatores.

tudine freti, familiari admonitione rem vxoriã tanto Pontifici suggerere clã non sunt veriti. Quibus sane temeritatibus effectum est, vt vulgus Lutheranorum vana spe delusum, sæpe mẽdacem confinxerit famam, Principem illum, abiecto Pontificatu, duxisse vxorem. Sed multo adhuc impudentiori audacia Lutherus aggressus est Regẽ Angliæ, HENRICVM VIII. Quem publice prius tot probris lædoriis, sannis, atq; calumniis, ad populos & Nationes traduxerat. Ipse quidem affirmabat se illectũ fuisse à Rege Daniæ Christierno (qui è regnis suis profugus, exul, per Germaniam vagabatur) vt ad ipsum scriberet Regem Angliæ. Verũ Duo Angli Apostatæ, qui aliquandiu fuerant Vuittenbergæ, non solũ quærebant subuertere Mercatores suos, qui eos occulte in exilio fouebãt & alebant: Verum etiam cunctos Angliæ populos, volente nolente Rege, breui per nouũ Lutheri Testamentum, quod in Anglicanam traduxerant linguam, Lutheranos fore sperabant. Venerant iam Coloniam Agrippinam, vt Testamentum sic traductum, per Typographos in multa Milia multiplicatum, occulte sub aliis mercibus deueherent inde in Angliam. Tanta enim eis erat rei bene gerendæ fiducia, vt primo aggressu peterent à Typographis, Sex Milia sub prælum dari. Illi autem subuerentes, ne grauissimo afficerentur damno, si quid aduersi accideret, tantum Tria Milia sub prælum miserunt: Quæ si fœliciter venderentur, facile possent

Alia tentãdi via ad Angliam.

Nouũ Test. Luth. in lingua Anglicana.

sent imprimi denuo. Iam literas ad Sanctos, qui sunt in Anglis, præmiserat Pomeranus, & ad Regem quoque scripserat ipse Lutherus. Cunque nouum Testamentum mox subsequuturũ crederetur, tanta ex ea spe lætitia Lutheranos inuasit, ac vanæ fiduciæ vento inflauit, vt gaudio distenti, ante diem ruperint secretum vanis iactationibus. Exultabat eo tempore Coloniæ Ioannes Cochlæus, Decanus Ecclesiæ B. Virginis Francofordiensis, Qui per hospitem suũ, Georgium Lauer, Canonicum ad Apostolos, Abbati Tuitiensi redditus familiariter notus, vbi audisset opera quædam Ruperti Tuitiensis quondam Abbatis, mittenda esse Nurenbergam, vt à Lutheranis ederentur in publicũ: cœpit summo studio eam rem & dissuadere & impedire. Nam Lutherani in eum vsq; diem, cum omnes Bibliothecas antiquas diligentissime exquisiuissent ac discussissent, nullum prorsus autorem ex cunctis tot sæculorum Doctoribus Ecclesiæ inuenire potuerunt, qui Lutheri dogmata comprobasset. Inuentum tandem illius Ruperti, qui ante 400. annos vixerat, opusculũ, cui titulus erat. De Victoria verbi Dei, mox Nurenbergæ a Lutheranis euulgatũ est. Quod suo titulo ita mox placuit omnib⁹ Lutheranis, vt nihil videretur eo autore desiderabilius. Interim ex Tritemio intelligebãt, illũ cõplura scripsisse opuscula, sed duo tantũ paruula inuenerãt: Quorum vnum de potentia, alterum de vo-

Opuscula Ruperti Abbatis Tuitiensis tunc edita.

luntate Dei inscriptum erat. In eorum æditione multa Lutherice apposuerat Osiander, vxoratus presbyter & prædicator, quibus pium autorem impiæ sectæ patronum facere tentabat. Et iam dudum egerant cum ipso Abbate Tuitiensi: vt reliqua Ruperti Opera Nurenbergam excudenda, transmitteret. Ille vero, vt à Cochlæo audiuit, quantum periculi foret ea in re, si pium autorem traderet in manus impiorum, qui eum non solum impiis præfationibus, & annotationibus fœde contaminaturi essent: Verum etiam integros & sanos illius sensus deprauaturi, ex Catholico antiquo facturi essent hæreticum nouum, qui videretur cuncta Lutheri dogmata ante annos 400. approbasse. Abbas igitur ille, vir bonus, mutata sententia, volumina iam in grādem fascem compacta, velut Nurenbergam transmittenda, apud se retinuit. In quo sane fasce erant XIIII. libri in Euangelium Ioannis, XII. libri in Apocalypsim eiusdem, & XII. libri, de Diuinis Officiis. Cum autem Monachi quieturi non essent, nisi æderentur opera illa: Cochlæus Petro Quentellio, & Arnoldo Berckmanno sedulo suasit, vt communibus inter se impensis & lucris ea opera susciperent ædenda. Persuadere tamen non potuit, donec tandem omnem suam operam ad æditionem illam eis pollicitus esset. Cunq; æditio illa satis quæstuosa eis existet, non egebat amplius impulsore Cochlæo, sed ipsimet vltro plura illius opuscula desiderabant: rogantes nunc

Opuscula illius Coloniæ retenta & excusa.

Plura eiusdē opuscula post inuenta.

nunc Abbatem, nunc Cochlæum, vt vndecunque plura conquireret. Abbas itaq; ex vetustis S. Benedicti Monasteriis perquisiuit XXXII. libros in XII. prophetas minores, & VII. libros in Canticum Canticorum. Cochlæus vero inuenit Coloniæ in Bibliotheca Maioris Ecclesiæ IX. libros, De glorificatione Trinitatis, & processione Spiritus sancti. Et in scholis Artium grande volumen, quod de operibus Trinitatis inscriptum, XLII. cõplectebatur libros. E quibus in Genesim erant IX. In Exodum IIII. &c. Cunque sciret Rupertum olim Leodij ad S. Laurentium fuisse Monachum, scripsit Theoderico Hezio, Canonico Leodiẽsi, quem Romæ post obitum Adriani VI. (cuius ille à Secretis intimus extiterat) familiarius cognouerat, obsecrãs, vt is in eo Monasterio perquireret, quidnam ex Ruperti libris extaret. Ille ergo reperit maxime desideratum opus, XIII. libros in Matthæum, de Gloria & honore filij hominis. Verum transmittere Coloniam non potuit Archetypum nisi ipse cum duobus aliis Canonicis, pro restituendo exemplari, cuncta bona sua in hypothecam Monachis obligarẽt. Ea igitur volumina vniuersa Cochlæus, Mogũtiam euocatus, secum detulit, atque ibi residẽs, ad æditionem præparauit, Coloniamque ædẽda remisit. Hinc Typographis Colonienſibus notior ac familiarior factus, audiuit eos aliquã do inter pocula fiducialiter iactitare, Velint Nolint Rex & Cardinalis Angliæ, totam An-

Secretum Anglicorũ Apostatarum vino reuelatum.

gliam breui fore Lutheranam. Audiuit itē, duos ibi latitare Anglos, eruditos linguarumq; peritos & disertos, quos tamen videre aut alioqui nunquam potuit, Vocatis itaque in hospitium suum quibusdam Typographis, posteaquam mero incaluissent, vnus eorū in secretiori colloquio reuelauit illi arcanum, quo ad Lutheri partes trahenda esset Anglia. Nempe versari sub prælo Tria Milia Exemplarium Noui Testamenti Lutherani, in Anglicanam linguam translati, ac processum esse iam vsq; ad literā Alphabeti K. in ordine Quaternionum. Impēsas abunde suppeti à Mercatoribus Anglicis, qui opus excussum clam inuecturi per totam Angliam latēter dispergere vellent, antequam Rex aut Cardinalis rescire aut prohibere possit. Cochlæus intra se metu & admiratione varie affectus, foris mirabundus mœrorem dissimulabat. Altero autem die, periculi magnitudinem tristis secum expendens, cogitabat, quo nam pacto possit commode pessimis illis conatibus obsistere. Abiit igitur clam ad Hermanum Rink, Patricium Colonien-

Hermannus Rincus Colonienſis Patrius.

sem, ac Militem Auratum, qui & Cæsari & Regi Angliæ familiaris erat & Consiliarius, eique rem omnem, vt acceperat vini beneficio, indicauit. Ille, vt certius omnia constarent, alium misit exploratum in eam domum, vbi opus excudebatur iuxta indicium Cochlæi. Cumque ab illo accepisset rem ita habere, & ingentem Papyri copiam ibi existere: adiit

diit Senatum, atque effecit, vt Typographis interdiceretur, ne vltra progrederentur in eo opere. Duo Apostatæ Angli, arreptis secũ Quaternionibus impressis, aufugerunt, nauigio per Rhenum ascendentes Vuormaciam, vbi plebs pleno furore Lutherizabat, vt ibi per alium Typographum cœptum perficerét opus. Rincus vero & Cochlæus de his mox admonuerunt literis suis Regem, Cardinalemque & Episcopum Roffensem, vt quàm diligentissime præcauerent in omnibus Angliæ portubus, ne merx illa pernicioſissima inueheretur. Ferũt Dominum Cuthebertum Tunstallum, virum disertissimum, Episcopum tunc Londinẽsem, nunc Dunelmensem, cum adeptus fuisset vnũ ex illis exemplaribus, in maxima concione ad populum Londini publice affirmasse, supra duo Milia deprauationum atque peruersitatum se in vno opere illo deprehendisse. Dum hæc agerentur, peruenit tandem in manus Regis Angliæ epistola Lutheri, quam is anno superiore scripserat Vuittenbergæ, prima die Septembris. Eam itaque præmissa salutatione in hunc modum exorsus est. Quanquàm vereri merito debuerim, Serenissime Rex Illustrissiméque Princeps, literis Maiestatem tuam tentare, vt qui mihi conscius maxime sum, grauissime offensam esse Maiestatem tuam libello meo, quem non meo genio, sed incitantibus iis, qui Maiestati tuæ parum fauebãt, stultus & præceps ædidi. Tamen spẽ & au-

Epistola Lutheri ad Regem Angliæ deprecatoria.

sum mihi facit, non modo Regia illa tua Clementia, sic mihi literis & verbis indies cãtata à quàmplurimis, vt cum mortalem sese nouerit, immortales inimicitias seruaturum esse nõ credam: Verum etiam, quod fide dignis testibus didici, libellum sub Maiestatis tuæ nomine in me æditum, non esse Regis Angliæ, vt videri volebant subdoli Sophistæ, qui Maiestatis tuę titulo abusi, non senserunt, quantum sibiipsis periculum in regia ignominia parareat: præsertim illud monstrum & publicum odium Dei, & hominum, Cardinalis Eboracensis, pestis illa Regni tui: Ita, vt vehementer nunc pudefactus, me tuam oculos coram Maiestate tua leuare, qui passus sum leuitate ista me moueri in talem tũtúmque Regem, per malignos illos operarios, præsertim, cum sim fex & vermis, quem solo cõtemptu oportuit victum aut neglectũ esse. Accidit ad hæc, quod me serio compulit, quantũuis abiectum scribere, Maiestatem tuam cœpisse fauere Euangelio, & non parum tædere istius generis hominum perditorum. Hoc sane nuncium fuit vere Euangelion, id est, lætũ nũcium, cordi meo. Quare his literis prosterno me pedibus Maiestatis tuæ, quantũ possum humillime, & per Christi crucem & gloriam oro & obsecro, Maiestas tua dignetur sese submittere, & veniam donare, in quibuscunque Maiestatẽ tuam læsi, sicut Christꝰ orauit, & dimittere debita nos quoque inuicẽ iussit. Deinde si Maiestati tuę Sereníssimæ nõ videbitur cõtemnẽdum,

Offert Regi Palinodiam Luth.

dum, vt alio libello publico Palinodiã cantẽ, & nomen Maiestatis tuæ rursus honorẽ: Det mihi clementem aliquam significationem. Tum in me mora non erit vlla, faciam illud libẽtissime &c. Rursus sub finem sic ait. Quid mirum vero, si Cæsar & aliquot Principes in me sęuiũt? Nonne, vt Psalmus secũdus dicit, aduersus dominum & Christum suum fremunt gentes: meditantur populi, conspirant reges terræ, & conueniunt Principes? vt mirandum potius sit, si aliquis Principum ac Regum Euangelio faueat. Huic miraculo in Maiestate tua, quàm opto ex totis medullis aliquando gratulari. Et ipse dominus (quo præsente & volente hæc scribo) cooperetur verbis meis, vt Rex Angliæ breui fiat perfectus discipulus Christi, Euangeliiq; professor, tum Lutheri Clementissimus Dominus Amen. Responsum, si visum fuerit Maiestati tuæ, expecto clemens & benignum, Vuittenbergæ prima Septẽbris anni Domini M.D.XXV.

Respõsio Regis Angliæ contra Luth.

Huic epistolæ Rex ille exemplo respondit, cum satis olfaceret, quo tenderet subdola eius oratio. Cæterum cum responsio illa bene prolixa eruditionisque & grauitatis plena sit, multis modis ac vicibus est per Typographos euulgata, atque etiam per Emserum & Cochlæum in Germanicam linguam versa: Hic satis fuerit, pauncula in memoriam reduxisse. Primum igitur ita respondit Rex. Quod ais, libri te tui pudere, nescio quàm tu istud vere dicas. Verum hoc vnum scio, satis esse causæ, cur debeat non illius

modo libri pudere te, sed tuorum etiam ferme omnium. Quippe, qui nihil pene complectantur aliud, quàm errores turpissimos, & insanissimas hæreses, nec ratione fulcitas, nec eruditione subnixas: sed quas asserit & offirmat tantum pertinax impudentia, dum tantus autor haberi postulas, quantus nec hodie quisquàm sit, nec antehac vsquàm fuerit. Nec satis video, qui verum sit, vt ad ædendum in me libellum tuum sis ab iis incitatus, qui parum fauebant mihi: Cum res ipsa doceat, ab iis incitatum potius, qui parum fauebant tibi. Quippe quum liber tuus sit eiusmodi, vt nec aliud quicquam, quàm probrum conciliare possit autori, & librum honestet meum. Cui tuus declarat ne verbum quidem sani capitis vllum repperisse, quod aliquándo possis opponere. Quæ res satis, vt opinor, indicat, vter nostrum causam habeat meliorẽ.

Liber Regis de Sacramentis.

Iam quantumuis te fingas credere, æditum à me libellum non esse meum, sed meo nomine subornatum à Sophistis subdolis: Tamen & meum esse, multi maiore fide digni, quàm sunt tui illi fide digni testes, cognoscunt. Et ego, quanto tibi minus placet, tanto magis libenter agnosco. Nam quod eum mihi scribis ignominiam parere, nemo certe non intelligit, quantumlibet tu dissimules, quàm ægre habet animum tuum, quod libellus meus tanto bonorum & doctorum omnium consensu comprobatus est. Tum eius Sedis honorifico calculo: Quæ vt tuas condemnauit hæreses, ita sanctis-

simo

simo viro Hieronymo tantæ fuit autoritatis, vt satis esse duceret, si suam illi Sedi fidem approbaret. Et post pauca. Iam, quod pestilente (inquit) lingua scurraris in Reuerendissimum in Christo Patrem, Cardinalem Eboracensem, Primarium Consiliarium nostrum, & Angliæ Cancellarium: magis perspectam habeo singularem eius prudẽtiam, quàm vt eum quicquam commoueri credam scurrilibus eius linguæ conuitiis, quæ in totam scurratur Ecclesiam, quæ sanctissimos proscindit patres, quæ nullos non blasphemat Diuos, Christique contemnit Apostolos, quæ sanctissimam Christi matrem inhonorat, quæ Deum ipsum, velut scelerum fontem, autorem, impulsorémque blasphemat. Quæ blasphemiarum tuarum detestanda colluuies, nusquàm non euidenter patet, tum ex omni parte pernicioſorum operum, quæ tanto Christiani populi damno conscripsisti: tum ex his, quæ passim in Germania tam furiose patrant, tuis hæresibus efferati rustici. Itaque Reuerendissimus ille Pater, quanquàm nobis iamdiu fuit, propter eximias eius virtutes, charissimus: idem tamen est, eritque indies tanto nobis charior, quanto illum tibi tuique similibus magis videmus inuisum. Nam quod eum Regni mei pestem appellas, non est consilium fraterculo rationem reddere, ex eius viri singulari prudentia, fide, labore, studio, & salubri diligentia, Nos regnúmque nostrum quanta consequamur commoda. Verum vt

Card. Eboracensis.

Diligẽs inquisitio in Angliacõtra Lutheranos.

omittam cætera, vel hoc satis indicio est, quàm toti terræ nostræ salutaris sit, Quod ex animi nostri sententia demandatum, sibi munus per quàm diligenter exequitur, & ditionẽ nostram sedulo purgans, hæresum vestrarum pestilente contagio: Quibus interdum intrant Angliam, quidam vehementer ęgroti: Nempe ex iis veniẽtes plagis, quas insalubris oris tui noxius infecit afflatus. Quos tamen ipsos diligenti inquisitione compertos, eiusmodi Reuerendissimi Patris salubri diligentia, non solum arcuimus, ne quid ad nostros eius lepręserperet: Verum etiã tractatos cõmode, & magna cum charitate curatos, fidei integritati reddidim⁹. Et infra. Scribis Luthere vehementer pudere te, oculos in nos attollere, quod te tam leuiter passus sis per operarios iniquitatis, vt ais, aduersus nos moueri: Verum ego profecto non paulo magis admiror, quod te non pudet serio, leuare palpebras, & vel in Deum uel hominem quenquam probum oculos intendere, qui te passus sis, instigante Diabolo, in eam ingenij leuitatem cadere, vt ob carnis ineptias & obscœnas libidines, quum frater Augustinianus esses, Monacham Deo dicatam, scelerato cõpressu violaris. Quid, quod non compressisti solum. Quale flagitium si designasses olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viua subiisset, & tu ad mortem vsque verberibus esses multatus: Verum etiam, quod nimio est execrabilius, publice pro vxore nuptiis incestissimis

Exprobrat Luthero Rex nuptias cũ Moniali initas.

mis traduxisti, atque ita palam summo cum totius mundi stupore, summo per orbem totum opprobrio & vestro, summo cum sacrosancti coniugij contemptu, summa cum sanctissimorum votorum contumelia, per nephas abuteris in quotidianum prostibulum. Denique quod omnium est maxime detestandum, quum te deberet tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentiæ loco prę te fers misér impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem venię, vt etiam in tui sceleris exẽplum, passim per pseudoreligiosos alios literis ac libris prouoces. Et post multa. Iã quod honoris tantum; scilicet tam ciuiliter offers nobis, vt si mihi placiturum sentias, alium librum non graueris ędere, quo de me largiter meras laudes prædices: simul ea reuocans ac retexens omnia quę dudum in diuersum scripseras. Hoc te labore toto, Luthere, oppido quàm libens libero.

Rex Luth. laudes recusat quod turpe sit à tali laudari

Neque enim sic incendor gloriæ ieiunio, vt tuos libros in meas laudes ambiam, sed opto potius, quod magis in rem sit tuam: Nempe, vt agnitis erroribus & recantatis hæresibus, resipiscens tandem & reuersus ad fidem, sic eam scriptis probes & operibus bonis, vt inde laudem possis & gloriam dare Deo. Alioqui si ad istum, quo cœpisti, modum, in hæresibus impiis & improba vita perrexeris, me profecto laudare non potes impensius, quàm si vituperes: Nec ediuerso magis odiose traducere, quàm si quàm maxime potes, extollas: Si verum est, vt est

profecto, quod legitur apud Senecam, Tu turpe tibi sit laudari à turpibus, quàm si laudaris ob turpia. Quamobrem cum scribis, libri in me æditi vehementer te pudere, culpam tu ferens in alios, nescio quos, quorum instigatione parueris, & pedibus meis aduolutus suppliciter oras veniam: sperans, quum me mortalem meminerim, quod immortales inimicitias nolim gerere. Profecto Luthere, tametsi tu magnifice & sublimiter de teipso sentiens, pro viro te to semper habuisti te, vt non puduerit, scriptis etiam tuis profiteri, non esse solum te, sed & futurum semper, ne viuum modo, sed præterea mortuum immo exustis etiam cineribus, & in mille proiectis maria, perpetuum tamen hostem & inimicum Pontifici (cuius fastigio non nescio quo longo Reges interuallo sunt impares) Ego tamen nunquàm tamen æstimaui tanti, vt vnquàm sim dignatus esse inimicus tibi: tametsi hæreses tuas habeam quàtum alius quisquam, exosas. Sed nec eorum conuitiorum quicquam, quibus in me scurriliter debacchatus es, tam valde me commouit, vt non prece multò minore nobis possis quàm qua nunc es vsus, abunde satisfacere, si tibi res ex animo & syncere satis ageretur &c.

Rex Lutherũ pro inimico habere dignum non putat.

In has duas Epistolas sic scripsit in prologo suo quidam Anglus. Regis ingenium & prudentiam ostendunt vel æditi ab eo libri, quibus insana atque impia dogmata Martini Lutheri sic confutauit, sic Lutherum ipsum omni consilio contra differendi denudauit, vt omni ratio-

Præfatio cuiusdam Angli in despectum Lutheri.

nis

nis loco sublato, ad meretricia iurgia, & scurrilia conuitia duntaxat Lutherus cõfugerit. Quod Rex prudentissimus, atque idem eruditissimus, cum sensisset, non est dignatus, cum scurrante impuro nebulone connugari: Sed pro magnitudine animi, ea omnia blateramenta nugalia, & frigidi fraterculi scommata, tanquam cachinnantis morionis inconditos gestus contempsit. Nunc vero quum ausus Lutherus est, tam stolide fauorem eius ambire, quo illius nomine abuti liceat, ad commendandum factionem suam, haud comittendum putauit, quin significaret omnibus, non tam leuem esse se, vti fatui fraterculi leuibus blanditiis inescari aut capi vellet: Nec ita inconstantem, vt ab eo quod verum & rectum nosset, deduci vllo pacto posset. Et Ioannes Cochlæus. Si Catholicus es (inquit) Lector minime profecto displicere tibi poterit responsio Regis, cum tantam præ se ferat vbique honestatem, eruditionemque ac pietatem. Sin vero Lutheranus, displicebit forsitan, sic depingi tibi Lutherum. Consydera tamen paulisper, dum priorem legis Epistolam, an deceat eum, qui haberi vult Euangelista, Propheta, Ecclesiastes, Vir Dei, Apostolus Germaniæ &c. tanta vti leuitate, vt & seipsum leuitatis condemnet aduersario: Et quod prius maxime serio scripsit, tantaque cum certitudine (si ipsi credas) asseruit, vt totum illud se de cœlo habere iactitauerit: nunc muliebriter blandiendo, ad emendicandam gratiam ab aduersario, quem tam fe-

Leuitas Lutheri.

rociter ac ſuperbe, contra bonos mores, atque adeo & contra Euangelicã charitatem ac manſuetudinem, inſectatus fuerat, reuocare, ac publico libello Palinodiam cantare libenter vellet modo id illi placiturum eſſe vel leui indicio intelligat: Non curans, quid Principes ac Politiæ ſapientiſſimique illi homines, quos partium ſuarum eſſe gloriatur, dicturi ſint, quod ipſos tam nequiter deceperit, ac ſummo nunc cum rubore eorum recantare velit, vt eis tandem idem reddat præmium, quod antea Ruſticis nequiſſime ſeductis ac miſerabiliter occiſis, reddidit ſi modo externum aliquem queat defenſorem inuenire &c. Idem Cochlæus in Bugenhagii Pomerani, Plebani Vuittenbergenſis, Epiſtolam ad Anglos ſcriptam reſpondens, dum ille diceret, Se mirari, cur ſacrum Chriſti Euangelium quidam iſthic verentur ſuſcipere, propterea, quod de Lutheranis mala dicuntur, ignorantes, quod oportet filium hominis reprobari mundo, & ſtultitiam haberi prædicationem crucis. Ad hæc ita reſpondit Cochlæus. Niſi Rex Anglorum vere Chriſtiano animo manſuetus ac clemens eſſet, magisque ad donandas propter Chriſtum, quàm ad vlciſcendas gladio vltore iniurias inclinatus: Iampridem profecto nidum veſtrum, ſimul cum omnibus coruis & vpupis eius, euertiſſet funditus. Hoc enim illi haud difficile factu fuiſſet, cum polleat tantis & viribus opibuſque & amicis. Quod ſi gens illa, non minus ſane ferox & bellicoſa, quã celebris

Verba Cochlæi contra Pomeranum.

bris & opulenta, non esset tam longe naturæ terminis à spelunca vestra disiuncta: haud dubium est, quin egregie vindicatura esset, & suas & Regis sui, quas euomuistis ex antro illo, teterrimi Caci, iniurias. An vero iniuriosum non est, scribere, esse quosdam in gente illa religiosissima vereque Christiana, qui sacrum Christi Euangelium suscipere verentur? Quod rogo Euãgelium Christi, an Matthæi? an Marci? an Lucæ? an Ioannis? At hæc Quatuor susceperunt Angli semperque religiose tenuerunt apud se Nongẽtos (vti ex Gregorio dictum est) annos, quando nidus vester informis adhuc erat sylua. Nec plura recipit Euangelia Sedes Petri aut Ecclesia Christi, Quid igitur calumniaris religiosam gẽtem, de non suscepto Euangelio Christi? Quis det tibi libros vestros tot hæresibus fœdos, recte dici sacrum Euangelium Christi? Quis deinde æquis auribus accipiat, Quicquid in vos hæreticos dicitur, in filium hominis continuo dici Filium certe hominis gens illa vtique agnoscit, ac reueretur religiosissime: Vos autem, vt nouos Hussitas & Vuicleuuos, ac velut labes & maculas fidei religionisque nostræ fœdissimas, Angliomnes, cum Papa Rege que suo, & vniuersa Ecclesia Christi, merito vitant, exhorrent ac detestantur. Vocem enim aliorum non audiunt oues Christi, sed fugiunt ab eis. Vbi vero Erasmus Roterodamus, vir summæ eloquentiæ eruditionisque & autoritatis in Germania, de libero, arbitrio edidisset libellum, quem modeste

Iniuria in Anglos.

Diatriba Erasmi de lib. arbitrio.

diatribā seu collocationē inscripsit: multis profecto Lut. dogmata reddidit suspecta, quib. antea videbantur Euangelica. Sic enim ait in praefatione. Nihil aliud præfabor in præsentia, quam id quod res est, me nunquam iurasse in verba Lutheri. Proinde nemini videri debebat indignum, sicubi palam dissentirem ab illo. Nimirū vt nihil aliud, homo ab homine: tantum abest, vt nefas sit, de illius aliquo dogmate ambigere, multo minus, si quis veritatis eliciendæ studio moderata disputatione cum illo congrediatur. Certe Lutherum ipsum non arbitror indigna laturum, sicubi quis ab ipso dissentiat, quum ipse sibi permittat, non solum ab omnium ecclesiæ doctorum verum etiam ab omnium Gymnasiorum, Conciliorum, Pontificum Decretis appellare. Quod quum ipse palam & ingenue profiteatur, mihi non debet apud illius amicos esse fraudi, si repeto. Proinde ne quis hanc pugnam interpretetur, qualis solet esse inter commissos gladiatores, cum vnico illius dogmate conflictabor, non in aliud, nisi vt, si fieri queat, hac collisione scripturarum & argumentorum, fiat euidentior veritas: cuius indagatio semper fuit honestissima studiosis. Res sine conuitiis agetur, siue quia sic magis decet Christianos: siue quia sic certius inuenitur veritas, quæ sæpenumero nimium altercādo amittitur. E infrā. Iam quando Lutherus non recipit autoritatem vllius scriptoris, quamuis approbati, sed tantum audit scripturas Canonicas: sane quàm libens complectar hoc laboris compendium. Quum enim

Lutherus contemnit Ecclesiasticos patres.

tum

tum apud Græcos, tum apud Latinos innumeri sint, qui vel ex professo, vel per occasionem tractant de libero arbitrio : Non mediocris negocii fuerit, ex omnibus colligere, quid quisque pro libero arbitrio, aut contra liberum arbitriũ dixerit. Et in explicandis singulorum dictorum sensibus, aut diluendis confirmandisue illorum argumentis, prolixam ac molestam operam sumere, apud Lutherum & huius amicos etiam inanem : Præsertim cum illi non solum inter se varient, verum etiam ipsi sibi non satis constent aliquoties. Et tamen illud interim Lectorem admonitum velim, si scripturæ diuinæ testimoniis ac solidis rationibus videbimur cum Luthero paria facere, vt tum denique sibi ponat ob oculos tam numerosam seriem eruditissimorum virorum, quos in huncusque diem tot seculorum consensus approbauit. Quorum plærosque præter admirabilem sacrarum literarum peritiam, vitæ quoque pietas commendat: Quidam etiam doctrinæ Christi, quam scriptis defenderant, sanguine suo testimonium reddiderunt. Et rursus. Siergo Lector viderit meæ disputationis apparatum ex æquo pugnare cum parte diuersa tum illud secum expendat, vtrum plus tribuẽdum esse iudicet, tot eruditorum, tot Orthodoxorm, tot Sanctorum, tot Martyrum, tot veterum ac recentium Theologorum tot Academiarum tot Conciliorum, tot Episcoporum & summorum Pontificum prætudicii.

Præiudicium pro sententia Erasm.

ãn vnius aut alterius priuato iudicio. Non quod vt fit in humanis confessibus, ex numero suffragiorum, aut ex dignitate dicentium metiar sententiam. Scio frequenter vsu venire, vt maior pars vincat meliorem: scio non semper esse optima, quæ plurimis probantur: scio nunquàm defuturum in indagatione veri, quod superiori adiiciatur industriæ. Fateor par esse, vt sola diuinæ scripturæ autoritas superet omnia mortalium omnium suffragia. Verum hic de scripturis non est controuersia, vtraque pars eandem scripturam amplectitur ac veneratur: De sensu scripturæ pugna est. In cuius interpretatione, si quid tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingeniis acutius aut perspicacius? Quid in literis sacris exercitatius? Nec Latinis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia, Qui si naturæ fœlicitate cesserunt Græcis, certe monumentis illorum adiuti, potuerunt Græcorum industriam æquare. Quod si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quàm eruditio, vides quales viros habeat hęc pars, quæ statuit liberum arbitrium: faceſſat odiosa (quod aiunt Iureconsulti) comparatio. Nolim enim quosdam istos noui Euangelii prędones cum veteribus illis conferre. Et iterum. Vnde igitur explorabimus spiritus? Ex eruditione? vtrique Rabini sunt. Ex vita? vtrinque peccatores. In altera totus sanctorum chorus, qui statuunt liberum arbitrium. Verum aiunt, sed homines erãt. At ego iam homines confero cum hominibus non

Hic non de scripturis sed de earum expositione controuersia est.

Dilutio argutiarum Lutherianarum.

non homines cum Deo. Audio. Quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo. Quid facit paucitas? Audio. Quid facit mitra ad intellectum scripturæ diuinæ? Respondeo. Quid facit sagum aut cuculla? Audio: Quid facit cognitio Philosophiæ ad cognitionem sacrarum literarum? Respondeo. Quid facit inscititia? Audio. Quid facit ad intellectum scripturę congregata Synodus, in qua fieri potest, vt nullus habeat spiritum? Respondeo. Quid faciunt conuenticula priuata paucorum, in quibus verisimilius est neminem esse, qui habeat spiritum. Paulus clamat. An experimentum quęritis inhabitantis in me Christi? Non credebatur Apostolis, nisi miracula fidem adstruxissent doctrinæ. Nunc quilibet sibi postulat credi, quod affirmet se habere spiritum Euangelicum. Apostoli, quoniam excutiebant viperas, sanabant ægrotos, excitabant mortuos, impositamanu dabant donum linguarum: ita demum creditum est, & vix creditum est illis Paradoxa docentibus. Nũc quum iuxta communem opinionem adferant pene Paradoxotera, nullus illorum adhuc extitit, qui vel equum claudum sanare potuerit.

Ad eum vero libellum diu tacuit Lutherus, cum Latine scripsisset Erasmus, non ad indoctam, plebem Germaniæ, cui maxime incubabat Lutherus. Multorum aũt querelis excitatus, tãdẽ, maxime vbi in Germanicã quoque lingũa ab Emsero & Cochlæo versus esset libellus Erasmi, assumptis in auxiliũ sociis ędidit librũ,

Lib. Luth. de seruo arbitrio.

de seruo arbitrio. In quo Erasmũ, vt ei & scientiæ & autoritatem adimeret, grauissime onerauit calumniis, à quibus ille se mox vindicauit in Hyperaspiste suo. Inter conuitia tamen & calũnias, multas interim & laudes ac blanditias immiscuit, præter morem suum, siue quod adiutores & Consilarii eius, Ionas & Melanchton, ita vellent: siue quod Erasmum Principibus & Theologis magis redderet suspectum, velut amicum Lutheri occultum, propter metum ab Orthodoxis Principibus & Regibus, quos ille Erasmo clementes ac benignos non nesciebat. In hæc igitur verba suum de seruo Arbitrio exortus est librum. Quod tardius Diatribæ tuæ de libero Arbitrio respondeo, Venerabilis Erasme, præter spem omnium, præterque morem meũ accidit, qui hactenus huiusmodi occasiones scribendi, non solum libenter apprehendisse, sed vltro etiam quæsiisse visus sum. Mirabitur forte quispiam nouam illam & insolitam, uel patientiam vel fortitudinem Lutheri. Quem nec tot iactatæ voces & literæ aduersariorum excitarũt Erasmo victoriam congratulantes, & Io Pæan cantantes: Scilicet Maccabæus ille & peruicacissimus assertor, in uenit tandem dignum Antagonistam, contra quem hiscere non audet. Verũ illos non modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concessi, non solum quod viribus eloquentiæ & ingenio me longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus: quanto magis ego barbarus

Fraudulenter laudat Erasmum Lutherus.

in

in barbarie semper versatus. Sed quod & spiritum meum & impetum & remoratus es, & lãguidum ante pugnam reddidisti, idque duabus rationibus. Primum, arte, quod mirabili scilicet & perpetua modestia causam hanc agis, quã mihi obstitisti, ne possem in te accendi. Deinde fortuna, vel casu vel fato, quod in tanta re nihil dicis, quod non dictum sit prius: atque adeo minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio, quam hactenus Sophistæ dixerunt & tribuerunt (de quo latius dicam infra) Vt etiam superuacaneũ videretur, respondere istis argumentis tuis, antea a me quoque toties confutatis: Conculcatis vero & prorsus protritis, per Philippi Melanchtonis de locis Theologicis inuictum libellum, meo iudicio non solum immortalitate, sed Canone quoque Ecclesiastico dignũ. Cuituus libellus comparatus, ita mihi sorduit ac diluit, vt tibi vehementer compaterer, qui pulcherrimam tuam & ingeniosam dictionem in istis fordibus pollueres: ac materiæ indignissimæ indignater, quæ tam preciosis eloquentiæ ornamentis veheretur, tanquam si quisquiliæ vel sterco ra aureis argenteisque vasis portarẽtur. Et infra Summa, hæc tua verba hoc sonant, apud te nihil refetre, quicquid àquolibet vbique credatur modo pax mundi conster, licereque ob periculum vitæ, famæ, rerum, fauoris, illum imitari, qui dixit. Aiuntaio: Negant nego. Et habere dogmata Christiana nihilo meliora, quã Philosophorum & hominũ opiniones, pro quibus stul-

Quem laudauit, mox contemnit etiam plus quàm Sophistas.

Nequitiosa in Erasmum calumnia.

tissimum est rixari, pugnare, asserere, quod inde nihil nisi contentio & turbatio pacis externæ ueniunt: Quæ supra nos, nihil ad nos. Ita dirempturus nostros conflictus, venis medius, vt vtrosque suspendas, & persuadeas, de stultis ac inutilibus rebus non digladiari. Sic, inquam, sonant tua verba, & quid hic premam, puto te intelligere, mi Erasme. Sed, vt dixi, verba eant, cor tuum interim excuso, modo tu non prodas latius, ac metue spiritum Dei, qui scrutatur renes & corda, nec fallitur compositis verbis. Dixi enim hæc ideo, vt deinceps desinas nostram causam arguere pertinaciæ & peruicaciæ. Nam hoc consilio aliud nihil facis, quam quod significas te in corde Lucianum, aut alium quendam de grege Epicuri porcum alere, qui cum ipse nihil credat esse Deum, rideat occulte omnes, qui credunt & confitentur, & rursus. Sed illud magis est intolerabile, quod causam hanc liberi arbitrii inter ea numeras, quæ sunt inutilia, & non necessaria: & loco eius nobis recenses, quæ ad pietatem Christianam satis esse iudices. Quale formam certe describeret facile quilibet Iudæus aut Gentilis, Christi prorsus ignarus. Nam Christi ne vna quidem iota mentionem facis, ac si sentias, Christianam pietatem sine Christo esse posse, tantum si Deus natura clementissimus totis viribus colatur. Quid hic dicam Erasme? Totus Lucianum spiras, & inhalas mihi grandem Epicuri crapulam. Si tu hanc causam non necessariam ducis Christianis, cedo quæso

Adhuc grauior calumnia in eundem.

quęso ex harena, nihil tibi & nobis. Nos neces sariam ducimus. Si est irreligiosum, si est cu rioſum, si superuacuum, vt tu dicis, scire, an deus contingenter pretia aliquid, an voluntas nostra aliquid agat in his, quæ pertinent ad æternam salutem, vel tantum patiatur ab agente gratia: an quicquid boni uel mali faciamus, mera necessitate faciamus vel patiamur potius, Quid rogo erit tum religiosum, quid graue, quid vtile scitu? Hoc prorsus nihil valet. *Hoc est nimium.* Erasme, Das id zuuiel. Difficile est hoc tribuere ignorantiæ tuæ, vt qui iam senex & inter Christianos versatus, & sacras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excusemus, aut bene de te cogitemus. & tamen hæc portenta tibi ignoscunt Papistæ, & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum scribis, alioqui te dentibus laceraturi, si Lutherus abesset, & talia scriberes. Eum igitur librum Lutheri, vbi vidit Erasmus, mira celeritate scripsit Hyperaspisten, hoc est, Defensorem Diatribæ suæ, vt ipsius indicant verba ad Lectorem. Prodiit (inquit) Seruum arbitrium, titulo Martini Lutheri, sed elaboratum à multis, multo tempore. Nam ante annum liber excudi cœperat, vt narrabant, qui prædicabant se vidisse paginas aliquot, summa que cura, quod ipsa res indicat, liber mihi sero redditus est, idque casu. Nam ipsi celabant, vt saltem ad menses aliquot triumphum agerent, non solum addidisti Luthero, verum etiam, vtrique inimici, mihi quidem ob bonas literas

Hyperaspistes Erasmi cõtra Luth.

Qualis liber Luth. de seruo arbitrio.

illi vero ob improbata dogmata. Temporis spacium, quod dari poterat tum relegendæ Diatribæ, tum perlegendo Lutheri libro, non tam prolixo quam loquaci: tum responsioni meæ, non erat longius Diebus Decem. Deinde ad ipsum Lutherum cõuersus, ait. Quam multa sunt in isto tuo libro prorsus Aprosdionysa, quàm multa superuacanea, quot in locis communibus moræ, quantum conuitiorum, quam multa manifestæ vanitatis, quantum strophatum, quantũ figurati morsus, quam multa parum pudenter detorta ac deprauata, & ex deprauatis Tragicæ conclusiones, rursus ex his vociferationes in imerẽtẽ. In his, quoniã tibi visũ est bonas horas collocare male, cogor & ipse in refellendo non nullam aquę meę portionem consumere. Primum igitur demiror, quum mea Diatriba nihil habeat, nisi moderatam de re disputationem, quumque è propinquo allatret Hieronymus Emserus, è longinquo Ioannes Cochlæus adiurget ex Anglia, præter Roseum & alios, Ioannes Episcopus Roffensis iustis voluminibus te lacessat, è Gallia Iodocus Clichtoueus Lutherum oppugnet Antiluthero, ex Italia Christophorus Lõgolius elaboratam orationem in te torserit. Denique cum hic habeas ex tuæ sodalitatis Coryphæis, qui tibi sedulo facessant negocium, quorum Vlrichus Zuinglius ædito libello nequaquam, vt ferunt, edentulo, dogma tuum, sed ex parte cum Ecclesia, con mune, de Eucharistia oppugnat: quum idem fecerit, Capito, & Ioan-

nes Oecolampadius, nullis quidem conuitiis, sed crebrioribus & acrioribus machinis. Hæc inquam, quum ita sint, demiror quo consilio ad omnes obmutescens, nostræ Diatribæ respondendum putaris. Et post pauca: an Verum hic obsequutus es fratribus, inter quos suo permultos esse, quorum mores procul absunt ab Euangelio, cuius titulo se se venditant. Horum cupiditatibus, Luthere, te plus satis obsequentem præbes, non sine graui detrimento causæ, quã sustines. Non enim me clam est, in cuius gratiam ad istum modum scripseris in Cochæum, & in regem Angliæ. Is nimirum erat, in quo duas personas Comicas posses agnoscere, stupidissimum ac glorioſissimum Thrasonem, & adulantissimum Gnathonem. Cerre indignus erat, cuius hortatu vel epistolam scribere debueris in tam arduo tamque periculoso negocio. Quin illud potius erat tibi reputandum, quam personam suscepisses: Videlicet, qui se profiteretur, Euangelium iam plus mille Quingentis annis sepultum & obrutum, reuocaturum in lucem, & abrogata Pontificum, Conciliorum. Episcoporum & Scholarum autoritate, promitteret orbi certam veráque viam salutis, quam hactenus mundus ignorasset. Quã vero nõ cõgruebat, vt qui tam arduo negocio, velut Atlas cœlo suppositisset humeros (iam enim tecum sic ago, quasi vera sint omnia, quæ tibi arrogas) perinde quasi in re ludicra, dicteriis, sãnis, salibus, & cachinnis, in quoscunque lubitũ fuerit, ludar, &

Reprehendit leuitatẽ Luth. in re tam ardua.

Is erat, Vuilhelmus Nesenus, qui Vuittebergæ in Albi suffocatus periit.

Luth. contemnit omnes velut indoctos, qui ei contradicunt.

stylum vel stringat vel moderetur in quenquam non dicam in regem. Et infra. Porro, quod tibi cum Paulo vindicas scientiam, vtinam id vere posses, simulque præstares spiritum Euangelicũ qui fragrat in scriptis Pauli, quum in tuis obstrepat alius, spiritus. Aut quę tandem contumelia est, si tu, mihi derogas, scientiam: quum eandem iam dudum detrahas & Conciliis Vniuersalibus, & Pontificibus, & Episcopis omnibus, & priscis pariter ac recentibus Ecclesię doctoribus, denique scholis omnibus? Quis vnquam sapuit, qui vel latum, vt aiunt, digitum dissensit à tuis dogmatibus? Omnes quamlibet antea docti, protinus vt tibi contradicere cœperint, patiuntur hanc Metamorphosim, ex Lynceis vertuntur in Talpas, ex hominibus in fungos. Et rursus. Cęterum quis illud absque risu leget, quod scribis, mea modestia te segniorem redditum ad pugnam, quum ista fortitudo tua, me frustra reuocãte, iam orbem vniuersum exitialibus dissidiis concusserit. An equo ficcurrenti erant subdenda calcaria? Habemus fructũ tui spiritus, res vsque ad cruentam stragem progressa est, & metuimus atrociora, ni Deus propiciatus auerterit. Dices, hanc esse naturam verbi: Ego nonnihil arbitror referre quomodo prędicetur verbum Dei, Vt iam Dei verbum sit, quod doces. Non agnoscis hosce seditiosos, opinor, sed illi te agnoscunt. Et iam compertum est, multos, qui se iactabant Euangelii nomine, fuisse seditionis crudelissimę instigatores. Quorum

rum conatus si successisset, fortassis extitissent qui probarent, quod nunc te male gesta detestā tur. Tu quidem libello in agritulas sæuissimo suspitionem abs te depulisti: Nec tamen efficis quo minus credant homines, per tuos libellos, præsertim Germanice scriptos, in oleatos & rasos, in Monachos, in Episcopos, pro libertate Euangelica, contra Tyrannidem humanam, hisce tumultibus fuisse datam occasionem. Et iterum. Deinde, quum me toties facias Lucianum Atheon, qui dicam in corde meo, Non est Deus: Quum me facias Epicuri de grege porcum, quasi credam, aut nullum esse Deum, aut si quis est, ei non esse curæ res mortalium. Hæc, inquam, quum impingas, quibus ne fingi quidem quicquam potest atrocius, tamen addis hyperbolū, me scire, quid hic premas. Hic erat locus in te debacchandi, si calami tui petulantiam imitari vellem. Nihil erat opus tam impudentibus commentis, poteram ex aliorum sententiis aperire, quod monstrum tu celes in corde: Et quem spiritum tua scripta nobis inhalēt. Etenim si tibi ius facis, quidlibet in me iaculari, vel ex tuorum Veredariorum delationibus, vel ex frattum literis, vel ex animi tui diuinatione: Quanto iustius ego possem idem ex Cæsaris ac Pontificum Diplomatibus? ex grauium virorum libris in te proditis? Et in fine. In salutis negocio non aliunde flagito præsidium, quàm à misericordia Domini, neque secundum Deum, vlla in re, plus habeo vel spei vel solatii,

Retorquet Erasmus calliniam in Lut.

Purgat se à calumnia Erasmus.

quàm in sacris literis. Et quem admodum in lucubrationibus meis, non nego, potuisse fieri, vt alicubi scripturæ germanum sensum non attigerim: Ita santissime deierare possum, me scientem, nec in gratiam hominis, nec ob metum hominis, vsquam docuisse secus, quàm sentirem, saltem opinione probabili. Qui mecum domesticam habuerunt consuetudinem, si non sanctimoniæ, quam desidero potius quàm habeo, certe huius animi possunt esse testes. Qui nunquàm effutiuit verbum vel ioco vel serio, quod saperet Lucianum, Epicurum, aut Porphyrium. Ineptum erat, hæc testificari scripto, nisi Lutherus Euangelii vindex, accurato libro talibus facetiis voluisset in Erasmum amicum ludere. Nunc si quis mallet habere fidem illius impudentissimę criminationi, qui me nó nouit, quam meæ testificationi, suo periculo faciet: me liberabit hæc animi mei declaratio. Hæc Erasmus.

Dieta Spirensis.

Eo anno iussu Cæsaris vocati sunt Spirę Principes, & Status Imperii, ad celebranda Comitia, atque ad consultandum in commune, tum de pace & religionis negocio, tum de subsidio Vngaris contra Turcas ferendo. Cæsar bellis implicitus, in propria persona adesse non poterat. Fratri autem suo, qui vices eius in Imperio agebat, adiunxit Quatuor Commissarios, magnæ autoritatis viros, vt pleniori vigore omnia expedirentur. Vocati sunt & Lutherani Principes, Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector

ctor', qui defuncto Fratri Duci Friderico, in Electoria dignitate recens succesſerat: & Lantgrauius Haſsiæ Philipus, qui poſt occiſos ruſticos, à Lutheranis tandem Perſuaſus, in eorum ſectam tranſiit, fruſtra reclamente tum ſocero ſuo Duce Saxoniæ Georgio, tum pientiſsima eius matre, quæ in mortem vſque Catholica permanſit. *Lutherica cõciones.* Hi ergo adducentes ſecum ſuos Concinatores, & noui ritus ſacrificulos, petebant ſibi addici templum aliquod, in quo ſuis & ſacris & concionibus vti libere poſsint. Epiſcopus autem Spirenſis, Georgius, qui Nalalibus erat Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni, fortiter interdixit eis, ne vllo in templo noua ſacra aut ſuas conciones peragerent. Cum ergo de ſacris aut ſacrificiis parum curæ haberent, iuſſerunt ſuos Concionatores in atriis ædium ſuarum quotidie ad populum concionari. Ingens itaque fuit ad eorum ſermones concurſus plebis & ruſticorum, non tam diſcendi gratia, quàm propter nouitatem loci, modumque inſuetum, ad audienda in Clericos & papam conuitia. Atque vt complures allicerentur ad eorum ſectam, data opera in ferculis portabantur carnes coctæ in Sextis feriis, aliiſque diebꝰ ieiuni, aperte, in cõſpectu totius auditorii, per atrũ ad mẽſam Principum & Aulicorũ, in Eccleſiæ & Catholicorũ publicum deſpectum. Patrabantur & alia id genus multa parum Euãgelice ab Euangelicis ibi hominibus. Miniſtri eorum, Equites & ſta

Iactantia Lutheranorum de verbo Domini.

bularii, Idiotæ, petulanter iactabant verbum Domini, & in dextra manica vestimenti gestabant has literas V. D. M. I. Æ. Hoc est, Verbum Domini manet in æternum. Cæteri Principes & Episcopi, simul cum fratre Cæsare intererant sacro publico Diebus festis in templo maiore: quod insigne est opus Cæsarum Henricorum, vbi & monumenta eorum visuntur. Lutherani vero eodem tempore domi suos audiebant Concionatores, per quos & populum à sacris auertebant. Ad huiusmodi temeritates & ausus conniuere cogebantur Catholici, non solum propter saluum conductum, & fidem publicam illis promissam: verum etiam propter iniquitatem & difficultatem pessimi temporis. Nam Germaniæ populi Lutherico fermento inescati, sacerdotumque ac Monachorum bonis inhiantes, ad tumultus & seditiones erant inclinati, & in externis quoque Nationibus grauissimi erant motus. De Italia enim diuturno bello contendebant Cæsar, & Rex Franciæ: Vngaris autem, infestissimo exercitu & maximis Copiis imminebat in propria persona Imperator Turcarum. Circumferebantur item libri Lutherani venales, per totam ciuitatem, maxime vero duo libelli, paruuli quidem mole, sed virulentia perquàm grandes. Quorum alterat Sermo Lutheri Teuthonicus, de Destructione Hierusalem: Alter vero, amarulenta Epistola cuiusdam nebulonis, qui se conficto nomine dicebat Argyrophylacem, Thesaurarium: vt eo vocabulo

Duo libelli pestilentes in illa Dieta

vocabulo redderet suspectum Principis FERDINANDI Thesaurarium, velut Lutheranum, & eius nomine Epistolam Principibus, ac Statibus Imperii, commendabiliorem redderet Cunque breuis esset Epistola, & lectu facilis, atque non solum Latine, verum etiam Teuthonice impressa: perquàm plurima, vendebantur Exemplaria. Quę sane diuulgatio, nocentissima erat contra Ecclesiasticos practica, dolus & malignitas, non solum quod oratio compositis verbis ad commendandam Lutheri doctrinam vafre adornata erat: Verum etiam quod Reipub. vtilitatem videretur intendere ac indicare adēptione priuilegiorum, quibus donati sunt Ecclesiastici. Ait ergo. Sæpe mecum mirari soleo Illustrissimi Pontentissimique Germanorum Principes, quod nonnulli vestrum, tam atrociter in eos, quos hæreticos vocant, sæuiant: Vt propter quæstiones opinionesque quasdam de religione, in homines alioqui innocētes, & Rei. commodos, expillis, bonorū direptionibus, gladio, aqua, & igni, animaduertere non reformident. Si autem in vos aut in Remp. vestram peccarent, iustiore certe titulo punirentur. Modo cum eiusmodi aserant & doceant, quæ in maximum Ditionum vestrarum Rerum publicarū que commodum vergant (quo nomine & à vobis prēmium accipere debebant) mirum, immò stupendum miserandumque, quod talia citra rationem modumque de eis supplicia sumantur.

Verba Argyrophylacis ad Principes.

Egetis fortasse pecunia in Reipub. vsus

Modus colligendi pecunias.

Quis hodie magis eget quàm egent illi, qui maxima perpetrãt sacrilegia? Iuxta illud Prouerb. 11. cap. Alii diuidunt propria, & ditiores fiunt. Alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.

necessaria? en maximum vobis thesaurum ostendo. Sinite monachos, & monachas (si qui velint) libere abire, & victum laborando quærere. Et vero, quibus in suis fornicibus delitescere libet, frugaliter alite, & ne quis huiuscemodi ignauæ vitæ genus posthac sectetur, cauetote: Tum quicquid opum illis supereſt, in necessarios pauperum, Reip. vsusque vestros vertite. Experimini (procul dubio) intra paucos menses, quot centena aureorum millia, vnius exiguę ditionis vestræ monachi & id genus homines possideãt. Neque hoc meum consilium quispiam aut seditiosum aut impium iudicet. Tam enim pium esse (si opus foret) ostendere possem, vt plane impii censendi sint Principes, qui hoc non exequantur, malintque ab agricolis, vinitoribus, opificibus, ciuibus, aliisque sibi subiectis tributa extorquere, quàm Reip. suaque ipsorum bona à tam malæ fidei possessoribus auferre &c.

Sermo Lutheri de destructione Hierusalem.

Sic & Lutheri sermo, suum commendans Euangelium, cuncta mala, atque adeo totius Germaniæ interitum denunciabat, nisi ei obediretur. Quemadmodum Iudęis contigit, qui Christum audire noluerunt. Nunc esset tempus (inquit) vt bonum nostrum agnosceremus, & Euangelium cum gaudio acceptaremus. Nunc enim offertur nobis gratia, per quam pacifici esse possimus. At nõ accipimus corde, arbitramur nos esse tutos, & non videmus magnam cladem, quæ iam contigit: Non videmus, quod Deus nos tam grauiter punit Pseudoprophetis & Sectis, quos nobis

bis vndique immittit, qui tam secure prædicãt, ac si spiritum sanctum prorsus deuorauerint. Quos pro optimis habuimus, ii populum in errores mittunt, vt nesciant pene homines, quid faciant aut quid omittant. Est igitur nunc tempus gratiæ præ foribus : nos autem contemnimus & reiicimus in Ventum : hoc Deus neque vult, neque potest nobis ignoscere. Quod ergo verbum eius ita contemnimus, vltione dignum est, & vlciscetur, etiam si Centum annos differatur vltio : at tam diu non differetur. Et quanto clarius est verbum, tanto grauior erit vltio: Vereor, ne tota Germania peritura sit. Deus hanc nequitiam inultam dimittere non potest nec diu conniuebit. Euangelium enim tam copiose prædicatum est, vt tam clarum non fuerit tempore Apostolorum. Tota igitur Germania peribit, vt vereor, oportet eam interire funditus Principes solo gladio rem peragere volũt, Deo nimis ferociter barbam vellicant. Ipse igitur eos in os percutiet. Et infra. Iudæi eandem prætendebant causam, quam nunc nostri. Libenter quidem acceptaremus Euangelium, si non subesset periculum & corporis & substantiæ, si nõ perderentur vxores & filii. Et non consyderauerunt magnam ac diuitem promissionem à Deo factam, vbi ait. Reddam tibi centuplum hic, & illic vitam æternam. Dimitte vxorem & liberos, ego bene enutriam, ego tibi reddã: aude modo alacriter super me, putasne me non scire tibi aliã ædificare domum? an tam vilem me habes.

Mina in Germaniam.

Ego tibi dabo cœlum, an non audebis igitur fa
per me? Si auferantur tibi bona, bene tibi, cœli
& terra mea sunt, ego vtique tibi redditurus si
&c. E iusmodi itaque libellis, non solum plebs
Decretum Spirense. & rustica turba, verum etiam plærique Optima
tum & Nobilium trahebantur in fauorem nou
Euangelii, atque in odium antiquæ religionis &
Cleri. Vnde quum absque seditione & tumultu
nouitas illa prohiberi aut tolli non posset: Prin
cipes & ordines Imperii concluserunt suspen
Vngariâ Germanis derelicti per Luth. ue, vt quisque in causa religionis ita se gereret &
in terris suis ageret, sicut confideret iustificare
ac respondere coram Deo, & corã Cæsare Ma
iestate. Hinc, suspensis in hunc modum omnium
animis, cum nulla esset certa pax aut secu
factum est, vt nemo Germaniæ Principum ogé
tulerit Regi Vngariæ & Bohemiæ, LVDOVI
CO. In cuius fines Turcarum Imperator ma
mis copiis iam ingressus erat. Nam & domi ni
hil erat securum à seditiosis subditorum animis
& omnis miles à Luthero inuoluntarius iam pri
In assertione art. 34. dem redditus fuerat, ad proficiscendum contra
Turcas. Scripserat enim ille, quod præliari ad
uersus Turcas, sit repugnare Deo, visitantis ini
quitates nostras per illos. Scripserat, nos hacte
De bello contra Turcas. Contra duo mandata Imperialia. nus nihil habuisse prosperum aduersus Turcam
& vires eius atque imperium nostris bellis aucta
esse in immensum. Scripserat non licere Chri
stianis bellare, sed vim & iniurias pati. Scripse
rat, denique, Turcam esse decies probiorem
ac prudentiorem principibus nostris: Ideo ni
hil

hil prosperitatis à nostris expectãdum esse, nec quicquam esse contribuendum contra Turcas &c. Derelictus itaque ab omnibus Germaniæ Principibus, pius, Innocens, ac Inclytus Rex Ludouicus, Cęsaris nostri Sororius, cum accepisset minacissimas à Turca ex Belgrado literas, & audiret illum crudelissime sęuire in deuictos atque etiam in deditos, nec vllam vlli seruare fidem: ex subditis suis conscripsit quantum potuit exercitum, vocauit in auxilium Bohemos, & Ioannem Vuaiouodam, Comitem Ciliæ, atque ex regno Vngariæ congregauit ad se satis iustum exercitum, si ex fide cum eo actum fuisset. Nam fertur in Equitatu habuisse circiter X X X. Milia. Vbi ergo intellexerat, quanta sæuitia & immanitate debacchatus esset in ciuitatem Quinque Ecclesiensem Turca, ex Buda processit cum exercitu obuiam hosti. Verum cum non adessent in tempore Bohemi & Vuaiouoda, & in exercitu quoque suo nõnullos haberet proditores: mox, vbi eius tormenta bellica male excussa, Turcæ aut tormenta optime in hostem directa fuissent, magnamque stragẽ dedissent, inito prælio fusi sunt Vngari. Rex acceptis aliquot vulneribus, in fugam cum paucis conuersus, fugiendo in lacu quodam periit. Fuit ea clades non solum exitialis opulentissimo Vngariæ regno, quod Turcarum Tyrannidi supra CC. annos fortissime restiterat: Verum etiam pate fecit hostibus, Christi aditus ad Germaniam. Ferunt enim Turcam pio Regi

Fatum Ludouici Regis Vngariæ in bello contra Turcas.

Turcarum crudelitas & præda.

in literis suis comminatum fuisse, quod non solum Regẽ ac Proceres eius esset assaturus, palóque transfixurus : verum etiam religionem & Crucifixum illorum vellet omnino delere,& in silentium redigere. Fuso igitur Rege, maximam egit prędam, pręsertim in Bombardis, curribusque & nauibus. Abstulisse sane fertur maximas Bombardas LXXX. Minores Quinquies Mille Minimarum Decem Millia: Curruum Quatuor Millia, Nauium Quinque Millia. Peruenit ad Budam, ac omnia diripuit. Regina, Soror Cęsaris Domina MARIA, omnibus exuta, etiam mundo muliebri spoliata, vix fuga elapsa, Viennam miserabilis peruenit. In Regis defuncti locum primo à Bohemis electus est Princeps Ferdinandus : Quem & Vngari postea elegerunt, ad quem regni iura ex antiquo tractatu ac fœdere pertinere non ignorabant. At Ioannes Ciliæ Comes, quamprimum abscesserat Turca, in Regis successorem à quibusdam electus, legitimo Regi Ferdinando plurimum negocii ac molestiæ peperit . Nam non solum factione, sed & armis de regno cum illo contendere perrexit : nec destitit, donec grauissimis malis afflictum iam antea regnum rursus inuolueret.

Nouus Bohemiæ & Vngariæ Rex Ferd.

Eodem anno percelebris fuit Disputatio in Baden, Heluetiorum oppido habita inter Catholicos ac Lutheranos. Nam magister Vlricus Zuinglius,& Doctor Ioannes Oecolampadius viri

Disputatio Badensis in Ergauia apud Heluetios.

viri docti, linguarumque Græcæ & Hebraicæ periti, religiosam & Catholicam gentem Heluetiorum ex parte peruerterant iam, & non mediocre in religione dissidiũ per nouã Lut. doctrinã suscitauerant. Vt igitur dissẽsio turbatioque illa tolleretur, cõmuni XII. cantonũ sic vocãt XII. distincta Dominia cõfœderatę gentis) cõsensu instituta est illa Disputatio, ad quam vocati sunt è Catholicis Pręclari viri, D. Ioannes Faber, Consiliarius Serenis. Principis Ferdinandi, qui iampridem grande contra Lutheri errores volumen ędiderat: D. Ioannes Eckius, qui ante VII. annos cum ipso Luthero Lipsię cum laude omnium publice disputauerat: D. Thomas Murnerus. Hi tres pręcipue ad disputandum parati erant, aduersus Zuinglium & Oecolampadium. Ad quam sane disputationem, suos miserunt Oratores Quatuor vicini Episcopi, ad quorum Diœceses gens Heluetiorum pertinet. Episcopus namque Constantiensis, Hugo, misit Claros viros, D. Melchiorem suum Suffraganeum, eximium Theologum. D. Othmarum Luscinium, virum Disertiss. P. Antonium Pyratam, Concionatorem Maioris Ecclesię facundissimum, & quosdã alios Pręlatos & Patochos nõ incelebres viros. Basiliẽsis vero Episcopus, Christophorus, misit D. Augustinũ Marium, Suffraganeum Frisingensem: D. Iacobum Lemp, Ordinarium Theologię in Academia

Oratores III I. Episcoporũ

Academia Tubingensi, & aliquot alios doctos viros. Episcopus Lausanensis, Sebastianus, misit D. Conradum Tregarium, Prouincialem Augustinianorum, & Ludouicum Loblium, Decanum Bernensem. Episcopus denique Curiensis misit D. Petrum Speiserum, cum aliquot Canonicis Curiensibus. Aderat præterea magna eruditorum hominum frequentia. Cæterum Zuinglius, reiecta omni fide publica saluoque conductu, qui ei multifariam offerebatur: nullo pacto ad eam disputationem venire voluit. At D. Eckius multis diebus, sub Notariorum exceptione disputauit, nunc, cum Oecolampadio, nunc cum Iacobo Imeli, nunc cum Berchtoldo Hallero, atque etiam cum Vlrico Studemo: tum de aliis rebus religionis nostræ, tum præcipue de Venerabili Sacramento Eucharistiæ.

Zuinglius Tergiuersator.

D. Eckius Victor.

Quanto autem illis omnibus superior solidiorque fuerit D. Eckius, publico declaratũ fuit Heluetiorum Decreto. In quo Catholicorum obseruationes, Eckiique propositiones comprobatæ atque plenæ seueritatis edicto confirmatæ fuerunt. Quarum sane iste fuit tenor.

Verum Christi corpus eiusque sanguis, præsentia sunt in Sacramento altaris.

Quæ & vere offeruntur in officio Missæ pro viuis & defunctis.

Virgo Maria, alique sancti Cœlicolæ, inuocandi sunt vt intercessores.

Domini nostri Iesu Christi, eiusque sanctorum Imagines, delendę non sunt.

Post

Post hanc vitam Purgatorius est ignis.

Pueruli etiam Christianorum in peccato Originali nascuntur.

Baptismus Christi, non Ioannis, tollit Originale peccatum.

Decretum Heluet. cõtra Luth.

His ergo conformis facta est publici Decreti sẽtentia. Qua & Lutheri doctrina, velut peruersa, multisque iudiciis solenniter condemnata per Leonem Papam X, per Carolum Augustum. V. per prẽclaras Vniuersitates, Parisiensẽ, Louanienſem, Colonienſem &c. Heluetiorum plebibus interdicta est, & antiqua Catholicæ fidei obseruatio approbata atque prẽcepta, Ne quid temere immutaretur, de sacra Missa, de Sacramentorum administratione: de sacris ritibus Cæremoniarum, Ieiuniorum, Orationum Confessionum, Feriarum, Oblationum, Inuocationum, Exequiarumque pro defunctis. Vt igitur hæc omnia firmius tenerẽtur, additum fuit in fine Decreti, certos constitui debere Aduigilatores, qui vna cum Magistratibus & Officialibus publicis, diligenter huic causẽ inuigilent, ac prævaricatores denuncient, cuiuscunque status fuerint, vt iuxta demerita sua puniantur. Adeo sane, vt reus in vno Cantone, ab omnibus aliis Cantonibus reus itidem extorrisque habeatur, nec vsquàm liceat profugis euadere pœnas.

Antilogiæ cum. xtra zuing.

D. Ioannes Faber, cum per absentiam & contumaciam Zuinglii, disputare cum eo non posset verbis: scriptis protulit multa, quẽ illi obiecturus fuerat, si comparuisset. Ingentem enim Antilogiarum

logiarum illius numerum coaceruauit in volumen vnum, quibus ille fœdissime & sibiipsi contradixit, & suam Lutherique doctrinam destruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quæ vir ille Doctissimus multiiugæque lectionis, & inexhausti laboris, ex libris Zuinglii recitauit atque redarguit, partim tãquam sibiipsis contraria: partim tanquam fidei Catholicæ aduersa, & secundum se impia, absurda, & à vero aliena. *Mendacia. Oecolampadii.* Recensuit item supra CL mendacia ex scriptis Oecolampadii, quibus ille populum fallaciter decipiebat. asserens, antiquos Doctores Ecclesiæ itidem sensisse de Eucharistiæ Sacramento, quod ipse sentiebat. Contra quem & piissimus atque doctissimus vir, Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffẽsis in Anglia, Quinque egregios scripsit libros, errores & mẽdacia illius exacte reprobans. *Acta D. Thomæ Murneri contra Zuing.* At D. Thomas Murnerus, qui Lucernæ iis temporibus verbum Dei Catholice prædicabat: longe atrocissime in Zuinglium est inuectus, quem multipliciter per XL. conclusiones infamem, propter scelera & sacrilegia commissa, declarauit. E quibus vnam, quæ in ordine septima est, hic exempli gratia recitasse satis fuerit: licet breuitatis ratione, ne ipsa quidem tota recitabitur. Ait igitur Murnerus. Famosus est, qui census & reditus, cultui diuino ex pis causis deputatos, in prophanos vsus temerabit commutare, & cum alterius detrimento ac iniuria alium facere locupletio-

rem

rem, conarique plus iuris in alium transferre quam habuit ipse. Hanc conclusionem proba ex legibus multis, tum Constantini Magni, tum Iustiniani Augusti. Et addidit, quod annui reditus inter immobilia bona computantur. L. Iubemus. C. de sacrosanctis Ecclesiis: Quæ neque alienari neque auferri debent. Qui autem hoc fecerit, puniri debet, non solum faciens, sed & Oeconomus Ecclesiæ, & scriba, qui eiusmodi contractum scribit, & Iudex hoc admittens, ea. L. § Oeconomus. Auditis iista vos Ecclesiarum fures? Ideo nihil vobis aliud expectandum restat, quàm vt calceis exutis ad patibulum proficiscamini. Et infra. Hinc primo consequitur. Infamem esse quemlibet, qui Ecclesiis & religiosis, suas per vim aufert hypothecas, & ab illis eos vi depellit & iniuria. L. Prætor ait. §. Ne quid. ff. de vi & vi armata. Lege Iulia publicorum iudiciorum plectendum. Consequitur secundo, Dupliciter infamem esse, duplicemque furem, qui cum retentis hypothecis etiam capitalia detinet bona. Consequitur tertio, Hunc tripliciter esse famosum, qui vltra hypothecas, & bona capitalia, etiam eorundem literas & sigilla furatur. L. Nec interest. ff. ad legem Iul. de vi priuata. Cõsequitur quarto, Quadruplicíter infamem esse, qui vltra hæc tria, homines vi cogit sibi census & reditus afferre, cum ei ne obulum quidem debeant. L. lege Iulia. ff. ad legem Iuliam peculatus. O vos (inquit)

Contra sacrilegos Correlaria Martini.

tam multipliciter infames, Euangelici nequam criminosi ac scandalosi Ecclesiarũ fures, quibus eiusmodi cum veritate obiiciuntur. O quę scandala, quas infamias pio natali solo nostro irrogatis, vestrisque parentibus in terra sepultis. Pertingant obsecro hęc lamenta in Thronum diuinæ Maiestatis, ad vestras tandem iniurias vlciscendas. Hæc & id genus plurima Murnerus, quæ referre longum foret. Cum autem Zuinglianiani falso iactarent, Erasmum quoque Roterodamum (qui Basileæ tum degebat) circa Eucharistiam ipsis consentire. Erasmus eam calumniã scriptis ad Heluetios litetis constantissime confutauit. Neque tamen cessauit per eam disputationem dissensio, Altius enim in cordibus multorum radices egerat error, quàm vt vllis rationibus euelli posset, Et ipsi Lutherani, Zuinglius & Oecolampadius, iam etiam contra ipsum Lutherum scribere cœperunt. Quorum contentio in hodiernum vsque diem perdurat.

Erasmi contra Luth. & Zuing. protestatio.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini.

M. D. XXVII.

Libellus Lut. contra Regem Angliæ.

LVther⁹ ad grauẽ ac eruditã Regis Anglię Epistolã perpetuo tacuisset, nisi in Germanicũ trãslata fuisset à vicino suo, Hyeron. Emsero in lucẽ ędita. Ne igitur popul⁹ Teuthonicus

thonicus, quem sibi velut peculium & hæreditatem suam, vt olim Deus populum Israël, vindicabat: tam forti ac lucida confutatione reuocaretur ad fidem antiquam, scripsit illi breuem libellum Teuthonicum. In quo suæ doctrinæ firmitatem iactitabat, ac ferociſſime prouocabat contra se, non solum Papistas (vt vocat Catholicos) & Principes, verum etiã Suermeros, suos paulo ante socios & amicos aureos. De Doctrina quippe mox ab initio libelli, gloriabatur in hæc verba contra Regem Angliæ.

Inceſſit (inquit) conuitiis & libellum meum, contra liberum Arbitrium scriptum. Quem tamen Erasmus Roterodamus, Regis illius optimorum amicorum vnus, coactus est dimittere intactum, atque adhuc intactum relinquet: quamuis plus scientiæ ingeniique vno in digito habeat, quam Rex Anglię habet cum omnibus sciolis suis. Et Trotz nõ solum regi & Erasmo, verum etiam eorum Deo, omnibusque Diabolis, necum libellum mihi recte iustéque reprehendant &c. Deinde in Principes ita scurratur. Bone Deus (inquit) quam diligenter subtilibusque modis quærunt me. An non sum ego precioſus ac nobilis vir? Immo certe, in Mille annis vix nobilior fuit sanguis, quam Lutherus. Cur ita? coniice tu ipse. Tres iam Pontifices Romani, Tot Cardinales, Reges, Principes, Episcopi, Presbyteri, Monachi, magnique Ioãnes, eruditi, totusque mundus: Hi omnes super sanguine Lutheri proditores, latrones atque car-

Trotz, vom eſt cõtemptus & prouocationis, quaſi nec auſint nec poſſint.

Scurrilitas Lutheri in Principes.

nifices sunt, aut certe libenter esse vellent. Sed & Diabolus cum suis, Vah te, Ego ipse sanguinem meum odi, quando hæc cogito. Quod ego tales Magnificos ac præstantes carnifices ac latrones habere debeam. Turcarum imperatori deberet talis exhiberi honor, nõ eiusmodi pauperi mendico, qualis ego sum. Et infra. Coram mundo ipse quoque probus esse volo, & sum: adeo, vt non sint digni mihi calciamenti corrigiam soluere, neque cum veritate me conuincent, quod coram mundo vlli hominum scandalose viuam & agam, sicut ipsos bene cõuincam. Breuiter, nemini sum nimis humilis, nemini nimis superbus: Quemadmodum Paul⁹ ait. Scio superbire, scio & humiliari: scio egere, scio & abundare. Quantum ad doctrinam meã attinet, sum ego Diabolis, Cæsari, Regibus, Principibus, totique mũdo multo multo multo nimis proteruus, firmus ac superbus. Quantum vero ad vitam meam attinet, sum etiam cuilibet puero humilis atque subiectus. Qui hoc ante nescivit, is nunc audiat. Et rursus. Quantum ad officium doctrinámque meam, & quo ad vita mea illi conformis est nemo vllam à me vel patientiam vel humilitatem expectet: præsertim Tyranni, & persequutores Euangelij. Hic enim debent me pro viuo sancto habere, hinc aliud non fiet: Si nõ volunt, oportet, quãdiu ego illi adhæsero. Quod me Deus adiuuet, vsque in finem, alioqui res perdita est. Quod si doctrina mea non alios haberet inimicos quã

Vxoratus Monachus cũ sua Moniali vivit sine scandalo, si ei creditur, Phil. 4

Contemptus Lut. in Principes.

Regem

Regem Angliæ, Ducem Georgium, Papam, & socios eorum, miseras bullas aquæ, iam pridem consuluissem causæ cum vna particula de Patet noster. Cum autem alij adsint, reputo tales inimicos, velut recentes lendes, quæ priusquã inde pediculi nascuntur, inanes aridæq; sunt pelliculæ. Ego autem eiusmodi lendibus bene faueo, vt interim glorientur & cantent. Hic residemus nos lendes super caput nobilissimi animalis in terra, in crinibus eius. Nõ sumus vilis prosapiæ, pediculi sunt nostri parentes, magni illi gigãtes, qui etiã Romanũ Imperatorẽ Syllam interfecerunt, multosque alios. Quid ergo ad nos, sit Lutherus mendicus? Verum est, lendes estis, pediculi autem nondum estis facti. Ah quid tamen est mundus ad Deum, & ad Dei verbum? exiguus puluis est, inquit Iesaia: hoc adhuc minus est, quam lendes. Et infra. Sed quid ego vlterius irascor Papistis, qui mihi publici ac ex indicto hostes existunt, & quicquid in me perpetrant, secundum ius hostilitatis faciunt, sicut decet. At isti primum mihi sunt vere noxij, tenelli filioli mei, fraterculi mei, aurei amiculi mei, seditiosi spiritus ac Suermeri, qui, vt mihi videtur, neque de Christo neque de Euangelio, aliquid præclari sciuissent, si nõ prius scripsisset Lutherus, & per suam nimirum scientiam ex Papæ Tyrannide in talem libertatẽ lucẽq; difficulter se asseruissent: Aut si facere potuissent, non tamen fuissent ausi rem aggredi & attentare. Et iterũ. Ego (inquit) hactenus omni-

Ridicula comparatio Principum ad lendes.

Querela Lut. contra aureos amiculos suos.

fariam fere aduersa expertus ac perpessus fue-
ram: At meus Absalon, puer meus dilectus, p
trem suum Dauid nondum effugauerat, igno
miniaque affecerat. Meus Iudas, qui discipulo
Christi perterrebat, ac dominum suum prode-
bat, quod suum erat in me nondum compleue-
rat, & hoc quoque nunc in actu est.

Hunc Lutheri libellum Ioannes Cochlæus in Latinum vertit, vt Angli & Erasmus intelli-
Contra aulas Principum. gerent, quidnã respondeat miser homo adgra-
ues & elaboratos ipsorum libros: Cunque in
eodem libello suo hæc quoque verba cæteru
vanitatibus suis adnexuisset. Quod ego (in-
quit) fumosus Cinerarius in Aulis Regũ Prin-
cipúmque quærito? vbi scio, Diabolum supre-
mo residere loco, summúmq; ibi eius esse thro-
num. Ego Diabolum probum reddere pato
absque ipsius voluntate, & apud eum inuenire
Christum: merito ergo tale mihi reddit præmiũ
Redi bone Luthere, & adhuc semel quære Io
nem Baptistam in Aulis Regum, vbi molliby
vestiuntur: Inuenies eũ ibi opinior. Ouis sum
& ouis maneo, quod tam facile credo, ac me si
duci dirigique permitto, ad ludendum seu blã
diendum eiusmodi Domicellis, & non multo
potius meum sequor sensum: Ita, vt si Tyranno
cuipiam aut sublimiter docto vnum ictum de
dissem, ipsique ob id irascerentur, ego Trigin
ictus subinde adderem, in contritionem ac pœ-
nitentiam. Sic scirent, quomodo ego reuoco
doctrinam meam. Ad hæc Cochlæus ita respõ-
dit.

dit. Quando Lutherus in Episcopos inuehebatur, erant ei tunc Aulæ Principum velut sanctissima Monasteria, vbi Christus supremo assidebat loco. Nunc vero dum irascitur Regi Angliæ, Ducique Georgio: Aulæ Principum sunt eidem throni Diabolici, vbi Diabolꝰ supremo residet loco. Quemadmodum & Erasmus erat ei doctissimus ac maximus Theologus, quam diu sperabat eum suarum fore partium. Quam primum vero vidit, eum alterius esse opinionis mox bonus Erasmus reddebatur omnibus etiã Sophistis indoctior. Itidem & Carolstadius plenus erat spiritu Dei, quam diu Luthero cõsentiebat: mox vero, vbi vel vno in articulo ab eo dissensit, factus est Diabolorum, spirituúmque seditiosorum plenissimus. Attamen libenter audire velim, vbinam Lutherus Christum tandem inuenire intendat. Certe iampridem eripuit eũ Papæ, Cardinalibus, Episcopis, presbyterisque & Monachis, eumque ex omnibus Episcoporũ Curiis Monasteriisque effugauit. Neque vero apud rusticos eum relinquere potest: scribit enim eos Diabolis esse repletos. Quod si vera sunt & ea, quæ de Mercatoribus scripsit: nõ poterit profecto ne ibi quidem verum inuenire Christum. Existimabat autem aliquãdiu, quod apud Poëtas Græculosque suos eum inuenturus esset, dum domestici ipsius aureique essent amiculi. Quum vero nunc non omniquaque consentiant ei, facti sunt Suermeri, ac seditiosi spiritus, ac magis perdidere Christum, quam

Verba Cochlæi contra Lut. de eius incõstantia.

Christus Lutheri vltimum.

Papistæ. Vbi igitur bonum Christum tandem inueniet aut relinquet? Nusquam profecto alibi, quantum coniicere licet, quàm apud Moniales Excucullatas, quas ipse profugas domi suo in monasterio receptat ac retinet: Quæ & ipsius voluntati omniquaque subseruiunt, nec vlla in re prorsus aduersantur ei. In his ergo habitat Christus Lutheri, in his operatur miracula: Quemadmodum Lutherus ipse de quadam illarum elegantem libellũ, quomodo illi Christus suus è monasterio abeundi auxilium tã miraculose præbuerit finxit ac ædidit. Erasmus vero, vbi acceperat Latherum in isto suo libello vane gloriari, quod Erasmus quoque de libero arbitrio nihil posset ei respondere, crebris præterea literis amicorum rogaretur, vt quã in hyperaspista responsionem pleniorem pollicitus fuerat, eam aliquando præstaret ac ederet: insignem ac bene prolixum ædidit librum. In quo sane cuncta Lutheri de Seruo arbitrio argumenta, tam neruose ac dilucide dissoluit, vt neq; Lutherus, neq; aliarum sectarum quispiam, hactenus attentauerit illi respondere. In eo igitur libro inter cætera multa, hanc generalem in Lutheri libros sententiam tulit.

Sup. fol. 78.

Liber Erasmi Tertius de libero arbitrio

Qualis scriptor Luth.

Videor (inquit) hoc mihi in Lutheri scriptis animaduertisse. Non semper est intẽtus iis, quę scribit: Nec id fieri potest, vt hominis animus, perpetuo sit intentus alicui negocio, semper tamen illi currit calamus. Itaque quo crescat volumen, plurima incidunt, quę nihil aliud quàm chartas

chartas explent. Nũc repetit plus decies dicta, commutatis tantum verbis: Nunc conciona-tur, versans in locis communibus: Nunc asseue rationibus explet chartas: Nunc ineptis salibus & in facetis facetiis eximit tempus: Nunc quic quid offertur aut succurrit animo, quocunque modo detorquet ad causam suam, ac præter cõ-uitia, quibus natura scatet, habet verba qui dã veluti magica, quæ non ratione, sed vehemen-tia quadam afficiant lectoris animum, vel im-becillem, vel parum eruditum. In quibus quo-niam imaginatio plurimum valet, iuxta Phy si-cos, adeo, vt frequẽter morbos graueis & mor-tem patiant: fit, vt quodammodo afflentur spi-ritu, vtinam sancto. Irenæus tradit, arte simili plurimis imposuisse Valentinum ac Martionẽ, non mulierculis tantum, sed & iudicibus. Ha-bebant verba quædam barbara, incognita, ve-hementia, imperiosa: Ea mira fiducia pronun-ciantes territabant iudices, & infirmos rapie-bant in suam sententiam. Mulieribus etiã pro-phetiæ spiritum dabant, iterum atque iterũ iu-bentes, præcipientes, impetantes, vt tantum aperirent os: asseuerantes, prophetiã fore quic-quid dicerent. Quid quæris? incalescebant ma-gicis verbis imbecilles animi, & afflabantur, nõ aliter quàm qui commenticiis vocibus adiu-rati, intumescunt fremuntque, perinde quasi ve ris Exorcismi verbis premãtur. Huiusmodi vo-cibus quum omnes Lutheri libri, tum hic præ-cipue scater: Addit æris Dodonæi loquacitatẽ,

Qualia verba Valentini & Martionis.

Loquacitas Luth.

aut si quid illo est loquacius, vt lector, quamuis sanus & integer, tamen hoc tædio delassetur. Et infra. Quid autem stultius, quàm cum eo disputare, qui nihil admittit, nisi scripturæ verba: sed harum interpretationem vni sibi reseruás: Immo qui sibi permittit comminisci, quoties cómodum est, quod non magis è scripturis elici potest, quàm è pumice lac. Et tamen sibi videtur mirificus disputator: Atque ita re gesta, sibi canit Encomium. Et post multa. Quod testimonium habeat in mundo, norunt omnes. Si mihi persuasum esset, illum Dei causam agere, nullus est in orbe tam potens Monarcha, qui me perpelleret, vt vel tria verba scriberem aduersus eũ, citius abirem in ignem. Et fieri potest, vtrego, vel ob eruditionis inopiam, vel ob ingenij uditatem, parum subtiliter iudicem de dogmatibus. Verum hoc me docet certe sensus communis, fieri non posse, vt syncero pectore causam Dei tractet, qui concitatis tantis in orbetu multibus, luditac deliciatur sannis ac dicteriis, nec vnquam expletur. Nec stultitia carere potest tanta insolentia, quantam adhuc in alio vidimus nemine. Nec cum Apostolico spiritu cõgruit tam scurrilis petulantia? Immo hocipsum est Dei causam negligenter agere, ineptis dicteriis irritare Principes ac doctos indecora voce Trotz. Ista diligentia summa fuit negligentia. Si vere diligens esse cupiebat in opere Dei, Paulum oportuit imitari, qui quum esset in omnibus liber, omnium se seruum fecit, qui omnia

Causam Dei non tractat syncere Luth.

fiebat

fiebat omnibus, qui per omnia placebat omnibus: qui non quærebat quæ sua sunt, sed quę Iesu Christi: qui non sequebatur quod licebat, sed quod expediebat: qui abstinere iubet ab omni specie mala, hortans, vt Christianorum modestia nota sit omnibus hominib⁹. Et post pauca. Quale est Euangelium quod recipit tales, quales nimium multos nouimus, quod agnoscit decoctorem, scortis, alea, comessationibus, ocio luxuque perditum, nihilque sibi non permittentem, modo sibi nomen Equitis possit affingere, & huius tituli ius esse putat, deludere creditorem. Et si repetat mutuũ, pro hoste ducere: Et quoties vrget inopia, huic aut illi, vnde spes est prædæ, bellum indicere, publicumq; latrociniũ belli nomine fucare. Principi ius non est indicere bellum, nisi consilio adhibito, & is qui pedem vbi ponat nõ habet, bellum indicit cuilibet. Ac talibus est locus in nouo Euãgelio, quibus apud Ethnicos in ciuitate moderata locus non esset. Hoc satis est, approbat mea dogmata. Quid refert de factis, modo adsit fides? Fateor olim & tales recipiebat Euangelium, sed resipiscentes, sed transformatos. Nunc quidam adeo non corriguntur per Euangelium, vt potius videantur deteriores. Nec fit, vt peccare desinant, sed vt peccent impunitius. Iam si quid erat corrigendum in moribus, aut immutandũ in ritibus, id agendũ erat ax autoritate magna, aut certe ex consensu plurimorum, deniq; paulatim: Neque quicquam submouendũ ni prius,

Euangelium Luth. pessimos quosque recipit.

Temerari a rerum mutatio.

paratum esset melius aliquid, quod in illius locum succederet. Nunc quidam sic rem aggrediuntur, quasi possint repente nouum orbem derepente condere. Nihil non displicet, constitutiones, Ordines Ecclesiæ, oleum, rasura, Missa, cantus, templa, imagines, vestes, scholæ, Cæremoniæ, studia, literæ. Quid autem pulchri vidimus succedere? Nunquàm tam bene fuit actum cum rebus humanis, nec vnquam agetur in hoc seculo, quin multa sint digna correctione. Verum ad quædam præstat conniuere, quædam condonanda sunt simplicium affectibus. Quæ ferri non possunt, aut tolerari debent, si plus habitura videtur discriminis tentata curatio, quàm habet ipse morbus, aut arte sensim corrigenda: sic, vt non abiici, sed meliorum successione protrudi videantur. Hanc moderationem si Lutherus adhibuisset, habuisset & Principes & Episcopos, & ex Monachis ac Theologis, quos nunc habet infensissimos, optimum quenque si bi fauentem. Hæc loquor, fingens causam esse per omnia talem, qualẽ videri vult Lutherus. Profitedatur enim sese Ecclesiæ collapsos mores, ac nonnulla dogmata magis ad commoditates hominum, quàm ad Christi gloriam facientia, reuocaturum ad synceritatem. Hoc negocium iam olim suspirabant optimi quique: Sed quoniam perspiciebant, nisi Deus afflasset animos Principum, sine graui publicæ tranquillitatis concussione tentari non posse: optabant potius quàm sperabant. Quod summo

Luth. seditionẽ affectasse videtur.

mo quidem orbis applausu Lutherus aggressus est, sedita se gessit, quasi seditionem, quam in primis vitatam oportuit, affectasse videatur. Nunc non libet commemorare, quales habeat plærosque discipulos. Illi satis est, quales quales sunt, quod approbant ipsius dogmata. At Paulus ne cibum quidem capi vult cum fratre, qui nominatur auarus, aut scortator, aut maledicus Certe istorum multi ad publicam tranquillitatem adeo sunt inutiles, vt Turca quoque feratur Lutheranorum nomen execrari, seditionis odio, quum Christianos toleret, ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hic commemorem, quanta inter Euangelistas (sic enim ipsi se vocant) dissensio, quam atrox odium, quam amatulenta contentio, immo quanta inconstantia, quum ipse Lutherus toties mutarit sua placita: Et subinde noua Paradoxa suppullulent.

Quales discipuli Lutheri.

Promittit sibi mirificam apud posteros memoriam. At ego potius auguror futurũ, vt nullum nomen sub Sole fuerit vnquam execrabilius Lutheri nomine, & apud Papistas & apud Antipapistas. Mundi Principes, huic mundo deditos irritauit, causam emendandæ disciplinæ Ecclesiasticæ, cui fauebant optimi quique: sic exulcerauit, vt & aduersoriorum vires auxerit, & malum reddiderit immedicabile. Quod, ni Deus velut è machina succurrerit, nunquam sopietur, nisi maxima Christiani sanguinis effusione. Primitias iam vidimus in rusticis. Et hoc statu rerum ille ludit

Execrabile nomen Luth.

dicteriis, in quos lubitum est. Hæc & id genus multa Erasmus. Ad quæ sane omnia sic obmutuit Lutherus, vt nullo deinceps verbo .·. Erasmũ amplius irritare fuerit ausus, licet audacissimus alioqui extiterit. Cum autem nouum Testamentũ, à Luthero in Germanicam linguam

.·. multis annis Nouum Testamẽtum Luth.

versum, ac multis in locis deprauatum, & per falsas Annotationes ad confirmandas hæreses eius adornatum, multisq; milibus exemplariũ per Chalcographos adauctum & euulgatum, vbiq; circumferretur venale: & inclytus ac maxime Catholicus Princeps, Dux Saxoniæ Georgius, constantissime illud non solum reiiceret priuatim, sed & publicis Edictis interdiceret subditis suis, per omnẽ suam in Turingia Misniáq; & Saxonia ditionem: atque ex hoc grauẽ inuidiam, odiúmque & obtrectationem à Lutheranis pateretur, tanquam is, qui Tyrannice, opprimeret verbum Dei, & persequeretur Euangelium Christi. Hinc factum est, vt illi fidelis ac deuotus Capellanus, Hieronymus Emserus, qui iampridem ædiderat Annotationes in

Nouũ Testamentum Emser.

Lutheri Testamentũ nouũ, ac de multis eũ erroribus palã conuicerat: Nouũ Testamentũ, ex recepta & approbata per totam Ecclesiam trãslatione Latina, verterit in Teuthonicum quam fidelissime, iussu & petitione prædicti Principis, qui & præfatione sua opus illud maxime cõmendabile bonis ac piis omnibus reddidit. Vnde factum est, vt illius æditione frequenti, Lutheri Testamentum, & nomen & autoritatem magna

magna ex parte apud Germanos perdiderit. Inter cætera enim Princeps ille sic ait in prologo Teuthonico.

Ea propter nos maturo ac deliberato consilio, atque etiam ex mandato & commissione Romanæ Cæsareæ Maiestatis, CAROLI. V. Domini nostri omnium Clementissimi, dictá Lutheri interpretationem ac nouum Testamẽtum, dilectis fidelibusque nostris subditis, ad euitandas pœnas & damna, tum corporis tum animæ, intentione prorsus paterna debitaq; ac bona, interdiximus, atque etiam è manibus eripuimus: Id quod Lutherus cum nõnullis complicibus suis nobis pessime imputantes, criminati sunt nos, velut Tyrannum ac persequutorem & hostem sancti Euangelij ac verbi Dei, qui illud liberè legi ac prædicari in terris nostris non permittamus. In quo sane iniquissime nobis molesti sunt. Speramus enim in Domino, omnes qui nos recte cognoscunt, non aliter percepisse vnquam, quam nos Euangelium ac verbum Dei, quomodo ab Ecclesia Catholica receptum est, libenter audiisse. Vtinam & facto illud sequuti simus, quod tamen facere, quantum gratiæ nobis contulit Deus, studuimus, ac de cætero studebimus pro virili. Neq; igitur verum Euangelium, neque verum verbũ Dei, sed duntaxat Lutheri, aliorumque pseudo Euangelicorum Concionatorum, fallaces doctrinas, sermonesque & scripturas, in terris nostris supprimere intendimus. In quo sane pro-

Verba Ducis Georgij in Prologo No. Testa.

posito constanter, Deo volente, per diuinam gratiam, vsque in finem perseuerabimus. Speramus item & confidimus, eos quoque quibus ignoti sumus, & qui post nos venturi sunt, ex subsequenti commemoratione fructuum, qui ex Lutheri aliorúmq; Suermerorum doctrinis enati sunt: nos facile excusatos in hoc habituros esse. Quamuis enim Lutherus rem primo sub prætextu cuiusdam Reformationis & emendationis abusuum, quia apud & Ecclesiasticos & sæculares radices egerunt, inceperit: verbis tamen ac factis mox indicauit, sese non intendere rem emendare, sed prorsus euertere. Quemadmodum sæpe gloriatur, eo se rem perducturum esse (neque item vlli ad hoc labori pepercit, & de hoc maxime proteruiuit) vt intra paucos annos nullum Templum, Collegium, sacellum aut Monasterium: nullus presbyter, Monachus, aut Monialis: nullus item Episcopus, aut Princeps, sub cœlo permanere debeat. Neq; in his contentus, verum etiam totam Ecclesiam Catholicam, ac sanctam fidem nostram, partim per seipsum, partim per suos sequaces Suermeros, ac pseudo Euangelistas, penitus extinguere. Et non modo Diuos, verum etiam Christum ipsum è cœlo propellere, conatus est: Quemadmodum & facto vnum post alterum adorti, primum Doctores Scholasticos, deinde & veteres sanctos Doctores, quos Ecclesiasticos vocant: Quorum scripta, Canones & Decreta (quæ ad ædificationem Ecclesiæ à spiritu

Fructus Euãgelij Luth.

sancto

sancto eis indita fuerũt)ignibus publice combusserunt:sanctorum imagines & crucifixi statuas,quæ non pro Idolis,sed pro memoria dũtaxat ad plebis excitandam deuotionem,erectę sunt,destruxerunt ac dissecuerunt, non modo in viis publicis,verum etiam in Templis.Omnia bona opera,qualia sunt, Virginalis castitas, ieiunia,orationes, festa, visitationes Ecclesiarum,professiones,lætaniæ, Matutinæ, Vespe- *Carnalis bestialitas Lutheranorum.*
ræ,ac aliæ horæ Canonicæ: Ad hæc, Vigiliæ, Missæ pro defunctis,Exequiæ, Tricesimi, Anniuersarij,& quicquid ab Ecclesia in suffragiũ piis animabus peragitur, simul cum omnibus antiquitus obseruatis ritibus & Cæremoniis, non solum scelerate floccifecerunt:verum etiã prorsus abrogarunt & omiserunt. Præterea vsque adeo carnales ac feri facti sunt, vt etiam sacris Sextis feriis,aliisq; ieiunij præcepti diebus non ex necessitate,sed ex mera petulantia, & in Ecclesiæ despectum, carnibus cibent & vescantur. Rogant insuper ac desiderant, vt post mortem non in locum sacratum, sed in prophanum,sicut aliud animal irrationale,sepeliantur:nec aliquid boni pro eis fiat, neque etiam pro ipsis oretur. Atque vt in his omnibus impuniri permaneant,Conciliorum quoque& Ecclesiæ potestatem omnem prostrauerunt,ac vulgari populo id potestatis tradiderunt, non solum super scripturis & Conciliis: verum etiam super vtraque superioritate, tum Ecclesiastica,tum sęculari,ad iudicandum ac punie-

dum. Ac deinceps temere aggressi sunt, non solum Cæremonias & Sacramẽtalia: Qualia sunt benedictio aquæ, salis, herbarum, candelarum, & id genus aliorum, quæ (vt Paulus ait) per orationem & verbum Dei, in templo sanctificantur: abrogare, Verum etiam ipsa Sacramẽta arroganter inuaserunt. Quorum aliqua prorsus reiecerunt, vt pro nullo habeant Sacramento, veluti cõfirmationem, Extremam vnctionem, sacros Ordines, Confessionémque cum pœnitentia & satisfactione: Cætera vero variis multisque modis ac formis immutant ac peruertũt &c. Ædidit anno illo Lutherus Teuthonicam consolationem, ad populum Hallensem in Saxonia, super interitu Concionatoris eorum, Georgij, qui Asciburgium euocatus à Principe suo, in reditu fuit à quibusdam Equitibus, dum per vastam syluam iter faceret, repente interfectus. Nec satis constat, quam ob causam, nisi quod crebrior fama erat, illum occulte cõtraxisse coniugium, cum opulenta quadam & nobili muliere vetula, cuius Consanguinei, tũ propter illicitum coniugium, tum propter mulieris bona, quæ presbyter ille coniugij prætextu ambiebat, illius iter obseruantes, eum sic interfecerint: non latrocinandi, sed vindicãdi aut scandali præcauendi studio. Mox enim vt interfecerunt, aufugerunt per auia loca, nihil prædę aut pecuniæ rapientes sibi. Lutherus vero eam necem imputabat Dominis Capitularibus, Metropolitanæ Ecclesiæ Moguntinæ, tanquã eorum

Liber Lut. de interfecto cõcionatore Hallensi.

um machinatione paratæ fuerint Georgio illi (qui tamen nihil ad eos pertinebat) insidiæ. In ter cætera enim sic ait. Prima igitur pars cõ solationis nostræ est, quod scimus, quisnam sit latro, qui dilectum fratrem nostrum, Georgium, interfecit, nempe Diabolus: Quamuis scire non possimus, quinam sint Domicelli, qui istud iusserint, aut quænam fuerint manus aut arma, quæ perfecerunt. Audio enim Episcopũ Moguntinum vehementer excusari velut innocentem: Quod & ex corde opto, atque ita esse fino. Cunque plures nouerim Episcopos, qui bene agerent aliter, si eis per sui Capituli Tyrannos liceret: propensior profecto mihi est animus, si vtrum credendum sit, vt credam potius: Capituli Mogontini Tyrannos, eiusmodi homicidium in dominum Georgium subornasse: Nã haud ita diu longe maiorem cædem intendebant, quando homicidali consilio suo, per nobilem sanguinem, Cæsarem Carolum, Germaniæ Principes contra se inuicem concitare, atque Germaniam sanguinis diluuio inundare, studuerunt: vt suas meretrices, suosque ventres libidinosos, in pace ac voluptate secure fouere queant. Qui totam prouinciam in cædem ac sanguinem adigere intendit, is pro leui nimirũ habet, si vnum interficiat virum. Deus autem homicidalibus & sanguinem sitientibus canibus illis, malitiam eam tunc prohibuit. Hi sũt ergo Ecclesiastici sancti homines, qui Missis & orationibus Christianitatem sustentant, ac

Calumniæ Lut. in Canonicos Capituli Moguntini.

antiquo præterea homicidæ, deo suo, Diabolo totum mundum proditionibus ac homicidiis offerre intendunt ac desiderant &c

Excusatio Capituli per Cochlæum.

Hisce Lutheri calumniis Ioannes Cochlæus, dum Moguntiæ ageret, confestim æditio libello itidem Teuthonico respondit, atque preter alia scelera, quæ illi obiicit & commemorat plurima, quibus in Archiepiscopum & eius Capitulum malitiosissime machinatus fuerat, sic ait. Quamlibet vehementer furit, mentitur ac criminatur mendax Monachus: attamen nihil prorsus inhonesti aut reprehensibilis est in eo consilio, in quod ipse tam furibunde conuitiatur & clamat, Vnusquisque enim potest superiores suos pro consilio & auxilio implorare, ad manutenendum quæ sua sunt, suumque ius conseruandum, absque cuiuslibet præiudicio ac detrimento. Atqui malitiosus Monachus plus voluptatis habet in excitandis ac dandis malis, vno post alterum, magisque laudat eos, qui Collegiis, Monasteriisque & Ecclesiis debitos census, reditusque & decimas denegant, adimunt, alienant, atque vi contra Deum & contra phas Et ius omne rapiunt, sibique vsurpant: quàm illos, qui nemini quod suum est auferre conantur, sua autem conseruare desiderant.

De rebus Ecclesiasticis non alienandis.

Cunque Ecclesiasticis in vtroque iure multipharia interdictum sit, ne bona sua redituſque & census vendant aut alienent: Lutherus vocat eos homicidas ac proditores, dum nolunt pati aut permittere, vt bona

na Ecclesiastica, quæ à piis hominibus ad cultum Dei donata sunt, ab aliis rapiantur, alienentur, & à cultu diuino ad mundanam superbiam, ad scortationes, ad comessationes transferantur. Cum igitur ipsis & eiusmodi bona non liceat vendere nec donare, quomodo taceant aut conniueant, si alii ea contra ius, vi rapere, detinere, aut alienare, moliantur? O egregium igitur legislatorem, Moysenque Teuthonicum, Lutherum. Quando autem suæ timebat cuti, & propterea Principibus adulabatur, ac rusticos criminabatur, ita tum scripsit. Rustici nostri volunt aliorum bona facere communia, & sua sibi propria retinere: Pulchri sane Christiani. Arbitror (inquit) nullum Diabolum esse in inferno, sed omnes euolasse in rusticos: furor iste supra omnem & modum & mensuram est &c. Non inique quidem loquitur hic Lutheros, quamuis iniquissime talia rusticos antea docuerit. Quemadmodum ego clare ex scriptis eius ostendi, quando eius in rusticos libello respondi. Arbitror vero longe iniquius esse, quod aliqui bona sua propria retinent, & Ecclesiarum quoque bona rapiunt, sibique velut propria retinent, qui Luthero in hoc maxime placent: Quum tamen longe tolerabilius foret, & a vitio auaricix alienius, si Ecclesiastica bona, non in propriam, sed in communem (sicut rustici volebant) vtilitatem, si abalienãda aut rapienda essent, verterentur. Sed vtrunque cõtra Deum est, & cõtra omne ius. Nam in vero

verba Lutheri contra rusticos.

Euangelio ait Christus. Date Deo quę Dei sunt & Cæsari quæ Cæsaris sunt. At non ait. Rapite ea quæ Dei sunt, & date Cæsari aut mundanis Principibus. Qui ergo verus vult esse Christianus, nulli hominum, multo minus Deo, quod

Temerarius & mẽdax accusator Luth.

suum est rapere aut furari debet, sed potius dare, quàm auferre. & infra. Ait falsus & mendax accusator. Certum ergo est, Sathanam id fecisse. Capitulum Moguntinum non scio pro certo accusare &c. Quis iudicum ex huiusmodi accusatione contra bonos Dominos, Venerabilis Capituli Moguntini, sententiam laturus est, in tam magna causa Capitali, quæ corpus & vitam, bonorem & substantiam tangit, Cum ius commune dicter, quod in eiusmodi causis probationes debeant esse luce meridiana clariores? Si ergo Lutherus non scit dictum Capitulum pro certo accusare, quomodo audet eos appellare Tyrãnos & Sicarios? An satis probationis est, quod ait, Sicut audio, non scio pro certo, sic informatus sum? Immo (inquit) vocauerunt eum ex aliena Diœcesi, vt Magdaburgensi: in aliam, vt Moguntinam, ad cuius tamen Iurisditionem non pertinebat. Ad hęc eum etiam interficiunt occulte ac proditorie in itinere. Ita enim informatus sum &c. Quomodo autem sciet aut poterit Lutherus probare, Capitulum Moguntinum euocasse Georgium illum Asciburgium? Quid negocii habet Capitulum Moguntinum, cum Magdaburgo aut Hallis, & cum illarum ciuitatum Concionatoribus? Lutherus vero est

vt

vt ait, informatus, illum per Episcopi literas euocatum fuisse. O nequissimum os conuitiorum, quod Principes & dominos tam cito Sicarios & occultos latrones nominare auder, cum non possit, neque maximum neque minimum punctum, nec primum nec vltimum articulum tam sæuæ accusationis probare &c.

Vrbs Roma à Cæs. exercitu capta.

Fuit annus ille non solum Germaniæ, verum etiam Italiæ : in primis Dominæ rerum, & Capiti Imperii, vrbi Romæ, grauis & exitialis. Nam vbi Papa, omisso Cæsare, cum Rege Franciæ, & cum Venetis ac Florentinis, fœdus inniuisset: Capitaneus Cæsaris, Dux Borboniæ, qui Italico præerat exercitui, cœpit infestus esse castellis, atque etiam vicis & vrbibus Papæ. Verum vt vidit se hostium coniunctis viribus imparem, suisque & commeatum & pecuniam deficere decreuit vltimam experiri fortunam. Subito igitur duxit exercitum suum ex agro Bononiensi, versus Romam ipsam, quo & citius peruenit, quàm suspicabatur: & mox, vt ad mœnia peruenit Quinta die Maii, quæ erat Dominica tertia Paschæ, misit Fœcialem in vrbem, vt peteret transitum rutum & commeatum, quo denegato, rursus misit, vt peteret vrbē dedi Cæsari. Verum à Capitaneo Papæ reiect⁹ & contemptus, rediit ad Ducem, qui mox inito cum suis consilio, statuit, primo diluculo vrbem Leoninam, quæ Burgum dicitur, oppugnare. Nec defuit audētibus fortuna: Statim enim His

Interitus Ducis Borbonii.

pani conſcenderũt in muros, et Germani perfte gerunt portã, quæ Hoſpitali ſancti ſpiritus pro ximior erat. Veruntamen Dux ipſe, victoriæ au tor victoria diu potiri non potuit. Ictu enim Bõ bardę in oppugnatione mœniũ percuſſus, mox in hora illaperiit victor. Milites autem, qui ſciebãt nullam ſibi ſupereſſe ſalutem, ni fortiſſi me cœptam victoriam proſequeretur (Nam fo ris Dux Vrbini grandem in eos ducebat exerci tum Venetorum et Gallorum, et intus non pau ci, tum equites tum pedites, ſtabant à parte Pa pæ et Romanorum) irrũpentes vi glomeratim ferro ad omnia ſibi aditum parabant, cæſis ob-

Cædes in vrbe capta

uiis quibuſque Papę & iis, qui cum eo erãt in Pa latio, vix dabatur effugiendi in Molem Adriani (quam Caſtellum S. Angeli vocãt) ſpaciũ. Mili tes itaque Germani & Hiſpani, in ea pugna nul lum habentes ſacrorum reſpectum, plurimos oc ciderunt, non ſolum in atrio & porticu Baſilicę S. Petri, verum etiam in ipſo tẽplo: atque adeo & circa ſacratiſſima altaria, & circa memorias & monumenta Apoſtolorum, aliorumque Di uorum, plurimum ſanguinis effuderunt. Deua ſtato itaque Burgo, mox in eam Romæ partem quæ trans Tyberim dicitur, irruerunt, in præ dam omnia rapientes, & vitæ redemptionem à quibuslibet extorquentes. Cũctis itaque ſubito & inopinato terrore perculſis, eodem victoriæ impetu, eodem die irruerunt & in magnam Ro mam, per põtem Sixtinum, vbi multo minus cę dis quàm in Burgo, ſed lõge plus prædæ fuit & pecuniæ

pecuniæ. Quia propulso in Castellum Papa, nemo victori exercitui arma impune opponebat. Plus itaque deditionis, quàm prælii fuit. Roma ergo sic obtenta, captaque ac peruersa, miles absque Duce ferox & effrenis, in prædam omnia vsurpauit, sacra iuxta atque prophana. Neminem à direptione militari salutauit deditio, neminem sacer locus, neminem Cęsaris aut Nationis nomen aut fauor. Omnes incolæ, siue Romani essent, siue Hispani aut Germani, amissis rebus omnibus, corpora quoque propria & vitam, iuxta æstimationem ab irato & insultãte victore taxatam, redimere coacti sunt: pars in tormentis & immanissimo cruciatu defecit, vitam simul cum pecuniis relinquens: pars semel redempta, ne rursus æstimaretur, abiit vltro relictis omnibus. Mam contingit haud ita raro, eundem seu ciuem seu incolam, aut Curialem, nũc ab Hispanis, nũc à Germanis capi, torqueri æstimari ac ære mutuato redimi. Irrepserat in eum exercitum per quosdam Germanos lues Lutherana: qui sane milites infecti, omnia sacra despectui habebant. Sacros calices haud secus quàm in prophanos attrectabãt ac diripiebant: Venerabile Sacramentum abiicientes, pixides & Monstrantias argenteas rapiebant subiit sacras vestes, in ludibrium religionis nostræ, prophanis induebant Lixis & Calonibus: Venerandas Diuorum reliquias, velut ossa canum reiiciebãt abrepto argẽto. Sacras itẽ virgines, haud secꝰ atque meretrices adstuprũ rapiebãt, Quidã Luth.

Præda & direptio crudelitasque militũ

Milites Lutherani.

eam hiſtoriam Teuthonice deſcribens, affirmat, Germanum quendam militem, qui dicebatur viridis ſylua verſo ad Caſtellum S. Angeli ore, proclamaſſe, in voto ſibi eſſe, vt ex corpore Papæ fruſtum deuoret, quod Luthero nunciare poſſet, eò quod Papa verbum Dei hactenus impediuerit. Addit, milites ex veteri Capella Papæ, in quo eius Cantores quotidie Miſſam & horas Canonicas cantare ſolebant, feciſſe ſtabulum equorum, quibus Bullas ac literas Papales ſubſtrauerint. Addit, milites Papæ ac Cardinalium veſtes ac pileos, in eorum opprobrium induiſſe, fictumque creaſſe Papam ex Landesknecto, qui dixerit in ficto ſuorũ Cardinaliũ cœtu & cõſiſtorio, ſe donare Papatũ Luthquiſquis militum id approbet, dextrã in altũ tollat, militesque leuaſſe manum, ac exclamaſſe, Lutherus Papa. Luther, Papa. Athæc omnia ignorente Cæſare perpetrata fuerunt, nec ea vnquàm approbauit aut rata habuit, quæcunque milites illi ac metu à papa & Cardinalibus extorſerunt. Quamuis vero ea præda omnium opulentiſſima fuerit, quanta ſane Germano militi intra CC. aut CCC. annos, nunquam ex vlla oppugnatione & pugna obuenit: attamen perpauci militum Germanorum ex tantis opibus dilati ſunt: bona pars omnia ſua ludendo perdidit, magna pars peſte aut caumate periit, pars ictu Bombardarum vitam cum præda reliquit. Maximum vero damnum, quod eruditi præcipue deplorant, datum eſt à barbaris militibus in Bibliotheca vaticani

Pauci ex præda illa ditati ſunt milites Germani.

Cõfuſio ſectarum in Germania.

Vaticani ad S. Petrum, vbi precioſiſſimus erat librorum theſaurus, quos magna ex parte furor barbaricus diſperdidit, diſſecuit, aut viliſſime diſtraxit. Papa inſuper in caſtello diu obſeſſus grauiſsmis tandem conditionibus pacem á militibus illis redemit. Verum Cæſar nihil eorum ratum aut gratum habuit, ſed Papam, quàm primum potuit, in priſtinam libertatem reſtituit, dolentibus ac frementibus Lutheranis, quod iſto Euangelii ſui fructu diutius gaudere ac frui non poſſent. Erat tum Romæ Italus quidam, ſacco indutus, qui ante captam vrbem ſæpe prædicauerat, graue imminere vrbi exitium niſi homines prauam vitam corrigerent, ac pœnitentiam agentes, iram Dei precibus auerterent. Cunque id ſæpe feciſſet magnis clamoribus in publico, comprehenſus, & in carcerem coniectus, ibique detentus fuit, donec Deus re ipſa comprobauit, quod ille prædixerat. Dimiſſus vero è carcere a militibus, eis quoque prædixit, breue fore eorum gaudium ex illa præda. Cum igitur euenirent ea, quę prædixerat, creditus eſt prophetiæ habere ſpiritum, quem & vitę auſteritate probauit, Ioannis Baptiſtæ nomen habens, & uitæ inſtitutum ſequens

Confuſio ſectarum in Germania.

Interim vero Germania fœde confundebatur funeſtis ſectarum diſſenſionibus. Adquas ſane opprimendas, non ſolum Catholici Principes & Doctores, verum etiam Lutherani plærique adnitebantur. Nam & Saxoniæ Dux Elector, in Sacramentarios & in Anaba

ptistas, publice animaduertebat carcere, mul-
cta, supplicio, Et Lutherus ipse in Zuinglium
& Oecolampadium, alioſque nouos Vvicleph
ſtas, bene prolixum ædidit librum Teuthonicũ
cui hunc inſcripſit titulum. Quod hæc verba
Chriſti: Hoc eſt corpus meum &c. adhuc firmi
ter ſtent, contra Suermericos ſpiritus. Multa gi
tur de Suermeris eo in libro quæritur, ſuæ inte-
Verba Luthe ri contra zuin glium & Oe-colampadium
tim iactantiæ minime oblitus aut diſſimulans
Sic enim ait. Nunc temporibus noſtris, quum
videremus ſcripturam ſub ſcamno iacere, ac
Diabolum mero ſtramine ac feno humanorum
præceptorum nos tenere captiuos atque illude
re: Voluimus per gratiam Dei huic rei conſule
re: & profecto cum ingenti ac difficili labore
reduximus in lucem ſcripturam, humaniſque
præceptis vale diximus, noſque liberos fecimus
& Diabolum effugimus, quamuis egregie reſti
terit atque adhuc reſiſtat, Attamen artis ſuæ ni
obliuiſcitur, & inter nos quoque aliquid ſemi-
nis ſui occulte immiſcuit. At circa hoc non ſu
biſtet, ſed incipit à minimis, nempe à Sacramẽ
tis. Quamuis ea in re ſcripturam in Decem fer-
me foramina atque effugia iam lacerauerit, vt
ego turpiorem hęreſim legerim, nunquam, quę
Querela Lut. contra aſtu-tias diaboli.
in initio tot inter ſeſe capita tot ſectas habuerit
Etiamſi in principali cauſa, vt pote, in perſequẽ
do Chriſtum vnanimes exiſtãt. At vlterius pro
cedet, pluresque aggredietur articulos; Quẽad
modum iam oculis ſcintillat, Baptiſmũ, Origi-
nale peccatum atque Chriſtum nihil eſſe. Hic

rurſus

rursus erit in scriptura tumultus, ac tanta discordia, tot sectæ, vt cum Paulo bene possimus dicere, mysteriũ iniquitatis iam operatur, quod multæ post eum sectæ essent futuræ. Et post pauca. Video hac in causa nihil aliud, quàm iram Dei, qui Diabolo frena relaxat, ad excitandos huiusmodi adeo crassos rudesque errores, ac tenebras palpabiles: vt puniat turpem nostram ingratitudinem, qui sanctum Euangelium tam vile atque contemptum habuimus, vt iniquitati, sicut Paulus ait, credamus, eò quod charitatem veritatis non recepimus.

Nouitas grata plebi.

Neque deest Suermeritati huic quicquam, nisi quod noua est. Nos enim Germani tales socii sumus, Quicquid nouum est, arripimus, eique adhæremus velut fatui. Si quis prohibet, is nos ad hoc furentiores reddit: Sin nemo prohibeat, nos ipsi statim exatiamur & fastidimus: inhiantes subinde ad aliud nouum quid. Diabol⁹ vero id prærogatiuæ habet, vt nulla doctrina nullumque somnium tam ineptum exoriri possit, quin ad illud reperiat discipulos, & quanto ineptius, tanto citius. At solum verbum Dei manet in æternum: Errores circa ipsum semper oriuntur, & occidunt. Et infra post multa.

Criminatur Lutherus barbariem Germanorum

Super hunc sermonem alios forsitan Suermeros acquiram, qui me capiant, & dicant. Si Christi corpus in omni loco est, ergo illud deuorabo & potabo in omnibus tabernis, ex omnibus scutellis, vitris & cantharis. Et sic nulla erit differentia inter meam & Domini mensam. Hui quam egregie eum deuorabimus. Tam turpes

pes enim porci sumus nos infœlices ac perditi Germani maiori ex parte, vt neque disciplinam neque rationem habeamus: & quando de Deo quicquam audimus, reputamus perinde ac si essent histrionum fabulæ. Talia nunc & dicta & facta contra Sacramentum istud reperiuntur, in plebe quæ per Suermerorum doctrinam seducta est, vt potius mori quis debeat, quam vel vnum ad eos scribere sermonem. Nam mox proruunt, quando audiunt, nihil esse, & volunt in illud cacare, ac nates ex eo tergere. Sæcularis potestas deberet eiusmodi blasphematores punire: impudentia est & audax temeritas. Cum prorsus nihil de eo sciant, & tamen hunc in modum blasphemant. Et nouit Deus, me huiusmodi altas res inuite scribere, quando oportet talibus proiici canibus & porcis. At quid faciam? Suermeri de hoc rationem teddent, qui ad hæc me cogunt. Audisne iam porce aut Suermere, aut quisquis es irrationalis Asine, Etiam si Christi corpus vbique sit, illud tamen propterea nõ statim deuorabis, nec potabis, nec palpabis. Neque ego tecum de iisce rebus loquor, vade in tuum stabulum porce, aut in tuum sterquilinium &c. Tale igitur erat tum Lutheri de Germanis iudicium, quando plurimos à sua secta ad nouos Suermeros transire videbat. Quibus tamen paucos ante annos, dum sibi adhærerent, vltro tradebat, facultatem iudicandi de omni doctrina, ac de omnibus, etiam Papæ & Generalium Cõciliorum Decretis. Contra eum vero librum

Secta zwinglii.

librum eius mox ad Principes eius, Electorem Saxoniæ,& Hassiæ Lantgrauium,alios scripserunt Teuthonice libros, Vlricus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius,qui Carolstadii opinionem de Venerabili Sacramento tuebantur. Qui & semper,quoad vixerunt,aduersabantur ei,nec paucos habebant complices, præsertim Argentinæ,Basileæ,Constantiæ,Vlmæ,Augstæ Turegi ac Bernæ. Quos tamen omnes euidentissime confutauit & conuicit Reuerend⁹ Pater Ioannes Fyscherus,Episcopus Roffensis in Anglia,libris Quinque : & Iodocus Clichtoueus,Theologus eximius in Gallia, libris duobus,quibus nemo eorum hactenus respondit. Transtulit quidem Fyscheri Quinque prologos in Teuthonicum Ioannes Cochlæus : Verum tanta est dementatæ plebis peruersitas & pertinax adhæsio ,vt nihil in contrarium vel audire vellegere dignentur,ne de opinione semel concepta,vacillare aut dubitare quicquam videantur.Nouus præterea insurrexit pseudopropheta Vuormaciæ,Iacobus Kautius, cui nomen est Germanicum à Bubone,de quo ait Ouidius.

Libri contra Zuinglianos.

Iacobus Kautius.

Ignauus Bubo dirũ mortalibus omẽ.

Hic quum esset Germanice facundus Concionator,traxit populum sequacem aurium pruritum in quemlibet errorem , quocunque volebat. Vnde factum est,vt breui sic inualuerit ibi non solum contra Lutheranos, verum etiam contra Senatum : vt ne vicinum quidem Principem

cipem, licet potentiſsimum, Ducem Ludoui
cum, Comitem Palatinum Rheni, Imperiique
Electorem, illius vrbis protectorẽ, reuereretur.
His enim verbis in publica Concione contra
eum inuehebatur. Non expelles me, in-
quit, nec permittam me à te expelli. Ratio,
quia me non recepiſti: Immo ſi velis expellere
me, quem non recepiſti, non permiſſurus ſum
ego, etiam ſi Mille Capita propter hoc petere
debeant. At dicis, Me nihil aliud, niſi quod ad
ſeditionem poteſtatumque oppreſsionem ten
dat, prædicaſſe ac docuiſſe: Ob id nimirum,
quod dico tibi, Regimen ac poteſtatem tuam
eſſe contra Verbum Dei, & non ex Deo, ſed ex
viuo Diabolo eſſe. Non igitur expelles me hinc
niſi prius hæc regio tota, ac regna inſuper ali-
quot, propterea deuaſtentur. Dico tibi, quia
huc à Domino deſtinatus ſum ad te docendum
Hæc kautius, qui & ante biennium ruſticis tu
multuantibus, & conſcius & conſiliarius fuiſſe
dicitur. Quum vero reclamarent fortiter ex pu
blico ſuggeſtu ad ſuos Lutherani duo, kautius
ſeptem articulos publice affixit, quos coram
plebe contra illos diſputaturum ſe pollicebā-
tur: Quibus & illi totidem articulos publice op
ponebant, vt parum abeſſe viderentur ea conten
tio à ſeditione. Palatinus vero Elector, tantum
effecit, vt paulo poſt vtrique aduerſarii ex vrbe
illa pellerẽtur. Interĩ kautianos igitur articulos
duo erãt præcipui, Terti⁹ & Quartus: quia ĩpie
tate præ cæteris inſignes. Tertius enim ita habe

Verba Kautii contra Palatinum electorem.

Duo bariartitule Kautii.

bat Baptismus paruulorũ a Deo prorsus non est sed directe cõtra Deũ,& contra Dei doctrinã quæ nobis per Christum Iesum filium eius prolata est. Quartus vero sic. In Sacramento seu cœna Domini, neque est substantiale corpus aut sanguis Christi, neque vsus illius hic vnquam rite est celebratus. Hos ergo articulos vbi Moguntiæ vidisset Cochlæus, mox ædidit libellum Teuthonicum ad Senatum Vuormacienſem, velut vicinus officiosus, reprobans vtriusque partis articulos breuiter, & pro Baptismo paruulorum, elegantem Cypriani Epistolam ad Fidum Episcopum scriptam Germanice recitans: vt intelligerent, paruulorum Baptismum semper in Ecclesia Christi fuisse. Ad articulos vero breuiter in hunc modum respondit. Intertio (inquit) articulo kautius omnino Paganus est: nusquam enim prohibitum est baptizari paruulos, & semper in Ecclesia fuit paruulorum Baptismus. Id quod insignis martyr Diuus Cyprianus libro 3. Epistola 8. ad Fidum, multis demonstrat tum scripturis tum rationibus. Sed & palam aduersatur & ipsi Christo & sacratissimę eius doctrinę, vetare, ne paruuli baptizentur. Christus enim iubet baptizare omnes gentes, neminem excipiens, neque senem neque iuuenẽ. Et dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sãcto intrare in regnũ Dei, Iob. nõ potest 3 Quinimmo speciatim expressit paruulos, docens Matth. 19. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere venire ad me: talium est enim regnũ cœlo

Error Lutheri de paruulorum Baptisma.

rum. At kautius facit hic, sicut alibi fecit occulte Lutherus, qui primo peccatum posuit in paruulis post Baptisma, ac deinde fatebatur, nisi pueri habeant fidem propriam, eos baptizari nô debere. Nos autem baptizamus paruulos in fide sanctæ matris Ecclesię, atque ita tollitur ab eis omne peccatum per Baptismum. In Quarto vero articulo, kautius incredulus est Iudæus. Æquum proinde foret, vt ei contingeret sicut sæpe contigit Iudæis, tum in Germania, tum alibi: Qui Venerabile Sacramentum acubus compunxerunt, ad explorandum, an sanguinis ibi contineretur. Et ante CCCC. annos, reuocauit hunc articulum Berengarius hæreticus, contra quem multi tunc præclari scripti sunt libri. Sed & his nostris temporibus Rex Angliæ, Episcopus item Roffensis, aliique nonnulli, Lutherum, qui sacram conuersionem seu Tatsubstantiationem in hoc abnegat Sacramento: grauiter ac potenter ex scripturis redarguerũt. Sequeretur enim ex ea abnegatione, quod corpus & sanguis Christi non essent ibi substantialiter, sicuti non assunt ante verba consecrationis prolata. Vtraque igitur pars iampridem digna esset, vt in honorem Venerabilis Sacramenti, proscriberetur in extremos fines terræ. Hæc ibi Coclęus. In epistola vero ad Senatum ista quoque adiunxit. Christus pro suis rogauit patrem suum cœlestem in monte Oliueti, vt sint unũ, sicut & ipse cum patre vnum est, Ioan. xvii. Quum igitur tot sectę ex Lutheri doctri-

Verba Cochlæi ad Vuormacienses.

na

facile sane intelligitis, eam ex Deo non esse, sicut est doctrina & institutio sanctorum patrũ Ecclesiæ Catholicæ: sed ex patre potius mendaciorum discordiarúmque, vti cunctæ aliæ fuerunt ex eo hæreses & schismata. Quum ergo huiusmodi doctrina, quam Lutherani proponunt, non solum ante Centum annos, per Vniuersale Concilium Constantiense, atq; in plærisque aliis antea Conciliis: Verum etiam nostris temporibus à tribus summis Pontificibus, ab omnibus totius Christianitatis Vniuersitatibus: immò & à Cæsarea Maiestate, atque adeo à toto Romano Imperio, apud vos in vrbe vestra, ante sex annos damnata sit, & nunc post tantas calamitates, ac post tantum fusi sanguinis, per proprias discordias articulósque contrarios damnet seipsam: Non poterit profecto vllum vobis dari consilium melius, quod vobis, & in anima & in corpore, vel vtilius vel honestius existat, quàm vt semel omnem eorum discordiam à vobis ablegetis, atque errorem vnum simul cum altero ex vrbe vestra pellatis, & sic rursus in antiquam tranquillitatem Catholicamque vnitatem redeatis. At si permiseritis eis, vnum super alium librum contra se inuicem scribere, ac quotidie in concionibus se inuicem lacerare, nunquàm profecto peruenietis ad pacem. Eiusmodi enim scriptio contentióque finem nullum habet, Ecclesiastes xij. Neque vestrum est, in eiusmodi causis, quæ ad totam spectant Christianitatem, absque consi-

silio conscientiáque superiorum vestrorũ, tum Ecclesiasticorum tum sæcularium, vllam ferre sententiam, finalémq; cognitionem vobis arrogare. Cunque articulos illos vertisset in Latinum, his in præfatione ad Robertum Ridleũ insignem Angliæ Theologum, vsus est verbis.

Verba Cochlæi ad Robertum Ridlæũ Anglũ.

Ne omnino in ciuilis atq; ingratus tibi videar, mitto ad te aliquot articulos nouorum Vuormaciæ Euangelistarum, quos his diebus Teuthonice magno supercilio & publice affixerunt valuis, & stentoreis concionibus ebuccinauerunt ex suggesto. Mitto igitur eos ad te in Latinum versos: Non sane vt munusculum (Quis enim rem tam absurdam, adeóque barbarice impiam, vice muneris dignam existimet?) sed velut nouum quid, quale antea forsitan, nequeuisti neque audiuisti. Videbis enim, in his aperte prohiberi Baptismum paruulorum, quem antea nemo Lutheranorum (quod sciam) prohibuit. Variis quidem impietatibus Baptismo iniurius extitit Lutherus, nusquàm tamen iussit re baptizare, nusquàm prohibuit (aperte saltem) paruulis Baptismum impendi: licet ego ex aliis causis de Baptismo paruulorum satis longum, vt puto, in eum scripserim librum. Vt igitur & reliqui eius impietatum socij, aliquid agere videantur, comminiscuntur die noctuq; aliquid noui, vnde & ipsi nomen acquirãt. Sciunt enim Lutherũ non nisi ex impietatibus nomen grande sibi parasse: Quum antea tam obscuri fuerit nominis, vt ne vicinis quidẽ Dresdæ aut Lipsiæ notus

notus extiterit. Quinimmò neq; parentib⁹ eius notum fuit antea nomen istud Lutherus. Non enim Lutherus, sed Luder à parentibus dicebatur, & ipse sub initium huius Tragœdiæ, nominabatur à seipso, nunc Ludder, nunc Luter: Sed augustius tandem visum est nomẽ LVTHERVS, vt pro amplianda & prophetæ & Euangelistæ Germanici Maiestate, sacrum istud nomen vbiq; grandioribus describeretur literis. Simili nimirum auspicio, pariq; omine prorũpit nunc Kautius: Cui nomen Teuthonicũ ab aue, reliquis auibus maxime inuisa, inditũ existit. Ego Deum precor, vt omen auertat. Mihi certe longe abominabilius videtur nomẽ Kautij, quàm Lutheri. Quandoquidem hic in septẽ duntaxat articulis plus impietatis proferat, quàm protulerit olim Lutherus in Conclusionibus XCV. à principio. Quid igitur futurum putemus, si tot euomat libros Kautius, post hos septem articulos, quot post illas Conclusiones euomuit Lutherus? Quanto forent nobis tolerabiliores Poëticæ illæ Harpyiæ, quæ obscœno volatu fœdabant mensam Æneæ, quàm sit Kautius iste, qui non communem mensam, dapésque humanas, sed mensam Domini, cibúmque vere cœlestem ac diuinum garritu nimis diro atque abominabili cõsputcat &c. Circumferebantur & alij noui quorũdam articuli, Octo ex Saxonia, ac totidẽ ex Morauia: Hos Anabaptistæ in Nickelspurgo: Illos quidam Apostata Præmonstratensis Magda-

Kautius nomen abominabile.

Octo Articuli impij cõtra Christum.

burgi se disputaturum pollicebatur. Vtriq
vero tanta in Christum ipsum impietate infa
niebant, vt vel Imperator Iulianus, qui ex Chr
stianismo ad Paganismum Apostatice transi
uerat, tam fœdis & absurdis erroribus vix fue
rit obnoxius. Sic enim ait Præmonstratensis il
le. Infernus non est: Christus non descendit a
inferna: Sancti Patriarchæ & prophetæ, non
fuerunt in Inferno: Christus cum hanc vocem
dixisset, Heli Heli Lamazabathani, damnatus
fuit: quia desperauit &c. Mirabantur autem illi dic
bant, Christum non fuisse verum Deum, se
prophetam Nec prædicandum esse eius Euan
gelium publice in Ecclesiis, sed solum prim
tim in domibus & in aures. Inter Christianos
nullam Potestatem aut Magistratum esse: Chri
stianis omnia esse inter se communia. Diem
extremi iudicij post biennium futurũ esse &c.
Fuerũt & alij homines, numero CCC. qui pro
pe Apocellam in Heluetiis, in ęditum ascendẽ
bant montem, velut assumẽdi illinc in cœlum
cum corpore simul & anima. Quibus Cacode
mones ita omnem eripuerant intellectum, v
abiecto omni pudore humano, in brutorum
modum congrederentur, ac necessarium esse
crederent, vt commiscerentur: ita, vt ne virgi
nes quidem à tali congressu sibi abstinendum
putarent. Qualia & in ora Saxoniæ circa Bre
mam, ex Lutheri doctrina & prædicata & pra
cticata fuisse dicuntur. Scripserat enim Luthe
rus, virum muliere, & mulierem viro, minus ce
ren

Mira quorũdam insania.

Luth. in lib. de vita comin gali.

rere posse, quàm cibo, potu & somno: nisi adesset alta, rara & miraculosa quædam gratia. Et in Suevia captus quidam sacerdos dixerat, finem iam Christianæ fidei adesse, aliámque legē tradendam esse. Nam sicut lex Moysi M. D. annis durauerit: ita & lex Christi totidem annis iam durauit: ideo tempus iam esse, vt alia tradatur hominibus lex, aliáque fides. Cum hæc & id genus alia impia & absurda, passim audirentur ac fierent: Plærique Principes rerum indignitate commoti, eiusmodi homines non solum in vincula coniecerunt, verum etiam extremo alicubi affecerunt supplicio. Nam Rotēburgi ad Neccarum fluuium ex Anabaptistis compræhensi complures, tum viri tum mulieres, quicúque reuocare & errores suos abiurare noluerunt, vltimo affecti sunt supplicio. Exusti quidem igne viri Nouem: Aquis vero submersæ mulieres Decem. Cæterum doctor & dux eorum Michaël Sellarius, Monachus Apostata, qui lōge grauius peccauerat: eam in iudicio publico sententiam accepit, vt à carnifice primum excidatur ei lingua blasphema. Deinde super currum alligato, candentibus forcipibus, ex carne eius bis dilacerentur frusta in foro: deinde adhuc Quinquies in via sic lanietur, ac tādem in cineres exuratur. Quod & factum est die 17. Maij. Graviter enim populum seduxerat, docens, non esse in Sacramento corpus & sanguinem Christi: Non esse baptizandos pueros: Non esse præstandum iuramētum superio-

Supplicio affecti Anabaptistæ.

Michael Sellarius.

ribus: Non esse resistendum Turcis: Non esse
inuocandos sanctos &c. Sic & in arce Palatina
Electoris, quæ Alcea dicitur, multi ex ea secta
homines diu fuere detenti, multisque iudiciis
Dispersio Anabaptistarum. producti, donec tandem aut reuocarẽt errores,
aut subirent secundum leges supplicia. Sic &
in Bauaria Salisburgi & Monaci: Sic in Austria
Viennæ: Sic in Turingia Ysennaci: Sic & Au-
gustæ & Vuormaciæ, aliisque in ciuitatibus nõ-
nullis Imperij, plærique in carceribus detenti,
aut suppliciis, aut reuocationibus, ac publicis
Libellus Cochlæi de Christo. pœnitentiis emendati sunt. Cochlæus vbi Mo-
rauorum vidit articulos, vt Principibus ad ocu-
lum ostẽderet, nihil tam impium aut absurdum
excogitari posse, cui nõ queat aliquis ex magna
scripturarum sylua fucus & probationis color
prætexi, si sic liceat vnicuique scripturas nouo
modo ad libitum interpretari: Scripsit pro &
contra, ex meris scripturis, An Christus sit vere
Deus, non solum argumenta, verum etiam so-
lutiones in vtranque partem. Et hæc quoque
verba inter alia multa adiecit. Quod si ego (in-
quit) reluctante fide mea, tremente conscientia,
pilisque simul cum mente inhorrescentibus,
contra Deum & saluatorem meum, tot scriptu-
ræ sacræ loca, intra paucas vnius diei horas, col
ligere, ac in reprobum impiúmque sensum de-
torquere potui: Quid obsecro posse putetis i-
stos Suermeros, qui per hæresim iusto Dei iu-
dicio in reprobũ sensum traditi, scripturi sunt,
vt sentiunt, vt credunt, vt erronea fides cõscien-
tiáque

tiáque eis dictat. Idq; facient serio, ac minime inuiti, sed omni conatu totisque viribus, non solum vno aut altero die, sed omni tempore, quoad victuri sunt, nitentur hunc suum articulum quoquo fuco persuadere atq; defendere. Adiúgent etiam colores Rhetoricos, afferent tropos simulabunt item ac dissimulabunt plurima. Inferent denique vim scripturis, vt vel inuitæ trahantur ac subseruiant eorũ intentioni: Id quod maxime solent omnes, quos nouerim, Lutherani, præsertim vero ipse Lutherus. Sic enim allegabat contra gratiam Sacramentorum, in primo articulo suæ assertionis. Scriptura dicit (inquit) Rom. 1. Abacuc 2. Heb. 10. Iustus ex fide sua viuet: Non dicit, Iustus ex Sacramentis viuet. Mar. vult. Qui crediderit & baptizatus fuerit. Et Rom. 10. Corde creditur ad iustitiã. Rom. 4. ex Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiã. Ecce quot sunt hic scripturæ loca, per fucum & fumum attracta, quæ quidem de fide loquuntur, sed articulus loquitur de Sacramentis. Quasi vero contraria sint fides & Sacramenta, perinde atque album & nigrum, quum nihil sint minus. Et in [illegible]. articulis eius, ita habet septimus. Quia sicut minime Christus non est Christus, ita non potest Monachus aut sacerdos Christianus esse: quia dominus dicit, Nõ veni mittere pacem, sed gl[illegible]ium. Quod si ego tã extranea, tamq; falso ac violẽto sensu velim citare scripturas, ad persuadẽdum, quod Christus non sit Deus: non puto equidẽ

Lutherus vim scripturis sæpe infert

difficile mihi fore, vel vno die plus quàm DC. loca scripturarum afferre, quæ meliorem possent habere fucum probationis, quàm habeam iam dicta loca Lutheri. Sed siue ego (quod absit) siue Suermerorum quispiam allegeret ex scripturis vel Decies Centena Millia locorum, contra Deitatem Christi: nihilominus manet res vera manebitque in æternum Christus vere deus. Ad quod sane credendum satis nobis est, contra omnes hæreticorum fucos & argutias, vel vnicum illud, quamlibet breue, dictum Euangelistæ. Et Deus erat verbum. Et rursus.

Lutherus radix amaritudinis sectarũ multarum. Deut. 29. Heb. 12. Esa. 14.

Quid prodest, occidere Suermeros rusticosque Lutheranos, superstite librosque disseminante Luthero? Ipse est enim radix, germinans (vt Moyses ait) fel & amaritudinem. Ipse est radix amaritudinis, vti Apostolus vocat, sursum germinans, per quam inquinantur multi. Ipse est radix colubri, de qua egrediũtur reguli, quorum nunc sibilos blasphemos nimium exhorrescimus. Frustra igitur, O Principes, ramos surculosque malæ huius arboris exciditis, si radicem ipsam, nouo semper fœtu amaritudinis sursum germinare sinatis. Excisa autem radice, rami surculique mox vltro marcescerent. Id enim & ipse fatetur ac iactitat. Papistæ putant (inquit) quod & ego propemodum credo, si nó esset Lutherus, Suermeros quàm citissime tenues fore, atque in abditum abrepturos. Quis igitur verbis nunc vehementer contra suos contẽdat Suermeros: re tamẽ ipsa nihil minus, immo

Luth. contra Epistolam Regis Angliæ.

immò longe plus nocet ipſe, quàm Suermeri. Ex eius enim doctrina pullulant illorum articuli. Etenim in Kautianis articulis nos maxime (vt æquum ac pium eſt) deteſtamur ac execramur eos, qui baptizari paruulos vetant, & in Euchariſtia corpus & ſanguinem Chriſti negant. His autem impietatibus anſam dedit iam olim Lutherus, quando in paruulis baptizatis peccatum poſt Baptiſmum: In Euchariſtia panem & vinum, poſt conſecrationem remanere docebat. Hæc eſt illa radix amaritudinis, quam in Kautio nũc ſero damnamus, quam ante ſex annos damnauit Sedes Apoſtolica, voſq; cum ea in Luthero. In articulis autem, qui nuper in Morauia euulgati ſunt, nihil quidem non maxime deteſtandum ac execrandum reperio: attamen & illi magna ex parte germen habent à Lutherica radice. Et iterum. O præclarum igitur Lutheranorum Euangelium, Quod ſecundum Lutherum non eſt liber legis & doctrinæ Chriſti, nec requirit bona opera noſtra, immò damnat ea. Secundum Ottonem vero Brunfelſium, non habet præcepta aut præceptiones Chriſti, ſed manuductiones tantum, neque in ſcripturas cenſeri debet, quum ſit mera relatio Cabaliſtica, & ſurda ſine ſpiritu narratio. Secundum Kautium autem, prohibet baptizare infantes, & adultos rebaptizat, omnemque poteſtatem ac regimen Principum ex viuo Diabolo, non ex Deo eſſe docet. Secundum alios denique Suetmeros, aut omnino nihil eſt, aut in aures tan-

Quale Euãgeliũ nouum.

tum atq; in priuatis domibus prædicari debet. En vobis Principes, Quatuor Euãgelia Lutheranorum, sic quidem diuersa atque pugnãtia, vt neque inter sese, neque cum nostris conuenire aut velint aut possint: Quæ nunc simplici plebi, pro Quatuor Euangeliis nostris, nõ minus malitioso, quàm seditioso perniciosóq; studio, ab Apostatis ingeruntur, vt omnis fides, paxque & disciplina Ecclesiastica dissoluatur, fundituśq; intereat, tandem: longe maiore nimirum cũ clade ac pernicie, quàm ante bienniũ passi sumus. Et infra. Quod si hæc, velut vetera, minus mouent animos vestros, moueant saltem ea, quæ nunc quotidie fiunt. Quot enim libros epistolásque & sermones, de Venerabili Sacramento Eucharistiæ, contra Ecclesiæ fidem antiquá scripsit his annis Lutherus? Quot contra eum viri Ecclesiastici? Quot hodie & contra eum, & cõtra Ecclesiam, Zuinglius & Oecolampadius? Quot alij? Ait enim Luther⁹, eam hæresim plus quàm in Decem sectas iam diuisam esse. Quot item contra Oecolampadium Zuingliumq; viri Catholici? Quot Lutherus compliceśq; eius? Quid proficitur tot libris? Quis contentionum finis? An non multo incertior infirmiorque est circa illud Sacramentum nunc fides, reuerẽtia, deuotioque populi hodie, quàm ante X. annos fuit? Longe igitur, vt tutius & securius: ita & melius atque salubrius fuisset, in antiqua Ecclesiæ fide simpliciter permansisse, quàm sic nouam disputationem contra Ecclesiæ fidem Luthero per-

Quatuor noua Euangelia sectarum.

Multitudo cõtentiosórum librorum, pro & contra.

permisisse. Ex qua nunc tot errores dubiáque male succreuisse videmus. At de Sacramento Eucharistię longe minus habetur in scripturis, quàm de Christo. Christus enim scopus est & argumentum, totius & veteris & noui Testamenti scripturæ. Sic enim dicebat ipse Apostolis. Quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & psalmis de me. Tanto igitur plures in diuersos sensus de Christo poterunt scribi, tum ab hęreticis tum à Catholicis libri, quanto plus de Christo, quàm de Eucharistiæ Sacramento habetur in scripturis. Quid autem vel turpius vel irreligiosius nobis esse queat, quàm eum ipsum iam demum in dubium disputationemque vocare, à quo tota salus nostra dependet? Non est (inquit S. Petrus) in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quid dedecorosius nobis ad Turcas & Iudæos contingere queat, quàm si nunc tandem in nouissimis diebus, de Christo nostro, quem nō vt prophetam, sed vt verum Deum & saluatorem nostrum vnicum colimus, disputando dubitemus, ac dubitando disputemus: à quo Mille iam Quingentisque annis in vniuerso mundo dicti sunt Christiani. Vbi quæso Turcis de Mahumeta suo sic disputare licet? vbi de Moyse Iudæis? Et tamen non habent pro Deo Moysen, nec ab eo nomen habent Iudæi. Cúnque gladij potestatem nusquàm habeant, sed vbique seruili-

Non debent admitti tam scandalosæ disputationes de rebus fidei nostræ.
Luc. 4.

Act. 4.

ter subiecti, tributa pendant, atque alterius religionis potestatibus subiaceant: ea tamen & reuerentia & diligentia, legem seniorúmq; traditiones obseruant, vt inquietis malisque & superbis eorum legisperitis, nusquàm liceat, ne latum quidem digitum, vel à Moyse, vel à seniorum traditionibus discedere &c.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini. M.D. XXVIII.

Liber Lut. cõtra Anabaptistas.

LVtherus autem, vt vidit tam graues inualescere sectas, propter quas male audiebat, tanquàm prima radix & scaturigo fuerit ipse omnibus sectis iisce adeo barbaris: ipse qu quein Anabaptistas scripsit Teuthonice. In quo sane libro primum queritur, Principem Anabaptistarum, Doctorem Balthassarum Pacimontanum, iniuste fecisse mentionem Lutheri in libello suo, quasi & ipse consentiat in stultam eius opinionem. Deinde queritur contra Diabolum, quod Decem ora aperiat, vbi vnum claudat Lutherus. Tertio, Catholicis, quos Papistas vocat, imputat istud malum quod non admittunt Euangelium, quia sub sui Principis ditione nulli sint rebaptizatores: Sed mentitur improbus Calumniator, quia Ysennaci sub illo Principe multi fuerunt deprehensi

&c.

& mulctati. Quarto, reprehendit Principes qui morte sæuiunt in rebaptizatores. Ait ergo, vnicuique liberum esse debere, credere vt velit. Nam si male credat quis, satis pœnarũ ei fore in inferno æternaliter: Ideo nõ debeat tẽporaliter quoq; puniri. Sed nescit aut dissimulat Lutherꝰ, publicis quoq; legibus in rebaptizatores antiquitus animaduersum esse. Quinto, commemorat bona, quę à Papatu habemus, ne omnia reiciantur propter odium Papæ, Nos fatemur (inquit) sub Papatu esse bona Christiana, immõ omnia bona Christiana, atque etiam inde ad nos defluxisse: Nempe confitemur, in Papatu veram esse scripturam sacram, verum Baptismum, verum Sacramentũ altaris, veras claues ad remittenda peccata, verum prædicandi officium, verum Catechismum, veluti Orationem dominicam, ac X. præcepta & articulos fidei. Quemadmodum & ipse è contrario fatetur, apud nos (quamuis nos tãquam hæreticos damnat) & apud omnes hæreticos esse sacram scripturam, Baptismum, claues, Catechismum &c. Sexto deinceps contra Rebaptizatores agit toto vsque ad finem libello, probans, non tam fidei baptizantis aut baptizati aut patrinorum fidendum esse, quàm promissionibus Christi & susceptioni Baptismi: Fidem enim esse incertam, Sacramentum autem certum. Cunque rebaptizatores dicant nusquam haberi in scripturis, quod paruuli habeant fidem propriam, aut quod baptizari debeant: ipse in hunc mo-

Quãta bona habemus à Papatu.

Contra Anabaptistas.

dum respondet. Quod paruuli credant, nullo scripturæ loco demõstrare possumus, qui clare his aut similib⁹ verbis dicat. Paruulos baptizate, nã & ipsi credũt. Si quis nos vrgeat ad demõstrandã eiusmodi literã, huic nos cedere oportet, & victoriã dare, nusquã scriptã inuenimus. Boni autẽ & ratione præditi Christiani, tale à nobis nõ exigũt: Contentiosi & Ceruicosi sectarum duces, id faciunt. At cõtra, neq; ipsi vllam afferent literam, quæ dicat. Adultos baptizate, & nullos paruulos. Hæc ibi Lutherus. Verum tamen longe aliam scripserat sententiam ea de re ante aliquot annos. Nam dum scriberet ad Vualdenses seu Pighardos Bohemiæ, interea, quæ in eis reprehendebat: hunc quoq; articulũ commemorabat, quod paruulos baptizant ad futuram fidem, quam adulti consequuturi sint. Aiit igitur præstare, prorsus omittere Baptismũ in paruulis, quàm baptizare sine fide. Quia Sacramenta neq; debeant, neque possint sine fide accipi. Si vero sine fide accipias Sacramentum, magno tuo malo accipias. Huic vestræ (inquit) doctrinæ opponimus nos verbum Christi. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit &c. Sic & in Cochlæũ scribens ait, Non negamus, paruulos esse baptizandos, nec asserimus eos Baptismum accipere sine fide: sed dicimus, ad Baptismũ eos credere per vim verbi, quo exorcizantur, & per fidem Ecclesiæ eos offerẽtis, & eis fidem orationibus suis impetrantis: Alioqui mera & intolerabilia essent mendacia, quando baptiza-

Verba Lutheri pro Anabaptistis.

baptizans à paruulo quærit, an credat? non baptizaturus, nisi vice eius respondeatur, Credo. Vt quid interrogat an credat, si certum est, eos non credere, vt Cochlæus contendit? Esto, Augustinus sic aliquando dicat, sed Cochlæo satis sit, esse sic ab homine dictũ: Nos volumus hoc dictum diuinis testimoniis prohibitum. Quin asserimus, Paruulos prorsus non esse baptizãdos, si verum est, eos in Baptismo non credere, ne illudatur Maiestatis Sacramentum & verbum. Hæc in Cochlæum. In isto autem libro contra Rebaptizatores sic ait. Ego & gratias ago Deo & gaudeo, me paruulum esse baptizatum. Ibi enim feci, quod Deus præcepit. Siue ergo crediderim, siue non, sum tamen baptizatus super mandatum Dei. Baptismus verus & certus est, siue fides mea adhuc hodie certa sit, siue incerta, possum curare, vt adhuc credam ac certus fiam. In Baptismo nihil deficit: In fide semper est defectus. Satis enim laboris habemus, addiscendam fidem toto tempore vitæ. Hæc Lutherus contra seipsum. Quemadmodũ in Septicipite postea ad longum variis argumentis, ex ipsius verbis ostendit Cochlæus.

Lut. contrarius sibiipsi de fide paruulorum.

Visitatio Saxonica.

At Dux Saxoniæ, Princeps Elector, quum audiret, in terris quoq; suis fieri plurima nimis barbarice contra religionem: destinauit Quatuor Visitatores. Quorum duo erant Nobiles, Dominus Ioannes à Plaunitz, & Erasmus ab Haubitz: & duo ex eruditis Doctor legum Hieronymus Schurff, & Magister artium Phi-

lippus Melanchton. Qui circumeuntes de oppido in oppidum, Pastores & Concionatores vbique examinabant, eisque nouam & pascendi & docendi normam tradebant, mediam fere inter Catholicam & Lutheranam: de vtraq; enim aliquid mutuabantur. In eam igitur cogebant Catholicos, aut reluctantes expellebant, & nimis ferocientes Lutheranos ad suam normę temperiem castigabant ac moderabantur. Splendide illis sumptu suppeditare cogebantur Communitates, ad quas diuertebant. Et ij quidem aliquanto moderatius agebãt. Verum post eos constituti alij, adeo imperiose ac sumptuose gesserunt se, vt eiusmodi Visitatio cunctis retro Synodis Episcoporum, & Archidiaconorum Communitatibus, grauior intolerabiliórque videretur. Iam Visitationem primum Latine Philippus Melanchton, post Teuthonice Lutherus descripsit. Hic verbosius ac imperiosius: Ille succinctius ac moderatius. Philippus igitur præscripsit XX. articulos, erga Curatos per Visitatores examinandos, hoc sane vsus exordio. Pastores (inquit) debent exemplum Christi sequi: Qui quoniam pœnitentiam & remissionem peccatorum docuit, debent & ista Pastores tradere Ecclesiis. Nunc vulgare est, vociferari de fide, & tamen intelligi quid sit fides non potest, nisi prædicata pœnitentia. Plane vinum nouum in vtres veteres infundunt, qui fidem sine pœnitentia, sine doctrina timoris Dei, sine doctrina legis prædicant, & ad carnalem quandam

Verba Phil. Melan. de visitatione.

dam ſecuritatem aſſuefaciunt uulgus: Ea ſecuri tas eſt deterior, quam omnes errores antea ſub Papa fuerunt. & infra. Si largientur (inquit) eleemoynas, Deus augebit noſtrã rem familiarem, dabit publice annonam vberiorem, pacem & ſimilia bona: Non quia facimus nos, ſed quia talia ipſe promiſit facientibus. In primis largi erga ſacerdotes eſſe debent. Quia ſcriptum eſt: Duplici honore digni ſunt. Itẽ. Volo etiam (inquit) nonnihil de libero arbitrio aſſeri bere, qnomodo doceri debeat: De quo plerique valde incommode loquuntur. Et quia clamitãt omnino nos nihil facere poſſe, aliud nihil docẽt quàm diffidentiam, quæ multa peccata parit in vulgo. Voluntas humana eſt vis libera, vt facere poſſit iuſtitiam carnis, ſeu iuſtitiam ciuilem, vbi lege & vi cogitur: Vt, non furari, non occidere non mœchari. Paulus enim cum iuſtitiam carnis vocat, docet eſſe quandam iuſtitiæ partem, quam caro coacta, ſuis viribus faciat. Ro. 2. Gentes natura faciunt quæ legis ſunt. Quid autem faciunt, niſi ciuilem iuſtitiam? Exigit autem Deus iuſtitiam hãc 1. Timoth. 1. Lex eſt iniuſtis poſita. Vult Deus coherceri rudes & imperitos doſtrinæ legis. Propterea doceant, In noſtra manu, ſi cogatur vi eſſe, carnem frenare, & ciuilem iuſtitiã præſtare: & hortẽtur diligẽter ad recte viuendum. Quia Deus hanc quoque iuſtitiã exigit, & grauiter puniet illos, qui adeo negligenter viuunt, & ſomniant, hanc iuſtitiam non eſſe in noſtra manu, ſi extorqueãtur. Et ſicut aliis do

De libero arbitrio.

nis Dei bene vti debemus: ita etiam vitibus, quas Deus naturæ tribuit, bene vti debemus. Hæc Philippus ille ibi, & id genus multa subdola moderatione præscribebat, quæ minus absurdam redderent Lutheri doctrinam, quàm fecerant priora, tum sua, tum illius scripta. Quibus & Lutherus ipse in Teuthonica visitandi formula consentiebat. Hinc data est Catholicis ansa, colligendi plurimas è scriptis Lutheri contradictiones & Antilogias, quibus docuerunt, Lutherum iuxta Pauli Apostoli sententiam, proprio iudicio condemnatum, & velut seruum nequam in Euangelio ex ore suo iudicatū. Hinc monstrosus ille Germaniæ part⁹, Lutherus Septiceps, quem & Latine & Teuthonice edidit Cochlæus: Vbi fœdo aspectu ex vna cucullo septem diuersa, & habitu & figura, prominent capita, quæ fœdissima super diuersis rebus verborum contentione inter sese rixantur. Accidit eodem anno mira & horrenda Tragœdia Basileę quam scripsit priuatim Erasmus Roterodam⁹, vir Doctiss. ad Io. Cochlæum, In hæc sane verba. Superioribus hisce diebus, Quarto die Augusti, is erat Dominicus, accidit Basileæ quidda vere Tragicum, ac propemodum cum Thyestea cœna conferendum. Ciuis quidam honestus ac diues, Christophorus Bomgartnerus, vxorē suam Elisabetham, prædiuitis negociatoris filiam, nomine Henrici Dauidis, suspectam habebat, quod furtiuam consuetudinem haberet

cum

cum famulo, nomine Angèlo: Zelotypia tántũ erat, nullis certis argumentis nixa. Eaper occasionem incruduit. Quum famulus abesset, à domino iussus colligere à certis debitoribus pecuniã vir ingressus est illius cubiculum, venans, opinor, argumentum, quo quod suspicabatur conuinceret. Reperit in famuli induſio ligulas aliquot sericas. Mox accersitam vxorem percontatur, agnosceret ne eas ligulas? Vnde, inquit, has nactus est? nam meæ sunt. Confessa est à se donatas. Tum maritus, vt verum extorqueret metu, pugionis mucronem intentauit in ventrem vxoris, promittens nihil futurum mali, si verũ profiteretur: mortem prẽsentem minitans, nisi profiteretur. Quoquemagis illam proliceret ad confessionem, ipse prior fassus est, se commisisse adulterium: Idem de vxore suspicari, nec aliud tamen quam suspicari. Illa primum inficiari, tandem vrgente marito, confessa est & ipsa. Et confestim maritus dimisit. Illa territa confugit ad sororem in pagum nomine Prattelen. Actum est per affines & propinquos de reditu in gratiam. Maritus se placabilem exhibuit. Rediit mulier sabbato 3. die Augusti, deducentib⁹ eam aliquot cognatis & propinquis, quos maritus accepit hilari compotatiuncula. Discessum est cum gratulatione: Et, vt aiunt, ea nocte fuit viro & vxori lectus communis, netur. Postdie, quiriquid offensionis vestigium, re sidere videre dies dies erat Dominicus, simili familiaritatevn à pransi sunt. Rumor

addidit & cognatos aliquot eodem acceptos conuiuio, quo peracto, egit illis gratias: rogans vt adesse vellent in cœna, se paulo lautius illos accepturum. Verum is rumor incerta est fidei: Illud certum, mox à prandio ablegauit famulis ad concionem: liberos ex priore coniuge susceptos, ad emenda pira. Ita nactus solitudinem, obdit pessulum ianuæ: grauidam vxorem transfodit, mox filiolam vix Quadrimam. His peractis, ipse scripsit epistolam ad Senatum. Confestim in summam ædium partem conscendit, ac ter inclamato nomine Iesu, se præcipitem dedit: adeo, vt cerebro dispersierit viam, iuxta Comici dictum, sed nimium Tragicé. Caligis vnà ligularum alligarat epistolam, de quo modo dixi. Qua continebatur, quid, quo consilio fecisset, ac facturus esset. Occidit adulteram confessam, illa pœnam commeruerat: Occidit filiam ne quis in posterum illi maternum paternumque crimen opprobraret. Sibi fuit carnifex, ne longo cruciatu periret: Damnatus iudicum sententiis. Nam in corpus sæuitum est, fractis ossibus, impositum est sublimi rotæ. Deinde inclusum ligneo culeo, demissum est in Rhenum. Quid acciderit animæ nouit Deus. Facinus tã atrox & inopinatum, socerum vxoris patrem ita perculit, vt totus factus sit attonitus. Frater mariti, Iacobus Bomgartnerus, præ dolore sibi excidit, vt iam sit in vinculis. Exemplum quamuis impium, non inutile fuerit, ad deterrendum ab adulterio, quod iam inter Euangelicos

quoque

quoque cœperat esse iocus, Accidit & alia eodem anno ingeniosæ malignitatis Tragœdia ex nouis Lutheranæ factionis adinuentionibus quæ sic habet. Otto PaK, legum Doctor, homo nobilis, occultus Lutheri discipulus, cum esset Consiliarius iuratus Pii atque Catholici Principis Georgii, Ducis Saxoniæ: grande ac plane magistro suo dignum, hoc est, bene Lutheri cũ facinus scelerato aggressus est consilio. Nam effinxit formulam cuiusdam fœderis, sub nomine quorundam Principum Catholicorum, aduersus Electorem Saxoniæ & Hassiæ Lantgrauium conceptam, per quam nitebatur occulte Lutheranos ad arma concitare: Quod & effecit. Nanque dum Cancellarii vices ageret, nactus ea occasione secretum Principis sigillum, appressit illud formulæ conficti fœderis, ac Hassiæ Lantgrauio velut grãde munus tradidit. Is viso Principis sigillo, statim credit rem ita esse. Et communicato consilio cum Electore Saxoniæ, magno studio validum comparauerũt ambo exercitum. Quem vbi in publicum eduxerunt, nec quisquam aliorum Principum sciret, quemnam tanto cum apparatu belli inuasuri essent: Lantgrauius copiam fœderis socero suo, Duci Saxoniæ Georgio, transmisit, multa cum prece, vt tali fœderi renunciare vltro velit, ac promittere, vt neque ipsi neque Electori Saxoniæ arma sit illaturus. Dux autem Georgius, mox eodem die (nempe in festo Ascensionis Domini) quo illius scripta recepit, per literas respondit Theu

Scelerata fa cinus D. Ottonis PaK.

Exercitus Lutheranorũ contra Episcopos

Respõsio Ducis Georgii ad literas Lantgrauii.

thonice, In hæc sane verba.

Generose Princeps, Benigne dilecteque Cognate ac fili, hodie à Dilectione vestra scriptum recepi, in quo Dilectio vestra indicat, quodnam fœdus contra Patruelem meum, Electorem Saxoniæ editum sit, ac deinde contra vos. In quo & ego comprehendar, id quod Dilectioni vestræ ex animo doleat, & malletis membrum aliquod de corpore vestro perdidisse, quàm rem talem de me rescire: Addita prece benignissima ac humillima propter Deum, vt Dilectioni vestrę dem responsum, in quo abrenunciem isti fœderi, & contra Patruelem meum, & vos nihil faciam, iuxta latiorem literarum tenorem perlegi. Et super hoc Dilectioni vestræ notum facio, Quamuis simplex sim & ineptus, ea tamẽ animi fortitudine me esse credat D. V. vt si quid vere in hac causa à me factum esset aut actum, nollem id coram Dilectione vestra, aut coram maiore, quem merito plus timerem quam vos, negare. Quoniam vero hæc ficta Copia, quam ad me misit D. V. tam multa mendacia in se continet, ac per Originalia nunquam probari aut demonstrari poterit: non paruam fero admirationem, quod D. V. huic fidem præbet & me per eam grauat. Multo magis condoleo Dilectioni vestræ, tanquàm meo consanguineo & filio, ꝙ D. V. sinit se eiusmodi infũdatis, falsis, mẽdacibusque nugis seduci, & in seditionẽ cõcitari: Vnde Dilectioni vestræ cõiugiq; & liberis vestris, terrisque & subditis vestris, perditio, calamitasque

Fictam esse copiam fœderis prætensi.

lamitasque exoriri possit. Dico igitur & scribo adhuc, eum, qui Dilectioni vestræ dixit, se vidisse Originales literas, quibus additum sit Chirographum ac sigillum meum, aut quod Originales illas legerit audieritúe: esse desperatum, infamem ac periurum Nebulonem. Hoc constáter corám quibuslibet affirmabo. Volo item Dilectionem vestram amice, & (quemadmodum D.V.) propter Deum rogatam habere, D.V. velit negocia sua meliori deliberatione, quàm hic factum est, incipere: nec velit incitari ad eam venationem, vbi merito alius præuenaretur. Velit item D.V. ostendere mihi mendacem virum illum, vt & ego, & quilibet ab eo cauere sibi sciat. Nisi enim id à D. V. moueri possem ad suspicandum, quod D. V. ipsa met effinxerit illud, atque ita velut captare occasionem, vestram inimicam voluntatem contra me miserum senem inchoandi. Neque item prætermittam scribere iis, qui comprehendun tur in copia fœderis, quod Vratislauiæ factum sit, eamque illis transmittere: Nihil dubitans, eos & se & me sufficiéter excusaturos esse. Satis enī scio, plæroſque corū neq; affuisse, neque missos ibi habuisse Oratores suos. De nullo igitur fœdere mihi sū cōscius, neque vnquá id doceri potest, & de ipso sciá aliquid. Ea enī quę de aliis in eiusmodi copia recēsita sūt, vtique manifesta sūt mēdacia. Quicquid aūt me tāgit, prsus emē titum est. Existimo igitur iam, si D.V. ob id ali-

Vt indicetur Nebulo, autor conficti fœderis.

quod de corpore suo membrum tradidisset, eius facti nunc pœniteret eam, quod omnino frustra & pro nihilo factum esset. Neque opus est, vt ab eo, quod in seipso nihil est, desistã aut abrenũciem. Geram me, Deo dante, erga D. V. & erga quoslibet ita, vt sciam cum honore coram Deo superioribusque meis, & coram toto mundo respondere. Hoc tanquàm responsum Dilectionem vestram celare non volui: Cui inseruire paratus sum. Data festinanter Dresdæ in die Ascensionis Christi, Anno Domini 1528. Neque omittam scribere agnato meo, vt ista significem. Ex quibus Dilectio eius me bene excusatum habebit. Georgius Dux Saxoniæ &c. Nomina autem aliorum Principum, ex tenore confecti fœderis cognoscuntur. Cui⁹ sane initium sic habet. Dei gratia Nos Ferdinandus Rex Bohemiæ, Rom. Cæs. Maiestatis locum tenens, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ & Vuittenbergæ, Comes Tyroli &c. Et Nos Albertus S. R. E. Tituli S. Petri ad vincula Presbiter Cardinalis, Archiepiscopus Moguntinus & Magdaburgensis, sacri Rom. Imperii Archicancellarius per Germaniam: Princeps Elector & Primas, Administrator Halberstatensis. Et nos Ioachim, sacri Rom. Imperii Archicamerarius, & Princeps Elector: Ambo Marchiones Brandeburgenses, Duces Stetiniæ, Pomeraniæ, Cassabiorum & Vuandalorum: Burgrauii Nurenbergenses, & Principes Rugiæ. Et nos Matthæus S. R. E. Tituli S. Angeli Presbyter

Initium formulæ confecti fœderis.

byter Cardinalis, Archiepiſcopus Saltzburgen ſis, Apoſtolicæ ſanctitatis & ſedis Romanæ Le gatus natus &c. Nos Vuigandus, Epiſcopus Bā bergenſis. Et nos Conradus, Epiſcopus Herbi polenſis, & Dux Franconiæ. Et eadem gratia nos Georgius Dux Saxoniæ, Lantgrauius Turingię & Marchio Miſnæ. Nos Vuilhelmus & Ludo uicus fratres, Duces ſuperioris & inferioris Ba uariæ, Palatini Rheni. Fatemur & notum faci mus, virtute harum literarum palam, Poſtea quám in hoc periculoſo & aduerſo rerum ſtatu quem Deus omnipotens ſuper genus humanū, propter iniquitates & peccata permittit, multæ in Deú blaſphemiæ & iniuriæ, ac ſcandala proxi motum exoriuntur. Ita, quod Deus non ſolum in ſuis Sacramentis, quæ ipſe ſuper terram, tum ad emēdationem noſtri, tum ad confortationē infirmæ conſcientiæ noſtræ inſtituit: Verum e tiam in ſua ipſius omnipotentia ac Deitate, in iuriis contumeliiſque afficitur. In eo ſane, quod Templa & Monaſteria diripiuntur ac deuaſtan tur: Deo ſacratæ perſonę ab eius cultu expellun tur, ad loca inhoneſta protruduntur, ſuiſque cē ſibus & prouentibus vi ſpoliantur & priuantur. Et quod omnium horrendiſſimum eſt, ſacræ Miſſæ officium non ſolum aboletur, ſed & Ido latriæ & peccato aſſcribitur. Nobis tanquàm Catholicis, Regi, Principibus Electoribus, Ar chiepiſcopis, Epiſcopis & Prīcipib⁹, propter vo tum & promiſſionem, quā Deo creatori noſtro

fecimus (Cui nos tanquàm creaturas suo creatori absque omni medio subdere, ac sacris pedibus eius substernere debemus) similiter etiam propter iuramenta & fidelitates, quas partim Apostolicæ sanctitati, ac omnes nos Ro. Cæs. Maiestati, Domino nostro omnium Clementissimo, præstitimus (Quibus tanquàm superioribus nostris debitam obedientiam exhibere debemus & tenemur) nihil aliud cõuenit, quàm eiusmodi suprascriptis blasphemiis (quãtum nobis, velut hominibus, mediante auxilio diuino, possibile est) occurrere, eas auertere ac in melius conuertere &c. Quanquàm vero cuncti Principes & Episcopi illi, sigillatim per proprias scripta & sigilla negarent, se tale fœdus percussisse: non tamen potuerunt viciniores Tres Episcopi periculum euadere belli, nisi persoluerent Centum Millia aureorum. Imparatis enim ac indefensis imminebat è proximo grandis & aduadendum paratus exercitus. Quamuis igitur essent inmunes ab eo fœdere, maluerunt tamen redimere pacem, quàm iniustum sustinere bellum. Numerauerũt itaque Archiepiscopus Moguntinus XL. Millia aureorum, totidem Episcopus Herbipolensis, & XX. Millia Episcopus Bambergensis. Quid facerent aliud? longe aberat Cæsar in Hispaniis, & Liga Sueuica tam subito non poterat ferre auxilium. Subditorum autem corda, magna ex parte Lutheri fermento erant infecta. Maluerunt itaque Episcopi in pecuniis, quam in damnis subditorum, agrorumque

Tres Episcopi redemerunt pacem à Lutheranis Centum Millibus aureorum.

rumque populationibus, aut oppidorum expugnationibus, iacturam facere. Quia metus erat ne speciosus verbi Dei prætextus, Euangelii que defendendi titulus (quem Lutherani vbique iactitant) totam Germaniam in tumultum excitaret. Ne autem Hassiæ Lantgrauius videretur fœdus illud vltro effinxisse, indicauit autorem, supradictum Ottonem Pak, eumque in custodia tenuit, vt de facinore isto responderet aduersariis. Scripsit igitur ac certum præfixit diem Regi Ferdinando, Electori Brandeburgē si, & Duci Saxoniæ Georgio, ad agendum iure contra dictum Pak, si quid aduersus eum haberent. Illi missis Oratoribus iusserunt illum accusari, tāquàm reum læsæ Maiestatis. Feria igitur secunda post festum Diuæ Margarethæ, conuenerunt Oratores in oppidum Cassel, vbi Lantgrauius publicam exhibuit audientiam. Antequàm vero accusaretur ab illis PaK, iussit eum à suo Cancellario coram illis interrogari de tribus articulis. Primo an de fœdere illo dixerit Lantgrauio, quod Vratislauiæ factum sit. Secundo, an Copiam illius sigillatam annulo Ducis Georgii, tradiderit eidem Dresdæ. Tertio, an per multa scripta promiserit, etiam Originales tradere illius fœderis literas. PaK ergo hæc omnia confessus est palam. Deinde datus est Oratoribus locus accusandi illum. Cœpit itaque Cancellarius Ducis Georgii, Doctor Simon Pistorius, clarissimus ac disertissimus Iurisconsultus, hominem accusare multorum criminū:

Actio contra D. PaK Casliæ instituta.

De multis criminibus accusatus est D. PaK.

De qui-

De quibus eum certissimis documentis convicit, tum per propria eius Chirographa, tum per aliorum authenticas literas. Etenim Pak, cum esset superbus & sumptuosus, multo plura decoxerat, quàm in tota substantia sua haberet. Variis igitur figmentis callide circumueniebat plærosque, vt sibi in mutuum darent. Effinxit sane diuersas epistolas, quas annulo Ducis Georgii, dum Cancellarii vices ageret, sigillabat, vt per eas pecuniam vndecunque acquireret. Finxit & scripsit, se octo Millia aureorum dedisse Duci Georgio, pro Præfectura oppidi Vueissensehe, ad dies vitę suæ. Finxit credentiales literas, pro se ad plærosque, annulo Ducis signatas. Finxit literas, quibus fateretur Dux, et debere Quinque Millia florenorum. &cum à Duce missus fuisset, velut Consiliarius, ad Lantgrauium Hassiæ, ille peruerso itinere profectus est occulte, ad Ioannem Vuaiuodam Vngariæ hostem Regis Ferdinandi. Et Vratislauiæ aliam confinxit multorum Principum, aduersus Regem Ferdinandum, confœderationem. In qua nominatim recensuit non solum reges Franciæ, Angliæ, Daniæ, & Scotię, ac Venetos: Verum etiam quosdam Germaniæ Principes, vtpote Duces Gelriæ, Pomeraniæ, Electorem Saxoniæ, Lantgrauium Hassiæ, & Archiepiscopum Treuerensem, Denique sub figmento & prætextu conficti fœderis, quod contra Electorem Saxoniæ Lantgrauiumque Hassiæ initum asserebat. à Lantgrauio Quatuor

Millia

Millia aureorum in donum recepit, vt Creditoribus eius ex ea pecunia satisfieret: Neque tamen omnibus satisfieri potuit. Cum igitur ad tot sibi obiecta crimina, non posset nec auderet respondere immoto pede: omnes Oratores consurrexerunt, eique in faciem dixerunt, quod sit infamis, perfidus, periurus ac sceleratus nebulo, & ex stirpe nequam, qui Principes & Dominos eorū nequiss. calūnia traduxerit: reus crimine & falsi & læsæ Maiestatis. Protestabantur itaque & rogabant Lantgrauium omnesque circumstantes, vt illum pro tali haberent, donec demonstraret, fœdus illud à Dominis eorum factum esse. Pak uiro misere confusus ac dehonestatus, mortis quidem supplicium euasit gratia & benignitate Lantgrauii: profugus tamen & exul factus, nusquā interris Lantgrauii & Electoris Saxoniæ, aliorūque Principum, quos diffamauerat, tuto pedem sistere potuit. Vagus igitur ac profugus factus super terram, velut alter Cain, per diuersa latibula ad urbes stagnales sese proripuit: Atque in hunc modum restituta est Germaniæ pax. Quātum vero doluerit id Luthero, vel ex ea constat epistola, quam paulò post scripsit ad sodalem suum, Apostatam Augustinianum, In hæc sane verba. Optimo pariter ac pio viro, Vuincilao Linco, seruo Christi in Euangelio Nurenbergæ fratri suo, Gratiam & pacem. Noua plura tu nosti, quàm ego scribere possim. Fœdus illud Principum impiorum, quod ipsi negant, vides quantos

D. Pak miserè confusus & conuictus est publice

Tandem comprehensus Antuerpiæ Anno 1536. post diuturnum carcerem, post lōgas iuris disceptationem post seuralia quæstionum tormenta capite plexus & in Quartas diuisus est. Anno 1537. mense Februario.

Epistola Lut. ad Vuencesl. um Lincum.

quantos motus mouerit. Sed ego Ducis Georgii frigidissimam excusationem ferre pro confessione interpretor. Sed negent, excusent, fingant: Ego sciens scio, non esse fœdus istud merum nihil aut Chimeram, licet monstrum sit monstrosum satis. Deinde orbis nouit, illos animo, facto, edicto, studio pertinacissimos hactenus talia publice tentasse & fecisse, & adhuc facere. Extinctum enim volunt Euangelium, quod negare nemo potest. Sed quid hæc adeo, qui absque dubio certus de his omnibus es. Tantum vt scias, neque nos istis credere impiis, licet pacem offeramus, optemus, demus, Deus confundet istũ μωρότυλον μώρον, Qui sicut Moab plus audet quàm possit, & non secundum vires suas superbit, sicut semper fecit. Orabimus contra istos homicidas, atque hactenus sit eis indultum. Si denuo aliquid moliti fuerint, orabimus Deum: Deinde mouebimus principes, vt absque misericordia perdantur: Quandoquidem sanguisugæ insatiabiles quiescere nolunt, nisi sanguine Germaniam madere sentiant. Vale & ora pro nobis, Dominica post Barnabæ 1538. Martinus Lutherus.

Disputatio Bernensis. Sub initium eiusdem anni, famosa ac scandalosa habita est Disputatio apud Heluetios in oppido Berna, quam procurauerunt Zuinglius, Oecolampadiusque, & eorum complices, Vuolfgangus Capito, Martinus Bucerus, qui Argentinæ in secta Zuinglii prævalebant. Et duo scelerati Apostatæ, Berchtoldus Haller, & Fran-

ciſcus Kolb, qui potentem ac bellicoſum populum Bernenſem, in fide peruerterunt. Cum igitur formula ad diſputandum à Bernenſi Senatu præſcripta atque euulgata, Catholicis aperte præiudicialis ac iniqua eſſet, Zuinglianis vero plauſibilis nimiunque alludens, factum eſt, vt è Catholicis nemo Doctorũ Theologorum ibi diſputauerit, ne comparuerit quidem, niſi prouincialis Auguſtinianus, D. Conradus Tregarius: Neque vllus Epiſcoporum ad eam ſuos miſerit Oratores, ſicut miſerant ante biennium, ad diſputationem Badenſem. Articuli enim X. quos diſputandos proponebant, aperte erant impii & erronei, contra Eccleſiam, contra veritatem Euchariſtiæ Miſſæque, & aliorum Sacramentorum: contra merita venerationemque ſanctorum, contra exequias defunctorum: breuiter contra receptos & approbatos Eccleſiæ ritus, cæremoniaſque fere omnes. Et ipſa formula ſic erat imperioſa, & faſtu quodam turgida, vt Quatuor Epiſcopos perſonaliter ita citaret ad comparendum, vt niſi comparerent ſimul cum doctis viris, ſacrarũ literarũ peritis, omnẽ Iuriſdictionẽ Epiſcopalẽ in terris Bernẽſib⁹ perdituri eſſẽt. Euulgata aũt ea formula, multiplex diſſuaſio ac dehortatio Bernenſibus per ſcripta ab aliis facta eſt. In primis à Regimine, Imperiali nomine Cæſareæ Maieſtatis, è Spira interdictũ eſt Bernẽſibus ſerio, ne diſputationem illam admitterent. Deinde à Quatuor Epiſcopis multis rationib⁹ prolixe

Pia dehortatio de illa disputatione per viii. Cantones

probatum est, non expedire, vt fieret ea disputatio. Et adhuc multo copiosius dissuaserunt eandem Octo Heluetiorum Cantones Catholici: Inter quos Lucernenses primas tenebant partes. Quorum sane admonitio adeo pia erat & fidelis, vt eorum verba ex imis visceribus ac intimis cordis penetralibus, absque omni fuco, procedere videretur. Admonebant eos disputationis Badensis, quem inter XIIC antones ipsi Bernenses præcipue & expetierant & comprobauerant. Admonebant eos fœderum, promissionum, literarum sigillatarum, recessuum (vt vocant) publicorum, iuramentorum, & multorum aliorum monumentorum: quæ omnia per impiam disputationem istam violanda erant. Dicebant eiusmodi disputationem fore, non solum contra disputationem Badencem, intra biennium prius communi eorum consensu & approbatione habitam: Verum etiam contra iusiurandum, quod & ciuitas Bernensis & eorum territoria præstiterant, & contra sigilatos recessus. Item contra ipsorum fœdera, & contra Catholicę Ecclesiæ ordinationes. Vnde exoritura sint plurima ipsis mala, magna detrimenta scandala, damna, seditiones, tumultus, & quid non? Sed & Ioannes Cochlæus, qui tum Moguntiæ degebat, cum sero uidisset eam disputandi formulam publico Bernensium Edicto præscriptam: cõfestim collegit dissuadendi rationes quam plurimas, quas per proprium nũcium per tanta terrarum interualla

Bernam

transmisit, quo tempore iam cœptũ erat disputari. Admonuit eos legis diuinæ, autoritatis Ecclesiæ, Sedis Apostolicæ, legum Imperialium: ne tot sęculis probatos ac receptos fidei nostrę articulos, per infaustam illam disputationem in dubium reuocarent. Maxime vero reprobauit modum iudicandi super disputatis, quod reiecta omni Ecclesiæ Doctorum expositione, sola Biblica scriptura debeat inter partes discernere ac iudicare: Quandoquidem ipsa secundum sese sit res inanimata, quæ eloqui non possit, nec iudicare, vtra partium ipsam rectius intelligat aut exponat. Neque clamare possit, Ohe aut Vę, contra eos, qui ei vim faciunt, aut retortam velut per capillos in deuium sensum trahunt. At ipsi Bernenses temere sibi iudicandi autoritatem sumpturi sint, ad pronunciandum, vtri scripturam rectius intelligant, Catholici ne, an hęretici. Et proculdubio hæreticis palmam daturi sint, quorum instinctu & disputandi formula & impij articuli fuerint promulgati. Lex autem diuina nequaquam talem statuit disquirendi modum: sed iusit, si quid ambiguum fuerit, vt illud proponatur summo sacerdoti, qui pro tempore fuerit, vt eius stetur iudicio, & qui acquiescere illi noluerit, morte moriatur, Deut. 17. Denique ne nudæ scripturæ nimium confiderent, reiecta doctorum Ecclesiæ expositione, proposuit eis tria Themata secundum sese vt falsissima, ita & absurdissima. Quorum primũ erat, Christum nõ esse verum Deum. Secundũ,

Tria Themata absurda & impia.

Deum debere obedire Diabolo. Tertium, Mariam Dei genitricem, non permansisse perpetuo virginem, Primum erat error quorundam Anabaptistarum, & antiquorum Hebionitarũ. Secundum Ioannis Vuicleui. Tertium Heluidij. Hæc tria in vtranq; partem è locis variis scripturę probauit, nunc argumentando, nunc soluendo: vt iisce exemplis declararet, quàm non sit difficile, ex tanta scripturarum sylua excerpere diuersa loca, per quæ secundum sucum & exteriorem corticem literæ, quodlibet thema & probari & reprobari queat. Nisi igitur sterur autoritati Ecclesiæ, Conciliorúmq; Generalium, & sanctorum patrum expositioni, qui per spiritum sanctum locuti sunt, velut per certum veritatis magistrum: per corticem literæ omnia ab hęreticis in dubium vocari ac peruerti possent.

Noua Reformatio Bernẽsium.

Bernenses vero his omnibus contemptis, prosequuti sunt disputationẽ suam: Disputantes à Die septimo, vsq; ad Vicesimũ sextum Ianuarij. Postea iudicarunt X. articulos recte probatos, & in scripturis fundatos esse. Mox igitur nouã instituerunt Reformationem, in qua præcepũt primo, Vt ab omnibus subditis suis approbentur X. articuli. Deinde, Vt subditi ipsorum, nulli è Quatuor Episcopis, amplius obediant in rebus Ecclesiasticis: non in causis Matrimonialibus: non in excommunicationibus & absolutionibus, non in perceptione Chrismatis: non in oblationibus decimisq; & frugũ primitiis &c. Deinde absoluerunt à iuramẽtis Episco

po

po præstitis Decanos, Camerarios, Pastores, Cõcionatores, & quoslibet Ecclesiæ ministros. Postea cum ipsi in vrbe sua iam demoliti essent altaria, atq; Imagines, vbiq; in tẽplis suis, Missas q; penitus aboleuissent: præceperunt subditis, vt per omne territorium suum itidem facerent. Deinde abrogarunt omnes Missas, & exequias, anniuersariasq; memorias defunctorum fraternitates viuentium: Dedicationes templorũ, habitus Monachorum & Monialium, vsum sacrarum vestium: Dies ieiuniorũ, festa sanctorum, & quid non? Permiserunt autem sacerdotibus vxores, nouas nuptas Monachis, sacrilegos maritos Monialibus. In fine tamen, vt fidei suæ incertitudinem conscientiæque palpitationem ac metum proderent: adiecerunt, se se, vbi meliora docti fuerint, ea libenter amplexuros esse, & eam Reformationem velle vel augere vel minuere. Quoniam vero tam in Badensi, quàm in Bernensi disputatione, coram Laicis Teuthonice & loquendum & scribendum fuit: Teuthonice quoque reprobauerunt, D. Io. Eckius Disputationem, D. Io. Cochlæus Reformationem Bernensium. Eckius prolixius ac subtilius: Cochlæus breuius ac simplicius, pro captu Laicorũ. Eckius vltra X. articulos disputationis, commemorauit adhuc XXV. articulos erroneos, quos in Disputatione illa admiserũt. X. itẽ articulos cõtradictorios sibiipsis, & XV. locos scripturæ, quos falsificauerũt inter disputandum. Cochlæus priusquàm articulatim Re-

D. Eckius disputationẽ. Cochlæus Reformationem confutauit.

formationem reprobaret, obiecit Bernensibus contemptum & negligentiam circa viros doctos, quos ad disputationem suam vocare debuissent, præsertim D. Eckium. Deinde exprobrauit inciuilitatem, qua male tractatus fuit in ea disputatione D. Conradus Tregarius, Prouincialis Augustinianus, Heluetiʾ natus. Postea respondit articulatim ad Reformationis Capita. E quorum Tricesimo paucula, exempli gratia, retulisse operæ precium fuerit. Tricesimo (inquit) conceditis Monasticis personis, deserere Monasteria, & inire connubia: Atque vt eas ad hoc prouocetis, vultis eis bona, quæ intulerunt, restituere. Quæ si nimis modica sunt, vultis plus addere, modo exeant, siue connubia ineant siue non. O boni Domini, quàm inimicus est & honori vestro & animarum vestrarum saluti, autor huiusce modi Reformationis. Quomodo potestis (obsecro) vsque adeo obliuisci omnis scripturæ, omnis legis & iuris, omnis disciplinæ & honestatis? Quomodo potest licere vobis, qui iuramento fœderati estis, iuramenta & vota Deo præstita, tam turpiter ac scelesto soluere, & concedere id, quod in vestra potestate minime consistit? Honestas iuris etiam apud Gentiles & Romanos antiquos exigit, vt iuramenta & pacta etiam hosti seruentur: Vos autem ea ne Deo quidem seruari vultis. Quomodo positis quæso, maiores aut vehementiores vos exhibere hostes Dei & Ecclesiæ, quàm hic facitis? Consyderate vos ipsi. Quomodo enim

Contra nuptias Monachorum & Monialium.

Hostes Dei Bernenses.

enim potest alicui maior aut dolor aut iniuria inferri, quàm si sponsa aut vxor eius abducatur aut rapiatur? Aut si filius aut filia eius, amisso honore, ad ignominiam redigatur publicè coram toto mundo? Iam sponsæ & vxores Christi, Dei & Domini nostri, Moniales sunt, Can. 4. Ioan. 3. 2. Cor. 11. Ephe. 5. Apoc. 21. Sunt & filiæ sanctæ matris Ecclesiæ, Gal. 4. 1. Corinth. 4. Psal. 44. & 47. Can. 3. 1. Pet. 3. Quomodo igitur præsumitis eas contra omne ius, contra omnẽ scripturam & honestatem, à votis suis absoluere? Iubete, quæso, Apostatas vestros omnẽ perscrutari tum scripturam tum historiam, an inuenire queant, quod in vlla per orbem terrarum prouincia, intra M. D. annos, vspiam cõcessum fuerit Monachis & Monialibus, Matrimonia inire, aut è Monasteriis in mundum redire. Est enim manifeste contra Deum, sic irrita facere vota Nume. 30. Deut. 23. Psal. 65. Eccle. 5. Contra Christum Matth. 8. & 19. Luc. 9. & 14. Contra Paulum 1. Tim. 5. vbi damnantur ij, qui primam fidem (votum scilicet) irritam faciunt. Quid autem sacra Concilia, sanctique Pontifices & Catholici Doctores, contra scelus istud scripserint atque statuerint, recitare hic nimis lõgum foret, atque etiam apud vos irritum & inutile, qui talia cuncta contemnitis. Recitabo autem vobis legem Imperialem ex Codice, vt ex ea intelligatis, quid hic meremini &c. Lutherus, vt vidit Zuinglium Oecolampadiúmque inualescere in dies magis ac magis: scripsit rursus con-

C. 1. vbi &
Cal. Rapto-
res.

Liber secũdus Lutheri cõtra Zuinglium & Oecolãpadiũ.

tra eos bene prolixum librum Teuthonice, Cui titulus est. De cœna Christi confessio Lutheri. In prima eius parte exagitat ac reprehendit Zuinglium. In secunda Oecolampadium. Interia deniq; fidei suæ confessionẽ, quam pro certa & vltima suæ mentis sententia, tam in vita quàm post mortem, haberi iubet. In prima multa obiicit Zuinglio eiúsq; complicibus, quæ Catholici prius longe iustius obiecerant ipsi Luthero: Nempe, Quod eiusmodi dissensio & diuisio inter ipsos non est à spiritu sancto, sed à Sathana: Quod spiritus ille vertiginis contradicit sibiipsi: Quod libere concludẽdum est, Diabolum omnis dissensionis patrem, esse eorum doctorem: Quod dissensio in intellectu & sermone, ex Diabolo est &c. In secunda contradicit sibiipsi, dum negat in cœna Christi remanere vinum, eò quod Christus dixerat. Non bibam de genimine &c. Quod antea sæpe affirmauerat, cum alibi, tum in Babylonica sua captiuitate, vbi deriſit Transsubstantiationem & accidentia sine subiecto. Affirmat item ibi Christum, non solum dedisse calicem discipulis, sed & ipsummet bibisse. Quod prius negauerat in libro de abroganda Missa, vbi docebat, quod sacerdos aliis dare debet Sacramentum, non ipse sumere: quoniam & Christus ita fecerit. In tertia autem parte inter articulos fidei suæ ponit, quod non sit credendum liberum arbitrium. Reiicio (inquit) hic fi-

Finalis confessio fidei Lutheri.

mul

mul ac damno, velut meros errores, omnem doctrinam, quæ liberum arbitrium noſtrum iactitat. Item affirmo, Quod Vigiliæ, Miſſæ ac Anniuerſarij dies pro defunctis, ſint inutiles, ac nundinæ Diaboli. Item, Quod ſancti inuocandi non ſint. Item, Quod extrema vnctio, Matrimonium & Ordo ſacerdotalis, Sacramenta non ſint. Super omnes vero abominationes teneo (inquit) eſſe Miſſam, quæ pro ſacrificio ac bono opere prædicatur ac venditur, ſuper quam nunc omnia Eccleſiarum Collegia Monaſteriáque conſiſtunt: At, Deo dante, cito iacebunt. Quamuis enim magnus, grauis turpiſque peccator fuerim, atque inuentam meam damnabiliter conſumpſerim ac perdiderim: ea tamen ſunt maxima peccata mea, quod tam ſanctus Monachus fui, ac tot Miſſis vltra XV. annos dilectum dominum meum tam horrende offendi, martyrioque ac tribulationibus affeci. Hæc in illo libro Lutherus. Ædidit & alium librum Teuthonicum eodem anno contra Papiſtas (vt vocat Catholicos) de communione ſub vtraque ſpecie. In quo miris cauillis ludit, ſcurratur ac mordet, dum iactitat quantum ſua doctrina profecerit etiam apud Papiſtas, qui re vera Lutheraniores ſint ipſomet Luthero. Quoniam Canonici, aliique ſacerdotes ac Monachi, pulchre didicerint omittere ac neglectui habere horas Canonicas: ita fortes in conſciẽtia, vt Papæ di-

Alius liber Luth. contra Concomitantiam.

ſpenſatione non amplius indigeant. Epiſcopi autem ſciant nunc diſſimulare Interdictum & excommunicationem, quando Papam tenebat Cæſar captiuum, quod ante Lutheri doctrinam minime paſſi fuiſſent. Principes denique, qui odio perſequuntur Lutherum, ſint Lutheranio res quàm ij, qui Lutherum fouent, dum ab Eccleſiis & Monaſteriis tollant, & ad ſe rapiãt paratam pecuniam, præcioſa clenodia & ornamẽta, inſidientúrque nihilominus & bonis immobilibus eorum, ac multas eis imponant exactiones: Aduerſus Lutheranos vero Principes, quærant proditorias conſultationes ac fœdera, do quibꝰ ipſimet poſtea erubeſcãt &c. Excerpſit ex eo libro Ioãnes Cochlæus Calũnias CXLIIII. & ſannas L. quas breuibus reſponſiunculis cõfutauit Latine: maxime propter Epiſcopũ Roffenſem, à quo petebat, vt denuo aliquid in illũ æderet, propter Germanos, qui præ omnibus Lutheri aduerſariis ei plurimum (& merito quidem) tribuerent. Volebam (inquit in præfatione) R. Dignationi tuæ ex vno eius libello Teuthonico in vnum colligere faſciculum, ipſius aduerſum nos calumnias, ſannas, vanitates, iactantias, peruerſitates impietatéſque & blaſphemias. Et iam percurrendo libellum omnes in margine mihi deſignaueram certis notulis: Sed inter reſpondendum tanto affectus ſum tædio, vt vix potuerit anima mea tantã ſuſtinere nauſeam & moleſtiam, donec ad calumnias ſannáſque eius breues adiecerim reſponſiunculas.

Hoc calũnioſum eſt in Cæſarem figmentum.

Cõfutatio eius libri per Io. Cochlæum.

Cuius

Cuius sane laboris gemina mihi ad te R.P. causa fuit. Vna, vt scias, quanta sit eius in lingua patria improbitas: Altera, vt adhuc semel scribas, non sane ad eum, sed ad Proceres Imperij, ad nobilitatem Germaniæ, vt vel sero perpendant, quonam tendant omnes nouarum sectarum conatus &c.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini. M.D.XXIX.

Epistola Lut. è Nurẽberga Dresdam peruenit.

CVm autem è Nurenberga peruenisset Dresdam exemplar epistolæ Lutheri ad Lincum scriptæ, cuius tenor recitatus est supra: Dux illustriss. Saxoniæ Georgius, misit ad Lutherum illius copiam, sciscitans per literas ab eo, an fateretur, eam epistolam à se scriptam ac datam. At Lutherus proterue respõdens & ambigue, petiit, vt Dux cũ talibus schedis & literarum exemplis patientiam ipsius nõ tentet. Dux vbi ex responso Lutheri certior fieri non posset (Quandoquidem neque negabat, neque agnoscebat eam epistolam Lutherus) misit quendam è Secretariis suis Nurenbergam ad Senatum: petens de epistola illa interrogari Vuencesl aum Lincũ, an re vera ad ipsum à Luthero data fuerit. Ille autem interrogatus, Se-

natui aperte confessus est, Lutheri esse epistolã. A se tamẽ quibusdam amicis communicatam fuisse, simplici animo & citra dolum malum, nó studio insimulandi aut offendendi, nec Ducem Georgium, nec quemuis alium. Quod autem exscripta latiusq; propagata fuerit, id factũ esse inscio se & inuito. Vidit ibi Secretarius per quẽ dam amicum ipsas literas Originales, quarum exemplum recepit: Quod Dresdam allatum, cum priore concordabat. Cum igitur iam certus esset Dux, eam epistolam à Luthero scriptã fuisse, & ab illo publicam quoq; nimisq; odiosam & suspicacem, immò plane assertiuã mentionem de fœdere Principum (quod seditiosum proditoriúmque vocabat) in eo factam sciret libello, quem is contra Episcopum Misnẽsem, de vtraque specie ædiderat: Purgauit & excusauit se bonus Princeps denuo per publicas literas de confícto illo fœdere, quod D. Otto Pak Hassiæ Lantgrauio primum suggesserat. Idque fecit Dux multo exactius pluribusque rationibus, quàm fecerat prius ad Lantgrauium, tum propter iniquas suspiciones, quas pariebant scripta Lutheri: tum propter D. Pak, qui iamdudum crimine falsi multipliciter conuictus in Cassel fuerat. Operæ precium itaq; fuerit, quædam Principis verba, è Teuthonico in Latinum translata, hic recitare. Nos (inquit) certi de hoc sumus (Deo sit gloria) hoc omne, de quo insimulati sumus, manifestissimum mendacium esse, & neque Lutherum, neque quenquam secta-

Calumniæ Lut. in Ducẽ Georgium de fœdere.

Purgatio Ducis de illo fœdere.

ctatorum eius, nullum vel leuissimũ argumentum proferre posse, è quo probabiliter coniici, æstimari aut probari possit, nos his de rebus, quas confictum hoc fœdus continet, vnquam deliberasse, agitasse, aut omnino etiam cogitasse. Nihilominus homo iste Euangelicus, tam audax impudensque est, vt non dubitet tã splendidum mendacium, non solum ac si id auditum haberet: sed præterquam quod omnes, quos hoc commentum insimulauit, vna voce negãdo sese purgarunt: tamen pro comperta etiam veritate prædicare, ac in vulgus spargere, & nominatim de nobis in hæc verba scribere. Ducis Georgij frigidissimam excusationem fere pro confessione interpretor. Quam frigida fuerit excusatio nostra, ipsa verba indicant. Nec adhuc videmus, qua vehementiore ardentioreue pernegatione, talem accusationem reuellere debuissemus, Quod si tam frigida, & consimilis confessioni fuisset, quam arguit Lutherus, nunquam certe nomen Indicis expressisset. Quapropter illa adhuc plus feruoris habet, quàm Lutheri, Pak, & omnium aliorum accusatio &c.

Certæ rationes, quæ probant fœdus esse falsum & confictum.

Attulit deinde præter alias de falso & ficto fœdere rationes, etiam ex ipso stylo & verborũ tenore Octo probationes, quibus ostendit autorem figmenti errasse, tum in titulis Principũ, tum in quibusdam aliis rebus. Quod autem Lutherus scripserat, se scientem scire, quod fœdus illud non fuerit omnino nihil aut Chimera.

Princeps pulchre in eũ retorsit: Nempe, quod ideo sciens sciat, quia ipse forsitã aliqua ex parte parauerit, aut consilium dederit, ad parãdum tale commentum. A qua sane suspicione non vult eum liberum esse, nisi certæ suæ scientiæ probabiles afferat rationes. Scripsit igitur & Patrueli suo, Duci Ioanni, Principi Electori Saxoniæ, sub cuius vmbra & protectione Lutherus degebat, vt is saltem ex eo perquireret, vnde sciret, fœdus illud non esse fictum. Sed neque per eam viam quicquam exquirere potuit. Cæterũ Lutherus, velut crabro irritatus, ædidit Teuthonice libellum, cui titulum fecit. De priuatis & furto surreptis literis. In quo sane vsque adeo scurriliter ac petulanter in honestissimum Principem debacchatus est, vt etiam Lutheranis nõ paucis displiceret tam indecora scurrilitas.

Liber Lut. de priuatis Epistolis contra Ducem Georgium.

Itaque Ioannes Cochlæus, indignitate eius rei motus, in Lutherum Teuthonice scripsit libellum. In quo præter mendacia, multos etiam lapsus Lutheri, tum in Psalmi expositione, tum circa linguam Hebraicam (quam olim Romæ ex Heliæ Iudæi informatione degustauerat modicum) indicauit: inscribens eum Generosis ac Illustribus Principibus ac Dominis, Ioanni & Friderico, filiis Ducis Georgij. In cuius præfatione sic ait inter cætera. Et sane merito graue molestumque auditu est, hunc extreme malitiosum, & iam pridem condemnatum deploratũque & infamem Apostatam, sub potentissima laudatissimaque domo Saxoniæ tantum aude-

Apologia Cochlæi pro Duce Georgio.

re,

ri,vt quenquam bonum virum in ditione Saxonica degentem. Taceo tam inculpatum, ac omnibus modis laudatum Principem, tot mẽdaciis, scommatibus, conuitiis, & omnis generis iniuriis, palam coram toto mundo impetere atque exagitare sustineat, & obiter aspergere se diuosa mendacia atq; maledicta, etiam de multis aliis Principibus, atq; adeo de negociis publicorum Imperij Conuentuum. Scribens videlicet, Vuormaciense Edictum (quo pro obstinato hæretico damnatus est) sine optimorum & summorum quorumque Imperij Ordinum cõsensu, promulgatum fuisse: Cum tamen Cæsarea Maiestas in eo ipso Edicto, palam testetur, id de sua & omnium sacri Imperij Electorum Principum, reliquorúmque Ordinum tũ congregatorum, sententia & consilio factum esse. Et id quidem in eodem Edicto testetur ter, sicque ter à Luthero mendacij arguatur. Cum igitur nemo nesciat, quam impudenter hic Monachus omnis generis mendacia, & simul multas vanissimas nugas, petulantissimaque scommata in scriptis suis congerere, inque iis nullius plane hominis rationem habere soleat, non aliter ac exercitatissimus aliquis scurra, aut ira incensa læna: Non est quod Celsitudines vestræ illius contumeliis magnopere commoueãtur, Quemadmodum nec Pater noster commouetur. Qui dicere solet, se nõ magis commoueri, si Luther⁹ sibi cõuitiũ faciat, atq; olim cõmoueri solitus sit, cum sibi Morio suus, cui Pastori

Contemnẽda Lutheri conuitia.

Septiceps Lutherus.

nomen erat, conuitium feciſſet &c. Ædidit ſub idem tẽpus idẽ Cochlęus Latine haud ita breuẽ librũ, qui inſcriptus eſt, Septiceps Luther⁹. Quẽ ob duas potiſſimum cauſas ex diuerſis Lutheri opuſculis, tum Latinis tũ Teuthonicis, in vnũ collegit. Nempe & propter Concionatores Catholicos, vt ij quouis propoſito Themate, Lutheranos facile per propria ſcripta Lutheri, abſque longæ diſquiſitionis labore ac tædio, reprobare atq; confundere poſſint. Et propter externas Nationes, vt viri Docti, linguam Germanicam non callentes, in futuro Concilio haberent breue compendium, ex quo intelligerent, qualia Teuthonice ſcripſerit Lutherus, atq; eo facilius eum velut ſeruum nequam, de ore proprio iudicarent. In præfatione autem eius libri vbi admonuiſſet lectorem, quomodo eum librum cum fructu aliquo legeret, ita ſubiunxit.

Inſtabili Luthero adhærẽdum non eſſe.

Cogita, quæſo lector, quàm periculoſum ſit, illi firmiter adhærere, & ab illius parte ſtare, qui tã inſtabilis vbique eſt in ſeipſo: Aut ei plus quàm toti Eccleſiæ credere, qui toties contradicit, & non credit ſibiipſi, ac ſeſe proprio iudicio condemnat, & mendacem reddit. Ipſe quidem Sacramentariis Suermeris, nunc aduerſariis, paulo ante dilectiſſimis fratellis, filioliſq; & aureis amiculis ſuis, triumphabundus obiicit, Ibi mera eſſe & mendacia & dæmonia, vbi tanta reperiatur eorum de re vna diuerſitas, vtpote circa Euchariſtiæ Sacramentum. Quanto, obſecro, iuſtius nos idipſum obiicimus ei: Qui cũ ſit in

ſub-

substantia individuũ vnum, seipsum in septem capita cõtrariis assertionibus diuisit? Multa qui dẽ peperit olim monstra Aphrica, sed mirabiliora nunc parit mõstra Germania. Quid enim monstrosius, quàm in vno cucullo residere tot capita, inter sese tam cõtraria atque dissimilia? Quid ad hæc Ianus Bifrons? Quid Geryõ Triceps? Quid Cerberus Trifaux? fabulæ sunt Poëtarũ & iocosa figmenta. At Septiceps cucullus, immò cucullatus Draco iste noster, nimiũ vere ac serio septem capitibus Germaniam confundit, ac pessimis venenis lethaliter afflat atq; corrumpit. Quis antea vidit, qux so, tale vsquã portentum? Mirum quidem est, & supra omnẽ sensum atque intellectum sublime ac venerabile, Maiestatéque plenum mysterium, quod in vna Deitate sunt tres, & hi tres vnum sunt: Vnũ in substantia, tres in personis. At in vno vnius Lutheli cucullo sunt Septem, & hi septẽ non modo vnum sunt in substantia, sed & vnus in persona. Mira profecto Theologia, non modo Iudæis & Gentibus, sed & Christianis prius inaudita. In veteri Christianismo multitudinis credentium, erat cor vnum & anima vna: In nouo autem Euangelio Lutheri, dissecatur cor & caro vna in corda & capita multa: Vt nõ solum diuersi diuersa sentiant, sed & vnus arroget sibi sensus & capita multa. Nos quidem breuiter septem elicuimus, qui inuite ac graui cum tædio nauseáque Lutheri libros legimus. At si quis plura in eis desideret siue monstra siue capi-

Mirabile mõstrũ Septiceps Monachus.

ta, modo excutiat ac perlustretur paulo diligẽtius, inueniet procul dubio multa & plura & mirabiliora: & ea quidem vsque adeo absurda, impia, blasphema, vt homo pius ac timoratus, neque lingua eloqui, neque mente cogitare atque reuoluere sustineat. Fuit eo anno rursus Spiræ celebratus Conuentus Principum, aliorumque Ordinum ac Statuum Sacri Rom. Imperij, ex eisdem sane causis, ex quibus ante Triẽnium ibidem celebratus fuerat: nisi quod maior necessitas maioráque pericula imminere videbantur. Nam & Turcarum Tyrannus potentior iam erat, subacta Vngaria, captáque Buda, quàm antea, & maiori cum exercitu in Germaniam tendere dicebatur: & in religione Christiana in dies magis ac magis gliscebat dissensio, dum sectæ ita inualescerent, vt non solum Catholicis, sed & sibi ipsis inter sese formidabiles essent. Zuingliana enim factio, & apud Heluetios, & apud plæraſque vrbes Imperiales, Argentinam, Constantiam, Vlmam, Augustã &c. Lutheranorum sectæ iam prævalebat, & Anabaptistæ occultis per diuersa loca conspirationibus, non minus vtrique sectæ, quàm ipsis Catholicis de violenta eruptione ac terribili sæuitia suspecti erant. At tantundem effectum est in eo Conuentu, quantum in priori. Rex Ferdinãdus, qui & de occupata Vngaria dolebat, & de amittendis prouinciis auitis, Austria, Styria, Carinthia &c. anxie timebat: nulla potuit à sectis auxilia impetrare, nisi pacifice ac secure agere

Conuentus Imperialis Spiræ habitus

gere in opinionibus suis eas permitteret. Necessitate igitur cogente, consensit in publicum decretum, quo vnicuique, quantum ad fidē & religionem attineret, liceret sic agere ac statuere, vt de factis suis sciret & Deo & Cæsari ratio né reddere, atque ita discessum est soluto Conuentu. Philippus Melanchton, quem Illustriss. Princeps Elector, Dux Saxoniæ Ioannes, secum Spiram adduxerat: duas scripsit Spiræ epistolas, quas euulgauit. Vnam ad Regem Ferdinandum, cui titulum fecit. Præfatio in Danielem: fuit tamen præfatio sine libro. Captata autem beneuolentia à laude tum ipsius Regis, tum aui eius Maximiliani Imperatoris, cœpit suum commendare Lutherum, atque in odium trahere scriptores Catholicos. Magno in odio (inquit) multorum sunt hoc tempore nonnulli, qui sacras literas pure tractant. Aduersus hos cum Sycophantę quidā vbique Principes concitent, nullum hoc tempore grauius est crimē, quàm genuinam religionis doctrinam amplecti &c. Alteram ad Ioannem Oecolampadium, qui simul cum Zuinglio multis libris etiam aduersus Lutherum contendebat. A qua sane contentione eum, vt veterem amicum, dehortabatur. Rogo te (inquit) vt consyderes, quantam rem, quàmque periculosam susceperis. Verum illud est, nimium altercando amitti veritatem: atque hæc multo magis periclitatur in his tam violentis concertationibus. Video causam vestram præsidiis ingeniorum niti, & vos habere

Epistolæ Duæ Phil. Melan.

ſtudia Theatri, non tantum manifeſta, ſed occulta etiã, quæ haud ſcio, an efficacius vobis ſuffragentur, quàm manifeſta &c. Erat autem apud Heluetios tam feruida atróxque contentio, de fide ac religione, per Zuinglium & Oecolãpadium præcipue excitata, vt à verbis ad arma perueniretur. Tigurini enim ſeu Turegenſes atq; Bernenſes, qui Zuinglianæ ſectæ maxime addicti erant, aſſumptis in auxilium Baſilienſibus, aliiſque non paucis populis Heluetiorũ, armati proceſſerunt in campum, aduerſus Quinque Cantones Catholicos, Lucernenſes, Suitenſes, Subſyluanos, Vrienſes & Zugenſes. Et magna vtiq; ſtrages edita fuiſſet, niſi alij Cantones, nẽpe Glareani, Solathernij, Friburgenſes, Schaffhuſenſes, & Appecellenſes, pro ineunda cõcordia vices ſuas interpoſuiſſent. Maiores erant vires Tigurinorum & Bernenſium, proinde magis ferociebant, atque ad pugnandum anhelabant. Verum mediatores perſuaſerunt vtrique parti certas conditiones pacis, vt de cætero nemo ex vtraque parte propter religionem infeſtaretur. Articuli pacis & concordiæ fuere permulti, Catholicis minus æqui quàm Zuinglianis. Iuſſi ſunt enim Catholici mox, antequã è campo abirent, tradere in manus Sequeſtrorum literas ſigillatas fœderis, quod cum Rege Ferdinando inierant: vt ruptis ſigillis ſciſſiſque membranis, fœdus illud prorſus emortuum ac irritum eſſet. Decretum eſt item, vt à Regibus & Principibus nulla deinceps munera aut ſti-

Tumultus bellicus apud Heluetios propter diſcordiã in religione.

Articuli pacis.

pen-

pendia vlli reciperent Heluetij, Vtque Bernēsibus Tiguriniſque & eorum complicibus, pacta ſua inter ſeſe inita, firma permanerent. Neque ad reſtituendum quiſpiam teneretur, neque in ius vocaretur, qui Imagines aut altaria demolitus fuiſſet, aut ſacras veſtes, aliáque Eccleſiarum ornamenta rapuiſſet &c. Illuſtriſ. Princeps, Dominus Philippus, Haſſię Lantgrauius, ægre, ferens inimicam illam inter Lutherum Zuingliúmque & Oecolampadium contentionem & diſcordiam, conuocauit eos in vrbem ſuam Marpurgum, vt ibi amica diſceptatione finiretur contentio. Conuenerunt quidem illi, & multi complices eorum: Atq; vt aliquid effeciſſe viderentur, conſcripſerunt ac ædiderunt aliquot articulos, in quibus cõtra Catholicam Eccleſiam conſentiebant inter ſeſe, velut Herodes & Pilatus contra Chriſtum. Verum in Principali articulo, de Venerabili Sacramento Euchariſtiæ, de quo præcipue contenderant ſemper, hæſit ac permanſit inter eos diſcordia. Zuingliani circumferebant CCC. argumenta, quę dicebant à Zuinglio fuiſſe obiecta Luthero. Re igitur infecta diſceſſum eſt.

Diſputatio Marpurgenſis in Haſſia.

Hiſtoria Ioan. Hus Teuthonice edita.

Socius autem & amicus Lutheri, Ioannes Agricola Iſlebienſis, Poëticus Theologus & ſacerdos, non vnctus (vt ipſemet gloriatur) nec conſecratus: vt in Catholicos maius conflaret Germanicæ plebis odium, ædidit quædam Acta Concilij Conſtantienſis ſuper Ioanne Hus Bohemo, qui vt hęreticus

ibi damnatus atque combustus fuit. Affirmabat eam historiam (vt vocat) fuisse conscriptam Latine à nescio quo autore, qui præsens omnia viderit, audieritque & expertus sit. Et ad imitationem sancti Ioannis Apostoli & Euangelistæ subdit. Et scimus, quia verum est testimonium eius. Sic autem præfatur. Adeptus sum (inquit) librum Latine scriptum, quomodo probus ille amicus Dei, Ioannes Hus, Constantiæ propter doctrinam Euangelij, à Synagoga antichristi, combustus est. Repertus est autem is liber in Bibliotheca cuiusdam Doctoris Medicinæ, Pauli Rockenbach Citicensis, ac per bonum amicum meum, Nicolaum Krompach, Teuthonice interpretatus. In quo sane reperies, quomodo Ioannes Hus, absque omni ope & consolatione humana, solus contra maximas duas potestates super terram, nempe Cæsarem & Papam, contra sacros Ecclesiasticos & Doctores, stetit ac vicit. Hæc ille Agricola. Veruntamen ea historia Lutheranis parum conducit. Nam eos articulos, quos ipsi maxime affirmant, Ioannes Hus, & in Ecclesia Constantiensi ante degradationem sui, & foris in campo circa supplicij sui locum, publice coram omnibus negasse refertur in historia illa. Non est igitur, quod de ea historia glorientur Lutherani. Sub idem tempus, cum immineret Germaniæ Turcarum Tyrannus, librum Teuthonicum ædidit Lutherus, cui titulum inscripsit, De bello contra Turcas. In quo sane ita suadet bel-

Præfatio Agricolæ Isletensis.

Liber Lut. de bello contra Turcas.

landum

landum esse contra Turcas, vt magis absterrere ab eo bello Christianos videatur, quàm ad illud incitare. Etenim multis ibi verbis ac foliis queritur, inique damnatum fuisse à Papa Leone X. illum articulum suũ. Præliari aduersus Turcas, est repugnare Deo, visitanti iniquitates nostras per illos. Inter multa sane alia sic ait. Interrogetur rerum experientia, quàm prosperum nobis hactenus fuerit, bellum cum Turcis gerere, quando tanquàm Christiani & sub nomine Christi pugnauimus, donec tandem Rhodon totámque pene Vngariam, ad hæc multam Germaniæ partem amisimus. Atque vt sentire ac palpare possimus, Deum non esse nobiscum ad bellandum contra Turcas: nunquàm adhuc dedit Principibus nostris tatum animi aut spiritus in mẽtem, vt vel semel potuerint serio de Turcico tractare bello, quamuis plærique aut pene omnes Conuentus Imperiales, eam ob causam fuerint indicti ac celebrati. Nusquàm enim vult res disponi aut concludi, vt appareat Deum irridere Conuentus eiusmodi, ac sinere, vt Diabolus eos impediat ac gubernet, donec Turca opportuno tempore adrepat, Germaniámque absque labore ac resistentia disperdat. Quare fit hoc? Propterea nimirum, vt meus articulus, quem Leo Papa damnauit, indemnatus efficáxque permaneat &c.

Cauillosæ propositiones Lutheri contra Principes.

Multis præterea propositionibus incessit & criminatur atque calumniatur ibi, Papam, Imperatorem, Reges, Principes, Episcopos, maxi-

me vero Curiam Romanã. E quibus CXXXVI extraxit Ioannes Cochlæus, sed nimis longum foret omnes recensere: satis ergo fuerit, exempli causa, unam aut alteram referre. Cęsar (inquit) non est Caput Christianitatis, neque Defensor Euangelii aut fidei. Oportet sane Ecclesiam fidemque alium habere defensorem, quã Cæsar & Reges sunt. Isti enim sunt ferme pessimi hostes Christianitatis & fidei, sicut Psalm⁹ secundus ait, & Ecclesia omni ex parte quæritur. Item, si dixeris: Tam malus est Papa quam Turca, quemadmodum tu ipse eum vocas Antichristum cum Ecclesiasticis & adhæsoribus suis. Et è conuerso, tam bonus est Turca quàm Papa. Confitetur enim Quatuor Euangelia Moysénque & Prophetas. Si ergo contra Turcam bellandum sit, & contra Papam quoq; bellandum erit, Respondeo, Negare non possum, Turcam tenere Quatuor Euangelia, tanquàm diuina & recta, sicuti & Prophetas tenet. Multũ præterea iactitat & Christum & matrem eius: Veruntamẽ credit suum Mahumetum esse supra Christum Sed Deus & Turcam & Papã simili percutit cæcitate, vt fiat eis, quod Paulus Ro. 1. dicit de peccatis contra naturam. Tã cæci enim ac furiosi sunt ambo: Papatus & Turca, vt ambo committant peccata muta absq; pudore, velut rem honestam atq; laudabilem. Hæc & id genus multa, exprobrat ibi Luther⁹ inuidiosissime per improbissimas calumnias omni Statui superiorum. Quapropter ædidit in eum Ioannes

Collatio Papæ ad Turcã.

Heu scandalosa & nefaria dicta.

nes Cochlæus Dialogum quendã. In quo Lutherum Bicipitem facit, eò quod de bello Turcico permultas propositiones sibiipsis contrarias, in diuersis ædidit libris. Colloquuntur autem ibi tres personæ, Orator Regis Ferdinandi, Lutherus & Palinodus per L. Capitula. In quorum Vndecimo sic habent. ORA. Lutherus tuus ait, Nos hactenus nihil habuisse prosperũ aduersus Turcam. Quo sane verbo auertere & absterrere cupit animos nostros, ne Turcis resistamus. Ait enim, Qui habet aures audiendi audiat, & à bello Turcico abstineat, donec nomen Papæ sub cœlo valet. Quid autem hoc aliud est, quàm Patriam Turcis prodere, ac sua dete nobis, vt aduenienti aperiamus portas, dedamúsque nos vltro? PAL. Ad hoc præcipue mouit eum (vti mihi dixit) quod sub Christiano proponebatur nomine bellum cõtra Turcam, Tanquam populus noster vocari deberet exercitus Christianorum, contra Turcas ceu contra hostes Christi. Quod est directe contra doctrinam noménque Christi. Contra doctrinam quidem, quæ dicit, Christianos non debere malo resistere, non bellare nõ contendere, non vindicare, nec litigare. Contra nomen vero ius est, Quod in eiusmodi exercitu vix quinque forsitan Christiani sunt, ac deteriores forte coram Deo homines, quàm Turcæ sunt: Et tamen omnes volũt ferre nomẽ Christi. Quod sane omnium maximum est peccatũ, quale Turcarũ nemo facit. ORA. Siccine

Dialogus Cochlæi de bello Turcico.

In assertione art. 34.

In lib. de bello cõtra Turcas.

In lib. de Visitatione Saxonica.

recantas Palinodę? At longe ſatius eſſet, aperte dicere quod ſentis, quàm talibus fucis & ambagibus irretire populum. Certe tu ipſe eiuſmodi ſermonem ſupra indicaſti ſeditioſum atque intolerabilem: Atque ex Paulo probaſti, Magiſtratus noſtros gladio bellóque debere Turcas arcere, vimque à ſubditis propulſare. Neque Chriſtus prohibuit vſquàm, immanitatem Tyrannidémque Turcicam repellere. Turcas vero eſſe hoſtes Chriſti, tu quoq; confeſſus es ſupra ex ipſorum Alcorano. Et in facto ipſo id tam euidens eſt, vt inſaniſſimum ſimul & vaniſſimum ſit negare. Cæterum annus iſte maxime inſignis memorabiliſque fuit, & Turcico bello in Auſtria, obſidionéque Viennenſi, & Cæſaris noſtri CAROLI. V. Auguſti profectione prima in Italiam, eiúſque coronatione à Ro. Pontifice Clemente VII. Bononiæ facta. Etenim Turcarum Tyrannus, Solimanus, vaſtata Vngaria, Viennam, Auſtriæ Caput, venit Die XXI. Septembris: habens in exercitu ſuo CCCC. Millia militum, circundans vrbem XVI. caſtris per circuitum, quæ ad Tria aut Quatuor Miliaria extendebantur: occupãs præterea & pontem Danubij & ſuburbia. Ciuibus & præſidio militum nihil relinquebat præter vrbem. Iuſſi fuerant vrbem excedere Mulieres, pueri, ſacerdotes, Monachi & omnis imbellis turba, quæ magna ex parte in manus hoſtium incidit, apud quos ſumma crudelitas, nulla erat miſericordia. Infantes diſſecuerunt medios:

Rom. 13.

Grauis obſidio & oppugnatio Viennæ per Turcas.

dios: Mulieres ac senes, quos in seruitutẽ abducere nolebant, perfoderunt palis, transfixerunt verubus, discinderunt gladiis. Fecerunt præterea longissimas excursiones ad X. aut XII. Miliaria Germanica, omnia vastantes, nulli parcentes ordini, sexui aut ætati. Rex Ferdinandus fortissimo munierat vrbem præsidio. In quo sane lectissimi erant milites, quorum supremus Capitaneus erat Illustrissimus Dux Bauariæ, Rhenique Palatinus, PHILIPPVS. Inuexerat præterea torméta bellica maxima & optima quæque, quorum precia vix duo regna (vti nõnulli dicunt) æquare possent. Hostes qui Bombardas magnas non aduexerant (quia vrbem subito occupare intendebant præueniendo imparatos) maxima vrbi præsidióque pericula intentabãt cuniculis antrisq; subterraneis, quibus vrbem velut pensilẽ faciebant, & imposito puluere tormentario, eóque incenso, terribilissimis fragoribus rupturisq; muros demoliebãtur. Vrbe magna ex parte muris nudata, fecerũt creberrimas oppugnationes, sed inuictũ præsidij robur semper cum damno eos repulit: adeo, vt Turcæ tãdem, quamuis fustibus gladiisque à suo Tyranno ad oppugnandum adigerentur, statim tamẽ reuocesserint. Interea Rex Ferdinandus, qui in oppido Lintz, velut in specula, ad Danubium morabatur, magna vndique conciebat auxilia, vt obsessis opem ferret, quorũ magna pars in procinctu iam erat. Quod vbi animaduertit Turca, soluit obsidionẽ incensis castris suis die

XVI. Octobris, & inglorius Constantinopolim reuersus est, magnis acceptis in terris & aquis per inediam & frigora incommodis, non solum in rebus & machinis, sed etiam in hominibus Cameliſque & equis. At Piissimus Cæsar noster CAROLVS longe optatius, fœlicius, glorioſiúsque in Italiam ex Hiſpaniis nauigauit. Non exegit à subditis violenter pecunias, vti Turca à suis per omnes prouincias exegerat: sed tanta erat Hiſpanorum erga eum dilectio, vt offerrent vltro longe plures, & milites & pecunias, quàm alius vi miniſque extorquere potuisset. Etenim viri Mille Quingenti, sua sponte obtulerunt suæ Maiestati singuli Millenos Ducatos aureos in Quatuor annos, absque omni interesse (vt vocant) aut lucro. Multi ex Principibus obtulerũt: Vnus C. equites, CCC. pedites: Alius plures, alius pauciores, quos die & anno suis impensis & stipendiis Cæsari militare ac seruire iusserunt. Priusquam vero ex Hiſpaniis Cæsar abiret, Rex Francię per mulieres, per matrem scilicet suam, & per amitam Cæsaris, pacem & concordiam ab eo impetrauit, relicta tota Italia, numeratiſque pro filiorũ liberatione, qui vice sua obsides & captiui tenebantur in Hiſpaniis, Vices Centenis Millibus aureorum. Vbi vero in Italiam Cęsar peruenit, totam aduentu suo pacatam reddidit, excepta vna vrbe Florẽtia, quæ reiecto Cæsaris arbitrio, nolebat ad instantiam Papæ, inclytam familiam de Medicis in vrbem recipere, quam violenter expu-

Fœlix & glorioſus transitus Cæsaris noſtri in Italiã ex Hiſpaniis.

cepulerat. Propter eam igitur contumaciã Cæsariani Milites vrbem illam obsederunt, & post grauissima incommoda ad deditionem cõpulerunt. Recepto autem in gratiam Francisco Sfortia, Duce Mediolani, per intercessionem Ro. Pontificis, eóque in Ducatum illum restituto: geminam à summo Pontifice coronam, priũ ferream, deinde auream, Bononiæ cõsuetis Cæremoniis, magna cum laude, gloria, triũpho, omniúmque gratia & lætitia susceperit.

Germanis autẽ fuit annus ille grauis & molestus, non solũ à metu & periculo belli Turcici, & à sectarum importunis contentionibus: Verum etiam à duobus malis fatalibus. Quorũ alterum fames erat, & omnium rerum penuria, quanta in hominum memoria nunquam fuerat: Alterum pestis quædam, quæ sudor Anglicanus dicebatur. Malum sane adeo vehemẽs & lethale, vt intra XXIIII. horas homini sano vitam eriperet, nisi diligentissima cura sudorem illum quibuslibet fomentis euinceret. Non erat ea pestis Germanis prius cognita itaque obierunt multi, priusquam Medici curandi modum adinuenerint. Vinum vero ita fuit acerbũ eo anno, vt præ acredine sua, bibi nõ facile posset, adeóque vile ac insipidum cum tempore factum est, vt neque acetum ex eo fieret, sed ad omnia prorsus inutile, in vanum effundebatur.

Grauis annus apud Germanos.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini. M.D.XXX.

Cathechismus Luth.

LVtherus, quanquam suis complicibus, quomodo docere ac prędicare deberent, multa prędscripserat, velut legislator quidam & nouus Moyses, Tum in Postilla sua, Tum in Visitatione Saxonica: Attamen ita permansit inter concionatores suæ sectæ varietas & discordia, vt necessarium ei visum fuerit, aliam rursus præscribere docendi formulã, quam Catechismum inscripsit. In quo sane libro & X. præcepta Dei & Orationem Dominicam, Symbolúmque Apostolorum longe aliter exposuit in plærisq; locis, quàm ante X. annos fecerat. Præscipsit item & fidem & vsum duorum Sacramentorum. Baptismi scilicet & Eucharistiæ nouo modo, nec plura Sacramenta agnoscit. Quamuis enim ad cõfessionem ibi exhortetur populum: eam tamen longe aliam facit, quàm instituit sancta Mater Ecclesia. Permittit enim confitenti, dicere non omnia quæ scit se peccasse, sed ea quæ vult: vt à sacerdote consilium consolatioémque & absolutionem recipiat. Eius postea exemplum sequuti alij nõnulli, qui se aliquid esse existimant, multos ædidêre Catheciſmos: Sed ita, vt nullus cum alio per omnia concordet. Eo autem modo pueris

puel-

puelliſque & primæ adoleſcentiæ, nituntur ſua dogmata ſic inſtillare per conciunculas veſpertinas, velut cum lacte imbibita, vt actis in teneris pectoribus firmis radicibus, per omnem ætatem infixa maneant, nec vlla vi perſuaſione ue eradicari queant. Pro pueris itaque Catechiſmos ſuos præcipue conſcribunt. Cæſar, cum adhuc in Italia eſſet, publico Edicto indixit Principibus, aliiſq; ſacri Ro. Imperij Statibus, Conuentum Imperialem Auguſtæ apud Vindelicos celebrandum, in diem Octauam Aprilis, propter duas præſertim cauſas: Nempe, vt diſcordia in religione aboleretur, & cõtra Turcas certa bellãdi ratio, quæ duratura eſſet, communi conſilio inueniretur. Mitiſſime igitur inuitauit eo Edicto omnes Imperij Ordines, vt in cauſa religionis liceret vnicuiq; parti ſuam proponere opinionem, exploſiſque diſcordiis, vna omnium fides, ſynceráque religio, ſtabili deinceps concordia ſeruaretur. Atq; vt omnis abeſſet metus, ac doli periculique ſuſcipio, addixit omnibus ſecuritatem ac fidem publicam, ſeu ſaluum conductum. Vnde factum eſt, vt frequentiſſimus celeberrimúſque fuerit ille Ordinum Imperij Conuentus. In quo non ſolũ Lutheranis, ſed etiam Zuinglianis libere ac ſecure licuit, ſuæ fidei confeſſionem publice coram Cæſarea Maieſtate, omnibúſque Imperij Statibus, ex ſcripto recitare. Cæſaris enim aduentus eiúſque nota clementia & publicus amor, omnes alliciebat. Inter primos igitur, qui Au-

Dieta Imperialis ad Auguſtã indicta.

Dux Saxoniæ Ioan. Princeps Elector.

gustam conuenerunt, fuit illustriss. Princeps Elector, Dux Saxonię Ioannes. In cuius comitatu erant & alij nonnulli Principes, nempe filius eius Dux Ioannes Fridericus: Duo fratres Duces Lunebergenses, Ernestus & Franciscus; Et Princeps ab Anhalt Vuolfgangus. Splendida præterea Nobilitas, & cum iis doctrinæ Lutheranæ Antesignani: quorum præcipuus erat Philippus Melanchton. Adduxerat & Lutherũ ipsum per bonam itineris partem, Ad Augustã tamen vsque non perduxit, eò quod esset à Cæsare in Edicto Vuormacienſi pro hæretico notorio damnatus & proscriptus. Volebat eũ sub saluo conductu reseruari in quadam vrbe Imperiali propinqua, sed responsum est ei à Senatu, non licere sibi contra Cæsarem assecurare quẽquam. Itaq; reliquit eũ in munitissima arce sua Koburg. Cæsaris autem aduentus fuit aliquanto tardior, propter magnos honores & pompa-

Iter Cæsaris ex Italia in Germaniam.

rum apparatus, quibus honorificentissime excipiebatur vbique per terras Venetorum, per terras auitas comitatus Tyroli. In quibus occurrebat & excipiebat eum summo & gaudio & splendore, frater suus Rex Ferdinandus, eiusq; populus Suacienſis, qui nominatissimas habet fodinas argenteas, donauit eum nummo vno argenteo, qui Mille ac DCC. aureos precio æquabat, omnia Cæsaris stemmata venustissime represẽtans. Et per terras Ducum Bauariæ, qui in pulcherrima vrbe sua, quæ Monachũ dicitur

cium, nullo nō exhibito honoris genere, illum Quatriduo retinuerunt, simul cum Rege Ferdinando, & Cardinale Campegio sedis Apostoli æ Legato. Die autem XV. Iunij, in profesto corporis Christi, cum Cæsar appropinquasset vrbi Augustæ: occurrerunt ei obuiam omnes Principes & Status Imperij, quorum omnium nomine Reuerendissimus & Illustrissimus Dominus ALBERTVS, Cardinalis & Archiepiscopus Mogunti nus ac Magdaburgensis, Princeps Elector, velut Archicancellarius Imperij per Germaniam, decentissima oratione eum excepit: Verum tamen priusquàm adirent, omnes ab equis descenderunt in occursum ad L. aut LX. passus. Sed & Cæsar ipse vna cum fratre suo vt viderunt, mox ab equis descenderunt honoris gratia. Facti autem vrbi propinquiores, excepti sunt supplici deuotione à Senatu populóq; Augustensi, qui pedestres procedebant: habebant tamē & Equites aliquot accuratissime ornatos, & cohortes Quatuor ad Duo Millia peditum. In ipsa autem vrbe expectabat aduentum eius Reuerēdissimus Dominus, Christophorus à Stadio, Episcopus Augustensis, cū omni Clero suo, qui Cæsarem sub Tensa deduxerunt in Ecclesiam Cathedralem, peractisque ibi ab Episcopo benedictionum Cæremoniis, decantatóque hymno, Te Deum laudamus: Cæsar in Episcopi Curiam, quæ Palatina dicitur, velut in hospitium suum concessit, aliiq; omnes in sua redierūt diuersoria ve-

Aduentus Cæsaris ad Augustam.

Lutherani recusarũt in processione Corporis Christi cũ Cæsare,

spere iam in crepusculum inclinato. Cæsar & illo vespere adhuc, & altero die mane per suos egit cum Electore Saxoniæ, aliisq; Principibus Lutheranæ factioni adhærentibus, vt antiquo more irent simul cũ Maiestate ipsius, aliisq; cũ Principibus ac Statibus Imperij, in processione publica, qua deportaretur Venerabile Sacramẽtum corporis Christi. Illis autem excusantibus sese, & multa obtendentibus, quæ circa eam rẽ suæ obsisterent fidei: petiit tandem, vt si nollẽt propter honorem Dei comitari, facerẽt saltem propter ipsum Cæsarem, vt Vasalli & Principes Imperij. At nec ea ratione persuaderi potuerunt. Vnde factum est, vt processionis tempus vsque in meridiem protractum fuerit, Cæsar vero nihilominus vna cum aliis Principibus, ac statibus imperij, suisque cum proceribus. Hispanicis Burgundiisque, eam processionem deuotissime simul & splendidissime peregit. Venerabile Sacramentum portabat Primas Germaniæ, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus, quem deducebant Rex Ferdinandus à dextris, & Marchio Brandeburgensis Elector Imperij Ioachimus, Domini Moguntini frater Germanus, à sinistris. Ante ipsum Sacramentum procedebant sæculares Principes, ante eos Magistri Curiæ, Caduceatores, Heroldi, Buccinatores tum Cæsaris tum Regis, ante quos præcedebant Proceres vtriusq; Curiæ totusq; Clerus. At pone Sacramentum sequebatur ipse Cęsar nudo semper capite, quamuis in

Processio splẽdida.

arden-

ardentissimo sole, quadrifidam in manu facem ardentem gestans: Post eum omnes Archiepiscopi & Episcopi. Iussu autem & prouidentia Cæsaris, omnes tum Principes, & Proceres gestabant quadrifidas faces ardentes in cera alba tantum longissima processione diuersi generis Musici decantabant in laudem Dei, Et Tensam sub qua portabatur Sacramentum, semper alternatis vicibus gestabant seni Principes seculares. Lutheranorum vero contumaciam Cæsar ægerrime ferens, voluit, vt mox altera die cum saluo conductu abirent domum. Alii autem Principes, pacis & concordiæ auidi, supplicarũt eius Maiestati, vt sedata ira, daret eis publicam audientiam, iuxta tenorem Edicti, per quod vocati fuerant. Quorum petitioni acquiescens Imperator, Die XX. Iunii incepturus Acta publica, iussit omnes Principes ac Status Imperii adesse in Ecclesia Cathedrali. Vbi Missam quidem celebrabat Primas Germaniæ supra dictus: Orationem vero Latinã disertissime habuit ad Principes R.D. Vuicentius Pimpinella, Archiepiscopus Rossanus, Nuncius Apostolicus. Cardinilis namque Campegius, summi Pontificis Legatus delatere, Podagra & articulari morbo præpeditus, publicis actibus raro interesse potuit, Aderant & Lutherani Principes, tum in Missa tum in Concione: Quibus peractis, ad publicũ in Prætorio consessum ex Ecclesia solenni more processum est: Elector Saxoniæ ante Cæsarem de more equitans, gladium euaginatum

Cæsaris ira placata cœptũ est agi publice.

gestabat. In consessu autem publico, generalis facta est rerum agendarum propositio. Ne quavero seditio in tanta hominum multitudine ac linguarum religionumque diuersitate oriretur: Cæsar Mille conduxit pedites, qui & portarum custodias & noctium vigilias seruarent. Publico præterea Edicto cauit, ac per omnia Platearum capita promulgauit, sub grauissima pœna, ne fierent publicæ conciones ad populum, nisi in Ecclesia Cathedrali ab eo, qui ordinarius ibi erat Concionator. Id enim necessarium videbatur mandatum: Quandoquidem ante Cæsaris aduentum, in multis locis diuersæ habebantur conciones æmulatione quadam, dum vnusquisque turbam ad se trahere conaretur: Hic Lutherani, istic Zuingliani, alibi Catholici concionabantur. Maximus vero erat populi concursus ad Monasterium fratrum Minorum in cuius æde amplissima concionabatur Apostata quidam Zuinglianus, homo facundus & ad cõcitandum populum idoneus & acer. Qui librum Iosue tunc ad populum declamabat, et sane ratione, vt omnia aduersa, quæ regibus terræ Canaan ibi contigisse memorantur, homo ille in Cæsarem Principesque nostros minaciter contorqueret, sectæ suæ homines filiis Israel, populo Dei, assimulans: vt eo commento confortaret illos in hæresi sua, ne metu Cæsaris ad Catholicam redirent Ecclesiam. Cæterum Cæsar antiquo Romanorũ exẽplo, ac laudabili religioso que Maiorũ instituto, causã religionis

Prouidentia Cæsaris cõtra tumultus.

Concionator seditiosus.

Confessio fidei Lutheranorũ recitata.

omnibus

omnibus aliis causis necessitatibusque præferēs In proximo consessu publico audientiam dedit Lutheranis Principibus, qui ex scripto fecerunt recitari fidei suæ confessionem Teuthonice, per D. Christiannum Beyer: quam & Latinam exhi buerūt, cuius Architectus præcipuus fuerat Phi lippus Melanchton. In qua sane post exordium commemorantur XXI. Articuli de fide ipsorū. Deinde annectuntur alii articuli, in quibus recē sentur abusus (vt aiunt) mutati, quorum Tituli sunt. De vtraque specie, De coniugio sacerdo tum De Missa, De confessione, De discrimine ciborum, De votis Monasticis, & De potestate ecclesiastica. In articulis de fide multa dissimu labant, quæ antea aliter docuerant. In articulis de abusibus poterat astutus ille Architectus vel manifestorum argui mēdaciorum. Ait enim, fal so accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam abo leant. Retinetur enim Missa apud nos, & sum ma reuerentia celebratur: seruantur & vsitatæ Cæremoniæ fere omnes, præterquam quod La tinis cantionibus admiscentur alicubi Germani cæ. At manifestum erat omnibus, Lutherum multis antea annis & librum de abroganda Missa priuata scripsisse, & sacrum Canonem tam maiorem quam minorem explosisse: Ip sumque sacrificium, tum Latine in libro de captiuitate Babylonica, tum Teuthonice in sermone de nouo Testamento, sustulisse ac ab negasse. Atque etiam postea rursus contra Mis sam plurima scripsit, quæ piis auribus abominā

Aperta mendacia inconfessione illa.

da sunt, non solum in eo libro Teuthonico, qué de Missa angulari & sacerdotum consecratione inscripsit: Sed etiam in quadam epistola optat, apud omnes homines tanta foret inter Missam & Sacramentum differentia, quanta est inter te nebras & lucem, immo inter Diabolum & Deum. Optat item omnibus bonis Christianis tale cor, vt quando audierint hanc uocem Missa, ex terreantur, seque benedictione muniãt, tanquã contra Diaboli abominationem. Sic & De confessione ait in mendaci confessione sua Philippus. Confessio in Ecclesiis apud nos non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, ni si antea exploratis & absolutis. At constabat plane, nullum Lutheranorum intra X. annos rite sua peccata occulta confessum fuisse. Cæsar pro innata sua clementia ac bonitate, omnia ad finé vsque patienter audiuit, acceptoque exemplari cœtum dimisit: profunda enim iam erat vespera. Examinandę autem & confutandæ illius cõfessionis curam negocium que Theologis Catholicorum principum demandauit. Qui cum intra paucos dies bene acrem copiosam que respõsionem adornassent (in qua non solum quæ erronea erant, scripturis & rationibus confutarunt: Verum etiam circa ea quę recta erant, ostenderunt Lutherum suis cum complicibus antea longe aliter docuisse atque scripsisse) exhibuerunt eam Cæsari: Cæsar Prīcipibus Catholicis. Quoniam vero auidi pacis & concordiæ omnes, erant, visum est eis, lenius respondendum, atque

Cũfutatio illius Confessionis per Theologos facta

quæomittendum,quicquid illorum concionato resantea docuissent aut scripsissent aliter,quàm eorum habebat confessio. Dum autem mutare tur confutandi modus, abierunt dies aliquot. Exhibitus deinde breuior modus, iterum consultatione Principum in disquisitionem venit, sub quanam persona recitari deberet ipsa confutatio, Ea Principum disceptatio, variaque confutationis transcriptio, rem vltra tres Septimanas extraxit. Interea gloriabantur Lutherani non solum Augustæ in colloquiis apud quosli bet, sed etiam per literas ad diuersas ciuitates, Papistas obmutuisse ad ipsorum Cõfessionem. Quando vero in publico Cęsaris & omnium Principum consessu recitata fuit per Alexandrũ quendam Cæsaris à secretis Teuthonice, mul ti è Lutheranis inepte cachinnabantur, alii scri pturæ citatos locos scripto excipiebant, vt post ea repræhenderent. Vbi autem perlecta fuit vsque ad finem, approbauerunt eam Cęsar, & omnes cum eo Principes Catholici, atque à Lu theranis Principibus petierunt, vt ipsi quoque eam acceptarent & comprobarent. At illi pete bant sibi exemplar confutationis tradi, Quod Cæsar ex iustis causis tradere noluit, nisi sub cer tis conditionibus: Nempe, vt seruarent apud se se, & non communicarent aliis, antequam Cæ sar iuberet. Illi eo pacto recipere noluerunt. At queita discessũ est è cõsessu. Cæsar non æquo ferebat animo eorum contumaciam: Illi sub publica fide tuti, non magnopere timebant.

Delectus Principũ qui cum Lutheranis agerent de concordia.

Alii Principes & Status Imperii, verentes ne Cæsar propter obstinatam illorum indurationem, grauius commoueretur, ac de seuerioribus cogitaret remediis: suas interposuere partes Cæsariq; supplicarunt, vt sineret cum illis amplius tractari de concordia circa religionem. Vbi consensit Cęsar, fecerunt delectum certarum personarum ex omni ordine & Statu Imperii numero XVII. vt eo facilius rem expedirent, vbi non esset opus, omnium totius Imperialis consessus personarum vota sigillatim exquirerã. Delecti sunt igitur Duo Principes Electores, Mogũtinus et Brandeburgensis: Quibus additi sunt Tres Oratores aliorum trium Electorum, Colonien sis, Triuerensis, & Comitis Palatini Rheni, & Georgius Truchses à Vualburg Baro, nomine Domus Austriæ. Tres item Episcopi, itempe Saltzburgensis, Spirensis & Argentinensis. Tres præterea Duces, Georgius Saxoniæ, Henricus Brunsuicensis, & Albertus Meckelburgensis: Et insuper Abbas Vineæ, Comes Martinus ab Ottingen, Cancellarius Badẽsis, Orator Ratisponensis, & Orator Iuliacensis. Iste igitur delectus petiit à Lutheranis, vt ad colloquiũ cum eis venirent in domum Capitularem Maioris Ecclesiæ Augustensis, die Dominica, quæ erat Septima Augusti, festa Diuæ Affræ: Illi haud grauatim venerunt. Facto autem consessu Marchio Brandeburgensis Princeps Elector vir facundissimus nomine Delectus cœpit illos exhortari longa ac benigna oratione, vt velint

Colloquiũ cũ Lutheranis habitum.

acquiescere,

acquiescere voluntati Cæsaris, & concordiam in fide & religione cum ipso & aliis Imperii Principibus ac Statibus redintegrare. Verendum enim esse, nisi ita fecerint, grandia inde mala exoritura esse, bella seditionesque & vastationes prouinciarum, Hæc est summa orationis. Illi postbidui deliberationem responderunt per D. Gregorium Bruck, virum egregie disertum, qui in omnibus fere Tractatibus communeos & organum eorum fuit. Primum igitur inique ferebant, in admonitione adiunctas esse minas. Deinde responsum in Quatuor extenderunt articulos. In quorum Primo causabatur, se non sufficiēter auditos esse à Cæsare, iuxta tenorem Edicti citatorii. In Secundo, quod exemplar cōfutationis non sit eis libere absque conditionibus aggrauantibus traditum. In Tertio, quod non possent absque conscientiarum suarum grauamine, confutationem non plene visam approbare. In Quarto, quod in proximo Conuentu Imperiali, Spiræ habito, promissio conclusioque facta sit de celebrando Concilio, & nihil sit effectum. Et hoc responsum in scripto tradiderunt, quod & ore iam recitatum fuerat. Delectus vero Principum ac Statuum Imperii, rursus per Marchionem Brandeburgēsem Electorem responderunt: protestantes primū, sese omnia amica ac fideli intētione, tāquā erga cognatos affinesque & amicos suos, agere nihil animo offendēdi aut minādi dixisse aut dicturos esse. Quę aūt de malis superuēturis dixe

runt, eo referenda esse, quod metus sit, si absque concordia & determinatione discederetur ex isto Conuentu: multitudinem plebis rursus in seditiones & tumultus excitatum iri, unde ipsis & toti Nationi Germanicæ grauissima possint oriri incommoda. Deinde responderunt ad Quatuor articulos. Ad primum sane, Quoniam Cæsar clementissime audierit eorum confessionem, & ore & scripto propositam, iusserintque, vt si plura adhuc proponenda haberent, proponerent, vt super omnibus vna fieret consultatio & responsio, admiseritque, vt post datam à sua Cæsarea Maiestate responsionem, per Principes & Status Imperii, amice cum ipsis vicissim ttactaretur de concordia. Non esse igitur causandum contra Cæsarem, tanquam non satisfecerit suo Edicto. Ad secundum vero, Non videri iniquas fuisse conditiones, quibus Cæsar Confutationis exemplar tradere voluit, quoniam ipsimet sciant ac neminisse possint, quomodo Edictum Vuormacience fuerit ab eorum Concionatoribus publice ac palam derisum, despectũ & peruersum: In opprobrium, contemptum & irrisionem, tum Cæsareæ Maiestatis, tum omnium aliorum Principum Statuumque Imperii. Voluit igitur Cæsarea Maiestas, vt ista sua Responsio non communicaretur aliis ante tempus, ne quid simile contingeret: Cum non ignorent, legibus quoque sub pœna capitis prohibitum esse, ne publice adunatis turbis de fide disceptetur. Ad tertium autem respondesunt

Responsio Delectus ad Quatuor articulos Lutheranorũ.

Conscientia.

runt cùm veniæ præfatione, Quod illi videantur sibi facere conscientiam, vbi non est opus: vbi vero maxime opus esset, ibi nullam faciant. Maxime enim timere deberent suis conscientiis, quod ab Ecclesię, vnitate recedunt, quod Apostatis plus credunt, quam Rom. Ecclesiæ, quàm sanctis patribus, Generalibusque Conciliis: quod illis contra leges & Canones, multa permittunt in subuersionem multorum. Hoc saltem consyderare velint, quã sint illi diuersi & contrarii inter sese, quàm multas in sectas discindantur, quàm malos pepererit eorum noua doctrina fructus. Longe igitur tutius fore ipsorum conscientiis, Cæsari ac toti Ecclesiæ consentire, quam talibus Apostatis sua credere animas. Ad Quartum denique articulum respondentes excusauerunt Cæsarẽ, quod propter grauissima duo bella, quorum alterum aduersus regem Franciæ eiusque fœderatos, alterum aduersus Turcas Viennam obsidentes, gerebatur: non potuerit celebrari Concilium, *Concilium.* quodque non ignorarent ipsi, Lutherum Vuormaciæ nihili feciſſe Concilia, nec ad hoc persuaderi à Principibus ac Statibus Imperii potuisse, vt causam suam futuri Concilii determinationi submitteret, eũque interim scripsisse multa aduersus Concilia, quibus eorum autoritatẽ populo vulgari contemptibilem fecit. Rogabant igitur, vt his omnibus perpensis, mallent in concordiam cum Cæsarea Maiestate & cum tota Ecclesia redire, quàm cum periculo suarũ animarũ in schismate permanere. Quod

si scirent ipsi aliam concordandi viam, proponerent, vt ad Cæsaream Maiestatem de ea referri posit. Cum autem Lutherani hanc responsionem iniquius ferrent, quod videretur tangere eorum animas, honorem, conscientiam ac obedientiam Cæsari debitam: petierunt tempus deliberandi, vt accuratius respondere possint. Hoc eis facile concessum est: Marchio tamen publice interrogauit omnes, qui in delectu erant, An non omne, quod ipse dixit ac recensuit communi omnium consilio decretum fuerit? Et omnes confessi sunt, ita esse. Lutherani ergo in sua responsione multo verborum exquisitorum fuco sese ab obiectis excusarunt, maxime negantes, quod separauerint se à generali Ecclesia, aut quod Cæsari vllam culpam ascribant, aut quod Edictum eius irriserint, quodue Conciliis non debitum tribuerint honorem. Quod vero alii scripserint aut fecerint, id sibi imputari nò debere. Cæterum de alia via concordandi iidem decreuerunt concilii, vt ex vtraque parte in pari, at tamen paruo, numero, quædam personæ, quæ & rem intelligerent, & ad pacem concordiamque inclinatæ essent, deligerentur: vt super contentiosis articulis inter se inuicem benigne & amice tractarent, si quo modo possint concordiam inuenire. Vnde factum est, vt minor delectus ex vtraque parte factus sit. Catholici sane delegerunt septem duntaxat personas, nempe Duos Principes, Duos Iureconsultos, & tres Theologos: Vtpote Episcopum Augustensem Christo-

Delectus minor, inter Septem & Septem

Christophorum, Ducem Brunsuicensem Henricum (& post eius iussu Cæsars abitionem, Ducem Saxonię Georgium) Cancellarium Archiepiscopi Colonienſis, Cancellarium Marchionis Badensis, D. Io. Eckium, D. Cõradum Vimpinam, & D. Io. Cochlæum. Totidem personas delegerunt quoque Lutherani, atque etiam in tali differentia: Nempe Duos Principes, Ioannem Fridericum filium Electoris Saxoniæ, & Marchionem Brandeburgensem Georgium: Duos Iureconsultos, D. Gregorium Bruck, & D. Heller, Tresque Theologos, Doctoratu tamen Theologiæ non insignitos, Philippum Melanchtonem, Ioannem Bentium, & Io. Schneppium.

Isti ergo sic delecti, Die XVI. Augusti, peracto prandio, conuenerunt in Exedra quadam Prætorii, vbi præmissis variis proœmiis & consultationibus, vbi consessum fuit, proposita est Lutheranorum Confessio, vt illa examinaretur articulatim. In primo igitur consessu illo, concordauerunt mutuis ac benignis verborum interpretationib⁹ in XI. Articulis, cõsedẽtes vsque in extremã vesperã: Altero die iterũ cõsederunt & ante & post prandiũ. Vnde factũ est, vt circa XXI. articulos illius Confessionis, quæ ad fidẽ pertinent, cõcordarint in XV. In tribus ex parte discordia mansit, & Tres ad posteriorẽ Cõfessionis partẽ remissi sũt. Cęterũ circa septẽ articulos, quos de abusib⁹ inscripserant, durius diutiusque laboratũ est: Neque in vllo ad plenũ cõ-

Tractatus eorum.

cordia reperta est, quãuis strenuè ab vtraque parte in uigilatũ fuerit. Die itaque XXII. Augusti fecerunt Catholici eiusmodi actorum relationem in publico consessu ad omnes Principes Statusque Imperii. Qui vbi intellexerunt, rem in pluribus ad concordiam spectare, & in paucioribus (quæ vtique in concordiam reduci possent abscendente pertinacia) hęrere discordiam Vt res citius perageretur, adhuc minorem fecere delectum. Delegerunt sane Tres tantum, Duos Iureconsultos supra dictos Cancellarios, & Vnum Theologum. D. Io. Eckium. Quibus mãdatum est, vt cum totidem personis ex altera parte delectis, Duobus Iureconsultis, & Philippo Melanchtone, agerent super iis, quæ hactenus concordata non erant. Attẽtauerunt quidem illi rem aliquot vicibus: Nihil tamen efficere potuerũt. Et iam festinabat ad abeundum Elector Saxoniæ, qui ultra IIII. Menses Augustę cum suis fuerat. Cunque Catholici intellexissẽt Lutheranis displicere, quod illi tractatui nullus interesset Princeps: decreuerunt, vt denuo consederent illi septem & septem, qui prius delecti fuerant. Elector autem Saxoniæ longioris moræ impatiens, petiit à Cæsare missionem: & abiit cum suis. Interea dum hæc agerentur Augustæ, Lutherus varios ædidit libellos Teutho nice, quibus & Cæsarem Germanis, & Episcopos plebi ac Nobilitati odiosos reddere studebat, & ii libri, nõ solum per diuersas Germaniæ vrbes spargebantur, sed & Augustam mitte-

Delectus adhuc minor, inter Tres & Tres.

Discessum est sine concordia

Libri Lutheri calumniosi tunc æditi.

bantur,

bantur, atque etiam palam prope curiam Electoris Saxoniæ interdum vendebantur. Quorũ vnus erat quædam epistola ad Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum. In qua declarabat Psalmum secundum: Quare fremuerunt gẽtes, Quasi conuenissent Principes Augustam aduersus Christum & Euangelium eius. Et in fine illius epistolæ, tãquam zelans Germaniæ defensionem, odiosissime in Papam inuectus, Cæsarem quoque perstrinxit, quod Coronam Imperialem à Papa receperit, absque Germanorũ, Principum præsentia: Adiecta hac Ironia, iuxta tenorem Bullæ, in hæc tandem verba concludens. Non possum non sollicitus esse pro paupere, misera, derelicta, contempta, prodita ac vendita Germania, Cui nihil mali, sed omne bonũ faueo, vt debeo dilectæ patriæ meæ. Ex Eremo feria Quarta post Visitationis, Anno 1530.

Alium vero librum scripsit ad omnes Ecclesiæ Prælatos in genere, quem inscripsit, Admonitionem ad Ecclesiasticos Augustæ, in Dieta Imperiali congregatos. In quo sane tanta est & suę doctrinæ, nouæque institutionis Ecclesiasticæ commendatio, & Episcoporum omniumque Ecclesiæ Cæremoniarum & obseruationum reprehensio, vt nihil possit ad concitandũ in Clerum Laicorum odium scribi vehementius: & tamen omnem illam amarulentiam suam vestiuit prætextu bonæ intentionis cõsiliique ad pacem. Ad longum ibi cõmemorat suæ doctrinę beneficia, quibus purgauerit ab erroribus & abusibus

Liber contra ecclesiasticos.

sibus Ecclesiam, & Episcopos liberauerit a Papæ Tyrannide,& à Monachorum importunitatibus. Et ea sic magnificat atque gloriatur super iis in malitia sua, vt nullus Regum aut Imperatorum ea præstare potuisset. Recenset item articulatim abusus, De Indulgentiis, De Confessionalibus, De Confessione, De Pœnitentia. Vbi ait sentinam ipsiusmet Inferni esse, adeo, vt si Episcopis omnis alia abominatio ignosceretur ac condonaretur: ista tamen nunquam ignosci queat, quæ & Infernum repleuerit, regnumque Christi crudelius deuastauerit, quam Turca aut totus mundus vnquam facere possit. Docuistis enim nos (inquit) satisfaciendū esse per nostra opera pro peccatis, etiam erga Deum, & hoc dicitur, pœnitentiam agere pro peccatis. Quid iam hoc aliud est dicere, Oportet te pro peccatis tuis satisfacere, quàm istud. Oportet te Christum negare, Baptisma tuum reuocare, Euangelium blasphemare, Deum mendacii arguere, remissionem peccatorum non credere, sanguinem ac mortem Christi pedibus calcare: Spiritum sanctum violare, per te ipsum eiusmodi virtutibus in cœlum ascendere? Ah quæ linguæ ac voces hac de re sufficienter loqui Possūt? Quid hæc igitur fides aliud est, quam Turcarum Gentiumque & Iudæorum fides? Qui omnes quoque per opera sua satisfacere volunt. Ex hac (inquit) abominationes omnes aliæ venerunt, easque necessario inde venire oportuit: Nempe tot Monasteriorum Collegiatarūque Ecclesi-

Verba Lutheri de satisfactione pœnitentiali

Quid non ausit calumniari ac blasphemare Lutherus, qui tot scripturæ locos de agenda pro peccatis pœnitentia retiici et condemnat?

sium

rum sanctitatem propriam, cum suis cultibus diuinis, Missarum sacrificia, Purgatorium, Vigilias, Fraternitates, Peregrinationes, Indulgentias, Ieiunia. Cultum sanctorum, Reliquias, Spiritus tumultuantes, totamque processionem nalis ambitus. Hæc & id genº multa ibi expro- brat. At vero in tractatu Colloquii, quod erat iter septem & septem, circa XII. articulum Luthe ticæ confessionis, vbi cum hęsissent discordia, propter satisfactionem, quam dicimus tertiam pœnitentię partem: dictum est primo vespere illo, Cochlæo & Philippo, vt altero die mane ea de re quicquam pro concordia afferrent. Attulit itaque Cochæus locum vnum ex Septicipite quem Lutherus contra Indulgentias in assertione XII. articulorum (quos Leo Papa X. in Bulla publice damnauerat) circa Quintum scripserat, In hæ sane verba. Ecclesia mater, pio affectu prœuentura manum Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdam, ne incurrant flagella Dei: Sicut Niniuitę operib. suis spōtaneis prę ueneruntiudicium Dei. Hæc pœnaarbitrari aest inquit) nō in totū, vt illi volut, sed tamō necessaria. Nam aut nos, aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per Indulgentias tollunt omnino. Cum si essent pii pastores, potius imponerent pœnas, & ecclesiæ exemplo prœuenirent Deum, sicut Moyses cum prœuenit, occidendo filios Israel, propter peccatum vituli aurei. Optimum autem fuerit, si nos ipsos,

Verba Luth. pro satisfactione.

Seppices c. 31.

puniremus.

punirem⁹. Hæc ibi Luth, Quę cum in conſeſſu eſſent à D. Io. EcKio ex ſcheda recitata, Septē Luth. ſe ſuicē intuentes, paululum tacebant: Philippus proxime aſſi dens, ſuffuſo rubore vultu dicebat, Scio hæc ſcripſiſſe Lutherum. Cunque nihil adderet amplius, Dux Ioannes Fridericus dicebat, Quando ſcripſit hæc? forſitan ante X. annos Dicebant Catholici, Quid tum? ſatis eſt nobis, hanc ipſiusmet ſententiam eſſe. Tunc ira commoti Brentius & Schneppius, dicebant Se non adeſſe, vt Lutheri ſcripta defenderent, ſed vt ſuam aſſererent confeſſionem. Miſſa ergo facienda eſſe ea Lutheri ſcripta. Hinc, vt vlterius procederetur, hanc ſua manu ſcripſit ſententiā Philippus. Non recuſamus Tres partes pœnitentiæ ponere, ſcilicet Contritionem, quæ ſignificat terrores incuſſos conſcientiæ agnito peccato. Confeſſionem, ſed in hac oportet reſpicere ad abſolutionem, & illi credere. Non enim remittitur peccatum, niſi credatur, quod propter meritum paſſionis Chriſti remittatur. Tertia pars eſt Satisfactio, videlicet digni fructus pœnitentiæ, Sed propter ſatisfactiones concorditer ſentimus, non remitti peccata quo ad culpā. Verum de hoc non dum conuenit, vtrum neceſſariæ ſint ſatisfactiones ad remiſſionem peccati quo ad pœnam. His ita ſcriptis à Philippo, ad vlteriora proceſſum eſt.

Verba Philippi Mel.

Cunque in eodem Tractatu circa Quartum articulum, Catholici nollent admittere, Nos ſola fide iuſtificari, quandoquidem & Iacobus

cobus Apostolus id nō admittit: Ita concordatum fuit, vt dicatur quidem, nos fide iustificari, sed non sola fide. Quia id nulla scriptura habet sed potius contrarium. Et D. Io. Eckius addidit locum, vt hæc vox, Sola, remittatur ad Calceatios, qui probe intelligāt, quid Teuthonice sola sit, & sciant sola commode vti. Omissa igitur hac voce, Sola, concordatum est, quod iustificatio seu Remissio peccatorum, fiat per gratiam gratum facientem & fidem formaliter: Per verbum vero & Sacramenta instrumentaliter.

De sola fide iocus D. Eckij

At Lutherus cum esset eodem anno interrogatus à quodam amico, Cur in Paulo ad Rom. 3. diceret in Teuthonico, hominem iustificari sola fide: Cum id Paulus non diceret, Et per hoc daret Papistis ansam calumniandi Teuthonicā eius translationem. Ipse superbissime magno cum contemptu Papistarum illi respondit. Primum vt ita diceret Papistis. Si Lutherus certo scire potuisset, omnes Papistas in vnum coniunctos, ita habiles existere, vt vel vnum Capitulū in scriptura nossent recte ac bene in Teuthonicum vertere, quod ea voluisset esse humilitate, vt eos orasset pro ope & adiutorio ad vertendū nouū Testamentū. Deinde, vt eis diceret Lutherum vertisse nouū Testamentum in Teuthonicum, iuxta summam diligentiam facultatémq; suam, & per hoc neminem coëgisse vt legat. Suum itaque esse Testamentum, suámq; interpretationem, si errauerit ibi, nolit super hac iudices pati Papistas: quia habeant adhuc nimis

Superba censura Lut cōtra Papistas.

longas ad hoc aures, & eorum Ika Ika sit nimis debile, ad iudicandum super interpretatione ex Latino in Teuthonicum. Ipsum quidem scire probe, eos vero minus scire quàm animal molitoris, quid artis, diligentiæ, rationis & intelligentiæ requiratur ad bonam Interpretationē. Quia non sunt experti. Qui si duo prima verba Matth. 1. Liber generationis, interpretari deberent, nullus eorum sciuisset ad hoc dicere Gack, & iudicant mihi nunc totum opus, pulchri sane socij. Si ergo (inquit) Papista tuus multa vult garrire de hac voce, Sola, ei confestim ita cito sic. Doctor Martinus Luther vult sic habere, & dicit, Papistam & asinum esse rem vnam: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione volūtas. Nolumus enim Papistarum scholares aut discipuli esse, sed magistri ac iudices. Hæc & id genus ibi multa contemptim & superbe Lutherus.

Confessio Zuingliana Quatuor Ciuitatum.

Augustæ vero post Lutheranos, aliam fidei Cōfessionem exhibuerunt Cæsari Oratores Quatuor Ciuitatum Imperialium, Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindauiēsis, qui sectā sequebantur Zuinglij. Quamuis vero Catholicis exosa esset ea secta, maxime, quod negabant veritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, Missamque prorsus abolebant, & demoliebantur altaria, Ciboria, Imagines sacras, & alia Ecclesiarum ornamenta: iuxta tenorem tamen Edicti Citatorij, concessa est illis publica audientia. In qua coram omnibus Imperij Statibus, recitata est eorum

Con-

Confessio: Adeo sane astute comptis verbis adornata, vt simplicioribus velut per omnia probabilis, facile imponere posset, adeo bene fucatam habebat speciem pietatis. Quam Cesar per eosdem Theologos, qui Lutheranam confutauerant Confessionem, confutari iussit, quorum confutatio publice itidem recitata est.

Cæsar itaque serio ab illis petiit, vt dimissis errotibus cum Maiestate sua, atque cum aliis Imperij Principibus ac Statibus, in fide & religione consentirent. Illi vero respondebant, se ad hoc non habere mandatum aut commissionem à suis ciuitatibus. Petebant autem exemplar confutationis, vt suis exhibere possint. Quod Cæsar iustis rationibus denegauit, quãuis vellet permittere, vt eis bis aut ter aut sæpiũ recitaretur, si audire velint. At illi pertinaces in opinione sua perstiterunt.

Recessus à Cæsare Lutheranis datus.

Cæsar discessuris Lutheranis certos proposuit articulos in publico recessu: Nempe, vt intra XV. diem Aprilis proxime futuri darent sigillatum responsum, An per omnia cum sua Maiestate, & cum aliis Principibus Statibúsque Catholicis, in fide conuenire velint necne. Item, Vt interea temporis nihil noui in causa fidei sinerent in terris suis ædi aut venundari. Item, Vt aliorum subditos non allicerent (sicut hactenus factum fuerat) ad suam sectam, nec ab antiqua fide abducerent. Et si qui adhuc essent in terris eorum, qui fidem tenerent Catholicam, ne cogerent eos in sectam

ſuam, neque ab antiquis ritibus arcerent. Item, Vt aduerſus Zuinglianos & Anabaptiſtas cum Catholicis conuenirent, ad conſulẽdum, quid contra eos agẽdum ſit. Verum illi eiuſmodi articulos recipere noluerunt, & ſine concordia diſceſſerunt.

Generalis Receſſus.

Cæſar autem nihilominus poſtea cum omnibus aliis Electoribus Statibúſque, & aliis Principibus in generali receſſu (vt vocant) firmiter, concluſit, vt omnes conſtantiſſime in priſca Maiorum ſuorũ religione ac fide permanerẽt. Hæc acta ſunt Auguſtæ & ab omnibus ſigillatim ſub ſcripta Die XIX. Nouẽbris. Deinde diſceſſerunt omnes, Cæſar & Rex, frater eius, & multi cum eis Principes, deſcenderunt verſus Coloniam: Alij domum, reuerſi ſunt.

Cõfutatio cur non eſt typis excuſa.

Cæterum Lutheranorum Confeſſio per Typographos diuulgata fuit, & typis excuſa Auguſtam venit, antequàm ſolueretur Principũ conuentus. Cæſar quoque commiſerat quibuſdam Theologis, vt Confutationem illius Auguſtæ Typographo alicui excudendam traderent. Cunque ea de re Cochlæus iam cum Alexandro Vuiſſenhorn Typographo, qui aliquot etiã opuſcula iam antea excuderat, egiſſet: abiit illuſtriſs. Princeps, Dux Saxoniæ Georgius, clementiſſimus Dominus & Patronus eius, cum quo & illum abire oportuit, propter viarum pericula: Alij aliis occupati negociis, æditionẽ Confutationis omiſerunt. Atque inde factum eſt, vt in hanc vſque diem ædita non fuerit ea

Con-

Confutatio, luce alioqui non indigna.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini.

M.D.XXXI.

CVm Cæsar aliique Principes ac Status Imperij, in generali Recessu constanter conclusissent, permanẽdum esse in antiqua fide ac religione patrum nihilque innouandum aut mutandum, ante Generalis Cõcilij determinationem: Lutherus, qui probe sciebat, quàm fortiter essent Electori Saxoniæ confœderati aliquot Principes ac Ciuitates sectæ suæ, cœpit ferociſſime proteruire, ædens Teuthonice libellos duos. Quorum vnum inscripsit, Glosam in Prætensum Edictum Imperiale. alterum, Præmonitionem ad Germanos suos dilectos. In vtroque sane protestatur nequissime, se non suadere ad bellum aut seditionem, cum interim nihil faceret studiosius aut vehementius, diffamando atque criminando, non solum Papã & omnes Ecclesiasticos Prælatos: Verum etiam Cæsarem, omnésque Principes Catholicos, quos vocat proditores ac sceleratos nequam, mendacésque nebulones &c.

Duo seditiosi libelli Lut. cõtra Cæs.

Mendacium Lut. de Recessu seu Decreto Imperiali Augustæ facto.

In Glosa vult omnibus persuasum esse, cõfictum fuisse sub nomine Cæsaris recessum Augustensem, quem Edictum vocat. Cõtra quem

sic scripsit Cochlæus Teuthonice. Quis est tã infamis intestabilisque ac damnate hæretice, vt ausis, publicum ac legitime constitutum, atque vnanimiter cõclusum recessum totius R o. Imperij, hoc est, Generale Decretum Imperiale, dicere prætensum vel putatiuum Edictum Cæsareum? Cum manifestum sit, & negari nõ possit, quod illi Recessui & decreto, nõ solum propriis manibus subscripserunt Cæsar ipse, Electores item aliqui, Principesque alij & Prælati, Comites ac Barones permulti, Qui personaliter præsentes fuerunt. Sed & alij nõ pauci Principes, Prælati, Comitesque & Barones: Ciuitates item tum liberæ tum Imperiales, per suos legitimos ac plenum habentes mandatum, Procuratores missosq; Oratores, itidem subscripsérũt absentes, tãquã prẽsentes (Etenim in calce illius recessus, cõmemorantur subscripsisse, siue per seipsos, siue per legitimos Procuratores aut Oratores suos, Quinq; Electores, Principes alij: Ecclesiastici quidem XXX. Sæculares vero XXIII. Abbates XXII. Comites & Barones XXXII. Ciuitates denique liberæ ac Imperiales XXXIX.) Verum etiam plenum robur addiderunt, appensis sigillis, tum ipsius Cæsareæ Maiestatis, tum quorundam Electorum aliorũq; Principum ac Dominorum, loco omnium aliorum. Desperato igitur Apostatæ in eiusmodi libris nihil prorsus fidendum aut credẽdum est, qui non erubescit, tot Principum ac Statuũ Imperij, ipsiusq; Cæsaris subscriptiones, sigilla

Numerus Principum ac Statuum Imperij.

item

item & literas reiicere, calumniari, reprobare. Vbi mendacium eius, vsque adeo manifestum, potest per literas & sigilla in os eius retorqueri visibiliter atque etiam palpabiliter: Ita, vt facile suffocaretur, si omnia ea sigilla faucibus eius inderentur. Hæc ille, contra inscriptionem ac protestationem Lutheri. At liber ipse nihilo melior aut verior est ipsa inscriptione, aut protestatione eius. Etenim circa principium vehementer conuitiatur, quod in Recessu scriptum est, Lutheranorum confessionem fuisse per sacras literas, iustasque rationes confutatam. Vocat autem ipsam confutationem (eò quod Lutheranis in manus tradita non fuit, nec ædita) Nocuam ac Vespertilionem, quæ lucē fugiat, vt non ausint eam Catholici in lucem dare. De vtraque autem specie agens, præsupponit, iam omnibus persuasum est, Christum in Euangelio præcepisse, vt Laicis detur vtraque species: Hoc vsus fundamento, miris cōuitiis ludibriisque & criminationibus insectatur quędā verba Edicti, nempe, quod Ecclesia instinctu spiritus sancti, bonisq; rationibus, salubriter instituerit, vt extra Missam vna tantum species porrigatur. Hic meretricem vocat Ecclesiā Papæ, hic alias iactitat Ecclesias sub vtraq; specie Laicos cōmunicantes, hic Ecclesiam & peccare & errare affirmat: hic queritur Christum à Papistis mendacem fieri, hic Ecclesiæ violentiam iniuriamq; à Papistis illatam incusat: hic docet, Ecclesię neq; credendum neque obediendum esse, si præter

Conuitia & criminationes Lutb.

& extra verbum Christi loquatur aut instituat aliquid: Hic peccant in spiritum sanctum Papistæ, & impœnitentes descendunt ad inferos. At tandem post multa folia libri, sic minando concludit. Confidenter (inquit) blasphemate Papistici Asini, dum tempus habetis, Breui aliter ferri: Interim Edictum huiusmodi nemo seruet, nisi filij Diaboli. De Missa scribens ibi, multis primum Ironiis irridet verbum Cardinalis Campegij, de latere Legati, qui ad Cæsarem dixisse fertur, Se malle in frusta discerpi, quàm permittere, vt Missa aboleatur aut mutetur. Deinde irridet verba Edicti, quę iubent vtrunque seruare in Missa Canonem, aliasq; consuetas Cæremonias. Ait ergo Ironice. Quoniam per instinctũ spiritus sancti & per Euangelia, confutata est nostra confessio: oportet in Euangeliis reperiri vtrunq; Canonem, Casulas & calices, rasuras & Cappas: vendere Missas sex nummis, animabus in Purgatorio, nautis in mari, mercatoribus in terra, ægrotis in domo, & omnibus in quibuslibet causis: In summa, nundinas & negotiationes ex Missa facere. Ita mi frater, quid videtur tibi de his magistris? Multa dicuntur, quod Aquilæ Lyncésq; acute videant: At collatæ ad hos magistros, prorsus cæcæ sunt. Qui in Euangeliis videre possunt ambos Canones, vestes, ac omnis generis nũdinationes Missæ. Hi possunt profecto acuti vocari Doctores, qui alicubi altius quàm inter Gallinas sederunt. Post multa vero ad amarulentias calumniásque reuersus ait.

Ironia Lut. cõtra Missã.

Conuitia.

ab Sed quid multa aduersus procaces blasphe-
matores & impœnitentes Papæ Asinos disputem? Est, vt dixit Episcopus Saltzburgensis, Ah quid vultis reformare nos sacerdotes, qui nunquam boni fuimus. Estote igitur non boni, ac manete non boni in Dei vestri, Diaboli nomine. Quid ergo conamini reformare nos, quos confitemini bonos esse, iustámque habere causam? Non satis est, vos nebulones ac Dei prodditores esse, quemadmodum inuerecunde iactatis vosmetipsos? &c.

Ignominiosa comparatio Principũ ad porcos.

De libero arbitrio, quom in Edicto diceretur error ille non humanus, sed pecuinus ac blasphemia Dei: Ibi post longam criminationẽ ignominiosam affert similitudinem de porcis, dicens. Perinde atq; si doctum & illustre pecus, Porci, in Imperiali Conuentu suo concluderẽt. Nos porci præcipimus, ne quis teneat Muscatam esse precioſam speciem aromaticam: Quid vero sit, nos nescimus. Arbitramur autem, aliqui quod sint siliquæ: Nonnulli, quod sint furfura: aliqui, quod sint brassicæ folia: aliqui, quod sint precioſa opipera rusticorum sub sepibus. Sic & nostri docti ac Illustres Porci Augustæ tam sapienter agunt, & interea blasphemant veritatem Dei, velut rem pecuniam ac blasphemam. De sola fide, cum in Edicto præciperetur, ne doceatur posthac, nudam fidem solam, absque charitate ac bonis operibus, iustificare: Ibi magno cum contemptu ait Lutherus. Quid boni Porcini Do-

Calumnioſa irriſio Lut. in Papiſtas.

ctores eiusmodi intelligant de hoc sublimi ac sacro articulo, cum ne humiles quidem articulos ferre queant. Veluti, Quod vir possit habere vxorem, & mulier maritum : Quod homo possit edere ac bibere, quicquid ei Deus dederit ac procurauerit: Quod Christianus possit vtranque speciem Sacramenti sumere, & id genus plura. Indignum foret, vt tam stolidum pecus fœdique porci hanc Muscatam olfacere deberent, taceo edere ac vesci. Sine eos doceant q; credere, eum peccare mortaliter, qui in supplicio pedit, & eum esse damnatum, qui in altari Ventum emittit. Veruntamen quum videam (inquit) quod hunc præcipuum articulum Diabolus semper blaspemat per suos Porcinos Doctores, neque quiescere aut cessare potest: Dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu Christi indignus Euangelista, quod hunc articulum (Fides sola, absque omni opere, iustificat coram Deo) firmum atque inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Impetator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simul cum omnibus dæmoniis, & debent insuper habere ignem Infernalem super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hic esto meus Doctoris Lutheri instinctus à spiritu sancto, verúmque ac sanctum Euangelium. Hæc & id genus multa impudenter iactitat nunc minando

Ferocia Lut. de sola fide.

do & terrendo, nunc gloriando & insultando, sæpissimèque calumniando Lutherus, De celibatu sacerdotum, de Euangelio suo, de bonis Ecclesiasticorum, aliisque rebus. Tandem sub finem libri, glorioſum de seipso canit Encomium & Epinicium. Ego (inquit) Doctor Martinus vocatus atque coactus in hoc fui, vt fierē Doctor, absque mea voluntate, ex mera obedientia. Ibi oportuit me Doctoris officium suscipere, & Charissimæ meæ scripturæ sacræ iurare ac vouere, vt ipsam fideliter ac pure prædicarem ac docerem. Inter docendum ergo cecidit mihi in viam Papatus, voluitque me prohibere: Id succesſit ei, sicut prę oculis est, & adhuc semper peius succedet. Ego in Dei nomine atque vocatione, super leonem & serpentem ambulabo, & super catulum leonis atque Draconis calcabo, idque in vita mea debet inceptum, & post mortem meam perfectum esse. Sanctus Ioannes Hus de me prophetizauit, quando ex carcere Constantiæ in Bohemiam literas misit. Nunc assabunt quendam anserem (Hus enim anserem dicunt) At post Centum annos, audient cantare quendam Cygnum, quem pati debent. Hæc ibi Lutherus. In altero autem libello, quem Præmonitionem inscripsit, adhuc multo vanior est mentiendo, glorioſior iactando, terribilior minando, maligniorque calumniando. Certe Cochlæus mox è primis duobus Duernionibus illius libri, excerpsit & confutauit XV. minas & mendacia. Quo-

Encomium Luth. de se ipso.

Verba Lutheri.

rum vltima duo sic habent. De cætero (inquit) non vnum aut alterum Papistam, sed totum Papatum super me oneratum volo, quousque index in cœlo signum faciat. Neque volo, nequ possum mihi timere à talibus Dei hostibus. Eorum proteruia, est mea animositas: eorum ira, meus risus. Item, Nolo hominum conscientias dimittere oneratas hoc periculo ac metu, tanquam seditiosa sit eorum repugnatio. In tali enim casu nomen istud nimis est & malũ & graue. Oportet aliud habere nomen, quod iuratis bene inuenient. Non oportet omne id seditiosum esse, quod cruenti canes seditiosum criminantur. Ad hæc ita respondit Cochlæus Teutonice Magnifica quidem verba Luthero non desunt, sed re ipsa nihil habent in se præter petra tum, nequitiam, miseriam, cladem, damnum tum temporale, tum sempiternum miseræ plebis, quam ille per iniquam rapinam suos aut suum populum vocat. Quid enim infortunatum hoc Diaboli caput effecit hactenus, nisi ca lamitatem vnam post aliam? Profecto luden in cœlo sat signorum iampridem fecit, si credere velimus. Multi ex nobilitate per has Lutheri machinationes iuerunt in ruinam. Multi præterea eruditi, multo adhuc plures agricolæ, neque item pauci ex ciuibus, vel cæli in præliis, vel morti in iudiciis publicis adiudicati sunt. Et vehementer timendum est, ne in altero sæculo adhuc multo peius accepti sint. Maior nanque pars eorum, velut hæretici, perfidi, re-

Falsa de seditione excusatio.

Responsum Cochlæi.

belles,

belles, atque Apostatici Christiani hinc decesserunt. Quos illic Iudex Christus, pro suis agnoscere non potest: Quoniam ab illo & à eius Ecclesia Catholica ad Apostatam quendam Monachum defecerunt, qui velut alter Nemroth violentus ac potens venator, dicere audet. Ego & mei: Suos vocans, quos nullo iure acquisiuit. At sceleratus Iudas iste, suos proditorie tradit, non solum Diabolo (sicut agricolas tradidit) per defectionem, per schisma perantiquas hæreses: Verum etiam Cæsari ac Papæ, quibus per verba propria suos in manus ad supplicia vltro tradit, velut nequissimus ac scelestissimus proditor. Quid ita? Quia ait sic. Seditio non est, quando quis contra ius agit: Alioqui omnis transgressio iuris diceretur seditio. Verum is dicitur seditiosus, qui Magistratum & ius ferre non vult, sed inuadit atque impugnat ea, & vult ea opprimere, ac per seipsum dominari, iúsque constituere &c. Hinc ergo sequitur, quod Lutheranorum repugnatio plane seditiosa sit, Cur ita? Quia Magistratum & ius ferre non volunt. Quod si quis eorum id mihi neget aut inficias eat: huic publice his scriptis nunc oblatum à me volo & ius & Magistratum, sub periculo corporis & vitæ, ad experiendum cum eo super doctrinis & actis Lutheri: ad stãdum secum iuri coram Magistratu, vsque ad determinationem causæ: ad istendum pedem pedi, atque etiam ad iacẽdum in carcere aut captiuitate, vsque ad definitiuam sententiam Iudi-

Luth. proditor suorum.

Prouocatio Cochlæi cõtra Lutheranos quoslibet.

Lutherus & sui, Ius & Iu dicē ferre non possunt neque volunt: quia manifeste & notorie hæretici sunt & seditiosi, contra omnia iura, diuina & humana.

cis. Quis eorum hic animosus est? Hic sane vide debo, an Lutherus serio dixerit tam turgida ac ferocia verba. Non est noua hæc mea animositas & prouocatio: Dixi eam Luthero ipsi Vuormacię in faciem, & in publicis scriptis eandem persæpe repetiui, & in ea adhuc semper firmiter quoque persisto, quo diutius, eo constantius. Néq; fugio lucem: Non subrepo in angulum, quando res serio agitur. Quemadmodum Lutherus fecit, & pridem post Comitia Vuormaciensia proditorie, & nuper sub Augustana Comitia meticulose. Palam ac manifeste comparui in Comitiis Imperialibus Vuormaciæ, Norenbergæ, Spiræ atque Augustæ, quando hisce de rebus agebatur. Et frustra expectaui, an nullus Lutheranorum ibi propter eiusmodi verba vellet me conuenire, aut iudicio mecum experiri. At in hanc vsque diem nullus eorum venit, vt periculum de me faceret. Hoc tamen nequaquam mihi laudi esse volo, quasi ego tantæ sim eruditionis. Agnosco enim me pro omnium minimo, quantum ad eruditionem ingenium úmque attinet: Sed cupio hunc honorem tribui, tum Christo Domino, cuius promissis, Ecclesiæ ab eo factis, vsque adeo nitor & confido: Tum sponsæ eius, sanctæ matri Ecclesiæ, quam Diuus Paulus. 1. Timoth. 3. vocat columnam ac firmamentum veritatis. Hæc ibi Cochlæus. Cæterum nimis longum foret, cuncta Lutheri mendacia tumidasque vanæ gloriæ iactantias, ex vno illo eius libro recensere, dum glo-

Falsæ gloriationes Luthe.

tiũr de pacificis fidelibúsque suis ad Ecclesiasticos æditis admonitionibus, ac de tranquilla sua doctrina, deque validis suis ac suorum ad Deum precibus pro Papistis: & de suis protectionibus, quibus solis à seditiosorum vi conseruati sint Papistæ. Et quod omnium impudentissimum, vanissimumque ac nequissimum est, sæpe iactitat, Papistas probe scire ac vltro confiteri, Lutheri doctrinam verum ac merum esse Euangelium: Neq; tamen desistere à persequendo illud cõtra proprias ipsorum conscientias. Cunque eo in libro toto nihil potius quærat, quàm vt Cæsari aliisq; Principibus Catholicis rebelles atque infensos reddat eorum subditos: attamen perfricta fronte protestatur, se non suadere, vt subditi mandatis aut violentiis eorum resistant. Atque inter atrocissimas iniurias, criminationesque & calũnias, quas in Cęsarem aliosque pios Principes eiaculatur creberrime, Cæsarem interdum laudando, partiu suæ gratiam quærit. Hæc sane sunt verba eius. Hoc est fidele consilium meum. Si Cæsar vocauerit subditos ad arma, & parti nostræ, propter causam Papæ, aut propter doctrinam nostram, bellum inferre voluerit: Quemadmodũ Papistæ nunc horrendè gloriantur ac ferociunt (ego autem id de Cæsare nondum credo) Vt in eo casu nullus hominum in hoc vel vsum sui præbeat vel Cæsari obediat, sed certus sit vnusquisque, sibi à Deo id vehementer prohibitum esse, ne Cæsari tali in casu obediat. Qui-

Verba Luth. ne subditi obediant Cæsari contra Lutheranos.

cunq; vero ei obedierit, is sciat, se Deo inobedientem esse, corpusque & animam æternaliter eo bello perdere. Cæsar enim tunc agit, nõ solum cõtra Deum & ius diuinum, verum etiam contra proprium ius suum Imperiale, contra iusiurandum, obligationémque suam, & contra sigilla literasque suas. Aduersus eiusmodi calumnias scriplit Cochlæus Teuthonice libellum, ad Doctorem Gregorium Bruck, quipa cipuum fuerat os Lutheranorum Augustæ, inter multa alia sic dicens. Nosti Augustæ multum ac serio tractatum fuisse de causa fidei, ac huius insimulationis contra Cæsarem, nunquã facta am à parte vestra mentionem, sed vtranque partem adduxisse Euangelium sacrasq; literas. At vero in intellectu tantum & interpretatione scripturarum fuisse discordiã. Quamuis vero cunctis actionibus interfueris, atq; loquendo & scribendo multum ex parte vestra fecerim, nunquam tamen intellexi, quod vos Cæsaream Maiestatem tam impiæ ac Tyrannicæ intentionis argueritis, tanquã Euangelium bello persequi velit. Si enim Cęsar talis esset Tyrãnus atq; Apostata, qui bello Euãgelium (quod est virtus Dei in salutem omni credenti, Ro. 1.) insectari vel intẽderet vel conaretur: esset profecto Imperiali corona, officióq; ac dignitate prorsus indignus, ac perderet per hoc omnem autoritatẽ ac Iurisdictionem in Imperio: omnem subiectionem Homagiumq; Principum aliorumq; Dominorum, qui feuda atq; Regalia ab eo susci-

Verba Cochlæi contra calumnias Lutheri in Cæsarem scriptas.

piunt,

piunt, nobisque vilior peiorq; esse deberet quo-
uis Pagano, Iudæoque & Turca. Quemadmo-
dum diuina scriptura iusque vtrunque, Eccleſia
ticum scilicet & Ciuile, præscribunt ac defini-
unt. Iam inter omnes retro Cæsares, à magno
& primo Constantino illo vsque ad hunc Caro
lum Quintum, nullus omnino tantæ impietatis
insimulatus fuit: quantumuis multa ac magna
scelera, persecutionesque & Tyrannides, plæri
que eorum alioqui exercuerunt, Excepto vno A
postata, Cæsare Iuliano, qui à Christo ad Idola *Iulianus Imp.*
defecit, Euangeliumque persecutus est: Non
tamen bello sanguinisque effusione (quemad-
modum Lutherus nostro pio, Catholico, ac re-
ligioso Imperatori non veretur imputare) sed
edictis tantum & interdictis, ne prædicaretur
Euangelium publice. De quo Eutropius, qui
cum eo aduersus Parthos ac Persas militauit, sic
scribit. Nimius religionis Christianæ insectator
perinde tamen, vt cruore abstineret. Hæc & id
genus ibi multa Cochlæus. Lutherus autem in
sua Præmotione Tres præcipue causas recensét
propter quas Cęsari ad bellū contra Lutheranos *Tres causæ Luth. contra Cæsarem.*
gerendum, nemo subditorum obedire debeat,
easque magnis ampliationibus odiosisque & cō
citatis criminationibus extendit. Prima (inquit)
causa, quod Cæsari obedire ac militare non de-
beas in tali casu, hęc est. Quoniā tu (quemadmo
dū & Cæsar ipse) in Baptismo iurasti, Euāgeliū
Christi seruare, nō persequi nec impugnare. Iā
vero nosti probe, Cæsarem in hoc casu per Pa-

Manifestum mendacium.

pam incitari ac decipi, ad belligerandum contra Euangelium Christi: Quandoquidem doctrina nostra palam inuenta est Augustæ, quod sit verum Euangelium ac sacra scriptura. Idcirco ad Cæsarem aut Principem tuum, te ad bellum tale vocantem, sic dicito. Bone Cæsar, bone Princeps, quando seruas iuramétum promissumque tuum, quod in Baptismo iurasti, charus es mihi Dominus, eroque tibi obediens ad bellandum quandocunque volueris: Sin minus, alium tibi quære, qui obediat. Ego propter tuum bellum Deum meum blasphemare, verbumque eius insectari, ac tecum tam animose in abyssum Inferni currere ac desilire. Hæc (inquit) causa prima, multas alias easque magnas ac horribiles causas in se comprehendit. Quisquis enim contra Euangelium pugnat, hunc pariter pugnare oportet contra Deum, contra Iesum Christum, contra spiritum sanctum, contra preciosum sanguinem Christi, contra eius mortem, contra verbum Dei, contra omnes articulos fidei, contra omnia Sacramenta &c. Turca sane tam insanus non est, vt contra suum Mahumetum, aut contra suum Alcoranum pugnet aut insaniat, sicut faciunt Diaboli nostri, Papistæ, qui contra proprium suum Euangelium, quod pro vero agnoscunt, furunt atque insaniunt: Atque per hoc faciunt Turcam purum sanctum, se vero merum ac veros Diabolos. Secunda causa est (inquit) Etiamsi doctrina nostra non esset vera (Cum

Grauis calumnia.

men ipsi omnes aliter sciant) hoc saltem te ab
terrere maxime deberet, Quod tali bello one-
rates te, atque participem te faceres coram
Deo omnium abominationum, quæ in toto Pa-
patu, & contigerunt prius, & deinceps contin-
gent. Hæc causa comprehendit in se innume-
ras abominationes & omnem malitiam, omne
peccatum & scandalum, breuiter, est ipsamet
abyssus Infernalis cum omnibus peccatis: Quo
rum omnium te participē esse oportet, si Cęsari
obedieris in hoc casu, Hic horrēdis criminatio
nibus enumerat Lutherus peccata, scandala &
scelera omnium statuum Ecclesiasticorum, maxi
me Papæ atque Cardinalium, quibus nefandis-
sima quæque imputat, tanquam pro eorum sce-
leribus manutenendis pugnandum foret Cæsa
ris mandato. Et vltra crimina vitæ, commemo-
rat abusus circa Indulgentias, circa Purgatori
um, circa Missas, circa Venerationes sanctorū,
circa Confessiones auriculares, circa Excōmu-
nicationes &c. Súma (inquit) est, Omne quod
docent ac faciunt, eo tendit, vt nos a Christo ad
sua ac nostra operaducant. Et nulla est literula
tam parua in eorum doctrina, nec vllum opus
adeo modicum, vt non abneget ac blasphemet
Christum, violetque fidem in ipsum, ducatque
miseracorda tum ad impossibilia, tum ad despe
rationem: Quemadmodum & verus Antichri
stus facere debet. Tertia causa est (inquit) quod
si in tali bello Cęsari obedieris, nō solū ōnia eo-

*Graues crimi-
nationes con-
tra Papistas.*

Falsa iactantia Luth. de suo Euangelio

tum mala in te suscipere ac defendere: Verum etiam optima quæque quæ per Euangelium recuperata sunt atque instituta, abolere ac exterminare te oportebit. Hæc quoque causa in se multa comprehendit: Euangelium enim nostrum multa ac magna bona effecit. Nemo antea sciuit, quid sit Euangelium, quid Christus, quid Baptismus, quid Confessio, quid Sacramentum &c. Summa, Nihil prorsus sciuimus, quod Christianus scire debet. Omnia sunt per hos Asinos obscurata & oppressa: Sunt vtique Asini, & quidem magni, rudes & indocti Asini, in negociis Christianis. Nam & ego vnus eorum fui, & scio, me hic veritatem dicere. Et infra, Hic oportebit te cooperari, vt omnes Teuthonici libri, Nouum Testamentum, Psalterium Orationalia, Cantualia, & quæcunque nos scripsimus de multis rebus bonis (quod ipsimet fatentur) comburantur. Oportebit te cooperari, vt nemo sciat X. præcepta, Pater noster, & Credo: Ita enim prius fuit. Oportebit te cooperari vt nemo de Baptismo, de Sacramento, de fide, de potestatibus, de statu matrimonii, nec de Euangelio quicquam discat. Hæc & id genus plurima ibi, ad concitandos plebis seductæ affectus, artificiosa calliditate grādissonisque ampliationibus commemorat Teuthonicus Rhetoriste. Sed & in ipsum Conuentum Imperialem dire alicubi exclamat, dicens. O infœlices omnes, qui ex parte Papæ Augustæ fuistis. Pudoriētis cunctis successoribus ac posteris vestris, qui non

Exclamationes Luth. contra Principes Germaniæ.

non poterunt iucunde audire nomina vestra, quod habuerint tam infœlices maiores, O turpem Dietam Imperialem, qualis nunquàm vel celebrata vel audita fuit, nec vnquàm celebrabitur audieturve, propter tam turpem actionem: Quam oportet cunctis principibus, totique Imperio sempiternam esse maculam, quæ nos Germanos omnes & coram Deo, & coram toto mundo rubore confundit. Quid ad hæc dicet Turca totumque Imperium eius, quando tam inauditam tractationem de hoc nostro Imperio audierit? Quid dicent Tartari ac Moscouitæ? Quis de cæteto sub toto cœlo timebit sibi à nobis Germanis, aut aliquam de nobis existimationem habebit, quando audierint, quod sinimus, maledictum Papam cum laruis suis sic facere ex nobis fatuos, stultos, pueros, immo truncos ac stipites: vt propter eorum sceleratam, Sodomiticam, turpemque & doctrinam & vitam, tã turpiter, immo plus quàm turpiter, in publicis Comitiis Imperii, contra iustitiam & veritatem agamus? Merito pœniteret vnumquenque Germanum, se & Germanum natum esse, & Germanum dici. Miras præterea minas interdum profert. Satis diu vixi (inquit) mortem bene merui, ac Dominum meum Christum de Papatu egregie vindicare cœpi. Ipsi post mortem meam, Lutherum primo recte sentient: Quamuis & nunc, si in Papali ac sacerdotali seditione interfectus fuero, mecum recipiam agmẽ quoddam Episcoporum, Presbyterorũ ac Monacho

Minæ Lut. contra Episcopos & Clericos.

rum, vt omnes dicturi sint, Doctorem Martinum magna cum processione ad sepulturâ deductum esse. Est enim magnus Doctor supra omnes, Episcopos, Presbyteros que & Monachos: Idcirco & ipsos oportebit cum eo ad sepulturam ire supet dorsa, vt de hoc & cantica & cõfabulationes fiant. Atque ita peragemus vltima vice peregrinationem quandam simul. Ipsi quidem Papistæ in abysum Inferni decursum, ad suum Deum mendacii, ac homicidii, cui mentiendo ac interficiendo seruierunt: Ego vero ad Dominum meum Iesum Christum, cui in veritate ac pace seruiui. Aduersus hunc librum Lutheri, vsque adeo malignum contumelioso que prodiit è Dresda libellus quidam parvulus à Laico quodam Theuthonice scriptus, Cuius ita habet initium. Lutherus iam rursus libellum quendam ædidit quem vocat Præmonitionem ad dilectos suos Germanos. Verum iustius vocaretur Seductio, atque incitatio ad rebellionem atque seditionem: Quandoquidem ipsa nihil aliud in eo quærit, quàm vt nos Germanos faciat & à Cæsare deficere, & omnibus protestatibus rebellare. Quam insidiosis dolis, mendaciis, clamoribus atque præstigiis id faciat, ac quoties Diaboli nomine ad hoc vtatur, viderint ac tesponderint illi, qui semper dicunt, eũ esse virum sanctum, & cum eo esse spiritum Dei. Primum igitur scribit, Eorum, qui Lutherani non sunt, intentionem stare supervim, eosque causam suam constituere super dextras. Idcirco

Libellus cuiusdam Laici cõtra Luth.

eumte

euaire inde oporteat vel seditionem vel bellū
rum horum contingat, Lutheranos fore inno
centes, qui neque consilium, neque causam ad
hoc dederint. Quàm verum autem sit istud
probe testari sciūt ii, qui quotidie vident atque
audiunt, quæ conspirationes, qui apparatus bel
li, quę militum conductiones, quæ equitum con
gregationes, quæ cōfœderationes, apud Luthe
ranos, toto isto tempore attentatę atque institu
tæ fuerint. Et qui contra sciunt, nihil horum a-
pud Cæsarem Cæsarianosque fieri : Immò ip- *Cōuitia Lut. in Laicū illū.*
sum Cæsarem, velut benignissimum ac mansue
tissimum dominum, multo magis curare sem-
perque curasse, vt causam hāc compo nat atque
ad pacem redigat. Hæc & id genus multa Lai-
cus ille. Contra quem conuitiosissime scripsit
Lutherus libellum, cui titulus est. Contra Sica-
rium Dresdæ. In quo post sui excusationem sic
ait. Hic vide, bone lector, an Lutherus sit men-
ticus in duobus suis libellis, vbi criminatus est
Papistas, Proditores, homicidas, Nebulones, &
proh dolor non satis criminatus est. Iste Archi
nebulo vult nos docere virtutes Papistarum :
Nēpe, vt subditi nequaquā sint inobediētes suis
superioribꝰ, vbi velint cōtra Deū & iustitiā effū
dere sanguinē innocentem. Et infra. Quoniam
vero Papistæ, per hunc Sicariū indicāt sese arbi-
trari, quod Lutherani sint in apparatu belli mi
litūq; cōductione. Id ego ex corde libenter au-
dio, placetque mihi Papistas in tali opinione ac
solicitudine existere, ac credere, tase Luth. propo

situm esse verum. Quod si possem, vellem liben ter eiusmodi opinionem sollicitudinemque eorum confortare, donec prę timore morerentur.

Cantilena Luth. contra Papist.

Ac velim huiusmodi cantilenam de ipsis canta re. Domicelle Cain scis interimere fratrem tuu Abel: habe ergo & præmium tuum, vt tremas ac paueas, ne te interimat quisquis tibi fit obui am, ac nunquàm sis securus, terreatque te etiam folii sonit us. Sciunt Domini Hánas & Caiphas persequi Christum: habeant & ipsi præmium suum, vt timeant sibi à plebe, & dicant, Obse he, ne fiat seditio in populo. Sic & homicidia nostri, qui tantum in nocentis sanguinis fuderint hanc debent habere plagam, vt vereri ac time re debeant, ne fiat Seditio. Atque etiam si Lu herani nullum facerent belli apparatum, ipsi ta men metuere debeant, Germaniam esse plenam armatis Lutheranis: nec aliter cogitare, quàm hoc anno nullam arborem productura esse folia, sed pro foliis Lutheranos Cataphractos ac Sclopetarios. Hoc habere debent, sic orani ego & adhuc oro, sicut scriptum est. Fugit impius nemine persequente. Et infra. Quoniam igitur luce clarius est, Papistas ipsos fateri & verbis & factis, sese nobis esse inimicos & contrarios. Hoc Doctoris Martini verax esto iudicium, tum in scripturis fundatum, tum ex fructibus eorum demonstratum, Certissime proposuisse in animo suo Papistas, die noctuque excogitare insidiari ac practicare, quomodo nos perdant atque exterminẽt. Hoc de ipsis vnusquisque no

Lutheri iudicium de cogitationibus Papistarum.

stram,

ſtum, & nihil melius, de ipſis ſperare poteſt, nec vllum eſt dubium. Quicquid ipſi prætera vel amice vel pacifice prætendunt, id totum eſſe oportet proditorium atque oſculum Iudæ: Aut oportet eos ex timore aut metu facere, quod nondum poſſunt id, quod libenter facerent. Hoc iudicium volo noſtris vniuerſoque mundo conſtituiſſe, ut ſecundum hoc ſciat ſibi proſpicere quicũque voluerit: Scio, me non mentiri niſi falſa ſit ſcriptura. Ideirco Sicarius iſte duplex eſt Nebulo, qui hoc totum in corde ſuo probe nouit, & nihilominus cruentos canes ſuos nobis proponit, tanquam bonos ac pacificos, apud quos plures ſint fructus fidei, quam apud nos. Et iterum. Nihil (inquit) curo, quod quæritur, nominari in meo libro fere mera maledicta atque Diabolos: Hoc debet eſſe mea gloria meusque honor. Sic & habere volo, vt deinceps dicatur de me, quod plenus ſim maledicentiæ criminationisque & execrationis in Papiſtas, Volo & de cætero me aduerſus nebulones iſtos exercitare execrationibus ac maledictis, vſque ad ſepulturam meam, nec vllum verbum bonũ amplius ex me audient: Ego meis tonitruis ac fulminationibus ſic eis ad ſepulturam compulſabo. Dum hæc in Saxonia fierent, ac grande ad Lutheranæ ſectæ defenſionem conflaretur cõiurationis fœdus quorundam Principum, Comitumque & ciuitatum: Cæſar vero in Germania Inferiore (vbi multas habet prouincias hæreditarias) occupatus eſſet, Apud Heluetios

Gloriatio Lutheri de maledicentia ſua.

Bellum à Quinque Cãtonibus Heluetiorum Tigurinis indictum.

Pro eisdem accipe, Tigurinos, Turicenses & Turregenses ex oppido Zurg.

multis iniurits tribulationibusque vexabantu
Catholici, maxime à Bernensibus & Tigurinis
qui cęteris erant potentiores, opibusque & ar-
mis magis instructi. Vnde factum est, vt Quin-
que Cantones Catholici, nempe, Lucernenses,
Vrienses, Suitenses, Subsyluani atque Zugen-
ses, communi decreto bellum Tigurinis indix-
rint: Causas belli recensentes ad longam in lite-
ris denunciatoriis. Quoniam lõgo (inquiunt)
tempore nos omnes ac singuli, satis superque
obtulimus nos ad standum iuri & æquitati. Vos
autem contra iurata fœdera, contra pacẽ publi-
cam, contra Christianam disciplinam & cõcor-
diam, contra confœderatorum fidem charita-
temque & amicitiam, atque etiam contra omne
ius naturale, & contra omnem æquitatem, sub-
ditos nostros nobis subtrahitis ac rebelles facie-
tis, vt facti iam sint erga nos perfidi atque pertu-
ri: nostram recusantes Iurisdictionem, in Capi-
taneatu S. Galli, & in præfectura vallis Rhena-
næ, aliisque in locis nõ paucis: Quos defendi-
& nos ipsos multis dolis versutiisque inter nos
discordes reddere paratis, vt eo periculo nostra
antiqua & indubitata fide nostra Catholica de-
pellatis. Et dicitis, nos nolle audire verbũ Dei,
neque sinere Nouum ac Vetus Testamentum
legi, atque propterea criminati nos estis, tanquã
impios ac malignos proditores, ac proditorios
nebulones. Cum igitur nouæ ac fictæ fidei vest-
ræ nõ adhæreamus, denegatis nobis Victualia,
publicũque mercatũ, vt cõpellatis nos hac ratio-

ne

Causa belli.

aeid famem, ad perdendum non solum nos verum etiam infantulos innocentes, qui adhuc in materno gestantur vtero. Nobis autem omneius denegetur, neque quisquã ad iustitiam consequendam nobis opem vllam ferat, nosque longo tempore eiusmodi angustiam, vim, superbiamque & iniquitatem tulerimus, nec vllus sit iniuriarum finis: Cogimur itaque hæc omnia Deo, suæque Genitrici, præclaræ ac vniuersæ Curiæ cœlesti, cunctisque probis hominibus, quibus ius & æquitas placent, conqueri. Et volumus, si Deus nobis gratiam virtutemque ac fortitudinem concesserit, ista potenter manu ac facto de vobis vindicare: Id quod vobis omnibusque adiutoribus & adhęsoribus vestris clare hisce literis denunciamus, nostrumque honorem per hoc erga vos pro nobis ac nostris adiutoribus assertum esse volumus. In fidem & testimonium harum literarum, appendimus sigillum fidelium nostrorum confœderatorum Zugensium, omnium nostrum nomine. Datum feria Quarta, Die Quarta Octobris, Anno á natiuitate Christi 1531. *Inductio belli.*

Mox igitur hac denunciatione facta, ad pugnandum sese ex vtraque parte parauerunt. Dieitaque XI. Octobris, Tigurini, pręmisso eorum Capitaneo cum cohorte vna, ac sex Bombardis rotatis, ipsi cũ optimo quoque milite ac xx. Bõbardis grãdibus subsequuti, trãscẽso Albi mõte, prope Monasteriũ qꝑ Capella dicitur, tres Cãtones Catholicorum, nẽpe, Suitẽses, Zugenses, & *Primum prælium & cædes Tigurinorum*

ſes,& Subſyluanos,aggreſsi ſunt · Catholici autem poſitis inſidiis, ſtatim poſt congreſſum retroceſſerunt fugam ſimulantes. Moxverovalidis cum agmine prorumpentes. Tigurinos in fugam verterunt. Cæſi ſunt igitur omnes, quot quot magnum præceſſerant vexillum,& ereptæ ſunt eis omnes Bombardæ atque munitiones. Numerus cæſorum fuit M. D. Repertus fuit in ea ſtrage Zuinglius,omnis perfidæ diſcordiæ que inter Heluetios autor,à duobus Catholicis, pronus in facie adhuc ſpirans, quem illi non cognoſcentes interrogarunt,an vellet confiteri:at ille tacuit velut mortuus. Superueniens autem alius,qui eum cognouit, lethale inflixit vulnus, Capitaneisque protinus indicauit. Qui iuſſerunt eum ſiſti publico iudicio,in quo ſane iudicatus eſt vt proditor, atque combuſtus vt hereticus. Ferunt autem,quoſdam Tigurinos aſportaſſe inde cineres,domumque retuliſſe. Cæſi autẽ ſunt & alii Apoſtatæ inſignes,nempe Abbas & Prior Capellæ,Commendator Riſnacẽſis,Antonius Vualdner, Cantor & Canonicus Turicenſis, Henricus Vtinger,Cuſtos & Canonicus ibidẽ. Et ex ciuibus fortiſsimi quique. Capti præterea Duo inſignes viri, Præfectus quidam & ſcriba Turicenſis. Alterum deinde prelium cõmiſſum eſt Die XVII. Octobris,iterum Catholicis ſecundum, hæreticisque aduerſum. Nam Tigurini ſeu Turicenſes,poſt acceptam cladem vocauerunt in auxilium Bernenſes,collectoque exercitu circiter XXX. Millia peditum,proceſſerunt

Zuinglii exitus.

Secundum prælium.

sunt in campum, partitoque exercitu in duo agmina, Turicenses versus Zugam: Bernenses versus Lucernam profecti sunt. Quinque autem Cantones Catholici, coniunctis viribus ad XV III. Millia peditum habuerunt, congressique cum Bernensibus circa fluuium quendam, compulerunt eos in fugam. In fluuio autem perierũt D. & cæsi sunt in prælio DCC. Altero die prorepserunt ex vepribus aliqui Turgauienses, quos Catholici clementer ac benigne tractarunt, qui cunque venerabile Sacramentum percipiebant. Rursus prælium est Die XXIIII. Octobris. Tigurini enim ac Bernenses vindictæ cupidi, accersierunt in auxilium Basilienses quoque & Schafhusenses, volebantque noctu in hostes imparatos irruere. Catholici non omnes erant simul: Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alii autem Quatuor Cantones, intellecto hæreticorum proposito albas camisias super arma sua induerunt, vt noctu inter sese cognitionis signum haberent. Initio igitur prælio, primum certamen adeo asperũ atque cruentum fuit, vt Catholici circa principia ad Quintum vsque membrum seu ordinem cæderentur. Deo autem adiutore, vicerunt tandem, atque hæreticos in fugam compulerunt, cæsis sex Millibus eorum, Neque tamen quieuit ira hostium. Vltimo enim die Octobris, in Vigilia omnium sanctorum, rursus congressi sunt Turicenses cõtra Quinque Cãtones catholicos, sed nihilo fœlicius quam prius. Nam Catholici secunda

Tertium prælium.

Quartum prælium.

secunda hora noctis sex millibus inuaserunt illorum castra, cæsisque Quinque millibus hostium, reliquos qui non aufugerant, cepere unt: fuerant autem in iisce castris VIII. Millia. Ceterum apud Heluetios admodum religiosum ac venerabile, miraculisque clarum est templum, Deiparæ virgini Mariæ sacrum, quod Heremus dicitur. Ad quod sane publicam processionem instituerunt Quinque Cantones Catholici, à senibus, puerisque & mulieribus, virginibusque ac omni turba imbelli peragendam. Id quod Turicenses, Zuinglii peruersa doctrina imbuti, ægerrime ferebant. Decreuerunt itaque facta expeditione templum illud deuastare atque Imaginem Diuæ virginis Mariæ minutatim discindere atque cõburere. Quod vbi perceperunt Quinque Cãtones, festinanter illuc profecti sunt, atque indutis rursus super arma libis induſiis, in montis planitie duriter excepe runt hæreticos, interfectis plus minus Quinque Millibus, raptisque vexillis Quatuor. Quorum vnum Turicensium, Alterum Basilienſium, Tertium Schafhusensium, Quartum Mulhusensium fuisse dicitur. Erant quidem hæretici copiis auxiliisque, & numero militum atque armorum & Bombardarum apparatu longe valentiores quàm Catholici, At Catholici fide, pietate, religione, bonaque conscientia atque recta in Deum & sanctos eius fiducia egregie armati, fœliciter vicerunt semper. Toto eum expeditionis tẽpore, obseruarunt religiosissimam

Templum Heremiticum.

Quintum prælium.

Religiosa gẽs Quinque Cantonum.

sinam suam deuotionem, secumque habuerũt
sos sacerdotes, vt interessent eorum sacrifi-
cijs in quotidianis Missis, serio ac religiose fle-
xis genibus ad Deum orantes, tum ante prælij,
tum peracto prælio. Constituerunt præterea X
VIII. viduas in territorio Suitensium, quæ alter
natis vicibus senæ iugiter in templo Beatæ Vir
ginis Heremitico, pro exercitu Deo supplica-
bant die noctuque. Merito igitur vicerunt eos,
qui superis contempis, confidebant in homini- 1. Macha. 3.
bus, ac ponebant carnem brachium suum. Vn-
denõ iniuria comparari possunt Quinque Can
tones illi Inclytis Machabæis, qui dicebant. Fa-
cile est concludi multos in manu paucorum. Et
non est differentia in conspectu Dei, liberare in
multis & in paucis: Quoniam non in multitudi
ne exercitus victoria belli. sed de cœlo fortitu-
do est. Hæretici igitur toties victi atque fugati post prælia
petierunt ac inierunt tandem, intercedentibus pax & con
multarum ciuitatum Imperialium Oratoribus, cordia fa
concordiã cum Catholicis Quinque Cãtonibus cta est.
Turicenses quidẽ Die XVI. Nouẽbris. Bernenses
vero Die XXIIII. eiusdẽ mensis. Operę preciũ
ergo fuerit, recitare primi articuli verba. ex Teu
thonica cõcordię formula, quę de fide (propter
quã precipua discordia & belli occasio erat)
per arbitros cõcepta fuere. Primũ igitur debem⁹
ac volum⁹ nos Turicẽses nostros fideles cõfœde
ratos de Quiq; Cãtonib⁹ similiter & dilectos co
rũ cõcines ac prouinciales de Vuallis, atq; omnes
eorum adhæsores, siue Ecclesiastici sint siuæ sæ-
culares,

culares, circa veram, indubitatam, Catholicam fidem suam, nunc & deinceps in suis propriis ciuitatibus, territoriis, præfecturis & dominiis, absque redargutione ac disputatione, quietos dimittere: cunctis malis adinuentionibus exceptionibus, circumuentionibus dolisque remotis atque remotis. E cõuerso debemus nos Quinque Cantones nostros confœderatos Turicenses, ac proprios eorum adhæsores circa eadem eorum quietos dimittere. Atque eadem hæc verborum forma circa primum concordiæ articulum, cum Bernensibus quoque est obseruata. De qua sane merito gaudent, & Quinque Cantonibus illis congratulantur omnes per orbem terrarum Catholici, quod non dubitarunt pro fide Catholica viriliter asserenda, sua corpora, suas vxores, liberosque ac totam patriam suam in vltimum exponere discrimen. Vnde Et Deus pro ea pietate glorioſos eis retribuit de hæreticis triumphos, vt cogerentur ipsimet fateri, antiquã Quinque Cantonum fidem esse veram atque indubitatam. Merentur & aliam laudẽ Quinque Cantones illi, quam nulla posteritas retinere debet, quod eorum strenuitate & opera subducti sunt de medio duo acerrimi deterrimique hostes Ecclesiæ, Vlricus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius, Quorum prior in primo statim prælio cęsus & exustus est: Posterior vero non longe post tanto mœrore animi confectus est Basileæ, vt scortũ suũ (quod ipse Monachas apostata pro vxore habebat) inuenerit eũ mor-

Laus Quinque Cantonum:

Duo teterrimi hostes Ecclesiæ sub lapi.

mortuum

rtuum in lecto suo. Dequorum interitu, scripsit ad Ioannem Cochlæum ex Anglia Clarissimus vir Thomas Morus, supremus Regni Cancellarius. Postquam Georgius in Angliam rediit, complures diuersis temporibus epistolas abs te accepi. Postrema ea fuit, quam de Zuinglio & Oecolampadio scriptam misisti: Quorum nunciata mors lætitiam mihi attulit. Quanquam enim dolendi causas reliquere nobis heu nimium graues, propter multa, quæ neque sine horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota: neque audire homines pij sine profundo gemitu debent. Sublatos tamen è medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesię excidium, tam intentos vbique in omnem perimendæ pietatis occasionem, iure gaudere possumus.

Thomas Morus, qui postea propter veritatem martyriũ susceptit, anno 1535. Sicut & Episcopus Rofensis.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXII.

CÆsar, vt eiusmodi motus conspirationésque & discordias Sectarum in Germania, incruentis consiliis reprimeret atque compesceret: indicebat Dietam (vt vocant) Imperialem, Spiræ celebrandam. Verum vbi intellexit maximum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare, ad inuadendam Vngariam atque Germaniam, transtulit eam

Dieta Imperialis Ratisponæ celebrata.

Dietam non Spiræ, sed Ratisponæ celebrandam, vt esset ipse Cæsar propinquior ita hoc Christiani nominis, eique citius resistere possit. Conuocauit igitur omnes Principes ac Status sacri Ro. Imperij, in supradictam ciuitatem Imperialem, Ratisponam, quam Danubius pertfluit in Bauaria. Inter Principes autem Electores personaliter comparuerunt, post Imperatorem Carolum, & Regem Romanorũ, Vngariæque & Bohemiæ Ferdinandum, Albertus Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus, Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ & Ioachim Marchio Brandeburgensis, Dux Stetinæ &c. Ex Episcopis, Saltzburgensis & Tridentinus Cardinales, item Bambergensis, Hildesipolensis, Spirensis, Augustensis, Patauiensis, Ratisponensis, Mindensis, Vienensis. Ex alijs Principibus, Duces Bauariæ Comitesque Palatini Rheni, Fridericus, Vuilhelmus, Ludouicus, Otto Henricus, & Philippus: Dux item Saxoniæ Georgius, Dux Brunsuicensis Henricus, Lantgrauius Leuchtenbergensis Georgius: Comites præterea & Barones non pauci, Abbates item & alij Prælati. Multi autem per suos Oratores comparuerunt, quemadmodum & ciuitates liberæ atq; Imperiales. At Lutherani Principes cum confœderatis suis seorsum conuenerunt Sueinfordiæ in Franconia: Ad quos Cæsaris consensu profecti sũt Duo Electores, Moguntinus & Palatinus Rheni, vt cum ipsis tractarent de maturando aduersus Turcas qui

Conuctus Lutheranorum Sueinfordiæ.

iam

tim cum maximis copiis in Vngariam peruenerant) auxilio, quod in Augustensi Dieta promissum fuerat. Quantum verò apud eos profecerint, non est vulgo cognitum: Retulerunt autem Cæsari Ratisponæ. Vbi & aliorum Regum ac Dominorum Oratores erant, Curiam sequentes Cęsaris. Inter quos erat Thomas Cranmerus, Orator Regis Angliæ, qui secum ex Anglia attulerat librum, in quo accuratissime probabatur Regis Angliæ & diuortium & nouum Matrimonium. Quem cũ tradidisset videndum Ioanni Cochlæo, is breuissime ad omnes Rhetoricas argutiarum amplificationes, illi respondit priuatim. Et quanquam Anglus ille acutus ac eruditꝰ erat Theologus & Sacerdos, ad scripta tamen Cochlæi non respondit: Qui tum familiariter sæpe cum illo colloquebatur. Erant præterea in eadem Dieta R. D. Cardinalis Campegius, Legatus de latere, & diuus Hieronymus Aleander, Archiepiscopus Brundusinus, Nuncius Apostolicus. Ad quos delatus fuit liber quidam hominis eruditi, qui Lutheranos cum Catholicis concordare in doctrina nitebatur. Verum dum abrogaret multa Catholicis, iamdiu obseruata, repertus est in multis iudaizare. Liber itaque eius, iussu & Cardinalis legati, & Alexandri Nũcij Apostolici, à quibusdam Theologis Hispanis (quibus additus erat Cochlæus) examinatus, eorum iudicio reiectus fuit, velut iudaizans: Quandoquidem & autor

Tho. Cranmerus Anglus.

Condemnatio cuiusdam libri iudaizantis.

Liber Seruete contra Trinitatem personarum.

eius ex Iudaismo ad Christi religionem conuersus fuerat. At longè peiorem reperit ibi publicè venalem librum Cochlæus, cum hac inscriptione. De Trinitatis erroribus, libri VII. Michaëlis Serueti Hispani. Quem cum attulisset ad D. Io. Quintanam, Theologum eximium ac Cæsareæ Maiestatis A confessionibus, viri Hispanum: is ægerrimè tulit indignitatem eius rei, tum quod autor Hispanus esset (quem bene facie se nosse dicebat) tum quod impiissimæque inauditæ in eo libro essent hæreses. Mox itaque curauit, pestilentissimum illum librum supprimi, ne amplius venderetur. Verum eodem tempore insurrexit aduersus Ecclesiam quidam Germanus ex terra Iuliacensi, Ioannes Campanus, qui Lutheri discipulus per biennium fuerat Vuittenbergæ. Is eosdem fouere rores de Trinitate asseuerauit: Cui etiam Lutherani & Lutherus ipse restiterunt, vt non possit hæresis illa vllas acquirere vires. At vnus Georgius Vuicelius German⁹, ex oppido Vach (quod Lantgrauio Hessorum paret) oriundus, qui X. annis misere Lutherizauerat, ex lectione veterum Theologorum sanctorúmque patrum resipiscere tum cœpit, vt non omnia probaret amplius, quæ docebat Luther⁹. Quod vbi percepit Lutherus cum suis, effecit, vt ille è Nymeco (quod oppidum tribus distat Miliaribus à Vuittenberga) vi abduceretur captiuus Vuittenbergam, turriqúe inclusus aliquandiu detinebatur in carcere, haud secus atque malefactor

Ioannes Campanus.

Georgi⁹ Vnicelius ex Lutherismo ad Ecclesiam reuersus.

ctus aut hæreticus. Iussit itaque mox inquiri Lutheri ac discuti omnes Vuicelij libros chartasque & epistolas, si fortè inuenire ibi posset aliquid, in quo ille iuste accusaretur: Maximè verò cupiebat reperire nonnihil indicij de Cãpano illo, qui mensem vnum Nymeci apud Vuicelium fuerat. Cum verò excussis omnibus angulis nihil prorsus accusatione dignum inueniretur, dimissus est liber Vuicelius. Qui domum reuersus, ac ægre ferens eam captiuitatis ignominiam, accepit literas à patre suo è Vach, quibus reuocabatur in patriam. Ne autem clã aufugere videretur, petiit missionem à Principe Electore Saxoniæ, qua concessa, rediit in patriam. Verum Lutherus & sui metuentes doctrinæ suæ ab illo, cœperunt eum & clandestinis & manifestis criminationibus insectari, cũ alibi, tum maxime Erfordiæ, vbi is olim Philosophiæ operam dederat in publica Academia, in qua iam profiteri bonas literas intendebat. Ne igitur vllum ibi vel concionandi ad populum, vel docendi in scholis locum obtineret, enixe curauerunt Lutherani, Iudocus Cocus, qui se Iustum Ionam vocat, sacerdos vxoratus, ac Duo Apostatæ Monachi, Langus & Ægidius. Quibus ille cedens, rediit ad patrem. Cũ verò sibi tutum non esset, eo in loco contra Lutheranos vel agere vel scribere, aliunde sibi Patronum quæsiuit. Quem & optimum inuenit, virum pium, religiosum atque potentem, Dominum Hoyge.um, Generosum Comitem à

Lutheri contra Vuicelium inquisitio.

Erfordia.

Patron⁹ Vuicelij.

Mansfelt, qui vel in medio Lutheranorum egregie tuebatur eum Islebij. Vbi vir ille: cum sit ingeniosus, acutus, disertus, linguarúmq; Græcæ & Hebraicę insigniter peritus, iuuenis præterea ætate ac laborum tolerantissimus: Multa in Lutheranam sectam atque doctrinam scribit æditque opuscula, quibus Germanos à pernicioſissima secta illa absterrere, in viam reuocare, satagit, atque id facit non paruo cum profectu multorum. Multa quidem Lutheri dogmata impugnat, sed nullum vehementius copiosiúsue aut crebrius, quàm illud, quod rectis bonorum operum studiis ac meritis, illam fidem extollit. Aduersus criminationes Lutheranorum, ædidit quandam Apologiam Teuthonice, & Confutationem quandam Latinè aduersus maledicum calumniatorem, Iudocum Ionam, quem rectius Iudocum Koch seu Cochum vocat. In eundem scripsit postea & alium librum Teuthonice, quem de Catholica Ecclesia inscripsit. Ex quo paucula (est enim bene prolixus) hic recitabo, quantum ad Trinitatem pertinet hæreticum, Io. Campanum seu Campensem. Ait ergo. Idcirco méritis, Coce, quod Campanus sectam suam apud nos Nymegæ effuderit. Testis est Deus, Campanum illũ neminem vllum verbum de proposito suo Nymegæ dixisse: sed id vnum egit (propter quod aduenerat) vt Orthodoxorum patrum libros perscrutaretur, nescimus vero quam ob causam. Mecum sane raro vel conuersatus vel colloquutus est.

Opuscula Vuicelij.

Verba eius in Iustum Ionã, Iodocum Koch.

et Neque ego ex omni eius sermone vnquàm considerare potui, quod Trinitarius fieri vellet. Id vero statim percepi, quod non esset amicus Lutheranus. Quapropter id quoq; mentiris, quod is apud nos occulte latuerit: Nihil ibi factum est in occulto aut suspecto, neque quicquam impie aut inhoneste. Id de quo te, sitor omnes Incolas illius oppidi. Sed esto, sit Archiblasphemator Christi Campanus, Vbi, quæso, aut à quo didicit? Apud nos fuit septimanas Quatuor, apud vos annos Duos. Et non nos, sed vos docuistis eum. At nec vos illum eum docuistis. Esto ita: At quis recluſit ei ianuam ad illum errorem tam abominabilem atque horrendum? Ego an vos? Hic sane apparebit, quisnam sit Campanicæ hæreseos reus, Quandoquidé ille tam diu Vuittenbergæ permansit atq; nidificauit. In quo sane nido adhuc incubat Struthio Camelus, vir ille, qui modicum tenet de hoc verbo Homousion, atque palam scripsit, sibi hanc vocem, Trinitas, in Teuthonico non placere. An non potuit etiá Campanus ex tali primum ouo prorepere? Hæc ibi Vuicelius. Cęterũ Hispanus ille, Michael Seruetus, aliàs Reues ab Aragonia, vltra VII. libros suprà dictos, Duos eodé anno Dialogos ædidit. In quib⁹ argute & acute ex scripturarũ diuersis locis, nouã de Christi carne Theologiã docet: Nępe, quod Christ⁹ tã iuxta carnẽ, quàm iuxta spiritũ habeat substãriá æternam, & quod in eadem substantia, in qua tam iuxta carnem,

Error Campani de Trinitate ex Luthero.

Luth in lib. contra Iacobum Latomum.

Alius error Serueti.

quàm iuxta ſpiritum nunc eſt, fuerit antea in cœlo creator. In præfatione vero ad lectorem ſic ait. Quæ nuper contra receptam de Trinitate ſententiam, ſeptem libris ſcripſi, omnia nunc, candide lector, retracto: Non quia falſa ſint, ſed quia imperfecta, & tanquam à paruulis paruulis ſcripta. Precor tamen, vt ex illis ea tu neas, quæ ad dicendorum intelligentiam te poterunt iuuare. Hæc ille, homo nimirum acris ac vehementis ingenij, qui Græcæ quoque ac Hebraicæ linguæ peritus videbatur. Sed hic eſt communis omnium fere nouorum Theologorum morbus, vt linguarum peritia tumidi, ac literali ſcripturæ ſenſui, quem non ex probatis doctoribus, ſed ex capite ſuo ſibi effingunt, innitentes, contemptis & ſanis patrum expoſitionibus, & ſolidis ſcholaſticorum Theologorum informationibus, ſuæ confidunt prudentiæ: ſed pro mobilitate ingenij inſtabiles, vtpote cili momento per nouam adinuentionem, priorem ſententiam ſuam, quam primo inconſiderationis calore laudauerant, mutent, varient, augeant aut minuant: Iuxta illud Iacobi Apoſtoli: Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus viis ſuis. Sic & Lutherus nimis vehemens plerúnque in contentionibus, multa, torrentis instar modum, currenti committit calamo, quæ ſi maturius conſideraſſet, non tot tamquæ horrendis aliorum erroribus anſam & originem præbuiſſet. Quæ enim ſupra ex Vuicelio recitata ſunt, ea & Cochlæus Philippo Melanchthoni obiecit.

Morbus nouorum Theologorum.

Lutherus multos hæreticos errare facit.

obiecit. Hæc enim sunt verba Lutheri in D. Iacobum Latomum olim ædita. Nec est (inquit) quod mihi Homousion illud obiectes, ad uersus Arrianos receptum: Non fuit receptum à multis, iisdem præclarissimis. Quod & Hieronymus optauit aboleri, Adeoque non effugerunt periculum hoc inuento vocabulo, vt Hieronymus queratur nescire, quid veneni lateat in syllabis & literis. Quod si odit anima mea vocem Homousion, & nolim ea vti, non ero hæreticus, Quis enim me cogit vti? &c. At Cochlæus quodam in libro acriter ab hac calumnia Hieronymum defendit, Lutherumque de falso conuicit. Non enim de Homousio, sed de Hypostasi dubitabat Hieronymus in sua ad Damasum Papam Epistola, in qua eum per Homousion Trinitatem orabat, vt responderet. Qua autem ratione Lutherus oppugnat Homousion, eadem oppugnari posset & hæc vox, Trinitas. Quia & ipsa in sacris literis non est expressa: Quemadmodum nec ista, Tres personæ. Stultissime igitur pariter & impiissime quidam ex iis Poeticis Theologis, dixit Tres personas Tres Chimeras, Qui Lutheri de Homousio audaciam imitatus est. Lutherus enim Arrianos in hoc iustificare ausus fuit, quod noluerunt Homousion (quam vocat prophanam vocem) recipere. Interea, dum Cæsar Ratisponæ simul cum Rege fratre, aliisque Principibus ac Statibus Imperij, de rerum summa, & de salute Germaniæ consultat: Turcarum Tyran

Calũnia Luthera. in S. Hieron.

Grandis exercitus Cæsaris contra Turcas.

nus maximis cum copiis per Vngariam versus Austriam, vt Viennam rursus obsideret, contendebat. At Cæsar, misso illuc valido præsidio, festinatum & iampridem Augustæ promissum, à Principibus & Statibus Imperij auxilium exigens, è Burgundia quoque & ex Inferiori Germania egregium accersiuit Equitatum. Accurrerunt itaque plurimi vndique è Germania milites versus Viennam: Quorũ omniũ Dux & Imperator per sese voluit esse Cæsar, qui Turcarum Tyranno iam denunciauerat suum aduentum, ad ineundum cum eo prælium. At Turca, qui totis viribus cum vniuersis copiis suis paruum circa fines Austriæ oppidum, nomine Gynsam, oppugnabat multis diebus: cũ expugnare non posset, miratus præsidij virtutem, euocauit in colloquium oppidi Præfectum virum strenuissimum ac regi Ferdinando fidelissimum, qui vulneribus, laboribúsque & vigiliis confectus (nam die noctuque oppugnatus fuerat oppidum) animi virtute Turcis admirationi spectaculoq; fuit. Vbi vero accepit Turca, aduenisse iam ipsum Cæsarem (qui Ratisponæ serius discessit propter afflictum casu equum, quod fomentis Thermarum curabatur) Viennã vsq; (à qua l X. Miliar. b. distabat oppidũ Gynsa) immemor addicti prælij, soluta obsidione, turpi fuga retro abiit, cũ esset aliquibellicæ gloriæ auidissim⁹. Ne tamen impune aufugeret, Cæsar XVII. Milia Turcarũ, qui populando morã fecerant, assecut⁹, internecioni dedit.

Gynsa contra Turcas fortiter defensa.

Fuga Turcarum.

didit. Dimisso deinde exercitu, quem sane pulcherrimũ validissimúmq; habebat, adeo, vt multis seculis Germania maiorẽ atq; instructiorem non viderit: relicta Germania, in Italiã rediit.

Liber Pomerani contra fures calicis.

Eodem anno scripsit Teuthonice aduersus Catholicos Ioannes Bugẽhagius Pomeranus, Apostata, quẽ pastorẽ & Episcopũ suũ vocant Vuittenbergenses, librum maledictis mendaciisq; & odiosis calũniis plenũ, Cui titulũ fecit. Aduersus fures Calicis. Reprobat in eo acerbissime & communicationem Laicorum sub vna specie, & sacrificium Missæ, quod pro viuis atque defunctis offertur. Vt autem Laicos & in fauorem sui & in odium Cleri totius concitet, excusat Laicos, tanquam per ignorantiam fecerint, & iniuriam à furibus Calicis (hoc est ab Episcopis & Clericis) passi fuerint. Episcopos vero mox grauiter accusat, dicens. Episcopi vero, qui Christi mandatũ neq; videre neque audire nolũt, neq; curant, quod Apostoli vtranque speciem docuerunt &c. Hæc Apostata ille pestilentissimus, qui velut Emissarius ac equus hinniens, sæpe abiit ad tempus è Vuittenberga, ad magnas & opulentas vrbes Maritimas (quæ Stagnales vulgo dicuntur) nunc Lubecum, nunc Hamburgum, nunc Flensburgum, nunc alio, ad disseminandum ibi non sine seditiosis tumultibus Lutherismum, donec ex variis ciuiũ donationibus locupletatus, secure nũc Vuittenbergæ opibus illis fruitur. Cæterum grauiter ac erudite respondit Teuthonice libro eius

Accusat odiose Episcopos.

Pestilens & auarus hæreticus Pomeranus.

eximius quidam Theologus, Ordinis Prædicatorum, Doctor Michael Vehus, quem ob probitatem & eruditionem in Præpositum Hallensis Ecclesiæ in Saxonia assumpsit, sibiq́ue in Consiliarium asciuit R. & illust. iss. Dominus, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus ac Magdeburgensis. Quoniam vero prolixus est liber ille, hic ex eius Principio tantum pauca, velut gustum quendam propinantes, remorabimus. Vulgatum est (inquit) prouerbiũ. Qui malam habet causam, is eo magis maledictis proteruit: Et cui deficit veritas, is nititur mendaciis. Iuxta hoc prouerbium agit autor iste in toto hoc libro suo, qui in principio, medióque & fine, eandem vbique cantat cantilenam: Hoc est, vndique refertus est proteruis criminationibus, contumeliis, maledictis & mendaciis. Quæ si à veritate, quæ reliqua est, separarentur, admodum exiguus foret libellus. Qui si calumniandi gratia scriptus est, satis artificiosum habet initium: si vero propter veritatem declarandam atq́ue inquirendam scriptus est, autor merito rem aliter aggressus esset. Etenim in omni causa optimum fundamentum est veritas, at hanc omisit ille, & librum à mendaciis incipit. Calumnias igitur eius domum remittemus, donec sua probet mendacia. Quod si nesciat, quid probare debeat, nos haud grauatim id eum docebimus. Primum sane probare debet, quod Calix ex mandato Christi sit omnibus Christianis ad salutem necessarius. Hoc ipse

D. Michael Vehus.

Verba Vehi contra Pomeranum.

Quanti deest à probatione sui propositi Pomeranus.

ipſe cum ſuis hactenus non fecit, nec vnquam facere poterit. Hæc enim verba Chriſti. Bibite ex eo omnes: Non omnes tangũt Chriſtianos. Quemadmodum nos & alij ex Euangelio, tum Marci tum Lucæ, efficaciter probauimus. At ſto, ſint hæc verba Chriſti ad omnes dicta, probare tamen debet, ea eſſe neceſſarium præceptum. Quod ſi hic ſuos conſeruerit, inueniet præcipuos ſectæ ſuæ id negare, atque dicere, quod Chriſtus neque alteram, neque vtranque ſpeciem præceperit, eò quod dixerit. Quotienſcunque feceritis. Deinde, cõceſſo & iſto, quod ea verba ſint neceſſarium præceptum, probare debebit, quod ad ſingulos in ſpecie dicta ſint, & non ad omnes in genere: ſicut dictum eſt illud. Creſcite & multiplicamini. Rurſus, hoc quoque conceſſo, quod ad ſingulos in ſpecie dicta ſint, probare vlterius debebit, omnia huius mandati verba ad ſingulos pertinere: Sunt enim hic multa, conſecrare, offerre, edere, bibere, in memoriam eius facere. Atqui nunquàm probabit hoc, niſi velit vnicuique ruſticorum conſecrandi munus imponere. Denique conceſſo & iſto, adhuc tamen vlterius probare debebit, quod Chriſtus Deus & Dominus noſter, in caſu neceſſitatis & periculi, non reliquerit nobis mandatum iſtud liberum, quodque Eccleſia in tali caſu non habeat poteſtatem faciendi ordinationem, qua tale periculum euitetur. At nehoc quidem probare poterit: Nos autem contrarium ex ſacra ſcriptura poſtea probabi-

Marc. 14.
Luc. 22.

mus. Hæc in principio libri sui Vehus contra Pomeranum. Dum vero Cæsar contra Turcas præliari molitur, moritur non longe à Vuittenberga in loco venationis Inclytus Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector. In cuius funere duas ad populum conciones habuit, ac scriptas in lucem ædidit Teuthonice Lutherus, In quarum priore Thema ex Pauli prima ad Thessal. In posteriore ex prima ad Corinthios Epistola mutuauit ac declarauit. Cæterum in vtranque scripsit breuem Postillam (vt vocant) Teuthonice Cochlęus ad Illustrem Principem, Dominum Ioannem ab Anhalt, qui tum non leui in periculo versabatur, dum Lutherus per Nicolaum Hausman, quem pro concionatore Dessauiam ad illum mittebat, cum à Catholica fide subuertere, ac in sectam suam, velut in rassam, allicere quæreret. Ostendit ergo breuiter, & quàm vagus ac phanaticꝰ in priore, & quàm lubricus atque inconstans fuerit in posteriore illa concione Lutherus: Ira, vt nemo secure ei vel adhærere, vel credere quicquam possit. Verbi gratia. Lutherus ait, Quid contristamur de morte aliorum, vel etiam de nostra? Nam homo tantũ moritur, neq; tamen totꝰ homo, sed altera pars tantũ, nempe corpus. In morte autem Christi est ipsemet filius Dei, & moritur Dominus omniũ creaturarũ. Respondet Cochlæus. Quid hic vult agere Lutherus? Nunquid in Christo plus mortuum fuit, quàm in nobis hominibus moritur? In nobis moritur tantũ corpus,

Obitus Electoris Saxoniæ, Duæ conciones Luth.

1. *Thess.* 4.
1. *Cor.* 15.

Postillæ Cochlæi contra duas illas conciones.

pus, ait Lutherus: fateor, Quid autē in Christo amplius mortuum fuit, quàm corpus? Nūquid & anima eius, immortalis & impeccabilis, mortua fuit? Aut mortua est eius impassibilis & omnipotens diuinitas? Quemadmodū igitur non moritur totus homo: ita nec totus Christus est mortuus. Rursum ait Lutherus. Deus cogitat & te & omnes alios, quicūq; baptizati sunt & in Christo dormierūt, ducere secū: quia inuoluit eos in morte Christi, & in eius resurrectione comprehendit, non dimissur⁹ eos sub terra. Respondit Cochlæus. Dico adhuc, vt supra. Quoniam Lutherus non potest scire cogitationes Dei, neq; consiliarius eius vnquàm fuit, sicut dicit Esaias. Hoc quidē verū est, quod De⁹ non dimittet sub terra neq; Christianos, neque Paganos, Turcas aut Iudæos. Oportet enim omnes procedere, ac stare ante Tribunal Christi, in nouissimo die, vt recipiat vnusquisq; iuxta opera sua. Quod autem Christus secum ductus sit omnes baptizatos, hoc nusquàm scriptum habetur. Multi enim ab ea innocentia excidūt, & non sunt memores vnde exciderint: Dúmque non retinent quod habent, auferetur abeis & illud quod habent, ac dabitur alteri. Christus quidē mortuus est pro toto mūdo. Cū autem peccent multi, seq; mortis Christi indignos faciant: non inuoluuntur in morte Christi, vt iallat somniátque Lutherus, sed non habentes vestem nuptialem, eiicientur in tenebras exteriores. Christus quidē nos omnes per

Esaiæ. 40.

2. Corinth 5.

Matth. 16.

Apoc. 2.

Luc. 19.

Matth. 22.

Roma.6. Baptismum in morte sua inuoluit. Qui verò per subsequentia peccata se iterum euoluunt, & non agunt pœnitentiam, ij perpetuo foris permanebunt, ac durius punientur quàm alij, qui eam gratiam non degustarunt, vt ait Paulus. Non oportet sic ex proprio coniectare capite: Deus enim iudicat vnumquenque iuxta opera eius. Amplius ait Lutherus. Omnes enim scitis, quomodo Caput nostrum, Princeps Elector, secundum Christum, Augustæ anteh. ennium mortuus ac veram mortem passus est, non pro seipso tantum, sed pro nobis omnibus. Respondet Cochlæus. Hæc verba virulentus Apostata sæpe repetit multum odiosa aduersus Cæsarem omnésque alios Principes Catholicos: Neque tamen scit stolidus blasterator, quonam tendant ea verba. Elector enim Augustæ vtique in corpore mortuus non fuit. At mors animæ longe grauior est, quàm corporis, sicut & ipse fatetur Lutherus. Si ergo anima ibi mortuus est, quid laudis aut gloriæ inde accepit? Nonne per talem mortem excidit à Deo? Non enim est Deus mortuorum, sed viuentium: Eorum inquam, qui in anima viuunt, etiamsi corpore mortui sint, vt Deus Abrahã, Isaac & Iacob. Quod si Princeps Elector, veram ibi mortem passus est, vt ait Lutherus, non in corpore, sed in anima: non recte comparat eum Christo, qui vtique in corpore, non in anima mortuus fuit. Et multo inepti9 ait, quod Elector ille, non pro seipso tantum, sed pro nobis

Hebræo 6.
Psa.m. 61.
Matth. 25.
Quomodo Elector Sax. mortuus fuit Augustæ.
Math. 22.
Exod. 3.

pro omnibus mortem Augustæ passus sit, quasi dixerit Christus. At Paulus contra ait. Vnus est Deus, vnus & mediator Dei, & hominũ homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Delirat vlterius Lutherus, dum ait. Ibi oportuit eum omnes malas offas atque aconita siue cicutas exedere, quas propinauit ei Diabolus. Illud vero est vera & horrẽda mors, qua Diabolus aliquem interimit. Respondet Cochlæus. Ecce quam terribiliter excæcat Deus superbũ Apostatam, vt etiam contra proprium patronum & Principem suum, factus sit palam proditor & animicida. Quem ait omnes malas offas atque aconita exediſſe &c. O quam validum & efficax est illud verbum Apostolici de homine hæretico: Proprio iudicio condemnatus. Quales ibi dicit offas & cicutas? Nũquid corporales? At non est ibi corporaliter mortuus illic Princeps. Dicit igitur spirituales, quæ sunt, falsæ doctrinę, hæreses, schismata, superbia inobedientia &c. per quas sane pestes Diabolus miseras interimit animas. Vtinam vero dissimulasset ibi quoque, vt antea, ille Princeps, & non subscripsisset ibi palam Confessioni Lutheranæ (quæ vtique malis offis atque aconitis plena est) nec finaliter in illa, contra vtranque potestatem ac Maioritatem suam, perseueraſſet. Rursus ait Lutherus. Ibi confessus fuit dilectus noster Princeps Elector Christi mortem, ac resurrectionem publice coram toto mundo, atque in ea perstitit, & pro ea in periculum ex-

1. Timoth. 2.

Luth. proditor & animicida sui Principis.

Tit. 3.

Nugæ Lutheri de Confessione Augustæ facta.

posuit prouincias & homines, immo & proprium corpus atque vitam. Ea sane confessio transcendit atque absorbet multitudinem peccatorum, sicut mare magnum scintillam ignis. Respondet Cochlæus. O inanes fabulas putidosque pisces. Quis obsecro impugnauit Augustæ mortem & resurrectionem Christi? Quis Principem Electorem ab ea confitenda deterrere aut depellere voluit? Inspiciatur, queso, tum Cęsaris, aliorumque Principum ac Statuum Imperii responsio, super Tertium Lutheranorum confessionis articulum: Tum Tractatus per delectum inter septem & septem ibi habitus. Clarissime profecto comperietur, in nullo unquam verbo fuisse ibi dissensionem de morte & resurrectione Christi. Quomodo potest plebs vllatã stolida atque insana esse, vt tam aperta & increbilia nugonis mendacia, vel audire vel credere queat: Confitemur sane quotidie in Symbolo Apostolorum, Christum mortuum esse atque resurrexisse: Et Lutherus per hoc vult Patronum suum sic extollere, vt Maryrem ex eo faciat, quod coram Christiano Cęsare, aliisque Christianis Principibus, Christi mortem ac resurrectionem confessus est, perinde ac si stetisset coram Nerone, Decio aut Diocletiano. Hæc obiter Postilla in priorem Lutheri funebrem concionem recitata sint. In posteriore cõcione acrius arguitur inconstantiæ Lutherus, circa veneratio nem sanctorum: Nam quãdo primum scribere ac in lucem ædere libros cœpit, acritet innectus

...nstantia Luth. circa Inuocationem sanctorum

fuit in

fuit in Thabboritas & Vualdenses Bohemicos, propter cultum & venerationem sanctorum. Et nim in libro de Decē præceptis sic ait. Verum ne Pyghardi, infœlices heretici, suas partes ame aditas confidant, qui præ nimia auiditate nobis Teuthonicis (superbissimo fastidio indigna ti) imponunt, quod sanctos Dei colamus, & Idola faciamus, & ideo contra nos aceruum ver suum scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi vnum Deum. Et vt nobis apud suos iustissimam inuidiam conflare videantur, insidiosissime omittunt, quod scribitur Rex Dauid & Salomon & multi alii adorati: Si mul impii peruersores scripturæ, & subdoli calumniatores pietatis nostræ. Ita enim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorandus, & gloriantur ac si nos idipsum negauerimus vnquam. Item, in eodem libro ait. Omnes sancti omnia possunt, & tantum per eos tibi a Deo datur, quantum credis te acceptarū. Quid enim aliud sunt sancti, nisi velut guttulæ roris siue guttæ noctium, in cincinnis & capite spon si? Sic & in sermone de Præparatione ad mortem docebat ægrotum, vt inuocaret omnes sanctos Angelos, præcipue angelum suum, Dei genitricem: omnes Apostolos alios que sanctos eos præsertim, ad quos Deus ei specialem indiderit deuotionem. Verum posteaquam superbia atque inobedientia eum in furorem concitauerunt, longe aliter de sanctis & scripsit & cōcionat⁹ est, vt vix vll⁹ Suermerorū & Phana

Can. 5.

Impia dicta Luth. contra sanctos.

Luth. In ser. de natiui. Mariæ: De sancta cruce &c.

ticorum esset ei par. Tunc enim Dei genitrix Maria nihilo erat vel melior vel maior Lutherotum. Tũc vicinus eius poterat tam bene iuuare eum quàm illa. Tũc oratio sua tã bona erat, quã illius. Tũc é tabulis puerorũ eiici oportebat Aue Maria. Tũc impia erant cantica, Salue regina, & Regina cœli. Itẽ sãcti Apostoli, Petrus & Paul⁹, a h lãplius poterant, quàm Lutherus. Et quisquis dico dabat florenum vnum, melius facere ac plus merebatur, quam si Beato Petro aureum templum ædificaret. Item sancti in terra adhuc viuentes erant vt gemmæ: Mortui vero, vt eos appellabat, quos nos in cœlis cum Deo viuere credimus, vt ligna erant: Immo mera erant Idola, & quicunque eos veneraretur. Hinc insurrexerunt seditiosi prophetæ, qui omnes sanctorum Imagines atque etiam ipsius saluatoris, è templis eiecerunt tam tumultuose quàm impie: Ita, vt is melior magisque pius habebatur, qui pluribus aut maioribus contumeliis Imagines afficere nosset: neque mitiores erant erga ossa & quaslibet reliquias atque effigias Diuorum, & in calices Monstrantiasque deauratas, donec furentes tandem rustici superuenirent, qui templa quoque ac Monasteria deuastarunt, tanta cum insania atque impietate, vt Lutherus ipse & gladio temporali & æternæ damnationi eos adiudicauerit. In ista vero concione funebri rursus commendare sanctos cœpit, in gratiam nimirum sui patroni, quem & Martyrem & sãctum Dormitorem facere parabat. Id-

Iconomachi.

Rursus benigna de sanctis in cœlo opinio.

circo

dico de sanctis persuadere cœpit, quàm digna & preciosa sit in conspectu Dei mors sanctorũ quanto plus æstimet sanctos defunctos, quàm adhuc in carne viuentes: quanto minus curet sanctos in terra, quos infirmos ac miseros relinquat, perinde ac si non videat eos: quàm eos, qui morte ablati è conspectu hominum, ac subterra iacentes, tunc primum preciosi coram Deo fieri incipiant. Hæc omnia eo refert, vt plebi persuadeat, Principem Electorem, quem Caput sum vocat, à conspectu mortalium ablatum, preciosum esse in conspectu Dei, & in requiẽ receptũ, vbi tutus sit ab omnibus Diabolis & inimicis, eiusque memoria sine perditione & obliuione in æternum permaneat. Hæc idcirco retulit Cochlæus principi Anhaltino, vt ostenderet ei, quàm ventosa & instabilis sit doctrina Lutheri, quæ ad omnem uentum, velut arundo vertitur ac mutatur. A qua cauere nos iussit, & Christus in Euangelio, & Paulus in Epistola ad Ephesios.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXIII.

INterea noua oritur Lipsiæ (quæ vrbs & celebri Academia & insigni Emporio clara, Duci Saxoniæ Gergio, per omnia Catholico Principi paret) iurgandi occasio: Dum multi è plebe diebus Dominicis ex- *Noua contentio inter Lut. & Lipsenses ac Ducem Gergium.*

currerent in propinquum pagũ nomine Holtzhausen, qui ad ditionem Electoris Saxoniæ Spectat. Vbi prædicabat homo Lutheranus, populumque subvtraque specie communicabat quũ aliqui Diaconum, aliqui purum Laicum ac lini textorem fuisse dicunt. Hæc vbi resciuit Dux Georgius, prohibuit Lipsensibus, ne amplius illuc exirent. Cum vero multi iam infecti essent ab illo, & occulte Lutherizarent: pius Princeps, vt morbidas pecudes à sanis ouibus discernere posset, iussit certa dari symbola, in modum numi procusa, quę sacerdotes confitentibus atque communicantibus tempore paschali darent & illi redderent Senatui, cum professione nominis quisque sui. Hæc quidam è ciuibus, qui Lutherizabant, ægre ferentes, iramque Principis timentes: scripserunt ad Lutherum pro consilio num metu principis sui possint salua conscientia sub vna specie communicare. Quibus ille (quoniam Vuittenberga septem dũtaxat Milliaribus à Lipsia distat) statim respondit in hæc verba Teuthonice.

Epistola Lutheri ad Lipsenses.

Detractiones Luth: contra Ducem Georg.

Honorabilibus ac prouidis bonis amicis meis Lipsiæ, quos Dux Georgius, hostis Euangelii, nunc proscribit: Gratiam & pacem in Christo, qui apud vos patitur ac mori debet, & certissime resurget atque vos reget. Intellexi chari amici, quosdã è vobis procurasse interrogari, An bona cum conscientia vnã speciẽ Sacramenti ac

ere queant, sub eo prætextu, ac si vtrãque spe
cim acceperint, vt hoc modo paccata reddere
ac vestra Superioritas. Quoniam vero nullum è
vobis noſco, neque ſcio, quo modo ſe habeat cor
& conſcientia veſtra, hæc mihi o prima videtur
eſſe ſententia. Quiſquis hac de re inſtructus, in
conſcientia ſua pro Dei verbo atque ordinatio-
ne tenet, quod vtraque ſpecies recte detur: is
ſub corporis & animæ periculo, contra eiuſmo-
di conſcientiam ſuam, **hoc eſt**, contra Deum ip
ſum, non agat. Iam vero quoniam Dux Georgi-
us nititur etiam ſecreta conſcientiæ explorare,
dignus omnino eſſet, vt deciperetur, veluti Sa-
thanę Apoſtolus, quacũque id ratione fieri que
at. Non enim habet neque ius vllum, neque op-
portunitatem, tale quid poſtulandi, & peccat in
Deum ac ſpiritum ſanctum. Verum quum nos
conſyderare debeamus, non quid alii faciant ho
mines mali, ſiue homicidæ ſint, ſiue raptores,
ſed quid nos deceat pati ac facere: In hoc ſane
caſu optimum fuerit, vt ferociter dicatur in fa-
ciem huic homicidæ atque raptori, Hoc nolo fa
cere: Si rapueris mihi propter hoc ſeu corpus ſeu
ſubſtantiam meam, alteri rapuiſti, cui exacte per
ſolua oportet. Sicut Petrus ait. Ieſus Chriſtus pa
ratus eſt iudicare viuos & mortuos. Vade igitur
bone raptor, Quod tu vis, id nolo ego. Quod au
tem ego volo, id Deus quoque propediem volet
id experiemini: Oportet enim Diabolo cru-
cem in faciem impingere, & non multum vel ap
plaudere vel blandiri, ſic ſciet, cum quonam

Conuitia in Principẽ, quæ ſubditos docet Luth.

sibi res est. Christus Dominus noster vos confortet ac sit vobiscum Amen. Datum Vuittenbergæ in magna sexta feria 1533.

Senatus Lipsensis.

Hæc epistola, vt Lipsiam venit, sacratissimis Paschæ diebus, quando populus maxime deuotus vnanimisque esse deberet: odii discordiæque faces in animis ciuium accendit, hinc inde circumlata inter ciues ac multipharian scripta. Quod vbi Senatus accepit, ad præcauendã seditionem, confestim ad Dresdam (quæ XIII. Milliaribus à Lipsia distat, vbi Curia est Principis) misit nuncium, cum hac in Teutonica Epistola.

Illustrissime ac Generosiss. Princeps: Principali Clementiæ vestræ, in primis nostra deuota, promptaque omnino & officiosa obsequia sunt studiose omni tempore parata. Clemens Domine, paucis iam elapsis diebus cõperimus, exemplar molesti cuiusdam scripti (quod Doctor Martinus Luther ad quosdam huc scripsisse fertur) hinc inde per ciuitatem circumlatũ esse: Quemadmodum & nobis duo illius exempla in manus tradita sunt. Super quo sane nos multam diligentẽq; inquisitionem atque exploratione fecimus, illius Epistolæ acquirendæ gratia, atque etiam ad resciẽdum, quisnam eam impetrauerit, ad quem scripta sit, & quisnam eam apud se habeat. Tandemvero post multam nauatam operam, hodieremcerto comperimus hoc sane modo. Est hic insignis & ingeniosus Gẽmarũ sculptor atque Aurifaber, Stephanus

Epistola Lut. dicitur molestum scriptum

Steinber

ſeinber dictus, qui è Nurenberga huc ſe rece-
pit. Hnic res hæc nota eſſe ferebatur. Cunque
a dicto magiſtro Stephano ſcire omnino velle
mus, vbinam ea eſſet epiſtola, promiſit ille, da-
turum ſe operam, vt eam ad manus noſtras affer
ret: Quemadmodum & fecit demum, eam Cō
ſuli noſtro tradens. Quam nos Illuſtriſſ. Clemē
tiæ veſtræ his literis incluſam trāſmittimus, Cu
rauimus præterea, vt prædictus Gemmarū ſcul-
ptor ſeu Aurifaber, adhibitis fideiuſſoribus pro
miſerit, ſe intra Quatuor Septimanas hinc diſ
ceſſurum non eſſe, quouſque res iſta ſuum attin
gat finem. Hęc Illuſt. Clementię veſtræ, deuota
intentione non potuimus non denunciare. Cui
ſineomni cum ſubiectione ac obedientia, ſer-
uire ſemper paratiſſimi ſumus. Datum ſub no
ſtræ Ciuitatis ſigillo, Sabbato poſt Quaſi modo
geniti, Anno Domini M.D.XXXIII.

Senatus Lipſenſis.

Querela Ducis Georgii ad Electorem Sax.

His lectis, Dux Georgius ſcripſit Principi Electori Saxoniæ, Ioanni Friderico, qui Patri ſuo in regimine ac dignitate ſucceſſit: conque rens de hac Lutheri iniurioſa Epiſtola, per quam ille non ſolum grauiter læſerit nomen & exiſtimationem perſonę eius: Verum etiam ſubditos eius rebelles facere attentauerit. Atque per hoc violauerit pacta, quæ pater Electoris cum Duce Georgio per vtriuſque partis Conſiliarios anno Domini 1527. iniuerat. Petebat igitur à filio, Electore nouo, vt propter hanc malignam attentationem velit ita ſe gerere in Lutherum, vt manifeſte appareret, eam ſibi di-

Capitulum quoddam concordiæ inter Principes de Luthero.

splicere, curaretque iniuriis tandem ab illo finé imponi. Caput autem concordię, quod hic citat Dux Georgius, ita habet in Teuthonico de verbo ad verbum. Quod ad Lutherum attinet, Clementiss. Dominus noster Princeps Elector Saxoniæ, debet Luthero, eò quod is in terris & Principatibus eius degat, denunciare per suos, significatum esse Clementiæ suæ quod minacia scripta intenderet, ex quibus coniicere liceat, ipsum in animo habere, contra Illustriss. Clementiæ suę Cognatum, Ducem Saxoniæ Georgium, eiusque terras & subditos, seditionem ac rebellionē excitare, atque etiam famosis & conuitiosis vi libellis. Et quamuis Illust. Cle. sua nolit suspicari, quod intentio eius sit, vel contra Clementiæ suæ Cognatum uel contra quemcunque alium, ad seditionem actitare. Id quod non minus Illust. Clementiæ suæ, quam suo Cognato intolerabile foret : Velit tamen Iust. Cle. sua serio illi mandasse, Cum ipsemet sciret, seditionem & iniuriarum irrogationem diuinæ scripturæ atque Euangelio contrariam esse, vt in hoc seipsum admoneat, & ab his omnibus abstineat. Et post pauca. Debet præterea Clementissimus Dominus noster serio pæcipere Luthero, et neque ab ipso neque ab vllo sibi adhærente, in terris Ducis Georgii, quouis modo aut prætextu quicquam attentetur, practicetur, proponatur aut agatur. Hæc ibi.

Interea Cōsul Lipsensis, Vuolfgangus Vuide

mar,

Videman, propter varias suspiciones de Epistola illa in populo, scripsit ad ipsum Lutherum huiusmodi Epistolæ exemplo: Benigne rogans, vt clarum det responsum, an ea Epistola ab ipso sit isto modo emissa, & ad quem sit scripta, aut quomodo res aliter se habeat: Quoniam plurimi homines Lipsiæ ob eam habeantur suspecti. Velit igitur suo responso prospicere, vt homines illi, quibus cum ea Epistola nihil negocii est, & nihilominus in suspicione tenentur: a concepta suspicione liberentur ac dimittantur. Huic autem Lutherus ita respondit. *Respõsum Luth.*

Honorabilis prudensque ac dilecte Domine & amice, scripta vestra recepi, & eorum sententiam admodum probe intellexi. Et ad uestrã precationem atque petitionem, est vicissim precatio & petitio mea, dignemini indicare mihi, quisnam vos iusserit aut incitauerit, huiusmodi literas ad me scribere. An fecerit hoc plebanus in Collen, an Sicarius in Dresden, an vero Domicellus vester Dux Georgius. Tunc sane acquiretis responsum, mensuram plenam, refertam, cogitatam & super ffluentem, Deo volente. Nam ad seruiendum vobis promptus sum. Datum Vuittenbergæ Dominica post S. Georgii 1533. *Liber Luth. cõtra Ducem Georgium*

Martinus Lutherus, Doctor &c.

Hoc proteruũ Lutheri respõsũ, vbi Cõsul Lipsẽsis Duci Georgio Dresdã misisset: Ille rursus scripsit Duci Electori, Agnato suo, adiungens vtriusque Epistolę & Consulis & Luther exemplũ

addens & minas Lutheri, nuncio Consulis factas, si de cætero tali cum Epistola ad ipsum rediret. Rogauit igitur benigne, vt ea in re faciat, quemadmodum sibi fieri velit, Inde nactus criminandi occasionem nouam Lutherus, ædidit librum, cui titulum fecit. Confutationem imputatæ sibi à Duce Georgio seditionis, & literas consolatorias ad Christianos, ab eo è Lipsiacæ causa expulsos, In cuius sane libri exordio mutat quædã Electoris verba ad se scripta, In hunc

Verba Electoris ad Luth.

sensum Teuthonice.

Quod si hęc vestra esset intentio, concitandi hominis nostri Agnati, aut alios per scripta vestra ad vllam seditionem: id nobis nullo pacto à vobis tollerandum esset. Ac facile possetis conijcere, nos non intermissuros, quin dignam sumeremus de vobis pœnam: At putare volumus, non esse ad hoc animum vestrum. Quapropter vestrum erit, de tali incusatione atque imputatione pro necessitate vestra, vt vestra intelligatur innocentia, vos per scripta vestra defendere.

Scurrilitas Lut. in Ducē Georgium

Ne nos quoque, si talis defensio non fieret, existimare oporteat tanquam harum rerum fatuus. Hæc Elector iuuenis, qui Lutherum vehementius amare ac magnificare videbatur. Eius igitur potentia protectioneque & iussu fretus Lutherus, pleno conuitiandi ac malignandi impetu, in Ducem Georgium inuectus est. Primũ igitur impudentem præmittit Pii Principis præ se contemptum, dicens Teuthonice, Iam nolo Ducem Georgium, tanquam meum meque

Euangeli

uangelii hostem, eo afficere vel honore vel ob
quio, vt fateri velim, eam epistolam esse me-
m, etiamsi & manus mea & sigillum meum ade
set, quandoquidem secreta est epistola, quam
eum habere non licet, multo minus super eam
agere aut proteruire: Verũtamen, cum propter
eam irascatur atque proteruiat, meque coram
Clementissimo Domino & Principe meo vult
accusare, vendicabo mihi eam epistolam, & de
bet mea esse atque vocari, ad experiendum, an
& eiusmodi epistolam aduersus tam altam & a
cutam artem Ducis Georgii defendere queam:
late sperans, Deum ad hoc gratiam mihi con-
cessurum esse. Deinde vane protestatur, se nihil
dicturum in personam aut statum Ducis Geor *Iactãtia Lu-*
gii, qemadmodum nec vnquam dixerit aut scri *de sua*
pserit antea. Et de sua glorians prudentia subiũ *prudentia.*
git. Ego semper (inquit) verba mea sic posui ac
antea ponderaui, quod bene volo ad ius prouo
care, ac proteruire contra Ducem Georgium,
& omnes eius Papistas in vnum, vt non posint
cum veritate ex illis facere vllam seditionem,
aut hæresim, aut conuitia, aut famosos libellos
Audacter itaque prouocat Ducem Georgium,
vt si bonus ac verax sit Christianus, procedat
scriptaque sua probet: In quibus eum corã Ele-
ctore accusauit, quod ei subditos suos rebelles *Apologia*
atque inobedientes faciat &c. Quem sane li- *Cochlæi pro*
brum, vbi vidit Cochlæus, magno accensus ze- *Duce Georgio*
lo, scripsit Apologiã pro Piissimo Patrono suo,
Duce Georgio, In qua libere commemora-

uit multa, quæ ægre tulit postea Elector Saxoniæ, ad quem ille librum suum, quam primum ex cusus fuit, per proprium nuncium misit: quem admodum in Apologia illa sua publice promiserat. Recitat enim ibi rei gestæ seriem, & omnes supra dictas Epistolas. Deinde admiratur, quod Elector cum Consiliariis suis nouis perspicere non potuerit, talem Lutheri Epistolam esse & pactis antiquis contrariam, & plane seditiosam. Cum in ea apertis verbis scriptum sit, quod optimum sit, ferociter homicidæ ac raptori insidiem dicere, Nolo id facere. Quis enim bonus potest vel gerere vel concipere animum erga homicidam Et raptorem? aut erga hostem Euangelii Apostolumque Diaboli? Præsertim vero, quod addit ibidem Lutherus, dignum esse Ducem Georgium, vt decipiatur, quacunque ideatione fieri queat. Quid enim aliud intendit seditionis machinator, quàm vt decipiat qualibet arte aut ratione suum Principem aut Magistratum? Obiicit eam quoque impudentiam, quòd bi vult Lutherus liberum esse, tum ad confitendum, tum ad negandum, quod ea Epistola sua sua: Cum alioqui fœdissime confusa atque darguta sit persæpe eius inconstantia atque contrarietas, etiam Augustę coram ipso Electore. Et aduersus excusationem Lutheri, qua suas contrarietates excusare nititur, affert idem Cochæus sex rationes, quibus omnem excusandi viam præcludit. Cum autem Lutherus Duci Georgio rursus obiiceret conflictum fœdus quorundam

Duplex calumnia Lutheri in Ducē Georg.

Principum

principum: Cochlæus Quinque rationibus acriter eam calumniam confutauit, ac in Lutherũ retorsit, vt non minus ipse, quàm D. Pak, proscriptione dignus esset, propter seditiosum illud figmentum. Confutauit & aliam calumniam recens excogitatam, de quadam iurandi formula, secundum quam cogeret (vt asserebat Lutherus) Dux Georgius subditos suos, Lutheranam abiurare hæresim. Dicebat ergo Lutherus. Si ars est, venenose interpretari ac malitiose pervertere alicui verba sua: vellem Et ego Duci Georgio bene interpretari iuramentum, quod Lipsię subditis suis imponit, & eos iurare cogit, vt iurare velint damnare ac persequi doctrinam Lutheranam. Velim ergo dicere, His verbis vibrat gladium Dux Georgius, & in campum prodiscitur contra Electorem, Lantgrauiumque & eorum confœderatos. Et post pauca subdit. Nihilominus cum res ipsa docebat, Ducem Georgium non esse compotem sui, Diabolusque sit in mũdo vndique nequaquã: velim, vt ci⁹ Nobilitas prouincialisque populus ludum hunc attenderent, atque etiam vicini Principes. Non intelligo iuramentum istud, scio tamen probe, Diabolum nihil boni intendere, & ex contemptibili scintilla grande incendium nasci posse Egonolim accipere omnia bona mundi, quod epistola mea tam seditiose sonaret, quàm sonat iuramentum à Duce Georgio impositũ: Oporteret me ĩ hoc ictu oculi præ dolore mori, Adversus hãc calũniam produxit Cochęus publicũ

Testimonium Senatus Lipsen. cõtra Lut. de Iuramẽto.

testimonium Senatus Lipsensis, qui in sua ad Ducem Georgium Epistola, sic respondit. Nos ad scripta Illustris Clementiæ vestræ, quibus indicat, Lutherum scribere de quodam iuramento hic quibusdam proposito, ad damnandum & persequendum Lutheranã sectam: Tres Ordines Senatus cõgregauimus, quibus ea perlegimus, & interrogauimus. Qui omnes vnanimiter dixerunt, se nihil scire neque de tali propositione, neque de ipso iuramento, Quemadmodum & nos nescimus, illud cuipiam hic propositum fuisse, neque id nobis ab Illustri Clementia vestra mandatum fuit, Quare scire non possumus, quidnam Lutherus per hoc intendat. Hæc Senatus. Veruntamen postea nactus est Dux Georgius duo exempla confícti iuramenti, quod ad excitandam & conflandam ei inuidiam, à Nebulonibus quibusdam interris Lutheranis alicubi publice affixum fuerat. Et satis quidem ingeniose confictum fuit, vt facile crederetur esse verum. Nam secundum communem formam Iuris, de abiuranda quauis hæresi, verba sonabant. Odiosa tamen verba illa, ad damnandum ac persequendum doctrinam Lutheranam, in ea formula non habebantur. Affinxitam tem ea Lutherus, vt eo grauius odium in bonũ Principem concitaret. Id vero omnium ægerrime ferre videbatur, quod Dux Georgius diceret, eum seditiose scripsisse. Dicebat ergo. Si qua gratia de maledicto ac sceleste mundo promerenda esset, & ego D. Martinus nihil aliud boni

Iactantia Lutheri de scriptis suis pro sæcularí potestate.

nihil aliud boni docuissem aut fecissem, nisi quod sæcularem gubernationem atque potestatem sic illustraui atque exornaui: propter vnũ hoc saltem deberent mihi & gratias agere & fauere. Talem enim gloriam & honorem habeo per gratiam Dei, de hoc (siue gaudeat siue doleat Diabolus cum omnib⁹ suis) quod à tempore Apostolorũ nullus Doctor aut scriptor, nullus Theologus aut Iurisconsultus, tam insigniter ac clare conscientias sæcularium statuum confirmauit, instruxit & consolatus est, sicut ego feci, per singularem gratiam Dei, hoc pro certo scio. Quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius (qui tamen hac in re optimi sunt) mihi in hoc æquales sunt &c.

Contra hanc eius iactantiam ita respondit Cochlæus. Ait Sapiens: Laudet te alienus, & nõ os tuum: extraneus, & non labia tua. Ego profecto hactenus nunquam audiui, hanc Luthero laudem à cordatis tribui hominibus, qui eius scripta legerunt. Iactitat quidem & multa alia de se suáque doctrina, quæ mera sunt mendacia: Gloriatur enim, Euangelium suum lucidius clariusque esse, quàm fuerit temporibus Apostolorum, & Germanos ante doctrinam suam nunquam verum habuisse Euangelium. At huiusmodi gloriationes tam stolidæ ac monstrosæ, apud veteres graueſque autores nusquam reperiuntur. Iactitat forsitan hic librum suum (cui titulus est. De sæculari potestate) vsque adeo glorioſe super omnes doctores. Quisquis

Prouer. 27.

Confutatio huius iactantiæ.

Luthe. in sermone de destructione Hierusalem.

Seditiosus liber Luthe. de sæculari potestate.

autem cum perlegerit librum, inueniet proc
dubio, nullum esse librum vel seditiosiorē, v
conscientiis sæcularium potestatum grauio
Deinde commemorat idem Cochlæus XX.
ticulos ex eo libro, velut exempli gratia, I
quos sane hæc quoq; verba habentur. Sæcu
res Domini deberent prouincias homines
gubernare extrinsecus: Hoc omittunt, nō p
scientes, quàm excoriare ac deglubere, v
vectigal super aliud, vnum tributū super
imponere: hic vrsum, illic lupum emittere. Ad
hæc, nullam fidem aut veritatem apud se
re. Agunt itaq; peius, quàm prædones ac N
lones agerent. Et sæculare eorum regimen
profunde iacet, quàm iacet Ecclesiasticor
Tyrannorum regimen. Quapropter Deus
didit eos in reprobum sensum, vt agant
se, volētes spiritualiter dominari super
Quemadmodū illi volūt dominari sęcular
vt confidenter alienis sese oncrēt peccatis, D
que & omnium hominū odio, donec inter
simul cū Episcopis, presbyteris ac monach
vnus nebulo cum altero, Hæc ibi Lutherus, &
adhuc multo grauiora magisque seditiosa, pau
lo ante rusticorum tumultus ædidit. Cum au-

LXX. homines Lutherani è Lipsia discedere iussi

tem Dux Georgius deprehendisset circiter
LXX. homines, qui Lutheri dogmata sectantes
noluerunt sub vna specie Sacramenti Eucharis-
stiæ communicare: præfixit eis terminum
Pascha vsque ad Pentecosten, si forte interim
deliberarent, Ecclesiæ potius vsum, quam
Luthe-

Lutheri noua præscripta sequi & amplecti.
Quod si nollēt, vēderēt ædes suas atq; emigrarent. Illi per astutum Rhetorem Germanicum (omnia enim hęc Germanice & dicta & scripta fuerunt) confinxerunt supplicationē bene prolixam. In qua sane simulata deuotione, offerebant sese ad omnem obedientiam, quā salua cō scientia præstare possent, & argute multas recitabant sui propositi probationes, vt ea supplicatione plebem Lipsensem in odium Principis, & in misericordiam sui concitarent, Cum autem inter cætera scripsissent, se libenter parituros, si quis eos aliter doceret, vt recte possent sub vna specie communicare: Pius Princeps rogauit Episcopum Merseburgensem, tanquam Ordinarium loci, vt eos ab erronea conscientia reuocaret sanis admonitionibus. Id quod ille fidelissime fecit, assumptis aliquot secum Prælatis & Doctoribus. Quoniam vero recens adhuc feruebat discessio, mentesque hominum titillabat vana gloriatio, quod viderentur & sibi & aliis Lutheranis persequutionem pati propter verbum Dei, Et maior pars eorum hominum iam alibi apud Lutheranos in propinquis oppidis domos ad inhabitandum conduxerat, pars vero eorum, qui iuuenes erant soluti & artifices, locum mutare poterat facile: In de factum est, vt ex toto corū numero vix duo potuerint sanis admonitionibus reuocari, quamuis diceretur quibusdam sigillatim, quibusdam collectim, si gloriarētur de verbo Dei,

Eorum supplicatio.

Cur sana doctrina non habuit locum apud eos homines.

certum & clarum haberent verbum Dei, qu
Christus expresse iubet, audire Ecclesiam: A
nullum haberent verbum Dei, quo expresse iu
beat Christus, Laicis dare vtranque speciem Sa
cramenti. Sed pudor videbatur eis & dedecu
à cœpto resilire, persecutionisque famam (qu
rudes animos titillabat quasi martyres esse
amittere. Maluerunt itaque abire quàm rema
nere. Potuisset quidem Princeps de iure se
uerius aduersus eos agere, sed noluit: Id enim
quærens, vt separaret oues morbidas à sanis. Ni
hil aliud igitur aduersus eos constituit, quàm
vt personaliter Lipsiæ non habitarent: Permisit
tamen, vt retinerent ibi non solum domos &
bona sua, verum etiam vxores liberosque cum
familia. Quin & ipsis ter in anno tempore Nun
dinarū Lipsiam reuisere liceret, sicut aliis mer
catoribus. Cæterum neminem eorum veli mi
nimo mulctauit obulo. Luthertus autē, dum
scriberet ad illos literas consolatorias, rebellio
nem & discessionem illorum maximis exhor
præconiis, per multas rationes Rhetoricis per
suasionibus fucatas. Quarum Tertia sic habet.
Tertia (inquit) consolatio fortis ac potens est,
si consyderetis causam, propter quam patriam
ac expellimini. Diabolus quidem & Dux Geor
gius simul cum Contyrannis suis, prætendunt
apparenter, vos expelli, propter vnicum articu
lum de vtraque specie Sacramenti. At sub eo ar
ticulo est eorum intentio (quam & factis de
monstrant) vt debeatis abnegare totam doctri-

Clemēs Principis cōtra eos sententia.

Consolatio Luth. ad expulsos.

nam

rum nostri Euangelij, omnesque Papæ abomi-
nationes adorare.

Mendacia & calūniæ Lut. impudentiss.

Hic merito debet gaudere cor vestrum, quod ex ea vrbe & illa prouincia exiistis: In qua præ
cipitur, vt abnegetur ac infestetur verbum gra
tiæ & remissionis peccatorū, & quomodo per
solum Christum, absque meritis, iustificamur
ac saluamur. Hic est enim principalis articulus
ex quo omnis nostra fluxit doctrina, & tam cla
re in lucem prodiit, quod etiam Augustæ corā
Cæsare confessa & cognita fuit, quomodo in
scripturis sit fundata: & Aduersarij ipsi coacti
sunt fateri, quod per sacram scripturam confu
tari non queat. Cui igitur non fiat nausea? Cui
non inhorrescant pili? Cui non tremat in visce
ribus cor? (si Christianus esse velit) vt in ea habi
taret vrbe, in qua Euangelium, Sanctus Paulus,
ac tota scriptura sacra prohibetur atque damna
tur: Et vt abnegetur atque infestetur, præcipi-
tur atque iuratur. Deberet sane aliquis nudus
potius ex ea currere, & ne vno quidem ictu ocu
li in ea remanere. Hæc & id genus plurima ibi
Lutherus conuitiosissime simul & calumniosis
sime, quibus in odium pij Principis populos
concitare nitebatur. Aduersus ea specialem
ædidit librum Cochlæus, plurima in eo Luthe
ri mendacia redarguens, suumque Patronum
pium Principem excusans. Vbi inter alia sic ait.

Responso Cochlæi.

Ægre quidem fert Lutherus, quod Dux Geor-
gius causam fidei tam strenue tutatur, & dicit,
Episcopis concionatoribusque dimittendum

esse regimen Confessionis &c. At nequitiosus monachus probe scit, Lutheranos nihil prorsus deferre Ecclesiasticæ potestati, sed omnem ei obediẽtiam subtrahere, absque omni timore ac verecundia. Scit item, Ducem Georgium immittere manum suam in Confessionem & in secreta conscientiarum, sed extrinsecus duntaxat (vbi opus fuerit) inquirere, siue per signa siue per alium modum, quisnam suorum confitetur & communicet, sicut Ecclesia instituit atque præcepit. Qui sane id facit, ex nulla vel Tyrannide vel temeritate: sed ex debita obedientia quæ eius conscientiæ sub animæ suæ salute iniuncta est, tanquàm Christiano Principi, tum a Deo ipso, tum ab vtroq; iure, vti supra ostensum est. Væ autem ei, si istud non faceret, sed ex timore humano tam seria Dei ac vtriusq; iuris mandata neglexerit aut prævaricatus fuerit. Timendum enim foret ei, ne sibi contingeret sicut contigit olim bellicoso ac victorioso Regi Saul, quem Deus reprobauit destituitque & a regno proiecit, ex nulla alia causa, nisi quod Agagitem Amalech non penitus deleuit, sicut ei Deus per Samuelem prophetam præceperat: sed cepit ac reseruauit Agag regem, ac permisit populo de ouibus & armentis meliora quædam ad immolandũ domino. Sic & Dux Georgius contra Deum peccaturus esset, si non pro virili sua (quẽadmodum ius Imperiale ei sub iureiurando iniungit) cunctis hæresibus in terris suis resisteret. Quamuis autem omnes hæretici generali-

Tenẽtur Principes sæculares hæreticis resistere. 2. Reg. 15.

C. de Episcopali aud. l. Statuimus.

ter

per Amalech designantur, qui contra Ecclesiam pugnant, sicut pugnauit Amalech contra filios Israël: Præcipue tamen Lutherani per Amalech intelligi possunt. Amalech enim interpretatur gens bruta, siue lambens populus, qui secundum carnem sensumque animalem viuit, sicut viuunt nunc Lutherani. In primis vero Idolum eorum, Monachus iste cum Moniali sua. Idcirco tenetur vnusquisque Princeps Christianus Rom. subditus Imperio, sub iureiurando, nullam in terris suis hæresim tolerare, atque Ecclesiasticæ potestati (quæ ab hæreticis hoc tempore maxime contemnitur) assistere, vt Christiani ritus ordinationesq; & Cæremoniæ in terris suis cõseruentur. Cæterum ad ipsum Principem Electorem Saxoniæ, misit Cochlæus librum suum (sicut in ipso publice promiserat) cum quadam Epistola manu sua scripta. In qua humiliter petebat ab eo, vt Lutherum, iuxta propriam ipsius prouocationem ad ius, adigeret ad standum iuri, atque ad experiundum in iudicio cum ipso Cochlæo, qui sub periculo corporis & vitæ offerret sese vltro ad probandum sufficienter, quod Lutherus sit hæreticus atq; seditiosus: Id quod Lutherus nunquam probari posse scripserat. Elector ille receptis ac lectis libro & Epistola Cochlæi, nihil respondit. At Cancellarius eius dedit nuncio scripturam, quæ testificabatur & librum & Epistolam Principi Electori à nuncio traditam esse, adiecta indignatione mi-

Per Amalech maxime Lutherani significantur.

Liber Cochlæi ad Electore Sax. ab eo missus. vt Lutherum iudicio sisteret.

nacĭ, quod Elector paterque eius in eo libro essent iniuriis affecti, quæ memori mente reponerentur. Verum dum liber Cochlæi Dresdæ excuderetur, Iurisconsultus quidam Vuittebergensis, cui nomen est Benedicto Pauli, a Typographo fallaciter per mediam personam sex Quaterniones eius libri adeptus est, data fide, quod redditurus esset antequam Dresdam egrederetur: sed vir Euangelicus, qui fidem in ore semper habet, calcata fide data, non redditis Quaternionibus abiit. Lutherus itaque mendacium scripsit librum, cui titulum fecit. Patrum responsum Lutheri, ad proximum librum Ducis Georgij: Vt ad easdem nundinas Lipsenses parata esset responsio in librum Cochlæi, qui eodem tempore iam primũ æditus erat. Quam malignus vero in Ducem Georgium, quàm superbus in Cochlæum, & quàm impius in vitam vitamque Monasticorum, in eo fuerit libro Lutherus, non facile enarrari queat. Etenim Dux Georgio imputauit ibi librum Cochlęi, tanquã autori, eò quod Typographus in frontispicio libri, ad decorem aspectus, appressérat arma Ducis. Ait igitur. Ducem Georgium habui quidẽ pro viro superbo & iracundo: At tam rudem ac inconsyderatum non putaui, vt paterna arma sua, Nobilem ac preciosam Coronam ruteam, summum suum decus super terram, deberet fatuo in eius narium excrementa illuuiemque apprimere, ac sinere, vt sic circumferretur in terra. Maius dedecus nobili coronæ rueæ

Liber Luth. malignus in Ducem Georgium.

De rutea corona.

nunquam accidit, Quam tot memorabiles Imperatores, Principesque ac Domini, tanto tempore, hactenus in summo honore, atq; adhuc, circumtulerunt, ac tot egregia facinora virtutesque, sub eius vexillo, tum in bellis tum in paceædiderunt &c. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Corona rutea per Typographum vltro apposita est: Id quod ei neque à Duce Georgio, neque à meipso mandatum fuit. Quemadmodum ipsemet fatetur, ac fateri vult, vbicunque ea de re rationem postulatus fuerit: Quandoquidem illam antea vltra XX. annos plærisque libris à se excusis appresserit. Neque immerito stat laudabile illud stemma circa veritatem, quæ meo in libello, per gratiam Dei, asserta, cõfirmata & in lucem prodita est euidenter, contra vanas nugas præsumptuosaque mendacia Lutheri.

Dux Saxoniæ. Albertus Pater Ducis Georgij.

Quod autem Lutherus acri exclamatione ait. O si viueret Dux Albertus, nobilis ille Heros, & videret sic degenerasse filium suum: Ah multo libentius est mortuus &c. Hoc est Rhetoricum quoddam præstigium, quo ex musca facit Elephantem Lutherus. Profecto si hactenus vixisset laudatissimus ac fortissimus Princeps ille, nequaquam permisisset, vt Apostaticus Monachus (quem Papa, Cæsar, omnesque Status Ro. Imperij, multæ præterea Vniuersitates, atque externæ Nationes Christianitatis, publice vt hæreticum condemnauerunt) deberet sub protectione praclarissimę domus Saxonię,

tantum schisma, tãtamq; turbationem in Generali Christianitate, tantumq; damni, calamitatis, cædiumq; & sanguinis effusi in Germania, per mendacia hæreticaq; & seditiosa scripta excitare atq; procurare, ipsumq; stemma Ducum Saxoniæ, ruteam Coronam, tam grauiac indelibili nota cõmaculare. Neq; dubito, si gloriosus Princeps Elector Dux Ernestus, cum suis Catholicis progenitoribus, à mortuis resurgerent, atq; viderent, quid in Catholicis eorũ prouinciis Lutherus intra XII. annos instituerit,

Dux Saxoniæ Ernestus olim Princeps Elector.

Quin ipsum ignitis forcipibus facerent dilaniari, atq; in puluerem comburi, suumq; neptem ac patruelem, Ducem Georgium, summis laudibus prosequuturi essent, quod prouincias suas, nõ solũ strenue in Catholica fide antiquisq; Cæremoniis (sicut ipsi post se reliquerant) conseruarit: Verum etiam temporalium rerũ incrementis, multisq; præclaris ædificiis, per prouidã accuratamq; regendi solertiam suam ita extulerit atque ditauerit, vt meliores antea nunquam fuerint. Hæc ibi Cochlæus. Cæterum quanta sint calumniæ impietatesq; Lutheri eo in libro suo, contra omnem statum Monasticum: Integro declarauit idem Cochlæus libro. Sed nimis longa foret omnium recitatio. In summa vocat ibi Lutherus omnes Monachos perfidos, abnegatos, Apostaticosque Christianos, atq; etiam blasphematores ac nouos Crucifixores redemptoris sui Iesu Christi, criminatoresq; eius passionis ac sanguinis. Ideoq; suadet ibi populo ut

Conuitia Luthe in Monachos.

assueſcat per Monachum nihil aliud intelligere, quàm abnegatum Christianum, Apostatam a fide Christi, confœderatum Diabolo aut Magum &c. Erat itaq; grauis inter agnatos Principes, Ducem Electorẽ, & Ducẽ Georgiũ, dissensio, non solũ in causa fidei & religionis: verum etiam in quibusdã aliis rebus, quæ ad temporale regimen spectabant. Quoniã vero inter Ducẽ, Electorẽ Ernestũ, huius Electoris auum, & inter Ducẽ Albertum, Ducis Georgij patrem (qui erãt fratres Germani) ita mixtim facta fuit terrarum diuisio, vt alter alteri bellum inferre, absq; propria terrarum suarum iactura, nõ posset: ideo ex vtraq; parte factus est delectus Consiliariorum insigniumq; virorum, qui in vnum conuenientes, velut arbitri, in quos vterque Princeps compromiserat, ita composuerũt feliciter omnes dissidiorum causas, vt tam Luthero quàm Cochlæo aliisque interdictum sit, ne de cætero suis de religione contentionibus intermisceant nomina causásque Principum istorum aut earum ciuitatum.

Cõcordia inter Electorem & Ducẽ Georgium facta.

Interea cœperũt, non sine laude multorũ, legi opuscula Georgij Vuicelij, qui X. annis Lutheranus fuerat: Resipiscens autẽ, Lutheri dogmata docte acriterq; impugnabat. Lutherus quidẽ longe superbior erat, quàm vt dignaretur illi respondere: Ionas autem & Cordatus ac Raidemus quidam, partim Latine partim Teuthonice, criminationum & cõuitiorum plaustra plena in eum effuderunt, Quibus ille intrepide

Georgius Vuicelius desertor Lutherismi.

Verba eius in Iustū Ionam.

respondit. Ionę quidem inter multa alia sic obuiat. Atque adeo tu ipse (inquit) Iona fallax es Balthassari Phacho, viro incorrupto, ante quatriduum, quàm isthinc discederem, immitius mecum actum fuisse. Vbi nũc laqueus prefocator, à quo non longe abfui? Immò, vbi est frons tua Iona? O sanctum virum, cui ex corde imo dolet, quod non iam diu in crucem subductus, coruos pasco. Parum erat, me Cethegum factum, nisi & Verrem faceret, & post fidefragum, virtutis omnis hostem, mente praua natum, carnificem furiosum &c. O linguam rectè Euangelicam, probe saluificam. Vellem autem Iona, tui nominis tuæq; sectæ aliquam habuisses rationem, in ista tua perturbatione, quæ te, quantus quantus es, totum absorptum, adeoq; dementatum, per tot conuitiorum ac mendaciorum præcipitia agitauit &c.

Fax & origo seditionũ fuit Lutherus.

Maxime vero ægre tulerunt, quod Vuicelius omnem tumultum calamitatúmque culpam & originem Luthero imputauit: sic enim scripsit in eodem libro. Qui fax & origo totius calamitatis extitit, is in summum cacumen euectus, rerum belle potitur: Vere Leo (nam ita voluntque dicatum) in cubili suo accubans, qui sibi carnisque suis sufficienter cepit. Quare rugitu suo misera animalcula perterrefacit, vt ne mutire quidem contra audeant, & attrahit pauperé, vt attractum deuoret. Dic mihi, ad quem fecit in Conuentu Vuormacienſi Secretarius Badensis hæc verba. Ingentes motus excitaturi sum li-

bri

bri tui? An fefellit eum opinio? Quis primum scripsit, Verbum Christi annunciare Tyrannis tumultum? Quis suasit, vt quisquis possit & velit, discindat atque aboleat Bullas, immò in cinerem vertat valuas, quibus fixæ eæ sint? Quis suasit, Monasteria solo æquanda esse, vt Diaboli lupanaria? Et sat esse causæ dixit, cur Ecclesię Collegiatæ, vna cum Monasteriis & sacellis eradicentur. Quis cecinit Dorium hocce, Episcopos commeritos, vt è Christianismo, ceu lupi, fures, & latrones expellantur? Quis scripsit de lotione manuum in sanguine Cleri Rom. Ecclesiæ? O Thraces, O Scordisci, qui adeo humano sanguine delectamini. Mirum, quod nõ ex ossibus capitum magis bibere libet, quàm è cyphis auratis. Taceo hic Bohemicum exemplum, quod minatur Æmatodispas ille. Quem refert Epistola ad Lyncum, in qua absque misericordia perdantur Papistæ? Hæc & id genus seditiosa scripta non pauca obiecit ex Lutheri libris Lutheranis Vuicelius.

Præfatio Lut. contra Vuicelium.

Ad quæ sane nihil respondit Lutherus, nisi quod in Raideni librum scripsit præfationem Teuthonicam. In qua magno fastu & contemptu ait, Manifesta mendacia responso digna nõ esse: Vuicelij autem impudens & os & cor, contra propriam suam conscientiam, adeo manifeste mentiri, vt etiã eius Papistæ palpare queant, etiamsi cæci essent: Ideo non esse dignum leue illum nebulonem, ad cuius scripta respondere debeat. Hac Lutherus calumnia, soluit, iudice

se & cæco vulgo suo, cuncta Vuicelij argumenta. Verum apud cordatiores, cœpit indies suspectior fieri Lutheri doctrina, dum viderent abesse deficere doctos & disertos quosdam viros, qui & stylo & ingenio valent. Inter quos sane præcipue Doctorem Ioannem Crotum & hunc Vuicelium, criminatur & odit Lutherus cũ suis.

Duo Oratores, vnus Papæ, alter Cæsaris, propter Concilium generale ad Principes missi.

Eodem anno missi fuerunt in Germaniam Oratores duo. Vnus à Papa Clemente VII, alter à Cæsare Augusto Carolo V. Qui Principibus Statibus Ro. Imperij annunciarent futuri Concilij Generalis cẽlebrationem. Quę qualiter agenda esset, Octo declarabatur articulis: Qui vbi propositi fuissent Electori Saxoniæ, is petiit dilationem ad respondendum, donec super ea re cum cæteris sibi adhęrentibus consultare in Conuentu Smalkaldiensi, sub finẽ Iunij mẽsis habendo. Facta igitur ibi deliberatione, tulerunt responsum, in quo vbique prætulerint summo Pontifici (tãquam ei nihil obedientia debeant) Ro. Imperatorem, quem pro domino suo agnoscebant. Quamuis igitur in proponendo & subscribendo vidissent vbique primas partes datas fuisse Nuncio Apostolico, R. Domino Hugoni de Rangonibus, Comiti, & Episcopo Regiensi, qui & Principem se subscripserat.

Responsum Lutheranorũ

Post quem Cæsaris Orator absque omni additione subscripserat simpliciter, Lambertus à Briaerde: Ipsi tamen in responso suo, hoc vsi sunt initio. Salutem plurimam & officia nostra. Magnifice & Reuerende in domino, amicissi-

mula-

gularis,& Domini obseruandi. Cum nuper nobiscum die secundo Iunij essetis,in oppido nostro Vuinmaria,in Turingia, postquam nobis deliberata quædam Inuictissimi Imperatoris Caroli Quinti,Cæsaris Augusti, Domini nostri Clemētissimi,& Ro. Pontificis Clemētis,de Concilio exposuistis, & Nuncius Pontificius exhibuit nobis quosdam articulos de Concilio scriptos: Respondimus vobis, nos collocuturos esse de hac re cum aliis Principibus,Comitibus ac Ciuitatibus,nobiscum sentientibus de religione &c. Quoniam vero primus articulus ita habebat. Quod Vniuersale hoc Concilium,quod indicendum & celebrandum proponitur,liberum sit,& iuxta morē Ecclesiæ cōsuetum,atque multis ante sæculis ab initio vsque Vniuersalium Conciliorum ad hæc tēpora obseruatum,celebretur. Secundus vero sic. Quod ij,qui Concilio interesse habebunt,eius decretis stare & inuiolabiliter parere,profitēantur & promittant. Et sextus locum in Italia Cōcilio præfigebat,vnam ex his tribus ciuitatib⁹. Mantuam,Bononiam,Placentiam. Quarum vnaquæque cum tuta,capax,fertilis, & salubris sit: vicinitate etiam situs, Germaniæ magis, quàm cæteris omnibus Transalpinis Nationibus esset accommoda.

Articuli de Concilio futuro.

Lutherani in respōso suo de iis maxime cōquerebātur articulis,tanquàm prorsus dissentientibus à deliberationibus Principū,quæ in Conuētibus Imperialibus habitę atque cōclusę fue-

Querela Lutheranorū contra eos articulos.

rant. Etsi enim in primo (inquiunt) articulo vocat librum Concilium, tamen aliud agitur reipsa, cum primum omnes potentatus sibi obligare vult. Si enim liberam Synodum habere vellet, hanc obligationem non requireret: Quæ enim nihil profutura est, si quid contra eum in libera Synodo, ex verbo & scripturis Dei decernatur. Nũc cum obligat Principes, certe per speciem & nomen Concilij, id facit suæ potentiæ stabiliendæ causa, vultq; habere obnoxias omnium voluntates &c. Aduersus hæc ita præfatus est Cochlæus, in quodam ad Primatem Scotiæ Archiepiscopum S. Andreæ libello. Quod Lutherani in hos Octo de habẽdo Concilio articulos consentire nolunt, mera videtur esse tergiuersatio. Quid enim in illis est, quæso, vel durum vel iniquum, quod vlla æquitate aut ratione honeste recusari queat? Etenim in primo articulo petitur, vt Concilium sit liberum, vbi scilicet Patribus tuto ac secure decernere liceat quicquid spiritui sancto visum fuerit. At illi efflagitant, vt in Germania celebretur, vbi Patres ita forent captiui vt nisi decernerẽt ea, quæ Lutheranis placeant, mox armis Nobilium & Lutheranæ plebis furori obiicerentur interficiendi. Petitur in eodem, vt celebretur Concilium iuxta morem Ecclesiæ consuetum, & tot retro sæculis ab initio vsque seruatum. At illi nouum quærunt morem, iuxta quem summo Pontifici præponatur Ro. Imperator: Cardinalibus & Episcopis Principes & Domini sęculares: Patro-

Cochlæus de æquitate illorũ articulorũ.

Nouum morem in Cõcilio petunt Lutheriani.

nibus

nibus scilicet oues, Sacerdotibus Laici, Patribusque filij. Et de fidei quæstionibus non debernat Episcopi & Theologi, sed clamosi Rhetores & Syllabarij Laici, qui nouam Bibliorum interpretationem, quam Lutherus ædidit, in manibus gestantes, sacræ Theologiæ Doctoribus insultent & reclament, contentiosisque vociferationibus prævaleant, quod non aliter intelligendus sit cuiuslibet scripturæ textus, quemipsi cum suo Luthero intelligunt. In secundo autem articulo petitur, vt Concilij Decretis pareatur. Hoc Lutheranis alienissimum videtur, Quasi contra libertatem Christianam sit, parere Concilio. Vellent potius ita celebrari Concilium, sicut celebrati sunt hactenus apud nos Germanos plerique Conuentus Imperiales. In quibus licuit eis, per saluum conductum, impune contradicere quibuslibet aliorum Principium Ordinúmque, atque adeo & ipsius Imperatoris decretis: Consumptis frustrator Millibus atque etiam Myriadibus Auteorum, dum fictis verbis spem concordiæ nobis proponerent &c. Dicebant in eodem responso suo Lutherani, Ad officium Cæsareæ Maiestatis pertinere, vt Cæsar curet, rem ex verbo Dei cognosci ac iudicari, quandocunque Ro. Pontifex veritati aduersatur: Ne Papa, cum pars sit, simul etiam Iudex sit. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Quomodo in Concilio iudex præcipuus & solus erit scriptura (vt Lutherani volunt (quæ sententiam per sese neque sen

Parere Decretis Concilij, alienum est Lutheranis.

Sola scriptura diuina non potest in controuersiis iudex esse.

tit, neque intelligit, neque eloqui potest? Nihil per hoc derogauerim sacræ scripturæ, quam opus spiritus sancti veneror & sacrosanctam habeo, à qua & pendeo, ac sciens prudens ne latum quidem digitum ab ea discesserim, verum eius sensum in controuersiis, non ab semet requiro, quia eloqui ne scit: sed à sanctis Patribus, qui viuo Dei spiritu inspirati cuti sunt: Aut à Ro. Pontifice, pro cuius fide Christus ipse rogauit: Aut à Generali Concilio, in cuius medio Christus ipse est, & spiritus veritatis realiter præsens existit, sententiamque per ora patrum (qui Ecclesiam repræsentant) raciter dictat. Habitat enim spiritus ille, non in mortua litera, sed in viuo corpore Christi, quod est Ecclesia, quam gubernat, sicut anima corpus: Non in verbis aut syllabis scriptis, sed in cordib⁹ fidelium, quæ sunt Epistola viua (vt ait Apostolus) nã vere viuunt per fidẽ. Sicut enim 2. Cor. 3. corpus ex anima: Ita & anima ex fide viuit.

Quis debet esse iudex in causis fidei.

Quando ergo clamant Lutherani (verbi gratia, circa hæc verba. Hoc est corpus meũ) sensum esse verum: Contra vero clamant alii hæretici, vt Zuingliani, suum esse verius: Catholici vero reclamant vtriq;. Quis hic, quæso, eloquatur sententiã? Nemo profecto iustius, quàm summus Pontifex, aut Generale Concilium. Diuina enim scriptura in controuersiis, non ad scripturã mutã, sed ad summũ sacerdotem ire iubet, vt ab eo petatur *iudicium veritatis, Deut. 17. Sic & Malachias ait. Labia sacerdotis

iudicij veritas.

custodiunt

custodiũt scientiã, & legẽ requirent ex ore eius: Quia angelus domini exercituũ est. Sic Christus uult audire, non muras literas, sed Ecclesiam suã. Deniq; & Paulus cũ Barnaba, in controuersia de circũcisione exorta, appellauerũt, nõ ad scripturã, quæ decernere nequit, sed ad Apostolos & Seniores in Hierusalẽ. Et illi eã controuersiã determinantes, non scripturã, sed spiritũ sanctũ, & seipsos posuerũt iudices, dicentes. Visum est spiritui sancto & nobis &c. Si enim aduersarij Pauli fuissent tam peruicaces & rebelles Ecclesiæ, quàm hodie sunt Lutherani: nequaquam acquieuissent illi iudicio, sed dixissent. Quæ scriptura decernit, ne circuncidantur gentes? Atque ita in hunc vsque diem permansisset ea controuersia: Quia non scriptura, sed spiritus sanctus per Apostolos & Seniores eam determinauit. Hæc & id genus alia Cochlæus ad Primatem Scotiæ, contra exceptiones & tergiuersationes Lutheranorum. Qui subidem fere tempus aliam quoque Apologiam scripsit, pro Episcopis Scotiæ, aduersus Alexandrum Alesium Scotum, qui Apostatica perfidia è Scotiæ regno Vuittenbergam profugerat, atque ibi odiosam aduersus Episcopos illius regni, querelam & accusationem ædiderat, ad Sereniss. Regem Scotiæ, Iacobum Quintum: propter quoddam Decretum, quod prohibebat legere Noui Testamenti libros lingua vernacula. Dicebat Alesius. Quid facerẽt aliud Turcę, aut alię gẽtes inimicę

Malach. 2.
Matth. 18.
Act. 15.

Apologiæ Cochlæi pro Episcopis Scotiæ, contra Alesium Apostatã.

nomini Christiano, quàm quod isti faciunt, ne populus attingeret sacros libros, ne cognosceret Christi beneficia & sanctissima præcepta &c. Respondit Cochlæus. Nequaquam faciunt Episcopi per illud Edictum, sicut Turca et aliæ gentes inimicæ nomini Christiano. Turcæ enim omnibus, vbi possunt, Christianis sacros libros adimunt, sacerdotibus iuxta ac Laicis, absque vllo discrimine & respectu. Episcopi autem optima intentione, non ad odium Christi aut plebis Christianæ, sed ad gloriam Christi, & in ædificationem atque vtilitatem plebis, ita statuunt, Vt plebs in Ecclesia à sacerdotibus, rite vocatis & ordinatis, verbum Dei, beneficia, præcepta & promissa Christi audiat deuote, & addiscat cum fructu. Scriptum est enim: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legẽ requirent ex ore eius. Hoc enim longe melius est, & diuinæ ordinationi conformius, quàm est nouitas Lutherana: Qua totus populus retrahitur à concione publica, & solus citur angulari prædicatione aut lectione Laicorum, quos nemo in Ecclesia Doctores constituit. Nullum itaque pariunt fructum bonum: De quibus dicit Dominus per Prophetam. Expectaui vt facerent vuas, & fecerunt labruscas. Et Christus in Euangelio. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? De quibus & Erasmus Roterodamus, vir certe nostro longe doctissimus, ita scribit ad Volturium. Nunquam illorum Ecclesias sum ingressus,

Malach. 2.

Prædicationes Lutheranæ sine fructu bono.

Esaiæ ..

Matth. 7.

fus, sed aliquando vidi redeuntes à concione, veluti malo spiritu afflatos, vultibus omnem iucundiam, ac miram ferociam præ se ferentibus. Quis verò vnquàm vidit in illorum concionibus quenquam, pro peccatis suis fundentem lachrymas, tundentem pectus, aut ingemiscentem? Hæc ille. Laudandi igitur, non reprehendi sunt Episcopi, qui tales deordinationes & peruersitates prohibent. In hunc modum respõdit Cochlæus ad 50. huiusmodi obiectiones Alesij, quas longum foret recitare.

Sed & contra Sebastianum Francum Teuthonice scripsit, nempe contra hominẽ Zuinglianum, qui Teuthonice grande scripsit volumen, quod Chronica inscripsit, in tres partes diuisum. In quarum prima, recitat historias ab Adam vsque ad Christum. In secunda, à Christo vsque ad coronationem Imperatoris nostri Caroli V. Augusti, Bononiæ factam. In tertia verò (quæ vt cæteris est prolixior, ita & longe pestilentior) totis ingenij sui viribus oppugnat Ro. Pontificum autoritatem gestáque & constitutiones. Diuisit eam partẽ in VIII. libros bene longos. In quorum primo ex Veleno, aliisque hæreticis probare nititur, Sanctum Petrum Romam nunquàm venisse: Et vitas Pontificum adeo maligne describit, vt multo plures sint ibi criminationes & calumniæ, quàm rerum gestarum historiæ. In secundo libro scribit de Conciliis. In tertio de hæreticis. In Quarto de Monachorum ordinibus. In

Chronica Sebastiani Frãci hæretici.

Quinto de sanctorum cultu & de Missa. In sexto de vitiis & malis artibus Ro. Pontificum. In septimo de Ecclesiasticorum Curtisanicis negociis. In octauo de signis, Papam & Antichristum concernentibus, & de extremo iudicio. Totum sane volumen adeo refertum est & impiis erroribus, & odiosis mendaciis seditiosisque calumniis, in Papam omnémque Clerum atque etiam in tributa & vectigalia sæcularium Principum: vt Magistratus Argentinensis, & Typographo interdixerit venditionem librorum, & autori ciuitatem: Nihilominus multa per fallaciam furtiue in occulto vendita sunt volumina. Cochlæus igitur, vt Germanis suis breuiter ostenderet, quàm miserè ac malegne ab huiusmodi nebulonibus decipiantur. Duos ædidit libellos. Vnum contra Reformationem falso adscriptam pio Principi, Sigismundo Imperatori Augusto: Alterum contra vnum duntaxat Capitulum Quinti libri Tertiæ partis Chronicorum Franci iam dicti, Cui hanc fecit Francus ille superscriptionem. Quando, quomodo, & à quo, Occidentalis Ecclesia Europæ, Missam & Transsubstantiationem panis & vini in corpus & sanguinem Christi acceperit.

Duo Libelli Cochlæi.

De Missa & Transsubstantiatione.

Ad quam sane Cochlæus dolenter ita respondit. Vtranque certissime accepimus à Christo Domino nostro: Vtraque enim non humanis viribus aut verbis, sed mandato, virtute & verbo Christi, Omnipotentis filij Dei, fit, qui dixit. Hoc est corpus meum: Hoc facite in meâ com-

commemorationem. At Francus iſte, velut hoſtis tum Miſſæ tum Eccleſiæ, vult vtránque rem facere nouam ac nuper introductam, & à Diabolo inuentam. Quod tamen neque ipſe, neq; Lutherus, néque vllus ſpiritus ſeditioſi, ſimul cũ omnibus dæmoniis, oſtendere vnquàm poterũt &c. Reſpõdit deĩde ſigillatim ad LXXXVIII articulos ex vno illo capitulo excerptos. Circa vltimum ergo ſic ait. Mallem equidem multo potius ex ſacra ſcriptura religioſiſque ſcriptis ſanctorum patrum, contemplatiuam quærere vitam, & cor meum in Dei laudibus mirabilibuſque conſolari atque oblectare, quàm huiuſmodi vanis impiiſque nugis hæreticorũ intendere: Sed oportet me, velut exiguum & qualecunque membrum Eccleſiæ, aduerſus immanes, virulẽtos, & importunos iſtos Eccleſiæ hoſtes, facere quod in me eſt, quantum Deus dederit. Vnde cogor, tantum moleſtiarum, vaniloquiorum, venenoſarum deceptionum, odioſorũ mendaciorũ, criminationũ, conuitiorũ caſũniarúmq;, ab iſtis illotis, & à dæmonio obſeſſis blatetonib⁹ pati atq; videre. E quibus nihil ſuaue, iocũdum aut ædificatorium recipio, ſed amariſſimum fel omnémque ſordẽ, hæreſimq; & illuuiem rudiſſimorũ Bubalorũ & Onagrorũ veteris nequitiæ & impietatis, nempe Leoniſtarum, Albigenſium, Pighardorum, Thaboritarum, Huſſitarum &c. cum nauſea conſpicio. Quã nouelli iſti hæretici pleno vomitu in publicum eructant, iteratiſq; ſordiũ vicibus in

plebem Dei euomunt. Fuit isto anno apud Lutheranos tanta de nouissimo die & extremo iudicio fama, atque etiam de certo die huius anni persuasio, vt ex plebe multi nollent aedificare, ex agricolis multi nollent seminare & arare: ex Nobilibus non pauci sumpserint Eucharistiam, tanquam certo die (qui mundo ouissimus foret) morituri. Verum vbi dies ille praefixus à Pseudoprophetis, praeteriit absque mundi transitione: misere decepti atque illi homines illi Euangelici, & coram aliis erubuerunt, & se inuicem deriserunt, Vuittenbergae atque in plærisque aliis oppidis. Quemadmodum & Anabaptistæ plerunque terruerunt ea comminatione homines simpliciores: Qui si vere Euangelici aut essent aut vnquam fuissent, scirent vtique, Christum dixisse, Matth. 24. De die autem illa & hora, nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi pater solus. Et Act. 1. Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXIIII.

Præfatio Luthe. in librum suum. De angulari Missa.

INterea longe immaniorem virulentiorémque Teuthonice euulgauit librum Lutherus, quem inscripsit de angulari Missa consecratione que sacerdotum. In quo

sine sic præfatur. Nos hactenus semper, præsertim verò in Conuentu Imperiali Augustæ, humiliter obtulimus nos Papæ & Episcopis, quod nollemus eorum ius Ecclesiasticámque potestatem dissipare, sed si nos ad impios non cogerent articulos, vellemus libenter ab eis & consecrari & gubernari: Vellemus præterea coadiuuare ad manutenendum tale ius atque potestatem. Verum non potuimus id ab eis obtinere aut impetrare, Sed volunt nos aut ad sua mendacia abominationesque cogere, aut necidare. Quod si aliquando euenerit eis (quandoquidem sic indurati sunt Pharaones) circa potestatem & consecrationem, sicut euenit circa Indulgentias, Cuius, quæso, erit culpa? Cum enim offerrem me de Indulgentiis tacere, si modo de me tacerent alij, tum neque Papa, neque Cardinales, neque Episcopi me audire voluerunt, sed volebant simpliciter, vt reuocarem, alioque clamare sinerem. Quid inde lucrati sunt? Hic iacent Indulgentiæ, & literæ simul cum sigillis euanuerunt, nec est quicquam in mundo Indulgentiis contemptius. Et infra, Quid, si propediem sic eueniet eis circa Ecclesiasticam potestatem, & circa sacrorum ordinum consecrationem, vt quemadmodum Indulgentiæ cum literis disparuerunt atque euanuerunt: sic & Chrisma rasæque coronæ dissipentur, vt nesciatur vbi Episcopus aut presbyter manserit? Deus est mirabilis, Indulgentias abolent, Purgatorium ignem extinxit, pere-

Minæ Luth.

grinationes suppressit, multosque alios Dei Mi monæ cultus, atque Idololatrias Papistarum prostrauit, per verbum suum: An etiam tantum medullæ in manibus suis adhuc habeat, u rancidum Christma, præter suam voluntatem, per mera figmēta humana introductum, possit exufflare? Hæc in prefatione ibi Lutherus. Deinde subiungit disputationem Diaboli cum ipso habitam. In qua sane Quinque rationibus probauerit ille, Lutherum XV. annis, dum celebrauerit Missam fere quotidie, meram commisisse Idololatriam, eò quod non consecrauerit ibi corpus & sanguinem Christi, sed meram panem vinúmque adorauerit, aliisque adorandū proposuerit. Dein fingit, se illi respōdisse, quod fuerit consecratus sacerdos, & acceperit ab Episcopo Christma & sacros Ordines, idque totū se feciisse ex mādato & obedientia, ac secio protulisse verba consecrationis, magnaque cū deuotione Missas celebrasse. Quomodo igitur dicat ille, quod non consecrauerit? Tum respondisse Diabolum, hæc quidem esse vera: Sed Turcas quoque & Paganos omnia in Templis suis facere ex mādato & obedientia. Ac sacerdotes Ieroboā (ipse Ierabeā dicit) in Dan & Bersabee omnia feciisse, forsitan maiori cum deuotione, quàm veros sacerdotes in Hierusalem. Quid ergo, si tuus ordo, tuum Christma, tuaq; consecratio impia fuerit & falsa, sicut Turcarū ac Samaritarū? Hic ait sibi Lutherus erupisse sudorem, corq; cœpisse tremere ac palpitare, tāquā fuerit

Disputatio Luthe. cum Diabolo.

à Diabolo

à Diabolo victº. Postea subdit illiº argumenta, quæ pro inuictis acceptat. Contra has impietates Cochlæus protinº ædidit sex libros Innocentij Tertij, doctissimi ac laudatissimi Pontificis: De sacro altaris mysterio, eosq; nũcupauit Nobilissimo Principi, Domino Ferdinãdo, Romanorũ Vngariæq; & Bohæmię Regi. Inter cętera sic dicens. Non arbitror, mihi ad Maiestatẽ tuã scribenti vel decorũ vel necessariũ fore, exquisitis declarare argumentis, quanto iustius securiusq; credendũ sit tã pio ac erudito Pontifici, quàm desperato & in reprobũ sensum dato Apostatæ, cuius amarulentia, furor, inconstãtia, fastus animi, & excæcatæ mentis malitia, impridem vario rerum tractatuumque experimento Maiestati tuæ probe cognita sunt. Nec dignum existimo aliquid rationabile, vt tam insanus, infamis & impius Diaboli satelles, vlla ex parte vel doctrinæ vel virtutis, cum tanto Pontifice conferatur, aut in comparationem vllam admittatur: cum in eo ne mica quidem vllius virtutis aut sanæ doctrinæ, amplius sit reliqua. Hæc ibi Cochlæus, qui & alios tres eiusdem Pontificis libellos, de contemptu mundi seu de miseria conditionis humanę tam ędidit, atque etiam Duos compendiosos libellos Isidori de officiis Ecclesiasticis, ante annos 900. ab illo scriptos: quibº merito rectius creditur, quã futilis Lutheri. Et ne Germanię populos negligere videretur, Teuthonice quoq; respondit tã ipio ac plane diabolico libro Lutheri. Vbi sic

Præfatio Cochlæi pro Innocẽtio III. contra Luth.

Liber Cochlæi de Missa, & sacris ordinibus contra Luthe.

præfari cœpit. Inquietus Ecclesiæ hostis Lutherus, rursus nouum ædidit librum, hocce cũ titulo. De angulari Missa & sacerdotum consecratione. In quo sane sanctissimum patremnostrum Papam, contumelioſe vocat Regem Gurium (tanquam Cæsar, Reges, Principes, Cardinales, Episcopi, aliique Domini, qui eũ pro summo Christi Vicario summoq; totius Christianitatis Prælato agnoscunt, pro Gliribus habendi sint) Nostros vero Episcopos & Pastores, vocat fures Dei, sacrilegos, sacerdotes angulares, dãnatos, fatuos &c. Missam vocat abominationem: immaculatum altaris sacrificiũ vocat stercus, lutum, sordem, illuuiem: sacros Ordines, rancidũ putidúmque Chrisma. Quæ sane conuitia, supra modum horrenda, mento debent omnib⁹ Christianis esse intolerabilia, ac velut ignea tela serpentis, maxime abominanda, nec secus atque Diabolicæ blasphemiæ, in æternas tenẽbras reiicienda &c. Aduersus autem minas Luthericæ præfationis ita solatur Catholicos. Quod autẽ minatur nunq; se finem impositurum sacris Ordinibus Ecclesiasticæque potestati, sicut feciſſe Indulgentiis se iactitat: hoc nos Catholicos sacerdotes (qui potestatem istã Ordinémque sacrũ principaliter habemus non ab eo, neque ab vllo homine aut Angelo, sed à Deo ipso) deterrere nõ debet. Lutherus enim iam olim nouas ædidit Bullas & Indulgentias, ante XII. annos, insedditioso libro suo, aduersus omnem Statum Ecclesiasticum:

Contra minas Luth.

clesiasticum : Tanquam ij forent veri Christiani ac filij Dei, qui & consilio & auxilio coadiuuarent, vt Episcopatus, Collegia sacerdotũ, & omnia Monasteria delerentur. Cum autem misere seductis Agricolis, Diabolicus ille conatus male succederet: nouus iste Papa, nouas edidit aduersus eos Indulgentias, vt quicunque rusticos illos perimeret quocunque modo, palam aut occulte, is optimum Deo prestaret obsequium. Quod si in hoc opere interficeretur ipse, anima eius è vestigio mox in cœlum euolaret. Tale enim esset tunc tempus, vt Princeps aliquis cædibus & sanguinis effusione melius posset promereri cœlum, quàm alij precibus. *Luth. contra rusticos.*

Quod si nunc extra Dei in angulo suo Indulgentias, Missasque & sacerdotales ordinationes, per sceleratas calumnias Sophisticasque nugas reddit reddiditue contemptibiles: cogitet tamen econtra & audire & experiri, quod non solum in amplissimis regnis longinquisque prouinciis Hispaniarum, Galliarum, Italiæ, Scotiæ, &c. Verum etiam in proximis coram oculis suis Principatibus Catholicorum Principum Saxoniæ, Marchiæ, Misniæ & Turingiæ, adhuc quotidie à consecratis sacerdotibus celebrãtur (Deo sit laus & gratiarũ actio) Missæ, statisque diebus annunciantur Indulgentiæ. *De Indulgentiis vana iactãtia Luth.*

Lutheri autem nomen in plærisque locis ita exosum est ac maledictum, vt illud neque in bono, neque in malo proferre liceat. Quod profecto singularis & hactenꝰ inaudita *Nomen Luthe. execrabilius nomine Diaboli.*

est plaga atque contumelia, vt Lutheri nomen odiosi⁹ sit, quàm Iudæ proditoris, & quàm Diaboli ipsius: Quorũ nomina longe tutius secuiusq; in iisce locis pronunciari possunt, quàm nomen Lutheri. Hæc ibi contra Lutheri minas. Aduersus autẽ Quinq; argumenta Diaboli, quib⁹ se victũ dicit Lutherus, respondit Cochlæus tum generaliter, tum specialiter. Generaliter quidem, postquam ex propriis verbis Lutherum de Transsubstantiatione redarguit, ita subiungit. Non foret necessariũ, ad argumenta Lutheri, quæ Diabolũ proposuisse dicit, respondere: Quandoquidẽ omnes probe scimꝰ, Diabolũ esse versipellem, hostem veritatis, malúmq; spiritũ, qui in malo est ac manet obstinatus in perpetuũ, vt nihil boni in mente aut voluntate sua habere aut proponere possit, Quemadmodum Christus de eo ait. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: Quia non est veritas in eo. Sicut & Petrus, Paulus, Ioannes Apostoli, omnesq; sancti de eo conquerantur, quod sit fraudulentus, mendax, calũniator & seductor. Nullus igitur Christianorũ, boni aliquid ex argumentis eius expectare debet, sed dicet potius intra se, Etiamsi argumenta illa per Sophisticos fucos apparerent valida, quæ soluere non possem, tamen me nihil mouere debent. Quandoquidem certam habeo veritatẽ Christi, dicentis: Quia non est veritas in eo. Et Pauli, qui ait. Ipse enim Sathanas transfigurat se in angelũ lucis. Manebo igitur potius in fide

Ioan.8.

2.Cor.11.

1.Tim.3.

fide Ecclesiæ, quam Paulus dicit esse colũnam & basim veritatis. Specialiter vero declarat circa singula fallacias atque mendacia eius. Verbi gratia. In primo argumento mentitur manifeste, dum ait, Nos non credere in Christum, sicut in saluatorem nostrum, & Turcam atq; Diabolum credere in Christum quoque sicut nos. Quod si Lutherus fatetur, se talem fuisse, de nobis certe id nunquam probare poterit. Quod autem obiicit, nos à Christo ad Mariam alioſq; sanctos fugere, plane mentitur. Non enim inter se contrarij sunt Christus, Maria & sancti: Ideo non sequitur, eum à Christo deficere, qui ad matrem eius confugit. At Lutherus per hoc fallaci pruritu mulcet aures populi, tanquam non sit Christus timendus vt iudex, sed inspiciẽdus tantum, vt mediator atque redemptor: Cũ tamen Christus ipse in Euangelio dicat. Neque enim pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit filio. Et nos quotidie in Symbolo Apostolorum de eo dicamus. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et Petrus in Actis Apostolorum de eodem dicat. Et præcepit nobis prędicare populo & testificari: quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorũ & mortuorum. Recte igitur imploramus Mariam alioſque sanctos, vt apud Christum Dominum & Iudicem nostrum, pro nobis peccatoribus intercedant. Nã & Psalmista ait. Timete Dominũ omnes sancti eius. Per hęc itaq; iacet in luto primum argumẽtũ, velut putridũ vanúmq; nu-

Responsio specialis ad primum argumentum.

Ioan. 5.

Act. 10.

Psal. 33.

gamentum, ex mendaciis consutum, neque ab acuto Diaboio inuentum. Hæc ibi. Cætera referre nimis longum foret. Declarauit autem Vuicelius Teuthonice per XLIIII. Capitula, qualenam sit Euangelium Lutheri. In quorum sane singulis multos breuiter commemorat errores & nequitias Lutheri: Verbi gratia. In primo Capitulo de libero arbitrio sic incipit. Iste propheta & Euangelista Martinus Lutherus docet, Omnia quæ fiunt, siue bona siue mala, ex necessitate fieri. Item, Deum operari in vno quoque & bonum & malum. Et neminem scire vel bonum vel malum cogitare, sed vnumquenque cogitare sicut cogitur. Quod si ita esset, quis posset à vitiis cauere? Sequeretur itaque, eum qui homicidium, furtum aut adulterium facit, ex necessitate coactum facere, nec posse non facere: præsertim cũ & Iudam dicat ex necessitate coactum, tradidisse Christũ. Hæc est Quarta pars primi Capituli, exempli causa recitata. Ædidit autem idẽ Vuicelius & alios non paucos libros Teuthonice hoc anno: Vtpote vnum de Pœnitentia, Confessione, & Excommunicatioe: Alterum de sacra Eucharistia seu de Missa. In quib⁹ grauiter ex scripturis & antiquis patribus, refellit multos Lutheri errores. Et paulo post aliũ, de Oratione, Ieiunio & Eleemosyna. In quo sane lepidè traducit Lutheranorũ vitia, neglectumq; bonorũ operũ. De oratione sane sic ait inter alia multa. Summa, Nulla gens viuit super terram, quę non orer, de

Vuicelius de Euangelio Luthe.

Alia opuscula Vuicelij Teuthonica.

Verba Vuicelij de orãdo, cõtra Luth.

oratione

orationis opus valere non sinat, siue sint Christiani, siue hæretici, siue Iudæi, Pagani, Turcæ, Insulani &c. Sola secta Lutherana multis iam annis contra hoc opus in publicis concionibus vbique pugnauit. Quid orare, quid orare? Orando parum efficies coram Deo. Ad hoc citabāt verba Christi Matth. 6. & 23. vbi Dominus reprobat orationes Phariseorum. Et Ioan. 4. vbi Samaritarum orationem reprehendit. Hic obiiciebant ex Psalmo. Oratio eorum fiat in peccatum: hic dānabant septem horas sacerdotum, præ quibus Deo gratius sit, vel asinum rudere, vel infantem vagire: hic reiiciebant consuetas Laicorum preces: hic nihil erat boni in cunctis libellis precatoriis, siue Latini essent siue Teuthonici: hic nulla recipienda erat oratio, præterquàm Pater noster quamuis & ea oratio cum cæteris in dissuetudinem abibat: hic breuis debuit esse oratio, si omnino orandum erat, quia Deus oris preces nō curaret: hic irridebantur viduæ velut sanctorum deuoratrices, quæ flexis genibus iacebant & orabant: hic exibilabantur eæ preces, quæ in confessione fuerant iunctæ. Quæ ergo concio facta est, in qua oratio ieiuniumque non vellicarētur? Id autē verum esse, ex eorum plebe cognoscitur, quæ assiduis declamationibus tam longe ab hoc opere est abducta, vt perpauci sint, qui vel orent vel in hebdomada semel orare cogitent. Quanta est turba eorum, qui in toto mense vno aut altero, ne semel quidem integre dicant vnum

Quale apud Lutheranos Ieiunium.

Pater noster? Tam rarum igitur (ne dicam contrarium) eis factum est hoc opus, perinde ac si desierint esse Christiani.

De Ieiunio autem sic eos increpat. Si populus noster per odium operum ab orando potuit auerti, quanto facilius à ieiunando? Nam & antea à ieiunio abhorrebamus: facile igitur abolere potuit. Corpori enim mundanorum longe durius est ieiunare, quàm edere ac bibere. Vnde iam natum est prouerbium istud. Quis ieiunat libenter? Id quod Christianitati parum honoris affert. Melius igitur fuisset, vt vos operum osores rem diligentius expendissetis, ac tantum mali Christianitati non intulissetis: Quæ sane non minus ieiuniis, quàm orationibus carere neque vult neque potest. Cur igitur tam bonum opus impugnastis? Cui in despectum? An opus malum est ieiunare? An inuentum est humanum? An excogitauerunt aut instituerunt illud sacerdotes? An in scripturis fundamentum non habet? Vbi ergo manet nunc gloriatio hæc vestra. Nihil in Ecclesia nisi malum abroganimus. Quod bonum est, reseruauimus? Huic gloriationi vestræ nimis diu creditum est: Cum vnusquisque & videat & palpet, merum esse mendacium, quod in cœlum vsque fœtet. De Eleemosyna vero adhuc multo plura eis improperat, eo quod multas pias Eleemosynas aboleuerunt: Vt sunt stipes, Balnea, conuiuia, propter defunctos pauperibus exhiberi solita. Item, Cēsus & prouētus sacerdotiorū, Bona Monasteriorū, Reditꝰ

Quales apud Luth. Eleemosynæ.

Xeno-

Xenodochiorum &c. Quæ sane & contra charitatem & contra Testatorum vltimas voluntates pauperibus sunt ablata, & in diuitum aut Helluonum cõmodum versa. Verùm gratia, de Monasteriis abolitis ita disserit. Quo perueniunt magnorum Monasteriorum bona? Quis deuorat eas Eleemosynas? Monachi eas habere non debent, Vnde tu habere debes? permitte iudiciũ Ex vtra parte iustior est possessio? Propter Deũ fundata sunt, propter quem accipis tu? Illi erant mendici, quid es tu? Dicis, eos mihi pie propter ea fecisse, quid pie propter ea facis tu? Per ea peccauerunt, non omnes, credo: Tu vero ad quid aliud vsurpas bona opulentarum Abbatiarum atque Præpositurarum, quam ad mundanam & põpam & voluntatem? An non erant illi multo misericordiores benigniores que erga suos subditos, erga peregrinos, erga omnis generis paupertes, quàm nunc estis vos noui Monachi? O tàm verum est hoc, quam verè vos estis Harpyię. An non plus commodi habuit plebs è Monasteriis antea, quàm modo? An non multi Agricolæ ibi solamen habebant & refugium in suis necessitatibus? quid nunc habent? Hæc & id genus multa Teuthonice Vuicelius, qui per X. annos inter eos versatus, omnia probe nouerat. Interea duæ famosæ prodierunt in publicum Epistolæ, aduersus Erasmũ Roterodamũ. Vna Nicolai Amsdorfii, qui Magdeburgi Lutherismũ prædicat: altera Lutheri. Amsdorfius breuiter pronunciat,

De Monasteriis.

Duæ Epistolæ famosæ contra Erasmum Rotero.

summam Erasmicæ doctrinæ hanc esse. Doctrina Lutheri hæresis est, quia dānata à Cæsare, & Papa: sua vero est Orthodoxa, quia Episcopi & Cardinales, Principes & Reges mittunt & donant ei aurea pocula: si aliud est in suis libris, moriar. Lutheri autem epistola, vt multo prolixior, ita & longe atrocior erat. Cui confestim respondens Erasmus, & à conuitiis temperans, titulum hunc libello suo dedit D. Erasmi Rote. Purgatio aduersus epistolam non sobriam Martini Lutheri. In ipsa autem purgatione inter alia multa fecit. Quod mihi Lutherus obiicit, adeo non est humanum, vt sit plus quàm dæmoniacum. Conatur enim hoc orbi persuadere, Erasmum non solum nihil credere de rebus diuinis: Verū etiam illud iam olim dolis, insidiis, totisque viribus agere, vt vniuersam religionem Christianā labefactatam, tādem det præcipitem, proque hac Paganismum in mundum reuocet. Non vereor (inquit Erasmus) ne tam atrox & impotens conuitium (nihil enim aliud est) in me hæreat apud eos, qui vel legerunt meas lucubrationes, vel domestica consuetudine propius inspexerūt mores & ingenium meum: Illis satisfaciendum est, qui quum nec me norint, nec meos libros euoluerint, sic Luthero sunt addicti, vt oraculum existiment quicquid dixerit. Vtinam inuita tam obtēperassem diuinis præceptis, quā de his quæ sunt fidei, liberam & quietā habeo cōscientiā apud Deū. Quod ad mores attinet, quotidie cum

Responsio Erasmi.

Atrocissima in Eras. calūnia Luth.

suspiriis ac dolore cordis interpello domini misericordiam. Quem tamen nolim mihi vnquam fieri propicium, si Diabolici facinoris vnquam vel leuissima cogitatio pupugit animum meum nō dicam, vt vniuersam Christi gloriam obscurarem: sed vt ipse à fide Catholica resilirem. At quæ vtinam huius corpusculi iactura queam hoc Ecclesiæ dissidium consopire, Quam lubens & gaudens eam mortem susciperem. Interim admissorum quidem veniam nocturnis diurnisque precibus à Domino postulo: fidem autem oro, non vt det, sed vt datam confirmet augeatque. Hæc coram Deo loquor ex animo, sumat extemplo de me pœnas, si quid mentior. Et infra. Vide (inquit) quàm sibi non constent hominum iudicia. Martinus clamat, me nihil scire, neque quaquam intelligere illa subtilia, quæ scribit in Papistas, vix etiam hæc crassa, neque quicquam omnino decere. At hi mihi obiiciunt, quod illa ipsa subtilia Lutherus magna ex parte hauserit è mei libris. Fateor me, quę scribo, plæraqua hausisse è libris veterum Orthodoxorum. Cæterum si tollas è libris istius hyperbolas, conuitia, facetias, Tautologias, Ectragodismos, asseuerationes. Ad hæc, quæ illi conueniunt cum Ioanne Hus & Ioanne Vviclepho, aliisque nonnullis, fortasse non multum restabit, quo veluti propio glorietur. His crassis meum ocium oblectare malo, quàm istis subtilibus turbare totius Ecclesiæ tranquilitatem, ac ciuitates cum ciuitatibus, plebē cum Principibus & Epiſcopis, ipsos

Quales libri Luth.

Principes inter sese committere. Tametsi non sum vsque adeo plumbeus, vt nō itelligam Martini Paradoxa, quæ nobis memoriter occinunt textrices & calciarii: De iis loquor, quæ Latine prodidit. Iā si nihil esset in eius libris falsum aut erroneum, tamen ista tam effrenis in omnes maledicentia inficit lectorum animos, præsertim idiotarum, nec aliud gignit, quàm schismata. Hæc & id genus multa in sui purgationem Erasmus. Tunc autem Anabaptistarum pestis grassabatur in Germania Inferiore: Maxime vero prevaluit Monasterii, in celebri ac munita vrbe Vuestphaliæ, in qua & Cathedralis Ecclesia est & multus Clerus. Vnde factum est, vt sero in ea ciuitate publice prædicata fuerit Lutheri doctrina, qua semel admissa, mox vndique cōfluxerint eo ex Inferiore Germania exules Lutherani & Anabaptistæ. Hi primum modesti, & tanquam propter Christi Euangelium propriis sedibus exturbati, hospitio & Christiana misericordia videbantur digni. Pestilentes autem Doctores, adiungentes sibi hos conuenas, plurimos ciuium peste sua infecerunt, ac arte pedetentim inperditam sectam illectos pertraxerunt. Tādem vbi conspiratio satis virium habere visa est, prorupерunt subito in forum, armis decertare parati. Reliqui autem ciues, etsi numero superiores essent, pugnare tamen noluerunt, siue quod cuperent ciuium sanguini parcere, siue quod timerent, ne Episcopus eorum, qui foris proximè vrbem habebat & equitatum & peditatum expeditum

Nidus Anabaptistarū facta vrbs Vuestphaliæ nomine Monasterium

peditum, per eam pugnam vrbe potiretur. Prævalentes itaque Anabaptistæ, mox omni Magistratum administratione priuarunt: factis autem induciis paucorum dierum, permiserunt primo abire uolentibus res suas exportare, nisi si quid esculentum aur poculentũ esset. Horum enim adeo nihil efferri sunt passi, vt mulieribus quibusdam, quæ agmen infantiũ partim ferebant in vlnis, partim ad manus trahebant, vascula ceruisiæ plena, qua fatigatos in itinere paruulos recreaturæ videbantur, adimerẽt ipsorumque è manibus infantium panes triticeos, quos eis mœstæ matres, vel ad solatium, vel etiam ad leniendam famem dederant, raperẽt.

Violentia eorũ contra alios ciues.

Expulsio spoliatioque ciuium.

Paucis post diebus eos, qui suæ sectæ non erant, spoliatos prius hostilem in modum, ad vnum omnes exegerunt, nihil eis suarum rerum relinquentes, nisi si quàm vestem non admodũ bonam fuissent indutiadeo, vt Corrallia quoque infantibus detraxerint, nec à conuitiis in abeuntes abstinuerint, vocitantes eos impios & Paganos. Pro gentibus enim & infidelibus habent quoslibet, qui suæ sectæ non adhærent. Exturbatis itaque cunctis presbyteris, Monachisque & omni populo Catholico, atque etiam Lutheri parte, vrbem obtinuerunt Anabaptistę, ex infima plebe & experegrina colluuie conuenarum nouum ciuitatis corpus regimenque constituẽtes, atque pulcherrimas, tum Canonicorum, tum Patriciorum, & Senatorum, domos inter seſe distribuentes. Episcopus aũt foris

omnes vias obsidebat, ad prohibendum & noua auxilia, & cõmeatus. Ei vero auxilia & instrumẽta bellica mittebant vicini Principes & Episcopi, Archiepiscopus Colonienſis, Dux Cliuenſis & Iuliacenſis, & Episcopi Vueſtphaliæ. Penetrauerunt tamen in vrbem CCC. milites mercenarii, nequicquam prohibente Episcopo: Quin etiam cæsis aliquot eius militibus in conflictu, & quibusdam in vrbem raptis, quorum capita mox pręcisa in muris spectacula proposuerunt Anabaptistæ. Ipsa autem vrbs & natura & arte egregie munita erat. Sita nanque in planitiæ, aquam habet, quam nemo auertere facile queat. Neque vllos habet colles vicinos, quos hostis possit insidere. Commeatu præterea & pecunia satis abunde prouisum erat, ex spoliis opulentorum ciuium atque Ecclesiarum. Cæterum obsidio multo longius protracta est, quam putasset vtraque pars. Episcopus certe nõ paucos perdidit milites inter obsidendum. Nam bona pars oppugnando periit, pars venenatis petita sagittis, diro cruciatu animam exhalauit: Anabaptistæ autem gens animæ prodiga, & ad perdendum pereundumque ęqu e animata, mortem nõ formidabant, sed magna sperabant auxilia, tum ab aliis vicinis vrbibus ea peste infectis, tum precipue ex Phrysia & Hollandia magnas expectabãt copias. Propheta igitur eorũ præcipuus, Ioannes à Leydis oppido Hollãdiæ, artificio sartor, post oppugnationẽ ab Episcopo frustra tentatã

Vrbs munita ac diu obsessa

Rex in ea factus quidam sartor.

suis persuasit, Deum sibi per spiritum mandasse vt Rex fieret Israël & iustitiæ, sicut Dauid fuerat, ac toti dominaretur orbi, perderetque omnē potestatem, tum sæcularem, tum Ecclesiasticam & nemini parceret, nisi iis, qui suam reciperent fidem, fierentque subditi iustitiæ. Cum ergo nemo auderet spiritus oraculo contradicere, constituit ex generali suorum consensu rex : Qui regno sic obtento, mox magno apparatu regalem instituit Curiā diuersis officiis & magistratibus, atque insigni pompa se suosque ministros exornauit holosericis, auratisque & argenteis indumentis, quæ ex templis abstulerat. Ipse autem gestabat coronam triplicem ex auro præcipuo, & catenam auream gemmis adornatam : pomum item aureum, cui parua crux aurea superposita erat, cum hac inscriptione. Rex iustitiæ super terram. Gladium præterea aureum, cum capulo argenteo. Sic & reginam suam eiusque virgines preciosissimo splendore fecit ornari. Ter itaque in hebdomada sic adornatus processit in forum, ibique in sublimi throno resedit, satellitum stipatus caterua. Quicunque ergo causam illi suam proposituruserat, in accessu bis curuabat genua, ac semel procidebat pronus in terram, antequam negocium proponeret. Rex autem cūctis formidabilis in Maiestate, nouas cō didit leges : Permisit unicuique viro Quatuor, Quinque, sex aut septē vxores: Ipse Quatuor habebat & Quintā superīduxit. Præcepit omnib⁹, puellis XII. annos habētibus, vt nuberent : Viris

Pompa noui Regis.

Terror & superbia regis.

Cœna Domini ab Anabaptistis celebrata

autem præcepit, vt vni vxorum tam diu condormiret, donec grauidam redderet, deinde cum alia concumberet. Paulo post instituit cœnam Domini, circa atrium maioris Ecclesiæ. In qua sane cõsedisse dicuntur Quatuor Millia & CC. homines, quibus Rex & regina cum ministris suis ad mensam ministrarunt. Dederunt autem primo tria fercula de carnibus elixatis & assatis. Deinde sumpserunt rex & regina placentas triticeas, quas fregerunt aliisque porrexerunt, dicentes. Accipite & manducate, atque annunciate mortem Domini. Similiter & cantharum vini cum his ce verbis. Accipite & bibite ex eo omnes atque annunciate mortem Domini. Sic & sedentes postea, alter alteri, porrexerunt, sub his ce verbis. Accipe frater aut soror, & comede ex hoc sicut Christus se tradidit pro me: Ita ego metra dam pro te. Sic postea Rex quoque & regina cũ ministris suis, aque cum iis, qui ex Vigiliis aduenerant cœnam, itidem celebrarunt assidentes mẽsę. Peracta autem cœna, interrogauit Rex in genere totum cœtum, An parati essent omnes facere ac pati voluntatem patris? Cunctis annuentibus ait. Hæc est voluntas patris & hoc eius mandatum, vt aliquos vestrum emittam, ad annunciandum mirabilia eius, quę nobiscum fecit. Deinde nominatim ex scheda legit eius prophetа, Ioannes Vuarendorpius, Sex qui irent Osnaburgũ, Sex qui Casfeldiã, Quinque qui Vuarendorpiã, & Octo (ĩter quos & propheta ille erat) qui Su-

Rex multos emisit velut Apostolos in alias vrbes.

qui Susatum proficiscerentur. Rex dedit vnicui que nummum aureum, valoris IX. Florenorum & viaticum præterea. Qui mox relictis omnibus, adhuc vespere illo egressi, cum peruenissent in supradictas vrbes vicinas, horribili clamore intonuerunt dicentes. Conuertimini, & agite pœnitentiam: tempus enim hic breue est, vtpater sit vobis misericors. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Quod si pacem non receperitis, breui subuertetur vrbs vestra. *Prædicatio eorum.*

Deinde procedentes, accesserunt ad Prætorium cuiuslibet vrbis & coram Senatu expandentes in terra pallia sua, nummosque illos ex auro precioſos super ea proiicientes, dixerunt. Nos à patre huc missi sumus, ad annunciandũ vobis pacem. Quam si recipitis, bona vestra in commune tradite: Quod si nolueritis, nos hoc aureo nũmo protestamur coram Deo, quod pacem eius non recipitis, sed contemnitis. Et addiderunt. Nunc esse tempus illud, de quo Prophetę omnes prædixerunt, quod Deus nihil aliud habere vult super terram, quàm iustitiã. Post quam ergo rex suo functus officio, totum orbem iustitiæ subiugauerit, tunc Christus tradet regnum patri suo. At miseri ac phanatici homines illi, etsi gratioſi primum à ciuibus auditi atque recepti fuerunt, præsertim Vna, Rendorpiæ & Casteldiæ, quæ vrbes sub Episcopi Monasterienſis ditione sunt: Tamen breue fuit gaudium eorum. Episcopus enim admoto exercitu, statim cõpulit eos ciues vt furioſos prophetas *Pseudoapostoli illi omnes capti fuerunt.*

illos in manus ipsius traderent. Osneburgi quo que mox qui eo venerant, comprehensi fuerut, vt Episcopo traderentur: Nam & ea ciuitas illi paret Episcopo. Alii item Octo, qui Susatum venerant, vbi compertum fuit, quod seditionem excitare intenderent, capti ac vltimo affecti sunt supplicio. Est enim vrbs illa grandis ac populosa, quæ etsi subesse deberet Archiepiscopo Colonienſi: tamen illum non recepit, sed vitur libertate & iure suo. At qui Episcopo traditi fuerunt, tum libere, tum per torturas interrogati, omnia intrepide confessi fuerunt, ad mortem parati: adeo, vt ne vnus quidem ex iis, oblata sibi vltro venia, reuocare aut errorem suum agnoscere voluerit, vsque adeo valide afflauerant à sæuo ac sanguinario spiritu. Interrogati itaque de statu ciuitatis Monasterienſis multa, conformiter respondisse feruntur, quanta esset adhuc abundantia in auro, argento, aliisque preciosis rebus, Item in siligine, in hordeo, in puluere tormentario. Cæterum modicum superesse silis Caseorumque & Butyri: Esse autem ibi adhuc bis Mille ac CC. viros armis ac bello valdos, quibus senæ sint vxores, singulisque noctibus vigilare Quingentos. Regem autem eorum expectare nouas copias ex Phrysia & Hollandia, quibus receptis, vellet egredi, totamque terram sibi subiugare. Hæc in mense Octobri contigerunt. Cum autem hyems iam instaret, & tantæ vrbis obsidio maximos requireret sumptus: Episcopus inito consilio, vt minori sumptu

Susatum.

Hominesmortis cõceptores.

Cõtributiones Principum ac Statuum Imperii.

tu nefarios homines obseſſos teneret, extruxit munitiones aliquot aduerſus portas vrbis, quibus impoſiti milites aliquot, omnem ab vrbe commeatum acceſſumque prohiberent. Sumptibus autem iam exhauſtus, implorauit opem a Principibus ac Statibus ſacri Ro. Imperii, cũ & ipſe Imperii Princeps eſſet. Qui ſane per Oratores ſuos Vuormaciæ conuenerunt, ibique pro rata portione cuiuslibet communem contributionem decreuerunt in ſumptus militum, vt vrbs illa per diuturnam obſidionem famæ ſalutem ad deditionem cogeretur. Hoc igitur modo extracta eſt obſidio vſque ad feſtum natiuitatis Ioannis Baptiſtæ alterius anni. Tum vero per Transfugam quendam monſtrata eſt militibus via tranſeundi per aquam ad portam vnam quæ negligentius cuſtodiebatur: Per quam nocte ingreſſi milites, occiſis cuſtodibus, ſeſe ibi coniungentes, ac primo mane agminatim irrũpentes, quoslibet obuios occiderunt. Deinde cõmiſſo prælio circa maiorem Eccleſiam, vbi munitiones ſuas habebant Anabaptiſtæ: victi ac cæſi ſunt quicunque arma portabant. Rex vero cum duobus præcipuis ſuis conſiliariis latitans in turre quadam, inde extractus eſt à militibus, multiſque menſibus in carcere cũ aliis duobus reſeruatus, tandem dirum horrendi ſupplicii ſpectaculum factus eſt, ac terribile ſeditioſis exemplum ſuis cum conſiliariis duobus illis, præcipuis, in ea ipſa vrbe, in qua regnum ſibi arroganter conſtituerat. Eo autem tẽpore, quo

Vrbs Mona ſterienſis capta

Libellus Cochlei contra XXI articulos Anabaptistarum

Monasterii obsidebantur Anabaptistæ, circumferebantur XXI. Articuli eorum tam fœde barbari, quàm immaniter impii. In quos sanæ Cochlæus breuem ædidit libellum, tum Teutonice propter Germanos, tum Latine propter Polonos. Vbi ostendit, eos articulos originem & radicem habere ex doctrina Lutheri. Verbi gratia. Primus articulus ita habet. Maiorem Ecclesiam, & omnia quæ cultus diuinus dicuntur, deuitare, Ibi sic respondit Cochlæus. Hæc vtique Diabolica est doctrina, per quam diuinus cultus in publicis templis aboletur, & omnis generis hæreses in priuatis angulis disseminantur. Vnde ait Christus: Qui male operatur, odit lucem. Hanc vero doctrinam acceperunt infœlices Anabaptistæ à Luthero: qui iam vltra XII. annos docuit, Tẽpla & Monasteria simul cũ omnibus, quæ in ipsis fiũt & gerũtur, esse meras ruas & facies Antichristi. Qui & Bullas atque Indulgentias ędidit omnibus, qui ad hoc conantur, & in hoc exponunt corpus facultatesque & honorem suum, vt deuastentur Episcopatus, & Episcoporum regimen deleatur. Atque etiam nuper, nondum elapsis sex mensibus, scripsit, Monasteria, quę vocat nidos Glirium, digna esse: vt sic ædificentur & conseruẽtur, quod non maneat lapis super lapidem: Nec vllam esse in rusticorum tumultu iniuriam factam esse, nisi hanc vnicam, quod remanserunt adhuc lapides aliqui ac vestigia quędam. Si ergo coercen-

Luth. contra Catharinum, Et cõtra statũ Eccles.

Idem in parua responsione, cõtra Ducem Georgium.

pla

debent Anabaptistæ ob id, quod deuitant Templa ac Monasteria: multo magis puniri debet Lutherus, qui ea iubet, non solum deuitari, sed etiam destrui ac deleri: Id quod sectatores eius persæpe fecerunt. Et in fine libelli ita subiunxit. Ex his vnusquisque facile cognoscet, Anabaptistas aliosque Suermeros & sectarum duces, neque extingui, neque extirpari posse, quandiu hæretici libri Lutheri non fuerint extincti & extirpati. Ipsi enim sunt stirps & radix, vnde tales surculi quotannis crescunt. Quotquot sane demetuntur, non prodest amputasse, quamdiu integra permanet radix, ex qua alii succrescere possunt. Hæc ibi Cochlęus. Cæterum, cum multi, etiam Lutherani, ex libro Lutheri de angulari Missa, suspicarentur Lutherum consentire iam Zuinglianis & Vualdensibus, qui negant in Eucharistia esse substantialiter corpus & sanguinẽ Christi: Quidam ex nobilibus ea de re ipsum admonuit, super ea suspitione. Vnde factum est, vt Lutherus nouam ædiderit epistolam Teuthonice. In qua sane vehementer negat, se consentire Zuinglianis. Verum contra Missam adhuc scelestius ibi malignatur, quàm in priori scerat libro. Inter cætera enim sicait. Opto equidem & admodum libenter videre atque audire velim, vt hæc duo verba, Missa & Sacramentum, apud omnes tantum abinuicem distare intelligerẽtur, quãtũ distãt Tenebræ & lux: Immo quãtũ Diabolus & Deus. Quãdoquidẽ Missa nihil aliud est, quã peruersa deordinatio ac rudi

Epistola Lu. de Missa.

Verba Luth. contra Missã

natio sancti Sacramenti, etiamsi deuotissime celebretur. Et infra. Det Deus omnibus bonis Christianis tale cor, vt quando audiunt hanc vocem, Missa, extereantur, & cruce muniant se tanquam contra Diaboli abominationem. Contra vero, quando audiunt hanc vocem, Sacramentum aut Cœna domini, præ gaudio saltem atque etiam dulciter fleant. Et rursus. Oportet Missam cadere, nec vllum est remedium. Daniel enim processit in loco suo istud facturus, sicut ostendit ei angelus Gabriel. Ille enim Propheta scribit, se in fine sæculi processurum: id quod nunc facit, & ait. Antichristus consistet in duobus, nempe in Idolo, & in celibatu. Idolum vocat Maosim, vtens literis, quas hæc vox Missa dat. Libenter vocasset clare Missam, nisi oportuisset ipsum, iuxta angeli mandatum, signata ponere verba. Hæc & id genus plura ibi Lutherus. Aduersus ea breuem Teuthonicum libellum ædidit Coclæus, non ad Lutherum qui eum responsione sua non putabat dignum, sed ad Iustum Ionam, qui vnus erat ex Quatuor Euangelistis Vuittenbergensibus, quorum arma in frontispicio Lutherici libri Quatuor paginæ angulos occupabant. Proposuit ergo ei XXVIII. quæstiones ex Lutheri epistola, vt ad eas respoderet atque argumenta eis obiecta dissolueret XXVIII. præterea mendacia ex eadem epistola vt ea vera esse probaret Ionas ille, Præpositus Vuittenbergensis. At neque Ionas, neque sociorum eius quispiam ad ea respondit, con-

Falsa Interpretatio Luth super Danielē

Libellus Cochlæi ad Iustum Ionā Iustum

remptim omnia dissimulantes, quamuis de hoc aperte arguerétur in præfatione, hisce sane verbis. Quum te & Vuormaciæ & Augustæ in Conuentibus publicis Imperij viderim, atque alloquutus sim: decreui ad te præcipue aliquot scribere quæstiones, simpliciter & ex animo, absque omni dolo & fraude, in honorem veritatis, atque in proximi obsequium atque ædificationem: Amice te rogans, vt ad eas simili & modo & intentione respondeas, & me (qui senior sum Magister & doctor, atque etiam senioris Ecclesiæ Præpositus, quam tu) non vsque adeo contemnas, sicut infamis Apostaticusque Monachus facit: qui neque sacram scripturam, neque ius publicum erga me ferre potest, quantumuis me offero, publice ac priuatim, in genere & in specie, ad conuincendum ipsum, quod sit seditiosus hæreticus, ac se ipsum, iuxta naturam hęretici hominis ac serui nequam, ore suo proprioque iudicio condemnet. Quod si vere intenderetis serio & ex animo Euangelium veritatemque defendere: non debuissetis profecto ad tot meas prouocationes meique oblationes, sic omnes obmutescere, saltem vnus vestrũ processisset simili sui oblatione, ad defendendum Magistrum vestrum. Cum autem omnes tam diu iam vltra XIII. annos ad istud, in quo summa rei & caput negocij consistit, penitus taceatis, & nihilominus multa blateretis, crebrosque scribatis libros, magno cum scandalo populi, cum iactura temporis, cum perditione pe-

Verba Cochæi.

cuniæ pro inutilibus nugis noxiisq; mercibus merito debere tis timere, ne sæcularis tandem potestas ægre ac fastidiose ferat pauidum cor, timidamq; conscientiam vestram: Quum non audeatis in re tam ardua, aut iure vllo experiri, aut vllum serio subire periculum &c. Inter quæstiones autem in hunc etiam modum interrogat. Si aboleretur Missa, vti Lutherus optat, quomodo possemus vel habere vel sumere venerabile Eucharistiæ Sacramentum? Extra Missam enim non potest confici, quandoquidem cõficere, est Missam celebrare: De quo ait Christus ad Apostolos. Hoc facite in meam cõmemorationem. Quod si hoc negatis, dicite quæso, quomodo sine cõsecratione ex pane & vino, fiat corpus & sanguis Christi? Et vbi Christus, & cui nã mãdauerit Christus, ex pane & vino carnem & sanguinem suũ conficere? Item. In qua, rogo, scriptura prohibita est hæc vox Missa? Aut quæ scriptura præcipit, vt caro & sanguis Christi duntaxat Sacramentum, & non etiã sacrificium dicatur? Quæ item scriptura iubet mane potius, quàm vespere cœnam Domini sumere? Item. Quomodo non contradicit hęc Lutheri epistola, vel libro Lutheri de Visitatione Saxonica, vbi commẽdat Missas, tum Latine tum Teuthonice factas, quas viuis præcipue vtiles dicit: Vel Lutheranorum Confessioni & Apologiæ, vbi dicitur. Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant: Missa enim retinetur, & summa cum reuerentia celebratur &c.

Quæstiones Cochl. ad Iohannem.

IN XXVIII. mendaciis primum sic habet. Libellus meus de Missa angulari persæpe fatetur, quod etiam apud Papistas (si Christi institutionem seruant) etsi sub vna detur specie: Verum tamen ibi esse & sumi corpus Christi. Aduersus hoc mendacium citat Cochlæus hæc verba Lutheri, ex eodem de Missa angulari libello. Quũ sit incertum, an in Missa angulari sit corpus & sanguis Christi necne, & certissime humana sit inuentio: Tu sub corporis & vitæ periculo vide, ne credas, Christi corpus & sanguinem adesse. Enumeratis autem X. quæstionibus, Cochlæus ad Ionam conuersus ait. Non solum amicete, velut Euangelistam & Præpositũ Vuittenbergensem, rogo pro responso: Verum etiã confidens in spiritu veritatis, te prouoco, vt hæc iuste defendas. Atque etiam hic protestor publice, coram omnibus, quod te sim dicturus meticulosum campi desertorem, vanumque Spermologum atque Logomachum, si non ad ista responderis. Quandoquidem iam vltra XIII. aut XIIII. annos semper adiuuisti contra Missam consultare, scribere, prædicare aut belligerari, atque etiam nunc scelératum Lutheri librum de Missa angulari in Latinum vertisti, vt omnino particeps fias omnium iniquitatum, scandalorum, scelerumque Lutheri &c. Quamuis autem neque Ionas, neque alius quispiam ad ista responderit, tamen alia ratione acriter de Cochlæo vindictam sumpsit Ionas. Scripserat sane Cochlæus

Mendacium Luth.

Expostulatio ad Ionam.

Epistola Cochlæi ad Vuicelium à Lutheranis adita.

ad Vuicelium(in quem turpiter luſerant Lutherici Poëtæ ludum calumnioſum, Dialogamque irriſione plenum) priuatim Epiſtolam vtcunque conſolatoriam:Quam ille recepit quidem Islebij,ſed neglectius cuſtoditam,è feneſtra decuſſam perdidit.Eam ergo Lutherani,eius vicini,repertam & perlectam protinus miſerunt Vuittenbergam,vbi Ionas ipſam illico amarulentis annotationibus ac prolixa præfatione conſpurcatam,Typographis excudendi dedit,Cum hac ſubſcriptione. Manum ipſius Cochlæi & Autographon epiſtolæ, apud nos habemus.Ionas quidem nomen ſuum non apoſuit:Ne tamen nō gloriaretur in illa ſua malitia,ſubiunxit fictam ad Vuicelium epiſtolam ſub nomine cuiuſdam Papiſtæ,In cuius fine ſcripſit.Sunt qui dicant,ad Iuſtum Ionam peruenisſe epiſtolam Cochlæi,qui eam cum præfatione æditurus ſit,ſed Ionas dicitur te magnifice contemnere & ridere, & vobis conſputatis & ſublimi,curate negócia grauiora.Vale & ventos omnes coram Æolo,quamuis iniuſto & tibi ſuſpecto iudice,in ius voca.Datæ Calendis Octobris 1534:

Scripſerat quidem multa in ea epiſtola ſua Cochlæus Vuicelio,vt amico,quæ Lutheranis vt hoſtibus nequaquam reuelari voluiſſet: nihil tamen addiderat vel accuſatione dignum, vel de quo apud bonos & cordatos viros erubeſceret.Ionas autem omnia in peſſimam partem arripuit atque interpretatus eſt.Verbi gra-

tia

tis, scripserat Cochlæus. Periculosa sunt hæc tempora, in quibus nobis maxime opus est patientia. Sed noli dubitare, Dabit Deus his quoque finem. Diu quidem deserimur, pauci considerant labores nostros: at tanto melius considerabit ipse Dominus, si oculus noster fuerit simplex, vt esse debet. Certe si qua fortuna me mitius respexerit, non obliuiscar Vuicelij. Et spes est, breui futurum esse, vt tui meminisse efficaciter queam: Non sane, quod ambiam vllam dignitatem, sed quod expectem fortunæ largitatem. Nemo enim scit, quanto sub pondere laborum & expensarũ (vt omnia alia molesta dissimulem) gemam & anhelem in occulto. Hæc Cochlæi verba, non solum cauillosis annotationibus irrisit in margine Ionas: verum etiam peruersis interpretationibus criminatus est in præfatione. Ait enim. Verum, ne iuxta malos atque indoctos eos esse quisquam dubitet, copiã tibi facio, amice lector, eius epistolæ, quam Cochlæus propugnator Ecclesiæ, si Diis placet, ad propugnatorem Vuicelium scripsit. Inuenies ibi, cuiusmodi Hypocritæ illi inter sese agitent consilia: Disces non obscure, an gloriam Dei, an vero Præbendas & dignitates, & (vt Cochlæus ridicula modestia vocat) fortunæ largitatem quærant &c.

Verba Epistole.

Legerat nihilominus criminator iste in eadem epistola hæc verba Cochlæi. Ego certe sciens prudensque contra veritatem nunquàm scribere intendo, quantumuis me calumniato-

Interpretatio eorũ à Iona in pessimã partẽ facta.

rem dicant Lutherani. Queruntur nunc in Dialogo Coruini, me Sycophanticum, seditiosum ac sanguinarium ędidisse librum, pro defensione Ducis Georgij: Vbi tamen Principis fama & innocentia exigebāt, ne tacerem ad tam graues & seditiosas Lutheri calumnias, quas prior emiserat. Ita omnē culpam in nos reiiciunt: Sed videamus nos, vt Deo cor & intentionem nostrā probemus, & parum sit curæ nobis, quomodo nos iudicet humana dies &c. Cæterum successor Vuicelij in Parochia Nymecensi, Cōradus Cordatus, homo audax & impudens: Quē Vittenbergenses ipsi apud sę publice concionari prohibebant, propter infrenem audaciam impotentemq; linguam: Teuthonice scripsit contra Vuicelium & Cochlæum, quibus calumnio se imputabat hæresim & errores aliquot, vt eos Papistis quoque odiosos faceret. Et speciatim multa in Cochlæum blaterat, inter quæ & hæc habentur verba. Ego sum (inquit) Licentiatus Theologiæ etiam sub Papatu, vt ipse quoq; nō nihil iactitem: Sed profecto nos Theologi valde inique agimus, quando sacram scripturam inhonoramus, sicut Cochlæus facit. Vult enim esse Doctor sacræ scripturę, & nihilominus docet manifeste summa cum diligentia, Quædam credenda esse, quæ in sacra scriptura non sunt scripta. Ad quod homo Christianus vtique sic respondere illi debet. Id quod in sacra scriptura verbo Dei scriptum non est, credat tibi sociisque tuis Diabolus, isque vobis gratias agat, quę admodum

Conradus Cordatus.

Verba eius in Cochlæum.

admodum & faciet. Idcirco non est Cochlæus Doctor sacræ scripturæ, sed Doctor Non scripturæ, Doctor Theologiæ negatiue : De qua scriptum est. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Docet nos Turcicam fidem. Nam & Turcæ credunt atque docent, quæ nō sunt scripta: Quæ autem scripta sunt, illi non recipiunt. Hæc ibi Cordatus. Aduersus nouum hunc aduersarium Cochlæus Teuthonice quoq; respondit solito asperius, propter atroces calumnias: Diuidens libellum suum in sex Capitula, super sex articulis, nempe, de Trinitate personarum, de verbis consecrationis, de Missa, de indulgentiis, de vtraq; specie, & de sacris Ordinibus sacerdotū. De Trinitate quidē hanc astruebat calumniam Cordatus, quod negaret Cochleus, de Trinitate personarum in vna essentia scripturam sacram vsquam testari. At non sic scripserat ille, sed ita. Summus articulus fidei nostræ, nempe, Quod sunt Tres personæ diuinæ in vna essentia, non habetur expresse in scripturis. At Cordatus astute omisit & subticuit hoc aduerbiū, Expresse, quod ille apposuerat. In hanc sane sententiam, quod sicut hæc verba. Tres personæ & vna essentia, etsi in scripturis expresse non habentur, neganda tamen aut reiicienda non sunt: Ita & ista, Missa, Chrisma, Canon, & id genus alia, non sunt neganda aut reiicienda, quamuis in scripturis expresse non habeantur.

Responsio Cochlæi.

Error Lut. de Homousio.

Reiecit autem hanc de Trinitate impietatem

in Lutherum, qui ante XII. annos aduersus Homousion scripserat, cum graui in Diuum Hieronymum calumnia Recitatis itaq; verbis Lutheri ait. Audis Cordate, mēdax assentator, hæc verba Lutheri? Non potes ea negare: stant enim in libro eius, contra D. Iacobum Latomum edito. Si probus es, indica mihi, quinam Catholici, & non Arriani Doctores, hoc sacrum verbum Homousion seu Consubstantiale, reiecerint. Et vbinam Diuus Hieronymus scripserit, latere venenum in literis & syllabis huius vocabuli. Quam diu igitur tu omnesque Lutherani Concionatores id non indicaueritis, ego vos omnes pro infamibus ac perfidis Arrianis habebo atque incusabo: Nisi Lutherum vestrum, propter impium hoc mendacium, ad publicam reuocationem adegeritis atque cogatis. I nunc Cordate, maledic & calumniare me amplius, magnum scilicet honorem ex me venaberis. Quod autem scribis, me absurda & Turcica dicteria ista legisse ex libro Episcopi Roffensis: Id sane me multo peius habet, quàm habēt omnes criminationes & calumniæ, quas meam in personam eiaculatus es, cum ego tamen personam tuam scienter nunquā offenderim. Quod si Turcica dicta habētur in libro Roffensis (vti dicis tu Turcice Mamaluche) bene decuisset vos Euangelicos (quales vosipsos vocatis) Doctores, eiusmodi librum in admonitionē Christianorum, vt à Turcicis dictis cauerent, confutasse, & nō tam diu, iam vltra X. annos, ad eum librum

Grauis calūnia in Episcopum Roffensem.

librum siluisse. Sed quid vos fœdi histriones in probo ac sancto viro illo(qui decus & corona est omnium Episcoporum & Doctorum huius temporis)reprehendatis aut cõfutetis, qui vel in minimo pedis digito plus scripturæ eruditionisque habet,quàm habetis vos omnes in toto Bohemothico corpore vestro. De verbis autem consecrationis,inter alia multa sic quoque respondit. Quod autem Lutherus ridet nos, quando confugimus ad fidem & mẽtem Ecclesiæ,facit vt Apostata. Velim autem contra liben ter audire,ex quanam scriptura Lutherus eiúsve Diabolus (quem contra Missam secum disputasse ait)demonstrare queat, quando sacerdos Luthericus:qui baptizatus tantum sit, non etiam sacris ordinibus legitimè initiatus:in noua sua Missa Euãgelica,hæc verba Christi,Hoc est corpus meum, vel altissima voce decantat aut eloquitur,quod per hoc caro & sanguis veniant in panem & vinum,Vbi hoc scriptum habetur? Quantumuis vero nugaces sunt Lutherus & Cordatus,ad hanc tamen quæstionem tacent & obmutescunt. Viderint ergo Lutherani,quonam ipsos Diabolus per Lutherum seducat,dum nihil vult admittere, nisi quod expresse in scripturis habetur, nempe, in sectam Zuinglianorum atque Pighardorum,qui Trãssubstantiationem negant:sicut & Lutherus eam negat, dicens, Substantiam panis & vini æque post consecrationem atque antea remanere. Si ergo non est ibi Transsubstantiatio,hoc est,sub

De verbis cõsecrationis.

Lutherani re ipsa Zuinglianis consentiunt, quia negant Transsubstantiationem.

ſtantiarum tranſmutatio, nihil efficitur per verba conſecrationis: quia panis manet panis, & vinum vinum, poſt ſicut antea. Quantumuis autẽ multa inaniter profundit verba Cordatus, qui præter quam ſcripturã in cauſa fidei nihil vult admittere vel recipere: Nullam tamen indicet ſcripturam, quæ dicat, per verba conſecrationis fieri carnem & ſanguinem Chriſti, quando exprimuntur in altari, Non autem, quando aliàs dicuntur aut cantantur in paſſione aut Euangelica lectione ſua alibi. Item, ſi dicantur ſuper panem & vinum, Non autem, ſi dicerentur ſuper lapidem & aquam aut cereuiſiam. Hic aude magnipotens ſcripturæ iactator Cordate, & iſta mihi clare ex ſcripturis indica, Adiuro te per æternam veritatem. Quam diu autem tu omneſq; Lutherani iſta non indicaueritis, ego vos promeris Zuinglianis Pighardiciſque deuoratoribus panis, bibonibúſque vini habebo: Quandoquidem præter apertam ſcripturam nihil recipitis. Nos autem indubitata fide firmiſſime credimus, per verba conſecrationis Tranſubſtantiationem fieri, vtpote, ex ſubſtantia panis & vini, fieri carnem & ſanguinem Chriſti. Quamuis enim de hoc ſcripturam non habeamus: habemus tamen fidem & approbationem Eccleſiæ, quæ ore tenus à Chriſto eiuſque Apoſtolis hoc didicit atque accepit. Sublimia enim myſteria iſta non ſunt expoſita in publicis ſcripturis, ne irriderentur ab infidelibus Paganis, Turcis & Iudæis: Quemadmodum Chriſtus

Non ſunt omnia myſteria in ſcripturis expreſſa.

ſus mandauit Matth.7. dicens. Nolite ſanctum dare canibus &c. Adduxit & Paulum, Dionyſiúmque & Auguſtinum in eandem ſententiam, quos recitare longum foret. Cæterum de Miſſa Teuthonice quoque ſcripſit tũc pius ac eruditus vir Dominus Paulus, Abbas veteris Cellæ, Ordinis S. Bernardi, Qui generaliter in prologo pro Miſſa ſic argumentatur. Si Miſſa eſſet abominatio (vti blaſphemat eam Lutherus) aut impium damnabiléque opus: Diabolus aduerſus eam diſputaturus non eſſet, neq; operam daturus, ut Miſſa aboleretur, ſed multo magis, potiuſque eam promoturus eſſet, vt in deſpectum & contumeliam Dei in pleniſſimo ac frequentiſſimo vſu eſſet atque permaneret. Quamobrem liber Lutheri de Miſſa angulari, fidelibus & à Deo vocatis, plus facit ad confirmationem & augmentum deuotionis ad Miſſam, quàm ad imminutionem & abolitionem eiuſdem.

Verba Abbatis Veteris Cellæ, pro Miſſa.

Aperi quæſo ſenſus, conſydera ſerio ac diligenter, & perquire omnia ſcripta Lutheri: Nuſquam profecto inuenies in eis, vbi glorietur Lutherus de vlla viſione diuina, aut reuelatione ſpiritus Dei: ſed omne eius commerciũ, omnis conuerſatio, omnis gloriatio & viſio eius, eſt cum Diabolo. Sæpe quidem eius mentionem in aliis ſcriptis ſuis fecit: Hic autem manifeſte fatetur, Diabolum eſſe præceptorem ſuum, qui diſputando ipſum docuerit, Miſſam nihil eſſe boni. Perſæpe profecto miratus ſum,

Quales ſunt viſiones Lut.

Superbia Lutheri ex magistro eius, Diabolo.

vsque adeo superbire Lutherum, vt à nemine prorsus instructionem aut admonitionem aliquam recipiat, nec vllius iudicium ferat, nõ Vniuersitatum, non Conciliorum, non Ecclesiæ, ne Angelorum quidem: Cum tamẽ Paulus Apostolus, qui in tertium raptus cœlum, de Euangelio suo, quod sibi à Domino reuelatum erat, nihil dubitare poterat: non dedignatus sit cum cæteris Apostolis de Euangelio conferre, eorúmq; iudicio se cum Barnaba (qui erat plenus spiritu sancto) humiliter submittere. At Lutherus, qui Euangelium suum à Diabolo (vt hic manifeste fatetur) didicit, nullius prorsus cognitioni doctrinam suam vult submittere iudicandam: Similis nimirũ suo præceptori, qui est rex super omnes filios superbiæ, vt ait liber Iob. Nunc igitur cessat mea de illius elatione admiratio: Quia Dominus ait in Euangelio. Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius. Hæc Abbas ille venerabilis in prologo. Cætera prolixiora sunt, quàm vt hic commode recitari queant.

Iob. 41. Matth. 10.

Alter libellus ad Regẽ Scotiæ.

Dum autem procul ablegasset famulum suum Cochlæus in Scotiam, ad præmonendum Episcopos Scotiæ, atque etiam Regem ipsum, à dolis Lutheranorum, quos per Alesium Scotum, profugum & exulem (qui abiecta cucullaè Scotia Vuittenbergam profugerat) Inclyto & per omnia Catholico regno Scotiæ intendebant, sicut regno Angliæ per Vuilhelmum Tyndalũ alioſque Apostatas fecerant: Interea acrem in Cochlæum librum, dictante aut adiuuante Phi-

lippo

lippo Melanchtone, Vuittenbergæ ædidit Alesius. Cui protinus respondit Cochlæus, acrius incusans Philippum, quàm Alesium, quod ex stylo aliisque indiciis probe cognosceret mēdaciorum Architectum. Inter cætera igitur ad Regem Scotiæ in altero libello ita scripsit.

Verba Cochlæi in Phil. Melā.

Quantum mendaciorum atque cālumniarum confictum sit ibi de exilio Alesij, longum esset referre, & fortassis indecorum coram Maiestate tua, Sereniſſime Princeps. Tantum est enim vanitatis & virulentiæ, vt ille non immerito dicatur Melancthon, id est, Nigra terra, cui ludus & consuetudo est, bonorum & Catholicorum virorum famam denigrare. Quantos enim denigrauit in suo Didymo? Quantos in locis communibus? Quantos in Apologia suæ Confessionis? Enumerat autem speciatim iniurias regno Scotiæ ab eo illatas, Tum quod olim in Didymo suo Eximium Theologum Scotum, qui Doctor Subtilis cognominatur, palàm traduxit: affirmans ei non recte tribui Subtilitatem, adeo non explicanti sua, vt & à tenebris nomen meruerit, eò quod nullius confusior, quàm huius doctrina sit. Quem luce meridiana clariꝰ sit, bis sex decim pedibus à Luthero vinci, si de ingenij acrimonia, de eloquentia, de humanioribus & Cyclicis disciplinis contendatur: Tum quod nuper sub Alesij persona, multa in Scotos, quę non decent, deblaterauit. Ait ergo inter cætera Cochlæus. An vero leuis est hæc & iniuria gentis, & infamia regni, dice-

Iniuriæ Phi. Melan. in Scotos.

re, quod Patritius, homo nobilis apud Scotos, crudeliſſime occiſus eſt, non quia hæreticus aut criminoſus eſſet: ſed quia iudicium ſcripturæ & patrum ſequens, abiecit aut reprehendit manifeſtum aliquem abuſum aut errorem? Et infra. Quid barbarius, ſceleratius, aut immanius dici queat, quam quod ille dicit, exerceri in regno tuo ſæuitiam in optimos viros omniũ ordinum? Quid enim amplius facere poſſet vel immaniſſimus Phalariſmus aut Cyclopica barbaries? Deinde, quid irreligioſius, aut magis impium, minúſque Chriſtianum eſſe queat, quàm atrociſſima proponi Edicta, quæ prohibent in inſulam inuehi libros Noui Teſtamenti? Turcarum enim aut Iudæorum, non Chriſtianorũ eſt, nouum prohibere Teſtamentũ, in quo ſunt Quatuor Euangelia Chriſti, ac Pauli aliorúmque Apoſtolorum doctrinæ & res geſtæ.

Vafricies Phil.

At intelligo, Rex, nequiſſimi Rhetoris calidum vaframentum, quo ſignificat ſuis, per optimos quidem viros, eos qui Lutheri doctrinam approbant: per nouum vero Teſtamentũ, nouam ſui Lutheri translationem, quæ & Teuthonice pro Germanis, & Latinè pro externis, in Lutheriſmum attrahendis, iam pridem eſt euulgata. Et rurſus. De inuocatione ſanctorum, non ſolum impie mentitur, dicens, eam apud veteres ante Gregorium non fuiſſe: ſed etiam ſcelerate blaſphemat & irridet Deum in ſanctis ſuis, maxime vero in iis ſanctis, qui notiſſimi ſunt apud Scotos, Niniano & Bothulpho:

pho: Quos etiam Diis gentium Lupercis ignominiose cõparat. Hæc & id genus alia Cochlæus ad Regem Scotiæ, Iacobum Quintum, in personatum Alesium. Cum autem multi tum degerent Vuittenbergæ Poloni, nobiles adolescentes, qui dum bonas literas ibi addiscerent: Lutherica simul imbibebant venena, vt metus esset, ne domum reuersi, totum Poloniæ regnũ quod egregie Catholicum est, Lutherismo inficerent. Nesciebant autem plærunque parẽtes & cognati eorum, ipsos Vuittenbergæ versari, sed putabant eos Lipsiæ, vbi Catholica est Academia & honesta ciuilitas literis operam dare.

Multi Polonorũ Vuittenbergæ studebant.

Cochlæus igitur, vt de periculo illo Polonos in tempore admoneret, varios ędidit Latine libellos, quos ad Episcopos & Proceres illius regni inscripsit, vt ea saltem occasione intelligerẽt, sibi suisq; à Vuittenbergensi fermẽto cauendum esse. Cum autem apud Polonos plęrosq; propter bonas literas gratiosum esset nomen Philippi Melanchtonis, vt venena illius propius clariúsq; inspicere possent: ædidit Cochlæus Quatuor Philippicas, & quædam alia in Philippum illum opuscula, quæ per Bibliopolas in Poloniam peruenerunt. Archiepiscopus igitur Gnesnensis Dominus Mathias, aliique nonnulli Episcopi & Proceres Regni, sua instantia effecerunt, vt Sereniss. Rex Poloniæ, SIGISMVNDVS, acre promulgauerit à nouo Edictum, quo & reuocabat eos Polonos, qui Vuittenbergæ studebant: & prohibebat

Libelli Cochlæi contra Phil. Melã.

Edictũ Regis Poloniæ, quo reuocabantur Poloni è Vuittenberga.

aliis, ne quis illo amplius mitteretur. Sic enim orditur. Audimus permultos esse in regno nostro factiosos, & nouandarum rerum cupidos homines, Qui sectas, ab Orthodoxis patribus in Vniuersalibus Conciliis reprobatas, non in occulto solum sectantur: sed & publice prositentur & disseminant, non sine contemptu piarum sanctionum, à sancta Catholica Ecclesia institutarum & receptarum, atque Edictorum nostrorum. Esse item non paucos, qui liberos, propinquos & affines suos, Vuittenbergâ mittant, vt illic mox ab ineunte ætate, prius quàm nouerint malum à bono discernere, pestifera dogmata, ab ipso Luthero (qui horum malorũ caput est) imbibant, & postea in regno nostro diffundant & propagent. Quæ res quàm fœliciter vicinis circum circa regionibus ceciderit, nemini obscurum est.

Quãta mala ex secta Luthere exorta sunt.

Videmus enim luce meridiana clarius, quãtæ seditiones, quantæ cædes, bonorum direptiones, & quanta rerum omnium perturbatio quanta pietatis ruina, quanta denique honestatis euersio, ex his initiis excitata sit. Quam non potuerit hactenus pestis hæc, semel in hominũ animis radicata, extirpari, quamuis multis in id incumbentibus. Quod ne nobis quoq; & subditis nostris vnquàm vsu veniret, cauimus aliquoties Edictis nostris, grauibus pœnis in trãsgressores constitutis. Et infra. Quod attinet ad eos, qui apud Lutherum vel quoscunque alios factionum istarum Principes vitam degunt, iis

omnem

nem aditum ad quasuis dignitates & Magistratus præcludemus in posterum &c. Post hoc Edictum aliqui Poloni à Vuittenberga domum in patriam reuocati, omnem culpam in Cochlæum reiecerunt. Quorum vnus, donatus Canonicatu Metropolitanę Eccleſię Gnesnensis, acrem in Cochlæum scripsit epistolam ad Archiepiscopum suum. In qua sane multis celebrat laudibus Philippum, veluti præceptorem suum: acerrime autem accusat Cochlæũ, tanquàm is odio potius Philippi & bonarum literarum, quàm amore Religionis & Reipublicæ, aduersus Philippum contenderet. Sed Deus inspector cordis & cogitationum, iudicabit tandem, & sciet quid vnicuique iuxta opera eius reddere debeat. Certe Cochlæus palam confessus fuit sæpe, cum alibi, tum in iis ipsis libris, quos tum in Philippum ædidit, sese non odio Philippi, sed zelo fidei & religionis Catholicæ, in Philippum scripsisse. Nam Philippicas & Velitationem in eius Apologiam toto Triennio: Confutationem vero Didymi eius vltra XII. annos, domi apud se retinuerat, antequàm ædidit: quod sperabat illum aliquando ad Ecclesiam, dimisso Lutherismo, reuersurum. Vbi vero vidit, eum indies maiorem in ea secta progressum facere, maluit ædendo, sub corporis sui periculo, Polonos paucos offendere, quàm dissimulando atque tacendo, contra charitatem in animæ suæ periculum, negligere multos, Deoque conscientiam suam

Epistola cuiusdam Poloni in Cochlæum.

Cur in Philippum Mel. scripsit Cochlæus.

male parcendo aut conniuendo ream facere, Cui obiiceretur illud Esaiæ. Canes muti, non valentes latrare. Esa. 56.

Hac de Actis & scriptis Lutheri Missæ scripta fuerunt, Anno M. D. XXXIIII. Quæ autem deinceps vsque ad obitum Lutheri supplementi vice superaddita sunt, Ratisponæ sunt scripta.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXV.

De infausto Regis Angliæ diuortio.

ACcidit hoc anno lamentabilis fidei ac religionis turbatio, studio & instigatione malignorum hominum, in florentissimo Regno Angliæ, accepta per infaustum Regis diuortium occasione, dum Clemens Papa VII. noluisset diuortium illud permittere. Contra quod & Cochlæus librũ scidit, de Matrimonio Sereniss. Regis Angliæ, Henrici Octaui, inscriptum. In quo proline probatur sanctitas Matrimonij, contra quod multi suaserant Regi diuortium. Cum autem optimi & Doctissimi viri, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffensis, & Thomas Morus, supremus Cancellarius Regni, dissuasissent diuortium illud: aliquandiu captiui detenti sunt in carceribus, ac tandem hoc anno (cum neque diuortium neque defectionem Regis, qua ab obedientia Ro. Pontificis & Vnitate Ecclesiæ discessit,

cesſit, ſeque ipſum ſupremum Caput Eccleſiæ Anglicanæ conſtituit, approbarent) ambo capite truncati, & vltimo ſupplicio publice affecti ſunt. De quorum ſane paſſione ſcripſit quidam in hæc verba. Sexto Nonas Iulij, obtruncatus eſt in Britãnia Thomas Morus, non minorem conſtantiam in iudicio & ſupplicio præſe ferens, quàm iniquiſſimo Athenienſium Senatuſconſulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Epiſcopo Roffenſi, in quem Regis furor non alia cauſa vehementius exarſit, quàm quod is in Cardinalium ordinem à Pontifice eſſet coaptatus. Sed audi, quod vincit omnem feritatem. Caput Roffenſis inditum ſtipiti, multis diebus omnium oculis fuit expoſitum: quod non modo non contabuiſſe, verum etiam multo venerabilius eſſe factum ferebatur. Vbi is rumor percrebruit, mox amotum eſt loco. Et ne quid in Mori capite exiſteret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immaniſſimum. Renouata eſt Thieſtæa fabula, & caput eius non niſi lõga coctura maceratum, quo celerius difflueret, haſtili eſt impoſitum. Hæc ibi. Secuta ſunt & alia plus ſatis Tragica & immania, in plærosque Monachos in publico ædita ſupplicia. Exorti item graues contra Regem motus & ſeditiones, quæ vi militari & a mis ſunt ſuppreſſæ. Admiſſa item fuerunt ſectarum dogmata, atque etiam ad tempus in concionibus populo prædicata. Miſſi præterea

Paſſio Ioannis Epiſcopi Roffenſis, & Thomæ Mori.

Magna in Regno Angliæ mutatio.

Cratores Vuittenbergam, inter quos fuit Thomas Fuxus, Episcopus Anglus. Æditi quoque libri apud Anglos aperte Lutherani: Demolita ac penitus deuastata Monasteria, quorum locupletissimi census Regis fisco sunt additi.

Papa Paulus III.

Mortuo autem Papa Clemente VII. vnanimi omnium Cardinalium voto & consensu electus est Alexander Farnesius, dictus deinceps Paulus Tertius, qui contra defectionem & crudelitatem Regis Angliæ, multis conquestus est epistolis ad Reges & Principes. Sed & Erasmus Roterodamus, quanquam à Rege illo sæpe liberaliter honoratus fuerat: de morte tamen Roffensis & Mori in suo Ecclesiaste (quem de modo concionandi scripsit) libere sanum publice testatus est dolorem. Deflentur (inquit) merces naufragio amissæ. At quę merx tam preciosa, vt cum syncero amico conferri queat? Quid igitur hac tempestate crudelius, quæ me tot spectatissimis amici spoliauit? Pridem Guilhelmo Varramo, Archiepiscopo Cantuariensi: nuper Guilhelmo Montioio, Episcopo Roffensi, & Thoma Moro, qui fuit eius regni supremus Iudex. Cui pectus erat omni niue candidius: Ingenium, quale Anglia nec habuit vnquam, nec habitura est, alioqui nequaquam infœlicium ingeniorum parens. Hæc Erasmus. Luther° insperatis huiusmodi apud Anglos doctrinæ suæ successibus, ferocior adhuc superbiórque factus: In Cardinalem Moguntinum iterum per multas calumnias

Erasmus de Roffensi & Moro.

Luth. contra Card. Moguntinum. Calumniæ in Catholicos Principes.

Teu-

Teuthonice inuectus est, & non modo in eũ, sed etiam in alios quoscunque Catholicos Imperij Principes ac Status. Christum (inquit) in verbo suo, & in manifeste agnita veritate Euãgelij, Atque Christianos eius, ex mera vi obstinataque malitia condemnant ac persequuntur. Item, Seditiosi sunt & rebelles Cæsari, Deique fures, qui neque Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, neque Cæsari, aut vlli potestati obedire dignantur. Item, Non solum inobedientes sunt, verum etiam furunt ac sæuiunt in Christianos innocentes: quia occidunt ac latroniciis interimunt quencunque possunt, perinde ac si vellent libenter regnum Dei totum semel delere. Et hinc ita concludit. Possunt igitur etiam secundum ius Pontificium ex pelli aut occidi: quia non tenemur vim pati, sed vim vi repellere licet. Et specialiter ac nominatim contra Cardinalem illum sic ait. Si ciues Hallenses & subditi prouinciales, Archiepiscopatus Magdeburgensis, Episcopum Moguntinum, Tyranuum suum, Cardinalem, expellerent aut interficerent, iuste facerent ei iuxta Pontificia iura. Ipse enim optime scit (inquit) quod notoriam facit eis iniuriam, & agnitam persequitur veritatem. Aduersus hęc Cochlæus respondens, inter cætera sic habet. Cardinalis iste, subditis suis, qui ab Ecclesiæ Catholicæ obedientia, aduersus proprium dominum suum, ad Lutheri hæresim, per inobedientiam defecerunt, admodum leuem modicámPœna leuis & modica inhæret.

que pœnam inflixit. Quippe præcepit, vt venditis bonis suis, alio se conferant, ne velut oues contagiosæ, alios bonos Christianos obedientésque subditos cohabitando inficiant. Hoc autem facere tenetur Cardinalis, sub salute animæ suæ, non solum tanquàm Catholicus Princeps, Cui hoc etiam in iure Ciuili, legibúsque Imperialibus, iniunctum atque præceptum est: Verum etiam tanquàm legitimus pastor, Ordinariúsque Episcopus, à spiritu sancto vocatus ac positus, velut supremus speculator, cuius animarum cura à Deo commissa est. Quemadmodum docet eum Paulus Apostolus Act. 20. Et Christus Dominus, Ioan. 10. Vt bonus pastor, quando viderit lupum (hoc est hæreticum) venientem, non fugiat neque conniueat, neque sinat lupum oues dispergere, mactare ac perdere: sed animam suam ponat pro ouibus suis, à lupi morsibus defendendis. Quemadmodum & Propheta Ezechiel ex ore Dei pronunciat cap. 3. & 33. Cum igitur quilibet hæreticus pro rapaci lupo habendus sit, sicut Christus docet Matth. 7. & Paulus ad Titum 3. Potuisset profecto Cardinalis optimo iure subditos suos Lutheranos, qui à Lutherismo desistere nolebant, punire, non solum in bonis, sed etiam in corpore, eisque tollere non modo cunctas facultates omnémque substantiam, verum etiam corpus & vitam, iuxta dictamen legum Imperialium in Codice de hæreticis: Quandoquidem Lutherus publice pro hæretico notorio condemnatus

C. de hæret. l. si vero cum seq.

C. de hæret. l. Quicunque. §. nemo cum seq.

demnatus ac declaratus est ab vtraque potesta te, Papa & Imperatore. Multo igitur magis timere debet Cardinalis, quod nimium mitis ac clemens fuerit erga eiusmodi obstinatos hæreticos, quàm quod nimis dure aut Tyrannice adversus eos egerit, sicut mendaciter imputat ei Lutherus. Timendum est enim, ne expulsi eiusmodi hæretici, alibi quoque velut lupi rapaces, simpliciores Christi ouiculas inficiant, atque ad defectionem concitent, & in sempiternam mortem abripiant: néue literis & libellis venenosis, quos aliis ex locis ad subditos Cardinalis occulte immittant, bonos hactenus & obedientes subditos, ad consimilem defectionem & inobedientiam exemplo suo sollicitēt.

Cardinalis nimis mitis in hæret.

Cæterum Laicus quidam, Hallensis ciuis, & subditꝰ dicti Cardinalis, nomine Caspar Querhamer, mito studio ex diuersis Lutheri libris collegit XXXVI. Cōtrarietates, super vno dūtaxat articulo, qui est de cōmunione Eucharistiæ, sub vna aut sub vtraq; specie. Quas Teuthonice ędidit, in lōgā tabulā productas, vt parietibꝰ domorū affixę, turpitudinē & incōstātiam Lutheri omnibꝰ ad oculū palā ostēderēt: Quas in Latinum conuertit Cochlæus, & in præfatione ad Ioannem Matthæum, Episcopum Veronensem sic ait. Nuper vero suscitauit Dominus aduersus Lutherum spiritum Laici cuiusdā Halensis in Saxonia, qui taurum istum cornupetam ita prostrauit, ac proprio ipsius gladio iugulauit, vt neq; Goliath ille Philistęꝰ magis prostratꝰ

36. contrarietates Lutheri in vno articulo.

2. Reg. 17.

à Dauide, nec duorum seniorum libido & calumnia aduersus Susannam, certius aut apertius à Daniele conuicta videri queat. Quomodo igitur timeant enm Docti Theologi, cui sic vellicat barbam, frontémque ferit atque confundit simplex Laicus? Titulus autem, quem Laicus ille posuit, sic habet. Tabula, cunctis, qui à Luthero seduci nolunt, vtilis & necessaria.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVI.

Ficta inter Luthe. & Zuing. concordia.

CVm hactenus propter diuturnam contentionem, quæ erat inter Lutheranos & Zuinglianos, male audirent Concionatores vtriusque partis: cœperunt rursus inter se de concordia agere, sicut antea fecerant Marpurgi, quando Zuinglius adhuc viuebat. Missi sunt itaque ex Ciuitatibus Imperij Zuinglianis, vtpote, ex Argentina Capito & Bucerus, ex Augusta Bonifacius & Musculus, ex Vlma Frechus &c. Vuittenbergam ad Lutheranos, vt cum eis concordarent. Egerunt autem præcipue de Baptismo, de Eucharistia & de Pœnitentia, & post multas exprobrationes & querelas inuicem dictas, conscripserunt formulam concordiæ, sed inefficacem: quia propter aliorum absentiam, & sine suorum Magistratuum consensu, concludere non audebant.

nudebant. In reditu igitur suo scripserunt acta illius tractatus, dum Francofordiæ subsisterent, sed ea in lucem ædere timuerunt. Cochlæus autem euulgauit Tres libros Diui Iuliani, Archiepiscopi quondam Toletani. Quorum titulus est, Prognosticon futuri sæculi. Reperit autem eos in Monasterio veteris Cellæ, quod in terra Misnensi percelebre est. Ac ea potissimum ratione in lucem æ didit, quod multa cõplectuntur, quibus multi nouarum sectarum errores refelli queant: ij præsertim, quos de mortuorum sepulturis exequiisque, & de animarum statu post mortem, ac de purgatorio igne, barbaricis contumeliis & abnegationibus in simplicem plebem dispergunt. Aedidit item antiquam & insignem epistolam papę Nicolai I. ad Michaelem Imperatorem Constantinopolitanum olim scriptam, cuius plærãque fragmenta in Decretorum volumine à Gratiano recitata sunt. Quam reperit Coloniæ in Monasterio Tuitiensi. Adiunxit autem multa eiusdem Nicolai I. Decreta & rescripta, quæ sparsim à Gratiano cæteris interposita cernuntur, & distribuit ea in XX. Titulos. Addidit quoque historiam de rege Lothario, ex Reginone & Sigeberto breuiter commemoratam, qui à Nicolao I. excommunicatus fuit, propter Uectam vxorem, aliámque per falsos testes ac iudices superinductam: Vt Rex Angliæ, Henricus VIII. inde cognosceret, quàm nequiter seductus sit contra vxorem suam san-

Prognosticon Iuliani de futuro sæculo.

Epistola Nicolai I. ad Michaelem Imp.

Contra Regis Angliæ diuortium.

ctissimam, quæ Cæsaris nostri Generosissima fuit Matertera. Ait igitur ad eum in præfatione sic. Fama deceptus, volui sublimitatem tuã in bono proposito (quod mendax ad me fama de recõciliata tibi coniuge tua sanctissima perferebat) per scripturas & rationes confirmare, eo libello, quem ad Paulum III. Pont. Max. de Matrimonio tuo ædidi. Erraui quidem, quantum ad factum tuum attinet: Quantum vero ad iuris æquitatem causæque statum & firmamentum spectat, non pœnitet neque pudet me illius laboris. Quamuis acceperim, te ob id parum clementi in me esse animo: Vtcunque res mihi cadat, non libet mihi veritatem, ab adulatoribus tuis per Galliam & Italiam auro illectis oppugnatam, & in Anglia vi sruitiáque ac cædium immanitate oppressam: aut deserere metu mortis, aut dissimulando prodere &c.

Contra adulatores Regis Angliæ.

Adiecit præterea Defensionem pro Roffensi & Moro, contra Richardum Samsonem Anglum, qui Regis facta impudẽter laudans, optimorum virorum pietatem & constantiam impie reprehendebat, Vbi inter cætera sic ait. Certum est, Regi vestro nunquã nocentiores fuisse hostes, quàm vos estis, qui ex grauissimis dignis eius, opes ac dignitates quæritis vobis, omnémque partam gloriam eius, in ignominiam sempiternam conuertitis, vt vere possit nunc ei illud Esaiæ dici. Argentum tuum versum est in scoriam. Quid enim profert ipse nunc in suis Edictis, quid noui filij eius Episcopi in suis mandatis,

datis, quid vos adulatores, in Defensoriis libellis, contra Ro. Pont. æditis, quod clarissime per propria Regis vestri verba, quæ protulit contra Lutherum olim (antequàm vestris fuisset efascinatus & excæcatus assentationibus) in libro vno de Sacramentis Ecclesiæ, & in Epistolis duabus (quarum vnam ad Duces Saxoniæ, alteram ad ipsum Lutherum scripsit) reprobari, confutari ac redargui non possit? Ego hic, brevitatis gratia, ex tuo duntaxat libello, quem Orationem vocas, pauca referam, ex quibus intelligatis confusionem vestram maximam &c.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVII.

ROmanus Pontifex Paulus III. indixit hoc anno Generale Concilium, Mantuæ celebrandum, Ad quod Luthera nos quoque Principes vocauit. Quod vbi intellexerunt Lutherus & complices eius, variis machinationibus ac scriptis Concilij autoritatem impugnare cœperunt. Etenim Vuittenbergæ euulgauerunt XXX. propositiones, contra Concilia publice disputandas. Inter quas Duodecima sic habet. Ideo Concilium aut Episcopi congregati, errare possunt, æque bene sicut alij homines. Et Sequens hanc ita ait. Si autem non errent, hoc fit à casu,

30. *propositiones Luth. contra Concilia.*

aut ex merito alicuius ſancti ac boni viri, qui inter eos eſt, aut etiam generalis Eccleſiæ &c. His autem 30. propoſitionibus, oppoſuit Cochlæus 30. Teſtimonia, ex ſcripturis, ex legibus, ex Canonibus & ſanctis patribus, pro Conciliorum autoritate: Quibus & LXX. propoſitiones adiunxit, eandē confirmantes. Scripſit & in eorum excuſationem, Smalcaldiæ data tam, quæ Quadruplici forma euulgabatur, partim Latine partim Teuthonice. Multis nanque vanis querelis & cauillis, contra Bullam indictionis inuehentes, cauſam ſuam palliare quærebant: Tametſi verba illius nulli bono viro diſplicere iure poterant. Sic enim ait ibi Pontifex. Sperantes & cum Dei auxilio nobis promittentes, per hoc tam ſanctum ac ſalutare remedium (Concilium videlicet) non ſolum omnes hæreſes & errores ex agro Domini extirpandos, & Chriſtiani populi mores corrigendos: ſed & vniuerſalem pacem inter fideles cōponendam, & facta ſub vexillo ſalutiferæ Crucis contra infideles generali expeditione, regna & terras noſtras, ab illis occupatas: recuperandas, captiuoſque innumerabiles liberandos, & infideles ipſos, ad ſanctam religionem noſtrā, fauente Domino, conuertendos. Vt ſic vniuerſo orbe, in vnum idēmque ouile Domini coaleſcente, in vera fide, ſpe & charitate, ſobrie, iuſte & pie viuatur, & inde ab omnipotenti Deo corona iuſtitiæ expectetur &c. At illi, nihil horū attendentes, ludicris figmētis præoccupabant

Contra vanam excuſationem Luth.

Ridicula figmenta Luthe.

cupabant populi aures, oculosq; & animos, ne animaduerterent eorũ Laici, quid vtilitatis Bul la proposuerit. Effingebant itaq; nouos Pas quillos, nouas Beelzebub epistolas, fabulosas legendas de Ioanne Chrysostomo, quas impu tabant Concilio. Item, Quatuor epistolas Ioan nis Hus, & libellũ de Donatione Constantini Magni, contra huiusmodi nugas & figmenta, quæ Germanice fuerant diuulgata. Breues iti dẽ Germanice confutationes ædidit Cochlęus, vt ex iis populi viderent maligna eorũ calum niandi, ac per mendacia circũueniendi studia.

Traxerunt præterea in sectam suam Illustriss. Ducẽ Saxoniæ Henricũ, fratrẽ Ducis Georgij: eius videlicet, quem tot iniuriis, molestiisq; & calũniis, per varias malignitatis suæ machinationes vexauerat Lutherus. Aedebant nouas or dinationes Cæremoniarũ, nouos hinc inde Ca techismos, etiã illi qui cũ Laici essent, pastoralẽ animarum curam administrabant nouo ritu.

Per nouos itaque Visitatores constituit Prin ceps ille nouos articulos, quos Clericis iuxta ac Laicis sui dominij indixit ac promulgauit. Quosdam quidem generaliter ad omnes subdi tos: Quosdam vero specialiter ad sacras Vir gines, in oppido Fribergensi consistentes. In quos sane articulos Cochlæus paruum ædidit Teuthonice libellum, quem inscripsit, Breuem Glossam super nouos articulos Visitatorum. In quo sic habet exordium. Primum falsus est Titulus & impudens mendacium. Ait nanque

articulos istos cõformes esse sacræ scriptnræ, atq; Cõfessioni & Apologiæ Augustanæ: Quãdo quidẽ neq; sacra scriptura, neque Confessio & Apologia illa, interdicũt aut abrogant Missam, nec horas Canonicas. Scriptura quippe ait. Ab ortu & occasu magnũ est nomẽ meũ in gẽtib⁹: & in omni loco sacr ficatur & offertur nomini meo oblatio mũda. Itẽ, Septies in die laudẽ dixi tibi. Itẽ, Media nocte surgebã, ad cõfitẽdũ tibi. Et Confessio illa hũc habet. Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleãt &c. Item Apologia. Iterũ (inquit) præfandũ est, Nos nõ abolere Missam, sed seruare atq; asserere eã religiose: fiũt enim apud nos Missæ singulis diebꝰ Dominicis & Festis. Cõtra hęc autẽ statuunt isti articuli, vt Nobiles de cætero nõ permittãt, Plebanos & pastores suos vllam celebrare amplius Missam. Prohibẽt insuper pulsum ad Aue Maria: Vetãt canere Salue regina, Regina cœli: Interdicũt benedictiones aquæ, salis, placentarũ, herbarũ, palmarũ &c. Quod certe neq; Confessio, neq; Apologia facit: Falsus igitur & mendax est Titulus. Quoniam vero articuli isti abiisce hominibꝰ cõstituti sunt, qui neq; Papalem, neq; Episcopalẽ habẽt autoritatem, sed lupi potius sunt rapaces, quàm legitimi & Ecclesiastici pastores: non possunt vllius hominis ligare aut astringere cõsciẽtiã. Cõfutãtur itaque & ab ipso eorũ nouo Idolo Vuittenbergensi, Lutherus nanq; in libello suo de sæculari potestate, reprobat eos Principes velut insanos & peruersos,

bis, qui in rebus fidei & Ecclesiæ, suis præsu-
mant subditis leges dare, præcipere ac prohi-
bere. Hæc & id genus multa ibi Cochlæus, cõ
tra nouas illorũ articulorũ temeritates. Cũq; *Contra Ca-*
essent Vratislauiæ, in præclara & prȩcipua Sle- *techismum*
siæ ciuitate Duo pastores huiusmodi, quorum *D. Moibani.*
unus erat Laicus, alter sacerdos vxoratus & Di
gamus: scripsit aduersus Laici Catechismũ Co-
chlæus breue Germanice libellũ, cõtra eorũ er
rores de Baptismo & Eucharistia. Vbi præmit-
tebat in præfatione hãc quæstionẽ, An scriptũ
esset vspiã, vel in sacris literis, vel in patrum scri
ptis aut historiis, quod liceat Laico pastorale
gerere officium: Sacramenta administrare po
pulo, consecrare &c. aut sacerdoti, post susce
ptos sacros Ordines, vxorem ducere, atque etiã
vna defuncta ducere alteram. Sed neuter illorũ
respondit, neque ad eam quæstionem, neque
ad confutationem errorum, quos de Baptismo
& de Eucharistia docebant: opibus interim &
vulgi applausu secure fluentes.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVIII.

NT Germani nostri, atque etiam exteræ Nationes cognoscerent clarius, quod multo minus malus impiúsque fuerit *Comparatio Ioannis Hus ad Luth.*

Ioannes Hus, qui per hæresim suam florentissimum Regnum Bohemiæ, in omne malum & incommodum perduxit, quàm Lutherus est, qui tam seditiose ac impie Ro. Imperium Regnúmque Germaniæ perturbat: Cochlæus ex aliquot sermonibus Ioannis Hus, LXX. articulos excerpsit, quibus opposuit ex vno Lutheri sermone totidem articulos, sed multo atrociores, quàm illius fuere. Verbi gratia, Hus ait. Sicut Moyses inuenit gratiam in conspectu Domini: Ita sacerdos in præsentia Domini, scilicet in diuino officio. Lutherus vero sic. Hic neminem moretur, digna Saturnalibus & Bacchanalibus illa consecratio. Ridiculum enim coram Deo nugamentum ordines isti & consecrationes habentur. Hus autem, cum diceret: Omnis sanctus est sacerdos, sed non omnis sacerdos est sanctus. Et contra hoc obiiceret: Ergo vetula sacrificabit in altari. Respondit: Non sequitur, quia non est consecrata ad hoc. Ité Hus ait. Si patrem honoras, cui quotidie dicimus. Pater noster, qui es in cœlis: honoras & matrem nostram, vxorem eius legitimam, quæ sursum est Hierusalem, id est, Ecclesiam sanctã, in cœlo triumphantem, & hic corpore, in cœlo mente conuersantẽ, & in purgatorio à propriis meritis dormientem. Quæ ex his tribus recollecta, vnica mater nostra dicitur. Lutherus autem totam Ecclesiam errare dixit, mox ab initio, in primo Concilio, cui interfuerunt etiam Apostoli & eorum discipuli, eò quod fuerint in hac

Sana verba Ioan. Hus, de Ecclesia.

sententia,

sententia, Legem & operam necessaria esse, ad iustitiam & salutem. Cum igitur clare ostendetur, Luthero minus impium fuisse Ioannem Hus: inscriptus est ille libellus, De immensa Dei misericordia, erga Germanos: Vtpote, quod nõdum consumpti sumus, qui tot iam annis nos in vicem mordemus, ac noxiis de fide disputationibus & dissensionibus digladiamur, contra piam Pauli Apostoli admonitionem, dicentis. Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem consumamini. Cæterum Vuittenbergę multa fuit contentio Luthero cõtra quosdã Lutheranos, qui legẽ operũ reiiciebant, sicut antea docuerat ipsemet Lutherus. Multis igitur disputationibus aduersus eos contendit, quos probrose Antinomos vocabat. Cochlæus autem, vt ostẽderet ipsum magis repræhensibilem esse, quàm illos: Aduersus Quintam eius disputationem, quæ 70. propositiones cõtinebat, ædidit 153. propositiones, Quarum initium sic habet. Consyderate, quæso, Lutherani, quicunque docti estis atque diserti qualis sit Euangelii noui Architect⁹ Dux & Princeps vester Lutherus: Qui repræhensionis contentionisque incessabili studio, pacisque & vnitatis odio perpetuo, nihil pensi habet, quod sibiipsi sit contrarius, dummodo aliis quacunque occasione contradicere queat &c. Eodem autem anno missus est Cochlæo ex Anglia liber Ricardi Morysini Angli, prolixius & ama rulentus, contra ipsum Londini æditus. In quo, post loquaciſſimæ præfationis

Gal. 5.

Dissensio inter Luth. & complices eius Vuittenbergæ

Ricardus Moysius pro Rege Angliæ.

conuitia, in Quinto demum Quaternione summam libri sui proponens, sic ait. Verum, vt communus cum hoste congrediar omnis, ni fallor, instituta cõtra Regem à Cochlæo accusatio, hæc veluti præcipua calumniarum capita cõtinet. Vxorem repudiatam, Papam ex Anglia eiectum, papæ defensores occisos, illã retineri debuisse: hãc reuocari, hos sine sc elere occidi nunquàm potuisse. Inter calumnias autem complures & acerbas commemorauit & istam, Cochlæum esse donatum Præbenda Canonica in Ecclesia Cathedrali Merseburgensi: ea lege, vt ne posthac contra Lutherum scriberet. Inuehens igitur in eum Anglus iste ait. Tunc ista, veritatis defendendæ causa, ac non potius demerendi tibi Cæsaris & Papæ gratiam scripsisti? Qui fidem das, te posthac in Lutherum nihil molituru. Quid ingens pecunia abs te non impetret, cum Præbenda adtantum dedecoris te impellere potest? Ad hæc Cochlęus, cum mera essent mendacia, breuiter ait. Non solum amicos, sed etiam inimicos suos, vicinos Vuittenbergenses, probe scire, nihil horum verum esse. Cæterum pro Ro. Pontificis autoritate Ecclesiasticaque potestate asserẽda, multas ac validas rationes, in suo de Matrimonio Regis libro, ait se produxisse, non ex suo quidem ingenio: sed ex sanctis patribus & magnis Doctoribus, vt pote IX. ex S. Bernardo. XXIIII. ex S. Thoma. XXVI. ex Patrum Decretis antiquis, & XV. ex Abbate Panormitano. Ad quarum nul-

Responsio contra Morysinũ

lam

Pro Roffensi & Moro.

lem Anglus ille respondit. Pro Roffensi autem & Moro respondens Cochlæus, inter alia multa scait. Non erant viri illi similes tui, Morysine, qui ventris causa Gnatonicam exercerent artē, & contra animam & conscientiam suam laudarēt impia & inhonesta. Damnarent vero ea, quę nullus vir bonus, etiam si Turca esset aut Ethnicus, damnare posset. Quis enim Turcarum faceret, quod tu facere nō erubescis? Quippe Reginam Catherinam, qua nullam habuit Anglia vel Nobiliorem vel sanctiorem, dicis Regi fuisse perpetuo meretricem. Annam vero, affirmas legitimā Regi coniugem fuisse, Regina vxore adhuc vigente. Quam sane Annam Rex ipse paulo post iussit interfici, propter quam sanctos viros illos Rex crudelissime xv. menses in carcere captiuos tenuerat, ac tandem occiderat. Sed & tu ipse, Gnato pessime, eosdem vros, quos impia calumnia patriæ proditores dicere audes, aliquando imprudens laudas & excusas. Ais quippe de ambobus, quod non fuerint isti primi, qui maluerint mortem oppetere, quàm versari in summa leuitatis & infamiæ nota: Leuius erat malum, cū immortalitatis spe occumbere, quàm tot sua voluntina perpetuum testimonium contra se dicere. Ethic manifeste insinuas, licet dicere non ausis, Regē versari in sūmā leuitatis & infamię nota. Negare enim nō Regē plærisque scriptis suis Ro. Pontificis autoritatē asseruisse, & ea scripta perpetuum testimoniū cōtra ipsum dicere &c.

Contra articulos Lutheri ad Concilium

Cunque Concilium Generale indictum esset Vicentiæ celebrandum: Lutherus Teuthonice euulgauit articulos, quos à suis vellet Concilio nomine suo proponi. Contra quos Cochlæus, pro honore & salute Germanicæ Nationis respondens: rogauit, ne articuli, vsque adeo absurdi & impii, proponãtur Cõcilio, eo quod pudoriac ridiculo forent apud reliquas Nationes. Nã plærique ex iis articulis sunt Confessioni Lutheranorum, quæ Augustæ fuerat Cæsari & toti Imperio exhibita, contrarii. Verbi gratia. In Confessione, aiũt, falso accusantur Ecclesiæ uestræ, quod Missam aboleãt: retinetur enim Missa apud nos & summa reuerentia celebratur. At secundus Lutheri articulus, quem Concilio proponivelit, sic habet, Oportet Missam in Papatu maximam & horrẽdissimam esse abominationem, eo quod directe & violenter pugnat contra hunc principalem articulum: Sola fides in Christum, nos iustificat. Ait autem Cochlæus, grauiorem inde fore ruborem proponẽtium hæc in Cõcilio: quia secundus fundatur super primum, qui multipliciter de falso conuictus, & in nulla scriptura fundatus est.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXIX.

Consilium ad Papam pro Reformatione

IN Vulgatum fuerat inscio Pontifice, egregium quoddam consilium de Reformanda Ecclesia, & emendandis Ro.

Curiæ

Curiæ abusibus, à septem doctissimis ac Integerrimis viris ipsi Pontifici in secreto datum: Nempe à Card. Contareno, Card. Theatino, Carnin. Sadoleto, Card. Polo Anglico: Archiepiscopis, Salernitano & Brundusino. Episcopo Veronensi, Abbate S. Georgii Veneto, & à F. Thoma Magistro sacri Palatii. Hi igitur circa finem sui consilii, ita subiunxerunt. Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ in præsentia pro tenuitate ingenii nostri, colligenda esse duximus, & quę nobis corrigenda viderentur. Tu vero pro tua bonitate & sapientia, omnia moderabere: Nos certe, si non rei magnitudini, quæ nostras vires lõge superat, conscientię tamen nostræ satisfecimus, non sine maxima spe, vt sub te Principe videamus Ecclesiam Dei purgatam, formosam vt columbam: sibi concordem in vnum corpus consentientem, cum æterna nominis tui memoria. Sumpsisti tibi nomen Pauli: Imitaberis, speramus, charitatẽ Pauli. Electus fuit ille, vt vas quod deferret nomen iam Christi per gentes. Te vero speramus electum, vt nomen iam Christi oblitum à gentibus, & à nobis Clericis restituas in cordibus & in operib⁹ nostris: ægritudines sanes, oues Christi in vnum ouile reducas, amoueasque à nobis iram Dei, & vltionem eam, quam meremur iam paratam, iam ceruicibus nostris imminentem. Contra hoc pium ac salutare optimorum virorũ consilium, duo prodierunt libelli. Vnus à Luthero, qui id in Germanicũ vertẽs, pessimis in mar-

Iniquæ impugnationes contra illud consilium.

gine conſpurcauit ac peruertit annotationibus: Alter à Ioanne Sturmio Rhetore Argentinenſi. Ad quum ſcripſit Cochlæus breuem libellũ, qui inſcriptus eſt, Æquitatis diſcuſſio ſuperconſilio Delectorum Cardinalium &c. In quo ſane inter cætera ſic ait ad Sturmium. Attamen nihil dubito, epiſtolam tuam longe æquiori animo à doctis & grauibus viris legi, quam Teuthonicam aduerſus viros illos Lutheri interpretationem. Tu enim à conuitiis nonnihil temperas: Lutherus autem non veretur, tantos viros (quorum eruditionem vitęque integritatem, quam & tu fateris nouit ac laudat vniuerſa Italia) dicere perditos ac deploratos Nebulones. Tu Latine ſcribis, vt illi queant intelligere, quid approbes & quid repræhendas, atque quid amplius ab eis deſideres: Lutherus autem Teuthonice ad rudes Germaniæ plebes, illos nequiter traducit, ſicut fecit olim aduerſus Ezechiam Regem improbus Rapſaces. Tu eos in quibuſdam laudas ac probas: Lutherus abſque diſcrimine cuncta refutat, aut ſi tam manifeſte bona ſunt quæ illi dicunt, vt a nemine, niſi ab impiis & inſanis, ſenſuque communi carentibus, repræhendi queãt: ipſe percalumniam in contrarium retorquet ſenſum, tanquam ficte ac doloſe, aut per Ironiam mẽtiſque peruerſitatẽ ab eis dicta ſint. Tu hortaris illos ad cœpta perficienda: Ille vero dira eis imprecatur pro eiuſmodi pacis & reformationis cõſilio. Tu Synodũ generalẽ nõ omnino reiicis aut reſpuis:

Ioan. Sturmius modeſtior Luthero.

Ille com-

lle compluribus libellis variisque figmentis & picturis atque Teuthonicis rythmis omnē Synodum Oecumenicam calumniatur ac recusat. Tu spem aliquam ad concordiam nobis relinquis: Ille iampridem minatur nobis bellum perpetuum, vt nec viuus nec mortuus, vllam nobis pacem aut quietem sit permissurus &c. At Cardinalis Sadoletus ad eūdem Sturmium scribens, & quidem humanissime ac modestissime, reprehendit eum de cōuitiis. Sic enim ait. Illud nollem, mi Sturmi, valdeque mihi id molestum accidit, quod vidi tantum nitorem orationis, quantus in te est, infinitis penè conuitiis & contumeliarum asperitatibus inquinari. At ego arbitrabar, hoc vnius Lutheri proprium esse, irruere in omnes homines, videlicet cum impetu & clamore: à vobis autem hominibus liberalibus eruditis longe id abesse. Quonam igitur modo hæc labes in tuum tale ingenium incidit? Aut quę nō sunt in tuo libro plena maledictis & acerbis obiurgationibus loca, cum turpitudines nostras, conscelcratas voluntates, crudelitatem nefariā, flagitia, scelera, vbique inculcas ac repetis, scilicet nos, qui ā vobis dissentimus, vno nomine omnes in vituperationem vocans: cum tamen, si de singulis iudicium faciendum sit, & maior sit copia bonorū virorū in vrbe Roma, eorū inquā, qui sacerdotiis præsūt, quā malorū &c. Et Cardinalis Cōtarenus ad Cochlęū inter cætera sic scripsit. Tu vero Cochlæe, pro tua prudētia ac rerū

Epistola Cardinalis Sadoleti ad Ioannem Sturmium.

Verba Card. Contareni.

Germanicarum experientia, ac pro Christiana pietate operam dato, vt schisma hoc resarciatur vt nostra tempestate videamus, Ecclesiam vnã esse vinculo charitatis & pacis, ac vestra Germania, nobilissima & potentissima Christianæ Rei pub. pars, tandem quiescat, ac sibi pareat, prouideatque, ne seditionibus his durãtibus, suis ipsa se viribus conficiat. Ad hæc Cochlæus ita. O. quàm acute ac intime pungunt ac penetrãt hæc Opt. ac doctissimi viri verba (præsertim vltima) sensus mentemque & cor meum. Nihil enim magis anxie timeo, nisi hoc vnum præcipue, Ne Germania suis ipsa seviribus conficiat, ac miserè ciuilibus bellis confecta, Turcarum tandem prę da fiat. Quanto esset satius, Doctos homines, sua de fide & religione disceptationes, non ad Laicos & imperitum vulgus : sed ad publicas potius Academias, immò ad Generale Concilium referre humiliter, vt Ecclesiæ potius, quàm proprio suo iudicio crederent atque inniterentur. Non enim hunc vel illum hominem, quantumuis doctum aut eloquentem: Sed Ecclesiam vocat Paulus columnam ac basim veritatis. Quantum ad me attinet, nihil profecto in hac vita mihi tam charum aut pretiosum est, quod pro resarcienda inter nos de fide & religione concordia, non sim quàm lubentissime impensurus atque derelicturus, si quid per me, pro pace ac vnitate Ecclesiæ, fieri posset &c. Grauissimum autem accepit Catholica religio hoc anno incommodum ac detrimentũ, ex obitu Illustriss. Ducis

Pia propatriæ salute sollicitudo.

Obitus Ducis Sax. Georgii & filii eius.

Ducis Saxoniæ Georgii,& filii eius vere simpli
cis &innocentis,Ducis Saxoniæ Friderici.Nam
successor hæresque & frater eius,Dux Henricus
iam antea à Lutheranis seductus, Lutheri sectã
publicis mandatis introduxit in omnes terras
Misniæ,Turingiæ & Saxoniæ,quæ sub ditione
Ducis Georgii fuerant.Et in Cathedrali Eccle
sia Misnensi(vbi antea diuinis officiis, & diuer
sis cantandi & psallendi vicibus,laudabatur De
us iugiter die ac nocte, omni hora, absque vlla
intermissione)cultum diuinum maxima ex par
te aboleuit antiqua religionis facie prorsus mu
tata.Expulsus itaque inde Cochlæus,paulo post
commiseratione Venerabilis Capituli Vratisla
uiensis,assumptus est in Canonicum Cathedra
lis illius Ecclesiæ. Dũque subsisteret exul aliquã
diu Budissinæ in Lusatia,scripsit ibi libellum su
per hac quæstione. Vtrum is, qui non est ab ali
quo Episcopo legitime in sacerdotem ordinat⁹
&consecratus,Eucharistiam per verba consecra
tionis conficere queat. Vbi partem negatiuam
probauit ex omni scripturarum sacrarum gene
re, & ex historiis patribusque confutans etiam
partis aduersæ argumenta.

Acta & scripta Lutheri Anno Domini
M. D. XL.

HOc anno Cęsar ex Hispaniis,per Gallias magnificentissima hospitalitate dedu ctus,in Germaniam Inferioré reuersus *Reditus Cæsaris.*

per Gallias in Germaniam.

Conuentus Hagenoæ habitus.

est fœliciter, & Imperialem Conuentum Spiræ habendum indixit. Verum propter pestem, quę Spiræ tunc erat, translatus fuit Hagenoiam. In quo Cęsaris loco (qui adesse non poterat) Imperii negocia tractabat Rex Romanorum frater eius qui Cochlæum quoque è Vratislauia illuc proficiscí iussit. A quo sane petiit, vt ex actis Colloquii Augustensis (quæ scripserat ac Maiestati eius tradiderat D. Hieronymus Vehus, Cancellarius Badensis) compendiũ breue colligeret, & de 28. articulis Augustanæ Confessionis, quidnam bona conscientia & salua fide pacis gratia queat aut debeat admitti, animi sui sententiam explicaret. Is igitur per omnes articulos sigillatim, quid concessum, & quid reprehensum aut negatum fuerit, commemorans: quã breuissime potuit, affirmauit, se id religiose summa cum fide fecisse, sicut coram Deo intendat confiteri, & in extrema mortis hora, & in nouissimo die.

Relatio de Colloquio Augustano.

In fine tamen adiecit, Complures alios esse contra Catholicam fidem Lutheri complicumque eius articulos, qui in Confessione illa omissi, in aliis eorum scriptis euulgati sint: sine quorum discussione & conciliatione, firma pax aut concordia constitui non poterit. Lutherani autem, illic in publicis tractatibus nolebant ratam habere conciliationem eorum articulorũ, qui Augustæ in septenorum Colloquio concordati fuerãt. Emiserunt autem duo scripta, quæ ad Cęsarem dederant: Vnum in Latino, alterũ in Germanico

In quibus

In quibus sane sex præcipuos, ac velut necessa-
rios proposuerunt, & sibi concedi petierunt ar
ticulos. Quid autem in isce admitti saluasi de Ca
tholica posit, Cochlæus breui scripto indicauit *Colloquium*
Petierunt illud Colloquiũ, & obtinuerũt, vt Vu *Vuormaciēse.*
ormaciæ institueretur post paucos menses eo-
dem anno. Quid autem in illo factum ac dispu
tatum sit, Melancthon & Bucerus æditis libris
in publicum euulgarunt. Post longam sane tra-
ctationem cum Dominis præsidentibus habitã,
Duo disceptauerunt de peccato Originali Col
locutores, D. Io. Eckius, et Magister Phil. Me-
lancthon, De quo quidem articulo non feciſſent
disputandi finem, nisi Cęsaris Commissarius,
Illustris Dominus de Granuella, qui mox ábitu
rus erat, delectum feciſſet, ac binos ex vtraque
parte constituiſſet, qui eum articulum in Qua-
tuor puncta redactum, vt cunque concorda-
runt. De reliquis autem nihil ibi agi potuit. Co-
chlæus autem, ne omnino nihil ibi ageret, suum
addidit Colloquium, quod ante XIX. annos Vu-
ormaciæ cum ipso Luthero priuatim habuerat,
Cunque magna esset eo anno fama de quodam
Principe, quod vltra legitimam vxorem suam
adhuc aliam superinduxiſſet, idque diceretur
feciſſe consilio & approbatione Lutheri, & quo
rundam complicum eius: Cochæus contra no-
uum hoc scandalum breuem scripsit libel- *An liceat Du*
lum. In quo sex rationibus ex veteri Testamẽ *as habere Vxo*
to, & totidem ex nouo, probauit, Non licere *res simul.*
vlli Christiano, Duas aut plures habere vxo-

res-

res simul,& eodem tempore. Quoniam vero alius Conuentus à Cæsare indictus erat Ratisponæ celebrandus, in quo per aliud Colloquium de religione agendum erat: Cochlæus Moguntiæ breuem ędidit libellum, & Latine & Germanice, in septimum Augustanæ Confessionis articulum, De vera Ecclesia. Vbi ostendit, eam non esse apud Lutheranos, sed apud Catholicos: Ex eo enim articulo, tota religionis controuersia pendere videtur. Ædidit & eum libellum ibidem, quem inscripserat, De ordinatione Episcoporum & Presbyterorum, & de Eucharistiæ consecratione, antequam abiret Ratisponam. Et Ingolstadii iam antea Quintam ædiderat Philippicam, quam ipsi Philippo eam videre cupienti Vuormaciæ exhibuit. Eodem anno magna facta est in Regno Anglię, quo ad quęstiones, de religione mutatio. Cum enim ex dissidio (quod erat Regi contra Ro. Pontificem, propter latam de Matrimonio eius sententiam) Lutheranis data esset occasio, atque etiam libertas, irrependi in regnum illud, suamque heresim concionibus & librorum æditionibus late spargendi, & in populos disseminandi: ea ex re multi motus, multa scandala, multæ seditiones & rebelliones (qualia sane ĩcommoda nouitas afferre solet: præsertim vero nouum Lutheri Euangelium, cui prauo sensu tribuit & applicat ipse hoc verbum Christi. Non veni pacem mittere, sed gladiũ (enascebantur. Quare Rex, Episcoporum & Magnatum consilio, ĩdixit publicum

blicum omnium Regni Procerum & Statuum Conuentum, quem Parlamentum vocant. In quo pro constabilienda Religionis concordia, proposuit sex Quæstiones: De quibus in Actis publicis ita relatum habetur. Tandem post longam super his articulis deliberationem, post cõsultationes plurimas, post denique argumenta vtro citroque infinita connexa, omnium tam Regiæ Maiestatis, quàm vtriusque Senatorii ordinis ac plebis in hunc Senatum coactæ, summo consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutũ, eo modo ac forma, quæ sequitur. In primis, In beatissimo altaris Sacramento, per virtutem & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atque illud sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & vini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptum ex Maria virgine, realiter adesse: Et post consecrationem, nullam aut panis aut vini, aut aliam quàm Christi, Dei & hominis, remanere substantiam. Secundo, Communicare sub vtraque specie, non est omnibus hominibus iure diuino necesse ad salutem, Credendumque est & non dubitandũ, quoniam in carne sub specie panis sit verus sanguis: Et cum sanguine, sub specie vini, sit vera caro, tam diuisim quàm coniunctim. Tertio, Sacerdotes, postquam sacris initiati sunt, iure diuino non possunt vxores ducere: Quarto. Vota castitatis siue viduitatis, à viro fœminaue non temere facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianiq; populi libertate quadã eos priuãt. que nisi

qua nisi vouissent, potuissent vti frui. Quinto, Missas priuatas in hac Regis Anglicana Ecclesia ac congregatione, admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est: per quas probi Christiani, quorum vita respondet pariter, & bona & diuina solatia & beneficia inde recipiunt, Missasque celebrari iuri diuino quadrat. Sexto, Expedit, necesseque est, auricularem Confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocirca Regiæ Maiestatis autoritate, ac summo vtriusque Ordinis Senatorii plebisque in hunc Senatum coactæ consensu, in hunc modum, qui sequitur, latum est Senatusconsultum. Qui vel in hoc regno Angliæ, vel in alio quouis Regiæ Maiestatis Dominio, post XII. diem Iulii, qui proxime sequetur, verbo, scripto, prælo, fictitiis characteribus, aut alio quouis modo publice cõcionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant aut ratiocinãtur, In Beato Sacramento altaris, sub specie panis & vini, post eius consecrationem, naturale corpus & sanguinem saluatoris nostri Iesu Christi, conceptum ex Maria virgine, realiter non adesse: Qui post eius consecrationem aliquam substantiam panis & vini, aut aliam substantiam, quàm Christi, Dei & hominis, remanere: Qui post diem supra præfixum, publicant, concionantur, docent, dicunt, affirmant, In carne sub specie panis, non esse verum sanguinem Christi, aut cum sanguine sub specie vini, non esse veram carnem Christi, tam diuisim quàm coniunctim: Aut docent

concionan-

mncionantur, declarant, aut affirmant, dictum
ſacrmentum alius eſſe ſubſtantiæ, quàm ſupra
demonſtratum eſt: Aut aliquo pacto contem-
nũt aut vituperant Beatum Sacramentum alta-
ris: Tam principalis reus, quàm alii ſubſidia-
rii, & qui conſilio aut re eum iuuerint, ii omnes,
poſteaquam ea forma iuris, quæ infra ſequitur,
de illius ac illorum malitia conſtiterit, habe-
buntur hæretici, omneque huiuſmodi malefici
um cenſebitur hæreſis. Huius hæreſis condem
nati, igne vitæ amiſsionem ſuſtinebunt, reie-
ctis omnibus abiurationis Cleri aut Aſyli benefi-
ciis bonaque damnatorũ, tam mobilia qnàm im
mobilia, omnia conferentur in fiſcum, quæ
tempore huius aut poſt delicti commiſsi, poſsi-
debunt per ſe vel per alios, vt in crimine læſę
Maieſtatis &c. Hęc Rex Angliæ. Nec multum
diſsimile promulgauit eodem anno edictum
Cæſarea Maieſtas, in prouinciis ſuis hæredita-
riis Germaniæ inferioris. Vbi inter cætera ſic
ait. Nos itaque maturo ac bene deliberato con-
ſilio, atque etiam cum conſilio & conſenſu cha
re ſororis noſtræ, Dominæ Mariæ, Reginæ
Douagieræ, Vngariæ & Bohemiæ &c. Regen-
tis & Gubernãtis in terris noſtris huc verſus. Et ſi
militer cũ ſupremo cõſilio noſtro & ſętętia, ordi
nauimus & ſtatuimus, ordinam⁹ Et ſtauim⁹, pro
Edicto et perpetua lege, vt ſequitur. Primũ Vt ne
mo, cuiuſcũq; ſtat⁹ aut cõditiõis fuerit poſſe de
beat apud ſe habere vẽdere, portare, dare, legere
prædicare, docere, tolerare, defendere, imper-
tiri, aut

tiri, aut disputare, siue occulte siue manifeste, de doctrina, de scriptis & libris: quos fecerunt aut facere poterunt, Martinus Lutherus, Ioannes Vuicleph, Ioannes Hus, Marsilius de Padua, Oecolampadius, Vlricus Zuinglius, Philippus Melanchon, Franciscus Lamperti, Ioannes Pomeranus, Otto Brunfelsius, Iustus Ionas, Ioannes Purpuri & Gorcianus, aut alii autores de eorum secta: similiter & omnes aliæ sectæ, ab Ecclesia reprobatæ. Neque etiam doctrinas ab eorum adhærentibus, fautoribus & fœderatis: Neque etiam noua Testamenta, impressa apud Adrianum de Bergis, Christophorum de Remunda, Ioannem Zell: Phares scripturæ diuinæ, Interpretationem nominum Chaldæorũ, Epitomen Topographicam Vadiani, Paralipomena rerum Memorabilium, Historiam de Germanorum origine, Eobani Hessi opera, Dominicas precationes Griphii, Methodum in præcipuos scripturæ diuinæ locos, Erasmi Sarcerii Catechismum &c. Et si quis eiusmodi libros apud se habeat, vt confestim comburat, sub pœnis (si quis comperiatur, contra vlla suprascripta puncta fecisse) declarandis & exequendis: Nempe viros gladio feriendos, Mulieres viuas defodiendas esse, si modo errores suos tolerare aut defendere nolint. Si autem in erroribus & hæresibus perseuerare velint, igne ad mortem adigendi sunt. Et omnis eorum substantia fisco nostro applicanda est. Hæc Cæsar.

Acta

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini. M. D. XLI.

CÆsar tempestiue Ratisponam venit, & longa expectatione ibi permansit, donec alij aduenirēt Principes & Status Imperij. Aduenit quoque è Roma Cardinalis Legatus de Latere: vir Opt. & Doctiss. Gaspar Contarenus, die XII. Martij. Aduenerunt etiam Lutherani Principes & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus prophanis ad populum concionabātur, & à Catholicorum sacris, ieiuniisque & ritibus, prorsus alieni erant, & venationibus operam dabant etiam in sacratissimis diebus hebdomadæ sanctæ, atque adeo in ipso quoque die Paschæ. *Comentus Imperialis*

Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus & Bucerus fraudulenta simulatione sese admiscuit, isque traditus fuit Cæsari, tanquam pacis & concordiæ conciliator cōmodissimus. Constituti sunt itaque noui rursus ex vtraque parte Collocutores, qui super eo libro amice disceptarent, & omnia ad desideratam adaptarent in fide & religione cōcordiam. Ex parte sane Catholicorum constituit Cæsar Tres, D. Iulium Pflug, D, Ioan. Gropperum, & *Nouum Colloquiū super libro quodam*

D. Ioan. Eckium, Theologum exercitatissimū. Tres item ex parte Lutheranorum constituti sunt, Philippus Melanchtō, Martinus Bucerus, & Io. Pistorius. Additi quoque sunt vtrinque Auditores, & Duo Præsidentes, Illustriss. Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni Fridericus, & Illustris Dominus de Granuella. Hi ergo vltra mensis spacium considendo, librum discutiebant, ac omnibus interim aliis Imperij negociis posthabitis & suspensis, in quibus tandem libri illius articulis concordarunt. D. Eckius febre correptus, toti Colloquio interesse non potuit: Ideo Duo tantum ex Catholicis cum aliis tribus aliquandiu disceptauerūt. Finito autem Colloquio, Cæsari reddiderunt librum, non in ea forma, qua eum acceperant, sed in alia, quam cōcordiæ magis propinquam existimabant. Cæsar autem eum librum expendendum tradidit, non solum Legato Apostolico, Principibusque & Statibus Catholicis, sed etiam Protestātibus. At nihil effectum est: Neutra enim pars eum librum per omnia comprobauit. Catholici certe multas aduersus eum rationes, cur approbare aut recipere non possent, adduxerunt: Legatus quoque Sedi Apostolicę totam causam committendam, & absque illius autoritate nihil definiendum esse censuit. Lutherani autem Concionatores IX. adiecerant scripta, signata per literas A. B. C. &c. quibus varia ambage potius quam declaratione, articulos libri concordatos in Colloquio, magis ambiguos reddebāt. Vuittenbergenses quoq;

Lutheranorum intricationes & ambages.

paulo post circa ea scripta alias rursus declarationes superaddiderũt, ita intricatas, variisque glosis & interpretationibus inuolutas, vt lector non possit videre, quid in iis firmũ per omnia habere velint. Ipsi autẽ Principes ac Status Lutherani, in suo ad Cæsarẽ de libro illo responso, neq; librum, neq; conciliatos articulos, per omnia comprobabant: sed ad suam Confessionem Augustanam, eiúsq; Apologiam, alligabãt fidem suam. Intelligimus (inquiunt) in libro quosdã articulos iudicio Collocutorum videri conciliatos, quosdam vero reprehensos. Diligenter expendimus eos, qui dicuntur conciliati: Quales sunt, De libertate voluntatis humanæ, De peccato originis, De iustificatione, De disciplina, & aliis quibusdam: etsi quædam adhuc opus habẽt longiori explicatione, ne breuitas aut ambiguitas pariat noua certamina. Nãnos quidem articulos illos sic intelligimus, vt res eadem in nostra Confessione & Apologia tradũtur. Reliquæ (inquiunt) sunt cõtrouersię in libro nondũ direptæ, de quibus nostri exhibuerunt articulos: Qui cum sint veri, & moderatissime scripti, speramus, eos etiã alteri parti satisfacturos esse, Et infra. Ideo iudicamus (inquiunt) articulos exhibitos à Collocutotibus delectis ex parte nostra, & moderate scriptos, & veros esse, nec ab eis discedimus: At rogamus, vt Cæsarea Maiestas vestra, hanc nostram responsionem boni cõsulat. Primũ enim, cum de gloria Dei & luce Euangelij agatur, nõ sunt

Responsum Protestãtium de libro.

confirmandi vitiosi cultus, aut opiniones, quæ inducunt tenebras Euangelio. Quanti abusus confirmantur, recepta opinione libri de inuocatione sanctorum, & aliis cultibus, sine verbo Dei institutis. Item. Quale vinculum iniceretur Ecclesiæ, si fateremur, prorsus nullũ lapsum generalium Synodorum reprehendi posse. Itẽ. Ac ne cui dubium sit, quod doctrinæ genus in vniuersum in Ecclesiis nostris tradatur, iterum testamur, Nos amplecti Confessionem Augustæ exhibitam Cæsareæ Maiest. vestræ, & Apologiam quæ addita est: Nec dubitamus, hanc doctrinam vere esse consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi. Hæc Lutherani Principes & Status.

Querela concionatorum cõtra Legatũ

Concionatores autem eorum, etiam in Cardinalem Contarenum scripto quodam inuecti sunt. Lædimur (inquiunt) ab eo iniquo præiudicio, cum quidem videat nos nihil absurdi sentire, nihil profiteri, quod pugnet cum sanis iudiciis piorum & doctorum in Ecclesia Christi, immo locos aliquos doctrinæ Christianæ in nostris Ecclesiis pie & vtiliter illustratos esse. Et tamen ædidit censuram, in qua ait, nos à cõmuni consensu Catholicæ Ecclesiæ dissentire. Iubet etiam in altera pagella Episcopos aduigilare, vt genus doctrinæ, quod profitemur, deleant. Hæc illi. Cochlæus autem, qui priuatim ibi agebat, priuatis quibusdam scriptis reprehendebat, tum illorum IX. scripta, quæ libro adiecerant, & articulum de iustificatione: tum duplices propositiones, quæ è Vuittenber-

ga

transmissæ, illic circumferebantur, nempe
de peccato Originali, & 21. de fide iustifican-
. Perditis tandem frustra tot pro concordia
diis, laboribusque & impensis, summa cum
emporis iactura: Cæsar, dato Recessu Imperia-
discedens in fine mensis Iulij, per Italiã pro-
fectus, pulcherrima instructa classe, contra Al-
getum expeditionẽ fecit, transfretans in Aphri
cam mense Octobri, vbi graue passus est nau-
fragium. Meliora enim nauigandi tempora per
diderat Ratisponæ per infructuosum illud Col
loquium: Quod ipse quidem optima intentio-
ne & syncerissima mente instituit, sed aduersa-
rij dolis omnia peruertere satagunt.

Recessus.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M.D.XLII.

HOc anno bini sunt celebrati per Re- *Duo Cœtus Imperiales.*
gem Rom. absente Cæsare, Conuen-
tus Imperiales. Vnus Spiræ, cuius Re-
cessus datus est XI. die Aprilis: Alter Nuren-
bergæ, cuius Recessus datus est XXVI. die
Augusti. In vtroque autem præcipue tractatum
est de expeditione contra Turcas, quæ hoc an-
no facta est in Austria. Ad quam sane constitu-
tus fuit supremus Christiani Exercitus Capita-
neus, Illustriss. Princeps Elector Ioachim, Mar
chio Brandeburgensis, Generali per totum Im-

perium indicta contributione. Verum tamen, neq; hoc anno, neq; anno superiore, dum Ratisponæ haberetur Conuentus, prospere cessit circa Budam & Pestum expeditio, licet maximus fuerit, hoc præsertim anno, belli apparatus. Cæterum in causa religionis bene longum ædidit hoc anno librum Clariss. Theologus D. Io. Eckius, quem inscripsit Apologiam pro Catholicis, aduersus calumnias Buceri, super actis comitiorum Ratisponæ. In eo igitur libro primum ostendit, longe plures & maiores articulos controuersos, non esse conciliatos aut concordatos per Colloquium illud, quàm sunt ij, quos conciliatos dicit Bucerus. Deinde per multas & varias annotationes declarat, quicquid in libro, qui Collocutoribus propositus fuerat, reprehensione dignum sit, in quolibet libri capitulo: sunt autē libri cap. XXIII. Postea reprobat multos errores Lutheranorū, qui habentur in I X. scriptis eorum, quæ per literas A.B.C.&c. signauerant. Item, ad longum per XXI. puncta reuellit cauillos & calumnias Buceri, quas ædidit contra Responsum Catholicorum Principum & Statuum, de libro Colloquij Cæsari datum, Item defendit etiā Card. Contareni Legati Responsa & declarationes, quas Bucerus calumniose suggillauit. Reprehendit vero Responsum, quod à Protestantibus Cæsari, de articulis conciliatis & non conciliatis, datum fuit. Si maledicentia (inquit) Bucerum imitari vellem, non deesset, quo

Reprehensio responsi Principum Luth.

go Annotationem (iustiori & meliori causa) nic responso affigerem. At quia maledici re- gnum Dei non possidebunt, nolo Nobilissi- nos Principes & Status Protestantium offen- dere, suspiciens in eis donum à Deo datum: quia omnis potestas à Deo est. Et quia ex se Principes ista non habẽt, sed spiraculũ, nõ vitę, sed mortis suggerit illis, quæ cum fide Ortho- doxa non conueniunt. Nam desertores Eccle- siæ, Apostatæ, grex Epicuri, Prædicatores hæ- retici, & schismatici, excellentissimos Princi- pes istos & Status, Deo permittente, lethali poculo aliò trahunt. Non deesset amplissimus campus versandi, quod tam anxie petunt su- stolli Recessum Augustanum, ac si diuus Au- gustus noster CAROLVS, à Deo corona- tus, cum tot Catholicis Principibus (qui suæ Maiestati fidem dederunt, de conseruando re- cessu isto) sint mulierciularum more instabiles & inconstantes, modo velint, modo nolint: Sed stat sententia, cum sede Apostolica, tum Imperiali & Regia Maiestate perseuerare. O quam egregie dicebat Dux Georgius Saxo, Beatæ memoriæ Princeps, Nescire Næochri- stianos hodie, quidnam futuro anno crediturí sint. Hęc & id genus multa in Bucerum Eckius. Eodem quoque anno scripsit in eundem Bu- cerum D. Albertus Pighius Campensis iti- dem Apologiam: In cuius præfatione inter cætera sic ait. Quanquam Bucerus mul- tas in me Dei dotes agnoscat & prædi-

Albertus Pighius contra Bucerum.

cet. Excelléti enim doctrina, & si quem alium, in excutiendis quæstionibus Methodicum, & in tractandis rebus disertum facit, & deplorat ingenium tantum, tamque præclare & natum & disciplinis excultum: Contra tamen, apertis, impudentibus, atque intolerandis me conuitiis flagellat, nunc sophistam, nũc calumniatorem faciens. Hæc ille in præfatione. In ipso autem libro, de multis Bucerum & Lutherum reprehendens, Erasmum quoque alicubi cõiungit eisdem. Verbi gratia, de operibus pœnitentiæ, quæ fecerunt Niniuitæ, ad placandum sibi Deum, sic ait. Quid ergo de his dicturi sunt? Certe secundum Erasmi illud axioma, Deo hæc eorum opera placere non poterant, vt quæ præter eius præceptum vltro assumpta, non eo spectabant, vt proximo per ea commodaretur. Secundum aduersariorum vero doctrinam, quam in Confessione suæ fidei atque eius Apologia publicè asserunt, atrociori etiam censura percelluntur. Neque enim solum ingrata Deo, & illis qui ea fecerunt inutilia, sed etiam pernicio sa, impia, à Dęmoniorum doctrinis introducta fuerunt: quia facta ad placãdum Deum, ad eius impetrandam gratiam, promerendamque misericordiam. Et quid diuina scriptura? Vidit, inquit, Deus opera eorum: quia conuersi sunt à via sua mala, & misertus est super malitia, quã locutus fuerat, vt faceret eis. An hic non videt diuersissimum Dei ab Erasmo & Lutheranis iudicium,

Opera pœnitẽtiæ Niniuitarum.

licium? Hæc & id genus multa Pighius.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M.D.XLIII.

Conuentus Imperialis.

HOc anno rursus Nurenbergæ, absente adhuc Cæsare in Hispaniis, per Regem Rom. habitus est Cõuentus Imperialis, à mense Ianuario vsque ad Aprilem: Cuius Recessus factus ac publicatus fuit die XXIII. Aprilis. Adiuncti fuerunt Regiæ Maiestati ad id negocij Tres Commissarij à Cæsarea Maiestate, vtpote Christophorus Episcopus Augustensis, Fridericus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ, & Ioannes de Nauis: Quorum primus in illo conuentu Nurenbergæ obdormiuit in Domino. Tractatum est autem & ibi præcipue de ratione belli, aduersus Turcas gerendi, deq; præsidiis subsidiisque & contributionibus in tempore constituendis. De causa vero religionis, nihil aliud constitui commode potuit, nisi vt publica pax vtrinque seruetur, ne religionis, prætextu vlli inferatur vis, aut iniuria.

Concilium indictum & suspensum.

Fuit eodem anno indictum à summo Pontifice Generale Concilium ad Ciuitatem Tridentinam, quo Tres misit Cardinales Legatos. Quoniam vero propter bella, quæ inter poten-

tissimos erant Monarchus, perpauci Episcoporum comparuerunt: reuocatis Romam Legatis, suspensum est ad tempus Concilium illud. Fata insuper eripuerunt Catholicis in Germania Duos Clariss. & Doctiss. viros, D. Eckium, & D. Pighium, fortissimos cõtra hæreticos Ecclesiæ fideique Propugnatores. Mortuus autem est vterque intra vnius mensis, & quidem primi, spacium, non sine publico plurimorum luctu & gemitu. Cochlæus Tridentum ad Concilium è Vratislauia proficiscens, dum Campidunum vsque peruenisset, comperit ibi, solutum esse Conuentum indictæ Synodi. Et vidit ibidem Cæsarem Die 15. Iulij, ex Italia cum exercitu tẽdentem in Germaniam Inferiorem, aduersus Ducem Cliuensem, qui ab eo ad Regem Franciæ defecerat, atque Ducatum Geltriæ occupauerat, ac multa Brabantinis damna, Cæsare absente, intulerat. Quem Cęsar, intra paucos mẽses victum ac subiugatum, pro innata Clemẽtia sua, rursus in gratiam recepit.

Obitus Eckij & Pighij.

Cæsar contra Ducem Cliuensem.

Discordia Coloniæ inter Clerum & Episcopum.

Bucerus autem impia fraude Colonienſi insinuatus Archiepiscopo, Hermanno (qui Nattalibus Comes erat à Vueda) grauissimam suscitauit inter illum & Clerum eius discordiam in religione. Induxit enim illum in Lutheri hæresim, reclamante frustra, non solum Reuerendo & Illustri Capitulo Maioris Ecclesiæ Colonẽsis: sed etiam vniuerso Clero totius Ciuitatis, toraque Vniuersitate Colonienſi. Cochlæus vero, gratia ac benignitate Reuerendissimi Episcopi

scopi Eystetensis, nactus Præbendam in Choro S. Vuilibaldi, è Campiduno rediit ad Eystet. Ibique nouam adiecit præfationẽ Quintæ suæ Philippicæ, prius æditæ, quam supradicto nuncupauit Archiepiscopo. Vbi inter cætera, post recitatam S. Ambrosij ad Imperatorẽ Valentinianum II. responsionem, ita subiũxit. Sic et quoque, Reuerendiss. Princeps ac Domine, Lutheranis ac Zuinglianis suggestoribus & cõsultoribus pessimis respodere decuisset. Absit, vtego hæreditatem patrum sanctorum, Seuerini, Cuneberti, Brunonis, Hereberti, Peregrini, Annonis, & omnium retro fidelium Episcopo rum, antecessorum meorum, qui per tot Collegia & Monasteria (quæ suo ære & labore fundauerunt) cultum & laudem Dei, & sanctorum eius memoriam ac venerationem, adauxerunt: tradam in manus tam rapacium luporum, ac publice damnatorum hæreticorum, qui Ecclesiarum Collegiatarum & Monasteriorum hostes sunt nefandissimi. Quis Prædecessorum meorum vnquam ita fecit? Tali sane responso seruares bonam ad Deũ conscientiam, bonam fidem Christo, principi pastorum (cuius tibi commissæ sunt ouiculæ) debitam erga summum Pontificem & Romanorum Imperatorem, Dominos & superiores tuos, obedientiam atque fidelitatem: apud Exteras nationes Christianas laudem: apud Clerum & populum Colonienſem (qui tot iam annis vnanimi tecum consensu istas perditionis dam-

Præfatio ad Archiepiscopum Coloniẽsem.

natas sectas abominati ac detestati sunt) beneuolentiam pristinam: atque præcaueres infinita in plebibus Christi scandala, quæ de hoc facto tuo non sine multorum gemitu passim audiuntur. Et infia.

Accusatio sanctorii contra illum Episcopum.

Quod si à te (inquit) pastore intromissus est lupus ille Bucerus, facile intelligis, quàm grauè de tanto facinore rationem redditurus sis principi pastorum in die nouissimo, quando stabit contra te in magna constantia, non solum omnes sancti Prædecessores tui, quorum labores & sanctas fundationes per hos lupos, et eorum ouili & populo fideli auferre & abolere conaris, si non primo quoque tempore eos amoueris atque expuleris: Verum etiam numerosa sanctorum Martyrum agmina (quorum sacræ Reliquiæ, in magna per tot sæcula veneratione Coloniæ ab omnibus habitæ fuerunt, habentúrque adhuc hodie) in te coram Iudice consurgent. Neque surdas interim præbebit Deus aures gemitibus, lachrymisque & suspiriis tot sacrarum virginum, sacerdotúmque & Monachorum, intra muros sanctæ ciuitatis Coloniæ Deo seruientium, quos per lupos istos tam immaniter conturbas & discrucias. Hæc ibi Cochlæus.

Contra Bullingerum de autoritate Ecclesiæ.

Qui & in Henricum Bullingerum, Zuinglianorum apud Tigurinos Antesignanum, edidit eodem anno Ingolstadij libellum, inscriptum De Canonicæ scripturæ, & Catholicæ Ecclesiæ autoritate: In cuius præfatione sic ait.

Quid

Quid si solos repræhenderes abusus, qui Prælatorum negligentia (vergente in senium mundo) irrepserunt, vitamque duntaxat scandalosam & prauos mores plurimorum ex Clero, qui suo non recte in Ecclesia funguntur officio, palam argueres, aut quantumuis acriter insectareris: non solum tacitus comprobatem, verumetiam publice collaudare non vereter. Quoniam vero præcipua totius religionis nostræ capita (quibus labefactatis aut subuersis, cunctarum periclitaretur salus animarum) impetis, hostiliterque oppugnas: non licet mihi (stimulante ad debitum officium conscientia) ad omnia tacere aut desidiose dissimulare, quamuis ignorem, quæ tua sit conditio, qui status, quæ functio &c. De animarum quoque Purgatorio igne libellum ædidit, contra duos sermones Andreæ Osiandri. Cæterum Clerus secundarius ciuitatis Colonienſis, aduersus Buceri librum recens æditum, egregium matura deliberatione scripsit ac euulgauit iudicium. In quo doctissime detegunturatque confutantur Buceri complicumque eius errores ac impia dogmata Latine, quod in Germanicum quoque translatum est.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini. M.D.XLIIII.

Conuentus Imperialis Spiræ.

HOc anno celebris fuit Conuentus Imperialis à Cæsare met præsente Spiræ habitus, in quo & omnes septem Principes Electores (quod raro fit) personaliter præsentes fuerunt. Tractatum ibi rursus fuit de ratione belli defensiui contra Turcas, & de sumptibus atque contributionibus ad bellum illud necessariis. Fuit & de causa Religionis ibi seriò actum, & Lutheranis ad importunam eorum instantiam concessum nonnihil, quod summo Pontifici per omnia placere non potuit. Recessus ergo publicus datus fuit Spiræ X. die Iunij. Cuius sane tenorem vbi Ro. Pontifex accepit, paterne admonuit per quandam epistolam Cæs. Maiestatem, vt in causa fidei & Religionis, more maiorum, nihil velit, inconsulto Ro. Pontifice, statuere aut permittere, in sedis Apostolicæ præiudicium. Mos (inquit) maiorum est eiusmodi, vt quoties de his, quæ ad religionem pertinent, disceptatur, ad sedem Apostolicam omne iudicium semper referatur, nihil illa inconsulta statuatur. Tu vero nunc fili, cum vel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus,

Admonitio Papæ ad Cæsarē scripta.

&

& ipsius in primis Germaniæ mentionem fa-
ciat: vel de Nationali, cuius etiam meministi: vel
de futuro ad proximum Autumnum Imperia-
li Conuentu, in quo de religione cæterisque re
bus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis:
ita agis, ita statuis, vt supprimas eius nomen vbi
que, cui diuina & humana iura, approbante tot
culorum consensu, supremam, cum cogendi
Concilia, tum statuendi de his & ordinãdi, quæ
ad Ecclesiæ vnitatem vtilitatemque spectant,
tatoritatem dederunt &c.

Contra hanc Papæ Pauli III. epistolam, hor- *Obscœnissi-*
renda conuitia scripserunt Lutherani, quidam *mus liber Lu-*
Latine, quidam Germanice. Leutherus ipse Teu *theri contra*
thonice prolixum aduersus eam ædidit librum, *Papam &*
vsque adeo maledicum & obscœnum, vt sine *Card.*
pudore recitari aut legi non queat. Ædidit &
alium Germanice libellum, in Quatuor par-
tes diuisum. Quarum prima titulum habet,
De Principalibus articulis Christianæ fidei,
contra Papam & Inferorum portas sustinen-
dis. Secunda continet eius Confessionem.
Tertia, De vera & falsa Ecclesia, quomodo di-
scernatur. Quarta, De tribus symbolis aut
Confessionibus Catholicæ fidei.

Cochlæus quoque non paucos hoc anno æ- *Opuscula*
didit Latine libellos, partim contra Luthera- *Cochlæi.*
nos, partim contra Zuinglianos. Verbi gratia.
Philippicam sextam, contra Melanchtonem &
Bucerũ, pro Colonienſium iudicio: Defensio-
nem Cæremoniarũ Ecclesiæ, cõtra Tres libel-

los Ambrosij Moibani Vratislauiensis: De nouis translationibus veteris & noui Testamenti Disceptationem: Quadruplicem rationē concordiæ super Confessione Augustana. Hæc cōtra Lutheranos. Contra Zuinglianos vero, De inuocatione sanctorum, eorumq; intercessione, & de Reliquiis imaginibusque eorundem, contra Bullingerum: Replicam breuem, cōtra prolixam responsionem eiusdem Bullingeri: De sacerdotio & sacrificio nouæ legis, contra duos sermones Vuolffgangi Musculi. Item, Historiam de vita Theodorici Regis Ostrogothorum & Italiæ. Germanice item libellum vnum, de modo & vsu orandi antiquo. Cęsar autem finitis Spiræ comitiis, Regi Franciæ bellum intulit in ipsa Gallia, eoq; fœliciter peracto, in Belgicam eodē anno reuersus est: qui ad Parisios vsque cum exercitu penetrauerat. Clero interim Colonienſi, pro fide & religione Catholica, libris & actionibus diuersis viriliter, Lutherani Archiepiscopi sui conatibus & attentationibus repugnante.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M.D.XLV.

Cōuentus Imperialis Vuormaciæ.

HOc quoque anno indictus ac celebratus est Vuormaciæ Conuentus Imperialis, qui promissus fuerat in Recessu Spirensi,

Spirensi, & constitutus in diem primum Octobris prioris anni. Itaque Cæsar ad eum diem suos iussit ibi comparere Commissarios. Cæteri tardius aduenerunt: Rex Rom. mense Decembri: Cæsar infirmitate corporali præpeditus, longe tardius aduenit. Ex Principibus autem Electoribus, vnus duntaxat personaliter comparuit, Illust. Comes Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ Fridericus: cæteri suos miserunt Oratores. Minus igitur frequens ac celebris fuit iste Conuentus, quam fuit Spirensis, licet satis celebris fuerit ex Cæsaris Regisque personali præsentia. Vbi & Reuerendissimus Dominus, Episcopus Augustensis Otto, Cardinalitia Dignitate ac amplitudine sublimatus, insigniorem eo honore Conuentum illum reddidit. *Card. Augustensis.* Protractus autem est idem Conuentus vsque in mensem Augusti, cuius die Quarto datus est publicus Recessus. In quo propter paucitatem Principum & Statuum, qui in propriis personis adfuerunt, maiores & grauiores causæ, de quibus tractatum fuit, non sunt definitæ, sed suspensæ atque in alium Conuentum remissæ, quem Cæsar constituit Ratisponæ celebrandum, atque sequenti anno mox inchoandum die festo Epiphaniæ, seu Trium Regum: ad quem omnes Principes & Status personaliter, excepta causa infirmitatis, conuenire debeant. Vt autem illic in causa Religionis facilius ad concordiam peruenireturr: instituit Cæsar rursus, ad petitionem Principum & Sta-

tuum Protestantium, non consentientibus Catholicis Imperij Ordinibus, nouum Colloquiũ Ratisponæ, sub festum sancti Andræ inchoandum, & à Quaternis vtriusque partis Colloquutoribus, & totidem Auditoribus peragendum, sub Præsidentibus à Cæs. Maiestate constituendis. Scripsit ad hunc Conuentum Germanice Bucerus Tres libros. In quibus prolixe suadet pro Nationali potius, quam pro Generali Concilio, multa inculcat contra Papam & omnem statum Ecclesiasticum, multa contra Edictum Vuormacienſe, & contra Recessum Augustensem, multa contra Sacramenta & Ecclesiæ Cæremonias: Et quasi per omnia innocens sit, offerre se ausus est, ad experiundum de iure cum quocunque aduersario. Hæc indigne ferens Cochlæus, Latine scripsit epistolam ad Principes & Status partis Catholicorum, eamque per proprium nuncium ex Eystet Vuormaciam misit: suppliciter admonens, vt à fraudulentis & mendacibus Buceri commentis caueant: atque etiam ad pœnam talionis sese obligauit, si illum sub iudicibus non conuinceret, tum de erroribus in fide, tum de criminibus in vita. Cum autem epistola illa publice in promiscuo Catholicorum & Protestantium confessu lecta esset: cito nactus est eius copiam Bucerus, & Latine aduersus eam prolixum scripsit ac ædidit librum. Cui & Cochlæus nactus exemplar, absque mora Latine respondit, extractis è libro illius XVIII. articulis, super quibus cum eo ve-

Tres libri Buceri.

Epistola vna contra eosdẽ.

lit

se sub iudicib⁹ experiri de iure. Hoc præterea anno magna fuit fama, seu infamia potius, de diuersitate nouarũ in Germania Inferiore exortarũ sectarũ. Etenim in Phrisia surrexit Laic⁹ quidã, in oppido Emeda, nomine Dauid Georgi⁹, ex Delphis oppido Hollandiæ, qui absurdissimos proposuit articulos. In quib⁹ etiã Sadducæorũ renouauit errores: negãs resurrectionem carnis, extremũ iudiciũ, Angelos, Dæmones, Baptismũ, Matrimoniũ, scripturas, Paulũ, vitã æternã in cœlo. Affirmauit autẽ se Tertiũ esse Dauid, qui in Regno Christi super terrã regnare debeat: vxores voluit esse cõmunes: docuit non esse peccatum, negare Christum coram hominibus: non spiritum, sed solam carnem peccare: stultos fuisse Apostolos & Martyres, quod tormenta mortemque propter Christi cõfessionem passi sunt. Quia æque bene saluentur spiritus infidelium, sicut fidelium: & æque bene damnetur caro Apostolorum, sicut infidelium. Cæsar itaque, vbi hæc accepit, magna seueritate vsus, gladio & igne in huiusmodi hæreticos animaduertit, & acerrima inquisitione netam nefariam sectam extirpauit: Atque vt contra omnes nouarum sectarum errores & blasphemias, certos fidei & doctrinæ Catholicæ articulos populi eius haberent, commisit id negocij suis Theologis Louanienſibus.

Horrendi errores nouæ secte.

Seuera contra eam sectam executio.

Vnde factum est, vt Decanus & tota facultas Theologica Vniuersitatis Louaniensis, per iuramentum in Collegio Theologorum

XXXII. articuli Theologorum Louaniensium.

Theologorum Louanienſiũ.

congregata, vnanimi ſententia conſignauit & approbauit XXXII. articulos, pro Catholicis & Orthodoxis ab omnib⁹ habendos. Quos & Cæſar ipſe publico Edicto, tum in Latina, tum in Burgundica lingua, comprobauit, ac per omnes populos & prouincias Inferioris Germaniæ diuulgari, doceri ac acceptari, præcepit. Neque immerito id fecit: Elegantí enim compendio aſſeritur in iis doctrina ſana & Catholica, contra omnes nouarum ſectarum errores & inſanias. Hanc autem Cæſaris pietatem ægre ferentes ſectarum Anteſignani, præſertim vero Lutherus & Bucerus: variis calumniis & conuitiis in autores illorum articulorum, Theologos Louanienſes, inuecti ſunt. Argentinenſes quidem nouos contra eos Teuthonice commentarios euulgauerunt: Lutherus autem LXXV. propoſitiones, ſuperbiſſima cenſura, & Latine & Germanice in eoſdem emiſit. Inter quas, verbi gratia, iſtæ quoque continentur, & quidem inter primas, velut aliarum fundamentum. Quicquid (inquit) in Eccleſia Dei docetur ſine verbo, mendacium & impietas eſt: Si idem pro articulis fidei ſtatuitur, impietas & hæreſis eſt. Cui ſi quis credit, Idolatra, Diabolum pro Deo colit. Hinc ita concludit. Septem eſſe Sacramenta, ſine verbo aſſeritur ab hæreticis & Idolatris Louanienſibus. Item, Doctrina Synagogæ Louanienſium de Baptiſmate, eſt damnanda vt hæretica. Explodenda item eſt & abominanda doctrina

LXXV. propoſitiones Luthe. contra Louanienſes.

ctrina Nostrollorum Louanienſium, in vſu Eucharistiæ, cum ſit prophanationis, hæreſis, Idolatriarum pleniſſima. Item, Miſſam pro defunctis offerri, hæreticum eſt & blaſphemum, ingnitérque mentitur Lerna Louanienſium, eſſe à Chriſto inſtitutam. Item, Confutationes Louanienſium ſanguinariæ & incendiariæ, pertinent ad Parricidas, non ad eruditionem, quã in ſacris literis prorſus nullam habent. Quẽ, quæſo, articulum hæreſis illi confutarent, qui ipſi ſunt pleni & diſtenti innumeris hæreſibus, blaſphemiis & Idolatriis? Deinde nihil ex ſcripturis, ſed omnia ex doctrinis hominum ructant, vomunt & cacant in Eccleſiam, non ſuã, ſed Dei viuentis. Item, Ritus ordinandi ſacrificos Miſſales, id eſt, Crucifixores Chriſti, eſt inordinatio Diaboli. Item, Matrimonium eſſe Sacramentum, ſine verbo dicitur, & à Magiſtris Noſtrollis in ſpeculo Marcolfi viſum eſt. Item, Cacolyca verius eſt Eccleſia Papæ & Magiſtrorum, Eccleſiæ Chriſti ſanguinaria aduerſatrix & vaſtatrix. Hæc & id genus multa, fu rore plus quam hæretico plena ibi Lutherus: Qui & in Zuinglianos acerrime nouo inuectus eſt libello. Cui Tigurini reſpondentes, tum Latine tum Germanice, inter cætera ſic aiunt. Prophetæ & Apoſtoli, Dei gloriæ, non priuato honori, non ſuæ pertinaciæ & ſuperbiæ ſtudebant: ſed peccatorum ſalutem quærebant vnice. Lutherus autem ſua quærit, pertinax eſt, inſolentia nimia effertur, & confeſtim Sathanæ

Tigurini contra Luthe.

tradit, quotquot illius sententiæ nō illico subscribere velint: Et in omnibus correptionibus suis plurimum maligni spiritus, quam minimum vero amici & paterni ingenij, deprehenditur. Hæc illi. Erupit & alia hæresis noua in plærisque Sueuiæ oppidis, quam Schuuenckefeldianam vocant, cuius autor Silesita est, genere Nobilis. Is ergo, vt aliquid noui, per quod innotescat, afferat, ex antiqua Manichæorum hæresi dogma vetus arripit ac renouat, docés, Christum non fuisse conceptum in vtero virginis Mariæ, ex natura & sanguine eiusdem opificio Spiritus sancti: neque ex ea natum, sed aliunde à Deo creatum hominem assumpsisse. Inter has insanientium & vndique irruentium hæreticorum diuersas machinationes, impiosque conatus, sua pro parte Catholicorum studia exercens Cochlæus, quædam opuscula sua Latine scripta, velut antidota quædam euulgauit: Vtpote Miscellaneorum libros Tres, qui diuersos continent Tractatus XXX. Item, Considerationem de concordiæ tractatu, cōtra duo scripta Lutheranorum. Item, Velitationem cōtra Quatuor coniecturas Andreæ Osiandri, de fine mundi. Item, Replicam in Musculi Anticochlæum, de sacerdotio & sacrificio nouæ legis, & in Antibolen Bullingeri, atque in quædam scripta Buceri. Item, in Nycticoracem noui Euangelij &c. Coloniēses quoque strenue contra sui Archiepiscopi nouam & impiā Reformationē, & publicis actionib⁹ institerūt, &

Noua hæresis alia.

Libelli Cochlæi.

Defensio iudicij Cleri Colonien sis.

xditis

editis libris sana Ecclesiæ dogmata omni probationũ genere confirmarunt. Inter quos sane insigniter emicuit Defensio iudicij Vniuersitatis & Cleri Colonien sis, contra Melanchtonis, Buceri, & Oldendorpij calumnias, à R. Patre, Euerhardo Billick Carmelita, Sacræ Theologiæ Doctore, & Prouinciali Germaniæ Inferioris, ædita. Et eodem anno rursus ad Tridentinum indixit summus Pontifex Generale Concilium, cui præfecit Tres Cardinales Legatos, virtute ac eruditione excellentissimos. Quorum opera consulatur Ecclesiæ, & contra hæreses vsque adeo impias variasque, & contra corruptos mores & abusus Ecclesiasticorum.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLVI.

Colloquium Ratisponense secundum.

COlloquium de religione à Cæsare in Conuentu superiore Vuormaciæ habito, ad festum sancti Andręę indictum, & ab eodem postea ad XIIII. diem Decembris ex certis causis per literas prorogatum: propter tardiorem eorum, qui ad Colloquium deputati fuerunt, aduentum, non potuit inchoari Ratisponæ ante XXVII. diẽ Ianuarij. Nã ij, qui ab Electore Saxoniæ ad Colloquium missi sunt, Doctor Laurentius Zoch,

vt auditor, & diuus Georgius Maier, vt Colloquutor, aduenerunt primum die XXI. Ianuarij, cum cæteri ex vtraque parte iampridem comparuissent, & Melanchtonem (qui nominatim pro Collocutore fuerat Cęsari per literas indicatus) tot diebus frustra expectassent: Quandoquidem pro eo substitutus ab Electore prædicto fuit diuus Maier. Die igitur 27. Ianuarij, Domini Præsidentes, post solenniter celebratam ritu Catholico in Cathedrali Ecclesia Missam, in Prætorio cum vtriusque partis Collocutoribus & Auditoribus conuenerunt, factoque consessu Cæsareæ Maiestatis, Commissiones sibi factas exhibuerunt, ac recitari fecerunt vtrique parti. Modum insuper procedendi, à Cæsare præscriptum, vtrique parti in scriptis tradiderunt. Verum, cum Lutherani suspicioſius variis causationibus & exceptionibus rem protraherent, atque Colloquium inire nollent, nisi proprios permitterentur habere Notarios: effecerunt, vt Quinto tandem die Februarij primum, à Catholicis Collocutoribus materia de articulo iustificationis, iuxta præscriptam à Cæsare formulam, proponi potuerit. Die autem sequenti Lutherani, antequam ad materiam propositam responderent, prolixo apparatu præfati ac protestati, & extra propositum querelis & excusationibus vagati: rem scriptis, recitationibus, ac dictationibus extraxerunt, vsque in diem XI. Februarij, antequam Catholicis daretur locus aut copia respondendi.

gondendi. Deinde die XVII. Feb. rursus Lutheranis concessa dicendi facultate, res iterum tractata est partim dictationibus & scriptis, partim familiari colloquendi vice ac disceptatione verbali, vsque ad 24. diem Februarij, qui erat festus Mathiæ Apostoli veneratione. Interea Cæsar à Dominis Præsidentibus consultus, & de modo procedendi (qui Lutheranorum pertinacia & importunitate à præscripto aliquantulum mutatus erat) certior factus, nonnam eis super quibusdam dubiis commissionem misit, & vtrique parti literas Credentiales, vt de sua voluntate & mandato Præsidentibus crederent, & R. D. Iulium Pflug, Electum & Confirmatum Numbergensem, pro Tertio Præsidente reciperent. Quæ die 26. Februarij publicata vtrique parti, à Catholicis quidem obedienter acceptata sunt, à Lutheranis autem per varias ambages & excusationes recusata. Quæ sane res inter Præsidentes & Lutheranos, variis tractationibus diebus aliquot agitata, non potuit ad consensum perduci, eò quod Præsidentibus non liceret egredi aut recedere à præscripta Cæsaris commissione. Lutherani autem à conditionibus & limitationibus, quas contra Cæs. commissionem afferebant, nollent recedere. Coacti sunt igitur Lutheranorum pertinacia Domini Præsidentes, iisce de rebus iterum scribere ac referre ad Cæs. Maiestatẽ (quę iã iter ingressa erat è terris inferioribꝰ versus Ratisponam) vt scirent inde, quid Lutheranæ parti, tam

Fugitiua Lutheranorum abitio.

impra-

obstinate contra commissionem excipiẽti, permittere aut concedere deberent. Lutherani autem, antequam à Cæsare aduenirent Rescriptũ, contra Præsidentium voluntatem, die 20. & 21. Martij (quæ erat Dominica Reminiscere) subito præter omnium opinionem, insolita festinatione, tantum non furtiue, discesserunt, & sua contumacia omnem Colloquij fructũ prepedierunt, atque concordiæ spem præciderũt. Id quod optimis quibusque, qui pacis & concordiæ desiderio tenebantur, displicuit, & Cæsar ipse permoleste tulit. Nam vbi Ratisponam peruenit, Die X. Aprilis, & perpaucos adindictum Imperij Conuentum Principes & Status personaliter prẽsentes reperisset: nouum ad singulos misit mandatum, vt omnes absque vlteriori procrastinatione aduenirent. Datum Ratisponæ XXII. die Aprilis. In quo inter cætera sic ait. Cæterum, cum auditores & colloquentes, qui Augustanæ confessioni adhærentium nomine, in proximo Colloquio, ad dispares religionis articulos conciliandos, vocati & ordinati fuere, nuperrime ante nostrum aduentum, nobis insciis, etiam (vt ex aliis accepimus) nostrorum ad id deputatorum Præsidentium, eorum abitus ratione, deliberatione habita, ab ipsis neglecta, citra omnem necessariam & legitimam causam (quod forte neminem clam habet) inexpectata festinatione terga dederint. Quorum recessus culpa, actus nũc totius Colloquij silet & iacet: Denuo in hoc necessitas

Verba Cæsaris in mandato ad Principes & Status.

requirit

quirit vestrum etiam consilium. Quare sic meditatis & bene instructis omnibus obquiis nobis deesse minime velitis. Et tanm de Colloquio. Cæterum pertriste adue- *Interitus Lutheri.*
it inter colloquendum Lutheranis nuncium,
e obitu sui patris (vt eum vocant) Lutheri.
Qui è Vuittenberga Islebium profectus, vt tra
tui sęculari in cæusis prophanis discordiæ,
quæ inter Comites à Mansfelt erat, interesset,
ò quod sub illis Domini Islebij natus esset:
Die XVII. Februarij peracta in publico cum
alis cœna, eaque largiter sumpta, & facetiis hi
liter extracta, eadem nocte interiit. De cuius
obitu multi multa scribunt. Aliter narrant &
scribunt ex vicinis locis Catholici: aliter lo-
quuntur & scribunt Lutherani. Multos enim *Varij de eius obitu libelli.*
gminatim emittunt Germanice libellos, ad
persuadendum cunctis, quàm sancte mortuus
sit ille sanctissimus (vt aiunt) omnium eorum
rater. Circumferuntur præcipue Trium Col-
legarum eius scripta, Ionæ Coci, qui falso sei-
ipsum Iustum vocitat, Phil. Melanchtonis, &
Ioan. Pomerani. Qui cum illo in librorum Vuit
tenbergensium frontispicio, Quatuor primæ
paginæ angulos, velut Quatuor Euangelistæ
noui, occupare solent. Ionas interfuit præsens
morti illius nocturnæ, subitaneæ, & improui-
scripsit epistolã cõfestim eadẽ nocte, qua ille ĩ-
terijt, ad Electorẽ Saxoniæ, ac funebris post ea põ
pęcõtexuit historiã. Alij duo funebres habue-
re cõciones. Pomeran⁹ Germanicã ad populũ:

Latinam (quæ mox à Crucigero in Germanicã versa ac ædita est) Melanchton ad scholasticos: Laudis & complorationis plena sunt omnia. Vellent libenter omnibus persuadere, quod mortem ille non gustauerit, sed velut Enoch, aut Helias, aut Ioannes Euangelista, sine morte translatus sit. Allegant enim illud verbum Christi Ioan. 8. cap. Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit (aut videbit) mortem in æternum. Quod dicunt illum paucis ante exitum suum diebus, manu propria Germanice scripsisse in libro quodam hospitis sui, atque in hunc sensum exposuisse. Si quis serio verbum Dei meditetur in corde, ei credens, & super hoc obdormiat aut moriatur: is transit hinc, antequam mortem prospiciat aut sentiat. Huic autem eorum impudentiæ obstat mortui cadauer, idque fœtidissimum, quod multorum oculi palam viderunt in terram sepeliri: Quod de corpore Enoch, Heliæ, aut Ioannis, vere affirmare non possunt. Si quis ergo historiam istam, quam Germanice scripsit Ionas, prestius aut propius inspiciat, facile intelliget, omnia referri ad vanam gloriam & sæcularem pompam in funere, & ad carnis delitias mundique honores in vita. Et ea omnia longe abfuisse ab instituto verorum Christi discipulorum. Quis enim sanctorum sic iter fecit pompatica ostentatione, velut Triumphali curru vectus, cum tribus filiis, damnato & incesto coitu ex Monacho & Moniali conceptis ac procreatis: sicut

Qualis mors Luthe.

Historia Tonæ de exitu & funere Luthe.

fecit hic Lutherus? Aut quę erat eius digni
aut nobilitas, vt à tot Generosis Comitibus
Mansfelt missis, illi obuiam Centũ & XIII.
quitibus in confinio honoris causa excipere
? Aut quo Maiorum aut Apostolorum exẽ
lo, ipse hęreticus notorius, & ab vtraque po
state suprema legitimo iuris ordine damna
, atque in Episcopum nunquam electus aut
dinatus, nouo ritu, à sese friuole excogitato,
ordinauit & consecrauit (vt ait Ionas in ista hi
storia sua) Islebij Duos presbyteros, ipse neque
Missam celebrans, neque cum aliis tunc com
municans? Quid vero sanctitatis aut miraculi
hoc habet, quod omni vespere post cœnam, opi
pare paratam & largiter acceptam, distento ci
bis & potu ventre, in habitaculo suo per fene
stram prospiciens, aliquantulum orauit, inter
dum tam serio ac sedulo (sicut recitat historia)
vt circumstantes, dum taciti adessent, quædam
eius verba admirabundi perceperint: cum ni
hil dicatur ibi vel de horis Canonicis (ad quas
dicendas vtique vt Monachus professus, &
presbyter olim rite ordinatus, de iure obliga
tus erat) vel de aliis ab eo interdiu factis (si quas
modo fecit) orationibus? O sanctitatem mira
culosam, & apud Christianos nunquam prius
auditam, quod nouus Saxonię Apollolus, tota
die sæcularibus intentus negociis, prandiique
& cœnæ crapula oneratus, omissis totius diei
horis Canonicis, paululum, antequam cubi
tum iret, in fenestrę prospectu orasse deprę

Quales Lutheri ad Deũ preces.

hensus est: cuius hæresi ac scelere tot per omne fere Saxoniam, Pomeraniam, Daniam, Sueciam, & Norvegiam, Monasteria, & Collegiatę Ecclesię atque etiam Cathedrales (non solum omissis, sed etiam publica violentia prohibitis & interdictis, Missis & horis Canonicis) desolantur, & à Dei laudibus obmutescunt die noctuque, & ab omni cultu solennitate-

Primus recubitus in cœnis.

que veteri cessant. Quid vero illud, quod ab ipsis rogatus Comitibus, vt ante prandium à prophanis causarum tractationibus abstineret ac quiesceret, in prandiis tamen & cœnis eorum, in suo (velut proprio & insigniori) sedili semper accubuit? Scilicet oportuit eum custodire illud verbum Christi. Amant primos recubitus in cœnis. Non autem in cœnis tantummodo, sed etiam in prandiis: à quibus plęrique sanctorum patrum & Monachorum perpetuò, exceptis Dominicis & festis diebus, abstinuerunt. Quid item egregium (vt iactitat Ionas) istud ei⁹ Apophthegma. Nos senes ideo tam diu viuere oportet, vt in Diaboli posteriora respiciamus, ac tot mala, infidelitates, miseriasque mundi experientes, testes simus, Diabolum tam malum spiritum fuisse? Item, Genus humanum est sicut ouile ouium occisionis. Item illud, quod in historia omissum, in Ionę ad Electorem Saxonię epistola maiusculis insertum est literis, Solitarium esse, non affert lętitiam. Quasi vero Monachis à Paulo dictum non sit, Gaudete in Domino semper, iterum

Qualia Apophthegmata Luthe.

tú dico Gaudete. Aut quasi non ad vitam & sa
lutem, sed ad occisionem & perditionem à Deo
creatum sit genus humanum: Aut falso dix rit
Apostolus. Deus vult omnes homines saluos
fieri: Aut quasi nõ fuerit senior Luthero Moy- *Ad Phil. 4.*
ses, quando dixit ei Deus. Videbis posteriora *1. Timo. 2.*
mea, faciem autem meam videre non poteris. *Exod. 33.*
Ad Dei igitur potius, quam ad Diaboli poste-
riora, respiciendum est senibus. Quid deni- *Vltima Ora*
que dicamus de vltima Lutheri oratione, quã *tio Luthe.*
historia maiusculis literis notatã recitat? O mi
pater (inquit) cœlestis, Deus & pater Domini
nostri Iesu Christi, Deus totius consolationis,
Gratias ago tibi, quod mihi dilectũ filiũ tuum
Iesum Christum reuelasti. In quem credo, quẽ
prędicaui & confessus sum, quem amaui & lau
daui: Quem abominabilis Papa & omnes im-
pij vituperant, persequuntur & blasphemãt &c.
Interroget hic Ionas patres, excutiat vel diligẽ
tissime omnes scripturarũ, legũ & Canonũ, Cõ
ciliorúmque angelos, an apud vllum Christia
num inuenire queat talem morituri orationẽ.
In qua quispiam ita sese iactitet: ita prę se cun-
ctos, qui sub Papa Christum coluerunt, con-
temnat & incuset: ita insectetur & calumnie-
tur Ecclesię Pastorem, summum Pontificem.
An non potius credendum est, Christum iudi
cem mox post hęc verba eius, in ipso exitu ra- *Quale Chri-*
ptęiam de corpore animulę eius dixisse. De ore *sti in animã*
tuo iudico te serue nequã: Quia tu ipse antea di *Lutheri iudi*
xisti & scripsisti, te audire in papa vocẽ chri sti, ĩ *cium.*
Luc. 19.

eo loquentis & pręsidentis. Item Anathema sit & maledictus, qui contra veritatem Apostolicarum veniarum loquitur. Item fateor, sub Papatu plurimum esse boni Christianorum, immo omne bonum Christianum: Et sub Papa esse veram Christianitatem, atque adeo verum nucleum Christianitatis. Quid igitur spei de salute potest esse homini sic indurato, & in finé vsque contra charitatem in hęresi, schismate, ac rebellione, odioque cõtra Papam perpetuo persistenti, ac pertinacem & obstinatam animã efflanti? Iudicat enim eum non solum Christi, Pauli, Cypriani, Augustini, & similium sententia multipliciter attestata: sed etiam sermo ipsius & oris proprij iudicium. Stulte igitur ac impie laudat eum de hac oratione Ionas. Quem admodum & Pomeranus, in fine funebris ad populum orationis suę, cacatam iactitat stultę illius prophetiam, hoc carmine.

Cacata prophetia Luth. contra Papã.

Pestis eram viuus, moriens tua mors ero Papa.

Non enim tam Papę, quam Germanię, & innumeris animabus pestis fuit viuus: mortuus quoque nemini magis quam iis, qui ei credunt, pestis & exitium erit: & ipse iam procul dubio scit & experitur, quam sęua fuerit sibimetipsi pestis, & viuus & moriens. Quod si moriens mors est summa Pontifici, vt vane glotiatur, Quid est, quęso, quod Elector Saxo, in Edicto suo, nuper 14. die Februarij per omnes terras suas promulgato, tã vehemẽter sibi suisq; cõfœderatis à Papę practicis (vt ait) timet, & suos do-

mi

ri manere, atq; in continuo armorũ apparatu perſiſtere iubet? Nunquid mortuus Papa tã magnopere timendus eſt? At vulgare eſt Italorum prouerbium. Homo mortuus non facit Guerram. Manet igitur Papa, & manebit vſq; ad conſummationẽ ſæculi: Hæretici vero velut aqua dilabuntur, vnus poſt alium. Vbi nunc ſunt magniloqui oppugnatores Papæ, Zuinglius, Oecolampadius, Carolſtadius, Capito, Grynæus, Lutherus, & cõplures alij? Mors depaſcit eos nunc ſecunda vſq; in æternum: Papa & Sedes Apoſtolica, ſupra petram firmiter ædificata, perpetuo permanet. Quid vero prodeſſe potuit animę Lutheri, ad tribunal Chriſti raptæ, vaniſſima pompa funeris, quando cadauer eius ſtanneo incluſum loculo, circumlatum per diuerſas Eccleſias, & longa ſeductorum ab eo populorũ proceſſione deductum atq; comploratum, & ſplẽdido, tam equeſtri quam pedeſtri, agmine Vuittenbergam reuectum, vanis complorationibus ſepulturæ traditum eſt? Imprudentius tamen ſtanneo, quam ferreo impoſuerunt loculo cadauer, non attendentes exemplum & aſtutiam Sarracenorum, qui ferreum potius, quam ſtanneum fecerunt Mahumeto ſuo ſepulchrum, quod in aëre pendulum à Magnetibus teneri dicitur, in Meſquita Mechæ vrbis Arabiæ: Magnes enim lapis, non ſtãnum, ſed ferrum attrahere, ſcribũt Phyſici, & experiũtur artifices. Quo denique exemplo Catherina Monialis, vxor Lutherina, poſt funeris currum, carpento vecta, in

Papa manet hæretici vt aqua dilabuntur.

Quanta põpa in funere Lutheri.

publica processione, se suosque tres ex Luthero filios, Ioannem, Martinum, Paulum (vt enumerat historia) spectandos præbuit? Nunquid tali modo deductum fuit funus olim B. Martini, aut S. Ambrosij, aut Diui Augustini? O miseros & excæcatos homines, quos talium non pudet, qui tam cæcum habent & de rebus humanis, & de religione Christiana iudicium. Væ autē improbis & impiis laudatoribus illis, qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Consyderent autem pij, quid tantis prauæ intentionis laboribus, curisq; ac studiis effecerit Lutherus, cuius rebelli ac seditiosa concitatione, tam multa hominum milia & corpore & anima in æternum perierunt, atq; deinceps adhuc peribunt: & tota per eum Germania confusa & conturbata, omne decus pristinum, perturbato Imperio, amisit, & ad bella tum externa, tum ciuila spectans, trepidat, à Generali ac pacifico Cōcilio abhorrens, & à Papa, à quo fidem Christi suscepit: velut ab Antichristo per scelerata Lutheri dogmata sibi timet. Stulta enim ista Ionę historia, refert hanc quoq; Lutheri morituri tam impiam quam ridiculam stultitiam, quod eadem nocte, qua periit, dixerit ipsi Ionæ & Cælio, aliisq; circumstantibus, Orate pro Domino nostro Deo & eius Euangelio, vt ei bene succedat: quia Cōcilium Tridenti, & abominabilis Papa, grauiter ei aduersantur. Quis vnquam audiuit, orandum esse pro Domino nostro Deo: Sunt & aliæ complures

Infœlices & pernicioſi labores Lutheri

Stulta hiſtoria.

tures in mendaci ac futili hac historia stultiæ, quæ apud eruditos & cordatos viros Luthe famam magis denigrant, quàm celebrãt: sed hic breuitatis gratia omittuntur. Cochlæus autem pro asserenda & confirmanda contra quoslibet hæreticos veritate Catholicæ fidei, hoc quoque anno nonnullos ædidit Latine libellos. Vnum contra Lutheri articulos, quos Concilio proponendos esse censuit: Alterum contra XVIII. articulos Buceri. Tertium cõtra præfationes & Annotationes Melancthonis. Quartum de Apostolicis Constitutionibus Epitomen Caroli Capellij &c.

Libelli Cochlæi.

Cæsar denique ad celebrandum hic Ratisponæ more solito Conuentum Imperialem, post longam expectationẽ, præsente iam Rege Ro. &c. fratre suo, & bona Principum, tum Ecclesiasticorum tum sęcularium, parte personaliter comparẽte, heri (hoc est Quinta die Iunij, Sabbato post festum Ascensionis Domini) celebratus solenniter in Cathedrali Ecclesia Missa, præsentibus cum Maiestate sua, Rege, cæterisque Principibus, & Statibus Imperij: post imploratum diuinum auxilium, publicam in Prætorio Propositionem super iis quæ hoc in Conuentu agenda sint, exhibuit, ac ea promulgatione Comitia ista fœliciter (vt speramus Deumque precamur) inchoauit.

Inchoatio Conuentus imp.

Hæc ex Actorũ Lutheri Cõpẽdio, quod Ratisponæ, post dissolutũ & fugaci abitione Lutheranorum desertum Colloquium nouissimum,

scriptum est, hortatu & petitione R. D. Hieronymi VERALLI Archiepiscopi Rossanensis, Nuncij tunc Apostolici Apud Cæs. Maiestatem: Nunc vero Authoritate PAVLI III. summi Pontificis (exigentibus eius meritis) creati & coaptati in Cœtum & Collegium S. Romanæ Ecclesię Cardinalium, Anno Domini M. D. XLIX.

EX EPISTOLA GERmanica cuiusdam ciuis mansfeldensis Narratio Historica, de vltimis Martini Lutheri actis & eius obitu.

Discordia inter comites Mäsfeld. Ex doctrina Lutheri.

DOmini Comites à Mansfeld, ante ortam Lutheri doctrinam, optime inter sese concordes erãt, ita quod in omnibus causis iuniores deferebant seniorib. eorumque acquiescerent sententiæ. Vbi autẽ cœpit scribere Lutherus, pars vna eius doctrinam acceptauit, pars altera reiecit, factæque sunt res eorum deteriores. Post obitum itaque seniorum, qui Catholici fuerant, successores eorum in Lutheri partem concesserunt. Vnde sperabatur redintegranda concordia, sed longe secius acci-

ccidit. Nam & isti volebant habere partem
arochiarum,& repetebant abalienatos census
omosque Ecclesiarum,ac speciales in suis Ec
lesiis scholas & Concionatores instituebant,
atque monstrantias,Clenodia, vasaque argen-
ea exacte rapiebant.

Vnde grauior aborta est discordia. Nam & concionatores vtriusque partis male conuenie bant, conuiciis ita contra se inuicem debac- chantes,vt pugnis aliquando potius quam ver- bis rixari mallent,& alter alteri in faciem expue rit. Præcipue vero de Venerabili Sacramento altaris diuersa sentiebant.Pars enim negabat in hostiis (vt vocant) consecratis quæ post com- munionem populi residuæ manent , remanere aut esse amplius corpus & sanguinem Christi. Pars altera contrarium asserebat , & prouoca- bant se inuicem ad disputationis publicæ certa men.Cumque Vuittembergam deuoluta esset causa,Luthero absente,Philip. Melanthon ap- probauit sententiam eorum qui negant rema- nere corpus & sanguinem Christi. Vbi autem domum rediit Lutherus, comprobauit alterius partis opinionem:sic tamen,vt iuberet vltimos communicantes semper sumere cunctas ho- stias residuas,etiam si 4.aut 5.sumendæ sint,simi liter & totum quod in calice supereſſet,exhau- rire. Gliscebat itaque discordia vehementer, non solum inter Concionatores,sed etiam in- ter ipsos Comites,qui ea æmulatione moti,di- scordabant & sibi inuicem impedimento erãt.

Discordia inter Cõcionatores Luth.

Lutherus his intellectis, assumptis secum Philippo & Iona, In Vigilia Natalis Domini venit Mansfeldiam, velut mediator quidam, Cumq; per dies octo nihil efficeret, iussus est redire ad festum Conuersionis S. Pauli. Rediit ergo Sabbato ante iam dictum festum ad oppidũ Hallis, diuertens in ædes Ionæ, & aquarum inundatione cogebatur Quatriduum ibi subsistere, licet Islebij interim quotidie pararentur pro ipso & comitatu ipsius epulæ. Sala enim fluuius nimium excreuerat, vt transire non potuerint. Tandem feria Quinta miserunt ei obuiam Comites Currum & L X. equites armatos, qui iussserunt Tres cymbas coniungi, vt eo tutius trãsfretare posset Lutherus, qui ægre persuasus, trãsito nauiculis amne, currum ascendẽs Islebium peruenit. Vbi ergo in Islebij Suburbanum peruenerunt, Equites è Bombardis globos emittentes, fecerunt, vt Lutherus infirmaretur, Currente autem vno equitum festinanter in ipsum oppidum, attulit vinum & cereuisiam, sumpto itaque cibo & potu refocillatus est, licet Paulo antea Hallis opiparum habuerat prandium. Non igitur leiunio sibi accersierat infirmitatẽ illam. Magna vero cum pompa & occursu plebis, quæ quatriduo prius aduẽtum eius frustra expectauerat, ingressus est oppidum. Cæterum die Dominica post festum conuersionis Pauli prædicauit in Ecclesia Parochiali S. Andreæ, in Papam sacerdotesque & Monachos vehementer

Aduentus Luth ad Islebium.

Sermones Lutheri.

menter inuectus. Deinde in festo Purificationis iterum concionatus, tantum habuit plebis vndique ex pagis & oppidulis circumiacentibus concursum, quantum vix haberet Paulus ipse si nunc prædicaret. Vbi inter cætera dixit, Vnumquemque debere Dei dona sibi collata, in alios distribuere, non in Monasterio celare, sed exire in mundum & prædicare. Dedit mihi Deus (inquit) intellectum scripturarum, vt eas recte interpretari sciam, non Papa cum suis Cardinalib. & Episcopis. Ego vnam Quintulam intellectus mei non darem pro Centum Centenariis intellectus illorum. Finito autem sermone in hospitium reuersus, prandium oppipare paratum sumpsit, mox autem allato secundo ferculo, caminus ædium ardere cœpit, & ex proxima quoque domo erupit incendiũ, Speculator duos videns ignes insonuit è turri, magnusq; factus est concursus populi, pro eo, quod Ecclesia canit illo die, Lumen ad reuelationem gentium.

Nouus liber Luth.

Quando autem in publicis tractatibus non erat Lutherus, habebat in cista sua librum, in quem scribebat. Aiunt eum librum ad Cęsarem ab eo scriptum esse, contra Louanienses & Colonienses (quos in concionibus suis conuiciose dicebat crassos asinos, bacchantes & bubalos) nec ab ipso quidem Cæsare temperare calamum. In eam vero cistam impingens crus suum casu Ionas, tam grauiter læsus fuit, vt Quatuor opus habuerit Chirurgicis.

Eum autem librum nondum consummatum ab eo, debet Doctor Cruciger complere, qui ei successurus sit, sicut Eliseus Eliæ. Dominica die post Purificationis, tertia vice prædicauit Lutherus, loquens de superseminata zizania: Per quam intellexit Anabaptistas, Suermeros, Munceros &c.

De zizania.

Qui non ex culpa patrisfamilias (Lutheri scilicet) sed ex Diabolo creuerunt: Ille enim sacellum suum semper iuxta Ecclesiam Dei ædificat (inquit) Perdi quidem aut interimi non debet, sed permitti vsque ad Messem. Prohiberi tamé debent à publicis Concionibus & sacrorum administrationibus, vt in angulis duntaxat secum mussitent ipsi & Papistæ. Eadem septimana, eũ duo essent a Luthero ordinãdi, examinati sunt à Iona, quorum vnus iam prius vltra sex menses Parochialem habuerat Ecclesiam & prædicauerat. Interrogatus ergo à Iona quidnam differentiæ sit inter peccatum veniale & mortale, perparum respõdit, quia perrara est ea quæstio. Dominica autem die ante Septuagesimam prædicauit hoc Euangelium. Confiteor tibi pater cæli & terræ &c. Vbi sapientes huius mundi dixit esse Papam, Cardinales, Vniuersitates, presbyteros, Monachos & Moniales, Suos autem dicebat esse paruulos, Deinde contra Iudæos multa dixit, Sæculares quoque potestates, qui eos tolerant, reprehendit, qui participes forẽt omnium peccatorum quæ illi committunt, blasphemãtes Christum & matrem eius, qui sciant

Duo Lutherani presbyteri.

Sapientes huius mundi.

toxica

toxica parare Christianis, quæ non statim operentur, sed eorum vis differri queat ad Duos aut Tres dies, ad duas aut Tres septimanas aut duos aut Tres menses, immo ad X. aut XX. annos. Maxima hyperbola, Eiiciendos igitur esse, non tolerandos. Deinde ordinabat in choro duos illos examinatos per impositionem manuũ cantando. Veni sancte spiritus. Item in hospitio suo scripsit in pariete hanc sententiam. Nõ possumus facere quod omnibus placeat. Possumus autem facere quod nobis placet. Ea verba plærique transcripserunt, & vnus sic, alius aliter interpretatus est. Feria secunda lætam peregit cænam, habens conuiuam quendam è Frãcfordia quæ ad Menum est, venientem. Is de nouitatibus ab eo interrogatus, respondit inter cętera, Papam Paulum esse mortuum. Ait ergo Lutherus, Quatuor iam Papas superuixi factus illis contrarius primum propter pallium, quod est restis Canabacea, pro qua sane dare oportuit Episcopum Moguntinum circiter ter Centum Millia florenorum. Putaueram eũ ea reste suspensum iri, sed successor eius ea suspendendus est, si non tamdiu vixero ego, superuiuent tamen alij. *Lætitia Lutheri.*

Feria Quarta in cœna rursus valde lætus fuit, & facetiis fabulisque recitandis dicax, omnibus mouens risum. At circiter horam Octauam cõquestus est, se aliquantulum male habere, sicut epistola de eo scripta refert. Post medium noctis repente vocati sunt ad eum Duo Medici:

quorum alter, Doctor, alter Magister erat. Qui vbi aduenerunt, non repererunt in eo vllum amplius pulsum. Scripserunt tamen mox Receptum quoddam pro immittendo Clisterico seu Enemate.

Enema seu Clisterium mortuo datum.

Excitatus itaque Apothecarius seu Pharmacopola, hora Tertia post medium noctis, iussus est parare Clisterium & afferre ad Lutherū. Is vbi aduenit, & medicorum iussu temperasset atque calefecisset paratum Clisterium, putabat illum adhuc viuere. Cumque versum esset corpus, vt ei Clisterium applicaretur. Apothecarius videns eum mortuum iam esse, ait ad Medicos, Mortuus est, quid opus est Enemate? Aderat Comes Albertus & nonnulli homines eruditi. Responderunt autem Medici, Quid rū? Appone Clisterium, si forte supersit vllus adhuc spiritus, vt reuiuiscat. Ille ergo cannulam apponens, sensit in saccum Clisterij exire quasdam ventositates & bombos: Erat enim totum corp⁹ refertum humoribus ex superfluo cibo, potuque. Habuerat enim coquinam magnifice instructam & vinum dulce atque exoticū permultis metretis abundans in hospitio. Aiunt sane, Lutherum omni prandio & cœna vnum ebibisse sextarium vini dulcis & exotici. Vbi igitur Apothecarius Clisterium in corpus torsit & infudit, totum refusum est è corpore in lectum, qui splendide præparatus erat. Ait itaque Medicis Apothecarius, Non remanet Clisterium, dixerunt illi. Omitte igitur.

Con-

Contenderunt autem inter sese duo illi Medici de genere mortis Doctor dicebat Apoplexiam fuisse: Visa est enim tortura oris, & dextrũ latus totum infuscatum. Magister vero, qui putabat tam sanctum virum non debere manu Dei per Apoplexiam interimi, dicebat fuisse Catarhum suffocatiuum, & per viam suffocationis mortem intrasse. His ita peractis, aduenerunt alij quoq; Comites omnes, Ionas vero sedens ad caput defuncti, vehementer lamentabatur, manus inuicem contorquens & iactitans. Interrogatus ergo, an Lutherus hesterno (iam enim initium erat Diei sequentis quæ erat feria Quinta & Februarij Decima Octaua) vespere conquestus de aliquo fuisset dolore. Respondit ille, Ah non, fuit enim heri ita lætus, sicut nunquã fuit, Ah Domine deus, Domine Deus &c. Inter ea Comites precioſi odoris aquam attulerunt, qua fricaretur corpus defuncti. Quando quidem & antea aliquoties pro mortuo habitus fuerat, sine motu & sensu vitæ aliquandiu iacẽs, Idquod Smalcaldiæ quoque eidem acciderat, quando calculo excruciatus esset. Quemadmodum ipse de hoc libellum scripsit Latine, cuius initium est. Postquam resurrexerim à mortuis, Idcirco iussus est Apothecarius odorifera aqua illa vngere ac fricare corpus mortui. Qui sane sedulo ac impigre iussa peragẽs, applicuit aquã illãmultis frictionibus aliquãdiu naribus, ori, fronti, pulpulsui, ac mãmæ siniſtræ. Sed & illu-

Dissensio inter Medicos de morte Lutheri.

Fricatio corporis mortui.

ſtris Princeps ab Anhalt Vuolfgãgus incubuit ſuper funus, interrogans Apothecarium, an vſpiam deprehendatur aliqua vena vitæ? Reſpondit ille, Nihil prorſus vitæ ſupereſſe, quia manus, naſus, frons, genæ, aures, mortis frigore algeant. Os quoque tangendo aperuit, ſicut in ſyncopi fieri ſolet, ſed fruſtra. Oculos item aperuit & iterum clauſit. Rupti enim erant: Omnibus igitur fruſtra tentatis, deſtitit ab eo labore. Ionas ergo, vt hæc vidit, ſtans ait. En iacet hic vir, videte quomodo dormit, qui Eccleſiam Dei rexit, O Deus, exuſcita alium in bonum Eccleſiæ tuæ. Et addidit illuſtres ac Generoſi Domini, optimum nunc fuerit, vt mittatur velox eques ad Electorem Principem, & ſedeat aliquis ad ſcribendum ei omnia, ſicut acciderunt.

Fabulae ex ore Luth repetita.

Habuit Lutherus quendam apud ſe Magiſtrum, famulantẽ ſibi. Qui à Comitibus interrogatus, an Lutherus præcedente veſpere de dolore aliquo conqueſtus fuiſſet: Reſpondit, eum ita lætum fuiſſe, vt longo tempore tam lætus non fuerit. Narrabat enim hiſtoriã de quodam, qui diabolo ſe addixerat, magnam paſſus famem, vt ipſum cibaret, Diabolus ergo procurans abundanter & elixas & aſſatas carnes, vbi vidit eum plene ſaturatum petiit ab eo animam ipſius, promiſſam ſibi, quia iam ſatur eſſet. Ille autem reſpondit, expectandum eſſe donec moreretur. Non enim corpus, ſed animam ei addixerit. Contra vero ait diabolus

Nonne

Nonne qui equum emit, frennum quoque equi retinet? Annuente illo, intulit Diabolus sic. Anima equus est, corpus frenum, atque his dictis abripuit eum cum corpore pariter & anima. Læti itaque fuerunt omnes, qui hæc & id genus plura ab eo audierant. Post hæc procurarunt Comites stanneum fieri loculum, in quo positum est funus & repositum in habitaculum quoddam hospitij. Omnibus tamen ad inspiciendum expositum. Sed & pictor quidam ex Hallis confestim vocatus, iussu Comitum, mortuum, vt erat, depinxit. Cumque multus adesset populus, ait Ionas, O chare populc, inspicite eum diligenter. Inspicite satis, Hic est vir ille qui dormit hic, qui multa millia milliũ animarum redemit, O adiuuate orãtes, vt Deus alium in locum eius substituat. *Tũba stanneꝰ*

Feria sexta, hora XII. Tres facti sunt compulsus maximarum campanarum per omnes Ecclesias. Deinde omnium campanarum simul. Aduenerunt itaque omnium scholarum scholares cum crucibus, ad deducendum funus, Quod portabatur, è domo doctoris Dragstetini, a Concionatoribus & Senatoribus, sequentibus post feretrum omnibus Comitibus de Mansfeld, in Ecclesiam S. Andrææ, vbi deponebatur in Choro. Ascendens autem in suggestum Ionas, concionatus est ibi adeo furiose, vt plerique dicerent, vere Muncericam (hoc est seditiosam) fuisse eam concionem. *Pompa funebris.*

Ea vero funeris pompa ab hora XII. vsque ad Tertiam post meridiem extracta est, antequam è domo funus exportaretur. Et permultus aderat populus ex multis pagis & oppidulis. Pictor vero Hallensis iussus est illo tempore adhuc semel, & melius quidem quam antea, corpus mortui depingere. Quoniam vero asperum & intensum erat frigus, multi expectantium eam pompam dilapsi sunt & abierũt, tum propter frigoris molestias, tum quod putabant nonnulli, sanctum virum inter moras (dum depingeret mortuum denuo pictor prædictus) à morte resuscitatum esse. Ea igitur nocte stetit funus in sacrario Ecclesiæ S. Andrææ, quod XII. ciues vigilando custodierunt, bonam bibẽtes Cereuisiam, pro missa defunctorũ, quam Requiem vocant.

Funus Vuittenbergam adductum.

Sabbato, postquam rediit ab Electore Principe Eques, referens illius responsum, vt remitteretur Corpus Vuittenbergam, iterum factus est conpulsus omnium campanarum per omnes Ecclesias, hora XII. post meridiem. Hora itaque vesperarum, adductus est Currus ad Templum. Cui impositum est funus, superinducto panno holoserico, cui crux alba erat adfixa. Deductum est itaque funus, 40. Equitibus. Aduehebantur simul Ionas & Celius & duo Cómites Iuniores.

Ingressus funeris in Vuittenbergam.

Et procedebant vsque foras ciuitatem post funus omnes Comites de Mansfeld, Senatus, om-

omnes scholæ & plebs, bene longam viam a Ciuitate, Venit eo vespere funus ad Hallis, vbi ad pontem obuios habuit scholares, qui cantu susceperunt illud, Quod ea nocte in Ecclesia B. Virginis (in qua Ionas Prædicare solet) seruatum & vigiliis custoditum est. Die Dominica vlteriusvectum fuit, Et feria secunda Vuittenbergam vsque peruenit, Vbi ad Pontem obuios habuit Collegium Vniuersitatis totumque senatum & plebem Ciuitatis. Doctores & Magistri parauerant feretrum, In quo mortuum deferre cupiebant, tanquam Doctorem & Præceptorem suum. Quoniam vero cadauer maxime fœtidum factum fuerat (quamuis vehemens esset frigus) non est permissum è curru deponi vt portaretur, ne fœtor noceret. Vectum est itaque vsque ad Arcis Ecclesiam, vbi paratum ei erat sepulchrum, iuxta sepulchrum Ducis Friderici, In quo simul tum loculo stanneo sepultum est. Aiunt super sepulchrum ponendum esse lapidem, obtectũ fusili aurichalco, cum hoc, quod sibi ipsi composuerit Lutherus Epitaphio.

Pestis eram viuens, moriens
tua mors ero Papa.

Donationes Electoris & Comitum.

Domini Comites à Mansfeld donarunt Katherinæ à Bora, vxori Lutheri, Duo Milia flo-

renorum in Consolationem, & Tres filios eius a pedibus vsque splendide vestierunt. Elector quoque Centum Taleros in solatium misit, & pro Monasterio persoluit ei Tria Millia florenorum, aliamque donabat ei domum, & filios curæ habebat. Ionas quoque Islebij largam accepit donationem, & Elector donauit eum scypho venusto & in eo CC. Taleros addidit, in cõsolationem scilicet.

Non relinquam vos orphanos Alleluia.

Adhuc autem feruet discordia inter Comites, acrior etiam quam antea. Mors enim Lutheri eos coire corpore coëgit, non animo. Et ille fucatus congressus Comitum fecit, vt iam in extremis agat, mox acturus animam suam, Comes Philippus, Traxit is morbum suum ex nimiis vini potationibus, quas noua illa & personata concordia causata est. Eius morbus desperatus est, omnibus accersitis Medicis. Hæc parit illa simulata amicitia Quæ non à Deo, sed à Mammona & à Baccho initium habet. Habebimus, timeo, acriora dissidia, mortuo hoc Comite. Confluunt vndique Euangelistæ, suadentes super communione vtriusque speciei, sed vt audio, hactenus renuit.

EX